

کشف الباری
عَمَّا فِي
صَحِيحِ الْبَخَارِيِّ

تصنيف

حضرت مولانا سلیمان اللہ خاں

مدرسہ تدریس القرآن کراچی

مترجم

مولانا شاہ فیصل قاضی استاد الفرائض

وخاصی تہذیب اسلامیہ

کراچی

کشف الباری

عما فی

صحیح البخاری

النفقات، الأطعمة، العقیقة، الذبائح والصيد،
الأضاحی، الأشربة، المرضى، الطب

تالیف ← صدر وفاق المدارس مولانا سلیم اللہ خان مدظلہ العالی

شیخ الحدیث جامعہ فاروقیہ کراچی

ترتیب و تحقیق ← مولانا ابن الحسن عباسی استاذ جامعہ فاروقیہ کراچی

ترجمہ ← مولانا شامہ فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم

خصوصیات

- ① دا حدیثو تخریج
- ② د تعلیقات بخاری تخریج کول
- ③ د اسماء الرجال مختصر تعارف
- ④ د گرانو لغاتو لغوی صرفی او نحوی حل
- ⑤ ماقبل باب سرہ د ربط پہ بارہ کنسی پورہ تحقیق
- ⑥ د شرحی د ہرې خبرې پہ حاشیہ کنسی حوالہ ورکول
- ⑦ د ترجمہ الباب مقصد پہ بیانولو کنسی پورہ تحقیق
- ⑧ د مختلفو مذاہبو تحقیقی بیان او بیاد مذہب حنفی ترجیح
- ⑨ د حدیث اطراف بیانول چہ پہ بخاری کنسی دا حدیث پہ کوم کوم خانی کنسی دے

فیصل کتب خانہ محلہ جنگی پینور

خورونگی

موبائل :- ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

علماء دین کے علوم کا اسہان
دینی و ملی کتابوں کا عظیم مرکز ٹیلیگرام چینل

حنفی کتب خانہ محمد معاذ خان

درس نظامی کیلئے ایک مفید ترین
ٹیلیگرام چینل

جلد ۱۳

د کتاب ټول حقوق د مصنف او ناشر سره محفوظ دي

د کتاب نوم: - کشف الباری عما فی صحیح البخاری

جلد: (النفقات، الأَطعمة، العقیقة، الزبائع والصیر،

الأضاحی، الأشریة، المرضی، الطب

شارح: صدر وفاق البدارس شیخ الحدیث مولانا سلیم الله خان مدظلہ العالی

توقیب و تحقیق: مولانا ابن الحسن عباسی استاذ جامعہ فاروقیہ کراچی

پښتو مترجم: مولانا شاه فیصل فاضل امداد العلوم و وفاق البدارس

ایم اے اسلامیات و عربی پښتو ریونیورسٹی

د کشف الباری د پښتو اور فارسی د ترجمې د حقوقو په حقله وضاحت

دا خبره دې په ذهن کښي وي چې فيصل کتب خانہ د صدر وفاق المدارس العربیہ مهتم جامعہ فاروقیہ شیخ الحدیث مولانا سلیم الله خان مدظلہ العالی څخه د کشف الباری پښتو او فارسی ژبو کښي د ترجمو حقوق ترلاسه کړل او د حقوقو معاوضه ئې ورته ورکړه ددې څخه روسته هیڅ چاته د کشف الباری پښتو او فارسی د ترجمه کولو او چهاپ کولو اجازت نشته او د هر یو جلد رجسټریشن ئې هم د حکومت پاکستان سره شوي دي.

د ملا ویدو پتي: د فيصل کتب خانہ پښتو څخه علاوه

- ← رشیدیہ کتب خانہ اکوړه خټک
- ← علمیه کتب خانہ اکوړه خټک ۰۹۲۳۶۳۰۵۹۴
- ← مکتبه رشیدیہ کوئټه ۰۸۱۲۶۶۲۲۶۳
- ← مکتبه عثمانیہ کانسی روډ کوئټه ۰۳۰۱۳۷۳۷۰۳۰
- ← مکتبه یوسفیہ کانسی روډ کوئټه ۰۳۲۱۰۸۲۸۹۳۰
- ← راشد کتب خانہ چمن ۰۳۰۰۳۸۹۶۳۵۳
- ← مکتبه عمریہ تاج میر روډ چمن بلوچستان
- ← مکتبه علوم اسلامیہ تاج میر روډ چمن بلوچستان ۰۳۳۳۷۹۵۸۶۹۶
- ← مکتبه حقانیہ چمن ۰۳۳۳۷۷۵۲۲۱۹
- ← صداقت کتب خانہ قندهار افغانستان ۰۷۸۷۷۴۲۳۲۱
- ← مکتبه رحمانیہ قندهار افغانستان ۰۷۹۷۷۳۵۲۸۱
- ← مکتبه عبدالحی قندهار افغانستان ۰۷۰۰۸۲۴۳۴
- ← اسد الله کتب خانہ قندهار افغانستان ۰۷۰۷۴۷۷۶۲۷
- ← مکتبه غفاریہ قندهار افغانستان ۰۷۰۰۳۴۱۷۴۹
- ← مکتبه رشیدیہ قندهار افغانستان ۰۷۷۲۲۱۰۷۰۹
- ← مکتبه حبیبیہ قندهار افغانستان ۰۷۹۹۴۴۷۴۱۳
- ← مکتبه القدس قندهار افغانستان ۰۷۰۷۹۴۸۵۵۹
- ← قدرت کتب خانہ کابل افغانستان ۰۷۹۹۲۱۹۲۰۳
- ← عبدالمجید کتب خانہ جلال آباد ۰۷۰۸۱۹۷۷۴۹
- ← شاهین کتب خانہ خوست افغانستان
- ← بلال کتب خانہ خوست افغانستان
- ← اسلامی کتب خانہ خوست افغانستان ۰۷۹۹۳۱۰۲۴۷

فهرست مضامين

شميره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

٧٢= كِتَابُ النَّفَقَاتِ

٣١	د نفقي اصطلاحی او شرعی معنی:	٣١
٣١	اسباب نفقه:	٣١

١= بَابُ فَضْلِ النَّفَقَةِ عَلَى الْأَهْلِ

٣١	قوله: وَقَالَ الْحَسَنُ الْعَفْوُ الْقُضْلُ:	٣١
٣٢	رومې قول:	٣٢
٣٢	دويم قول:	٣٢
٣٢	درېم قول:	٣٢
٣٤	د حديث ترجمه الباب سره مناسبت:	٣٤
٣٥	قوله: وَقَالَ الْحَسَنُ الْعَفْوُ الْقُضْلُ:	٣٥
٣٥	قوله: حدثنا آدم عن أبي مسعود الانصاري فقلت عن النبي ﷺ:	٣٥
٣٢	قوله: العالة: الفقراء يتكفون: يمدون أكفهم يألون الناس:	٣٢

٢= بَابُ وُجُوبِ النَّفَقَةِ عَلَى الْأَهْلِ وَالْعِيَالِ

٣٢	نفقه كنبې به دچا دحالت اعتبار وى:	٣٢
٣٤	قوله: افضل الصدقة ما ترك غنى:	٣٤
٣٨	قوله: وَأَبْدَأَ يَمُنُّ تَعُولٌ:	٣٨
٣٨	قوله: تَعُولُ الرَّأَةُ إِمَّا أَنْ تُطْعِمَنِي وَإِمَّا أَنْ تُطَلِّقَنِي:	٣٨
٣٨	خاوند ناداره كيدو په صورت كنبې بنخه نكاح فسخ كولى شى؟:	٣٨
٣٩	قوله: وَيَقُولُ الْإِبْنُ أَطْعِمْنِي، إِلَى مَنْ تَدْعُنِي:	٣٩
٤٠	قوله: هَذَا مِنْ كَيْسِ أَبِي هُرَيْرَةَ:	٤٠
٤٠	قوله: خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِنَى:	٤٠

٣= بَابُ حَبْسِ نَفَقَةِ الرَّجُلِ قَوْلَ سَنَةِ عَلَى أَهْلِهِ، وَكَيْفَ نَفَقَاتِ الْعِيَالِ

٤٢	يو اشكال او د هغې جواب:	٤٢
٤٢	د غلې ذخيره كولو موده خومره پكار ده؟:	٤٢

٤= بَابُ وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ..... الخ

٤٣	قوله: وَقَالَ يُوسُفُ عَنِ الزُّهْرِيِّ:	٤٣
٤٤	قوله: فَيَمْنَعَهَا أَنْ تَرْضِعَهُ ضِرَارًا لَهَا إِلَى غَيْرِهَا:	٤٤

شميره	مضمون	صفحه
٤٤	قوله: (فِصَالُهُ) فِطَامُهُ:	٤٤
٤٤	٥ = بَابُ نَفَقَةِ الْمَرْأَةِ إِذَا غَابَ عَنْهَا زَوْجُهَا وَنَفَقَةُ الْوَلَدِ:	٤٤
٤٥	قوله: رَجُلٌ مَيْتِكُ:	٤٥
	٦ = بَابُ عَمَلِ الْمَرْأَةِ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا	
٤٥	د بنحوه به ذمه د كار مسئله:	٤٥
٤٦	قوله: أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى خَيْرٍ مِّمَّا سَأَلْتُمْ:	٤٦
٤٧	٧ = بَابُ خَادِمِ الْمَرْأَةِ	٤٧
٤٧	٨ = بَابُ خِدْمَةِ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ	٤٧
٤٧	قوله: كَانَ فِي مَهْنَةِ أَهْلِهِ:	٤٧
٤٨	٩ = بَابُ إِذَا الْمَرْئُفُوقُ الرَّجُلُ فَلِلْمَرْأَةِ أَنْ تَأْخُذَ بِغَيْرِ عَلَيْهِ مَا يَكْفِيهَا وَوَلَدَهَا بِالْمَعْرُوفِ	٤٨
	١٠ = بَابُ حِفْظِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا فِي ذَاتِ يَدَيْهِ وَالنَّفَقَةِ	
٤٩	قوله: وَيَذْكُرُ عَنْ مُعَاوِيَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:	٤٩
٤٩	١١ = بَابُ كِفَاةِ الْمَرْأَةِ بِالْمَعْرُوفِ	٤٩
٥٠	١٢ = بَابُ عَوْنِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا فِي وَوَلَدِهِ	٥٠
٥٠	١٤ = بَابُ نَفَقَةِ الْمُعْسِرِ عَلَى أَهْلِهِ	٥٠
٥١	حديث نه د ترجمه الباب ثبوت:	٥١
٥١	د غريب موريلار او د اولاد د نفقه مسئلتي:	٥١
	١٤ = بَابُ (وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ)	
٥٢	به آيت مبارك كنبني د وارث نه مراد خوك دي؟:	٥٢
٥٥	١٥ = بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ تَرَكَ كَلًّا أَوْ ضِيَاعًا قَالِي»	٥٥
٥٥	١٦ = بَابُ الْمَرَاضِعِ مِنَ الْمَوَالِيَاتِ وَغَيْرِهِنَّ	٥٥
٥٦	كتاب سره د باب مناسبت:	٥٦
	٢٣ = كِتَابُ الْإِطْعِمَةِ	
٥٧	بَابُ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ)	٥٧
٥٩	قوله: أَصَابَنِي جَهْدٌ شَدِيدٌ:	٥٩
٥٩	قوله: فَاسْتَفْرَأْهُ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ:	٥٩
٥٩	قوله: فَدَخَلَ دَارَهُ وَفَتَحَهَا عَلَى:	٥٩
٥٩	قوله: فَجَرَزْتُ لِيُوجِئِي مِنَ الْجَهْدِ:	٥٩
٦٠	قوله: وَاللَّهِ لَقَدْ اسْتَفْرَأْتُكَ الْآيَةَ وَلَئِنَّا أَقْرَأُهَا مِنْكَ:	٦٠

شمیره	مضمون	صفحه
۶۰	ایات او احادیثو کنبی مناسبت:	۶۰
	۱- باب التَّسْمِيَةِ عَلَى الطَّعَامِ وَالْأَكْلِ بِالْيَمِينِ	
۶۰	دخوراک په شروع کنبی د بسم الله و نیلو حکم:	۶۰
۶۱	په بنی لاس د خوراک کولو حکم:	۶۱
۶۳	نوله: عُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ:	۶۳
۶۳	نوله: كُنْتُ عَلَامًا:	۶۳
۶۳	نوله: وَكَانَتْ يَدِي تَطِيئُ فِي الصَّحْفَةِ:	۶۳
۶۳	نوله: فَمَا زِلْتُ تِلْكَ طِعْمَتِي بَعْدُ:	۶۳
	۳- باب الْأَكْلِ مِمَّا يَلِيهِ	
۶۴	د خپلې مخې نه د خوراک کولو حکم:	۶۴
۶۵	۴- باب مَنْ تَبِعَ حَوَالِي الْقِصْعَةِ مَعَ صَاحِبِهِ، إِذَا لَمْ يُعْرِفْ مِنْهُ كِرَاهِيَةً	۶۵
۶۶	نوله: إِنَّ خِيَاطًا دَعَا رَسُولَ اللَّهِ لَطْعَامًا:	۶۶
۶۶	۴- باب التَّمْيِينِ فِي الْأَكْلِ وَغَيْرِهِ	۶۶
۶۷	نوله: وَكَانَ قَالَ يُوَاسِطُ قَبْلَ هَذَا فِي شَأْنِهِ كُفْلُهُ:	۶۷
	۵: باب: من اكل حتى شبع	
۶۸	نوله: فَأَخْرَجَتْ أَقْرَاصًا مِنْ شَعِيرٍ:	۶۸
۶۸	نوله: فَأَمْرِيهِ قُمْتُ وَعَصَرْتُ أَمْرَ سُلَيْمِ عَكَّةَ لَهَا فَأَدَمْتُهُ:	۶۸
۶۹	نوله: سَوَادِ الْبَطْنِ:	۶۹
۷۰	خومره خوراک پکار دي:	۷۰
۷۰	داولېرې حد:	۷۰
۷۰	د موروالی مراتب:	۷۰
	۶- باب: لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ.. الْآيَةُ	
۷۱	نوله: والنهد والاجتماع في الطعام:	۷۱
۷۱	په شریکه خوراک کولو کنبی برکت دي:	۷۱
۷۲	نوله: مِنْ خَيْبَرٍ عَلَى رَوْحَةٍ:	۷۲
۷۲	نوله: عودا ویداء: ای عاند او یادای ای اولاخرا:	۷۲
	۷- باب الْخُبْزِ الْمُرَقَّقِ وَالْأَكْلِ عَلَى الْخَوَانِ وَالسُّفْرَةِ	
۷۲	نوله: الْخُبْزِ الْمُرَقَّقِ:	۷۲
۷۳	نوله: شَاءَةٌ مَسْمُوطَةٌ:	۷۳

شميره	مضمون	صفحه
.....	قوله: سُكْرَجَةٌ:	٧٤
.....	قوله: سُقْر:	٧٤
.....	قوله: لِأَطَاعٍ:	٧٤
.....	قوله: فَأَوْكَيْتُ قَرِيبَةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِأَحَدِهِمَا:	٧٥
.....	قوله: ظَاهِرٌ:	٧٦
.....	قوله: أَضْبٌ:	٧٦
.....	٨ - باب السُّوقِ	٧٦
.....	٩ - باب مَا كَانَ النَّبِيُّ - لَا يَأْكُلُ حَتَّى يُسَمَّى لَهُ فَيَعْلَمُ مَا هُوَ	
.....	قوله: فقالت امرأة من النسوة المحضور:	٧٨
.....	د سمساري او كفتار؟؟ خورلو حكم:	٧٨
.....	١٠ - باب طَعَامُ الْوَاحِدِ يَكْفِي الْإِثْنَيْنِ	٧٩
.....	د يو خوراك د دوؤ دپاره د كافي كيدو مطلب:	٧٩
.....	١١ - باب الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ فِي مَعَى وَاحِدٍ	
.....	د مؤمن په يو كولمه او كافر په اوؤ كولمو سره د خورلو مطلب:	٨٠
.....	دا سرې خوك وو؟:	٨٢
.....	١٢ - باب الْأَكْلِ مُتَكِنًا	
.....	د اوانزه لگولو په وخت كښې د خوراك حكم:	٨٣
.....	د خوراك دپاره د ناستې مستحب صورتونه:	٨٤
.....	قوله: عَلِيُّ بْنُ الْأَقْبَرِ:	٨٤
.....	قوله: سَمِعْتُ أَبَا جَحْفَةَ:	٨٥
.....	١٣ - باب الشِّوَاءِ	
.....	١٤ - باب الخَزِيرَةِ	٨٥
.....	١٥ - باب الْأَقِطِ	٨٦
.....	١٦ - باب السَّلْقِ وَالشَّعِيرِ	٨٧
.....	١٧ - باب النَّهْسِ وَالتَّشَالِ اللَّحْمِ	٨٧
.....	قوله: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ ابْنِ عَبَّاسٍ:	٨٨
.....	١٨ - باب تَعْرِقِ الْعَصْدِ	٨٨
.....	قوله: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ وَحَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ:	٨٩

شميره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

١٩- باب: قَطْعِ اللَّحْمِ بِالسِّكِّينِ

٩٠ جمججى (كاتبى) سره خوراك كول :

٩٠ ٢٠- باب مَاعَابِ النَّبِيِّ ﷺ طَعَامًا

٩٠ ٢١- باب النَّفْعِ فِي الشَّعِيرِ

٢٢- باب مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ يَأْكُلُونَ

٩٢ قوله: (شدت):

٩٢ قوله: (مضاغ):

٩٣ قوله: تعزرنى اى تودبنى ثريناه:

٩٣ قوله: شَاةٌ مَّصْلِيَّةٌ:

٩٣ قوله: قَدَعُوهُ فَأَبَى:

٩٤ ٢٣- باب التَّيْبِينَةِ

٩٤ قوله: (مجة المريض):

٩٥ ٢٤- باب التَّرِيدِ

٢٥- باب شَاةٍ مَسْمُوطَةٍ وَالْكَتِفِ وَالْجَنْبِ

٩٦ قوله: شَاةٍ مَسْمُوطَةٍ:

٩٦ ٢٤- باب مَا كَانَ السَّلْفُ يَدْخِرُونَ فِي بُيُوتِهِمْ وَأَسْفَارِهِمْ مِنَ الطَّعَامِ وَاللَّحْمِ وَغَيْرِهِ

٩٧ قوله: وَقَالَ ابْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَائِسٍ بِهَذَا:

٩٧ قوله: تَابَعَهُ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدَةَ:

٩٧ قوله: وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ أَقَالَ حَتَّى جِئْنَا الْمَدِينَةَ قَالَ لَا:

٩٨ ٢٨- باب الْحَيْسِ

٢٨- باب الْأَكْلِ فِي إِنْاءٍ مَفْضُضٍ

٩٩ قوله: (اناء مفضض):

٩٩ د حديث پاك د ترجمه الباب سره مناسبت:

١٠٠ ٣٠- باب ذِكْرِ الطَّعَامِ

١٠١ د بنه خوراكونو ذكر په حرص كنبى داخل نه دى :

١٠١ ٣٠- باب الْأَذْمِ

٣١- باب الْحَلْوَاءِ وَالْعَسَلِ

١٠٣ قوله: كُنْتُ أَلْزَمُ النَّبِيَّ - لِشَبَعِ بَطْنِي:

صفحة	مضمون	شميره
١٠٣	قوله: حِينَ لَا أَكُلُ الخَمِيرَ، وَلَا أَلْبَسُ الحَرِيرَ:	
١٠٣	قوله: وَالصُّقُ بَطْنِي بِالْحَصْبَاءِ:	
١٠٣	قوله: (عُكَّةً):	
١٠٣	قوله: فَنَشْتَقُّهَا:	
١٠٤	٣٢- بَابُ الدُّبَاءِ:	
	٣٣- بَابُ الرَّجُلِ يَتَكَلَّفُ الطَّعَامَ لِإِخْوَانِهِ	
١٠٥	قوله: خَامِسَ خَمْسَةَ):	
١٠٥	د ترجمة الباب ثبوت:	
١٠٦	د طفيلي حكم:	
١٠٧	قوله: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يُوْسُفَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ البَخَارِي... الخ:	
١٠٧	قوله: وَلَكِنْ يَنَالُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا فِي تِلْكَ الْمَائِدَةِ أَوْ يَدْعُوا... أَي يَتْرَكُوا:	
	٣٤- بَابُ مَنْ أَضَافَ رَجُلًا إِلَى طَعَامٍ، وَأَقْبَلَ هُوَ عَلَى عَمَلِهِ	
١٠٨	٣٥- بَابُ التَّرَقُّ:	
١٠٨	٣٦- بَابُ التَّقْيِيدِ:	
١٠٩	٣٧- بَابُ مَنْ تَأَوَّلَ أَوْ قَدَّمَ مَالِي صَاحِبِهِ عَلَى الْمَائِدَةِ شَيْئًا:	
١٠٩	٣٨- بَابُ الرُّطْبِ بِالْقِيَاءِ:	
١٠٩	بَابُ	
١١٠	تعارض د روايات او دهغې حل :	
١١٠	قوله: تَضَيَّفَتْ أَبَاهُ رِيَّةَ أَي نَزَلَتْ بِهِ ضَيْفًا... أَي سَبَعُ لِيَالٍ:	
	٣٩- بَابُ الرُّطْبِ وَالتَّمْرِ	
١١٢	د جابر <small>رضي الله عنه</small> د قرض واقعه:	
١١٢	د عروش او عريش نه مراد مكان دي :	
١١٣	ابراهيم بن عبدالرحمان:	
١١٣	قوله: وَكَانَ يُسَلِّفُنِي فِي تَمْرِي إِلَى الْجُدَاذِ:	
١١٤	قوله: فَجَلَسْتُ، فَخَلَا عَامًا:	
١١٥	قوله: وَلَمْ أَجِدْ مِنْهَا شَيْئًا:	
١١٥	قوله: أَيْنَ عَرِيْشِكَ:	
١١٥	قوله: ثُمَّ قَالَ «يَا جَابِرُ جَدُّ:	
١١٥	قوله: فَقَالَ «أَلْتَمَهُدُنِي رَسُولُ اللَّهِ:	

شميره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

٤٢- باب أَكْلِ الْجُبَارِ

١١٢	٤١- باب العجوة.	١١٢
١١٢	قوله: عجوة:	١١٢
١١٢	قوله: جمعه بن عبد الله:	١١٢
١١٢	٤٢- باب القران في التمر.	١١٢
١١٨	قوله: قال شعبة: الان من قول ابن عمر:	١١٨
١١٨	٤٣- باب بالقاء.	١١٨
١١٩	٤٤- باب بركة النخل.	١١٩

٤٥- باب جمع اللوتين أو الطعامين بمرّة

١٢٠	٤٦- باب من أدخل الضيفان عشرة عشرة.	١٢٠
١٢٠	قوله: (حبشته اي جعلته جيشا، والجيش دقيق غير ناعم):	١٢٠
١٢١	٤٧- باب ما يكره من الثوم والبقول.	١٢١
١٢٢	٤٨- باب الكباب، وهو تمر الأراك.	١٢٢
١٢٢	٤٩- باب التضمضة بعد الطعام.	١٢٢
١٢٣	قوله: وقال سفيان كأنك تتمعه من يحيى:	١٢٣

٥٢- باب لعق الأصابع ومصها قبل أن تمسح بالينديل

١٢٣	به خو گوتو خوراك كول پكار دى:	١٢٣
١٢٤	قوله: حتى يلعقها أو يلعقها:	١٢٤
١٢٤	د گوتو به ختملو كنبى مصلحتونه:	١٢٤
١٢٥	لاسونه د خوراك نه مخكنبى او روستو وينخل پكار دى:	١٢٥
١٢٥	٥٣- باب الينديل.	١٢٥

٥٢- باب ما يقول إذا قرع من طعامه

١٢٧	قوله: غير مكفى:	١٢٧
١٢٧	قوله: ولا مودع:	١٢٧
١٢٨	٥٥- باب الأكل مع الخادم.	١٢٨
١٢٩	٥٤- باب الطعام الشاكر مثل الصائم الصابر.	١٢٩
١٢٩	قوله: فيه عن أبي هريرة عن النبي ﷺ:	١٢٩

شُمَيْرِه	مُضْمُون	صَفْحَه
-----------	----------	---------

٥٥ - بَابُ الرَّجُلِ يُدْعَى إِلَى طَعَامٍ فَيَقُولُ وَهَذَا مَعِيَ

قوله: وَقَالَ أَنَسٌ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى مُسْلِمٍ لَا يَتَّهَمُ فَكُلْ مِنْ طَعَامِهِ، وَاشْرَبْ مِنْ شَرَابِهِ: ١٣٠

٥٦ - بَابُ إِذَا حَضَرَ الْعِشَاءُ فَلَا يَعْجَلُ عَنْ عَشَائِهِ: ١٣١

قوله: (وعن ابيوب عن نافع.....): ١٣٢

مونخ مقدم دي او كه دودني: ١٣٢

٥٧ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا) ١٣٣

٧٤ - كِتَابُ الْعَقِيْقَةِ

د عقيقه لغوی او اصطلاحی معنی: ١٣٤

د عقیقی حکم: ١٣٤

د امام محمد رضی اللہ عنہ ذکر شوی دلایل: ١٣٥

تعارض د روایاتو او دهغی حل: ١٣٩

د عقیقی د کراحت قول مرجوح دي: ١٤٠

د احنافو مختار قول: ١٤١

د عقیقی مشروعیت باندې دلالت کوونکی احادیث: ١٤١

١ - بَابُ تَسْمِيَةِ الْمَوْلُودِ غَدَاةً يُوَلَّدُ، لِمَنْ لَمْ يُعَقِّ عَنْهُ، وَتَحْنِيكِهِ

د بچی نوم کله کي خودل پکار دي: ١٤٤

٢ - بَابُ إِطَاةِ الْأَذَى عَنِ الصَّبِيِّ فِي الْعَقِيْقَةِ: ١٤٧

ترجمي سره مناسبت: ١٤٨

قوله: مَعَ الْعَلَامِ عَقِيْقَةً: ١٤٩

قوله: فَأَهْرِيْقُوا عَنْهُ دَمًا: ١٤٩

قوله: فَأَهْرِيْقُوا عَنْهُ دَمًا: ١٤٩

قوله: مرتين بعققة: ١٥١

قوله: يذبح عنه يوم السابع: ١٥١

قوله: ويسمى: ١٥٢

فائدة: ١٥٤

٣ - بَابُ الْفَرَعِ: ١٥٥

٤ - بَابُ الْعَتِيْرَةِ: ١٥٥

٧٥ - كِتَابُ الذَّبَائِحِ وَالصَّيْدِ

١ - بَابُ التَّسْمِيَةِ عَلَى الصَّيْدِ: ١٥٧

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ الْعُقُودُ الْعُهُودُ: ١٥٩

شمییره	مضمون	صفحه
۱۵۹	قوله: يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ عَدَاوَةِ.....	۱۵۹
۱۵۹	قوله: الْمُنْفِقَةُ:	۱۵۹
۱۲۰	قوله: مِعْرَاضٍ:	۱۲۰
۱۲۰	د سپی د بنکار د جواز شرطونه:	۱۲۰
۱۲۰	کلب معلم به کله وی؟:	۱۲۰
۱۲۲	د ذبیحه او بنکار کولو په وخت کښې د بسم الله ونیلو حکم:	۱۲۲
۱۲۲	د جمهورو دلال:	۱۲۲
۱۲۳	د امام شافعی دلال:	۱۲۳

۲ - باب صَيْدِ الْمِعْرَاضِ

۱۲۴	قوله: وَكَرِهَهُ سَالِمٌ وَالْقَاسِمُ وَجَاهِدٌ وَإِبْرَاهِيمُ وَعَطَاءٌ وَالْحَسَنُ:	۱۲۴
۱۲۵	قوله: وَكَرِهَةَ الْحَسَنِ رَمَى الْبُنْدُوقَةَ فِي الْقُرَى وَالْأَمْصَارِ:	۱۲۵
۱۲۵	۳ - باب مَا أَصَابَ الْمِعْرَاضُ بِعَرَضِهِ:	۱۲۵
۱۲۵	د ترجمه الباب مقصد:	۱۲۵

۴ - باب صَيْدِ الْقَوْسِ

۱۲۵	غشی سره د بنکار کولو شرطونه:	۱۲۵
۱۲۶	قوله: وَقَالَ الْحَسَنُ وَإِبْرَاهِيمُ إِذَا ضَرَبَ صَيْدًا، قَبَانَ مِنْهُ يَدًا أَوْ رِجْلًا، لَا تَأْكُلُ الَّذِي بَانَ:	۱۲۶
۱۲۶	قوله: وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ إِذَا ضَرَبْتَ عُنُقَهُ أَوْ وَسَطَهُ فَكُلْهُ:	۱۲۶
۱۲۶	قوله: وَقَالَ الْأَعْمَشُ عَنْ زَيْدِ اسْتَعَصَى عَلَى رَجُلٍ مِنْ آلِ عَبْدِ اللَّهِ حِمَارًا، فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَضْرِبُوهُ حَيْثُ تَيَسَّرَ، دَعَا مَا سَقَطَ مِنْهُ، وَكُلُّوهُ:	۱۲۶
۱۲۷	قوله: يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّا بَارِضٌ قَوْمِ أَهْلِ الْكِتَابِ:	۱۲۷
۱۲۷	د كفارو د لوښو د استعمال حکم:	۱۲۷

۵ - باب الْخَذْفِ وَالْبُنْدُوقَةِ

۱۲۹	غلیل یعنی لیندی سره د بنکار حکم:	۱۲۹
۱۲۹	د تویک گولی سره د بنکار کولو حکم:	۱۲۹
۱۷۰	قوله: حَدَّثَنِي يَوْسُفُ بْنُ رَاشِدٍ.....:	۱۷۰
۱۷۰	قوله: أَنَّهُ رَأَى رَجُلًا:	۱۷۰
۱۷۰	قوله: إِنَّهُ لَا يَصَادُ بِهِ صَيْدٌ:	۱۷۰
۱۷۰	قوله: وَلَا يُنْكَى بِهِ عَدُوٌّ:	۱۷۰
۱۷۱	قوله: لَا أَكَلِيكَ كَدًا وَكَدًا:	۱۷۱

شميره	مضمون	صفحة
-------	-------	------

٦- باب من اقتنى كلباً ليس بـكلبٍ صيدٍ أو ماشيةٍ

١٧١	قوله: ليس بـكلبٍ صيدٍ ولا ضارية:	١٧١
١٧٢	٧- باب إذا أكل الكلبُ	١٧٢
١٧٢	قوله: يَسْتَلُونَكَ مَاذَا أَجَلَ لَهُمْ قُلْ أَجَلٌ لَكُمْ الطَّيِّبُتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ... الخ:	١٧٢
١٧٣	آيت كريمه نه د پنخو شرطونو استنباط:	١٧٣
١٧٣	قوله: الصَّوَابِدُ وَالْكَوَابِبُ:	١٧٣
١٧٣	قوله: اجْتَرَحُوا كَتَبُوا:	١٧٣
١٧٣	قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنْ أَكَلَ الْكَلْبُ فَقَدْ أَفْسَدَهُ، إِمَّا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ:	١٧٣
١٧٤	قوله: وَكَرِهَهُ ابْنُ عُمَرَ:	١٧٤
١٧٤	قوله: وَقَالَ عَطَاءُ بْنُ شَرِبٍ الدَّمُ وَلَمْ يَأْكُلْ، فَكُلْ:	١٧٤

٨- باب الصيد إذا غاب عنه يومين أو ثلاثة

١٧٤	قوله: وَقَالَ عَبْدُ الْأَعْلَى عَنْ دَاوُدَ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عَدِيٍّ أَنَّهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -	١٧٤
١٧٤	يُرْمَى الصَّيْدَ فَيَقْتَرِبُ أَثَرُهُ الْيَوْمَيْنِ:	١٧٤
١٧٥	٩- باب إذا وجد مع الصيد كلباً آخر	١٧٥

١٠- باب ما جاء في التصيد

١٧٦	د بنكار كولو حكم:	١٧٦
١٧٧	١١- باب التصيد على الجبال	١٧٧
١٧٨	د لغاتو تشریح:	١٧٨
١٧٨	د ترجمة الباب مقصد:	١٧٨

١٢- باب قول الله تعالى: أَجَلٌ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ

١٧٩	قوله: وَقَالَ عُمَرُ صَيْدُهُ مَا اضْطَيْدَ، وَطَعَامُهُ مَا رَمَى بِهِ:	١٧٩
١٧٩	قوله: وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الطَّافِي حَلَالٌ:	١٧٩
١٨٠	قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ طَعَامُهُ مَيْتَتُهُ إِلَّا مَا قَدِرْتَ مِنْهَا:	١٨٠
١٨٠	قوله: وَالْحَجْرِيُّ لَا تَأْكُلُهُ الْيَهُودُ وَتَحْنُ تَأْكُلُهُ:	١٨٠
١٨٠	قوله: وَقَالَ سُرَيْعُ صَاحِبُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كُلُّ شَيْءٍ فِي الْبَحْرِ مَذْبُوحٌ. وَقَالَ عَطَاءُ	١٨٠
١٨٠	أَمَّا الطَّيْرُ فَارَى أَنْ يَذْبَحَهُ:	١٨٠
١٨٠	قوله: وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ صَيْدُ الْأَنْهَارِ وَقَلَاتِ السَّيْلِ أَصِيدُ بَحْرُهُ قَالَ نَعَمْ، ثُمَّ تَلَا (هَذَا	١٨٠
١٨٠	عَذَابٌ فَرَاتٌ سَائِهٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أَجَاوِرٌ وَمِنْ كُلِّ تَأْكُلُونَ كَمَا طَرِيًّا:	١٨٠
١٨١	قوله: وَرَكِبَ الْحَسَنُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - عَلَى سَرَجٍ مِنْ جُلُودِ كِلَابِ الْمَاءِ:	١٨١

شميره	مضمون	صفحه
١٨١	قوله: وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لَوْ أَنَّ أَهْلِي أَكَلُوا الضَّفَادِعَ لَأَطَعْتُهُمْ:	١٨١
١٨١	قوله: وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لَوْ أَنَّ أَهْلِي أَكَلُوا الضَّفَادِعَ لَأَطَعْتُهُمْ:	١٨١
١٨١	د چيندخ خور لو حكم:	١٨١
١٨٢	قوله: وَلَمْ يَرَ أَحْسَنُ بِالسَّلْحَةِ قَابَاسًا:	١٨٢
١٨٢	قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كُلُّ مَنْ صَدَّ الْبَحْرَ مَا صَادَهُ نَصَرَ إِلَى أَوْ يَهُودَى أَوْ مَجُوسَى:	١٨٢
١٨٢	قوله: وَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ فِي الْمُرَى ذَبَعَ الْخَمْرَ التَّيْنَانَ وَالشَّمْسُ:	١٨٢
١٨٣	د سمندري خناورو حكم:	١٨٣
١٨٣	د آئمه ثلاثه دلائل او دهغي جوابونه:	١٨٣
١٨٥	د احنافو دلائل:	١٨٥
١٨٢	د سمك طافي مسئله:	١٨٢
١٨٢	د جمهورو استدلال:	١٨٢
١٨٢	د امام اعظم دلائل:	١٨٢
١٨٢	د جيهنگي حكم:	١٨٢

١٣ - باب أَكْلِ الْجَرَادِ

١٨٧	قوله: (جراد):	١٨٧
١٨٧	ابو يعفور:	١٨٧
١٨٨	قوله: سَبَعٌ غَزَوَاتٍ أَوْسَيًّا:	١٨٨
١٨٨	قوله: كُنَّا نَأْكُلُ مَعَهُ الْجَرَادَ:	١٨٨
١٨٨	قوله: قَالَ سُفْيَانُ وَأَبُو عَوَانَةَ وَإِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي يَعْقُوبَ عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى سَبَعٌ غَزَوَاتٍ:	١٨٨
١٨٨	١٤ - باب آيَةِ الْمَجُوسِ وَالْمَيْتَةِ.	١٨٨
١٨٩	حديث نه د ترجمه الباب مقصد:	١٨٩

١٥ - باب التَّسْمِيَةِ عَلَى الدَّبِيحَةِ، وَمَنْ تَرَكَ مُتَعَمِّدًا

١٩٠	قوله: وَقَوْلُهُ (وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ):	١٩٠
١٩١	قوله: فَعَجَلُوا فَنَصَبُوا الْقُدُورَ:	١٩١
١٩١	قوله: فَذَفِعَ إِلَيْهِمُ النَّبِيُّ ﷺ:	١٩١
١٩١	قوله: فَأَمَرَ بِالْقُدُورِ فَأُكْفِتَتْ:	١٩١
١٩١	يو اشكال او دهغي جواب:	١٩١
١٩٢	قوله: فَظَلَبُوهُ فَأَعْيَاهُمْ:	١٩٢
١٩٢	قوله: فَحَبَسَهُ اللَّهُ:	١٩٢
١٩٢	قوله: إِنَّ هَذِهِ الْبَهَائِمُ أَوَايِدَ:	١٩٢

شميره	مضمون	صفحه
١٩٢	قوله: (انا لارجوا او نخاف):	١٩٢
١٩٢	قوله: وَلَيْسَ مَعْنَا مَدَى:	١٩٢
١٩٢	قوله: لَيْسَ السِّنُّ وَالظُّفْرُ:	١٩٢
١٩٣	قوله: أَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ:	١٩٣
١٩٣	قوله: وَأَمَّا الظُّفْرُ فَمَدَى الحَبَشَةِ:	١٩٣
١٢- باب مَا ذُبِحَ عَلَى النَّصْبِ وَالْأَصْنَامِ		
١٩٤	قوله: (نصب...):	١٩٤
١٩٤	١٧- باب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «قَلِيدٌ بَعْرٌ عَلَى اسْمِ اللَّهِ»	١٩٤
١٩٤	د ترجمة الباب فائده او مقصد :	١٩٤
١٩٥	١٨- باب مَا أَتَهَرَ الدَّمُ مِنَ الْقَصَبِ وَالرُّوْقَةِ وَالْحَدِيدِ	١٩٥
١٩٥	د حديث نه د ترجمة الباب مقصد :	١٩٥
١٩٦	١٩- باب ذَبِيحَةِ الْمَرْأَةِ وَالْأُمَّةِ	١٩٦
١٩٦	د بنخي ذبيحه جائز ده:	١٩٦
٢٠- باب لَا يُدَكِّي بِالسِّنِّ وَالْعَظْمِ وَالظُّفْرِ		
١٩٧	٢١- باب ذَبِيحَةِ الْأَعْرَابِ وَتَحْوِيهِمْ	١٩٧
١٩٧	قوله: (وكانوا حديثي عهد بالكفر):	١٩٧
١٩٨	قوله: (تابعه على عن الداوردی):	١٩٨
١٩٨	قوله: (وتابعه ابو خالد والطفراوي):	١٩٨
٢٢- باب ذَبَائِحِ أَهْلِ الْكِتَابِ وَشُحُومِهَا مِنْ أَهْلِ الْحَرْبِ وَغَيْرِهِمْ		
١٩٨	د ترجمة الباب مقصد :	١٩٨
١٩٩	د اهل كتابو د ذبيحه شرطونه:	١٩٩
١٩٩	قوله: وَقَالَ الزُّهْرِيُّ لِأَبَاسٍ بِذَبِيحَةِ نَصَارَى الْعَرَبِ:	١٩٩
١٩٩	قوله: وَيُذَكَّرُ عَنْ عَلِيٍّ نَحْوًا:	١٩٩
٢٠٠	قوله: وَقَالَ الْحَسَنُ وَابْرَاهِيمُ لِأَبَاسٍ بِذَبِيحَةِ الْأَقْلَفِ:	٢٠٠
٢٠٠	قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ طَعَامُهُمْ ذَبَائِحُهُمْ:	٢٠٠
٢٣- باب مَا نَدَّ مِنَ الْبَهَائِمِ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الْوَحْشِ		
٢٠١	٢٤- باب النَّحْرِ وَالذَّبْحِ	٢٠١
٢٠٢	د نحر لغوي معنی :	٢٠٢
٢٠٢	د ذبح كولو والاخناور لره دنحر حكم :	٢٠٢

شُمَيْرُهُ	مُضْمُونُ	صَفْحُهُ
قوله:	(وقال ابن جريج عن عطاء لاذبحوا ولا تحمروا الا في المذبح والمنحر):	٢٠٢
قوله:	قلت ايجزى ما يذبح ان احمره؟ قال نعم:	٢٠٢
قوله:	والذبح قطع الاوداج:	٢٠٣
ذبح دپاره خورگو نه پریکول ضروری دی:		٢٠٣
قوله:	قلت: فيخلف لاوداج حتى يقطع النخاع قال لا اخال:	٢٠٣
قوله:	وقال سعيد بن جبیر عن عباس الذكاة في الحلق واللية):	٢٠٤
قوله:	وقال ابن عمر وابن عباس وأنس إذا قطعت الرأس فلا بأس:	٢٠٥
قوله:	تمخرنا على عهد النبي صلى الله عليه وسلم - فرسأ فأكلنا:	٢٠٥
قوله:	اتابعه وكبير وابن عيينة عن هشام في النحر:	٢٠٥
باب مَا يُكْرَهُ مِنَ الْمُثَلَّةِ وَالْمُصْبُورَةِ وَالْمُجْتَمَةِ		
قوله:	(مصبورة):	٢٠٦
قوله:	ثم اقبل بها وبالغلام معه فقال:	٢٠٧
قوله:	تابعه سليمان عن شعبه:	٢٠٧
قوله:	وقال عدی عن سعيد عن ابن عباس عن النبي ﷺ:	٢٠٧
باب لحم الدجاج		
قوله:	كنا عند ابي موسى الاشعري وكان بيننا وبين هذا الحي من جرم اخاء:	٢٠٩
قوله:	وفي القوم رجل جالس احمر:	٢١٠
قوله:	اني رايتہ یاكل شيشا فقد رته:	٢١٠
قوله:	فأعطانا خمس دودغ الذرى:	٢١٠
٢٧- باب لحم الخيل		
دأس د غوبني خورلو حکم:		٢١٠
٢٨- باب لحم الحمر الإسيية		
د خردغو بنبي حکم:		٢١٢
قوله:	فيه عن سلمة عن النبي ﷺ:	٢١٣
قوله:	وقال مالك ومعبود والماجنون ويونس وابن اسحاق عن الزهري.....:	٢١٣
قوله:	يقول ذاك الحكمين عمرو الغفاري عندنا بالبصرة):	٢١٣
قوله:	ولكن ابن ذلك البحر ابن عباس وقرأ (قل لا اجد فيما وحي الي محرما:	٢١٣
٢٩- باب أكل كل ذي ناب من السباع		
قوله:	(ناب):	٢١٤

شمیره	مضمون	صفحه
۲۱۴	د درندگانو د غوښې حکم:	۲۱۴
۲۱۵	حدیث باب کښې د ذوناب نه کوم درندگان مراد دی:	۲۱۵
۲۱۵	قوله: تابعه یونس ومعمروابن عینة والمأجشون عن الزهری:	۲۱۵
	باب جلود الميتة	
۲۱۶	دخناورو دخرمنو نه دانتفاع حکم:	۲۱۶
۲۱۷	سند باندي یو اعتراض اودهغې جواب:	۲۱۷
	۳۱ - باب المسک	
۲۱۹	د مشکو داستعمال حکم:	۲۱۹
۲۱۹	قوله: مکلوم:	۲۱۹
۲۱۹	قوله: کیر:	۲۱۹
۲۱۹	قوله: یحذیک:	۲۱۹
۲۲۰	۳۲ - باب: الارنب	۲۲۰
۲۲۰	دسوی (خرگوش) حکم:	۲۲۰
۲۲۰	۳۳ - باب الضب	۲۲۰
	۳۴ = باب إذا وقعت الفأرة في السمین الجامید أو الذاب	
۲۲۲	دحضرت امام بخاری <small>رضی اللہ عنہ</small> مسلك:	۲۲۲
۲۲۳	چې په کومو غورو کښې نجاست پریوزی نو دهغې نه دانتفاع حکم:	۲۲۳
	۳۵ - باب الوسم والعلم في الصورة	
۲۲۴	قوله: وسم:	۲۲۴
۲۲۵	قوله: وقال ابن عمر بنی النبی <small>رضی اللہ عنہما</small> ان تضرب:	۲۲۵
۲۲۵	قوله: عنقزی:	۲۲۵
۲۲۵	قوله: دخلت علی النبی <small>رضی اللہ عنہ</small> باغلی:	۲۲۵
۲۲۵	قوله: حسبته قال فی آذانها:	۲۲۵
۲۲۵	قوله: مرید:	۲۲۵
	باب إذا أصاب قوم غنیمة فذبح بعضهم غنماً أو إبلاً یغیر أمر اصحابهم لم توکل	
۲۲۲	قوله: وقال طاووس وعكرمة فی ذبیحة السارق اطرخوة:	۲۲۲
۲۲۲	قوله: مرید:	۲۲۲
۲۲۷	۳۷ - باب إذا نذرت قوم قرماة بعضهم يسهم فقتله فأراد إصلاحهم فهو جائز	۲۲۷

شُمَيْرُهُ	مُضْمُونُهُ	صَفْحُهُ
	٣٨- بَابُ أَكْلِ الْمُضْطَرِّ	
٢٢٨	مضطر كوم يو سرې دې :	٢٢٨
٢٢٨	د حرام خيز په طور د دوائی استعمالولو شرطونه :	٢٢٨
	٧٦- كتاب الاضاحي	
٢٣٠	بَابُ سُنَّةِ الْأُضْحِيَّةِ	٢٣٠
٢٣٠	قوله: اضاحي :	٢٣١
٢٣١	قرباني واجب ده كه سنت ؟ :	٢٣٢
٢٣٢	د وجوب دلائل :	٢٣٣
٢٣٣	قوله: قال ابن عمر هي سنة ومعروف :	٢٣٣
٢٣٣	بَابُ قِيَمَةِ الْإِمَامِ الْأَضَاحِيِّ بَيْنَ النَّاسِ	
	٣- بَابُ: الْأُضْحِيَّةِ لِلْمَسَافِرِ وَالنِّسَاءِ	
٢٣٤	د مسافر د پاره د قرباني حكم :	٢٣٤
٢٣٤	د نسو د قرباني حكم :	
	٤- بَابُ مَا يُشْتَهَى مِنَ اللَّحْمِ يَوْمَ النَّحْرِ	
٢٣٥	د ترجمه الباب مقصد :	٢٣٥
٢٣٥	قوله: ذكر جيرانه اى ذكر احتياج جيرانه :	٢٣٦
٢٣٦	قوله: وَعِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ شَاتِي لَحْمٍ :	٢٣٦
٢٣٦	قوله: وَقَامَ النَّاسُ إِلَى غَنِيمَةٍ فَتَوَزَّعُوا أَوْ قَالَ فَتَجَزَّعُوا :	
	٥- بَابُ مَنْ قَالَ الْأُضْحَى يَوْمَ النَّحْرِ	
٢٣٦	د قرباني ورخي :	٢٣٧
٢٣٧	بَابُ الْأُضْحَى وَالنَّحْرِ بِالنُّصْلَى	
	٧- بَابُ فِي أُضْحِيَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَبْشَيْنِ أَقْرَنَيْنِ وَيُدْكَرُ سَمِيْنَيْنِ	
٢٣٩	د ترجمه الباب مقصد :	٢٣٩
٢٣٩	قوله: وقال يحيى بن سعيد، سمعت ابامامة بن سهل :	٢٣٩
٢٣٩	قوله: انكفا الى كبشين اقرنين املحين فذبحهما بيده :	٢٣٩
٢٣٩	قوله: تابعه وهيب عن ايوب :	٢٤٠
٢٤٠	قوله: وقال اسماعيل وحاتم وايبوب عن ابن سيرين عن انس :	٢٤٠
٢٤٠	قوله: فبقي عتود :	

شُمَيْرُهُ	مُضْمُونُ	صَفْحُهُ
------------	-----------	----------

٨- بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ لِأَبِي بَرْدَةَ
«ضَحَّ بِالْجَذَعِ مِنَ الْمَعْرُوكِ تَجْزِي عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ»

٢٤٠	قوله: (معن):	٢٤٠
٢٤١	قوله: شاتك شاة لحم:	٢٤١
٢٤١	قوله: تابعه عبدة عن الشعبي وابراهيم:	٢٤١
٢٤٢	قوله: تابعه وكيع عن حريث عن الشعبي:	٢٤٢
٢٤٢	حريث بن عمرو اسدي:	٢٤٢
٢٤٢	قوله: وقال عاصم وداود عن الشعبي: عندي عناق لبن:	٢٤٢
٢٤٢	قوله: عناق:	٢٤٢
٢٤٢	قوله: وقال زبيد و فراس عن الشعبي عندي جدعة:	٢٤٢
٢٤٢	قوله: وقال أبو الأخص حداثا منصور عناق جدعة:	٢٤٢
٢٤٣	قوله: وقال ابن عوف عناق جدع، عناق لبن:	٢٤٣
٢٤٣	قوله: وقال حاتم بن وردان..... عناق جدعة:	٢٤٣

٩- بَابُ مَنْ ذَبَحَ الْأَضَاحِي بِيَدِهِ

٢٤٣	قوله: صفاحها	٢٤٣
٢٤٤	(١٠) بَابُ مَنْ ذَبَحَ ضَمِيَّةَ غَيْرِهِ	٢٤٤
٢٤٤	قوله: أعان رجل ابن عمر في بدنته:	٢٤٤
٢٤٤	قوله: وأمر أبو موسى بناته أن يضحين بأيديهن:	٢٤٤
٢٤٥	١١- بَابُ: الذَّبْحِ بَعْدَ الصَّلَاةِ	٢٤٥

١٢- بَابُ مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ أَعَادَ

٢٤٦	دقرباني: وخت	٢٤٦
٢٤٦	قوله: ودكرهنة من حيرانه:	٢٤٦
٢٤٦	قوله: عذره:	٢٤٦
٢٤٦	قوله: ثم لا تجزي عن أحد بعدك:	٢٤٦
٢٤٦	قوله: قال عامر بن خير نسيكته:	٢٤٦

١٣- بَابُ وَضْعِ الْقَدَمِ عَلَى صَفْحِ الذَّبِيحَةِ

٢٤٧	١٤- بَابُ التَّكْبِيرِ عِنْدَ الذَّبْحِ	٢٤٧
٢٤٧	١٥- بَابُ إِذَا بَعَثَ يَهْدِيهِ لِيُذْبَحَ لَمْ يَحْرُمْ عَلَيْهِ شَيْءٌ	٢٤٧

شميره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

١٦. باب مَا يُؤْكَلُ مِنَ لُحُومِ الْأَضَاحِيِّ وَمَا يُتَزَوَّدُ مِنْهَا

٢٤٨	دقرباني: غوبنه كله خور لي شي؟	٢٤٨
٢٤٩	قوله: فُخْرَجْتُ حَتَّى آتَى أَحْيَى ابَا قَتَادَةَ - وَكَانَ أَخَاهُ لِأُمِّهِ:	٢٤٩
٢٤٩	قوله: وَكَانَ بَدْرِيًّا - فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ حَدَّثَ بَعْدَكَ أَمْرًا:	٢٤٩
٢٥٠	قوله: فَلَا يَصِحُّ بَعْدَ ثَلَاثَةِ:	٢٥٠
٢٥٠	قوله: فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا:	٢٥٠
٢٥١	قوله: الضَّحِيَّةُ كُنَّا نَمْلِكُ مِنْهَا:	٢٥١
٢٥١	قوله: فَتَقَدَّمَ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:	٢٥١
٢٥١	قوله: لَا تَأْكُلُوا إِلَّا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ. وَلَيْسَتْ بِعَزِيمَةٍ:	٢٥١
٢٥٢	ابو عبيده مولى بن ازهر:	٢٥٢
٢٥٢	قوله: ثُمَّ شَهِدْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ عَفَّانَ:	٢٥٢
٢٥٢	قوله: فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَاكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا لُحُومَ نُسُكِكُمْ... الخ:	٢٥٢
٢٥٣	قوله: وَعَنْ مَعْمَرِ بْنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ نَحْوَهُ:	٢٥٣

٧٧- كتاب الأشربة

٢٥٥	دشرا ابو حرمت كله نازل شو؟	٢٥٥
٢٥٢	قوله: حرما في الاخرة:	٢٥٢
٢٥٧	يو اشكال اودهغي جوابات:	٢٥٧
٢٥٨	قوله: لَيْلَةٌ أَنْزَلَ بِهِ يَا لَيْلَاءُ بَقْدَ حَيْنٍ مِنْ خَمْرٍ، وَلَيْلَتِنِ:	٢٥٨
٢٥٨	قوله: ثُمَّ أَخَذَ اللَّيْلَتِينَ:	٢٥٨
٢٥٨	قوله: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَفْظِرَهُ:	٢٥٨
٢٥٨	قوله: وَلَوْ أَخَذْتُ الْخَمْرَ غَوْتُ أُمَّتِكَ:	٢٥٨
٢٥٨	قوله: تَابَعَهُ مَعْمَرُ بْنُ الْمَدَائِدِ وَعُمَرَانُ بْنُ عُمَرَ وَالزُّبَيْدِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ:	٢٥٨
٢٥٨	قوله: لَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ:	٢٥٨
٢٥٩	قوله: كَانَ أَبُو بَكْرٍ يُلْحِقُ مَعَهُنَّ «وَلَا يَلْتَهَبُ نَهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ، يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ أَبْصَارَهُمْ فِيهَا حِينَ يَلْتَهَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ»:	٢٥٩
٢٥٩	دشرا ابو قسمونه او مذاهب انمه:	٢٥٩
٢٢٠	دامام اعظم <small>عليه السلام</small> دلالت:	٢٢٠
٢٢١	د جمهورو دلالت:	٢٢١
٢٢٢	د جمهورو د دلالتو جواب:	٢٢٢

شميره	مضمون	صفحه
.....	فائده :	٢٢٣
.....	دتراجم بخارى مقصد :	٢٢٣
١- باب الخمر من العنب		
.....	قوله: لَقَدْ حَرَمَتِ الْخُمْرَ، وَمَا بِالْمَدِينَةِ مِنْهَا شَيْءٌ:	٢٢٣
.....	قوله: وَعَامَّةُ خَمْرِنَا الْبُسْرُ وَالْتَّمْرُ:	٢٢٤
.....	قوله: الْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ:	٢٢٤
٢- باب نزل تحريم الخمر وهى من البسر والتمر		
.....	قوله: فَضِيخُ زَهُوِّ تَمْرٍ:	٢٢٥
.....	قوله: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا قَالَ كُنْتُ قَائِمًا عَلَى الْحَى أُسْقِيهِمْ - عُمُومَتِي وَأَنَا أَصْغَرُهُمْ - الْقَضِيخُ:	٢٢٥
.....	قوله: أَكْفَرُهَا فَكْفَانَا:	٢٢٥
.....	قوله: (قلت لانس ما شرا بهما):	٢٢٥
.....	قوله: فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَنَسٍ وَكَانَتْ خَمْرُهُمْ فَلَمْ يُنْكِرْ أَنَسٌ:	٢٢٥
.....	قوله: وَحَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِي أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا يَقُولُ كَانَتْ خَمْرُهُمْ يَوْمَئِذٍ:	٢٢٦
.....	قوله: يُوسُفُ أَبُو مَعْشَرٍ الْبِرَاءُ:	٢٢٦
.....	سعيد بن عبيد الله:	٢٢٧
٣- باب الخمر من العسل وهو البتة		
.....	قوله: (بتة):	٢٢٧
.....	قوله: (فقاع):	٢٢٧
.....	قوله: قَالَ «لَا تَتَّبِعُوا فِي الدُّبَاءِ، وَلَا فِي الْمُرْقَاتِ»..... الخ:	٢٢٧
.....	قوله: (مزفت):	٢٢٨
.....	قوله: (حتما):	٢٢٨
.....	قوله: (التقر):	٢٢٨
.....	قوله: (وعن الزهري):	٢٢٨
٤- باب ما جاء فى أن الخمر ما خامر العقل من الشراب		
.....	درې خبرې چه دهغې احكامو د تفصيل حضرت عمر فاروق	٢٢٩
.....	قوله: وَأَبْوَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الرِّبَا:	٢٧٠
.....	قوله: قَالَ قُلْتُ يَا أَبَا عَمْرٍو:	٢٧٠
.....	قوله: وَقَالَ حَجَّاجٌ عَنْ حَمَادٍ عَنْ أَبِي حَيَّانَ مَكَانَ الْعِنَبِ الرَّيْبُ:	٢٧٠

شميره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

٥- باب ما جاء فيمن يستحل الخمر ويسميه بغير اسمه

٢٧١	قوله: قَالَ هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ:	٢٧١
٢٧١	به حديث باب باندې دابن حزم اعتراض او دهغې جواب:	٢٧١
٢٧٣	قوله: يَسْتَمِلُونَ الْحِرَّ:	٢٧٣
٢٧٤	قوله: وَالنَّعَازِفَ:	٢٧٤
٢٧٤	قوله: وَلَيُنزَلَنَّ أَقْوَامٌ إِلَىٰ جَنْبِ عِلْمٍ يَرْوَعُ عَلَيْهِمْ سَارِحَةً:	٢٧٤
٢٧٤	قوله: (يَأْتِيهِمْ - يَعْنِي الْفَقِيرَ - لِحَاجَةٍ):	٢٧٤
٢٧٤	قوله: (فَيُبَيِّنُهُمُ اللَّهُ وَيَضَعُ الْعِلْمَ، وَمُمْسَخٌ آخِرِينَ قِرْدَةً وَخَنَازِيرًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ):	٢٧٤
٢٧٥	قوله: (إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ):	٢٧٥
٢٧٥	د حديث شريف مطلب:	٢٧٥
٢٧٢	قوله: (يُروح اليهم):	٢٧٢
٢٧٢	قوله: (ارجع الينا غدا):	٢٧٢
٢٧٢	د ترجمه الباب سره د حديث مناسبت:	٢٧٢

٦- باب الإتيان في الأوعية والتور

٢٧٨	قوله: (فَكَانَتْ امْرَأَتُهُ خَادِمَهُمْ وَهِيَ الْعُرُوسُ):	٢٧٨
٢٧٨	قوله: قَالَتْ أَتَدْرُونَ مَا سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:	٢٧٨

٧- باب ترخيص النبي صلى الله عليه وسلم في الأوعية والظروف بعد النهي

٢٧٩	مخصوصو لو بنو كنبې دنبيذ جوړولو مسئله:	٢٧٩
٢٨٠	د احنافو مسلك:	٢٨٠
٢٨٠	قوله: (قَالَ) «فَلَا إِذَا»:	٢٨٠
٢٨١	قوله: وَقَالَ لِي خَلِيفَتُهُ:	٢٨١
٢٨١	قوله: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ:	٢٨١
٢٨١	قوله: حَدَّثَنِي عُمَانُ حَدَّثَنَا.....:	٢٨١
٢٨٢	قوله: قَالَتْ نَهَانَا فِي ذَلِكَ أَهْلَ الْبَيْتِ:	٢٨٢
٢٨٢	قوله: (قُلْتُ أَمَا ذَكَرْتَ الْجُرَّ وَالْحُتْمَ):	٢٨٢
٢٨٢	قوله: أَفَأَحَدُكُمْ مَا لَمْ أَسْمَعْ:	٢٨٢
٢٨٢	قوله: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ.....:	٢٨٢
٢٨٣	٨- باب تقيع التمر ما لم يُكْر:	٢٨٣

شميره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

٩- بَابُ البَادِقِ، وَمَنْ نَهَى عَنْ كُلِّ مُسْكِرٍ مِنَ الْأَشْرِيَةِ

٢٨٤ قوله: وَرَأَى عُمَرُو أَبُو عُبَيْدَةَ وَمَعَاذُ شَرِبَ الظَّلَاءَ عَلَى الثُّلُثِ:

٢٨٤ قوله: وَشَرِبَ الْبِرَاءُ وَأَبُو جُحَيْفَةَ عَلَى النِّصْفِ:

٢٨٤ قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ اشْرَبِ الْعَصِيرَ مَا دَامَ طَرِينًا:

٢٨٤ قوله: وَقَالَ عُمَرُو جَدْتُ مِنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ رِيحَ شَرَابٍ، وَأَنَا سَاهِلٌ عَنْهُ الخ:

٢٨٤ قوله: فَقَالَ سَبَقَ مُحَمَّدٌ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - البَادِقَ، فَمَا أُسْكِرَ قَبْلَهُ وَحَرَامًا:

٢٨٥ قوله: قَالَ الشَّرَابُ الْحَلَالُ الطَّيِّبُ. قَالَ لَيْسَ بَعْدَ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ إِلَّا الْحَرَامُ الْحَبِيثُ:

١٠- بَابُ مَنْ رَأَى أَنْ لَا يَخْلِطَ البُسْرَ وَالتَّمْرَ إِذَا كَانَ مُسْكِرًا الخ

٢٨٥ د خليطين مسئله:

٢٨٦ د حضرت امام ابو حنيفه رحمته الله دلالت:

٢٨٧ قوله: إِذَا كَانَ مُسْكِرًا:

٢٨٧ قوله: وَأَنْ لَا يَجْعَلَ إِدَامِينَ فِي إِدَامٍ:

٢٨٨ قوله: وَقَالَ عُمَرُو بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ سَمِعَ أَنَسًا:

١١- بَابُ شُرْبِ اللَّبَنِ

٢٨٨ قوله: وَقَوْلِ اللّٰهِ تَعَالَى: مِنْ بَيْنِ قُرْبٍ وَدَمٍ لَبْنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ:

٢٨٩ قوله: فَأَادَا وَقَفَ عَلَيْهِ:

٢٨٩ قوله: (تقيم):

٢٩٠ قوله: «الْأَخْمَرَتُهُ، وَلَوْ أَنْ تَعْرُضَ عَلَيْهِ عُوْدًا»:

٢٩٠ قوله: (تعرض):

٢٩٠ قوله: فَحَلَبْتُ كَثْبَةً مِنْ لَبَنِ فِي قَدَحٍ:

٢٩١ يو اشكال اوددهغي جوابونه:

٢٩١ قوله: (لقحة):

٢٩١ قوله: (الصفى):

٢٩١ قوله: (منحة):

٢٩١ قوله: (تَعْدُو بِيَانًا، وَتَرُوهُ بِأَخْرَ):

٢٩٢ قوله: رَفَعْتُ إِلَى السِّدْرَةِ:

٢٩٢ قوله: فَنَهْرَانِ فِي الْجَنَّةِ:

٢٩٢ قوله: قَالَ هِشَامُ وَسَعِيدٌ وَهَمَّا عَنْ قَتَادَةَ:

شميره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

١٢- بَابُ اسْتِعْذَابِ الْمَاءِ

٢٩٣	قوله: استعذاب:	٢٩٣
٢٩٤	قوله: رَابِعٌ - أَوْ رَابِعٌ شَكَ عَبْدُ اللَّهِ:	٢٩٤
١٣- بَابُ شُوبِ اللَّبَنِ بِالْمَاءِ		
٢٩٤	دترجمة الباب مقصد:	٢٩٤
٢٩٤	قوله: فَشُبِّتُ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنَ الْبَيْتِ:	٢٩٤
٢٩٤	قوله: فَأَعْطَى الْأَعْرَابِي فَضْلَهُ:	٢٩٤
٢٩٥	قوله: دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ:	٢٩٥
٢٩٦	قوله: «إِنْ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ بَاتَ هَذِهِ اللَّيْلَةَ فِي شَنَّةٍ:	٢٩٦
٢٩٦	قوله: وَالْأَكْرَعُنَا:	٢٩٦
٢٩٦	قوله: قَالَ وَالرَّجُلُ يُحَوَّلُ الْمَاءُ فِي حَاطِطِهِ:	٢٩٦
٢٩٧	د حديث نه مستنبط خو آداب:	٢٩٧

١٤- بَابُ شَرَابِ الْحَلْوَاءِ وَالْعَسَلِ

٢٩٧	دترجمة الباب مقصد:	٢٩٧
٢٩٧	دامام زهري <small>رحمته الله</small> د يو قول تشريح:	٢٩٧
٢٩٧	قوله: وَقَالَ الزُّهْرِيُّ لَا يَجِلُّ شُرْبُ بَوْلِ النَّاسِ لِشِدَّةِ تَنْزِيلِ، لِأَنَّهُ رَجَسٌ:	٢٩٧
٢٩٨	قوله: لَشِدَّةِ تَنْزِيلِ، اراد بالشدة ما دون الاضطرار، فلا يخالف قوله: قول الجمهور:	٢٩٨
٢٩٨	قوله: وَقَالَ ابْنُ مَعُودٍ فِي السَّكْرَانِ اللَّهُ لَمْ يَجْعَلْ شِفَاءَكُمْ فِي مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ سَكْرًا:	٢٩٨
٢٩٩	يو اشكال او دهغي جواب:	٢٩٩
٢٩٩	دترجمة الباب سره مناسبت:	٢٩٩
٢٩٩	قوله: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُعْجِبُهُ الْحَلْوَاءُ وَالْعَسَلُ:	٢٩٩

١٥- بَابُ الشُّرْبِ قَائِمًا

٣٠٠	پد ولازه داو بو خكلو حكم:	٣٠٠
٣٠٠	ممانعت والاروايتونه:	٣٠٠
٣٠١	جواز والاروايتونه:	٣٠١
٣٠١	حل دتعارض:	٣٠١
٣٠٣	قوله: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ:	٣٠٣
٣٠٣	قوله: بَابِ الرَّحْبَةِ:	٣٠٣
٣٠٣	دآب زمزم دخكلو آداب او طريقه:	٣٠٣

شميره	مضمون	صفحه
٣٠٣	قوله: قَالَ شَرِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَابًا مِنْ زَمْزَمَ:	٣٠٣
٣٠٤	فائده:	٣٠٤
٣٠٤	١٦ - بَابُ مَنْ شَرِبَ وَهُوَ واقِفٌ عَلَى بَعِيرِهِ	٣٠٤
٣٠٥	١٧ = بَابُ الْأَيْمَنِ فَالْأَيْمَنِ فِي الشَّرْبِ	٣٠٥
٣٠٥	قوله: الايمن فالايمن:	٣٠٥
٣٠٢	١٨ = بَابُ هَلْ يُسْتَأْذِنُ الرَّجُلُ مَنْ عَنِ يَمِينِهِ فِي الشَّرْبِ لِيُعْطِيَ الْأَكْبَرَ	٣٠٢
٣٠٢	يو تعارض اودهغي حل:	٣٠٢
٣٠٢	قوله: قَتَلَهُ:	٣٠٢
٣٠٢	١٩ = بَابُ الْكَرْعِ فِي الْحَوْضِ	٣٠٢
٣٠٧	حديث نه در ترجمه الباب ثبوت:	٣٠٧
٣٠٧	٢٠ = بَابُ خِدْمَةِ الصِّغَارِ الْكِبَارِ	٣٠٧
٣٠٨	٢١ = بَابُ تَعْطِيَةِ الْإِنَاءِ	٣٠٨
٣٠٨	دماينام په وخت كنبې د ماشومانو د كور نه دبهر وتلو حكم:	٣٠٨
٣٠٨	قوله: فَكُنُوا صِيًّا لَكُمْ:	٣٠٨
٣٠٨	قوله: وَأَوْكُوا قِرَبَكُمْ:	٣٠٨
٣٠٩	قوله: وَأَطْفُوا، مَصَابِعَكُمْ:	٣٠٩
٣٠٩	٢٢ = بَابُ اخْتِنَاتِ الْأَسْقِيَةِ	٣٠٩
٣١٠	قوله: (اخْتِنَاتِ):	٣١٠
٣١٠	په مشكيزه باندي خوله لگول اودهغي نه منع كولو كنبې حكمتونه:	٣١٠
٣١٠	د دواؤ حدیثونو په مینخ كنبې تعارض اودهغي جواب:	٣١٠
٣١٢	٢٣ = بَابُ الشَّرْبِ مِنْ قِمْرِ السَّقَاءِ	٣١٢
٣١٢	قوله: وَأَنْ يَمْنَعَ جَارَهُ أَنْ يَغْرَزَ خَشْبَهُ فِي دَارِهِ:	٣١٢
٣١٢	٢٤ = بَابُ النَّهْيِ عَنِ التَّنْفِيسِ فِي الْإِنَاءِ	٣١٢
٣١٢	په لوبنی كنبې دننه ساه اخستل مكروه دی:	٣١٢
٣١٣	٢٥ - بَابُ الشَّرْبِ بِنَفْسَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةٍ	٣١٣
٣١٣	د اوبو خكلو په وخت كنبې د ساه اخستلو مستحب طريقه:	٣١٣
٣١٤	داوبو خكلو آد اب:	٣١٤
٣١٤	٢٦ - بَابُ الشَّرْبِ فِي آيَةِ الدَّهَبِ	٣١٤
٣١٤	قوله: فَأَنَاءُ دِهْقَانَ:	٣١٤

شميره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

٢٧ = باب آنية الفضة

٣١٥	عبد الله بن عبد الرحمن	٣١٥
٣١٥	قوله: البياثر دميثة:	٣١٥
٣١٥	قوله: (القي):	٣١٥
٣١٦	قوله: (دياجر):	٣١٦

٢٨ = باب الشرب في الأقداح

٣١٦	قوله: (الأقداح):	٣١٦
٣١٦	دترجمة الباب مقصد:	٣١٦

٢٩ - باب الشرب من قدح النبي - صلى الله عليه وسلم - وأنيته

٣١٨	دترجمة الباب مقصد:	٣١٨
٣١٩	قوله: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ:	٣١٩
٣١٩	قوله: أُجْمِنِي سَاعِدَةً:	٣١٩
٣١٩	قوله: فَخَرَجْتُ لَهُمْ بِهَذَا الْقَدْحِ فَأَسْقَيْتُهُمْ فِيهِ، فَأَخْرَجَ لَنَا سَهْلٌ:	٣١٩
٣٢٠	قوله: فَلَلَّهُ بِفِضَّةٍ:	٣٢٠
٣٢٠	قوله: وَهُوَ قَدْحٌ جَيِّدٌ عَرِيضٌ مِنْ نُضَارٍ:	٣٢٠

٣٠ = باب شرب البركة والماء المبارك

٣٢١	دترجمة الباب مقصد:	٣٢١
٣٢١	قوله: وَلَيْسَ مَعْنَا مَاءٌ غَيْرَ فَضْلَةٍ:	٣٢١
٣٢٢	قوله: حَى عَلَى أَهْلِ الْوُضُوءِ:	٣٢٢
٣٢٢	قوله: فَجَعَلْتُ لِأَلْوَمَا جَعَلْتُ فِي بَطْنِي مِنْهُ:	٣٢٢

٧٨ - كتاب المرضى

٣٢٣	١ - باب ما جاء في كفارة المرض	٣٢٣
٣٢٣	قوله: وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزِئْهُ:	٣٢٣
٣٢٤	فائده:	٣٢٤
٣٢٥	قوله: مَا مِنْ مَصِيبَةٍ تَصِيبُ الْمُسْلِمَ:	٣٢٥
٣٢٥	قوله: حَتَّى الشُّوكَةَ يَشَاكُهَا:	٣٢٥
٣٢٥	قوله: الْإِكْفَرُ اللَّهُ بِهَا عَنْهُ:	٣٢٥
٣٢٦	تراجم رجال	٣٢٦
٣٢٦	زهير بن محمد:	٣٢٦

شميره	مضمون	صفحه
٣٢٧	همّ:	٣٢٧
٣٢٧	غمّ:	٣٢٧
٣٢٨	قوله: مثل الیومین کالخامة:	٣٢٨
٣٢٨	قوله: تفتوها مرة او تعد لها مرة:	٣٢٨
٣٢٨	قوله: مثل المناق كالأرزة:	٣٢٨
٣٢٨	قوله: انجعاها:	٣٢٨
٣٢٩	قوله: وقال زکریا حدثنی سعد حدثنی ابن کعب عن ابيه کعب:	٣٢٩
٣٢٩	قوله: انتها الريح کفاتها:	٣٢٩
٣٢٩	قوله: فاذا اعتدلت تکفأ بالبلاء:	٣٢٩
٣٣٠	قوله: من یرد الله به خیرا یصب منه:	٣٣٠

٢- باب شدة المرض

٣٣١	قوله: وهو یوعک وعک أشدیدا:	٣٣١
٣٣١	قوله: حات الله عنه خطایة:	٣٣١
٣٣٣	٣- باب اشد الناس بلاء الانبياء ثم الامثل فالامثل	٣٣٣

٤- باب وجوب عيادة المريض

٣٣٤	د مریض دعیادت حکم:	٣٣٤
٣٣٤	د عیادت کولو وخت:	٣٣٤
٣٣٥	د عیادت آداب:	٣٣٥
٣٣٦	٥- باب عیادة المغنی علیه	٣٣٦

٦- باب فضل من یصرع من الريح

٣٣٨	قوله: هذه المراءة السوداء:	٣٣٨
٣٣٨	قوله: علی ستر الكعبة:	٣٣٨
٣٣٨	د حدیث نه مستنبط خو خبری:	٣٣٨

٧- باب فضل من ذهب بصره

٣٣٩	قوله: یرید عینیه:	٣٣٩
٣٤٠	قوله: تَابِعَهُ أَشْعَثُ بْنُ جَابِرٍ وَأَبُو ظَلَالٍ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:	٣٤٠
٣٤٠	اشعث بن جابر رضی الله عنه:	٣٤٠
٣٤١	ابو ظلال هلال بن ابی هلال:	٣٤١

صفحة	مضمون	شميره
	٨- باب عيادة النساء الرجال	
٣٤١	بنسخه دسرى عيادت كولى شى:	
٣٤٢	قوله: وكان بلال اذا اقلعت عنه:	
٣٤٢	قوله: اذخر:	
٣٤٢	قوله: شامة:	
٣٤٣	قوله: الجحفة:	
٣٤٣	قوله: وعادت امر الدر داء رجلاً من اهل المجد من الانصار:	
	٩- باب عيادة الصبيان	
٣٤٤	قوله: فقال له سعد ما هذا؟:	
٣٤٥	١٠- باب عيادة الاعراب	
٣٤٥	قوله: لا باس بالطهور:	
٣٤٥	قوله: تغور او تغور:	
٣٤٥	قوله: فنعم اذا:	
٣٤٦	د حديث نه مستنبط خو آداب:	
	١١- باب عيادة المشرك	
٣٤٦	د كافر د عيادت مسئله:	
٣٤٧	١٢- باب اذا عاد مريضاً فحضرت الصلاة فصلى بهم جماعة:	
	١٣- باب وضع اليد على المريض	
٣٤٨	به مريض باندي لاس ابنودلو طريقه:	
٣٤٨	قوله: فما زلت احد برده على كبدي فيما يخال الى حتى الساعة:	
	١٤- باب ما يقال للمريض وما يجيب	
٣٤٩	د ترجمة الباب مقصد:	
٣٥٠	١٥- باب عيادة المريض راكباً وما شيئاً وردفأ:	
٣٥١	قوله: على حمار على اكاف على قطيفة فدكية:	
	١٦- باب قول النبي انى وجع او وارساء او اشتدبنى الوجع	
٣٥٢	مريض د تكليف اظهار كولى شى:	
٣٥٣	قوله: حد ثنا يحيى بن يحيى:	
٣٥٤	قوله: وارأساء:	
٣٥٤	قوله: ذاك لو كان وانا حى:	

شُمَيْرُهُ	مُضْمُونُ	صَفْحُهُ
.....	قوله: واتكلياها:	٣٥٤
.....	قوله: لقد هيمتُ اواردت ان ارسل الى ابي بكر <small>رضي الله عنه</small> :	٣٥٤
.....	قوله: فاعهدان يقول القائلو:	٣٥٤
.....	د حديث نه مستنبط خو خبري:	٣٥٤
١٧- باب قول المريض قوموا عني		
.....	١٨- باب من ذهب بالصبى المريض ليدعى له	٣٥٥
.....	قوله: مثل زرا الحجلة:	٣٥٢
١٩- باب نهى تمنى المريض الموت		
.....	قوله: حدثنا ادم:	٣٥٢
.....	قوله: من ضرا صابه:	٣٥٢
.....	قوله: فليقل اللهم احيني:	٣٥٧
.....	قوله: وقد اکتوى سبع كيات:	٣٥٨
.....	قوله: ان اصحابنا الذين سلفوا مضوا ولم تنقصهم الدنيا:	٣٥٩
.....	قوله: ان المسلم ليوجرفي كل شئ ينفقه الا في شئ يجعله في هذا التراب:	٣٥٩
.....	يو اشكال او دهغي جواب:	٣٦٠
.....	قوله: لن يدخل احدًا عمله الجنة:	٣٦٠
.....	قوله: فدردوا وقاربوا:	٣٦١
.....	قوله: ولا يتمنين احدكم الموت:	٣٦١
.....	قوله: اما محسناً فلعله ان يزداد خيراً واما مسيئاً فلعله ان يستعيب:	٣٦٢
.....	يو اشكال او دهغي جوابونه:	٣٦٢
.....	د باب دودروايتونه يوخاني ذكر كولو كسبي نكته:	٣٦٣
٢٠- باب دعاء العائد للمريض		
.....	قوله: شفاء لا يغادر سقماً:	٣٦٤
.....	يو اشكال او دهغي جواب:	٣٦٤
.....	٢١- باب وضوء العائد للمريض	٣٦٤
.....	٢٢- باب من دعا يرفع الوباء والحمل:	٣٦٥
.....	قوله: يرفع عقيرته:	٣٦٢
٧٩- كتاب الطب		
.....	د طب لغوي او اصطلاحى معنى:	٣٦٧

شمیره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

۳۲۷ د طب قسمونه:

۳۲۸ ① طبعی او جسمانی :

۳۲۸ ② روحانی او لسانی :

۳۲۹ د حضور ﷺ د علاج قسمونه

۱- باب مَا أَنْزَلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً

۳۷۰ قوله: الا انزل له شفاء:

۳۷۰ د ذکر شوي احاديثو نه مستنبط خو خبري؟

۲- باب هَلْ يُدَاوِي الرَّجُلُ الْمَرَأَةَ أَوِ الْمَرَأَةُ الرَّجُلَ

۳۷۱ د سړي او د ښځې يو بل له علاج کولو مسئله:

۳- باب الشِّفَاءُ فِي ثَلَاثِ

۳۷۲ حين:

۳۷۳ احمد بن منيع :

۳۷۳ مروان بن شجاع:

۳۷۳ قوله: الشفاء في ثلاث:

۳۷۳ قوله: شرطة محجم:

۳۷۳ په درې څيزونو کښې د شفاء مطلب:

۳۷۴ د داغ لگولو حکم:

۳۷۴ قوله: وانهي امتي عن الكي:

۳۷۴ په مختلفو رواياتو کښې تطبيق:

۳۷۵ قوله: رَوَاهُ الْقَمِي عَنْ لَيْثٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ... الخ:

۴- باب الدَّوَاءِ بِالْعَسَلِ

۳۷۲ آیا په شهدو کښې د هرې بيمارنې شفاء ده؟

۳۷۷ د شهدو فائدي:

۳۷۸ قوله: عبد الرحمن بن الغسيل:

۳۷۸ قوله: ان كان في شئ من ادويتكم او يكون في شئ من ادويتكم:

۳۷۸ قوله: اولذغة بنار:

۳۷۹ قوله: توافق الداء:

۳۷۹ يو اشكال او د هغې جوابونه:

۳۸۰ قوله: صدق الله وكذب بطن اخيك:

شميره	مضمون	صفحه
	٥- باب الدَّوَاءِ بِالْبَّانِ الْإِزِيلِ	
٣٨٠	قوله: قَالَ سَلَامٌ قَبْلَنِي أَنَّ الْحَجَّاجَ قَالَ لِأَنِّي حَدَّثَنِي بِأَشَدِّ عُقُوبَةٍ عَاقَبَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثَهُ بِهَذَا. قَبْلَهُ الْحَسَنُ فَقَالَ وَدِدْتُ أَنَّهُ لَمْ يُحَدِّثْهُ:	٣٨٠
	٦- باب الدَّوَاءِ بِأَبْوَالِ الْإِزِيلِ	
٣٨١	به حرام خيزونو باندي د علاج كولو مسئله:	٣٨١
	٧- باب الْحَبَّةِ السُّودَاءِ	
٣٨٣	د. كلونجي فائدي:	٣٨٣
٣٨٤	د رجال سند وضاحت:	٣٨٤
٣٨٤	قوله: فعاده ابن ابي عتيق:	٣٨٤
٣٨٥	قوله: الحبة السوداء: الثونيز:	٣٨٥
	٨- باب التَّلْبِينَةِ لِلْمَرِيضِ	
٣٨٦	قوله: وتقول: هو البغيض النافع:	٣٨٦
٣٨٦	٩- باب السَّعُوطِ	٣٨٦
	١٠- باب السَّعُوطِ بِالْقُسْطِ الْهِنْدِيِّ الْبَحْرِيِّ	
٣٨٧	د عود هندي نه خه مراد دي؟:	٣٨٧
٣٨٨	د عود هندي فوائد:	٣٨٨
٣٨٨	قوله: عليكم بهذا العود الهندي:	٣٨٨
٣٨٨	قوله: فإن فيه سبعة اشفية:	٣٨٨
٣٨٨	قوله: يستعط به من العذرة:	٣٨٨
٣٨٨	قوله: ويلد به من ذات الجنب:	٣٨٨
٣٨٩	دود سوالونه او د هغي جوابونه:	٣٨٩
٣٩٠	قوله: وَدَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْتِي لِي لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ قَبَالَ عَلَيْهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ فَرَشَّ عَلَيْهِ:	٣٩٠
	١١- باب أَيِّ سَاعَةٍ يُحْتَجَمُ	
٣٩٠	د ترجمة الباب مقصد:	٣٩٠
٣٩٢	١٢- باب الْحُجْمِ فِي السَّقْرِ وَالْإِحْرَامِ	٣٩٢
٣٩٢	قوله: قال ابن بيمينه عن النبي ﷺ:	٣٩٢
٣٩٣	١٣- باب الْحِجَامَةِ مِنَ الدَّاءِ	٣٩٣
٣٩٣	قوله: لا تعذبوا صبيانكم بالغز من العذرة:	٣٩٣

شميره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

١٤- باب الحجامه على الرأس

٣٩٤ قوله: احتجم بلحي جمل:

٣٩٥ قوله: وقال الانصاري اخبرنا...:

٣٩٥ ١٥- باب الحجيم من الشقيقة والصداغ

٣٩٦ ١٦- باب الخلق من الأذى

١٧- باب من اكتوى أو كوى غيره، وفضل من لم يكتو

٣٩٨ قوله: عن عمران بن حصين قال: لارقية الامن عين او حمة:

٣٩٨ قوله: لارقية الامن عين او حمة:

٣٩٨ قوله: فذكرته لسعيد بن جبير:

٣٩٨ قوله: فافاض القوم:

٣٩٨ قوله: هم الذين لاسترقون، ولا يتطيرون، ولا تكتون:

٣٩٩ لا يتطيرون:

٣٩٩ ولا يكتون:

٣٩٩ قوله: فقام آخر فقال: امنهم انا؟ قال: سبقك بها عكاشه:

١٨- باب الإثميد والكحل من الرميد

٤٠٠ قوله: فيه عن امر عطيبة:

١٩- باب الجذام

٤٠١ قوله: لا عدوى:

٤٠١ قوله: ولا طيرة:

٤٠١ قوله: ولا هامة:

٤٠١ قوله: ولا صفر:

٤٠٢ د مرض د تجاوز مسائل:

٤٠٢ قوله: وفر من المجذوم كما تفر من الاسد:

٤٠٣ د تعارض حل كولو توجيهات:

٢٠- باب المن شفاء للعين

٤٠٤ قوله: قال شعبة: لما حدثني به الحكم، لم انكره من حديث عبد الملك:

٤٠٥ قوله: لم انكره من حديث عبد الملك...:

شمیره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

۲۱- باب اللدود

۴۰۲	قوله: قلت لسفيان: فان معبرا يقول: اعلقت عليه: قال: لم يحفظ، انما قال اعلقت عنه، حفظته من في الزهري:	۴۰۲
۴۰۲	قوله: من في الزهري يعني من فم الزهري:	۴۰۲
۴۰۲	قوله: ووصف سفيان الفلام منحنك بالاصبع وادخل سفيان في حنكه انما يعني رفع حنكه باصبعه، ولم يقل: اعلقوا عنه شيئا:	۴۰۲
۴۰۲	باب بلا ترجمه	۴۰۲

۲۲- باب العذرة

۴۰۸	قوله: قد اعلقت عليه من العذرة:	۴۰۸
۴۰۸	۲۲- باب دواء المبطون:	۴۰۸
۴۰۸	قوله: صدق الله وكذب بطن اخيك:	۴۰۸
۴۰۸	قوله: تابعه النضر عن شعبة:	۴۰۸
۴۰۹	۲۴- باب لاصفر، وهو داء يأخذ البطن:	۴۰۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب النفقات

(الاحاديث: ۵۰۳۴-۵۰۵۷)

کتاب النفقات په پنځه پنځوس مرفوع احاديثو باندې مشتمل دي. په دې کښې درې احاديث معلق دي. د کتاب النفقات اکثر احاديث په صحيح بخاري کښې وړاندې تير شوي دي. دې کښې درې احاديث په دې کښې امام بخاري رحمته الله عليه په اول ځل ذکر کړي دي. په دې کښې يو حديث متفق عليه دي. په کتاب النفقات کښې د صحابو کرام رضي الله عنهم او د تابعينو نه امام بخاري درې آثار ذکر کړي دي. د ذکر شوو احاديثو او آثارو دپاره امام بخاري په کتاب النفقات کښې ۱۱۴ بابونه قائم کړي دي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
۷۲ = كِتَابُ النَّفَقَاتِ

د نفقه اصطلاحی او شوعی معنی: نفقه لغت کنبی هغه خیز ته وائی کوم چه سړی په خپل اهل و عیال باندې خرچ کړی. (۱) دا خو یا د (نفوق) نه مشتق دې، چه ددې معنی دهلاکت ده. وائی چه (نفقة الدابة... نفوقا) خناور هلاک شو. په طور د نفقه خرچ کولو والا خیز هم چونکه ختمیږی ددې وجې دی ته نفقه وائی. او یا دا د (نفاق) نه ماخوذ دې چه ددې معنی رائج کیدل ده. وائی چه «نفقت لسبعة... نفاقا» سامان روان شو، رائج شو، خرچ شو. (۲)

دهدایه په مشهوره شرح (عناية) کنبی دی چه (نفقه) اسم دې او (انفاق) (خرچ کولو والا) معنی کنبی راخی. د نفقه نه مراد د یو خیز دپاره داسې اسباب مهیا کول چه دهغې په ذریعه هغه خیز قائمیدل ممکن پاتې شی. (۳) او خرچ کولو سره دا اسباب مهیا کړې شی.

(وئی لاصطلاح عبارة عما وجب للزوجة أو قریب: او مملوک من الطعام واللباس والسكنی) (۴)

د شریعت په اصطلاح کنبی د نفقه اطلاق د بنخې او اهل و عیال دپاره دانسان په ذمه لازم طعام، لباس او استوگنه باندې کیږی او (عرفا) ددې اطلاق صرف په طعام باندې کنبی. (۵)

اسباب نفقه: د نفقه اسباب درېدی. ① زوجیت ② قرابت ③ ملک ملک.

داشان که یو سړی دیو بل سړی د منفعت یه وجه محبوس دې نو د هغه نفقه هم به باندی به وی. (۶)

۱ = بَابُ فَضْلِ النَّفَقَةِ عَلَى الْأَهْلِ

وقول الله تعالى: [وَسْئَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ، قُلِ الْعَفْوُ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ] [البقره: ۲۱۹]

قوله: وَقَالَ الْحَسَنُ الْعَفْوُ الْفَضْلُ: حضرت امام بخاری رحمته الله دخپل عادت مطابق په ترجمه الباب کنبی آیت کریمه ذکر کړې دې. [وَسْئَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوُ] یعنی خلق ستاسو نه تپوس کوی چه هغوی څه خرچ کړی؟ تاسو ورته او وائی (عفو) په دې آیت کریمه

(۱) الدر المختار: ج: ۲: ص: ۶۹۹ -

(۲) الدر المختار ج/ ۲، ص/ ۶۹۹، وفتح القدير: ۴/۱۹۳، وارشاد الساری: ج: ۱۲: ص: ۱۲۱.

(۳) العناية هامش فتح القدير: ۴/۱۹۲.

(۴) تنوير الابصار: ۲/۶۹۹، ارشاد الساری: ۱۲/۱۲۱.

(۵) الدر المختار: ۲/۶۹۹.

(۶) فتح.التقدير: ۴/۱۹۳.

کنبی د (عفو) دوه معنی بیان کړی شوی دی.

① آیت کریمه کنبی عفو نه صدقه مفروضه مراد ده. د صدقه مفروضه مراد اخستلو په صورت کنبی بیاد مفسرینو درې اقوال دي:

پومبي قول: پومبي قول دادې چه ددې نه مراد زکوة دې، دلته اجمالاً ذکر دې. او احادیث کنبی بیا ددې تفصیلات ذکر کړې شوی دی، ددې قول مطابق آیت منسوخ شوې نه دې. (۱)
دویم قول: دویم قول دادې چه ددې نه مراد صدقه ده چه د زکوة د وجوب دناز لیدو نه وړاندې مسلما نانو باندې واجب وه. د امام کلبی رحمت الله علیه په روایت کنبی دی.

چه ددې آیت کریمه نازلیدونه پس سره زر، سپین زر او مال خناور لرلو والا خلقو به د ټول کال خرچه په اندازه ایښوده او باقی مال به ئې صدقه کولو، تردې پورې چه د زکوة آیت نازل شو نو دې سره مذکوره آیت منسوخ شو. (۲)

دریم قول: دادې چه د زکوة نه علاوه هم د سړی په مال کنبی څه حق واجب دی. هغه مراد دې. د جمهورو عالمانو په نیز اگر چه از کوة نه مس سړی مه مال کنبی شه زیات حق واجب نه دی لیکن دبعضر حضرا توبه نیز از کوة ند محلاوه هم مه مال کنبی حق واجب دې چه د هغې مقدار متعین نه دې بلکه دسړی رائې باندې منحصر دې. نو علامه بنوری رحمته الله علیه په معارف

السنن کنبی لیکي چه: «وبعض السلف یری أن فی المال حقاً سوی الزکوة ولكنه غیر منضبط مفوض الی رأی البیتلی به وهو البختان» (۳)

دا حضرات سنن ترمذی کنبی د حضرت فاطمه بنت قیس رضی الله عنها روایت نه استدلال کوی چه

حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم فرمائی چې (ان فی المال حقاً سوی الزکوة)

لیکن جمهور علماء فرمائی چه دا حدیث مضطرب المتن دې، نو ابن ماجه هم دا روایت دې الفاظو سره نقل کړې دې. (لیس فی المال حق سوی الزکوة) امام ترمذی هم ددې حدیث تضعیف کړې دې. (۴)

② آیت کریمه کنبی (عفو) په بله معنی کنبی د صدقه نافله دپاره استعمال شوې دې. یعنی آ

یت کنبی (عفو) نه نفلی صدقه مراد ده، په دې صورت کنبی د (عفو) مختلف تعبیرات کړې شوی دی.

(۱) تفسیر کبیر للامام الرازی: ۵۲/۶

(۲) الجامع احکام القرآن للقرطبی: ۳/۶۱، ۳/۶۲

(۳) معارف السنن کتاب الزکوة: ۵/۶۱، ۶۲

(۴) اوگورنی سنن الترمذی کتاب الزکوة باب ماجاء أن فی المال حقاً سوی الزکوة رقم الحدیث: ۶۶۰،

وسنن ابن ماجه کتاب الزکوة باب ماأدی زکوته لیس بکنز رقم الحدیث: ۱۷۸۹ نومحدثین دمضطرب

المتن مثال کنبی دا حدیث پیش کوی، اوگورنی لقط الدور بشرح متن نخبه الفکر: ۹۴، وتیسیر

مصطلح الحدیث: ۱۱۲.

بعضو وئیلی دی چه د (عفو) نه هغه مال مراد دې چه د بنیادی اخراجاتو او ضرورتونو نه بیچ شی (۱)
بعضو وئیلی دی چه د دې نه هغه مال مراد دې چه دهغې خرج کولو سره سرې تنگ نه وی او
نه دې سره ورته پریشانی راشی اونه در په در شی (۲)

لیکن مقصد د دې ټولو تعبیرا تو نه هم یو دې یعنی (مافضل من العیال) هغه مال چه د سرې او
دده د کور د اخراجا تو نه زیات وی. داشان مال ته نفلی صدقه وئیلی شی. آیت کریمه کنبی
د دې وضاحت کړې شوې دې.

ابن ابی حاتم د دې آیت شان نزول کنبی یو مرسل روایت نقل کړې دې چې حضرت معاذ بن
جبل رضی الله عنه او حضرت ثعلبه رضی الله عنه نه روایت دې چه دوی د وارو د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه تپوس
او کړو چې زمونږ بیچي او مال غلامان شته دې، مونږ څه خرج کړو؟ نو په دې سوال باندي دا
آیت مبارک نازل شو (۳) چې د دې حاصل دادې چې د بال بیچ او اهل و عیال نه څه بیچ شی هغه
په طور د نفلی صدقې خرج کوئی، شارح بخاری ابن بطال رحمته الله علیه لیکي چې:

(فروی عن اکثر السلف ان المراد بهذا الصدقة التطوع) (۴)

د صدقه نه مراد ثواب دې یعنی د دې نفقې به ده ته ثواب ملاو یرې، مجازی طور په ثواب
باندي د صدقه اطلاق کړې شوې دې. حقیقی طور صدقه مراد نه ده ځکه چه زوجه هاشمیه
نفته هم په خاوند باندي واجب ده. او د هاشمیه دپاره صدقه اخستل جائز نه دی. د دې وجې
د صدقه نه مجازی ثواب مراد دې (۵) نفقه واجب ده، په دې باندي د صدقه اطلاق او کړو او
دې طرفته اشاره اوشوه چې د واجب کیدو دامطلب نه دې چې په دې به ثواب نه ملاو یرې.
مهلب وائی چې:

(النفقة على الأهل واجبة بالأجماع وإنما سبها الشارع صدقة خشية أن يظنوا أن قيامهم بالواجب لا أجر لهم فيه
وقد عرفوا ما في الصدقة من الأجر فعرفهم أنها لهم صدقة حتى لا يخرجوها إلى غير الأهل إلا بعد أن يكفهم المؤونة
ترغيباً لهم في تقديم الصدقة الواجبة قل صدقة التطوع) (۶)

[۵۰۲۶] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ
بْنَ يَزِيدَ الْأَنْصَارِيَّ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ فَقُلْتُ عَنِ النَّبِيِّ فَقَالَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «إِذَا أَنْفَقَ الْمُسْلِمُ نَفَقَةً عَلَى أَهْلِهِ وَهُوَ يَحْتَسِبُهَا، كَانَتْ لَهُ صَدَقَةً». [ر: ۵۵]

(۱) تفسیر القرآن العظیم لابن کثیر: ۲۵۶/۱

(۲) روح المعانی: ۱۱۵/۲

(۳) فتح الباری: ۶۲۲/۹ عمدة القاری: ۱۲/۲۱ ارشاد الساری: ۱۲۲/۱۲

(۴) شرح ابن بطال: ۵۲۸/۷

(۵) فتح الباری: ۶۲۳/۹ وارشاد الساری: ۱۲۲/۱۲

(۶) ارشاد الساری: ۱۲۲/۱۲ وفتح الباری: ۶۲۳/۹

[٥٠٣٧] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «قَالَ اللَّهُ أَنْفِقْ يَا ابْنَ آدَمَ أَنْفِقْ عَلَيْكَ». (ار: ١٤٤٠٧)

[٥٠٣٨] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ ثَوْرِبُنْ زَيْدٍ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «السَّاعِي عَلَى الْأُرْمَلَةِ وَالْمُسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوِ الْقَائِمِ اللَّيْلِ الصَّائِمِ النَّهَارَ». [٥٢٢٠، ٥٢٢١]

په سند کنبې د ابو الليث نه سالم مراد دې چې د عبد الله بن مطيع آزاد شوې غلام وو. دا حديث دلته بخاري کنبې په رومبي خل راغلي دي. مخکښې کتاب الادب کنبې هم حضرت امام بخاري رحمته الله عليه دا ذکر کړې دي.

نبي کریم صلی الله علیه و آله لا فرمائيلي دي چې کونډې او مسکين دپاره محنت کوونکې دا الله تعالی په لار کنبې جهاد کولو، يا د شپې عبادت کوونکي او د ورځې روژه نيوونکي په شان دي.

(أرملة) هغه ښځې ته وائي چه دهغې خاوند مړ شوې وي، کونډه. (٢) (ساعي) نه مراد هغه سړي دي چې د کونډې او مسکين د فائدي دپاره کوششونه کوي، حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله عليه فرمائي چې: (ومعنى الساعى الذى ويحتمل فى تحصيل ما ينفع الارملة والمسكين) (٣)

د حديث ترجمه الباب سوره مناسبت: دي حديث کنبې د مسکين او د کونډې د خدمت کولو فضيلت اگر چي عام بيان شوې دي ليکن ظاهر دي چې د سړي اقاربو کنبې هم که څوک په دې دواړو صفتونو سره متصف کيد يشى، څوک کونډه کيد يشى، مسکين کيد يشى. نو کله چې په دې حديث پاك کنبې د اجنبى او پردى دپاره دا فضيلت بيان کړې شوې دي نو د نزدې رسته دار دپاره مذکوره فضيلت په طريق اولي به ثابت وي، نو علامه قسطلانى رحمته الله عليه فرمائي چې:

ومطابقة الحديث لترجمة من جهة إمكان اتصاف الأهل أى الأقارب بالصفتين المذكورتين، وإذا ثبت هذا الفضل لمن ينفق على من ليس له بقريب ممن اتصف بالوصفين فالمنفق على المتصف بهما أولى (٤)

(١) (٥٠٣٨) الحديث أخرجه البخارى فى كتاب النفقات، باب فضل النفقة على الأهل رقم الحديث: ٥٠٣٨ . وأيضاً أخرجه البخارى فى كتاب الأدب باب الساعى على الأرملة رقم الحديث: ٥٦٦٠ . وأيضاً باب الساعى على المسكين واليتيم رقم الحديث: ٥٦٦١ ، وأخرجه مسلم فى كتاب الزهد والرقائق، باب الإحسان إلى الأرملة والمسكين واليتيم رقم الحديث: ٢٩٨٢ ، وأخرجه النسائى فى كتاب الزكوة : ٢٧٧/١ ، وأخرجه الترمذى فى أبواب البر والصلة: ٢٧/٢ أخرجه ابن ماجه فى التجارة : ١٥٥/١ .

(٢) مجمع بحار الانوار ٢/٣٨١ ، والنهايه لابن الاثير: ٢/٢٦٦ .

(٣) فتح البارى: ٩/٦٢٤

(٤) ارشاد السارى: ١٢/١٢١، فتح البارى: ٩/٦٢٤ .

حضرت امام بخاری رحمته الله د (فَضْلُ الثَّقَةِ عَلَى الْأَهْلِ)، ترجمه الباب قائمولو نه پس دا آیت ذکر کړې دې او ددې بېلې معنی طرفته ئې اشاره کړې ده چې اول د اهل و عیال نفقه د سپړې په ذمه ضروری ده، بیا ددې نه زیات که بچ کړې نو هغه د نفل صدقه په طور خرچ کولې شی.

قوله: وَقَالَ الْحَسَنُ الْعَفْوُ الْفَضْلُ: دا د حسن بصری رحمته الله تعلیق دې، فرمائی چې په آیت کښې د (عفو) نه هغه مال مراد دې چې د ضروریاتو او نفقې نه زیات وی. عبد بن حمید دا تعلیق موصلاً نقل کړې دې. (۱)

قوله: حدثنا ادم عن ابي مسعود الانصاري فقلت عن النبي ﷺ فقال عن

النبي ﷺ: په دې کښې (قلت) قائل شعبه دې یعنی شعبه عدی بن ثابت نه تپوس او کړو چې دا روایت د نبی کریم ﷺ نه مرفوعاً منقول دې؟ نو هغوی جواب ورکړو او ددوی تصدیق ئې او کړو. نود اسماعیل په روایت کښې ددې تصریح شته دې. (۲)
دا روایت په کتاب الايمان کښې تیر شوی دې. هغه ځانې کښې په دې باندې بحث شوی دې. (۳)

حاصل دادې چې مسلمان کله په خپل اهل و عیال باندې د ثواب او اجر په نیت خرچ کوي نو دا خرچ دده دپاره صدقه ده

[۵۰۳۹] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ عَنْ سَعْدِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَعُودُنِي وَأَنَا مَرِيضٌ بِمَكَّةَ، فَقُلْتُ لِي مَالٌ أَوْصِي بِمَالِي كُلِّهِ قَالَ «لَا». قُلْتُ فَالْشَّطْرُ قَالَ «لَا». قُلْتُ فَأَثْلُكَ قَالَ «الْثُلُثُ، وَالْثُلُثُ كَثِيرٌ، أَنْ تَدَعَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدْعَهُمْ عَالَةً، يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ فِي أَيْدِيهِمْ، وَمَهْمَا أَنْفَقْتَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ حَتَّى اللَّقْمَةَ تَرْفَعَهَا فِي فَمِ امْرَأَتِكَ، وَلَعَلَّ اللَّهَ يَرْفَعَكَ، يَنْتَفِعُ بِكَ نَاسٌ وَيُضْرَبُ بِكَ آخَرُونَ». [ار: ۵۶]

حضرت سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه فرمائی چې مکه مکرمه کښې څه بيمار اووم. نبی کریم ﷺ ځما عیادت دپاره راغلي وو، ما عرض او کړو چې ماسره مال دې، آیا څه دخپل ټول مال وصیت او کړم. نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې نه، ما تپوس او کړو چې دنیم مال، حضور نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې نه، ما عرض او کړو چې دثلث، حضور نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې کولې شی. اګر چې دا هم زیات دې، بیا ئې او فرمائیل چې خپل رسته دار مالدار پرینودل تالره ددې نه زیات بهتر دی چې ته هغوی داسې حالت کښې پریرېدې چې هغوی خلقو ته لاس نیسی، ته چې په دوی باندې څه هم خرچ کوي هغه ستا دپاره صدقه ده. تردې

(۱) فتح الباری: ۶۲۲/۹، تعلیق التعلیق: ۴/۴۸۰، عمدة القاری: ۲۱/۲۱، وارشاد الساری: ۱۲/۱۲۱، ۱۲۲.

(۲) وارشاد الساری: ۱۲/۱۲۳، فتح الباری: ۶۲۲/۹.

(۳) کشف الباری: ۲/۷۴۴، باب ماجاء ان الاعمال بالنبة والحسبة.

پورې چې نمرئی هم چې ته دخپلې بنځې په خله کښې ورکوي.

قوله: العالة: الفقراء يتكفون: يمدون اكفهم يسألون الناس: دا حدیث پاک

کتاب الوصایا کښې تیر شوي دي، هلته دي باندې تفصیلی بحث شوي دي.

٢ = باب وجوب النفقة على الأهل والعیال.

امام بخاری رضی اللہ عنہ په اول باب کښې د نفقه فضیلت او په دې باب کښې د وجوب ذکر فرماتیلې دي، د اهل و عیال نفقه بالا جماع واجب ده (١)

نفقه کښې به دچا د حالت اعتبار وي: البته په دې کښې اختلاف دي چې نفقه واجب کیدو نه پس به دچا د حالت اعتبار وي، دځاوند د حالت یا دبنځې د حالت؟

① د حضرت امام شافعی رضی اللہ عنہ مسلك دادې چې په دې کښې دځاوند د حالت اعتبار به وي، ځاوند که مالدار وي نو نفقه د اغنیاء به واجب وي. که غریب وي نو نفقه د فقراء به واجب وي. (٢) صاحب هدايه په احنافو کښې د امام کرخي رضی اللہ عنہ هم دا مسلك نقل کړې دي. (٣) او علامه ظفر احمد عثمانی رضی اللہ عنہ په اعلاء السنن کښې هم دې قول دحنفیه ته ظاهر الروایت وئیلې دي. (٤)

ددې مسلك دليل يو خو دا يو آیت دي چې **الْيُنْفِقُ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قَدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ** (٥) آیت کریمه کښې دسړي د حالت اعتبار کړې شوي دي چې هغه دخپل وسعت او خپل استطاعت مطابق خرچ کړي.

دويم دليل د حضرت معاويه قشيري رضی اللہ عنہ هغه حدیث دي چې کوم امام ابو داود رضی اللہ عنہ، امام نسائي رضی اللہ عنہ، ابن ماجه رضی اللہ عنہ، حاکم رضی اللہ عنہ او ابن حبان رضی اللہ عنہ نقل کړې دي. هغه فرمائي چې (آیت رسول الله ﷺ قللت ما تقول في نساءنا: قال: قَاطِعُهُمْ وَمَا تَأْكُلُونَ وَاكْسُوهُنَّ مِمَّا تَكْتَسُونَ وَلَا تَضْرِبُوهُنَّ وَلَا تَقْبَحُوهُنَّ) په دې حدیث کښې به دسړي د حالت اعتبار شوي دي.

② دويم مسلك د امام مالك رضی اللہ عنہ دي، د دوي په نيزد اول مسلك بالکل برعکس نفقه کښې بنځې د حالت اعتبار به وي. بنځه که مالداره وي نو نفقه د اغنیاء او که غریبه وي نو نفقه فقراء به واجب وي. ابن قدامه په المغنی کښې امام ابوحنيفه رضی اللہ عنہ همدا قول نقل کړې دي. (٦) ددې مسلك دليل دا آیت کریمه دي **وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ** (٧) په دې آیت مبارک کښې (مَعْرُوف) نه مراد کفایت دی یعنی د بنځې حالت اعتبار نه هغه نفقه دده دپاره کفایت

(١) شرح البخاری لابن بطال: ٥٣٠/٧، فتح الباری: ٦٢٥/٨، عمدة القاری: ١٣/٢١.

(٢) المغنی ابن قدامه کتاب النِّفقات: ١٥٧/٨.

(٣) الهدایة باب النفقة: ٤٣٧/٢.

(٤) اعلاء السنن ابواب الفقر باب تعتبر حال الزوج في الفقر: ٢٨٩/١١.

(٥) سورة الطلاق (٧).

(٦) اعلاء السنن: ٢٨٩/١١.

او کړی. (۱)

دویم دلیل د هنده رضی الله عنهما حدیث دې چې حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله هغې ته فرمائیلی وو چې (غذی ما یکفیک وولدک بالمعروف) په دې کنبې دخاوند دحالت اعتبار په ځانې دحضرت هنده رضی الله عنهما دپاره کفایت کولو پیش نظر ایښودې شوې دې. (۲)

⑤ حضرات حنابلہ مسلک دې چې د بنځې خاوند د وارو د حالت اعتبار به کولې شی (۳) د رمختار کنبې دی چې هم دا د حضرات حنفیه مفتی به قول دې. (۴) یعنی که دواړه مالدار دی نو نفقه اغنیاء، دواړه تنگدست دی نو نفقه فقراء، او که بنځه تنگدسته ده نو ددې نفقه داغنیاء د نفقه نه کمه او د فقراء د نفقه نه به زیاده وی.

ددې مسلک دلیل دادې چې [لِیُنْفِقَ دُوسَعَةً مِنْ سَعَتِهِ] کنبې به دخاوند د حالت اعتبار وی. او د وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ کنبې به د بنځې د حالت اعتبار وی، نو د بنځې خاوند دواړو دحالت اعتبار به وی او په دواړو آیتونو به عمل ممکن وی. نو ابن قدامه رحمته الله فرمائی په: «ولنا فيما ذكرناه جمعاً بين الدليلين وعملًا بكلما النصين ورعاية لكلما الجانبين فيكون أولى»

[۵۰۴۰] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ مَا تَرَكَ غَنِيً، وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ». تَقُولُ الْمَرْأَةُ إِمَّا أَنْ تُطْعِمَنِي وَإِمَّا أَنْ تُطَلِّقَنِي. وَيَقُولُ الْعَبْدُ أَطْعِمْنِي وَاسْتَعْمِلْنِي. وَيَقُولُ الْإِبْنُ أَطْعِمْنِي، إِلَيَّ مَنْ تَدْعُنِي فَقَالُوا يَا أَبَا هُرَيْرَةَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لَا هَذَا مِنْ كَيْسِ أَبِي هُرَيْرَةَ.

[۵۰۴۱] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدِ بْنِ مَسْفِرٍ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غَنِيٍّ، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ». [ار: ۱۱۳۶۰]

قوله: افضل الصدقة ما ترك غني: افضل صدقه هغه ده چې څه نه څه مالداري پریرېدی. یعنی ددې په وجه سرې بالکل مفلس پاتې نشی، بلکه څه مالداري قائمه پاتې شی. داد صدقه بهترین قسم دې. سرې د ټول مال دومره صدقه او کړی چې ده سره څه نه څه پاتې شی. دا د رومبی صورت په نسبت غیر افضل دې. ځکه په دې کنبې ویره ده چې هسې نه دا سرې مفلس شی او بل ته لاس اونیسی. دا شان په دې صورت کنبې بعضې واجب

(۱) المغنی لابن قدامة: ۱۵۶/۸

(۲) المغنی لابن قدامة: ۱۵۶/۸

(۳) المغنی لابن قدامة: ۱۵۶/۸.

(۴) الدر المختار: باب النفقة: ۷۰۱/۲.

حقوق ادا کول هم متاثره کیدیشی. مخکنی فرمائی چې (الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى) په دې (يَدُ الْعُلْيَا) نه ورکولو والا لاس او (يَدِ السُّفْلَى) نه غوښتوونکې لاس مراد دې او ظاهر دی چې ورکول د اخستلو نه بهتر دی.

قوله: وَأَبْدَأُ بِمَنْ تَعُولُ: خرج کولو کښې ابتداء د اهل و عيال نه پکار دی. په دې جمله کښې هم ددې حکم دې. ځکه چې په دوي باندې خرج کول واجب دی. او د واجب ادا کول په نفلو باندې مقدم دی. (مَنْ تَعُولُ) کښې ښځه او نابالغ اولاد خوبالاتفاق داخل دی، البته بالغ کیدو نه پس د اولاد په نفقه وجوب کیدو کښې اختلاف دې. د بعضي علماء کرامو په نزد د اولاد نفقه مطلقاً د پلار په ذمه واجب ده. که بالغ وي او که نابالغ. لیکن د جمهورو په نزد هلك د بالغیدو او د جینی د واده کیدو نه پس د پلار ذمه نه نفقه واجب ختمه شی.

قوله: تَقُولُ الْمَرْأَةُ إِمَّا أَنْ تُطْعِمَنِي وَإِمَّا أَنْ تُطَلِّقَنِي: دا جمله او ددې نه مخکښې جملې د حدیث مرفوع حصه نه ده. بلکه د ابو هريره رضی الله عنه کلام دې. چې په هغې کښې ابو هريره رضی الله عنه د (من تقول) تشریح کړې ده. نو امام نسائی رضی الله عنه فرمائی چې روایت مبارک کښې ددې تشریح شته دې، په هغې کښې دی چې «فَسئَلُ ابُو هُرَيْرَةَ مِنْ تَعُولٍ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ» (۱) یعنی ددوی نه تپوس او کړې شو چې د (من تعول) مصداق څوک دی؟. نو هغوی او فرمائیل چې ښځه وائی چې ماباندې او خور وه، گنی ماته طلاق راکړه، یعنی اهل و عيال کښې خو یو ښځه ده.

خاوند ناداره کیدو په صورت کښې ښځه نکاح فسخ کولی شی؟ : دې جمله نه د جمهورو علماء کرامو یو مختلف فیه مسئله کښې د خپل مسلک دپاره استدلال کړې دې. مسئله داده که خاوند تنگدست او نادار شی. د ايشان چې هغه د نفقه په ورکولو قادر نه وي نو داسې صورت کښې به ښځې ته د فسخ نکاح اختیار حاصل وي که نه.

① د ائمه ثلاثه په نیز داسې صورت کښې به ښځې ته د فسخ نکاح اختیار حاصل وي. که ښځه د خاوند د معسر او تنگدسته کیدو نه پس دده نه جدائی او فراق غواړي نو د دواړو په مینځ کښې به تفریق راوستلې شی.

② د حضرت حنفيه په نیز په دې صورت کښې ښځې ته د فسخ نکاح اختیار نه دې حاصل بلکه هغه به صبر نه کار اخلي. ددې نفقه به ددې د خاوند په ذمه وي. د حضرت امام شافعی رضی الله عنه یو قول هم ددې مطابق دې (۲).

ائمه ثلاثه یو خو حدیث باب نه استدلال کوی

(۱) فتح الباری: ۶۲۶/۹

(۲) دمذاهبودپاره اوگورثی: نیل الأو طار: ۶/۲۶۴ إعلاء السنن: ۱۱/۲۹۰، ابواب النفقة وعمدة القاری:

او دویم د دارقطنی د روایت نه استدلال کوی. په هغې کنبې دی چې (ان النبی ﷺ قال فی الرجل لایجد ما ینفق علی امراته قال یفرق بینهما)

دحضرات حنفیه طرف نه د رومی استدلال خو دا جواب ورکړې شوې دې چې اول دا جمله د مرفوع حدیث نه ده. بلکه دحضرت ابو هریره رضی الله عنه د قول تشریح ده. دویم په دې کنبې صرف د فراق مطالبه ده او مطالبه د فراق د فسخ د نکاح لره مستلزم نه ده. (۱)
ترکومې چې تعلق دی د امام دارقطنی د روایت نو ابو حاتم دې لره معلول گرز ولې دې. لهذا هغه قابل استدلال نه دې. (۲)

حضرات حنفیه ددې نصوصو نه استدلال کوی چې په هغې کنبې د فقر نه باوجود د نکاح ترغیب ورکړې شوې دې. هغه فرمائی که د فقرو تنگدستی په وجه فرقت کیدلې نویا به په حالت د فقر کنبې د نکاح ترغیب نه ورکړې کیدو. نو امام محمد رضی الله عنه فرمائی (کتاب الحج)، کنبې په خپل بلاغات کنبې دا روایت نقل کړې دې. (بلغنا عن النبی ﷺ ان رجلا اتاه شکوة الیه الحاجة فقال اذهب فتزوج). (۳) او امام محمد رضی الله عنه بلاغات د حضرات حنفیه په نیز حجت دی. (۴)
داشان امام ثعلبی رضی الله عنه په خپل تفسیر کنبې او دیلمی رضی الله عنه د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه مرفوع روایت نقل کړې دې چې د هغې الفاظ دی چې (التسوی الرزق بالنکاح). (۵)

امام حاکم په مستدرک کنبې روایت نقل کړې دې چې (تزوجوا النساء فانهن یأتین بالمال) حاکم فرمائی چې دا حدیث علی شرط الشیخین دې. (۶) او علامه ذهبی رضی الله عنه په تلخیص کنبې ددې تائید کړې دې. (۷)

په مجمع الزوائد کنبې ددې روایت د صحت باره کنبې دې چې (ورجاله رجال الصحیح مالا مسلم بن جنادة وهو ثقة). (۸)

د دې ټولو نصوصو نه خبره معلومه شوه چې دسړی غریب کیدل اولاس خالی کیدل د فسخ نکاح سبب نه دی جوړیدل پکار والله اعلم.

قوله: وَيَقُولُ الْإِنْبُ أظْعَمْنِي، إِلَى مَنْ تَدْعُنِي: خُونِي پلار ته وائی چه ماته خوراک

(۱) اعلاء السنن: ۲۹۱/۱۱.

(۲) نیل الاوطار: ۲۶۳/۶، والتلخیص الحبير: ۳۲۳/۲.

(۳) اعلاء السنن: ۲۹۱/۱۱.

(۴) اعلاء السنن: ۲۹۱/۱۱.

(۵) الفردوس بما ثور الخطاب للديلمي: ۱/۸۸، رقم الحديث: ۲۸۲.

(۶) المستدرک للامام الحاکم: ۱۶۱/۲ کتاب النکاح.

(۷) تلخیص الامام الذهبی: ۱۶۱/۲ کتاب النکاح.

(۸) مجمع الزوائد ۴/۲۵۵، باب تزوجوا النساء یاتیکم بالاموال.

راکوه ته ماته حواله کوي چاته مې پريږدي. ددې جملې نه بعضې حضراتو استدلال کړې دي او وائي که په اولاد کښې د چا سره مال وي يا د هغه کاروبار وي نو د هغه نفقه به په پلار باندې واجب نه وي ځکه چې (إِلَى مَنْ تَدْعُ) خو هغه انسان وائي چې د چا په پلار باندې د نفقه نه سوا بل څه څيز دپاره رجوع ممکن نه وي صاحب مال او کاروباري کس دا جمله نشي وئيلې. (۱)

څوئې پلارته وائي چې ما باندې او خوروه، ته ما چاته حواله کوي چاته مې پريږدي. ددې جملې نه استدلال کوي او بعضې حضرات وائي که په اولاد کښې چا سره مال وي يا دده کاروبار وي نو د هغه نفقه په پلار باندې واجب نه ده. ځکه چې (إِلَى مَنْ تَدْعُ) خو به هغه انسان وائي چې د هغه دپاره دپلار د نفقې نه علاوه بل يو څيز طرفته رجوع ممکن نه وي، صاحب مال او کاروباري سرې دا جمله نشي وئيلې. (۲)

قوله: هَذَا مِنْ كَيْسِ أَبِي هُرَيْرَةَ: (کيس) د کاف کسره سره، تهليلي ته وائي. يعنى دا تشریح ما د نبی کریم ﷺ نه نه ده اوریدلې بلکه دا ځما کلام دې بعضو روایتونو کښې (کيس) د کاف فتحه سره، دې په معنی د عقل و دانش يعنى دا تشریح ما دخپل عقل و دانش نه کړې ده. (۳) حديث مزفوع نه دې. لکه څنگه چې مخکښې او وئيلې شو چې د امام نسائي رضي الله عنه روايت کښې هم ددې تصريح ده چې حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه د (من تعول) متعلق تپوس او کړې شو. نو هغوی ددې په تشریح کښې دا جمله او وئيله:

قوله: خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرٍ غَنِيٍّ: بهترينه صدقه هغه ده چې مالداري سره وي، يعنى صدقه کولونه پس انسان بالکل مفلس پاتې نشي او د نورو محتاج نه وي، علامه عيني رضي الله عنه دالفظ (ظهر) متعلق فرمائي چې:

(والظهر قد يزداد في مثل هذا تساعا للكلام وتكينا كانه صدقة مستدقة إلى ظهر قوی من المال) (۴)

۳ = باب حَبْسِ نَفَقَةِ الرَّجُلِ قُوتَ سَنَةِ عَلَى أَهْلِهِ، وَكَيْفَ نَفَقَاتِ الْعِيَالِ
[۵۰۴۲] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا وَكَيْعٌ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ قَالَ لِي مَعْمَرٌ قَالَ لِي الثَّوْرِيُّ هَلْ سَمِعْتَ فِي الرَّجُلِ يَجْمَعُ لِأَهْلِهِ قُوتَ سَنَتِهِمْ أَوْ بَعْضَ السَّنَةِ قَالَ مَعْمَرٌ قَلِمٌ يَحْضُرُنِي، ثُمَّ ذَكَرْتُ حَدِيثًا حَدَّثَنَا ابْنُ شَهَابٍ الزُّهْرِيُّ عَنْ مَالِكِ بْنِ أُوَيْسٍ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَبِيعُ مَخْلَ بْنَ النَّضِيرِ، وَيَحْبِسُ

(۱) فتح الباری: ۶۲۶/۹، وارشاد الساری: ۱۲/۱۲۶.

(۲) فتح الباری: ۶۲۶/۹، وارشاد الساری: ۱۲/۱۲۶.

(۳) عمدة القاری: ۱۴/۲۱، وارشاد الساری: ۱۲/۱۲۷، فتح الباری: ۶۲۶/۹.

(۴) عمدة القاری: ۱۵/۲۱؟

لأهله قوت سنتهم.

٥٠٤٣] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَقِيلٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عَقِيلٌ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَوْسِ بْنِ الْحَدَّاثِ وَكَانَ مُحَمَّدُ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ ذَكَرَ لِي ذِكْرًا مِنْ حَدِيثِهِ، فَأَنْطَلَقْتُ حَتَّى دَخَلْتُ عَلَى مَالِكِ بْنِ أَوْسٍ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ مَالِكٌ انْطَلَقْتُ حَتَّى أَدْخَلْتُ عَلَى عُمَرَ، إِذْ أَتَاهُ حَاجِبُهُ يَرْفَا فَقَالَ هَلْ لَكَ فِي عُمَانَ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ وَالزُّبَيْرِ وَسَعْدِ بْنِ تَائِدُونَ قَالَ نَعَمْ. فَأَذِنَ لَهُمْ. قَالَ فَدَخَلُوا وَسَلَّمُوا فَجَلَسُوا، ثُمَّ لَبِثَ يَرْفَا قَلِيلًا فَقَالَ لِعُمَرَ هَلْ لَكَ فِي عَلِيٍّ وَعَبَّاسٍ قَالَ نَعَمْ. فَأَذِنَ لَهُمَا، فَلَمَّا دَخَلَا سَلَّمَا وَجَلَسَا، فَقَالَ عَبَّاسٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَقْضِ بَيْنِي وَبَيْنَ هَذَا. فَقَالَ الرَّهْطُ عُمَانُ وَأَصْحَابُهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَقْضِ بَيْنَهُمَا، وَأَرِحْ أَحَدَهُمَا مِنَ الْآخِرِ. فَقَالَ عُمَرُ أَتَيْدُوا وَأَنْشُدْكُمْ بِاللَّهِ الَّذِي بِهِ تَقُومُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ، هَلْ تَعْلَمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «لَا نُورُثُ مَا تَرَكَنَا صَدَقَةً». يُرِيدُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَفْسَهُ. قَالَ الرَّهْطُ قَدْ قَالَ ذَلِكَ. فَأَقْبَلَ عُمَرُ عَلِيَّ وَعَبَّاسَ فَقَالَ أَنْشُدْكُمْ بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمَانِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَلِكَ قَالَا قَدْ قَالَ ذَلِكَ. قَالَ عُمَرُ فَإِنِّي أُحَدِّثُكُمْ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ، إِنَّ اللَّهَ كَانَ خَصَّ رَسُولَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْمَالِ بِشَيْءٍ لَمْ يُعْطِهِ أَحَدًا غَيْرَهُ، قَالَ اللَّهُ (مَا أَقَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أُوجِفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ) إِلَى قَوْلِهِ (قَدِيرٍ). فَكَانَتْ هَذِهِ خَالِصَةً لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاللَّهُ مَا اخْتَارَ هَذَا دُونَكُمْ وَلَا اسْتَأْذَرَ بِهَا عَلَيْكُمْ، لَقَدْ أَعْطَاكُمْ مَوَاهِبًا وَتَمَّهَا فِيكُمْ، حَتَّى بَقِيَ مِنْهَا هَذَا الْمَالُ، فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُنْفِقُ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةَ سَنَتِهِمْ مِنْ هَذَا الْمَالِ، ثُمَّ يَأْخُذُ مَا بَقِيَ، فَيَبْعَلُهُ فَيَجْعَلُ مَالِ اللَّهِ، فَعَمِلَ بِذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيَاتَهُ، أَنْشُدْكُمْ بِاللَّهِ، هَلْ تَعْلَمُونَ ذَلِكَ قَالُوا نَعَمْ. قَالَ لِعَلِيٍّ وَعَبَّاسٍ أَنْشُدْكُمْ بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمَانِ ذَلِكَ قَالَا نَعَمْ. ثُمَّ تَوَقَّى اللَّهُ نَبِيَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَنَا وَلِيُّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَبَضَهَا أَبُو بَكْرٍ يَعْمَلُ فِيهَا بِمَا عَمِلَ بِهِ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنْتُمْ جُنَيْدِي وَأَقْبَلَ عَلِيٌّ وَعَبَّاسٌ تَزْعُمَانِ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ كَذَبًا وَكَذًا، وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنَّهُ فِيهَا صَادِقٌ بَارٌّ رَاشِدٌ تَائِبٌ يَلْحَقُ، ثُمَّ تَوَقَّى اللَّهُ أَبَا بَكْرٍ فَقُلْتُ أَنَا وَلِيُّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي فَقَبَضْتُهَا سَنَتَيْنِ أَعْمَلُ فِيهَا بِمَا عَمِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ جِئْتُمَنِي وَكَلِمَتُكُمْ مَاجِدَةٌ وَأَمْرُكُمْ جَمِيمٌ، جِئْتَنِي تَسْأَلُنِي نَصِيْبَكَ مِنْ ابْنِ أَخِيكَ، وَأَتَى هَذَا يَسْأَلُنِي نَصِيْبَ امْرَأَتِي مِنْ أَبِيهَا، فَقُلْتُ إِنَّ شَيْئًا دَفَعْتُهُ إِلَيْكُمْ عَلَى أَنْ عَلَيْكُمْ عَهْدُ اللَّهِ وَمِيثَاقُهُ لَتَعْمَلَانِ فِيهَا بِمَا عَمِلَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَبِمَا عَمِلَ بِهِ فِيهَا أَبُو

بَكَرٍ، وَيَمَّا عَمِلْتُ بِهِ فِيهَا، مُنْذُ وَلِيْتَهَا، وَالْأَفْلَا تُكَلِّمَانِي فِيهَا فَقُلْتُ مَا دَفَعَهَا إِلَيْنَا بِذَلِكَ. فَدَفَعْتَهَا إِلَيْنَا بِذَلِكَ، أَنْشَدُكُمْ بِاللَّهِ هَلْ دَفَعْتَهَا إِلَيْنَا بِذَلِكَ فَقَالَ الرَّهْطُ نَعَمْ. قَالَ فَأَقْبَلَ عَلِيٌّ عَلِيٌّ وَعَبَّاسٌ فَقَالَ أَنْشَدُكُمْ بِاللَّهِ هَلْ دَفَعْتَهَا إِلَيْنَا بِذَلِكَ قَالَا نَعَمْ. قَالَ أَفْتَلَمَسَانِ مِنِّي قَضَاءً غَيْرَ ذَلِكَ، فَوَالَّذِي يَأْذِنُهُ تَقْوَمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ لَا أَقْضِي فِيهَا قَضَاءً غَيْرَ ذَلِكَ، حَتَّى تَقْوَمَ السَّاعَةُ، فَإِنْ عَجَزْتُمَا عَنْهَا فَادْفَعَاهَا فَإِنَّا كُنْفِيكُمَا هَا. (ار: ۱۲۷۴۸)

حضرت امام بخاری رحمته الله په دې باب کښې وئیل غواړی چې سرې دخپل اهل و عیال دپاره که دتول کال غله محفوظ کوی نو دا جائز دی. او په دې کښې هیڅ باک نشته دې. ځکه نبی کریم صلی الله علیه و آله دخپل اهل و عیال دپاره د یو کال غله محفوظ کړې ساتله

یو اشکال او د هغې جواب: په دې باندې یو اشکال دا کېدې شی چې امام ترمذی رحمته الله په

شمائل ترمذی کښې یو حدیث نقل کوی چې (کان النبی لایدخر شیئاً لعد)، چې نبی کریم صلی الله علیه و آله به سبا دپاره هم څه خیز نه پرېښودو او دلته د تول کال ذکر دې

ددې جواب دادې چې د شمائل ترمذی روایت د نبی کریم صلی الله علیه و آله ذات سره مخصوص دی او دلته د اهل و عیال دپاره دغلي د فراهمی ذکر دې، ددی وجې تعارض نشته دی.

د غلي ذخیره کولو موده څومره پکار ده؟ بعضې صوفیاء کرامو د روایت باب نه استدلال کړی دې او وئیلی ئې دی چې یو کال نه زیاته غله فراهم کول به د سنت نه خلاف وی. (۲)

لیکن ابن جریر رحمته الله ددې روایت نه استدلال کړې دې چې مطلقاً دغلي فراهمی درست ده، که یو کال دپاره وی او که ددې نه زیاته ولې نه وی. (۳)

په دې استدلال باندې اشکال کیږی چې روایت کښې خو دیو کال تصریح ده، مطلقاً د غلي د فراهمی جواز ددې نه څنگه اخذ کولې شی؟

ددې جواب دادې چې دا ورکولې شی چې دراصل د نبی کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کښې چې کومه غله او دخوراک خیز به راتلو، هغه عام طور وو او یا کهجورې به راتلې او عام طور سره دا خیزونه کال په کال به نوی نوی راتلل، ځکه نبی کریم صلی الله علیه و آله تول کال نه د زیاتو اهتمام نه کولر.

بهر حال د حدیث الفاظ که اوکتلې شی نو ددې نه معلومیږی چې یو کال دپاره نبی کریم صلی الله علیه و آله د غلي د فراهمی اهتمام کړې وو، لیکن که په دې معنی باندې غور او کړې شی نو بیا دا ابن جریر طبری رحمته الله استدلال قوی معلومیږی. (۴)

ځینې صوفیاء کرام وائی چې سبا دپاره د غلي د فراهمی انتظام کول خلاف توکل دی، لیکن

(۱) شمائل الترمذی باب ماجاء فی خلق رسول الله صلی الله علیه و آله: ۲۹۳، رقم الحدیث: (۳۵۵).

(۲) فتح الباری: ۶۲۹/۹، ارشاد الساری: ۱۲۷/۱۲.

(۳) فتح الباری: ۶۲۹/۹.

(۴) فتح الباری: ۶۲۹/۹.

(۵) فتح الباری: ۶۲۹/۹.

صحيح دادی چي د خلقو احوال مختلف وی، د ځینې حضراتو حالات داسې وی چې ددوی دپاره دصبا دپاره انتظام کول هم منافی توکل په نظر رازی، او د ځینو حالات داسې وی چې د هغوی دپاره دصبا څه چې ددې نه زیات اهتمام کول ضروری وی.

دې باب کښې چې کوم طویل حدیث ذکر کړې شوي دي، دا په کتاب المغازی کښې تفصیل سره تیر شوې دي. (۱) د ترجمه الباب د رومبې حصې مناسبت خو د حدیث پاک نه ظاهر دي د دویمې حصې (وکیف نفقات العیال) مناسبت بیانوي. او حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرماني چې:

رأيت أنه يمكن منه أن يؤخذ منه دليل التقدير لان مقدار السنة اذا عرف، عرف منه توزيعها على ايام السنة فيعرف حصة كل يوم من ذلك فكانه قال: لكل واحدة في كل يوم قدر معين من المغل المذكور والاصل في

الاطلاق التسوية، (فتح الباری: ۶۲۸/۹)، (مغل) غله وړ کوونکې پټي!

یعنی ددې حدیث نه د نفقه مقدار دلیل اخذ کولې شی، ځکه چې کله دټول کال نفقه معلوم شی نو د کال په ورځو باندي دا تقسیمول هم معلومېږي چې هرې ورځې په حصه کښې د نفقه څومره مقدار راغلو.

۴= باب وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى (وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ

إِلَى قَوْلِهِ (بِمَا تَعْلَمُونَ بِصِيرٍ) وَقَالَ (وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا) وَقَالَ (وَإِنْ تَعَاسَرْتُمُ فَتَرَضِعْ لَهَا أُخْرَى * لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ) إِلَى قَوْلِهِ (بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا). وَقَالَ يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ تَمَى اللَّهُ أَنْ تَضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَذَلِكَ أَنْ تَقُولَ الْوَالِدَةُ لَسْتُ مُرَضِعَتَهُ. وَهِيَ أَمْثَلُ لَهُ غِدَاءً، وَأَشَقُّ عَلَيْهِ، وَأَرْقُ بِهِ مِنْ غَيْرِهَا، فَلَيْسَ لَهَا أَنْ تَأْتِيَ بَعْدَ أَنْ يُعْطِيَهَا مِنْ نَفْسِهِ مَا جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ، وَلَيْسَ لِلْمَوْلُودِ لَهُ أَنْ يَضَارَّ بِوَلَدِهِ وَالِدَتُهُ، فَيَمْنَعَهَا أَنْ تَرْضِعَهُ ضَرَارًا لَهَا إِلَى غَيْرِهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَسْتَرْضِعَا عَنْ طَيْبِ نَفْسِ الْوَالِدِ وَالْوَالِدَةِ، فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا، بَعْدَ أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ، (فِصَالُهُ) فِطَامُهُ.

ترجمه الباب کښې امام بخاری رحمته الله علیه درې آیتونه ذکر کړي دي، رومبې آیت مبارک د پي وړکوونکې ښځې دپاره دنفقې په وجوب باندي دلالت کوي، دویم آیت (وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ...) د رضاعت د مودې مقدار ښائي، اود دریم آیت مبارک کښې دا خبره بیان شوې ده چې په اتفاق کښې خرچ کولو والا د حالت په اعتبار سره به وی (۲)

قوله: وَقَالَ يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ: فرماني چې الله رحمته الله علیه دا خبره منع فرمائيې ده چې

(۱) کشف الباری، کتاب المغازی باب حدیث بنی النضیر: ۱۸۶، ۱۹۱.

(۲) فتح الباری: ۶۳۰/۹.

مورد بچی په وجه پلار ته نقصان اورسوی. ددې صورت دادې چې پلار ته دې دا اووایی چې څه به دې بچی ته پئی نه ورکوؤم. حالانکه ددې پئی د غذا په اعتبار سره د بچی دپاره زیات مناسب دی او د بلې بنځې په مقابله کښې هغه د بچی دپاره زیاته مشفقه او همدرده (نو دانکار په صورت کښې د بچی پلار ته به تکلیف وی، ددې و چې دده دپاره دا حق ادا کول چې کوم الله ﷻ فرض کړی دی.

او داشان پلار لره هم دا اختیار نشته دې چې هغه د بچی په وجه دده مور ته تکلیف اورسوی. داشان چې هغه د پئی ورکولو نه منع کړی. او یو بلې بنځې ته ددې اجازت ورکړی. ظاهر دی چې کله مور خپل بچی ته په پئی ورکولو باندې راضی وی نو ددې باوجود پلار دې ته د پئی ورکولو اجازت نه ورکوی. بلکه بچی یو بلې بنځې ته حواله کړی نو دا خبره مور دپاره یقینی د تکلیف باعث ده، داشان د بچی مور ته تکلیف ورکول جائز نه دی.

قوله: فَيَمْنَعَهَا أَنْ تَرْضِعَهُ ضِرَارًا لَهَا إِلَى غَيْرِهَا: په دې کښې (إِلَى غَيْرِهَا) د (یمنع) متعلق

دی، (ای منعهاینتهی الی رضاع غیرها) د یونس د تعلیق لره ابن وهب موصولا نقل کړې دې (۱)

قوله: (فِصَالُهُ) فِطَامُهُ: آیت کریمه کښې د (فصال) لفظ راغلی دې، ددې تفسیر (فطام) سره کړې دې، چې ددې معنی بچی د پئیو نه منع کول، دا د ابن عباس رضی الله عنهما تفسیر دې، چې امام ابن طبری رضی الله عنه نقل کړې دې (۲)

ه = باب نَفَقَةِ الْمَرْأَةِ إِذَا غَابَ عَنْهَا زَوْجُهَا وَنَفَقَةِ الْوَلَدِ.

امام بخاری رضی الله عنه دې باب کښې دامسئله بیان کړې ده چې که خاوند غائب شی نو دده د بنځې او اولاد نفقه به دده مال نه ورکولې شی. د حنابله او حضرات حنیفه هم دا مسلك دې (۳)

زمونږ فقهاء کرامو لیکلی دی چې که د خاوند مال د بنځې په حق کښې جنس نه وی یا د ثمنین (دینارو درهم) وغیره نه ده په مال کښې موجود وی نو پدې دواړو صورتونو کښې به بنځه خپل حق دده مال نه د نفقې دپاره وصولولې شی.

لیکن ددې دوؤ نه علاوه د مال که نور اقسام وی نو په دې صورت کښې به دقاضی د فیصلې او اجازت سره بنځې اخستې شی، ددې نه بغیر نه (۴)

[۵۰۴۴]. حَدَّثَنَا ابْنُ مِقَاتٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ جَاءَتْ هِنْدُ بِنْتُ عُتْبَةَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ

(۱) تغلیق التعلیق: ۴/۴۸۱، فتح الباری: ۶۳۰/۹، ۶۳۱.

(۲) عمدة القاری: ۱۹/۲۱، ارشاد الساری: ۱۲/۱۳۲، فتح الباری: ۶۳۱/۹.

(۳) فتح الباری: ۴/۲۰۹.

(۴) فتح القدير: ۴/۲۱۰.

رَجُلٌ مَيْسِكٌ، قَهْلٌ عَلَى حَرْجٍ أَنْ أَطْعِمَ مِنَ الَّذِي لَهُ عِيَالَنَا قَالَ «لَا إِلَّا بِالْمَعْرُوفِ» [ر: ٢٠٩٧]

قوله: رَجُلٌ مَيْسِكٌ: (مَيْسِكٌ) يا خود فعيل په وزن د ميم په فتحه سره اود سين په كسره سره دي او يا (مَيْسِكٌ) د ميم په كسره اود سين په مكسور مشدد سره د مبالغه صيغه ده په معنى د بخیل. (١)

[٤٠٤٥] حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْبَرٍ عَنْ هَمَامٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَاهُ رِيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ كَسْبِ زَوْجِهَا عَنْ غَيْرِ أَمْرِهِ فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِهِ» [ر: ١٩٦٠]

دلته د يحيى نه كوم يحيى مراد دي ؟ علامه کرمانی رحمته الله فرمائی چې ددی نه يحيى بن موسى (بلخی) او يحيى بن جعفر (بيکندی) دواړه مراد اخستې شی. (٢)

علامه عینی رحمته الله فرمائی چې يحيى بن جعفر مراد دي او په دي کسې د تردد ضرورت خکه نشته دي چې په کتاب البيوع کسې دننه بعينه هم دي سند سره دا روايت تير شوي دي، او هلته د يحيى بن جعفر تصريح موجود ده. (٣)

علامه عینی رحمته الله نه مخکسې علامه مزى رحمته الله په تحفة الاشراف کسې ددی تصريح کرې ده او وئیلی ئې دي چې دا يحيى بن جعفر دي. (٤) دا حديث پاک په يو سند او متن مکرر دي.

٦= باب عمل المرأة في بيت زوجها

[٥٠٤٦]. حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي الْحَكَمُ عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى حَدَّثَنَا عَلِيُّ أَنَّ فاطمة - عَلَيْهَا السَّلَامُ - أَتَتِ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - تَشْكُو إِلَيْهِ مَا تَلْقَى فِي يَدَيْهَا مِنَ الرَّحَى، وَبَلَغَهَا أَنَّهُ جَاءَهُ رَقِيقٌ فَلَمْ تُصَادِفْهُ، فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِعَائِشَةَ، فَلَمَّا جَاءَ أَخْبَرَتْهُ عَائِشَةُ - قَالَتْ - فُجَاءَنَا وَقَدْ أَخَذْنَا مَضَاجِعَنَا، فَذَهَبْنَا نَقُومُ فَقَالَ «عَلَى مَكَانِكُمْ». فُجَاءَ فَقَعَدَ بَيْنِي وَبَيْنَهَا حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ قَدَمَيْهِ عَلَى بَطْنِي فَقَالَ «أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى خَيْرٍ مِمَّا سَأَلْتُمَا، إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُمْ - أَوْ أَوَيْتُمَا إِلَيَّ فِرَاشِكُمْ - فَسَبَّحَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَاحْمَدَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَكَبَّرَا أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ، فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ خَادِمٍ» [ر: ٢٩٤٥]

د نسخې په ذمه د کار مسئله: امام بخارى رحمته الله دباب قائم کرې دي او يو مشهورې اختلافي

(١) عمدة القارى: ٢١/١٩ ارشاد السارى: ١٢/١٣٤

(٢) شرح الكرمانى: ٢٠/١٠، رقم الحديث: ٥٠١٦، عمدة القارى: ٢١/١٩، ارشاد السارى: ١٢/١٣٣.

(٣) عمدة القارى: ٢١/١٩

(٤) قال المزى فى تحفة الاشراف بمعرفة الاطراف: وفى النفقات (٥:٢) عن يحيى بن جعفر ولم ينسبه فى النفقات: ١٠/٣٩٧، رقم الحديث: ١٤٦٩٥.

مسئله طرفته ئی اشاره کړې ده، مسئله داده چې د بنځې په ذمه دکور کار ضروری دې که نه. دې کښې اختلاف دې د حضرات فقهاء کرامو:

① د امام شافعی رحمته الله علیه او امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه مسلك دادې چې د بنځې په ذمه د کور کار ضروری او واجب نه دې. (لان مقدار النکاح یتناول الاستمتاع لا الخدمة)، (۱)

حدیث پاک په ظاهره ددوی دمسلك خلاف دې ځکه چې په دې کښې دی چې فاطمه رضی الله عنها به د علی رضی الله عنه په کور کښې دکور کار کولو.

ددې باب په جواب کښې داحضرات وائی چې فاطمه رضی الله عنها به دخپلو اوچتو اخلاقو او اوچتو عادتونو په وجه داسې کول، ددې وجه دا نه وه چې دکور کار دهغې په ذمه ضروری وو. (۲)

② مالکيه حضرات فرمائی چې که خاوند صاحب وسعت وی او بنځه هم صاحب حیثیت وی نو داسې صورت کښې د بنځې په ذمه دکور کار واجب نه دې بلکه د خاوند په ذمه لازم دې چې هغه دبنځې دپاره خادم مقرر کړی، بیا هم که بنځه د غریبی کورنئ نه دکار کوونکی یو بنځه وی یا بنځه خو صاحب حیثیت وی لیکن د خاوند کمزورې دې نو په دې دواړو صورتونو کښې د بنځې په ذمه دکور کار ضروری او واجب دې. (۳)

③ د حضرات حنیفه مسلك هم د مالکيه ته نزدې دې، هغوی فرمائی چې خاوند مالدار وی نو دکور خدمت د بنځې په ذمه نه ده بلکه د خاوند په ذمه وې لره خادم ساتل واجب دی، او که خاوند غریب او مالی لحاظ سره کمزورې وی نو په دې صورت کښې د بنځې په ذمه د کور کار دیانتا واجب دې.

شمس العلماء سرخسی رحمته الله علیه فرمائی که بنځه په دې صورت کښې دکور کار نه انکار اوکړی نو په هغې باندې جبر نشته دې، البته داسې حالت کښې د خاوند په ذمه د روتئ پنځکړی وغیره فراهمی ضروری نه ده.

قوله: أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ خَيْرٍ مِّمَّا سَأَلْتُمَا: ددې جملې نه یو مطلب خو دا اخذ کولې شی چې

تسبیح فاطمی سره سری ته داسې قوت او طاقت ملاوېږی چې د خادم د قوت نه به زیات وی اود مختلفو امورو انجام ته رسول د انسان دپاره آسان او سهل شی.

لیکن دویم مطلب داد چې دکوم زیات ظاهر دې چې دد تسبیح او ذکر فائده آخرت سره خاص ده او دخادم فائده دنیا سره مختص ده او آخرت ددتیا په مقابله کښې زیات بهتر او دائمی دې. (۴)

(۱) المغنی لابن قدامة کتاب عشرة النساء: ۲۲۵/۷، ولا مع الدراری: ۳۷۷/۹.

(۲) لا مع الدراری: ۳۸۹/۹.

(۳) لا مع الدراری: ۳۸۹/۹.

(۴) لا مع الدراری: ۳۸۹/۹.

٤ = باب خَادِمِ الْمَرْأَةِ

[٥٠٤٧] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي يَزِيدَ سَمِعَ مُجَاهِدًا سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى يُحَدِّثُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَنَّ فَاطِمَةَ -عَلَيْهَا السَّلَامُ- أَتَتْ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- تَسْأَلُهُ خَادِمًا فَقَالَ «أَلَا أُخْبِرُكَ مَا هُوَ خَيْرٌ لَكَ مِنْهُ، تُسَبِّحِينَ اللَّهَ عِنْدَ مَنْامِكِ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَتُحَمِّدِينَ اللَّهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَتُكَبِّرِينَ اللَّهَ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ». - ثُمَّ قَالَ سُفْيَانُ إِحْدَاهُنَّ أَرْبَعٌ وَثَلَاثُونَ - فَمَا تَرَكْتُمَهَا بَعْدُ، قِيلَ وَلَا لَيْلَةَ صِفِينَ قَالَ وَلَا لَيْلَةَ صِفِينَ. (ر: ٢٩٤٥)

امام بخاری رحمہ اللہ ددی باب لاندی د علی رحمہ اللہ او فاطمہ رحمہا اللہ د کورنی ژوند متعلق د نبی کریم رحمہ اللہ ارشاد مبارک نقل کوی او دی خبری طرفته اشاره کوی که بنسخه د کور د کار کولو استطاعت لری نو په خاوند باندی لازم نه دی چې ددی دپاره خادم اونیسې. خو که بنسخه دکور دکار او دخوراک وغیره پخولو طاقت نه لری لکه بيماره وی نو داسې صورت کنبی د خاوند په ذمه خوراک تيارول او انتظام کول او دخادم مهيا کول ضروری دی، د بنسخی د خادم نفقه هم دخاوند په ذمه واجب ده. (١)

٨ = باب خِدْمَةِ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ

[٥٠٤٨]. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَرُورَةَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِيِّ بْنِ عُتَيْبَةَ عَنِ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا- مَا كَانَ النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَصْنَعُ فِي الْبَيْتِ قَالَتْ كَانَ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ، فَإِذَا سَمِعَ الْأَذَانَ خَرَجَ. (ر: ٦٤٤)

امام بخاری رحمہ اللہ په دې ترجمه الباب کنبی وئیل غواړی چې سړی لره پکار دی چې کله هغه په کور کنبی وی نو د کور په کارونو کنبی دې مدد کوی او دکوروالو سره دې مدد کوی، نبی کریم رحمہ اللہ به هم په کور کنبی مختلفو کارونو کنبی مصروف وو او دکور ضروریات پوره کولو دپاره دې مدد کولو، شارح بخاری ابن بطال د مهلب حوالې سره فرمائی چې:

(فمن السنة يمتهن الانسان نفسه في بيته يحتاج اليه من امر دنياه وما يعينه على دينه وليس الترفه في هذا بمحمود ولا من سبيل الصالحين وانما ذلك من سبيل الاعاجم) (٢)

شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمہ اللہ فرمائی چې حديث باب نه په کور کنبی د کور کار د کولو استحباب معلومېږي. (٣)

قوله: كَانَ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ: (مِهْنَةٌ) د ميم په كسر سره او فتحه دواړو سره وئيلې كيږي،

(١) هداية: ٤٣٩/٢، الانصاف: ٣٥٧/٩، در مختار: ٧١١/٢.

(٢) شرح ابن ابطال: ٥٤٢/٧.

(٣) الابواب والترجم: ٨٦/٢ عمدة القاري: ٢١/٢١.

دهاء په سکون دي، کار ته او په خدمت کښې مهارت ته وائی د احديث پاک په کتاب الصلاة کښې تیر شوي دي. (۱)

۹= باب إِذَا الْمُرْتَفِقُ الرَّجُلُ فَلِلْمَرْأَةِ أَنْ تَأْخُذَ

بِغَيْرِ عَلَيْهِ مَا يَكْفِيهَا وَوَلَدَهَا بِالْمَعْرُوفِ

[۵۰۴۶]. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ هِنْدَ بِنْتَ عْتَبَةَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا سُقْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ، وَلَيْسَ يُعْطِينِي مَا يَكْفِينِي وَوَلَدِي، إِلَّا مَا أَخَذْتُ مِنْهُ وَهُوَ لَا يَعْلَمُ فَقَالَ « خُذِي مَا يَكْفِيكِ وَوَلَدَكَ بِالْمَعْرُوفِ ». [ر: ۲۰۹۷]

پدې باب کښې امام بخاری رحمته الله وئیل غواړي که خاوند ښځې ته نفقه نه ورکوي او خرچ هم نه ورکوي نو د ښځې دپاره جائز دی چې هغه دخاوند د اجازت نه بغير دده په مال کښې عرفا چې خومره دي او دده د اولاد د پاره کافي کيږي واخلي. ددې نه وړاندې يو باب تیر شوي دي که خاوند غائب وي نو ښځه دخاوند د مال نه اخستې شي او په دې باب کښې د خاوند د حاضریدو په صورت کښې نفقه نه ورکولو متعلق او وئیلې شو چې ښځه په قدر د ضرورت او کفایت اخستې شي، نو دواړو ترجمو کښې تکرار نشه دي. (۲)

۱۰= باب حِفْظِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا فِي ذَاتِ يَدِيهِ وَالنَّفَقَةِ

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ وَأَبُو الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ « خَيْرُ نِسَاءٍ رِجَالٍ نِسَاءُ قُرَيْشٍ وَقَالَ الْأَخْرَصِيُّ نِسَاءُ قُرَيْشٍ - أَخْنَاءُ عَلِيٍّ وَوَلَدِي فِي صِغَرِهِ، وَأَرْعَاءُ عَلِيٍّ زَوْجٍ فِي ذَاتِ يَدِيهِ ». وَبُذْكَرٌ عَنْ مُعَاوِيَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. [ر: ۱۳۲۵۱]

رومبي باب کښې خو دا وئیلې شوي وو چې د خاوند په مال کښې دومره مال اخستې شي چې ددې او ددې د اولاد دپاره کافي وي، دا جائز دی، په دې باب کښې دا وئیل غواړي چې دخپل ځان او اولاد د ضرورت نه زیات د خاوند مال نه دښځې دپاره دخاوند د اجازت نه بغير څه اخستل جائز نه دي.

ترجمه الباب کښې «ذَاتِ يَدِيهِ» نه مراد مال دي، او «النفقة» په دې باندې (عطف الخاص على العام قبيل نه دي).

ځينو نسخو کښې د «النفقة» نه پس (عليه) اضافه ده. حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائي چې دا بلا ضرورت دی. (۳)

(۱) عمدة القاری: ۲۱ / ۲۱، ارشاد الساری: ۱۲ / ۱۳۶، فتح الباری: ۹ / ۶۳۳.

(۲) الابواب والترجم: ۲ / ۸۶.

(۳) فتح الباری: ۹ / ۶۳۹.

حدیث باب په کتاب النکاح کښې تیر شو ېدې او هلته ددې تفصل هم تیر شو ېدې. (۱)

قوله: وَيُذَكِّرُ عَنِ مَعَاوِيَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

دطاوس د حدیث باب په شان روایت معاویه بن ابی سفیان رضی الله عنه او ابن عباس رضی الله عنهما هم نقل کړې دي کوم لره چې دا امام احمد بن حنبل رضی الله عنه او امام طبرانی موصولا نقل کړې دي، او د ابن عباس رضی الله عنهما روایت هم د امام احمد بن حنبل رضی الله عنه هم نقل کړې. (۲)

==باب كِسْوَةِ الْمَرْأَةِ بِالْمَعْرُوفِ

[۵۰۵۱] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَيْسَرَةَ قَالَ

سَمِعْتُ زَيْدَ بْنَ وَهَبٍ عَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ آتَى إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ - حُلَّةً سَيِّئَةً فَلَبِسْتُهَا، فَرَأَيْتُ الْعَصْبَ فِي وَجْهِهِ فَشَقَقْتُهَا بَيْنَ نِسَائِي. [ار: ۲۴۷۲]

د امام بخاری رضی الله عنه مقصد ددې باب نه دادې چې څنگه د خاوند په ذمه د ښځې نفقه واجب

ده، د اشان جامه او لباس هم واجب دی، او په دې کښې به دخپلې خپلې علاقې اعتبار وی. (۳)

امام بخاری رضی الله عنه چې په ترجمه الباب کښې کوم الفاظ ذکر کړي دي دا په دې حدیث پاک

کښې وارد دی، چې ددې تخریج امام مسلم رضی الله عنه کړې دي. هغه یو طویل حدیث دی، چې په

هغې کښې د حجة الوداع هم ذکر دي، په هغه خطبه کښې یو ځای کښې د نبی کریم صلی الله علیه و آله و سلم

ارشاد دي چې «اتقوا الله في النساء..... ولهن عليكم رزقهن وكسوتهن بالمعروف» (۴) دا حدیث پاک

چونکه د امام بخاری رضی الله عنه په شرط باندې په ترجمه الباب کښې ذکر کوي او دې طرفته

اشاره کوي او ترجمه الباب لره ئې د علی رضی الله عنه د حدیث نه ثابت کړې دي. (۵)

علی رضی الله عنه فرمائی چې د نبی کریم صلی الله علیه و آله و سلم په خدمت کښې د جامو یو ریښمی جوړا راوړې شوه

(نبی کریم صلی الله علیه و آله و سلم هغه ماته راکړه) نو ما هغه واغوستله، ما د نبی کریم صلی الله علیه و آله و سلم په مخ مبارک

باندې غصه او خفگان اولیدو. (ځکه چې هغه ریښم وو چې دهغې استعمالول د سړي دپاره

جائز نه وو) نو ما هغه او شلوله او پخپلو رسته دارو ښځو مي تقسیم کړه.

حدیث پاک کښې (نسائي) جمع دي، د علی رضی الله عنه په هغه وخت کښې صرف یو ښځه فاطمه

رضی الله عنها وه، او نورو رسته دارو ښځو ته ئې هم په دې کښې حصه ورکړه، نو ددې و چې ئې د

جمعي لفظ راوړو. (۶)

د حدیث مناسبت د باب ظاهر دی، علامه قسطلانی رحمته الله علیه لیکي چې:

(۱) کشف الباری: کتاب النکاح: ۱۵۷.

(۲) فتح الباری: ۶۳۹/۹، عمدة القاری: ۲۱/۲۳، ارشاد الساری: ۱۳۸.

(۳) شرح ابن بطلال: ۵۴۴/۷.

(۴) صحیح مسلم کتاب الحج، باب حجة النبي صلی الله علیه و آله و سلم: ۲/۸۹۰، رقم الحديث: ۱۴۷.

(۵) فتح الباری: ۶۴۰/۹.

(۶) فتح الباری: ۶۴۱/۹، عمدة القاری: ۲۱/۲۳، ارشاد الساری: ۱۳۹/۱۲.

والمطابقة بين الترجمة والحديث من جهة ان الذي حصل لفاطمة عليها السلام من الحلة قطعة فرضيت بها اعتماد بحسب الحال (اسرافا) (١)

١٢ = باب عَوْنِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا فِي وَلَدِيهِ.

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ هَلَكَ أَبِي وَتَرَكَ سَبْعَ بَنَاتٍ أَوْ تِسْعَ بَنَاتٍ فَتَزَوَّجْتُ امْرَأَةً تَيْبًا فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «تَزَوَّجْتَ يَا جَابِرُ». فَقُلْتُ نَعَمْ. فَقَالَ «بِكْرًا أَمْ تَيْبًا». قُلْتُ بَلْ تَيْبًا. قَالَ «فَهَلَّا جَارِيَةٌ تُلَاعِبُهَا وَتُلَاعِبُكَ، وَتُضَاحِكُهَا وَتُضَاحِكُكَ». قَالَ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ عَبْدِ اللَّهِ هَلَكَ وَتَرَكَ بَنَاتٍ، وَإِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أُجِئُهُنَّ بِمِثْلِهِنَّ، فَتَزَوَّجْتُ امْرَأَةً تَقُومُ عَلَيَّهِنَّ وَتُصَلِّحُهُنَّ. فَقَالَ «بَارَكَ اللَّهُ لَكَ». أَوْ قَالَ خَيْرًا. [ر: ٤٣٢]

ددې باب مقصد دادې چې د بچي نفقه خو د خاوند په ذمه واجب وي، ليکن ښځې ته هم پکار دی چې هغوی دې حسب استطاعت د بچو د تربیت او خسماني کښې دخاوند مدد او هغه سره تعاون دې او کړې.

ابن بطال رحمته الله فرمائی چې د بچو د خسماني په سلسله کښې دخاوند سره تعاون اگر چې دښځې په ذمه واجب او فرض نه دی، بیا هم د نیک او صالحو ښځو طریقه ده چې هغوی د اشان معاملو کښې د خاوند سره تعاون کوی. (٢)
د حدیث مناسبت د باب سره ظاهر دي.

١٣ = باب نَفَقَةِ الْمُعْسِرِ عَلَى أَهْلِهِ.

[٥٠٥٣] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَجُلٌ فَقَالَ هَلَكَتُ. قَالَ «وَلِمَ». قَالَ وَقَعْتُ عَلَى أَهْلِي فِي رَمَضَانَ. قَالَ «فَأَعْتَقِي رَقَبَةً». قَالَ لَيْسَ عِنْدِي. قَالَ «فَصُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ». قَالَ لَا أُسْتَطِيعُ. قَالَ «فَأُطْعِمِ سِتِّينَ مِسْكِينًا». قَالَ لَا أَجِدُ. فَأَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ فَقَالَ «أَيْنَ السَّاهِلُ». قَالَ هَا أَنَا ذَا. قَالَ «تَصَدَّقْ بِهَذَا». قَالَ عَلَى أَحْوَجٍ مِنَّا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَوَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا أَهْلُ بَيْتِ أَحْوَجٍ مِنَّا فَضَحِكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَتَّى بَدَتْ أُنْيَابُهُ قَالَ «فَأَنْتُمْ إِذَا». [ر: ١٨٣٤]

دې باب کښې د معسر او تنگدست خپل اهل و عيال باندي خرچ کولو بيان دي،

(١) فتح الباری: ٦٤١/٩، عمدة القاری: ٢١/٢٣، ارشاد الساری: ١٢/١٣٩.

(٢) شرح ابن بطال: ٥٤٥/٧، عمدة القاری: ٢١/٢٤، فتح الباری: ٩/٦٤١.

شیخ الحدیث مولانا زکریا رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې د ترجمه الباب مقصد دادې چې اعسار او تنگدستی په وجه د خاوند په ذمه واجب نفقه به ساقط نه وی. (۱)

هدیث نه د ترجمه الباب ثبوت: د حدیث نه ترجمه الباب داشان ثابت کړې شوې دې چې صحابی رضی اللہ عنہ ته نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کله چې کهجوری ورکړې او د هغې د صدقه کولو دپاره ئې ورته اووئیل نو هغه اووئیل یې څه د اخیل خان نه زیات محتاج باندي صدقه کړم؟ حالانکه څما نه زیات محتاج څوک نشته دې، نو ددې نه د اهل وعیال د صدقې اهتمام معلوم شو، ځکه که دا اهتمام نه وې نو صدقه کړې به وو، معلوم شو چې د تنگدستی او معسر په ذمه د اهل وعیال خرچ واجب دې او ددې اهتمام کول پکار دی. (۲)

حدیث باب کنبې د (عرق) لفظ راغلي دې چې ددې معنی د تهیلنې. دغریب مورپلار او د اولاد د نفقه مسئلې: دویمه مسئله دلته دا وگنړئ چې مورپلار تنگدستی او فقیران وی او دوی سره څه آمدنی نه وی او نه ورسره مال وی نو داسې صورت کنبې ددوی نفقه د اولاد په مال کنبې واجب ده، ابن منذر په دې باندي اجماع نقل کړې ده. (۳)

د عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا نه روایت دې چې (انت من اطیب ما اکل الرجل من کسبه وولده من کسبه) (۴) امام ابوداؤد رحمۃ اللہ علیہ د عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده په طریق سره یو روایت نقل کړې دې چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کنبې یو سرې راغلو او عرض ئې اوکړو چې ما سره مال دې او څما بچی هم دی. او څما پلار څما د مال محتاج دې، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې (ان ومالك لوالدک ان اولادکم من اطیب کسبکم فکلوا من کسب اولادکم) (۵)

داشان په دې خبره باندي هم اجماع ده چې دسړی دنابالغو بچو نفقه هم دده په ذمه واجب ده. که پلار مړ شی او مور صاحب استطاعت وی نو د بچو نفقه د مور په ذمه واجب ده. د حضرات احنافو او حنابله او شوافعو هم دا مسلک دې. امام مالک رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې نه دمور نفقه په چا واجب ده او نه په دې باندي د چا نفقه واجب ده. (للقه لها ولا علیها) (۶)

علامه موفق الدین ابن قدامه د جمهورو طرفنه د قرآن عظیم الشان آیت [(وَالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا)] دلیل پیش کوی.

د امام ابو داؤد رحمۃ اللہ علیہ یو حدیث لره هم هغوی په استدلال کنبې ذکر کړې دې چې یو صحابی راغلو او نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه ئې تپوس اوکړو چې (من ابر) څه چا سره احسان او کړم؟ نو نبی

(۱) الابواب والتراجم: ۸۶/۲.

(۲) الابواب والتراجم: ۸۶/۲ عمدة القاری: ۶۴/۲۱.

(۳) المغنی لابن قدامة، کتاب النفقة: ۱۶۹/۸.

(۴) سنن ابی داؤد کتاب البیوع باب فی الرجل یاکل من مال ولده (رقم الحدیث ۳۵۲۸).

(۵) سنن ابی داؤد کتاب البیوع باب فی الرجل یاکل من مال ولده (رقم الحدیث ۳۵۲۸).

(۶) المغنی لابن قدامة: ۱۲۹/۸.

کریم ﷺ او فرمائیل چہ (امک، ثم امک ثم امک ثم اباک ثم الارب فالارب) (۱)
 نو پہ دے کنبی دمور د ذکر دیر اہمیت راغلی دے، ددی و جہ کہ ہغہ محتاجہ وی نو د
 ہغہ نفقہ د اولاد پہ ذمہ واجب دہ. (۲)

۱۳ = باب (وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ) [البقرة: ۲۳۳]
 وَهَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ مِنْهُ شَيْءٌ (وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبُكْمًا) (۳) إِلَى قَوْلِهِ

(صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ) [النحل]

پہ ایت مبارک کنبی د وارث نہ مراد شوک دی؟ دے آیت مبارک کنبی د وارث پہ تفسیر کنبی
 اختلاف دے.

① یو قول دادی چہ وارث نہ پخپلہ بچی مراد دے او مطلب دادی چہ د پلار د مرگ پہ
 صورت کنبی د بچی مال کنبی ددہ پیئو خرچہ بہ واجب وی. داپہ ہغہ صورت کنبی دی چہ
 کلہ د بچی مال وی، دا د قبیصہ بن ذوئب او امام ضحاک رضی اللہ عنہما قول دے. (۴)

② د وارث نہ دبچی دپلار وارثان مراد دی، کہ ہغہ سرے وی او کہ بنخہ وی، مطلب دادی
 چہ کہ پلار مرشی نو بچی تہ د پیئو شکولو خرچہ بہ ددہ دپلار د وراثانو پہ ذمہ وی پہ قدر
 د میراث. دا قول د امام احمد بن حنبل رضی اللہ عنہ او حسن بصری رضی اللہ عنہ نہ مروی دے. (۵) د امام
 شافعی رضی اللہ عنہ ہم دا قول دے: (۶)

③ دریم قول دادی چہ د وارث نہ دبچی وارثان مراد دی. یعنی د بچی د مرگ کیدو پہ
 صورت کنبی بہ چہ کوم خلق ددہ وارثان جو پیری، ہغہ مراد دی، چہ دپلار د مرگ پہ
 صورت کنبی پہ دے وارثانو باندی د میراث پہ حصہ کنبی پہ قدر د خرچی واجب وی. (۷)
 ④ د وارث نہ د بچی ذی رحم محرم مراد دی د حضرات حنفیہ دا قول دے. حکمہ چہ د عبد اللہ

(۱) سنن ابی داؤد کتاب الادب فی بر الوالدین: رقم الحدیث: ۵۱۳۹.

(۲) المغنی لابن قدامة: ۸/ ابواب النفقة، المغنی لابن قدامة: ۱۶۹/۸.

(۳) (ابکم) هو الذی ولد اخرس لا یتکلم ولا یفہم ولا یفہم (الی قول) و تمتها ((لَا یَقْدِرُ عَلٰی شَیْءٍ وَهُوَ کُلٌّ عَلٰی مَوْلَاهُ
 اَیْمًا یُوجِّهُهُ لَا یَاتِ بِخَیْرِ هَلْ یَسْتَوِیْ هُوَ وَمَنْ یَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلٰی صِرَاطٍ مُسْتَقِیْمٍ)) (کل) نقل، (مولاہ) من یتولی امرہ
 وشؤنہ، (اینما) حیثما یرسلہ لا یقوم بما ینفع (من یامر...) سلیم الحواس نفاع ذوہدایۃ وارشاد (صراط
 مستقیم) سیرۃ صالحۃ دین قویم وهذا مثل شربہ اللہ تعالیٰ لفسہ وکیف انہ یفیض علی عبادہ من انعامہ
 ولما یشملخہم بہ من آثار رحمته والطفہ وللانعام التی ہی جماد لا تضرد ولا تنفع ولا تنطق ولا تسمع ولا تدری
 ولا تعقل وهی ثقل علی عابدیہا تکلفہم الحمل والنقل والخدمۃ ذون ان تسموبہم فی فکر او ترقی بہم حضارۃ.
 (۴) الجامع لاحکام القرآن للقرطبی: ۱۷۰/۳.

(۵) شرح ابن بطلال: ۵۴۷/۷، فتح الباری: ۶۴۲/۹، عمدة القاری: ۲۴/۲۱.

(۶) روح المعانی: ۱۴۷/۳.

(۷) روح المعانی: ۱۴۷/۳، ارشاد الساری: ۱۴۱/۱۲.

بن مسعود رضی اللہ عنہ په قول قرآد کښې (علی الوارث ذی رحم المحرم مثل ذالک) راغلي دي. (۱)
 لکه ذی رحم محرم دوه رونه یا خویندې وی نو دواړو نه نصف نصف اخستی شی، او که
 چرې یو ورور خور ده نو د ورور نه به د وه ثلث او دخور نه به یو ثلث شی، او په وارثانو باندې
 خرجه به په دې صورت کښې وی که پخپله بچی سره مال نه وی که چرې اخستی بچی سره
 مال وی نو بیا ټول خرچ به هم ده په مال کښې ورکړې کیږي. (۲)
 یا که د تیمم بچی مور او نیکه ژوندې وی نو دوی دواړه دې بچی محرم هم دی. او وارث هم،
 ځکه چې دده نفقه په دې دواړو باندې په قدر د حصه میراث به عائد وی. یعنی یو تهائی
 خرجه د مور په ذمه او دو تهائی دنیکه په ذمه. ددې نه معلوم شو چې د یتیم نمسی حق په
 نیکه باندې د خپلو بالغو ځامنو نه هم زیات دې ځکه چې د بالغ اولاد نفقه دده په ذمه نه ده
 او د یتیم نمسی نفقه دده په ذمه ده. (۳)

⑤ د وارث نه والدینو کښې دیو انتقال نه پس چې کوم باقی پاتې شی هغه مراد دي،
 دپلار دمرگ په صورت کښې مور او د مور د مرگ په صورت کښې به پلار مراد وی، او
 وارث باقی معنی کښې استعمالیږي. (۴)

په دې صورت کښې مور هم په دې وارثانو کښې داخله شوه چې په کوم باندې د پښو خرجه
 واجب وی، دا قول د زید بن ثابت نه مزوی دي، او هغه فرمائی چې د پلار د مرگ نه پس که
 د بچی تره او مور دواړه پاتې شي نو خرجه به په دواړو باندې په قدر د میراث ضروری وی. (۵)
 شارح بخاری ابن بطال رضی اللہ عنہ فرمائی چې زید بن ثابت رضی اللہ عنہ د هغه قول رد کولو دپاره امام
 بخاری رضی اللہ عنہ ترجمه الباب کښې (وهل علی المرأة منه شیء) اضافه کړې ده، مطلب دادې چې د
 ښځې په ذمه څه واجب نه دی. (۶)

دلیل کښې د قرآن پاک دا آیت مبارک پیش کوی [ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ] امام
 بخاری رضی اللہ عنہ ښځې لره په [أَبْكَمًا] سره تشبیه ورکړه چې په وینا قادر نه وی او پخپل آقا
 باندې بوج جوړ شوې وی، د اشان ښځه هم قادره نه ده، ددې وجې ددې په ذمه هیڅ لازم نه
 دی. (۷) ابن منیر رضی اللہ عنہ فرمائی چې:

(۱) احکام القرآن (للتهانوی): ۱/۲، عمدة القاری: (۲۱/۲۴). او یو قرات د دویم قرات تفسیر دي. یعنی
 وارث نه هغه ذی رحم محرم مراد دی که بچی مرشی نو دې د هغه وارث جوړ شی، په قدر د میراث
 په په ټولو باندې خرجه لازم وی.

(۲) معارف القرآن (از مولانا محمد ادریس کاندهلوی): (۱/۳۴۹).

(۳) معارف (از مولانا محمد شفیع رضی اللہ عنہ): (۱/۱۴۱).

(۴) روائع البیان: ۱۱/۳۵۱، وعمدة القاری: ۱۲۱/۲۴- وارشاد الساری: ۱۴۱۱۲-

(۵) شرح ابن ابطال: (۷/۵۴۷).

(۶) وفي اللامع: ۳۹۰/۹. قوله وهل علی المرأة... یعنی هل يجب علی المرأة من مالها لرضاع صبيها جوابه
 محذوف ای لا يجب لان المرأة كل والكل لاوجب عليه بل الوجوب له كما نطق به النص.

(۷) شرح ابن بطال: (۷/۵۵۷، عمدة القاری: (۲۱/۲۴).

انما قصر البخاري الرد على من زعم ان الام يجب عليها نفقة ولدها وارضاعه بعد ابيه له حولها في الوارث
فهين ان الام كانت كلا على الاب واجهة النفقة عليه ومن هوكل بالامالة لا يقدر على شئ غالبا كيف يتوجه عليه
ان ينفق على غيره»^(١)

[٥٠٥٤] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ زَيْنَبِ ابْنَةِ
أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لِي مِنْ أَجْرِ فَيْيِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ أَنْ أُفَقَّ
عَلَيْهِمْ، وَلَسْتُ بِتَارِكْتِهِمْ هَكَذَا وَهَكَذَا، إِنَّمَا هُمْ بَنِي. قَالَ «نَعَمْ لَكَ أَجْرٌ مِمَّا أَنْفَقْتَ
عَلَيْهِمْ». [ر: ١٣٩٨]

[٥٠٥٥] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا سَفِيَانُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ -
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا- قَالَتْ هِنْدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا سَفِيَانَ رَجُلٌ شَجِيحٌ فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ أَنْ
أَخَذَ مِنْ مَالِهِ مَا يَكْفِينِي وَبَنِي قَالَ «خُذِي بِالْمَعْرُوفِ». [ر: ٢٠٩٧]

د ام سلمه رضي الله عنها نه روايت دي چي ما عرض او كرو چي يارسول الله صلى الله عليه وسلم آيا د ابو سلمه بچو
ته خرچ وركولو سره به ماته ثواب ملاويږي، څه خو هغوي لره په داسي حالت او غريبي
كښي نه شم پريښودي، هغه هم څما بچي دي. نبي كريم صلى الله عليه وسلم او فرمائيل چي او تاته به ثواب
ملاويږي، چي كوم ته د هغوي په ذات باندې خرچ كړي.

ام سلمه رضي الله عنها دي حديث نه خبره صراحت سره معلومه شوه چي ددوي پخپل اولاد باندې
خرچ كولو په طور د نفل واستحباب وو چي ددي خبرې دليل دي چي دا په دي واجب نه وو.
د حديث پاك ترجمه الباب سره مناسبت ذكر كوي او علامه عيني رحمته الله عليه ليكي چي:

(مطابقة للترجمة من حيث ان امر الصبي كل على ابيه فلا يجب عليها نفقة بينها ولهذا لم يامر النبي صلى الله عليه وسلم امر
سلمة بالانفاق على بنيتها وانما قال لك اجر ما انفقت عليهم)^(٢)

دويم حديث د هنده رضي الله عنها دي، په هغې كښي دا خبره ظاهر ده چي دپلار موجودگي كښي
دمور په ذمه هيڅ نشته دي. بلكه خرچ د پلار مال نه دي، دپلار د وفات نه پس هم دا اصل
به برقرار وي.

ليكن په دي باندې يو اشكال كيدي شي چي دپلار په ژوند كښي د مور هيڅ ذمه نشته دي،
دادي خبرې لره مستلزم نه دي چي د پلار د وفات نه پس هم دمور په ذمه څه نه وي، ځكه
چي ددي نه دبچي دپرورش متعلق ډير مصلحتونو ته نقصان رسي، ددي وجي حافظ ابن
حجر رحمته الله عليه ليكي چي:

(فيتمتثل ان يكون مراد البخاري من الحديث الاول وهو حديث امر سلمة في انفاقها على اولادها كالجزء الاول
من الترجمة وهو ان وارث الاب كالا ميلزم نفقة المولود بعد موت الاب، ومن الحديث الثاني الجزء الثاني وهو

^(١) فتح الباري: ٩/٦٤٣.

^(٢) عمدة القاري: ٢١/٢٥.

انه ليس على المرأة شيء عند وجود الاب وليس فيه تعرض لما بعد الاب) (۱)
 د حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ ددی کلام حاصل دادی چې د باب د رومبی حدیث نه د امام بخاری رحمته اللہ علیہ د ترجمه الباب د جزء اول تائید کول دی، چې د بچی د پلار د وفات نه پس د نورو وارثانو باندې د بچی د مور پشان نفقه لازم ده او دویم حدیث نه د ترجمه الباب دویم جزء ثابت کړې دې چې د پلار موجودگي کنبې د بنخي په ذمه هیڅ هم واجب نه دي.
 البته په دې باندې شبه کیدی شي چې د ترجمه الباب اول جزء کنبې د قرآن عظیم الشان آیت چې کومه حصه [[وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ]] ذکر کړې دې دا خو په وجوب باندې دلالت کوی او دباب حدیث اول وجوب په ځاني استحباب باندې دلالت کوی نو دال علی الاستحباب دال علی الوجوب تائید کنبې ولې پیش کړو.
 ددی وجې ابن منیر رحمته اللہ علیہ چې کومه خبره فرمائیلې ده هغه زیاته زړه ته نزدې ده چې دامام بخاری رحمته اللہ علیہ مقصد دواړو حدیثونو سره د ترجمه الباب جزء ثانی (وهل علی المرأة منه شيء) ثابتول دی، چې ددی تفصیل تیر شوي دي.

۱۵= باب قول النبي صلى الله عليه وسلم «مَنْ تَرَكَ كَلًّا أَوْ ضِيَاعًا فَآلِي»

[۵۰۵۶] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يُؤْتِي بِالرَّجُلِ الْمُتَوَقَّى عَلَيْهِ الدَّيْنَ، فَيَسْأَلُ «هَلْ تَرَكَ لِدِينِهِ فَضْلًا». فَإِنْ حَدَّثَ أَنَّهُ تَرَكَ وَقَاءً صَلَّى، وَالْأَقَالَ لِلْمُسْلِمِينَ «صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ». فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْقُتُوبَ قَالَ «أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، فَمَنْ تَوَقَّى مِنْ الْمُؤْمِنِينَ فَتَرَكَ دِينًا فَعَلَى قَضَائِهِ، وَمَنْ تَرَكَ مَا لَفَلُورَتَيْهِ». [ر: ۲۱۷۶]

ددې ترجمه الباب مقصد دادې که یو سرې مرشي، اوده نه څه مال نه وی پاتي شوي او دده اهل و عيال دده د نفقي او خرچ محتاج وی نو دمسلمانانو بیت المال به دده کفالت کوی.
 (کل) په معنی د بوج ده، مراد قرض او دین دي. او (ضیاع) د ضاد په فتحه سره په معنی د هلاکیدو دي، مراد داسې بچی چې دهغوی سره مدداونه کړې شو نو دده د هلاکیدو خطر وی. (۲)

۱۶= باب المراضع من الموالیات وغيرهن

[۵۰۵۷] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ

(۱) فتح الباری: ۶۴۳/۹.

(۲) قوله فآلي بتشديد الياء ومعناه فينتهي ذالك الى وانا اتدارك اتداركه وهو بمعنى على اي فعلى قضاءه والقيام بمصالحه: عمدة القاری: ۲۵/۲۱، وارشاد الساری: ۱۴۳/۱۴.

أَنَّ زَيْنَبَ ابْنَةَ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ الْكِبْرُ أَخْتِي ابْنَةُ أَبِي سُفْيَانَ. قَالَ «وَمَحَبَّتِينَ ذَلِكَ». قُلْتُ نَعَمْ لَسْتُ لَكَ بِمُخْلِبةٍ، وَأَحَبُّ مَنْ شَارَكَنِي فِي الْخَيْرِ أَخْتِي. فَقَالَ «إِنَّ ذَلِكَ لَا يَجْعَلُ لِي». فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَوْلُ اللَّهِ إِنَّا نَتَحَدَّثُ أَنْكَ تُرِيدُ أَنْ تُنَكِحَ دُرَّةَ ابْنَةَ أَبِي سَلَمَةَ. فَقَالَ «ابْنَةُ أُمِّ سَلَمَةَ». فَقُلْتُ نَعَمْ. قَالَ قَوْلُ اللَّهِ لَوْ لَمْ تَكُنْ رَبِيبَتِي فِي حَجْرِي مَا حَلَّتْ لِي، إِنَّمَا ابْنَةُ أَخِي مِنَ الرِّضَاعَةِ، أَرْضَعْتَنِي وَأَبَا سَلَمَةَ ثَوْبِيَّةً، فَلَا تُعْرَضَنَّ عَلَيَّ بَنَاتِكُنَّ وَلَا أَخَوَاتِكُنَّ». وَقَالَ شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ عُرْوَةُ ثَوْبِيَّةٌ أَعْتَمَهَا أَبُو هَبْ. (ر: ۱۲۸۱۳)

(مراضع) د (مرضعة) جمع ده، پئی وړکوونکې او (مواليات) د ميم په فتحه سره د موالي نه ده، شارح بخاری ابن بطال رحمته الله فرمائی چې مناسب الفاظ (مواليات) وو چې د (مولاة) جمع دې، چې ددې معنی ده وینځه. او دلته هم دا مراد دی، تر کومې چې تعلق د (مواليات) دې نو دا د (مولى) جمع ده، د (مولى) جمع (موالى) او د (موالى) مؤنث سالم (مواليات) رازى.

دلته د (مواليات) نه غیر عربی عجمی وینځه مراد ده، امام بخاری رحمته الله وئیل غواړی چې مرضعه (پئی وړکوونکې) دپاره ضروری نه دی چې هغه عربی او آزاده وی، غیر عربی او عجمی وینځې سره هم ارضاع نه کار اخستې شی، دځینو خلقو خیال وو چې عجمی وینځو سره پئی ځکول درست نه دی ځکه چې دې سره دېچې په نجابت باندې اثر پرېوزی. امام بخاری رحمته الله ددې تردید کړې دې او فرمائی چې نبی کریم صلی الله علیه و آله د ابو لهب وینځې ثوبیه پئی وړکړی وو او هغه غیر عربی وه. او د ابو لهب آزاده شوې وه. (۱)

حدیث باب په کتاب النکاح کښې تیر شوې دې، او د شعيب تعلیق هم هلته موصولا تیر شوې دې. (۲)

کتاب سره د باب مناسبت: البته داسوال پاتې کیږی چې ددې باب کتاب النفقات سره څه تعلق دې، ددې جواب دادې چې امام بخاری رحمته الله دلته داباب ذکر کوی او دې مسئلې طرفته یو لطیف اشاره کړې ده چې مور باندې واجب نه دی بچی لره پئی وړکول بلکه هغه ته دور کول اونه وړکولو اختیار دې. دپئيو وړکولو په صورت کښې به د بچی پلار یا ولی به دیو بلې په اجرت انتظام کوی، او د مرضعه اجرت هم چونکه نفقه کښې داخل دی، ددې وجې دې باب لره په نفقات کښې ذکر کړې دې. (۳)

....

(۱) شرح ابن بطال: ۵۵۱/۷. عمدة القاری: ۲۶/۲۱. فتح الباری: ۶۴۴/۹، ۶۴۵.

(۲) کشف الباری کتاب النکاح: ۱۸۹، ۱۹۰.

(۳) فتح الباری: ۶۴۵/۹ ارشاد الساری: ۱۲/۱۸۹، ۱۹۰.

کتاب الاطعمة

الاحاديث: ۵۰۵۸ - ۵۱۴۹

کتاب الاطعمة کتبی امام بخاری رحمته الله ۵۹ بابونه قائم کړی دی زموږ په دې نسخه کتبی ۵۷ بابونه دی ځکه چې په دې کتبی (باب بلا ترجمه) نه دی شامل کړې شوی او په دې کتبی نې ۱۱۲ احاديث ذکر کړی دی په دې کتبی څوارلس احاديث معلق دی اوبیا موصول دی، ۹۰ احاديث په کتبی مکرر دی او ۲۲ احاديث داسې دی چې هغه امام بخاری رحمته الله په اول ځل دلته ذکر کړی دی په دې کتبی ۲۲ احاديث متفق دی یعنی امام مسلم هم دهغې تخریج کړې دي په کتاب الاطعمة کتبی د صحابه کرامو رضی الله عنهم او تابعینو شپږ آثار هم امام ذکر کړی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

= ۷۳ کتاب الاطعمة

باب وَقَوْلِ اللّٰهِ تَعَالٰی (كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ).

وَقَوْلِ اللّٰهِ تَعَالٰی (كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ). (۱) وَقَوْلِهِ (أَلْفَقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ) وَقَوْلِهِ (كُلُوا مِنْ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ) المؤمنون: ۱۵۱ امام بخاری رحمته الله کتاب النفقات نه پس کتاب الاطعمة شروع کوی، د د وارو په مینځ کتبی مناسبت ظاهر دي چې نفقاتو زیات تر تعلق د اطعمة سره دي. (۱)

(اطعمة) د (افعله) په وزن باندې د طعام جمع ده، قاعده داده چې کلمه د رباعی وی او ددې دریم حرف مده وی او ددې جمع عموما (افعله) په وزن رازی لکه (اطعام، اطعمة رسی، ارحیه، رخیص، ارفقة) (۲)

ابن فارس رحمته الله فرمائی چې د طعام لفظ هر هغه څیز دپاره استعمالیږي چې کوم خوړلې کیږي، تردې چې د اوبو څکلو دپاره هم استعمالیږي. (۳)
ترجمه الباب کتبی امام بخاری رحمته الله د سورة طه، سورة بقره، سورة مؤمنون یو یو آیت مبارک ذکر کړې دي. ددې آیتونو د ذکر کولو مقصد په دې خبره باندې تنبیه ورکول دی چې انسان

(۱) الابواب والتراجم: ۸۶/۲.

(۲) جامع الدروس العربية: ۳۱/۱، جموع القلة).

(۳) ارشاد الساری: ۱۲/، وفي معجم مقابیس اللغة لابن فارس: ۴۱۱/۳، و الاطعام يقع في كل ما يطعم حتى الماء قال الله تعالى (ومن لم يطعمه فانه مني) وقال عليه اسلام في زمزم انها طعام طعم شفاء سقم).

ته پکار دی چې خان دپاره د حلال او طیب خوراک اهتمام او کړی.

[٥٠٥٩]. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ أَبِي

مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «أَطْعِمُوا الْجَائِعَ، وَعَوِّدُوا الْمَرِيضَ، وَفُكِّوْا الْعَانِيَّ». قَالَ سُفْيَانُ وَالْعَانِيُّ الْأَسِيرُ. [ر: ٢٨٨١]

[٥٠٥٩]. حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عِيْسَى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ

أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ مَا شِئِمَ آلُ مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ طَعَامٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ حَتَّى فُيْضَ.

سند کښې د (ايبه) مصداق فضيل بن عياض بن غزوان بن جرير کوفی دې او د ابو حازم نوم سلمان اشجعی دې. (١)

ابوهريره رضي الله عنه فرمائی چې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم کور والو تر دريو ورځو پورې هم په مړه خيټه روټی نه ده خوړلې، تر دې پورې چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفات شو.

دمسلم شريف په روايت کښې الفاظ دی چې (ماشهم نبی الله واهله ثلاثة ايام تباعا من خبر حنطة حق فارق الدنيا) (٢) (ای متوالیه) یعنی درې ورځې مسلسل نبی خوراک نه وو کړی.

او ددې وجه دا هم کیدیشی چې څه ورسره نه وو، دا هم کیدې شی چې د خوراک ورسره څه وو لیکن ایثار ئې کولو او فقراء ته ئې ورکولو او دا هم کیدې شی چې مسلسل په مړه خيټه

خوراک مذموم دې. (٣) حذیفه رضي الله عنه نه روايت دې چې (من قل طعمه صح بطنه وصفا قبله ومن كفر طعمه سقم بطنه وقسا قبله) (٤)

[٥٠٦٠]. وَعَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَصَابَنِي جَهْدٌ شَدِيدٌ فَلَقِيتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ،

فَاسْتَفْرَأْتُهُ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ، فَدَخَلَ دَارَهُ وَفَاتَحَهَا عَلَيَّ، فَمَشَيْتُ غَيْرَ بَعِيدٍ، فَخَرَرْتُ لَوَجْهِهِ مِنْ

الْجُوعِ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَائِمٌ عَلَيَّ رَأْسِي فَقَالَ «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ».

فَقُلْتُ لَيْتَكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ. فَأَخَذَ بِيَدِي فَأَقَامَنِي، وَعَرَفَ الَّذِي بِي، فَأَنْطَلَقَ بِي إِلَى

رَحْلِهِ، فَأَمَرَنِي بِعَيْسٍ مِنْ لَبَنٍ فَشَرِبْتُ مِنْهُ، ثُمَّ قَالَ «عُدْ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ». فَعُدْتُ فَشَرِبْتُ، ثُمَّ قَالَ «

عُدْ». فَعُدْتُ فَشَرِبْتُ حَتَّى اسْتَوَى بَطْنِي فَصَارَ كَالْقَدِيمِ - قَالَ - فَلَقِيتُ عُمَرَ وَذَكَرْتُ لَهُ الَّذِي

كَانَ مِنْ أَمْرِي وَقُلْتُ لَهُ تَوَلَّى اللَّهُ ذَلِكَ مَنْ كَانَ أَحَقَّ بِه مِنْكَ يَا عُمَرُ، وَاللَّهِ لَقَدْ اسْتَفْرَأْتُكَ

الآيَةَ وَلَئِنَّا أَقْرَأُهَا مِنْكَ. قَالَ عُمَرُ وَاللَّهِ لَأَنْ أَكُونَ أَدْخَلْتُكَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَكُونَ لِي

مِثْلُ حُمْرِ النَّعَمِ.

(١) عمدة القارى: ٢١/٢٧، ارشاد السارى: ١٢/١٤٦.

(٢) فتح البارى: ٩/٦٤٨ و صحيح مسلم كتاب الزهد والرفائق رقم الحديث: ٢٩٧٦.

(٣) عمدة القارى: ٢١/٢٧، ارشاد السارى: ١٢/١٤٦ فتح البارى: ٩/٦٤٨.

(٤) عمدة القارى: ٢١/١٤٦، ارشاد السارى: ١٢/٢٧.

دا تعلیق نهدې بلکه ما قبل سند سره متصل دې او دا حدیث پاک په رومی خل راغلی دې.
قوله: أَصَابَنِي جَهْدٌ شَدِيدٌ: ابوهریره رضی اللہ عنہ فرمائی چې ډیر سخت اوږې شوې اوم، (جهد) د جیم په فتحه سره مشقت ته وائی، دلته ترې اولږه مراده.

قوله: فَاسْتَقْرَأْتُهُ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ: ما هغه ته د قرآن پاک د یو آیت مبارک (د استفادې په غرض، خواست او کړو.

قوله: فَدَخَلَ دَارَهُ وَفَاتَحَهَا عَلَيَّ: عمر فاروق رضی اللہ عنہ خپل کور ته داخل شو او هغه آیت مبارک ئې اولوستلو. (فَتَحَهَا عَلَيَّ) معنی ده (فراه و افهني اياها) یعنی ددې معنی ماته معلوم شوه، ابو نعیم په حلیة الاولیاء کښې ددې قصې ذکر کړې دې، په هغې کښې دی چې مذکوره آیت مبارک د سورة آل عمران وو، په هغه روایت کښې دی چې (قللت له: القرئنی وما ارید القراءه وانا ارید الاطعم) (۱)

حافظ ابن حجر رضی اللہ عنہ فرمائی چې کله (وګانه سهل لمره فلسم یقطن من)، ابوهریره رضی اللہ عنہ د (القرئنی) همزه لره تسهیل سره (القرئنی) وئیلې دې، چې ددې معنی ده زما میلستیا اوکړه. بیا هم فاروق اعظم رضی اللہ عنہ د هغوی اصل مقصد باندې پوهه نشو. (۲) ځکه چې (القرئنی) همزه سره او (القرئنی) بغیرد همزه سره د دواړو تلفظ د یو بل سره مشتبه دې، یو لره ادا کوی او د دویم وهم کیدیشی. بهر حال دا د حافظ ابن حجر رضی اللہ عنہ بیان شوې یو نکته ده، ضرور نه ده چې حقیقت او واقع کښې هم داشان وی.

قوله: فَجَرَرْتُ لَوْجَهِي مِنَ الْجَبَدِ: د اولرې په وجه څه الته پریوتم. دحلیة الاولیاء په روایت کښې دی چې په هغه ورځ د ابوهریره رضی اللہ عنہ روژه وه، او د روژه ماتلو دپاره هغه سره څه نه وو. (۳) دپریوتلونو په پس ما اوکتل چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم زما سر سره ولاړ دی، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اصل حقیقت نه خبر شو هغه ئې کور ته بوتلو او د پښو یو غټې پیاله راوړو حکم ئې اوکړو. فرمائی چې ما هغه اوځکله، او نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دوباره اوپه دریم ځل ئې اوفرمائیل چې ځکه تردې پورې چې زما خپته د زیات ځکلو په وجه نیغه شوه، بیا څه عمر فاروق رضی اللہ عنہ سره ملاؤ شوم او هغوی ته مې اصل حقیقت بیان کړو، او هغوی ته مې اووئیل چې زما د مړولو کار هغه سړی اوکړو چې ستاسو نه زیات د هغه حقدار وو (مراد ترې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دې).

(۱) فتح الباری: ۹/، وحلیة الاولیاء لابی نعیم: ۱/۳۷۸، و لفظه قللت اقرئنی وما ارید الا الاطعام رقم الحدیث والترجمه: ۸۵ عمدة القاری: ۲۱/۲۸، ارشاد الساری: ۱۲/۱۴۷).

(۲) فتح الباری: ۹/۶۴۹ ارشاد الساری: ۱۲/۱۷).

(۳) حلیة الاولیاء: ۱/۳۷۸، رقم الترجمة: ۸۵).

قوله: وَاللَّهِ لَقَدْ اسْتَقْرَأْتُكَ الْآيَةَ وَلَإِنَّا أَقْرَأُهَا مِنْكَ: په الله، تاته د یو آیت مبارک وئیلو درخواست کړې وو، حالانکه ستاسو نه زیات څه ددې آیت مبارک وئیلو والا اوم ډیر ممکن دی چې ابوهریره رضی الله عنه هغه آیت مبارک نبی کریم صلی الله علیه و آله نه نیغ په نیغه وئیلې وی، او عمر فاروق رضی الله عنه بالواسطه، ددې وجې ابوهریره رضی الله عنه ددوئې مقابله کنبې خپل ځان ته (اقرأ) او وئیل. (۱)

فاروق اعظم رضی الله عنه جواب کنبې او فرمائیل چې (څه ستاسو په مقصد پوهه شوې نه اوم) ته به مې خپل کور ته داخل کړې وې. او میلمه جوړول ماته ددې نه زیات محبوب دی چې ماسره سور اوبس وی.

سور اوبس په عربو کنبې د نورو اوبسانو په مقابله کنبې زیات محبوب وو.

شارح بخاری ابن بطال رضی الله عنه فرمائی چې په هغه زمانه کنبې د حضرات صحابه کرامو رضی الله عنهم طریقه هم دا وه چې کله به یوسړی د قرآن پاک د یو آیت مبارک متعلق سوال او کړو نو هغه دده شکر گزار وو او دې به ئې خپل کور ته بوتلو. او دده میلستیا به ئې کوله، ددې وجې ابوهریره رضی الله عنه آیت کریمه متعلق دا سوال او کړو. عمر فاروق رضی الله عنه د څه مصروفیت په وجه یا د څه مانع په وجه دده میلستیا اونه کړه. (۲)

آیات او احادیثو کنبې مناسبت: آخر کنبې دا خبره پاتې کیږي چې ترجمه الباب کنبې ذکر شوې آیتونه سره د هغه احادیثو څه تعلق دي؟

ددې یو جواب دادې چې شکم سیری، او اولرې او اطعمه او خوراکونو نه احوال پیدا کیدو والا کیفیات دی، دآشان حلال او حرام کیدل د اطعمه صفاتو نه دی او دخوراک ورکولو او نه ورکولو تعلق هم ددې صفاتو سره دي نو آیت مبارک کنبې صرف د اطعمه انواع مراد نه دی بلکه انواع سره سره احوال او اوصاف هم مراد دی، او احادیث کنبې هم دا احوال او اوصاف راغلی دی، ددې وجې د دواړو په مینځ کنبې یو نه یو مناسبت دي جهت سره موندې شی. (۳)

۱- باب التَّسْمِيَةِ عَلَى الطَّعَامِ وَالْأَكْلِ بِالْيَمِينِ

امام بخاری رضی الله عنه پدې باب کنبې دوه مسئلې ذکر کړې دي. رومبئ مسئله د خوراک کولو په وخت کنبې د بسم الله وئیلو ده.

دخوراک په شروع کنبې د بسم الله وئیلو حکم: د ظاهريه په نیز د خوراک په شروع کنبې بسم الله وئیل واجب دی، او د امام احمد بن حنبل رضی الله عنه یوروايت هم ددې مطابق دي. (۴)
داحضرات حدیث باب کنبې د بسم الله نه استدلال کوي، فرمائی چې امر وجوب دپاره دي.

(۱) فتح الباری: ۹/۶۵۰.

(۲) فتح الباری: ۹/۶۵۰.

(۳) فتح الباری: ۹/۶۴۹ والابواب والتراجم: ۲/۸۶، ۸۷.

(۴) المحلی بالاثار لابن حزم: ۶/۱۰۳، رقم المسألة: ۱۰۲۳.

د جمهورو په نیز د خوراک وخت کښې بسم الله وئیل مستحب دی. د جمهورو په نیز امر استحباب دپاره دې. (۱) دبسم الله وئیلو په سلسله کښې د امام ابو داؤد رضی الله عنه او دامام ترمذی رضی الله عنه دهغه روایت تصریح کړې ده چې کوم هغوی د عائشه صدیقه رضی الله عنها نه مرفوعاً نقل کړې دې. په هغې کښې دی چې: «اذا اکل احدکم طعاماً فليقل بسم الله فان رسولی اوله فليقل بسم الله اوله و اخره» (۲)

دې حدیث پاک کښې صرف د بسم الله الفاظ نه دی بلکه صراحت سره ذکر کړې شوی دی چې په شروع کښې بسم الله دې او وئیلې شی او په شروع کښې که هیڅ شی نو د «بسم الله اوله و اخره» الفاظ دې په مینځ کښې او وائی یا په آخر کښې که روتنه یاد ششی نو او دې وائی.

صرف د «بسم الله» الفاظ وئیل کافی دی لیکن که پوره «بسم الله» او وائی نو دا زیات بهتر دی، د اشان په اوچت آواز سره وئیل مستحب دی چې نورو ته هم یاد شی. (۳)

امام حاکم په مستدرک کښې د «بسم الله و بركة الله» الفاظ نقل کړی دی. (۴)

د «بسم الله و علی بركة الله» الفاظ چې مشهور دی هغه د حدیثو په مشهورو کتابونو کښې نشته دې، دې ته نزدې الفاظ حاکم نقل کړی دی.

تسمیه وئیل او خوراک کولو سره شیطان په خوراک کښې نه شاملیږي، بسم الله وئیلو نه بغیر خوراک شروع کولو سره شیطان هم ده سره شریک وی لکه څنگه چې ځینو روایتونو کښې دی. (۵)

د جمهور علماء په نیز یوه مسئله دا هم ده چې ډیر سړی یو د سترخوان ته کښې نو ټول خلق دې بسم الله او وائی. او د ځینو علماء کرامو په نیز چې په هغوی کښې امام شافعی رضی الله عنه هم شامل دې صرف د یو سړی بسم الله وئیل ټولو دپاره کافی گنږی. (۶)

په بنی لاس د خوراک کولو حکم: دویمه مسئله بنی لاس سره د خوراک کولو ده او دا امام بخاری رضی الله عنه بیان کړې ده، امام شافعی رضی الله عنه په «کتاب الامه کښې او (الرسالة) کښې تصریح کړې ده چې «اکل بالیدین» واجب دی. (۷) علامه تقی الدین سبکی رضی الله عنه او دده ځوئی علامه تاج الدین سبکی د وجوب دې قول ته ترجیح ورکوی. (۸)

(۱) عمدة القاری: ۲۸/۲۱، فتح الباری: ۶۵۲/۹.

(۲) الحدیث اخرجه ابوداؤد فی کتاب الاطعمة باب التسمية علی الطعام: ۳/۳۴۷.

(۳) عمدة القاری: ۲۸/۲۱، ارشاد الساری: ۱۴۸/۱۲، فتح الباری: ۶۵۱/۹.

(۴) مستدرک للامام الحاکم کتاب الاطعمة: ۴/۱۰۷.

(۵) مستدرک للامام الحاکم کتاب الاطعمة: ۴/۱۰۸.

(۶) عمدة القاری: ۲۸/۲۱، ارشاد الساری: ۱۴۸/۱۲.

(۷) عمدة القاری: ۲۸/۲۱، ارشاد الساری: ۱۴۸/۱۲.

(۸) فتح الباری: ۲۵۲/۹.

حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چې د (اکل باليمين) په وجوب باندې حديث هم د لالت کی، چې په هغې کښې (اکل بالشمال) باندې وعید بیان کړې دې، دا د حضرت سلمه بن اکوع رضي الله عنه حديث چې امام مسلم رحمته الله په صحيح مسلم کښې نقل کړې دې. (ان النبي صلى الله عليه وسلم رأى رجلا ياكل بشماله فقال: كل يمينك قال: لا استطيع قال: لا استطعت فما رفعها الى فيه بعد) (۱)

داشان د عائشه صديقه رضي الله عنها يو بل حديث پاك امام مسلم او امام احمد رحمته الله نقل کړې دې په هغې کښې دې چې (من اكل بشماله اكل معه الشيطان) (۲)

ليکن د جمهور علماء کرامو په نيز ښی لاس سره خوراک کول مستحب دی. واجب نه دی. د حضرات شافعيه مشهور مسلك هم دادي.

امام غزالي رحمته الله او امام نووي رحمته الله هم دا اختيار کړې دې. (۳) د وعید مذکوره روايتونو لره جمهورو په زجر او تنبيه دپاره او مصالح شريعت باندې محمول کوی.

دا کل باليمن استحباب په هغه وخت کښې دې چې کله څه عذر نه وي، ليکن که ښی لاس سره په خوراک کولو کښې څه عذر وي لکه ښی لاس کښې زخم وي نو داسې صورت کښې گس لاس سره خوراک کولې شی. او دا کل باليمن استحباب رعایت به لحاظ ساتلې شی. (۴) علامه قرطبي په دې سلسله کښې تحرير فرمائی چې:

(هذا الامر على جهة التندب لانه من باب تشريف اليمين على الشمال لانها اقوى في الغالب واسبق للاعمال واسكن في الاشغال و هي مشتقة من اليمين وقد شرف الله اصحاب الجنة اذا نسبهم الى اليمين وعكسه في اصحاب الشمال، واذا تقرر ذلك فمن الاداب المناسبة لكارم الاخلاق والسيرة الحسنة عند الفضلا اختصاص اليمين بالاعمال الشريفة والاحوال النظيفة كل هذه الاوامر من النحاسن المبكبة والبيكارم المستحسنة والاصل فيما كان من هذا الترغيب والتندب) (۵)

اوس لږ حديث باب طرفته راشئ کوم چې امام بخاري رحمته الله په رومي خُل ذکر کړې دې. (۶)

(۱) فتح الباری: ۲۵۲/۹، و صحيح البخاری مسلم، کتاب الاشرية، باب ادب الطعام والشرب و احكامها، ۱۵۹۶/۳. ما وجدنا بهذا للفظ فيه والذي وجدناه لفظه تا تاكلوا بالشمال فان الشيطان ياكل بالشمال رقم الحديث: ۲۰۱۹. باب آداب الطعام والشراب و احكامها وعمدة القاری: ۲۹/۲۱.

(۲) فتح الباری: ۶۵۲/۹، و صحيح البخاری مسلم، کتاب الاشرية، باب ادب الطعام والشرب و احكامها، ۱۵۹۸/۳. رقم الحديث: ۲۰۱۹. و فيه بعد لا استطعت مامنه الا الكبير قال..... عمدة القاری: ۲۹/۲۱.

(۳) عمدة القاری: ۲۸/۲۱.

(۴) فتح الباری: ۶۵۳/۹.

(۵) فتح الباری: ۶۵۳/۹.

(۶) (۵۰۶۱) الحديث اخرجه البخاری في كتاب الاطعمة باب الاكل مما يليه (رقم الحديث: ۵۰۶۲ و ۵۰۶۳) و اخرجه مسلم في كتاب الاشرية باب ادب الطعام والشراب و احكامها رقم الحديث: ۲۰۲۲.

[۵۰۶۱] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَنَا سَفِيَانُ قَالَ الْوَلِيدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنِي أَنَّهُ سَمِعَهُ وَهَبَ بْنَ كَيْسَانَ أَنَّهُ سَمِعَهُ عُمَرَ بْنَ أَبِي سَلَمَةَ يَقُولُ كُنْتُ غَلَامًا فِي حَجْرٍ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « يَا غَلَامُ سَمِّ اللَّهَ، وَكُلْ بِمِمينِكَ وَكُلْ مِنَّا يَلِيكَ ». فَمَا زَالَتْ تِلْكَ طِعْمَتِي بَعْدُ. [۵۰۶۲، ۵۰۶۳]

ولید بن کثیر د سفیان بن عینیہ شیخ دی، دلتہ سیاق سند د عام اسلوب نه یو طرفته دی. د سند عام اسلوب داسې پکار دی. (اخبونا سفیان اخبنا الولید بن کثیر) ځکه چې عام اسلوب کبې صیغه تحمل حدیث لره راوی نوم سره مخکبې ذکر کیرې. اودلته (الولید بن کثیر اخبنا) دی. (اخبنا) د راوی دنوم نه پس راوړې شوې دی. صیغه تحمل د حدیث راوی نوم نه پس راوړل اگر چې جائز دی لیکن دمحدثینو عام اسلوب دی لره د راوی د نوم نه مخکبې راوړنکې دی، دحمیدی به طریق کبې عام اسلوب دی (عن سفیان قال: حدثنا بن کثیر... (۱)

قوله: عُمَرَ بْنَ أَبِي سَلَمَةَ: دابو سلمه نوم عبدالله دی، عمر دده څوئې دی، دده دمور نوم ام المؤمنین ام سلمه رضی الله عنها ده، ابن عبدالبر فرمائی چې د عمر ولادت د هجرت د دویم کال نه پس شوې دی. (۲) دې د نبی کریم صلی الله علیه و آله په پرورش کبې وو.

قوله: كُنْتُ غَلَامًا: دغلام اطلاق د ولادت نه واخله تر بلوغت پرې مینځنی عمر والا بچی ته وائی. (فی حجر رسول الله صلی الله علیه و آله ای تربیته و تحت نظره) (۳)

قوله: وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ: زما لاس دتنه پیالی کبې (څلورو وارو) طرفونو ته تلو، د(تطيش) معنی حرکت کولو والا او گرزیدلو والا دی. (صحفه) پیالی ته وائی، داد (قصه) نه لویه وی.

قوله: فَمَا زَالَتْ تِلْكَ طِعْمَتِي بَعْدُ: یعنی دې نه پس زما د خوراک هم هغه طریقه وه چې د کومې نبی کریم صلی الله علیه و آله زما رهنمائی کړې وه، یعنی بسم الله وئیل. نبی لاس سره او دخپلې مخې نه خوړل. (طعمه) د طاء په کسر سره د خوراک طریقه او انداز. حافظ ابن حجر رحمته الله علیه دې حدیث او دې سلسله کبې ذکر کړې نورو حدیث نه څه آداب مستنبط کوی او لیکي چې:

(۱) فتح الباری: ۹/۶۵۱ عمده القاری: ۲۱/۲۹، ارشاد الساری: ۱۲/۱۴۸.

(۲) الاستیعاب لابن عبدالبر علی هامش الاصابة: ۲/۴۷۴، عمده القاری: ۲۱/۲۹.

(۳) فتح الباری: ۹/۶۵۱ عمده القاری: ۲۱/۲۹، ارشاد الساری: ۱۲/۱۴۸.

دوئی الحدیث انه ینبغی اجتناب الاعمال التي تشبه اعمال الشيطان والكفار وان للشيطان یدین وانه یاکل و یشرب و یأخذو یعطی و فیه جواز الدعاء علی من خالف الحکم الشرعی و فیه الامر بالبعرف والنهی عن المنکر حتی فی حال الاکل و فیه استحباب تعلیم ادب الاکل والشرب، (١)

٣- باب الأَكْلِ مِمَّا یَلِیْهِ

وَقَالَ أَنَسُ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ وَلْيَأْكُلْ كُلُّ رَجُلٍ مِمَّا يَلِيهِ». [ر: ٤٨٦٨]

[٥٠٦٢] حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حُلْحَلَةَ الدِّبَلِيِّ عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ أَبِي نُعَيْمٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ - وَهُوَ ابْنُ أُمِّ سَلَمَةَ - زَوْجِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ أَكَلْتُ يَوْمًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - طَعَامًا فَجَعَلْتُ أَكُلُ مِنْ نَوَاحِي الصَّحْفَةِ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كُلْ مِمَّا يَلِيكَ».

[٥٠٦٣] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ أَبِي نُعَيْمٍ قَالَ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِطَعَامٍ وَمَعَهُ رَيْبِيَةُ عُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ فَقَالَ «سَمِّ اللَّهَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ». [ر: ٥٠٦١]

دخپلې مخې نه د خوراک کولو حکم : دخپلې مخې نه خوراک کول د جمهورو علماء کرامو په نیز مستحب دی. (٢)

علامه تقی الدین رحمته الله او ددوئی خوئی علامه تاج الدین سبکی رحمته الله د وجوب قول لره راجع ګرزولي دي. (٣)

لیکن دا په هغه صورت کښې دی چې کله خوراک د یو قسم وی او که مختلف النوع طعام وی نو په دې صورت کښې د خپلې خوښې مطابق نوع طعام لره او چتولو دپاره بغير د څه قسمه کراهت نه لاس یو خوا بل خوا اوږدولي شی، او په دې کښې هېڅ مضائقه نشته دی. (٤)

لیکن ترمذی رحمته الله په کتاب الاطعمه کښې روایت نقل کړې دي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله عکراش رحمته الله ته او فرمائیل چې د خپلې مخې نه خوراک کوه، هغه یو خوا بل خوا لاس اوږدولو. دې نه پس یو طبق راوړې شو چې په هغې کښې پخې او کچه کهجورې وې، نو نبی کریم صلی الله علیه و آله

(١) فتح الباری: ٩/٦٥٣.

(٢) فتح الباری: ٩/٦٥٢.

(٣) فتح الباری: ٩/٦٥٢.

(٤) فتح الباری: ٩/٦٥٢.

عکراش رضی الله عنه ته او فرمائیل چې دې نه دکوم ځانې نه خوراک کوي کولې شی، ځکه چې دا مختلف الوان دی. (١)

باب کنبې ذکر شوی د انس رضی الله عنه دا تعلیق امام مسلم رضی الله عنه او ابو نعیم رضی الله عنه موصولا نقل کړی دی (٢)، آخر روایت د لته مرسل دې، خالد بن مخلد او یحیی بن صالح داروایت موصولا نقل کړې دې. (٣)

٣- باب مَنْ تَتَبَعَ حَوَالِي الْقِصْعَةِ مَعَ صَاحِبِهِ، إِذَا لَمْ يَعْرِفْ مِنْهُ كَرَاهِيَةً [٥٠٦٤] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكِ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ إِنَّ خَيْطًا دَعَا رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِيَطْعَامَ صَنْعَهُ - قَالَ أَنَسُ - فَذَهَبْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَرَأَيْتُهُ يَتَتَبَعُ الدَّبَاءَ مِنْ حَوَالِي الْقِصْعَةِ - قَالَ - فَلَمْ أَزَلْ أَحِبُّ الدَّبَاءَ مِنْ يَوْمِئِذٍ. (ار: ١٩٨٦)

امام بخاری رحمته الله په دې ترجمه الباب کنبې جمع بین الروایتین کړې ده، د (کل مایلیک) والا روایت تقاضا داده چې سرې ته پکار دی چې د خپلې مخې نه خوراک او کړی. او روایت باب کنبې انس رضی الله عنه فرمائی چې (فرايته يتتبع الدباء من حوالى القصة) چې هغوی پیاله کنبې کدو گیر چاپیره تلاش کولو او اوچتولو ئې، چې ددې نه معلوم شو چې سرې پیاله کنبې یو خوا بل خوا لاس گرځولې شی.

امام بخاری رحمته الله په دواړه قسمه روایتونو کنبې تطبیق کوی او فرمائی چې که په یو ځانې خوراک کولو کنبې خلقتو ته یو خوا بل خوا لاس گرزول ناخوښه نه وی نو په دې صورت کنبې هیڅ باک نشته، لیکن که دوی ته خوښ نه وی نو بیا د خپلې مخې نه خوراک کول پکار دی. نبی کریم صلی الله علیه و آله به په پیالې کنبې لاس مبارک یو خوا بل خوا گرزولو، ظاهر دی چې یو ځانې خوراک کونکو ته دا حالت خوښ وو، بلکه هغوی دا خپل ځان دپاره د برکت سبب گنرلو، ددې وجې نبی کریم صلی الله علیه و آله دا عمل اختیار کړو.

ځینې شراح دواړه قسمه روایتونو کنبې یو بل شان تطبیق ورکړې دې او هغه دا چې پیاله کنبې د لاس وهلو ممانعت په هغه وخت کنبې دې چې کله د یو قسم خوراک وی لیکن که خوراک مختلف النوع وی نو په دې صورت کنبې ممانعت نشته دې، حدیث باب هم دویم صورت باندې محمول دې چې پیاله کنبې خوروه او کدو او غوښه وه، درې مختلف څیزونه وو: نبی کریم صلی الله علیه و آله غوښه پریښودله او د خپلې خوښې مطابق ئې خوراک کولو. (٤)

(١) سنن الترمذی، کتاب الأطعمة باب ماجاء فی التسمية فی الطعام: ٢٨٣/٤، رقم الحدیث: ١٨٤٨، عمدة القاری: (٣١/٢١).

(٢) ارشاد الساری: (١٤٩/١٢).

(٣) فتح الباری: ٩/ ٦٥٤ عمدة القاری: ٢١/ ٣٠، ارشاد الساری: (١٥٠/ ١٢).

(٤) فتح الباری: (٦٥٥/٩).

قوله: إِنَّ خِيَاطًا دَعَا رَسُولَ اللَّهِ لَطَعَامٍ: حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چې ددې خياط نوم ماته معلوم نشو، البته د ثمامه عن انس روایت کښې دی چې دا د نبی کریم صلی الله علیه و آله غلام وو. (۱)

(دپام) (د دال په ضمه او دباء په تشدید سره) کدو ته وائی، دا په دوه قسمه وی، یو اوږد او یو گول، دواړو ترې مراد دی، ځینو وئیلی دی چې گول ترې مراد دې دا نبی کریم صلی الله علیه و آله ته ډیر خوښ وو د نسائی په روایت کښې دی چې (کان یحب القرم ویقول انها شجرة اخی یونس) قرع کدو ته وائی. (۲)

۴- باب التَّيْمَنِ فِي الْأَكْلِ وَغَيْرِهِ

قال عمر بن أبي سلمة: قال لي النبي صلى الله عليه وسلم: (كل يمينك) [٥٠٦١] [٥٠٦٥] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَشْعَثَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُحِبُّ التَّيْمَانَ مَا اسْتَطَاعَ فِي طُحُورِهِ وَتَنَعُّلِهِ وَتَرَجُّلِهِ. وَكَانَ قَالَ بِوَأَسِطٍ قَبْلَ هَذَا فِي شَأْنِهِ كَلِمَةً. [١٦٦٠]

دوه څيزونه دی چې یو دې (اکل باليمين) اودویم څيز دې (تيمين في الاكل) دواړو کښې فرق دې، د (اکل باليمين) مطلب ښی لاس سره خوراک کول دی او (تيمين في الاكل) معنی ده ښی طرفه خوراک کول، امام بخاری رحمته الله مخکښې او فرمائیل چې ښی لاس سره خوراک کول پکار دی. او اوس دا وائی چې ښی طرفه خوراک کول پکار دی، لهذا د سرې مخکښې پياله یا پليټ چې کله کيخو دې شی نو د پياله او پيلينټ ښی طرفه خوراک شروع کول پکار دی. (في الاكل) نه پس امام (وغیره) اضافه کړې ده او دې طرفه اشاره کوی چې د (تيمين) فعل صرف اکل سره مخصوص نه دې بلکه هر خوښ فعل کښې دننه (تيمين) مطلوب دې، لکه څنگه چې حديث باب کښې ددې تصريح ده.

عمرو ابن ابی سلمه رحمته الله فرمائی چې ماته نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې (کل يمينك) ته خپل ښی لاس سره خوراک کوه، امام بخاری رحمته الله ددې نه (تيمين في الاكل) دې طريقې سره ثابت کړی دی چې سرې کله ښی لاس سره خوراک کوی نو ظاهر دی چې د ښی طرفه به خوراک کوی ځکه چې ښی لاس سره خوراک کول او د گس طرفه اخستل گران دی، ددې و چې کله چې نبی کریم صلی الله علیه و آله دوئ ته ښی لاس سره د خوراک کولو دپاره او فرمائیل نو ددې نه ضمنا په پوهه کښې راغلل چې ښی طرفه دې خوراک او کړې شی.

(۱) فتح الباری: ۶۵۶/۹.

(۲) فتح الباری: ۶۵۶/۹.

قوله: وَكَانَ قَالَ يَوَاسِطَ قَبْلَ هَذَا فِي شَأْنِهِ كَلِّهِ: شعبه بن الحجاج فرمائی چې اشعث بن ابی الشعثاء دې نه مخکنې په واسط بنار کښې چې کله دا حدیث پاک بیان کړو نو په هغې کښې (ترجله) نه پس د (ی شاهه کله) اضافه وه، په کتاب الوضوء کښې دا روایت تیر شوې دې، هلته دا اضافه موجوده ده. (۱)

۵: باب: من اكل حتى شبع

[٥٠٦٦] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكُ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ قَالَ أَبُو طَلْحَةَ لِأَمْرِ سُلَيْمٍ لَقَدْ سَمِعْتُ صَوْتَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ضَعِيفًا أَعْرَفَ فِيهِ الْجُوعَ، قَهْلَ عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ فَأَخْرَجْتَ أَقْرَاصًا مِنْ شَعْبِ، ثُمَّ أَخْرَجْتَ خَمَارًا لَهَا فَلَقِيتِ الْخُبْزَ بَعْضِهِ، ثُمَّ دَسْتَهُ تَحْتَ ثَوْبِي وَرَدْتَنِي بَعْضِهِ، ثُمَّ أُرْسَلْتَنِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ قَدْ هَبْتُ بِهِ فَوَجَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْمَسْجِدِ وَمَعَهُ النَّاسُ، فَقُمْتُ عَلَيْهِمْ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أُرْسَلْتَ أَبُو طَلْحَةَ». فَقُلْتُ نَعَمْ. قَالَ «بَطْعَامٍ». قَالَ فَقُلْتُ نَعَمْ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِي «فَقُلْتُ نَعَمْ». فَأَنْطَلَقَ وَأَنْطَلَقَتْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ حَتَّى جِئْتُ أَبَا طَلْحَةَ، فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ يَا أَمْرُ سُلَيْمٍ قَدْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالنَّاسِ، وَلَيْسَ عِنْدَنَا مِنَ الطَّعَامِ مَا نُطْعِمُهُمْ. فَقَالَتِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ فَأَنْطَلَقَ أَبُو طَلْحَةَ حَتَّى لَقِيَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَقْبَلَ أَبُو طَلْحَةَ وَرَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَتَّى دَخَلَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «هَلْبِي يَا أَمْرُ سُلَيْمٍ مَا عِنْدَكَ». فَأَتَتْ بِذَلِكَ الْخُبْزِ فَأَمَرَ بِهِ فَكُتِبَتْ وَعَصْرَتْ أَمْرُ سُلَيْمٍ عَكَّةَ لَهَا فَأَدَمَتْهُ، ثُمَّ قَالَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُولَ ثُمَّ قَالَ «الْأَذِنَ لِعَشْرَةٍ». فَأَذِنَ لَهُمْ، فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، ثُمَّ خَرَجُوا، ثُمَّ قَالَ «الْأَذِنَ لِعَشْرَةٍ». فَأَذِنَ لَهُمْ فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، ثُمَّ خَرَجُوا، ثُمَّ قَالَ «الْأَذِنَ لِعَشْرَةٍ». فَأَذِنَ لَهُمْ فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، ثُمَّ خَرَجُوا، ثُمَّ أَذِنَ لِعَشْرَةٍ، فَأَكَلِ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ وَشَبِعُوا، وَالْقَوْمُ تَمَاتُونَ رَجُلًا. (ر: ١٤١٢)

ددې باب نه د امام بخاری رحمته الله مقصد دادې که سرې ښه په مره خيته خوراک او کړې نو دا جائز دی، نو امام بخاری رحمته الله چې کوم روایت ذکر فرمائیلې دې، په رومبی روایت کښې (فاکوحق شعواثم خرجوا) دویم روایت کښې دې چې (فاکلنا اجمعون وشبعنا) او دریم روایت کښې

دی چې (حين شبعنا من الاسودين)

دباب رومبی او دویم روایت مخکښې تیر شوې دې، دلته د هغې خو مشکل الفاظ او گورثی.

(١) صحيح البخارى مع الفتح كتاب الوضوء باب التيمن فى الوضوء: ٢٦٩/١، رقم الحديث: (١٦٨).

قوله: فَأُخْرِجَتْ أَقْرَاصًا مِنْ شَعِيرٍ: ام سلیم رضی اللہ عنہا د اور بشو روتی راؤنیکلی، بیائی خپله لوپتہ راووہستله، ددی په یوه حصه کښې ئې روتی انغښتی اوبیائی زما کپرې لاندې پتې کړې او دلوپتې ځینې حصه ئې په ما خپله واچوله، (دسته ای اخلته بقوة.... و ردتنی ببعضه ای جعلته ردامل).

قوله: فَأَمَرَ بِهِ فُفَّتَ وَعَصَرَتْ أُمُّ سَلِيمٍ عَكَّةَ لَهَا فَأَدَمَتْهُ: یعنی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ددی روتو د ماتلو یعنی تکړې کولو حکم او فرمائیلو، نو هغه وړې وړې تکړې کړې شوې، ام سلیم رضی اللہ عنہا په دې روتو باندې غوړی واچول او ددی نه چوری جوړه کړه، (عکة) بضم العین و تشدید الکاف، د څرمنې لوبښې چې په هغې کښې غوړی او شهد اچولې کیږي. (ادمته) دانې په ادام سالن یعنی انگولې غونډې کړو، د باب ضرب نه دې، (ادم الخبز....) (ادما) روتی په انگلی کښې وهل. (فت) د مجهول صیغه ده، د (فت) معنی ده د یو څیز ریزه ریزه کول.

[۵۰۶۷]. حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ أَبِيهِ قَالَ وَحَدَّثَ أَبُو عُمَانَ أَيضًا عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثَلَاثِينَ وَمِائَةً، فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «هَلْ مَعَ أَحَدٍ مِنْكُمْ طَعَامٌ». فَإِذَا مَعَ رَجُلٍ صَاعٌ مِنْ طَعَامٍ أَوْ نَحْوَهُ، فَعَجِنَ، ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ مُشْرِكٌ مُشْعَانٌ طَوِيلٌ يَغْنَمُ يَسُوقُهَا فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَيُّكُمْ أَعْطِيَتْهُ أَوْ - قَالَ - هِبَةٌ». قَالَ لِأَبْلِ بَيْعٍ. قَالَ فَاشْتَرَى مِنْهُ شَاةً فَصُنِعَتْ، فَأَمَرَ نَبِيُّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِسَوَادِ الْبَطْنِ يُشْوَى، وَإِمْ اللَّهُ مَا مِنَ الثَّلَاثِينَ وَمِائَةٍ إِلَّا قَدْ حَزَلَهُ حَزَّةٌ مِنْ سَوَادِ بَطْنِهَا، إِنْ كَانَ شَاهِدًا أَعْطَاهَا إِتَاءً، وَإِنْ كَانَ غَائِبًا خَبَأَهَا لَهُ، ثُمَّ جَعَلَ فِيهَا قِصْعَتَيْنِ فَأَكَلْنَا أَجْمَعُونَ وَشَبِعْنَا، وَفَضَلَ فِي الْقِصْعَتَيْنِ، فَحَمَلْتُهُ عَلَى الْبَعِيرِ. أَوْ كَمَا قَالَ. [ر: ۲۱۰۳]

د (ایه) مصداق سلیمان تیمی دې چې د معتبر پلار دې، علامه کرمانی رحمته اللہ علیہ د (وحرث ابو عثمان) مطلب دا بیان کړې دې چې سلیمان تیمی دا حدیث پاک د بل چا نه هم اوریدلې دې، اود ابو عثمان نحوی نه ئې هم اوریدلې دې. حافظ ابن حجر عسقلانی رحمته اللہ علیہ فرمائی چې ددی مطلب دادې چې ابو عثمان نحوی په باب کښې ذکر شوی، حدیث پاک نه علاوه بل حدیث پاک هم مخکښې بیان کړې دې. علامه عینی رحمته اللہ علیہ د کرمانی موافقت کوی او په حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ باندې ئې رد کړې دې. (۱) لیکن د حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ خبره زیاته قوی ده او درسته معلومیږي، ځکه چې بعینه هم دې سند سره امام بخاری رحمته اللہ علیہ دا روایت په کتاب المناقب کښې ذکر کړې دې (۱) او هلته د

(۱) شرح للکرمانی: ۲۵/۲۰ عمدة القاری: ۳۲/۲۱، فتح الباری: ۶۶۰/۹.
 (۲) صحیح البخاری ابواب المناقب باب علامات النبوة: ۶۰۵/۱.

صديق اکبر میلمنو قصه بیان کرې شوي ده، ځکه ممکن دی چې ابو عثمان اول هغه قصه بیان کرې ده چې دې نه پس بیا دا حدیث پاک بیان کرې شوي دي.

ددې حدیث پاک حاصل دادې چې عبدالرحمان بن ابی بکر رضی اللہ عنہ فرمائی چې هم خلق نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره یو سفر کښې وو، او مونږ شپږ شلې کسان وو. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې تاسو کښې چا سره د خوراک څه شته دي. نو یو سړی سره یو صاع یا ددې نه هومره څه وو. هغه واغږلې شوه، په دې کښې یو مشرک مو اولیدو چې لوړ دنگ وو او چیلئ ئې څرولې. نبی کریم او فرمائیل چې ته چیلئ څرخوي او که هبه کوې ئې؟ هغه اووئیل چې نه بلکه څرخوم یی. نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دهغه نه یوه چیلئ واخسته، بیا ئې هغه ذبحه کړه. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم حکم او فرمائیلو چې دهغې کلیجې یعنی اینه وریته کړئ. په الله تعالی مې دې قسم وی چې یو سل دیرشو کسانو کښې به داسې یو کس هم نه وی پاتې شوي چې هغه ته به ددې غوښه نه وی رسیدلې. کوم چې حاضر وو هغوی ته غوښه ورکړې شوه. او چې کوم موجود نه وو هغوی ته هم د هغوی حصه پریخودې شوه. بیا ددې د غوښې دوه پیالې جوړې کړې شوې. او مونږ ددې نه ښه په مره خيټه خوراک اوکړ. او په دواړو پیالو کښې غوښه هم پاتې شوه. د پاتې شوي غوښه مو په اوبن بار کړه او ځان سره مو راوړه.

قوله: سَوَادِ الْبَطْنِ: یعنی کلیجې، یُسُوِي: ددې معنی ده وریتول. حوله حُرَّةً: یعنی هر سړی دپار دیو حصه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم یوه حصه ورکړه. دحُرٌّ معنی ده قطع کول او پریکول. حُرَّةً: د حاء په ضمه سره حصه او ټکرې ته وائی. مشعان: د میم په ضمه او دشین په سکون سره، دیر اوږد ته وائی.

[۵۰۶۸] حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ عَنْ أُمِّهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - تَوَقَّى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حِينَ شَبِعْنَا مِنَ الْأَسْوَدَيْنِ التَّمْرَ وَالْمَاءَ. [۵۱۲۷]

دریم روایت امام بخاری رحمته الله علیه دلته په اول ځل ذکر او فرمائیلو. (۱) حضرت عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا فرمائی چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کله وفات او شو نو په هغه وخت کښې مونږ په کهجورو او اوبو باندي ښه ماړه شوي وو. علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی چې (وانما معناه تَوَقَّى النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم وقت کوتا شباعی من الاسودین) (۲)

دې حدیث پاک کښې اوبو باندي تغلیبا په اسود باندي اطلاق کرې شوي دي، گنی هسې خود اوبو رنگ نه شته دي. (۳) همداشان دعائشه صدیقه رضی اللہ عنہا مقصد په کهجورو باندي

(۱) (الحديث اخرجه البخاري ايضا في كتاب الاطعمة باب الرطب والتمر (رقم الحديث: ۵۱۲۷) واخرجه مسلم في كتاب الزهد والرقائق: ۴/۲۲۸۴) (رقم الحديث: ۲۹۷۵)

(۲) (عمدة القاري: ۲۱/۳۳)

(۳) (قوله: من الاسودين، تنية الاسود وهم التمر والماء وهذا من باب التغليب وان كان الماء شفافا لا لونه، و ذلك كالأبوين للاب والام، والقميرين للشمس والقمر، (عمدة القاري: ۲۱/۳۳))

میریدل مراد دی ځکه چې اوبه خو هسې هم وي لیکن د دواړو ذکر کول دې طرفته اشاره کول چې په دواړو باندې بنه په مړه څپته ماره شو. حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائی چې:

(ومزاد عائشة بها اشارت اليه من الشبعم هو من التمر خاصة دون الماء لکن قرنته به اشاره الى ان تمام الشبعم

حصل، بجمعها فكان الو فيه بمعنى مع، لان الماء وحده لا يوجد الشبعم منه) (۱)
 څومره خوراک پکار دې: په مړه څپته خوراک کول جائز دی. البته زیات خوراک کول چې دې سره په بدن کښې سستی او کاهلی راشی او ددې په وجه عبادات او اطاعت ادا کولو کښې خلل راشی، نو دا مکروه دی.

ترمذی، نسائی، ابن ماجه او حاکم دمقدام بن معد یکرب حدیث نقل فرمائی چې، هغه فرمائی چې: (سمعت رسول الله ﷺ يقول: ما ملا آدمی وعلمه شرا من بطن حسب ابن آدم لقیات یقین

صلبه، فان غلب الادمی نفسه فثلث للطعام وثلث للشراب وثلث للنفس) (۲)
 په دې کښې د دی چې یو څو نمړی چې په دې سره د سپرې ملا نیغه شی کافی دی، که غلبه زیاته وي نو څپته دې درې حصې کړی، یوه حصه خوراک دپاره، بله اوبه دپاره، اوبله ساه یعنی هوا دپاره.

داولېرې حد: داولېرې په حد او تعریف کښې اختلاف دې، اودوه قوله مشهور دی.
 ① یو قول دادې چې سپرې به هغه وخت کښې اوږې گنرلې شی چې کله د ترکاریی یعنی انگولی (سالن) نه بغیر دده طبیعت روته شی ته کیري. که روته سره دده شوق سالن ته هم وی نو داسې سپرې به اوږې نشی گنرلې.

② دویم قول دادې چې کله سپرې توکانرې توکړی نو دده په توکانرو باندې مچان نه کینی، چې د کوم په ریتق فم باندې مچان کینی نو دده ته به اوږې نشی وئیلې. (۳)
 د موروالی مراتب: امام غزالی رحمته الله علیه د مړې څپته اووه مراتب بیان کړی دی.

① اول مرتبه داده چې سپرې دې دومره خوراک اوکړی چې دې سره ئې ژوند قائم پاتې شی.
 ② دویمه مرتبه ئې داده چې دې سره مونخ، روژه، مونخ او عبادات او حقوق ادا کړې شی. دا دواړه مراتب واجب دی.

③ دومره څپته مړول چې نوافل ادا کړې شی.

④ چې دې سره گټه وټه کولې شی، دا دواړه مستحب دی.

⑤ چې د څپته دریمه حصه ډکه شی، دا جائز دی.

(۱) (فتح الباری: ۶۵۹/۹)

(۲) (الحديث اخرجہ الترمذی فی کتاب الأطعمة باب ماجاء فی کراهية كثرة الاكل: ۴/۵۹۰، رقم الحديث: ۲۳۸۰، والحاكم: باب اكثر الناس فی الدنيا شعبا: ۴/۱۲۱..... وابن ماجه: باب الاقتصار فی الاكل وكراهية

الشبع: ۱/۱۱۱۱، رقم الحديث: ۳۳۴۹)

(۳) (عمدة القاری: ۳۳/۲۱ و فتح الباری: ۶۶۰/۹)

- ⑥ چې دې سره بدن ثقیل او دروند شی او خوب راشی نو دا مکروه دی.
- ⑦ داسې په مره خيټه خوراک کول چې د صحت دپاره نقصانی وی نو دا حرام دی. (۱)

۶-باب: لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ

حرج ولا على المريض حرج... الآية (۲)

ددې ترجمه الباب نه د امام بخاری رحمته الله مقصد دادې چې په شریکه دې خوراک او کرې شی یا جدا جدا، او که متفرق کیدو سره دې خوراک او کرې شی. شرعی نقطه نظر سره دواړه جائز دی. امام بخاری رحمته الله چې د سوره نور کوم آیت مبارک په ترجمه الباب کښې ذکر فرمائیلې دې، په هغې کښې ډیر وضاحت سره دی چې (لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا وَأَشْتَاتًا)

قوله: والنهد والاجتماع في الطعام: د ترجمه الباب د الفاظ صرف په د مستملې په

روایت کښې دی. (۱) نهد (د سکون سره) نو باندې فتح هم جائز ده. ددې معنی ده: د سفر د ملگرو توبنه راجمع کول، کله یو څه خلق یو ځایي سفر کوی، کله اکثر خپل خپل سفر او خرچ او توبنه راوباسی او جمع ئې کړی. لکه څنگه چې د تبلیغی جماعت په ملگر دا معمول دې چې جماعت سره سفر کولو کښې ټول خرچ یو ملگری یعنی امیر سره عام طور سره جمع کوی. دې عمل ته نهد وائی. امام بخاری رحمته الله په دې باندې کتاب الشریکه کښې هم د باب الشریکه فی الطعام والنهد الفاظو سره ترجمه الباب قائم کړې دي. (۲)

په شریکه خوراک کولو کښې برکت دي: ترجمه الباب کښې ددې الفاظو زیاتوالې کړې شوي دي او امام بخاری رحمته الله په دې باندې تنبیه فرمائی چې اگر چې جدا جدا خوراک جائز دي، لیکن په جمع او په شریکه خوراک کول بهتر او افضل دی. یو ځل د نبی کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کښې څه خلق حاضر شو او عرض ئې او کړو چې مونږ خوراک کوؤ خو زموږ آسودگی نه کیږی. نو نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې تاسو خوراک جدا جدا کوئ او که په شریکه خوراک کوئ؟ هغوی او وئیل چې جدا جدا. نو نبی کریم صلی الله علیه و آله ورته او فرمائیل چې په شریکه خوراک کوئ، د الله تعالی نوم سره خوراک شروع کوئ په دې کښې برکت دي. (۳)

(۱) عمدة القاری: ۳۳/۲۱، وفتح الباری: ۶۶۰/۹

(۲) (حرج) اثم وذن (الایه و تتمها) (وَلَا عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بِيوتِكُمْ أَوْ بِيوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بِيوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بِيوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بِيوتِ أُمَّتِكُمْ أَوْ بِيوتِ عَمَلِكُمْ أَوْ بِيوتِ أَهْلِ بَيْتِكُمْ أَوْ بِيوتِ مَلَائِكَةِ مَقَابَلَتِكُمْ أَوْ صَدَقْتُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا وَأَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى الَّذِينَ فِيهَا مِنْكُمْ وَأَنْتُمْ يُسَلَّمُونَ) (مَأْمَلِكُمْ مَقَابِلَتِكُمْ) کان یكون وکیل بستان او ماشیه فانه یاكل من ثماره ویشرب من لبنائها (أَشْتَاتًا) متفرقین، (عَلَى الَّذِينَ) لیسلم بعضکم علی بعض (مَبْرُكَةٌ طَیْبَةٌ) حسنه فیها الدعاء بالخیر

(۳) (فتح الباری: ۶۶۱/۹)

(۴) (وقال العینی، النهد: بکسر النون وسكون من المهنادة هی اخراج کل واحد من الرفقة نفقة علی قدر

نفقة صاحب (عمدة القاری: ۳۴/۲۱)

(۵) (الحديث اخرجه ابوداؤد فی کتاب الاطعمة فی الاجتماع علی الطعام: ... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه...]

ددې حديث پاك هم په شريكه او يو خائي خوراك كولو فضيلت معلومېږي.
 [٥٠٦٩] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ سَمِعْتُ بُشَيْرَ بْنَ
 يَسَارٍ يَقُولُ حَدَّثَنَا سُؤْدُبُ بْنُ النُّعْمَانِ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 إِلَى خَيْبَرَ، فَلَمَّا كُنَّا بِالصُّهْبَاءِ - قَالَ يَحْيَى وَهِيَ مِنْ خَيْبَرَ عَلَى رَوْحَةٍ - دَعَا رَسُولُ اللَّهِ -
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِطَعَامٍ، فَمَا آتَى إِلَّا بِسُوقٍ، فَلُكِنَاهُ فَأَكَلْنَا مِنْهُ، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ
 فَبَضْمَ مَضَّ وَمَضْمَضْنَا، فَصَلَّى بِنَا الْمُعْرَبَ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.
 قَالَ سُفْيَانُ سَمِعْتُهُ مِنْهُ عَوْدًا وَبَدَأًا. [ر: ٢٠٦]

دا حديث باب مخکښې باب السويق کښې هم راروان دې. سويد بن نعمان رضي الله عنه فرمائي چې
 مونږ رسول کریم صلی الله علیه و آله سره خیبر طرفته او وتلو. کله چې مونږ صهبا مقام ته اورسیدو اودا
 دخیبر نه یو ماښام یعنی د نیم منزل په فاصله کښې دې.

قوله: مِنْ خَيْبَرَ عَلَى رَوْحَةٍ: ددې مطلب دې چې دا خائي د خیبر نه دومره لرې دې که یو
 کس د زوال په وخت کښې روان ش نو ماښام په هلته اورسی. رسول کریم صلی الله علیه و آله خوراک
 راوغوښتلو، نو صرف ستوان راوړلې شو. مونږ ددې نه څه او خوړل. بیانې کریم صلی الله علیه و آله اوبه
 راوغوښتل، او صرف خله مبارکه ئې کښاله کړه. اودس ئې اونه کړو. مونږ هم خلې کنگالې
 کړې. او دې نه پس مونږ ته د ماښام مونځ راکړو. سفیان بن عیینه فرمائي چې دا حديث پاك
 ما دیحیی بن سعید نه اولا او اخرا واوړیدو.
 لکن: برون قلنا لوك نه دې. اوددې معنی ده پوكې وهل.

قوله: عودا ویداء: ای عائد او یادنا ای اولا اخرا: یعنی اول کښې مې هم واوړیدو او په
 آخر کښې مې دوباره بیا واوړیدو. ()
 د ترجمه الباب د حديث مناسب سره ظاهر دی چې رسول کریم صلی الله علیه و آله او حضرات صحابه کرام
رضي الله عنهم اجتماعا خوراک او فرمائیلو.

- باب الخُبْزِ المُرَّقِقِ وَالْأَكْلِ عَلَى الْخَوَانِ وَالسَّفْرَةِ.

قوله: الخُبْزِ المُرَّقِقِ: نرې چپاتي، او نرمه نرې روتې ته وائی. او خوان د خاء په کسره او
 ضمه سره دې، دې کښې یو دریم لعت اخوان هم دې. ()

...بقیه از حاشیه گذشته] ان اصحاب النبی صلی الله علیه و آله قالوا: یارسول الله صلی الله علیه و آله: انا ناکل ولا نشبع قال فعلیکم
 تفرقون؟ قالوا نعم. قال فاجتمعوا علی طعامکم واذکراسم الله علیه. یبارک لکم فیه. رقم الحدیث: ٣٧٦٤.
 واخرجه وابن ماجه فی کتاب الاطعمه باب الاجتماع علی الطعام رقم الحدیث: ٣٢٨٦. وانظر ایضا الترغیب
 والترهیب للمنزدری باب الترغیب فی الاجتماع: (١٣٣/٣)

(١) (ارشاد الساری: ١٥٥/١٢، وعمدة القاری: ٣٤/٢١)

(٢) (فتح الباری: ٦٦٣/٩، وعمدة القاری: ٣٤/٢١)

علامه عینی ددی متعلق فرمائی چې دا د تانبې وو او ددی لاندې پنبې وې. (۱)
کیدی شی چې په هغه زمانه کنبې خوان د تانبې وو. خلقو به په دې باندې خوراک اینبودو
او هغه به نې خورلو. نن صبا ددی مثال چوکنی او میز دې. مولانا وحید الزمان صاحب ددی
ترجمه میز کړې ده. (۲)

او (سفرة) د سین په ضمه اود فاء په سکون سره دسترخوان ته وائی. اصل کنبې خود سفره
اطلاق په طعام ته وائی. لیکن دلته محل ذکر کړې شوې دې او مراد ترې حال اخستې شوې
دې. یا حال وئیلې شوې دې او مراد دې محل اخستې شوې دې. ځکه چې طعام حال او
دسترخوان محل دې. او مراد دسترخوان دې. (۳) عام طور سره د خرمنې دسترخوان دپاره
سفرة استعمالیږي.

۱۵۰۷۰۱ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ كُنَّا عِنْدَ أَنَسٍ وَعِنْدَهُ خَبَازٌ
لَهُ فَقَالَ مَا أَكَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خُبْزًا مَرْقَقًا وَلَا شَاةً مَسْمُوطَةً حَتَّى لَقِيَ
اللَّهَ. [۵۱۰۵، ۶۰۹۲]

دا حدیث پاک امام بخاری رحمته الله علیه په اول ځل دلته ذکر فرمائیلي دي. (۴)
قتاده فرمائی چې مونږ انس سره وو. هغوی سره دهغوی باورچی وو. نو هغوی اوفرمائیل
چې رسول کریم صلی الله علیه و آله کله هم نړی روټی نه ده خورلې، او نه ئې شاة مسموطه خورلې ده.

قوله: شَاةٌ مَسْمُوطَةٌ: هغه چیلې ته وائی چې دهغې وینسته گرمو اوبو سره په وینځلو لري
کولې شی، او خرمنې سره دا ټوله پخولې شی. عام طور سره د صغیر السن چیلې بچی سره
دا طریقہ کولې شی. (۵)

دا د مترفینو طریقہ ده، ځکه دا خوبه نه کړې شوه. اودا پریښودې شوه، او کله چې داغته شی
نوددې قیمت اوغوبنه کنبې به زیاتوالی راشی. اوددې خرمن به هم فائده منده وی. خو
خرمنې سره ددې پخول دا امکان ختم شی. ځکه دا عمل خوبن نه کړې شو. خوبیا هم جائز دې. (۶)

(۱) (قال العینی فی العمدة: ۲۵/۲۱، وهو طبق کبیر من نحاس تحته کرسی من نحاس ملزوق به طوله قدر
ذراع وضع بین کبیر من المترفین لا یحملة الا اثنان فما فوقهما)

(۲) (اوگورنی القاموس الجدید: ۲۶۰ مده خوه)

(۳) (سفرة اسم لما یوضع علیه الطعام، واصلها الطعام نفسه (ارشاد الساری: ۱۵۶/۱۲) وعدمه القاری
: ۳۵/۲۱، وفتح الباری: ۶۶۳/۹)

(۴) (الحديث اخرجه البخاری ایضا فی باب شاة مسموطة والکتف والجنب: (رقم الحديث: ۵۱۵۰) و فی
کتاب الرقاق باب کیف کان عیش النبی صلی الله علیه و آله واصحابه وتخلیهم من الدنيا (رقم الحديث: ۶۰۹۲) واخرجه
ابن ماجه فی الاطعمة باب الرقاق: ۱۱۰۸/۲) (رقم الحديث: ۳۳۳۹).

(۵) (وفتح الباری ۶۶۳/۹ المسموطة الذی ازیل شعره بالماء المنسخن وشوی بجلدة ویطبخ وانما یصنع ذالک
فی الصغیرة السن الطوی)

(۶) (فتح الباری: ۶۶۳/۹ وعمدة القاری: ۳۵/۲۱)

[٥٠٧١] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يُونُسَ - قَالَ عَلِيٌّ هُوَ الْإِسْكَافُ - عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَا عَلِمْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَكَلَ عَلَى سُكَّرَجَةٍ قَطًّا، وَلَا أُخْبِزَ لَهُ مَرَقٌ قَطًّا، وَلَا أَكَلَ عَلَى خِوَابٍ. قِيلَ لِقَتَادَةَ فَعَلَى مَا كَانُوا يَأْكُلُونَ قَالَ عَلَى السُّفْرِ. [٥٠٩٩]

دا حدیث پاک هم امام بخاری رحمہ اللہ دلتہ پہ رومی خُل ذکر فرمائیلی دے. (۱)
انس رضی اللہ عنہ فرمائی چې ما ته نه دی معلوم چی رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم کله به وړه رکیبی کنبی خوراک کړې وی او نه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کله نړی روئې خوړلې ده، او نه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خوان یعنی میز باندې خوراک کړې دې، قتاده نه تپوس او کړې شو چې آخر خلقو به په څه څیز باندې خوراک کولو؟ نو هغوی او فرمائیل چې دسترخوان باندې.

قوله: سُكَّرَجَةٌ: ددې ترجمه رکیبی کړې شوې ده. او وړو وړو پیالو ته هم سُكَّرَجَةٌ وائی. (۲)
نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به عام طور په شربکه خوراک کولو. ځکه د وړو لوبنو ضرورت نه وو، لوبنی لوبنی کنبی به په شربکه خوراک کولو.

دویمه وجه داده چې وړوکې رکیبی او وړوکې پیالی عام طور د اچارو وغیره دپاره استعمالیږي. اود نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه خو اول غریبی او تنگ دستی وه او دویم دا چې د خوراک زیات اهتمام نه وو. اود اچار او چټنی وغیره بندوبست هغه خلق کوی چې د زیات خوراک شوقین او عادی وی. (۳)

قوله: سُفْرٌ: د سُفْرَةٍ جمع ده. دسترخوان ته وائی.
سند کنبی یونس نه مراد یونس بن ابی الفرات دې، د ابن ماجه په روایت کنبی ددې تصریح شته دې. ابن معین او امام احمد دوی ته ثقه وئیلی دی. بخاری شریف ددوی دا یو حدیث دې. (۴)

دې روایت کنبی د حیس ذکر دې. پینر، کهجورې او غورې یو څانګې کړی او ددې نه یوه حلوه جوړولې شی، دې ته حیس وائی.

قوله: لِأَنْطَاعٍ: د نطع جمع ده، ددې معنی ده دسترخوان.

(۱) (٥٠٧١) (اخرجه البخاری ایضا فيه. علی ماکان النبی صلی اللہ علیہ وسلم واصحابه یاکلون رقم الحدیث: ٥٠٩٩ واخرجه الترمذی فی الأطعمة باب ماجاء علی ما کان یاکل رسول الله: ٤/٤٥٠، الحدیث: ١٧٨٨، واخرجه ابن ماجه فی الأطعمة باب الاکل علی الخوان والسفرة: ٢/١٠٩٥ رقم الحدیث: ٣٢٩٢)

(۲) (قال العینی فی العمدة: ٣٦/٢١، سُكَّرَجَةٌ بضم السين والکاف والراء المشدد بعدها جیم مفتوحة هی قصاص صفار یؤکل فیها... وفتح الباری: ٩/٦٦٤)

(۳) (فتح الباری: ٩/٦٦٥)

(۴) (عمدة القاری: ٢١/٢٥، وفتح الباری: ٩/٦٦٤)

[۵۰۷۲] حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْزَمٍ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ أَنَّهُ سَمِعَهُ أَنَا يَقُولُ قَامَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنِي بِصَفِيَّةَ فَدَعَوْتُ الْمُسْلِمِينَ إِلَيَّ وَلَمَّتِهِ أَمْرًا بِالْأَنْطَاعِ فَبَسِطْتُ فَأَلْقَى عَلَيْهَا التَّمْرَ وَالْأَقِطَ وَالسَّمْنَ. وَقَالَ عَمْرُو عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمْ صَنَعْ حَيْسًا فِي نِطْعٍ. [ر: ۳۶۴]

[۵۰۷۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا أَبُو مَعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ وَعَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ قَالَ كَانَ أَهْلُ الشَّامِ يُعْتَبِرُونَ ابْنَ الزُّبَيْرِ يَقُولُونَ يَا ابْنَ ذَاتِ النَّطَاقِينَ. فَقَالَتْ لَهُ أَسْمَاءُ يَا بَنِي إِثْمَمُ يُعْتَبِرُونَكَ بِالنِّطَاقِينَ، هَلْ تَدْرِي مَا كَانَ النَّطَاقِينَ إِثْمَمًا كَانَ نِطَاقِي شَقَقْتُهُ نِصْفَيْنِ، فَأَوْكَيْتُ قَرِيبَةَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِأَحَدِهِمَا، وَجَعَلْتُ فِي سَفَرَتِهِ آخَرَ، قَالَ فَكَانَ أَهْلُ الشَّامِ إِذَا عَيَّرُوهُ بِالنِّطَاقِينَ يَقُولُ لِيهِمَا وَالْإِلَهَةُ. تِلْكَ شِكَاةٌ ظَاهِرَةٌ عَنْكَ عَارُهَا [ر: ۲۸۱۷]

عبدالله بن زبير رضي الله عنه ته يا ابن ذات النطاقين او وئيلي شو، ددوي مور بي بي اسماء بنت ابی بکر باندې د ذات النطاقين اطلاق کرې شوې دې.

اصل کبسي کله چې نبی کریم صلی الله علیه و آله هجرت او کړو او مدينې منور ته ئي تشریف یورو، نو هغوي خپل کمر بند او شلولو او یو سره ئي د نبی کریم صلی الله علیه و آله مشکیزه او ترله او بل باندې ئي د دوئی دسترخوان ترلې وو. دوي ته ذات النطاقين او وئيلي شو.

قوله: فَأَوْكَيْتُ قَرِيبَةَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِأَحَدِهِمَا: د (أَوْكَيْتُ) معنی ترل ده. او (قَرِيبَةَ)

(دقاف په کسره سره) مشکیزې ته وئيلي کيږي. (ای ربطت فهما به.....) یعنی د مشکیزې خوله ئي یونطاق سره او ترله.

شام والو چې به کله عبدالله بن زبير رضي الله عنه ته ابن ذات النطاقين وئيلواو پیغور کولو نو

فرمائیل به ئي (ایها والاله)؛ په الله مې دې قسم وی، وائي کنه خه په دې خوشحالیږم، (ایها)

(د همزه په کسره، دیاء په سکون او د هاء په تنوین سره) علامه قسطلانی ددوي باره کبسي

فرمائي: (کلمة تستعمل فی استدعاء الشی وقيل: هی للتصديق كأنه قال: صدقتم) (۱)

یعنی دیو خیز د غوښتلو دپاره دکلمه وئيلي کيږي. دویم قول دادې چې د چا د خبرې

اعتراف او تصدیق کولو دپاره دا استعمالیږي.

دلته (ایها والاله) دې، د احمد بن یونس روایت کبسي دی چې (ایها ورب الکعبة) الفاظ دی: (۲)

عبدالله بن زبير رضي الله عنه د ابو ذؤب هذلي د شعر مصرعه وائي، پوره شعر داسې دې:

وعین والواشون ان احبها
وتلك شكاة ظاهرنك عارها

(۱) (ارشاد الساری: ۱۲/۱۵۸)

(۲) (فتح الباری: ۹/۶۶۶، وارشاد الساری: ۱۲/۱۵۸)

بانه چغلی کوونکو پیغور را کرو چې هغه هغوی سره محبت کووم، (لیکن هه خو هغوی ته پیغور ورکوم ځکه چې) دا خو یو داسې پیغور دې چې ددې عیب زائله کیدونکې دې.

قوله: ظَاهِرٌ: د زائله په معنی کښې ده. (۱)

مطلب دادې چې ددې نه خو فضیلت ثابتیږي چې هغوی د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې دومره د عاجزۍ او مینې اظهار کړې وو چې خپل کمر بند ئې هم د سترخوان او مشکیزې ترلو دپاره د نبی کریم ﷺ د خدمت دپاره استعمال کړل.

قوله: أَضْبٌ: :منتح الهمزة وضم الضاد و تشدید الباء، د ضب جمع ده، گوه یا کفتار.

[۵۰۷۴] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَبْرِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ أُمَّ حُقَيْدٍ بِنْتَ الْحَارِثِ بْنِ حَزْنٍ - خَالَةَ ابْنِ عَبَّاسٍ - أَهْدَتْ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَمْنًا وَأَقِطًا وَأَضْبًا، فَدَعَا بِهِنَّ فَأَكَلْنَ عَلَى مَا بَدَتْهُ، وَتَرَكَهُنَّ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَالْمُسْتَقْدِرِ هُنَّ، وَلَوْ كُنَّ حَرَامًا مَا أَكَلْنَ عَلَى مَا بَدَتْهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَلَا أَمَرَ بِأَكْلِهِنَّ. [ار: ۲۴۳۶]

۸- باب السويق.

[۵۰۷۵] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَّارٍ عَنْ سُوَيْدِ بْنِ النُّعْمَانِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُمْ كَانُوا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالصَّهْبَاءِ - وَهِيَ عَلَى رَوْحَةٍ مِنْ خَيْبَرَ - فَخَضِرَتِ الصَّلَاةُ، فَدَعَا بِطَعَامٍ فَلَمْ يَجِدْهُ إِلَّا سَوْيِقًا، فَلَاكَ مِنْهُ فَلَكُنَّا مَعَهُ، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَمَضْمَضَ، ثُمَّ صَلَّى وَصَلَّيْنَا، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. [ار: ۲۰۰۶]

۹- باب ما كان النبي لا يأكل حتى يسأى له فيعلم ما هو

دې باب کښې امام بخاری رحمته الله فرمائی چې نبی کریم ﷺ به تر هغه پورې یو څیز نه خوړلو تر کومې چې به نبی کریم ﷺ ته دا اونه وئیلې شو چې هغه څه څیز دې، او کوم خوراک دې ددې یو وجه داهم لیکلې شوې ده چې په عربو کښې په هغه زمانه کښې چونکه د خوراک د

(۱) (او اولنی دوه اشعار دی:

هل الدهر الا ليلة ونهارها والا طلوع الشمس ثم غيارها

ابی تحرق ناری بالشکاة ونارها

او د متن ذکر شوی شعر نه پس داشعر دې

فان اعتذر منها فاني مكذب

وان تعتذر يردد عليك اعتذراها

فتح الباری: ۶۶۶/۹، وعمدة القاری: ۳۷/۲۱

خیزونو قلت وو. ددی وجی چي دخوراک خه خیز به ورته ملاؤ شو نو عام طور به ئی خورلو لیکن نبی کریم ﷺ ته ځینې طبعی طور خوښ نه وو، ددی وجی به نبی کریم ﷺ ته وئیلی شو. داشان د ځینې ځناورو غوښه شرعی نقطه نظر سره حرام گرزولې شوې وه، نبی کریم ﷺ به ددی وجی هم معلومات کولو چې هسې نه دیو حرام خیز غوښه استعمال نه کړی چې خورونکی حلاله گنرلې وی، او هغه په شریعت کښې حرامه وی (۱).
د ترجمه الباب مقصد دادې چې که دیو سړی طبیعت داشان دې چې ده ته په خوراک کښې ځینې خیزونه خوښ دی او ځینې ئې خوښ نه وی نو په دې کښې هیڅ حرج نشته چې دا یو طبعی او غیر اختیار حالت دې.

[۵۰۷۶] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ أَبُو الْحَسَنِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو أَمَامَةَ بْنُ سَهْلٍ بْنُ حُنَيْفٍ الْأَنْصَارِيُّ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ الَّذِي يُقَالُ لَهُ سَيْفُ اللَّهِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى مَيْمُونَةَ وَهِيَ خَالَتُهُ وَخَالَه ابْنِ عَبَّاسٍ فَوَجَدَ عِنْدَهَا ضَبًّا فَحَنُودًا، قَدِمَتْ بِهِ أُخْتَهَا حَفِيدَةَ بِنْتُ الْحَارِثِ مِنْ نَجْدٍ، فَقَدَمَتْ الضَّبَّ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ قَلْبًا يَقْدِمُ يَدَهُ لِيَطْعَامَ حَتَّى يُحَدِّثَ بِهِ وَيُسَمِّيَ لَهُ، فَأَهْوَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ إِلَى الضَّبِّ، فَقَالَتْ امْرَأَةٌ مِنَ النِّسْوَةِ الْحُضُورِ أَخْبَرَنَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَا قَدَّمْتَنَ لَهُ، هُوَ الضَّبُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدَهُ عَنِ الضَّبِّ، فَقَالَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ أَحْرَامٌ الضَّبُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «لَا وَلَكِنْ لَمْ يَكُنْ بِأَرْضِ قَوْمِي فَأَجِدُنِي أَعَافُهُ». قَالَ خَالِدٌ فَأَجْتَرَرْتُهُ فَأَكَلْتُهُ وَرَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَنْظُرُ إِلَيَّ. [۵۰۸۵، ۵۲۱۷]

خالد بن ولید رضی اللہ عنہ فرمائی چې هغوی نبی کریم ﷺ سره ميمونه رضی اللہ عنہا کره لارو، (ميمونه رضی اللہ عنہا ددوی او د ابن عباس رضی اللہ عنہ ترور وه)، هغوی سره ورته شوې غوښه موجود وه. چې دا غوښه ددی خور خفیده بنت الحارث د علاقې نجد نه راوړې وه. ميمونه هغه غوښه نبی کریم ﷺ ته مخکښې کړه، او ډیر کم به داسې وو چې نبی کریم ﷺ خپل لاسونه مبارک یو خوراک طرفته اوړل. تر هغه وخته پورې چې نبی کریم ﷺ ته ددی بیان اونه کړې شی چې دا خه خیز دې نبی کریم ﷺ خپل لاس مبارک ورته شوې غوښې ته اوږد کړو. نو هغه ځانې کښې چې کومې ښځې ناستې وی هغوی کښې یو اووئیل چې د نبی کریم ﷺ په مخکښې تا کوم خیز ایخودې دې دهغې باره کښې اووايه. (بیانې پخپله اووئیل، چې یارسول الله ﷺ! دا خو سمساره ده، په دې اوړیدو سره نبی کریم ﷺ خپل لاس مبارک روستو کړو، په دې باندي خالد بن ولید رضی اللہ عنہ او فرمائیل چې یارسول الله ﷺ! آیا دا حرام خیز دې خه. نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې نه لیکن دا زمونږ په وطن کښې نشته دې نو ددی وجی زما طبیعت دانه خوښوی.

(۱) مذکوره دواړو توجیهاتو دپاره اوگورنی: فتح الباری: ۶۶۸/۹، ارشاد الساری: ۱۶۰/۱۲.

خالد بن ولید رضی اللہ عنہ فرمائی چې ما دا د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مخکښې نه رابښکله او خوړله مې نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم زما طرفته تعجب سره کتل.

قوله: (فقالت امرأة من النسوة الحضور): چې کومې ښځې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته اووئیل، د طبرانی په روایت کښې دی چې هغه میمونہ رضی اللہ عنہا وه.

د سمسارې خوړلو حکم: د جمهورو علماء کرامو په نيزد د کفتار او گوډه غوښه خوړل مباح دی، امام مالک رحمته اللہ علیہ، امام شافعی رحمته اللہ علیہ، امام احمد بن حنبل رحمته اللہ علیہ او د ظاهریه هم دا مسلك دې. (۱)

د حضرات فقهاء کرامو د یوې ډلې په نيزد سمساره حرامه ده، دا مسلك د اعمش رحمته اللہ علیہ، زید بن وهب او علی رضی اللہ عنہ دې. (۲)

د امام ابو حنیفه رحمته اللہ علیہ او د صاحبینو په نيزد سمسارې غوښه مکروه ده. (۳) امام طحاوی ورته مکروه تنزیهی وئیلی دی. (۴) او په بنايه کښې دعینې رحمته اللہ علیہ د کلام نه معلومېږي چې دا مکروه تحریمی ده. (۵)

د جمهورو علماء کرامو استدلال حدیث د باب نه دې، چې واضح دې.

د حرمت قائلین، ابو داؤد کښې د عبدالرحمان بن شبل رحمته اللہ علیہ روایت نه استدلال کوی چې (ان النبى صلی اللہ علیہ وسلم نهى عن اكل الضب) (۶)

علامه بیهقی دا حدیث پاک د اسماعیل بن عیاش په وجه معلول گرزولی دی. (۷) لیکن حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی چې اسماعیل بن عیاش رحمته اللہ علیہ شامیونو نه روایت مقبول دې او دا حدیث پاک هغه د شامیین نه روایت کوی، دې نه علاوه ابن عساکر دې روایت لره د عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا په طریق باندې هم نقل کړې دې، او دده سند حسن دې. (۸)

همداشان امام محمد رحمته اللہ علیہ په کتاب الآثار کښې د عائشه رضی اللہ عنہا نه روایت نقل کړې دې چې هغوی ته چا په هدیه کښې ضب ورکړو. هغوی ددې متعلق د حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه تپوس او کړو چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم منع کړه، په دې کښې یو سائل راغلو، عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا هغه ته دغه ضب ورکول غوښتل نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې (اتطعیننه مالا تاکلین) چې څه په خپله نه خوړې نو هغه بل ته مه ورکوی.

(۱) فتح الباری: ۹/۶۶۸، ارشاد الساری: ۱۲/۱۶۱.

(۲) کتاب الام: ۱/۵۳، الجزء الثاني: اكل الضب وعمدة القاری: ۲۱/۳۹.

(۳) عمدة القاری: ۲۱/۵۳.

(۴) اعلاء السنن، کتاب الذبائح، باب النهی عن اكل الضب: ۱۷/۱۶۲.

(۵) البناية شرح هدايه: ۱۰/۷۰.

(۶) سنن ابو داؤد کتاب الاطعمة باب فی اكل الضب رقم الحديث: ۳۷۹۶.

(۷) اعلاء السنن کتاب الذبائح: ۱۷/۱۶۰.

(۸) السراج المنير للعزيز: ۳/۳۹۶.

امام احمد رضی اللہ عنہ فرمائی چي: (وبه نأخذ وهو قول ابن حنيفة رضی اللہ عنہ)^(۱)

۱۰- بَابُ طَعَامِ الْوَاحِدِ يَكْفِي الْإِثْنَيْنِ.

۱۵۰۷۷۱. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ وَحَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «طَعَامُ الْإِثْنَيْنِ كَافِي الثَّلَاثَةِ، وَطَعَامُ الثَّلَاثَةِ كَافِي الْأَرْبَعَةِ».

امام بخاری رضی اللہ عنہ پہ ترجمہ الباب کنبی چي کوم الفاظ نقل کری دی دادہغه حدیث مبارک الفاظ دی کوم چي امام مسلم نقل کری دی.^(۲)

حدیث د امام بخاری رضی اللہ عنہ پہ شرط باندی پوره نه وو. ددی وجی امام بخاری رضی اللہ عنہ دا الفاظ پہ ترجمہ الباب کنبی ذکر کرل، او مخکنی پہ (باب طعام الاثنین کالی الثلاثة) والا روایت کنبی نقل فرمائی چي د دوارو روایتونو پہ مینخ کنبی فرق ظاهر دی دیو سری خوراک د دوو دپاره کافی کیری دی صورت کنبی د هر یو حصه کنبی نیم نیم رازی. د دوو دریو دپاره کافی دی، پہ دی کنبی دنیم پہ خانی د هر یو حصه دریمه دریمه حصه راشی.

علامه ابن منیر رضی اللہ عنہ فرمائی چي د ترجمہ الباب الفاظ حدیث باب نه داشان ثابتیری چي د کوم سری دپاره ثلث پرینودل ممکن وی، ددی نیم پرینودل هم ممکن وی، (لتقاربها)^(۳) حکه چي نیم او دوه ثلث کنبی صرف دیو سدس فرق دی او دا حه فرق نه دی.

دیو خوراک د دوو دپاره دکافی گیدو مطلب: باقی ددی احادیثو مطلب دا نه دی چي کوم خوراک دیو سری دپاره کافی وی دی سره دوه سری ماره شی، بلکه مطلب ددی امر دادی چي د دوو گزاره پہ دی سره اوشی. داشان چي کوم خوراک دوه سری مروی، هغه د دریو سریو دپاره پہ طور دقناعت کافی کیری اوددی بنیادی غذائی ضرورت دی سره پوره کیری.^(۴) داشان دا حدیثو اصل مقصد د قناعت ترغیب او تعلیم ورکول دی چي اللہ تعالی تاسو ته خه درکری دی، پہ هغی کنبی نورو خلقو لره هم شریکوئی.

حدیث باب امام بخاری رضی اللہ عنہ دلته پہ رومی خل ذکر او فرمائیلو.^(۵)

۱۱- بَابُ الْمُؤْمِنِ يَأْكُلُ فِي مَعَى وَاحِدٍ.

۱۵۰۷۸۱. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ وَاقِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ نَافِعِ

(۱) کتاب الاثار: ۱۷۹، رقم الحدیث: (۸۱۶).

(۲) اوگورئی صحیح المسلم کتاب الأطعمة باب فضیلة المواساة فی الطعام القلیل رقم الحدیث: (۲۰۵۸).

(۳) فتح الباری: ۶۶۹/۹.

(۴) فتح الباری: ۶۶۸/۹، و شرح مشکاة للطیبی کتاب الأطعمة: ۱۴۴/۸.

(۵) (۲۰۵۸) اخرجه مسلم فی کتاب الأطعمة، باب المواساة فی الطعام القلیل رقم الحدیث: ۲۰۵۸، اخرجه الترمذی فی کتاب الأطعمة باب ماجاء فی طعام الواحد یکنفی الاثنین (رقم الحدیث: ۱۰۲۰).

قَالَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ لَا يَأْكُلُ حَتَّى يُؤْتَى بِمَسْكِينٍ يَأْكُلُ مَعَهُ، فَأَدْخَلْتُ رَجُلًا يَأْكُلُ مَعَهُ فَأَكَلَ كَثِيرًا فَقَالَ يَا نَافِعُ لَا تَدْخُلْ هَذَا عَلَيَّ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ فِي مَعِي وَوَاحِدٌ وَالْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ».

[۵۰۷۹] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَأْكُلُ فِي مَعِي وَوَاحِدٌ وَإِنَّ الْكَافِرَ - أَوِ الْمُنَافِقَ - فَلَا أُدْرِي أَيُّهُمَا قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ - يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ». وَقَالَ ابْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِمِثْلِهِ.

[۵۰۸۰] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عُمَرَ وَقَالَ كَانَ أَبُو نَهْيَكٍ رَجُلًا أَكُولًا فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «إِنَّ الْكَافِرَ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ». فَقَالَ فَأَنَا أَوْ مِنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ.

[۵۰۸۱] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَأْكُلُ الْمُؤْمِنُ فِي مَعِي وَوَاحِدٌ، وَالْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ».

[۵۰۸۲] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَأْكُلُ أَكْلًا كَثِيرًا، فَأَسْلَمَ فَكَانَ يَأْكُلُ أَكْلًا قَلِيلًا، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ «إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَأْكُلُ فِي مَعِي وَوَاحِدٌ، وَالْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ».

(معنی) د مہم پہ کسٹرد او دعین پہ تنوین سرہ کولمہی تہ وائی.

د باب رومبی حدیث کنبی د عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہما متعلق دی چې تر کومہ پورې به د سرہ په خوراک کنبی یو مسکین او فقیر شامل نه وو. تر هغه وخته پورې به هغه خوراک نه کولو، یو ځل یو سړې ده سره د خوراک دپاره راوستلې شو، نو هغه ډیر خوراک او کړو. نو ابن عمر فاروق رضی اللہ عنہما او فرمائیل چې بیا دپاره مالزہ دا سړې مه راو له. ځکه چې ما د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه آوریډلی دی چې مؤمن په یو کولمه او کافر په اوو کولمو کنبی خوری.

د مؤمن په یو کولمه او کافر په اوو کولمو سره د خوړلو مطلب: حضرات محدثین ددی حدیث متعلق بیان کړې دي.

① یو مطلب دا بیان شوې دي چې ددی حدیث نه حقیقت کنبی کولمہی او خوراک مراد نه دی، بلکه دنیا او ددی لذتونو قلت او کثرت ترې مراد دي یعنی دنیا ته ئې «اکل» او ددی اسبابو ته ئې «امعاء» سره تعبیر ورکړو. او مقصد دادې چې مومن ته د دنیاوی د لذتونو زیات شوق نه وی او کافر عیش او لذت پرست وی. ()

④ دویم مطلب دا بیان کړې شوی دې چې مؤمن رزق حلال خوری چې نسبتا کم وی او کافر حرام خوری چې ددې ذرائع ډیرې زیاتې وی، قلت حلال او کثرت حرام لره په (معنی واحد) او (سبعة امعاء) سره تعبیر کړې شوي دي. (١)

⑤ د حدیث پاک مطلب دادې چې د مؤمن په خوراک کښې برکت اود کافر په خوراک کښې بې برکتی بیانول دی چې مؤمن د الله ﷻ نوم اخلی او خوراک کوی نو دې کښې برکت وی، او شیطان ده سره شریک نه وی، نو کم خوراک دده دپاره کافی کیږی، کله چې کافر د الله ﷻ د نوم نه بغیر خوراک کوی نو د شیطان د شرکت په وجه کم خوراک دده دپاره کافی نه وی. (٢)

⑥ ددې نه مراد عام قانون بیانول نه دی بلکه نبی کریم ﷺ دا جمله د یو خاص مسلمان باره کښې ارشاد فرمائیلي وه، چې ددې ذکر د مسلم وغیره روایتونو کښې وې چې نبی کریم ﷺ لره یو ملیمه راغلو او دا کافر وو. نبی کریم ﷺ دهغه دپاره د چیلئ دلوشولو حکم او فرمائیلي، چیلئ اولوشلې شوه، هه دا پئ اوڅکل، بیا بله چیلئ اولوشلې شوه، هغه دا پئ هم اوڅکل، هر کله چې سبا شو نو هغه مسلمان شو. نبی کریم ﷺ دده دپاره د چیلئ لوشلو حکم او فرمائیلي، نو هغه ددې چیلئ پئ اوڅکل او بله چیلئ اولوشلې شوه خوده انکار او کړو چې څه مور شوم، په دې باندي نبی کریم ﷺ دا جمله او فرمائیله. مطلب دا وو چې کله داسرې کافر وو نو څکل ئې ډیر او کړل، او چې مسلمان شو نو کم ئې اوڅکل. نو په دې حدیث پاک کښې ددې خاص سړی ذکر دې، عام خبره او څه قاعدې کلیه بیانول مقصد نه دي. (المؤمن) او (الكافر) کښې الف لام عهد خارجی دی.

علامه طحاوی رحمته الله علیه په (مشکل الآثار) کښې هم دا قول اختیار کړې دې، هغه فرمائی چې: (ان هذا الحديث كان في مخصوص وهو الذي شرب حلاف سبعم شياها، وليس عندنا للحديث محمل غير هذا الوجه، ابن عبد البر او ابو عبيده هم دا قول اختیار کړې دي. (٣)

لیکن په دې قول به اشکال وی کله چې دا حدیث د یو خاص سړی متعلق دي. عام خبره په دې کښې نه ده بیان شوي نو ابن عمر رضی الله عنهما ددې نه عموم څنگه او گنړلو چې زیات خوراک فقیر مالره مه راولئ.

⑦ پنځم مطلب دا بیان شوي دي چې په دې حدیث پاک کښې د مؤمن د عمومی حالت ذکر دي. او د (سبعة) عدد نه مراد نه دي بلکه دا مبالغه فی الکثیر دپاره دي. مطلب دا دي چې د مؤمن شان او عمومی کیفیت دا وی چې هغه په خوراک څکاک کښې زیاته دلچسپی نه اخلی. کم خوراک کوی. زیات خوراک او مستقل په دې فکر کښې اوسیدل دکافرانو صفت

(١) فتح الباری: ٦٧٢/٩

(٢) فتح الباری: ٦٧٢/٩، عمدة القاری: ٤١/٢١.

(٣) فتح الباری: ٦٣٧/٩.

دې. په قرآن عظیم الشان کښې دې چې «وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَمْتَعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ» داشان مؤمن د خوراک په مقابله کښې عموماً د یو اوو نسبت وی، لیکن دا اثر داغلب سره وی گڼی اکثر مؤمن داسې کیدشی چې عادتاً یا دڅه عارض په وجه زیات خوراک کوی، لکه څنگه چې د باب په دریم حدیث پاک کښې دې چې ابو نهیک به خوراک زیات کولو. ابن عمر رضی الله عنهما چې کله او فرمائیل چې کافر به اوو کولمو سره خوری نو هغوی او وئیل چې مؤمن یم (کافر نه یم) او ډیر کافر داسې کیدیشی چې ډیر کم خوراک کوی. حدیث بنا علی الاغلب والاكثر ارشاد فرمائیلې شوې دې. (۱) ددې حدیث پاک په تشریح کښې هم دا قول د ټولو نه زیات زړه ته نزدې دې.

⑥ علامه قرطبی رحمته الله فرمائی چې د خوراک څکاک شهوات اووه دی. ① شهوة الطبع ② شهوة النفس ③ شهوة العين ④ شهوة الفم ⑤ شهوة الاذن ⑥ شهوة الانف ⑦ شهوة الجوع. د آخري خواهش انسانی ضرورت دې، مؤمن صرف هم ددې یو خواهش لاندې خوراک کوی، او کافر دا نور خواهشات پیش نظر خوراک کوی، په دې حدیث کښې (معنی واحد) او (امعاء سبعة) نه هم دا شهوات او خواهشات مراد دی. (۲)

قاضی ابوبکر العربي رحمته الله هم دې ته نزدې نزدې د حدیث پاک تشریح کړې ده. (۳) یحیی بن عیدالله بن بکیر تعلیق چې کوم حضرات امام بخاری رحمته الله فرمائیلې دې، دا ابونعیم موصولا نقل کړې دې. فتح الباری: ۶۷۱/۹، عمدة القاری: ۴۲/۲۱، ارشاد الساری: ۱۶۳/۱۳.

د باب په آخري حدیث کښې دې چې (ان رجلاً یاکل کثیراً) دا سړي څوک وو؟ اکثر حضرات دا وائی چې دا جهجاه غفاری وو، حضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله نه روایت دې چې دا نضله بن عمرو وو. ابو عبیده په الغریب کښې ذکر کړی دی چې دا ابونضره غفاری وو او دابن اسحاق د قول مطابق دا ثمامه بن اثال وو. (۴) دصحیح بخاری په ځینو نسخو کښې دوه بابونه دی، زمونږ هندوستانی نسخه هم ددې مطابق ده. رومی باب کښې دې چې (المؤمن یاکل فی معنی واحد) ددې باب تحت د ابن عمر رضی الله عنهما مسکین والا واقعه کښې روایت ذکر کړې دې او دویم باب کښې دې چې (المؤمن یاکل فی معنی واحد) په ابوهریرة رضی الله عنهما عن النبی صلی الله علیه و آله دواړو کښې تکرار دې.

شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمته الله فرمائی چې په دواړو ترجمو کښې اگر چې صورة تکرار دې لیکن د دواړو غرض جدا جدا دې، د رومی باب نه تقلیل د طعام طرفته اشاره کول مقصود دی او د دویم باب نه د امام بخاری رحمته الله مقصد په دې خبره باندي تنبیه کول

(۱) فتح الباری: ۶۷۳/۹، عمدة القاری: ۴۱/۲۱، وشرح الطیبی علی مشکوة المصابیح: ۱۷۳/۸.

(۲) عمدة القاری: ۶۷۴/۲۱، ارشاد الساری: ۴۲/۱۲.

(۳) فتح الباری: ۶۷۴/۹.

(۴) فتح الباری: ۶۷۱/۹، عمدة القاری: ۴۱/۲۱، ارشاد الساری: ۱۶۵-۱۶۶/۱۲.

دی چې خوراک نه د مؤمن غرض صرف رفع الجوع کول پکار دی، دکافر په شان مختلفو شهورتونه پوره کول د مؤمن مقصد نه دی پکار،^(۱) والله اعلم

۱۳- باب الأكل مُتَكِنًا

[۵۰۸۳] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مُسْعَرٌ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْأَقْمَرِ سَمِعْتُ أَبَا جَحِيفَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «لَا أَكُلُ مُتَكِنًا».

[۵۰۸۴] حَدَّثَنِي عُمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْأَقْمَرِ عَنْ أَبِي جَحِيفَةَ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ لِرَجُلٍ عِنْدَهُ «لَا أَكُلُ وَأَنَا مُتَكِنٌ».

داباب دامام بخاری رضی اللہ عنہ تکیه او اډانړه لگولو او د خوراک کول متعلق قائم کړې دي، او صراحتاً هیڅ حکم ئې نه دی لگولې ځکه چې څه صریح نهی په دې سلسله کښې نه ده وارد شوی. د اډانړه لگولو په وخت کښې د خوراک حکم: د اډانړه لگولو مختلف صورتونه بیان کړې شوي دي، یو خو مشهور معنی ده چې څه خیز تکیه، دیوال وغیره سره دې اډانړه اولگولې شی او ددې نه علاوه یو اړخ طرفته ټیټیدل او خوراک کول، په لاس باندې اډانړه لگول او خوراک کول د اډانړه صورتونه په اتکاء کښې داخل دی او د اډانړه لگولو په وخت کښې خوراک کولو کښې د علماء کرامو اختلاف دی.

امام مالک رضی اللہ عنہ امام شافعی رضی اللہ عنہ او امام احمد بن حنبل رضی اللہ عنہ او د جمهورو په نزد اډانړه لگول او خوراک کول مکروه دی^(۲)

لیکن د صحابه کرام رضی اللہ عنہم او تابعینو یو ډلې نه د (اکل متکنا) جواز هم منقول دی، نو ابن ابی شیبه د ابن عباس رضی اللہ عنہ، خالد بن ولید رضی اللہ عنہ، عبیده سلمانی رضی اللہ عنہ، محمد بن سیرین رضی اللہ عنہ، عطاء بن یسار رضی اللہ عنہ او د امام زهري رضی اللہ عنہ نه مطلقاً جواز نقل دی.

د حضرت حنیفه میلان هم دې طرفته دی، نو علامه شامی رضی اللہ عنہ لیکن دی چې (لا یاس بالاکل متکنا)^(۳)

دې حصراتو خو غالباً حدیث باب لره یا خود نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خصوصیت باندې محمول کړې دي او یا بیا په افضیلت باندې محمول کړې دي.

شوافع کښې د ابوالعاص بن القاص رائي ده چې دا د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خصوصیت نه دی،^(۴) لیکن ظاهر دادی چې دې لره بغير د څه دلیل نه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خصوصیت نه شی گرزولې، البته بلا عذر اډانړه لگول او خوراک کول خلاف اولی دی، او په دې کښې د هیچا اختلاف

(۱) تعلیقات لام الداری: ۳۹۴/۹

(۲) عمدة القاری: (۴۳/۲۱).

(۳) فتح الباری: ۶۷۶/۹ عمدة القاری: ۴۴/۲۱ ارشاد الساری: (۱۶۷/۱۲).

(۴) عمدة القاری: (۴۳/۲۱) فتح الباری: (۶۷۶/۹).

نشسته دې، (۱) علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ د طبرانی په حوالې سره د ابو لدرء نه روایت نقل کړې دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې (لا تدخل متکئا) علامه عینی فرمائی چې ددې حدیث پاک راوی ثقه دې. (۲)

د ضرورت په وخت کنبې اډانړه لگول او خوراک کول بلا کراهت بالاتفاق جائز دی. د خوراک دپاره د ناستې مستحب صورتونه: د خوراک دپاره ناسته کنبې مستحب صورت یو خو دا دې چې سړی په دواړو پښو د اشن کینې چې سرین په زمکه باندې اونه لږې، لکه څنگه چې زمونږ په مدارسو کنبې زمونږ طلبه کرام کینې، نو د انس رضی اللہ عنہ په روایت کنبې دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به د خوراک په وخت د اشن کول. (۳)

دویم صورت دادې چې پښې پښه اودروی او گسه باندې کینې، لکه څنگه چې په درسگاه کنبې عموماً طلبه کینې، هم په هغه حالت کنبې. (۴)

دې نه علاوه په څنگونو باندې کیناستل او متربعا کیناستل بلا کراهت جائز دی. ځکه چې په دې کنبې د کراهت هیڅ علت نشته دې، بلکه په څنگونو د اشن کیناستل چې پښې لاس په خپته باندې وی او خوراک کنبې تیتیرې نو اولی دی، خوراک دې کم او کړې شی، او په دې کنبې د رویت احترام هم زیات وی، (کما سمعت عن شیخ الاسلام والمسلمین سیدنا ومولانا حسین احمد مدنی رحمۃ اللہ علیہ)

حدیث باب کنبې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې څه اډانړه شوی حالت کنبې خوراک نه کوم. ځینې روایتونو کنبې دی چې جبرائیل علیه السلام نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او کتلو چې اډانړه ئې لگولې وه او خوراک ئې کولو، نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ئې منع کړو، دې نه پس نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم متکئا خوراک کول پریښودل. (۵)

قوله: عَلِيُّ بْنُ الْأَقْمَرِ: دلته د باب د دوو حدیثونو په سند کنبې (علی بن الاقمر) دې، صحیح بخاری کنبې ددوی صرف یو حدیث دې؛ (۶)

ابن سعد د کوفې والو په طبقه ثلثه کنبې ددوی ذکر کړې دې (۷) یحیی بن معین رحمۃ اللہ علیہ، ابو

(۱) عمدة القاری: ۴۴/۲۱، الابواب والترجیم: ۸۷/۲.

(۲) عمدة القاری: ۴۴/۲۱.

(۳) اوگورثی سنن ابوداؤد، کتاب الاطعمة باب ماجاء فی الاکل متکئا: ۳/۴۸۸ (رقم الحدیث: ۳۷۷۱).

(۴) قال القسطلانی فی ارشاد الساری: ۱۶۷/۱۲، و اذا ثبت انه مکروه او خلاف الاولی فلیکن الاکل جائیا

علی رکبته و ظهور قدمیه او ینصب الرجل الیمنی ویجلس علی الیسری، اوگورثی تحفة الاحوذی ۵۵۸/۵

عمدة القاری: ۴۴/۲۱ فتح الباری: ۶۷۶/۹

(۵) فتح الباری: ۶۷۶/۹ ارشاد الساری: ۱۶۷/۱۲.

(۶) عمدة القاری: ۴۳/۲۱.

(۷) طبقات ابن سعد: ۳۱۱/۶.

حاتم رضي الله عنه، عجلي رضي الله عنه، نسائي رضي الله عنه او دار قطنی رضي الله عنه دوی په ثقه کښې گرزولی دی. (١)
ابن حبان رضي الله عنه په کتاب الثقات کښې دوی ذکر کړی دی. (٢)

قوله: سَمِعْتُ أَبَا جَحْفَةَ: دا حدیث پاک علی بن الاقمر نیغ په نیغه د ابو جحیفه نه اوریدلی دی، په جمله کښې تصریح ده او د ابو جحیفه خوئی عون په واسطه هم اوریدلی دی لکه څنگه چې سفیان روایت کړې دي، دې ته د اصول حدیث په اصطلاح کښې (مردنی متصل الاساید) وائی. (٣)

١٣- باب الشَّوَاءِ. (١٣)

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (أَنْ جَاءَ يَعْجَلُ حَنِيزًا) أَيْ مَشْوَى.

[٥٠٨٥] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرُ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِضَبِّ مَشْوَى، فَأَهْوَى إِلَيْهِ لِيَأْكُلَ فَقِيلَ لَهُ إِنَّهُ ضَبٌّ، فَأَمْسَكَ يَدَهُ، فَقَالَ خَالِدٌ أَحْرَامٌ هُوَ قَالَ «لَا، وَلَكِنَّهُ لَا يَكُونُ بِأَرْضِ قَوْمِي، فَأَجِدُنِي أَعَافُهُ». فَأَكَلَ خَالِدٌ وَرَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَنْظُرُ. قَالَ مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ بِضَبِّ فَحْمُودٍ. [٥٠٧٦]

ددې باب نه د امام بخاری رضي الله عنه مقصد دادې چې روته شوې غوښه خوړل جائز دی، ددې لاندې ئې ضب ولا روایت نقل کړې دي، ضب خوښی کریم رضي الله عنه د ناخوښه په وجه او نه خوړله. خوددې په مشوی او روتولو باندې ئې اعتراض نه دي کړې او په دې ئې نکیر نه دي کړې، ددې نه معلوم شو چې په روته شوې غوښه خوړلو کښې څه پاک او خیره نشته دي، (١)
ترجمة الباب کښې ذکر شوی آیت مبارک کښې د (حنیز) معنی مشوی او ورته شوې غوښه ده.

١٣- باب الخزيرة.

وَقَالَ النَّصْرُ الْخَزِيرَةُ مِنَ الثَّعَالَةِ، وَالْخَزِيرَةُ مِنَ اللَّبَنِ. ٤/٣

[٥٠٨٦] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عَقِيلٍ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي فَحْمُودُ بْنُ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيُّ أَنَّ عِتْبَانَ بْنَ مَالِكٍ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَنَّ شَهِدًا بَدْرًا مِنَ الْأَنْصَارِ - أَنَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

(١) اوگورنی الجرح والتعديل ٦/رقم الترجمة : ٩٥٤، والمعرفة والتاريخ: ٥١١/٢ وتهذيب الكمال:

٢٠/٣٤٤، وتهذيب التهذيب: ٢٨٣/٧، ٢٨٤).

(٢) كتاب الثقات لابن حبان: ١٦٢/٥).

(٣) فتح الباري: ٦٧٥/٩).

(٤) فتح الباري: ٦٧٧/٩).

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَنْكَرْتُ بَصْرِي وَأَنَا أَصْلِي لِقَوْمِي، فَإِذَا كَانَتِ الْأَمْطَارُ سَأَلَ الْمَوَدِي
الَّذِي بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ، لَمْ أَسْتَطِعْ أَنْ آتِي مَسْجِدَهُمْ فَأَصْلِي لَهُمْ، فَوَدِدْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَّكَ تَأْتِي
فَتُصَلِّي فِي بَيْتِي، فَأَتَّخِذُهُ مُصَلًى. فَقَالَ «سَأَفْعَلُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ». قَالَ عِتْبَانُ فَقَدَا
رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبُوبَكْرٍ حِينَ ارْتَفَعَ النَّهَارُ، فَاسْتَأْذَنَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأُذِنَتْ لَهُ فَلَمْ يَجْلِسْ حَتَّى دَخَلَ الْبَيْتَ، ثُمَّ قَالَ لِي «أَيْنَ مِحْبٌ أَنْ أَصْلِي
مِنْ بَيْتِكَ». فَأَشْرْتُ إِلَى نَاحِيَةِ مَنْ الْبَيْتِ فَقَامَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَكَبَّرَ، فَصَفَّقْنَا،
فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ وَحَبَسْنَاهُ عَلَى خَزِيرِ صَنْعَانَا، فَثَابَ فِي الْبَيْتِ رِجَالٌ مِنْ أَهْلِ
الْبَدَارِ ذُوو عَدَدٍ فَاجْتَمَعُوا، فَقَالَ قَابِلٌ مِنْهُمْ أَيْنَ مَا لِكَ بِنُ الدَّخْشَنِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ ذَلِكَ
مُنَافِقٌ لَا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ. قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «لَا تَقُلْ، أَلَا تَرَاهُ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا
اللَّهُ. يُرِيدُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ». قَالَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ قُلْنَا فَأَنَا نَرَى وَجْهَهُ وَنَصِيحَتَهُ إِلَى
الْمُنَافِقِينَ. فَقَالَ «فَإِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. يَنْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ
». قَالَ ابْنُ شَهَابٍ ثُمَّ سَأَلْتُ الْحُصَيْنَ بْنَ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِي أَحَدَ بَنِي سَالِمٍ وَكَانَ مِنْ
سَرَاتِمِهِمْ عَنْ حَدِيثِ مُحَمَّدٍ فَصَدَّقَهُ. [ر: ٤١٤]

نضر بن شميل فرمائي چي خزيره د معدې نه او حريره د پيئو نه جوړيږي.
ابن فارس فرمائي چي خزيره اوږه او غوښه يو ځانې کولې شي او جوړولې شي. (١)
جوهری رحمته او فرمائيل چي د خزيره جوړولو تركيب دادي چي د غوښې وړې وړې ټکړې
زيات مقدار کښې اچولې شي، اوښه پخولو نه پس په دې کښې اوږه اچولې شي. (٢)
(نخالة) داسې اوږو ته وائي چي چانډ شوي نه وي، امام بخاري رحمته فرمائي چي غټو اوږو ته
نخالة وائي، ددې تائيد يو بل قول سره کيږي چي په هغې کښې (جشيشة) وارد شوي دي. او
اهل لغتو ليکلي دي چي (جشيشة) دادي چي غنم ساده غټه واخستې شي، او بيا په دې
کښې چرېي وغيره واچولې شي، او دې نه حريره جوړه کړې شي. (٣) والله اعلم.
حديث پاک کښې کتاب الصلوة کښې تير شوي دي چي په دې واقعه کښې (وحسبنا الله على خزيرة
ضعفنا) مناسبت سره امام دلته ذکر کړې دي

١٥- باب الأَقِطِ.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِصَفِيَّةَ، فَأَلْقَى التَّمْرَ وَالْأَقِطَ وَالسَّمْنَ.

(١) فتح الباري: ٩/ ٦٧٨ عمدة القاري: ٤٥/٢١.

(٢) فتح الباري: ٩/ ٦٧٨ عمدة القاري: ٤٥/٢١.

(٣) فتح الباري: ٩/ ٦٧٨ عمدة القاري: ٤٥/٢١.

[۵۰۸۷] وَقَالَ عَمْرُو بْنُ أَبِي عَمْرٍو عَنْ أَنَسِ صَنَعَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَيْسًا. حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ أَهْدَتْ خَالَتِي إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ضَبَابًا وَأَقِطًا وَلَبَنًا، قُوَضَ الضَّبُّ عَلَى مَا بَدَأْتَهُ، فَلَوْ كَانَ حَرَامًا لَمُيُوضَعُ وَشَرِبَ اللَّبَنُ، وَأَكَلَ الْأَقِطُ [ر: ۲۲۳۶]

(اقط) د همزه فتحه او د قاف كسره سره، پنیرو ته وائی، (حیس) كهجورو او پنیرو او غوښه چې گډوډ شوی وی او دې نه یو قسم حلوه جوړه شوې دې، دې ته (حیس) وائی.

۱۶- بَابُ السَّلْقِ وَالشَّعِيرِ.

[۵۰۸۸] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ إِنْ كُنَّا لَنَفْرَحُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، كَأَنَّ لَنَا عَجُوزًا تَأْخُذُ أَصُولَ السَّلْقِ، فَتَجْعَلُهُ فِي قَدْرِهَا، فَتَجْعَلُ فِيهِ حَبَاتٍ مِنْ شَعِيرٍ، إِذَا صَلَّيْنَا زُرْنَاهَا فَقَرَّبَتْهُ إِلَيْنَا، وَكُنَّا نَفْرَحُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ، وَمَا كُنَّا نَتَعَدَّى وَلَا نَقِيلُ إِلَّا بَعْدَ الْجُمُعَةِ، وَاللَّهِ مَا فِيهِ شُحْمٌ وَلَا وَدَكٌ. [ر: ۱۸۹۶]

(سلق) چقدر او شعير جوار، اوربشو ته وائی، سهل بن سعد فرمائی چې د جمعي په ورځ به مونږ ډير خوشحاله وو، ځکه چې زمونږ يو مشري خور به يو چقدر واخستلو او هغه به ئي يو انډئي کښي واچولو او په دې کښي به ئي د اوربشو خو دانې واچولې، مونږ چې به کله د مونځ نه فارغ شو نو دهغې زيارت دپاره به تلو، هغې به د چقدر او اوربشو هغه مرکب خوراک مونږ ته پيش کړو، په دې کښي به نه غوښه اونه به په کښي غوړی وو، (ودک) او (دسم) يو معنی ده تری او غوړی، ددې نه اندازه اولگوئی چې دحضرات صحابه کرامو دتذکره ژوند خومره ساده وو.

۱۷- بَابُ النَّهْسِ وَانْتِشَالِ اللَّحْمِ.

[۵۰۸۹] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ تَعَرَّقَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَتِفًا، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. وَعَنْ أَيُّوبَ وَعَاصِمٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ انْتِشَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَرْقًا مِنْ قَدْرِ فَأَكَلَ، ثُمَّ صَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ [ر: ۱۲۰۴]

(نهش) دنون په فتحه او د هاء په سکون سره، غوښه په غاښونو سره چيچلو ته وائی. او د (انتشال اللحم) مطلب دادې چې د کټوئی نه غوښه راؤباسی او او دې خوړلې شی، اکثر دا لفظ په هغه وخت کښي استعمالیږي چې کله غوښه لا پوره پخ شوې نه وی، اوهانډئي نه

راؤویستلې شی داسې غوښې ته (تشیل، وائی) (۱)
حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چې امام بخاری رحمته الله په دې باب کښې ددې حدیث ضعف طرفته
اشاره کړې ده، چې په دې کښې د (قطع اللحم بالسکین) چاقو وغیره سره د پریکولو، ممانعت
وارد شوې دي. (۲)

لیکن د حافظ ابن حجر رحمته الله په دې خبره کښې ورڼ نشته دي، ددې حدیث پاک تضعیف
طرفته اشاره په راتلونکي باب (باب قطع اللحم بالسکین) سره اشاره کړې ده، او هلته هغه اشاره
په پوهه کښې رازی، شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمته الله فرمائی چې ددې باب نه د امام
بخاری رحمته الله د امام ترمذی یو حدیث پاک طرفته اشاره کول دي او غوښه په غاښونو سره د
خورلو استحباب بیانول دي، د ترمذی په روایت کښې دي چې (انهمشوا اللحم فانه اهناء وامرا) (۳)

قوله: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَبَّاسٍ رحمته الله: دلته رومې حدیث پاک محمد بن سیرین رحمته الله
د ابن عباس رضی الله عنه نه نقل کړې دي. د محمد بن سیرین رحمته الله د ابن عباس رضی الله عنه نه سماع ثابت نه
ده، بلکه د شعبه ویناده چې (احادیث محمد بن سیرین عن عبدالله بن عباس انما سمعها عكرمة یعنی
په مینخ کښې د عكرمة واسطه ده، ددې وجې دا سند منقطع دي، د محمد بن سیرین عن ابن
عباس صرف د ابو حدیث پاک په صحیح بخاری کښې روایت شوي دي.
امام بخاری رحمته الله په دې وجه په دویم روایت کښې د ایوب عن عكرمة عن ابن عباس رضی الله عنه
طریق سره نقل کړې دي. چې متصل دي. (۴) د باب رومې روایت کښې د (تعرق) لفظ راغلې
دي، چې دهغې معنی هډوکی نه غوښه په غاښونو سره اخوا کول او خورلو ته وائی، په
دویم روایت کښې د (عرق) لفظ راغلې دي، د عین په فتحه سره او د راء په سکون سره دا
غوښې والا هډوکی ته وائی. (۵)

۱۸- باب تَعْرِقُ الْعَضْدِ.

[۵۰۹۰] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي عُمَانُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا فُلَيْعٌ حَدَّثَنَا أَبُو
حَازِمٍ الْمَدَنِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ - نَحْمُوكَةً.

[۵۰۹۱] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ

(۱) فتح الباری: ۹/ ۶۸۱ عمدة القاری: ۲۱/ ۴۷.

(۲) فتح الباری: ۹/ ۶۸۱.

(۳) الابواب والتراجم: ۲/ ۸۸.

(۴) فتح الباری: ۹/ ۶۸۱ عمدة القاری: ۲۱/ ۴۷.

(۵) ارشاد الساری: ۱۲/ ۱۷۲.

بْنِ أَبِي قَتَادَةَ السَّلَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قَالَ كُنْتُ يَوْمًا جَالِسًا مَعَ رَجَالٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي مَنْزِلٍ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ، وَرَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَازِلٌ أَمَامَنَا، وَالْقَوْمُ مُحْرَمُونَ وَأَنَا غَيْرُ مُحْرَمٍ، فَأَبْصَرُوا حِمَارًا وَحَشِييًّا وَأَنَا مَشْغُولٌ أَخْصِفُ نَعْلِي، فَلَمْ يُؤْذِنُونِي لَهُ، وَأَحْبَبُوا لِي أَنْ أُبْصِرْتُهُ، فَالْتَفَتُّ فَأَبْصَرْتُهُ فَقُمْتُ إِلَى الْفَرَسِ فَأَسْرَجْتُهُ. ثُمَّ رَكِبْتُ وَنَسِيتُ السَّوْطَ وَالرَّمْحَ فَقُلْتُ لَهُمْ نَاولُونِي السَّوْطَ وَالرَّمْحَ. فَقَالُوا لَا وَاللَّهِ لَا نُعِينُكَ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ. فَغَضِبْتُ فَزَلْتُ فَأَخَذْتُهُمَا، ثُمَّ رَكِبْتُ فَسَدَدْتُ عَلَى الْحِمَارِ فَعَقَرْتُهُ، ثُمَّ جِئْتُ بِهِ وَقَدِمَاتٌ فَوَقَعُوا فِيهِ بِأَكْلُونَهُ، ثُمَّ إِتَمَّ شَكْوَاؤِي أَكْلِهِمْ إِيَّاهُ وَهُمْ حُرْمٌ، فَرَحْنَا وَخَبَاتُ الْعَضُدِ مَعِي، فَأَذْرَكْنَا رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَسَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ «مَعَكُمْ مِنْهُ شَيْءٌ». فَنَاولْتُهُ الْعَضُدَ فَأَكَلَهَا حَتَّى تَعَرَّقَهَا، وَهُوَ مُحْرَمٌ. قَالَ ابْنُ جَعْفَرٍ وَحَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ مِثْلَهُ. [ر: ١٧٢٥]

دې باب كښې د لاس غوښه په غاښونو د خوړلو ذکر امام بخاری رحمته الله علیه كړې دې، په باب كښې ذكر شوی د قتاده والا روایت په كتاب الحج كښې تیر شوې دې. (١)

قوله: قَالَ مُحَمَّدُ ابْنُ جَعْفَرٍ وَحَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ: مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ د امام بخاری

رحمته الله علیه شيخ دې، ددوی دوه سندونه دي، يو (عن ابن حازم) والا چې د هغې شان امام بخاری ذکر كړې دې. او دويم سند زیدبن اسلم نه دې، امام بخاری د (قال محمد بن جعفر) نه هم دا وئيلي دي، دادي تعلیق اونه گنرلې شی، بلکه ما قبل سند باندې ددې عطف دې او متصل دې. (٢)

١٩- باب: قَطْعِ اللَّحْمِ بِالسَّكِينِ.

[٥٠٩٢] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي جَعْفَرُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ أَنَّ أَبَاهُ عَمْرٍو بْنَ أُمَيَّةَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُحْتَزِمُنْ كَتِفَ شَاةٍ فِي يَدَيْهِ، فَدَعَى إِلَى الصَّلَاةِ فَأَلْقَاهَا وَالسَّكِينِ الَّتِي يُحْتَزِمُ بِهَا، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ [ر: ٢٠٥]

د امام بخاری رحمته الله علیه مقصد دادي چې کومې طريقې سره په غاښونو سره شوکولو غوښې خوړل جائز دي، دانسان په چاره سره د غوښې پریکول او خوړل هم جائز دي.

سنن ابوداؤد كښې د عائشه صديقه رضي الله عنها نه روایت دې چې (قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تقطعوا اللحم بالسكين فانه من صنيع الاعاجم وانهم شوا فانه اهانوا امرًا). (٣)

امام ابوداؤد رحمته الله علیه او امام بیهقي رحمته الله علیه فرمائی چې دا روایت قوی نه دې، (٤) امام نسائی هم

(١) فتح الباری: ٦٨٣/٩.

(٢) فتح الباری: ٦٨٣/٩ عمدة القاری: ٤٩/٢١.

(٣) سنن ابی داؤد كتاب الاطعمة باب فی اكل اللحم: ٣٤٩/٣، رقم الحديث: ٣٧٧٨.

(٤) سنن ابی داؤد كتاب الاطعمة باب فی اكل اللحم: ٣٤٩/٣، رقم الحديث: ٣٧٧٨.

دابو معشر په مناکیرو کښې شمار کړې دې (۱) او علامه ابن الجوزی یو قدم وړاندې دې او دائی په موضوعاتو کښې ذکر کړې دې (۲) حسن بن محمد صفانی لاهوری هم دا په موضوعتو کښې نقل کړې دې (۳)

که دا روایت تسلیم کړې شی نو بیا هم جمع بین الروایات ممکن دې چې غوښه اگر چې ښه پخه شوی وی او دا په په چارې سره نه دی پریکول پکار، دابوداؤد روایت په دې باندې محمول دې لیکن که چرته غوښه کچه وی یا سخته وی نو په دې صورت کښې چرې سره پریکولی شی.

چمچې (کانتې) سره خوراک کول: البته چرې او د پنچې والا چمچې (کانتې) سره خوراک جائز نه دې، ځکه چې دا د فساق او فجار او انگریزانو طریقه ده. حدیث کښې خو په چرې او کاشوغې چمچې سره د غوښې د پریکولو ذکر خو شته دې لیکن د خوراک نشته دې، البته چمچې سره خوراک کول جائز دی، ځینی څیزونه داسې وی چې دهغې په لاس سره خوړل مشکل وی. او چمچې سره سهولت وی لکه پهنې (په غوړو کښې تلیدلې روتی چې دا په پښو کښې اچوی او خوړلی شی) او داپه لاسونو سره نشی خوړلې.

په چرې او د پنچې والا کاشوغې کښې ددې قسم هیڅ ضرورت نشته دې، دا کافرانو فاجرانو یو خالصه طریقه او تهذیب دې او تشبیه بالكفار ممنوع ده.

۲۰- بَابُ مَا عَابَ النَّبِيُّ ﷺ طَعَامًا

[۵۰۹۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ مَا عَابَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - طَعَامًا قَطُّ، إِنْ اشْتَهَاهُ أَكَلَهُ، وَإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ. [ر: ۳۲۷۰]

خوراک کښې عیب لټول د نبی کریم ﷺ عادت نه وو. نبی کریم ﷺ به که روتی خوښه وه نو هغه به یې خوړله که خوښه به ئې نه وه نو هغه به ئې پریخوده. د امام بخاری رحمه الله مقصد هم ددې چې خوراک کښې عیب راویستل درست نه دی، لکه دا فرمائی چې بدمزه او کچا ده، سوزیدلی ده او مزیداره نده.

۲۱- بَابُ النَّفْعِ فِي الشَّعِيرِ (۴)

[۵۰۹۴] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو عَسَانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ أَنَّهُ سَأَلَ سَهْلًا هَلْ رَأَيْتُمْ فِي زَمَانِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - النَّعْيَ قَالَ لَا. فَقُلْتُ فَهَلْ كُنْتُمْ

(۱) اوگورنی تنزیه الشریعة المرفوعة الفصل الثانی، رقم الحدیث: ۲۴۸/۲/۵۷، واللالی المصنوعة: ۱۹۰/۲.

(۲) کتاب الموضوعات کتاب الأطعمة باب قطع اللحم بالسکین: ۳۰۳/۲

(۳) کتاب الموضوعات للصفانی: ۱۲.

(۴) (۵۰۹۴) الحدیث ایضا اخرجه البخاری فی کتاب الأطعمة باب کان النبى ﷺ واصحابه یاکلون رقم

الحدیث: (۵۰۹۷).

تَتَخَلُّونَ الشَّعِيرَ قَالَ لَا وَلَكِنْ كُنَّا نَنْفُخُهُ. [۵۰۹۷]

دې باب كښې د اوربشو د اوړو بيان دې چې دې لره پوكی وركولې شی چې ددې پوستکی او بوس وغیره لرې شی. ابو حازم د سهل نه تپوس او كړو چې آیا تاد نبی كريم ﷺ په زمانه كښې میده كتلی وه؟ هغوی او وئیل چې نه، بیاما تپوس او كړو چې آیا د اوربشو اوړه به مو چاڼر كول؟ هغوی او فرمائیل چې نه، لیکن مونږ به دې ته پوكی وركولو.

(نقل) د صفا اوړو میدهې ته وائی. (تتخلون الشعیرین تاسو به د اوربشو اوړ چاڼر كول. (نخلت الدقیق ای اخرجت منه النخالة) د پوكی وركولو نه مراد دادې چې میده كړې شی او بیا دې ته پوكی وركړې شی چې ددې نه بوس او پوستکی وغیره والوزی. حدیث باب كښې امام بخاری رحمته په رومبی ځل ذكر كړې دې، صحاح سته كښې بل چا دا حدیث پاك نه دې نقل كړې. (۱)

۲۲- باب مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ يَأْكُلُونَ.

[۵۰۹۵] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَبَّاسِ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ أَبِي عُمَانَ النَّهْدِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَسَمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمًا بَيْنَ أَصْحَابِهِ تَمْرًا، فَأَعْطَى كُلَّ إِنْسَانٍ سَبْعَ تَمْرَاتٍ، فَأَعْطَانِي سَبْعَ تَمْرَاتٍ إِحْدَاهُنَّ حَقِيقَةٌ، فَلَمْ يَكُنْ فِيهَا تَمْرَةٌ أُعْجِبَ إِلَيَّ مِنْهَا، شَدَّتْ فِي مَضَاجِي. [۵۱۲۵، ۵۱۲۶]

[۵۰۹۶] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ إسماعيلَ عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ رَأَيْتُنِي سَابِعَ سَبْعَةٍ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَا لَنَا طَعَامٌ إِلَّا وَدَقَّ الْحَبْلَةَ - أَوِ الْحَبْلَةَ - حَتَّى يَضَعَ أَحَدُنَا مَا تَضَعُ الشَّاةُ، ثُمَّ أَصْبَحَتْ بَنُو أَسَدٍ يُعَزِّرُنِي عَلَى الْإِسْلَامِ، خَيْرْتُ إِذَا وَضِلَّ سَعْيِي. [ر: ۳۵۲۲]

[۵۰۹۷] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ سَأَلْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ فَقُلْتُ هَلْ أَكَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - النَّقِيَّ فَقَالَ سَهْلٌ مَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - النَّقِيَّ مِنْ حِينَ ابْتَعَثَهُ اللَّهُ حَتَّى قَبِضَهُ اللَّهُ. قَالَ فَقُلْتُ هَلْ كَانَتْ لَكُمْ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَنَاخِلُ قَالَ مَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَنَاخِلًا مِنْ حِينَ ابْتَعَثَهُ اللَّهُ حَتَّى قَبِضَهُ. قَالَ قُلْتُ كَيْفَ كُنْتُمْ تَأْكُلُونَ الشَّعِيرَ غَيْرَ مَنْخُولٍ قَالَ كُنَّا نَطْحَنُهُ وَنَنْفُخُهُ، فَيَطِيرُ مَا طَارَ وَمَا بَقِيَ نَرِينَاهُ فَأَكَلْنَاهُ. [ر: ۵۰۹۴]

[۵۰۹۸] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَيْبٍ عَنْ سَعِيدِ

(۱) قال العيني والحديث من افراده: (عمدة القارى: ۵۰/۲۱)

المقبوری عن أبي هريرة - رضي الله عنه - أنه مر بقوم بين أيديهم شاة مصليّة، فدعوه فأتى أن يأكل قال خرّ رسول الله - صلى الله عليه وسلم - من الدنيا ولم يشبع من الخبز الشعير.

[۵۰۹۹] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ حَدَّثَنَا مَعَاذُ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يُونُسَ عَنْ قَتَادَةَ

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ مَا أَكَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى خَوَابٍ، وَلَا فِي سَكْرَةٍ، وَلَا خِزْلَةً مُرَقَّقًا. قُلْتُ لِقَتَادَةَ عَلَى مَا يَأْكُلُونَ قَالَ عَلَى السُّفْرِ. [ار: ۵۰۷۱]

[۵۱۰۰] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ

عنها - قَالَتْ مَا شَبِعَ آلَ مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مُنْذُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ مِنْ طَعَامِ الْبُرِّ ثَلَاثَ

لَيَالٍ تَبَاعًا، حَتَّى قُبِضَ. [۵۱۰۷، ۵۱۲۲، ۶۰۸۹، ۶۳۰۹]

نبی کریم ﷺ او حضرات صحابه کرام رضی اللہ عنہم به شہ شہ خیزونه خورل، په دې باب کښې دهغې نه دخو خیزونو ذکر دې.

رومبی روایت کښې ابوهریره رضی اللہ عنہ فرمائی چې نبی کریم ﷺ یو ورځ صحابه کرامو رضی اللہ عنہم

کښې کهجورې تقسیم کړې، هر بیوته اووه اووه کهجورې ورکړې شوي، ماته هم اووه

کهجورې ملاؤ شوي، په دې کښې یو حشفه یعنی خرابه کهجوره وه، لیکن ماته په دې

کهجورو کښې ددې نه زیاته بڼه کهجوره خوبښه نه شوه، ځکه باقی نورې کهجورې به په

خوله کښې زیاتې نه پاتې کیدې. (۱) اوددې په چوپلو تردیره پورې ماددې نه خونډ واخستلو.

قوله: (شدت): د باب نصر نه د واحد مؤنث صیغه ده په معنی د سختیدو.

قوله: (مضاغ): دمیم په فتحه او کسره سره اولوستلې شو، ددې اطلاق په هغه طعام

باندي کيږي چې چوپلې کيږي، او مطلقا د چوپلو دپاره استعمالیږي. وائی چې (لقمة لینة المضاغ وشدية المضاغ)، (۲)

علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چې (یحتمل ان يكون المراد ما يعضغ به وهو الاسنان وان يكون المراد

المضغ نفسه)، (۳) یعنی دلته ددې حدیث پاک نه غائبونه هم مراد اخستې شي، چې ددې په

ذریعه خوراک چوپلې کيږي او صرف چوپل هم مراد کيږي شي. مطلب دادې چې هغه ردي

کهجورې ځما په چوپلو کښې یا ځما په غائبونو کښې سخته وه.

دباب دویم روایت په ابواب المناقب کښې تیر شوي دي. (۴)

(۱) (۵۰۹۵) الحدیث اخرجه البخاری ایضا فی باب الرطب بالفتاء رقم الحدیث: ۵۱۲۵، ۵۱۲۶. واخرجه

الترمذی فی الزهد واخرجه النسائی فی ابواب الاطعمة باب قسم الماکول اذا قل رقم الحدیث: ۶۷۳۱/۴، واخرجه ابن ماجه فی الزهد باب معیشة اصحابالنبي ﷺ رقم: (۴۱۵۷).

(۲) عمدة القاری: ۵۱/۲۱

(۳) ارشاد الساری: ۱۲/۱۷۶

(۴) فتح الباری: ۹/۶۸۶.

سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ فرمائی چې څه په نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندې ایمان راوړونکو کښې اووم سرې اوم. (یعنی څه قدیم الاسلام یم، زمونږ خوراک به د ونو دپانږو نه سوا بل څه نه وو. تردې پورې چې د چیلو په شان پچې به مونږ کولې، اوس بنواسد د اسلام باره کښې زما سرزنش کوی، څه خو بیا خائب وخاسر شوم او څما ټوله سعی ضائع شوه، (که دهغوئ وینا مطابق ماته مونږ کول هم نه راځی حالانکه ما د اسلام په شروع کښې هر څه زده کړی وو).

کومو شپږو کسانو چې د سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ نه وړاندې اسلام قبول کړې وو هغوئ کښې ① ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ ② عثمان ذی النوزین رضی اللہ عنہ ③ علی رضی اللہ عنہ ④ زید بن حارثه ⑤ زبیر رضی اللہ عنہ او ⑥ عبدالرحمان بن عوف رضی اللہ عنہ وو. (۱)

اصل کښې بنو اسد عمر فاروق ته شکایت کړې وو چې سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ ته مونږ نه ورځی، نو په دې هغوئ رضی اللہ عنہم دا ارشاد او فرمائیلو. (۲)

حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ (حبله) (د حاء او باء په ضمه سره هم په دې معنی کښې نقل کړې ده) (۳)

او (حبله) د باء او حاء دواړو په فتحه سره، انگورو ته وائی. بهر حال مطلب دا وو چې په هغه وخت کښې د تنگي او عسرت وخت وو. د خوراک دپاره د اعضا د ونې او دانگورو دپانږو نه سوا بل څه نه وو. او دا به ئې خوراک وو او په دې باندې ئې گزاره کوله.

قوله: تعزرنی ای تودبني ثريناة: بتشديد الراء من ثريت السوق: اذا بلتته بالساء: (۴) یعنی د

اورو نه بوس الوزولو نه پس باقی به مو په اوبو کښې خوشته کړه او خوړلو به مو. (منخل) د میم په ضمه، د نون په سکون او د خاء په ضمه سره، چنرولو ته وائی، ددې جمع (منخل) رازی.

قوله: شاة مصليّة: دباب څلورم حدیث کښې دا د مصلية لفظ راغلې دې، (مصلية) دمیم

په فتحه او د صاد په سکون، لام په کسره او دباء په تشدید سره، د (مشوية) په معنی کښې رازی، دروته شوې چیلئ. (۵)

قوله: فدعوة قايي: نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته خلقو د چیلئ دروتې شوې غوښې دعوت ورکړو،

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دعوت قبول نه کړو، حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی چې (لیس هذا من ترک اجابة الدعوة لانه فی الولیمة لالی کل الطعام) (۶)

(۱) ارشاد الساری: ۱۲/۱۷۶.

(۲) و فی النهایة: ۲۱/۳۳۴، الحبله بالضم وسکون الباء ثمر السمر يشبه اللوبيا وقيل هو ثمر العضاء والحيلة بفتح والياء وربما سكنت الاصل او القضب من شجر الاعناب.

(۳) فتح الباری: ۹/۶۸۷.

(۴) عمدة القاری: ۲۱/۵۲.

(۵) ارشاد الساری: ۱۲/۱۷۸.

(۶) ارشاد الساری: ۱۲/۱۷۸.

مطلب دادې چې په عامو حالاتو کښې د دعوت قبلولو نه انکار کولې شی، البته د ولیمې دعوت قبلول د مسلم د حق په زمره کښې رازی، او دا قبلول پکار دی، مذکوره دعوت ولیمه نه وه.

د باب آخری حدیث پاک امام بخاری رحمته الله علیه دلت په رومی ځل باندې ذکر کړو. (۱) چې نبی کریم صلی الله علیه و آله وفات پورې د غنمو روتی دريو ورځو پورې مسلسل نه ده خوړلې.

۲۳- باب التَّلْبِينَةِ

[۵۱۰۱] (۲) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهَا كَانَتْ إِذَا مَاتَ الْمَيِّتُ مِنْ أَهْلِهَا فَاجْتَمَعَ لِدَيْكَ النِّسَاءُ، ثُمَّ تَفَرَّقْنَ، إِلَّا أَهْلَهَا وَخَاصَّتَهَا، أَمَرَتْ بِرُومَةٍ مِنْ تَلْبِينَةٍ فَطَبَخَتْ، ثُمَّ صَنَعَتْ ثَرِيدًا فَصَبَّتِ التَّلْبِينَةَ عَلَيْهَا ثُمَّ قَالَتْ كُلْنَ مِنْهَا فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «التَّلْبِينَةُ هَجْمَةٌ لِفُؤَادِ الْمَرِيضِ، تَذْهَبُ بِبَعْضِ الْحُزَنِ». [۵۲۶۵، ۵۲۶۶]

(تلبينه) يو خاص قسم حلوه يا فالوده ده چې بغير ميدي يا چاڼر شوی اوړو نه جوړيږي. ځينې وخت په دې کښې چيني يا شهد هم گډولې شی، په رنگ کښې د پينو په شان وی او ددې وجې دې ته تلبينه وائی. (۳)

عائشه صديقه رضي الله عنها فرمائی چې کله به ددوی څوک رشته دار مړ شو نو بنځې به جمع شوې، بيا به ټولې خپلو خپلو کورونو ته تلې، مگر خاص خاص او نزدې بنځې به پاتې شوې او د تلبينه جوړولو حکم به ئې کولو او بيا به ثريد جوړ کړې او په دې باندې په تلبينه واچولې شوه، بيا به ئې فرمائيل چې دا خوړئ ځکه چې ما د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه اوریدلی دی چې تلبينه د مريض د زړه د تسکين دې او غم لرې کوی.

قوله: (هجمة المریض): مريض ته راحت ورکولو والا، (هجمة) د ميم او جيم او په فتحه

(۱) (۵۱۰۰) الحديث اخرجہ البخاری ایضا فی ما كَانَ السَّلْفُ يَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِهِمْ وَأَسْفَارِهِمْ مِنَ الطَّعَامِ وَاللَّحْمِ وَغَيْرِهِ رقم الحديث: ۵۱۰۷، وفي الباب القديم: رقم الحديث: ۵۱۲۳، وفي كتاب الرقاق، باب كَيْفَ كَانَ عَيْشُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَصْحَابِهِ، وَتَخْلِيهِمْ مِنَ الدُّنْيَا رقم الحديث: ۶۰۸۹، وفي الدعوات: باب التوبة رقم الحديث: ۶۳۰۹، واخرجه مسلم في كتاب الزهد والرقاق: رقم الحديث: ۲۹۷۰، واخرجه النسائي في كتاب الضحايا: ۲/۲۰۸، واخرجه ابن ماجه في كتاب الاطعمة باب الخبز والبر: (۲۳۹).

(۲) (الحديث اخرجہ البخاری ایضا فی الاطعمة باب التلبينة للمريض، رقم الحديث: ۵۳۲۵، واخرجه مسلم فی كتاب السلام باب التلبينة مجمة لفواد المریض رقم الحديث: ۲۲۱۶، واخرجه الترمذی فی كتاب الطب باب ماجاء ما يطعم المریض المریض رقم الحديث: ۲۰۳۹، ۳۸۳/۴، واخرجه النسائي فی الوليمة باب التلبينة: ۴/۱۶۱ رقم الحديث: ۶۶۹۳)

(۳) و فی النهاية: ۴/۲۲۹، التلبينة والتلبين حساء يعمل من دقيق او نخالة و ربما جعل فيها غسل سميت بها تشبيها باللبن لبياضها ورفتها وهي تسمية بالمنة من التلبين مصدر لبن القوم اذا سقامه اللبن).

سره او (مكان الاستراحة) د ميم ضممه او دجيم كسره سره صيغه داسم فاعل هم كيدي شي.
راحت رسولو والا (١)

٢٣- باب الترييد.

١٥١٠٢١. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو بْنِ مُرَّةَ الْجَمَلِيِّ عَنْ مُرَّةَ
الْهُمْدَانِيِّ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ كَمَلٌ مِنَ
الرِّجَالِ كَثِيرٌ، وَلَمْ يَكْمَلْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَرِيْمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَآسِيَةُ امْرَأَةَ فِرْعَوْنَ، وَفَضْلٌ
عَائِشَةُ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ التَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ». (ار: ٣٢٢٣٠)

١٥١٠٣١. حَدَّثَنَا عَمْرٍو بْنُ عَوْفٍ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي طَوَالَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ
النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ فَضْلٌ عَائِشَةُ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ التَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ
الطَّعَامِ». (ار: ٣٥٥٩)

١٥١٠٤١. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ سَمِعَ أَبَا حَاتِمٍ الْأَشْمَلِيَّ بْنَ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ عَنْ
مُحَمَّدِ بْنِ أَنَسِ بْنِ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ دَخَلْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
عَلَى غُلَامٍ لَهُ خِيَاطٌ، فَقَدَّمَ إِلَيْهِ قِصْعَةً فِيهَا تَرِيدٌ - قَالَ - وَأَقْبَلَ عَلَيَّ عَمَلِيهِ - قَالَ - فَجَعَلَ
النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَتَبَعُ الدَّبَاءَ - قَالَ - فَجَعَلْتُ أَتَتَّبَعُهُ فَأَضَعُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ - قَالَ - فَمَا
زِلْتُ بَعْدُ أَحِبُّ الدَّبَاءَ». (ار: ١٩٨٤)

ترييد په خوروا کښې روټې ماتولو ته وائي، عربو کښې به دا ډيره خوبولې شوه، امام
بخاري رحمته الله عليه دا باب قائم کړو او د ترييد فضيلت طرفته ئې اشاره او کړه. امام بخاري رحمته الله عليه چې
به باب کښې کوم روايت ذکر کړې دې، په هغې کښې په هر يو کښې دننه د ترييد فضيلت
طرفته اشاره موجوده ده.

٢٤- باب شاة مسموطة والكثيف والجنب.

١٥١٠٥١. حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا هَامُ بْنُ يَحْيَى عَنْ قَتَادَةَ قَالَ كُنَّا نَأْتِي أَنَسَ
بْنَ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وَخَبَّازَةٌ قَائِمَةٌ قَالَ كَلُوفًا أَعْلَمُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
رَأَى رَغِيْفًا مَرَّقًا حَتَّى لِحَقَّ بِاللَّهِ، وَلَا رَأَى شَاةً سَمِيْطًا بَعِيْنِهِ قَطُّ.

١٥١٠٦١. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو
بْنِ أُمَيَّةَ الظَّمْرِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَخْتَرِمُنْ كَثِيْفَ شَاةٍ،
فَأَكَلَ مِنْهَا، فَدُعِيَ إِلَى الصَّلَاةِ، فَقَامَ فَطَرَحَ السِّكِّينَ فَصَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. (ار: ٢٠٥)

قوله: شَاةٌ مَسْمُوطَةٌ: ددي تعريف مخکنبي تير شوي دي. (الکَتِفِ) دلاس غوبنه، داد نبي کریم ﷺ ډيره خوبنه وه او (جَنَبِ) د ارخ د پښتنی غوبنې ته وائی، د باب رومبی حدیث مخکنبي تير شوي دي.

دویم حدیث پاک د عمر بن زمری نه مروی دي، فرمائی چې ما نبي کریم ﷺ اولیدو چې چاره ئې د (کتف شاة) غوبنه پریکوله، او خوړله ئې چې په دي کنبې نبي کریم ﷺ دمونخ دپاره اوبللي شو. نبي کریم ﷺ چاره غوزاره کړه، اودریدل او مونخ ئې ادا کړو اودس ئې او نه کړو.

ددي نه معلومه شوه چې (مامست النار) ناقض د اودس نه دي.

امام بخاری رحمته الله هم پدي سند اومتن سره په (كتاب الرقاق) کنبې د باب د رومبی حدیث تخریج کړې دي (١).

٢٤- بَابُ مَا كَانَ السَّلْفُ يَدْخِرُونَ فِي بُيُوتِهِمْ وَأَسْفَارِهِمْ مِنَ الطَّعَامِ وَاللَّحْمِ وَغَيْرِهِ. (٢٤)

وَقَالَتْ عَائِشَةُ وَأَسْمَاءُ صَنَعْنَا لِلنَّبِيِّ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ سَفْرَةً

[٥١٠٧] حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَائِشٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ أَنْهَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ تُوَكَّلَ لِحُومِ الْأَضَاحِيِّ فَوْقَ ثَلَاثٍ قَالَتْ مَا فَعَلَهُ إِلَّا فِي عَامٍ جَاءَ النَّاسُ فِيهِ، فَأَرَادَ أَنْ يُطْعِمَ الْغَنِيَّ الْفَقِيرَ، وَإِنْ كُنَّا لَنَرْفَعُ الْكُرَاعَ فَنَأْكُلُهُ بَعْدَ ثَمَسٍ عَشْرَةَ. قِيلَ مَا اضْطَرَّكُمْ إِلَيْهِ فَضَحِكَتْ قَالَتْ مَا شَبِعَ آلَ مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ خُبْزٍ بَرٍّ مَادُومٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ. وَقَالَ ابْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَائِشٍ بِهَذَا. [ر: ٥١٠٠]

[٥١٠٨] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ كُنَّا نَتَزَوَّدُ لِحُومِ الْهَدْيِ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى الْمَدِينَةِ. تَابَعَهُ مُحَمَّدٌ عَنِ ابْنِ عِيْنَةَ. وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ أَقَالَ حَتَّى جِئْنَا الْمَدِينَةَ قَالَ لَا. [ر: ١٦٣٢]

پدي باب کنبې امام بخاری رحمته الله او فرمائيل چې د نبي کریم ﷺ او حضرات صحابه کرامو رضي الله عنهم په زمانه کنبې ذخيره جوړولې شوه او يو خيز به کيخودلي شو. روايات باب کنبې د غوبنه ذخيره کولو ذکر دي. په ترجمه الباب کنبې د طعام او لحم دواړو ذکر دي. امام بخاری رحمته الله طعام لره لحم سره لاحق کړې دي او روايات سره ددي اثبات کړې دي. ځکه چې لحم هم په هر حال کنبې مطعومات کنبې شامل دي.

(١) اوگوري صحيح البخاری كتاب الرقاق باب كيف كان عيش النبي ﷺ و اصحابه رقم الحديث: (٤٤٥٧)

امام بخاری رضی اللہ عنہ د ٲولو نه وړاندي عائشه صديقه رضی اللہ عنہا او اسماء رضی اللہ عنہا روايت دلته تعليقا ذکر کړې دې، په (باب الهجرة الى المدينة) کښې داروايت تفصيل سره موصولا ذکر شوې دې. (۱) هغوی دواړه فرمائي چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اود ابوبکر صديق رضی اللہ عنہ دپاره (سفره) توشه دان جوړ کړې وو.

د باب رومي روايت د عابس بن ربيعه نه مروی دې، هغه فرمائي چې ما د عائشه صديقه رضی اللہ عنہا نه تپوس اوکړو چې آيا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د قرباني غوښه د دريو ورځو نه زياته ايسودلو نه منع فرمائيلې ده، هغوی او فرمائيل چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم صرف په هغه کال منع او فرمائيله چې په کوم کال خلق په اولزه کښې اخته وو، نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او غوښتل چې مالدار دې فقيرانو باندي او خوروي. مونږ په دې ښکران ايسودل. او دې نه پس به مو پنځلس ورځې پس خوړل، چا تپوس اوکړو چې تاسو ته ددې څه ضرورت ولې راپيښ شوې وو. هغه په خدا شو او وې فرمائيل چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هيڅ کله هم سالن سره تر دريو ورځو پورې د غنمو روتئ نه وه خوړلې، تر دې پورې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفات شوت.

داروايت دې تفصيل سره په رومي ځل امام بخاری رضی اللہ عنہ دلته ذکر کړې دې. (۲)

قوله: وَقَالَ ابْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سَفِيَانُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَائِيسٍ بِهَذَا: دَا

تعلق دې، په دې کښې سفيان ثوري رضی اللہ عنہ د تحديت تصريح کړې ده، او (حدثنا عبد الرحمن بن عيسى بن عيسى بن يحيى بن خالد بن يحيى روايت باب كني سفيان بن عيينه (عن عبد الرحمن او ثيل، طبراني دا موصولا نقل کړې دې. (۳) د باب دويم روايت د جابر رضی اللہ عنہ نه مروی دې، هغه فرمائي چې مونږ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کښې د قرباني غوښه مدينې ته راوړې وه.

قوله: تَابَعَهُ مُحَمَّدٌ عَنْ ابْنِ عِيْنَةَ: يعنى د امام بخاری رضی اللہ عنہ د شيخ عبدالله بن محمد متابعت محمد بن سلام کړې دې، هغوی هم د اروايت د سفيان بن عيينه نه نقل کړې دې، متابعت لرد محمد بن يحيى بن ابى عمر پخپل سند کښې موصولا نقل کړې دې. (۴)

قوله: وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ أَقَالَ حَتَّى جِنَّا الْمَدِينَةَ قَالَ لَا: ابن جريج چې دده نوم عبدالملك بن عبدالعزيز دې د عطاء نه تپوس اوکړو چې جابر رضی اللہ عنہ دخپل قول

(۱) فتح الباری: ۲۹۰/۹ فتح الباری: ۱۸۲/۹.

(۲) (۵۱۰۷) اخرجہ البخاری ایضا فی الايمان والنذور، اخرجہ مسلم فی کتاب الاضاحی الخ: ۱۵۶۲/۳، رقم الحدیث: ۱۹۷۲، واخرجہ الترمذی فی الاضاحی باب ماجاء فی الرخصة فی اکلها رقم الحدیث: ۱۵۱۱، ۹۵/۴، واخرجہ النسائی فی الاضاحی: باب النهی عن الاکل من لحوم الاضاحی: ۲۰۶/۲، واخرجہ ابن ماجه فی کتاب الاطعمة: ۱۰۵۵/۲، باب ادخار لحوم الاضاحی رقم الحدیث: ۳۱۶۰.

(۳) فتح الباری: ۶۹۰/۹ عمدة القاری: ۱۸۳/۲۱.

(۴) فتح الباری: ۶۹۰/۹.

دکنا تترود لحم الهدی، نه پس (حق جتنا الی المدینة) وئیلی وو. عطاء او وئیل نه مقصد دادې چې جابر رضی اللہ عنہ (حق جتنا المدینة) الفاظ نه دی وئیلی، بلکه (تترود لحم الهدی الی المدینة) الفاظ ئی وئیلی دی، مفهوم ددې هم هغه دې.

هم دې سند سره امام مسلم رضی اللہ عنہ هم دا روایت نقل کړې دې او په هغې کښې د (لا) په ځانې د (نعم) الفاظ دی چې جابر رضی اللہ عنہ دا الفاظ وئیلی وو. دواړو روایتونو کښې تعارض دې او ظاهر دی چې د امام بخاری رضی اللہ عنہ او امام مسلم روایتونو کښې دې داسې تعارض راشی نو ترجیح به د بخاری روایت ته ورکولې شی، ددې نه علاوه د مسند احمد او نسائی په روایتونو کښې هم د (لا) الفاظ دی. (فتح الباری: ۹/۲۹۰)

۲۸- باب الحیس

[۵۱۰۹] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو وَمَوْلَى الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْظَلٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لَأَبِي طَلْحَةَ «الْأَمْسُ غُلَامًا مِنْ غِلْمَانِكُمْ يَخْدُمُنِي». فَخَرَجَ بِي أَبُو طَلْحَةَ، يُرِدُنِي وَرَاءَهُ، فَكُنْتُ أَخْدُمُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- كُلَّمَا نَزَلَ، فَكُنْتُ أَسْمَعُهُ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ «اللَّهِمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْبُغْلِ وَالْجُبْنِ وَضَلَعِ الدَّيْنِ، وَغَلْبَةِ الرِّجَالِ». فَلَمَّ أَزَلَ أَخْدُمُهُ حَتَّى أَقْبَلْنَا مِنْ خَيْبَرَ، وَأَقْبَلَ بِصَفِيَّةَ بِنْتِ حَيٍّ قَدْ حَارَزَهَا، فَكُنْتُ أَرَاهُ يُجَوِّي وَرَاءَهُ بِعِبَاءَةٍ أَوْ بِكِسَاءٍ، ثُمَّ يُرِدُهَا وَرَاءَهُ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالصُّهْبَاءِ صَنَعَ حَيْثَا فِي نَظَرٍ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَدَعَوْتُ رَجُلًا فَأَكْأَكُوا، وَكَانَ ذَلِكَ بِنَاءَهُ بِهَا، ثُمَّ أَقْبَلَ حَتَّى إِذَا بَدَأَهُ أَحَدٌ قَالَ «هَذَا جَبَلٌ يُجَبِّنَا وَنُجِبُهُ». فَلَمَّا أَشْرَفَ عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ «اللَّهِمَّ إِنِّي أَحْرَمُ مَا بَيْنَ جَبَلَيْهَا مِثْلَ مَا أَحْرَمَ بِهِ إِبْرَاهِيمُ مَكَّةَ، اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهْمُ فِي مَدِينِهِمْ وَصَاعِهِمْ». [ار: ۲۷۳۲]

د حیس متعلق تاسو ته معلوم دی چې دا پنیر، کهجورې او غورې یو ځانې کړې شی او یو خاص حلوه جوړیږی، مشهور شعر تاسو وئیلی دې چې:

وإذا تكون كريمة ادعى لها وإذا حاس الحيس يدعى جندب

د باب لاندې چې کوم روایت ذکر شوې دې هغه په کتاب المغازی کښې تیر شوې دې، او هلته په دې باندې بحث شوې دې.

۲۸- باب الأكل في إناء مفضض.

[۵۱۱۰] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سَيْفُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ مُجَاهِدًا يَقُولُ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى أَنَّهُمْ كَانُوا عِنْدَ حُدَيْقَةَ فَاسْتَقَى فَسَقَاهُ مُجُوسِي. فَلَمَّا وَضَعَهُ

(ا) اوگورنی: کشف الباری، کتاب المغازی: ۲۵۲، ۲۵۳.

الْقَدَحِ فِي يَدِهِ رَمَاهُ بِهِ وَقَالَ لَوْلَا أَنِّي نَهَيْتُهُ غَيْرَ مَرَّةٍ وَلَا مَرَّتَيْنِ. كَأَنَّهُ يَقُولُ لِمَ أَفْعَلُ هَذَا، وَلَكِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «لَا تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ وَلَا الدِّيَابِرَ وَلَا تَشْرَبُوا فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَلَا تَأْكُلُوا فِي صِعَافِهَا، فَإِنَّهَا لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلِنَافِي الآخِرَةِ».

[۵۳۰۹، ۵۳۱۰، ۵۴۹۳، ۵۴۹۹، ۵۴۹۹]

دا حدیث پاک په رومبی خل امام بخاری رحمته الله ذکر فرمائیلې دې، عبدالرحمان بن ابی لیلی فرمائی چې مونږ خلق حذیفه رضی الله عنه سره ناست وو. هغوی اوبه او غوښتلې یو مجوسی ورته اوبه راوړې. کله چې پیاله ئې ددوی په لاس کښې کیخوده نو هغوی دا غوزاره کړه او وې فرمائیل چې که مادي یو یا دوه خل منع کړې نو داسې به مې نه کولې. یعنی غصه کښې به مو پیاله نه غوزاروله. ما د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه اوريدلی دی چې رینیم او دیباج مه اغوندئ اونه دسرو او سپینو لوبنو کښې اوبه څکئ اونه ددې په رکیبو کښې خوراک کوئ. ځکه چې په دنیا کښې دا دکافرو سامان دې. او زموږ دپاره به په آخرت کښې وی.

قوله: (اناء مفضض): هغه لوبنی ته وائی چې په هغې باندي د چاندئ اوبه خپړولې شوې وی دسرو په اوبه باندي ملمع شوی لوبنی ته (مذهب) وائی.

د حدیث پاک د ترجمه الباب سره مناسبت: دلته رومبی اشکال دا کیږي چې امام بخاری رحمته الله د باب تقدیم تاخیر اکل متعلق قائم کړې دې، او حدیث پاک ئې کوم ذکر کړې دې هغه د شراب متعلق دې، حافظ ابن حجر رحمته الله ددې په جواب کښې لیکي چې: (وحدیث حذیفه الذی

ساقه فی الہاب النہی عن الشرب فی آیة الذهب والفضة ویؤخذ منه منع الاکل بطریق الالتحاق) (۱) یعنی اگر چې حدیث د شرب متعلق دې لیکن شرب سره اکل هم لاحق کوی او د اکل ممانعت هم ددې نه اخذ کولې شی. ځکه چې کوم علت د شرب د ممانعت دې، هم هغه د اکل د ممانعت هم دې.

دویم اشکال دادې چې ترجمه الاب کښې د (اناء مفضض) ذکر کړې دې. حالانکه حدیث پاک کښې (آیة الذهب والفضة) ذکر دې. د چاندئ اوبه ورکړې شوې لوبنی او د چاندئ لوبنی کښې فرق دې.

علامه کرمانی رحمته الله ددې جواب ورکړې دې چې د (مفضض) لفظ اگر چې دهغه څیز دپاره استعمالیږي چې د چاندئ ملمع شوې وی. بیا هم اگر که یو لوبنی پوره پوره د چاندئ جوړ شوې دې. نو په دې باندي هم د (مفضض) اطلاق کیدی شی، داسان په ترجمه الباب کښې مطابقت موجود دې. (۲)

(۱) فتح الباری: ۶۹۲/۹

(۲) شرح الکرمانی: ۴۹/۲.

دچاندئی او سرو لوښو کښې اکل شرب دائمه اربعه په نیز حرام او ناجائز دی. (۱)
البته (انا مفضل) او (سراج مفضل) باره کښې اختلاف دې. د امام ابو حنیفه رضی الله عنه مذهب امام
قدوری رضی الله عنه دا نقل کړې دې چې داسې لوښې او داسې زین استعمالول جائز دی، په دې
شرط چې چرته د چاندئی کار شوې وی. دهغه ځانې نه دې اجتناب او کرهښی، او نه ددې څی
په هغه خوله اولگولې شی، او نه دې په هغې باندې کښی. (۲)
صاحب هدایه فرمائی چې خوله دې د چاندئی نه بیله اوساتلې شی. او زین کښې ددې د
کیناستو په ځانې چاندئی نه بیل پکار دې. (۳)

د امام ابو یوسف رضی الله عنه په نیز (اناء مفضل) استعمالول مکره دی، د امام محمد رضی الله عنه باره کښې
اختلاف نقل شوې دې، د ځینو په نیز ددوئ رائي امام ابو یوسف رضی الله عنه سره ده او د ځینو په
نیز امام ابو حنیفه رضی الله عنه سره دې. (۴) یعنی که د چاندئی ځانې نه پرهیز او کړې شی نو په ا
ستعمالول کښې هیڅ باک نشته دې.

۳۰- باب ذِکْرِ الطَّعَامِ

[۵۱۱۱]. حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْأَثْرَجَةِ،
رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ، وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الثَّمَرَةِ لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا
حُلْوٌ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الرِّيحَانَةِ، رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ
الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ، لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ. [ر: ۴۷۳۲]

[۵۱۱۲]. حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا خَالِدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ -
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «فُضِّلَ عَائِشَةُ عَلَى النِّسَاءِ كَفُضِّلَ التَّرِيدُ عَلَى سَائِرِ
الطَّعَامِ» [ر: ۱۳۵۵۹]

[۵۱۱۳] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ سُمَيٍّ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ
- صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ، يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ نَوْمَهُ وَطَعَامَهُ، فَإِذَا قَضَى
تَهَمَّتْهُ مِنْ وَجْهِهِ فَلْيُعَجِّلْ إِلَى أَهْلِهِ».

ددې ترجمه الباب نه د امام بخاری رضی الله عنه مقصد څه دې؟

شارح بخاری ابن بطال فرمائی چې د امام بخاری رضی الله عنه مقصد عمده خوراگونه اباحت خودل

(۱) عمدة القاری: (۶۰/۲۱)

(۲) اوگورنی: القدوری کتاب الحظر والاباحه: (۲۵۲).

(۳) الهدایه مع فتح القدیر کتاب الکراهیه: (۴۴۲/۸).

(۴) الهدایه مع فتح القدیر کتاب الکراهیه: (۴۴۲/۸).

دی چې عمده خوراک خوړلو کښې څه باک نشته دې اودا د زهد منافی نه دی (۱)
 د ښه خوراکونو ذکر په حرص کښې داخل نه دی: شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمته الله علیه
 فرماني چې زما په نیز د امام بخاری رحمته الله علیه مقصد ددې باب نه دادې چې مختلفو او لذیذ
 خوراکونه ذکر کول حرص کښې داخل نه دی (۲)
 اوداهم ممکن دی چې امام بخاری د سنن ابو داؤد روایت طرفته اشاره کوی، په دې کښې د
 نبی کریم صلی الله علیه و آله ارشاد نقل کړې شوې دې چې:

(رددت ان عندی خبزۃ بیضاه من برة سمره ملبقة بلبن وسمن) (۳) یعنی څما زړه غواړی چې ما سره د
 شامی غنمو سپینه روټی وې چې په غوړو او پڼو کښې تروی.
 نبی کریم صلی الله علیه و آله د ښه خوراک ذکر کولو خواش او کړو، ظاهر دی چې دې ته حرص نشی وئیلې.
 لهذا که څوک سرې د خپلې خوښې عمده خوراک کله ذکر او کړې نو په دې باندي د حرص
 الزام لگول نکیر کولې نشی. د امام بخاری رحمته الله علیه مقصد (باب ذکر الطعام نه هم دادې.
 دباب لاندي چې کوم درې احادیث ذکر کړې شوی دی، هغه وړاندي تیر شوی دی، او په
 دریو دواړو کښې د طعام ذکر دې، په رومی کښې د (طعم) او باقی دواو کښې د طعام.
 د باب آخری روایت آخر کښې دی چې (فاذ تفض نهته من وجهه فلیعجل ال اهله) ددې مطلب
 دادې چې د کوم مقصد دپاره سفر کړې دې، کله چې هغه مقصد او ضرورت پوره شی نو
 واپس کور ته راتلل پکار دی.

۳۰- باب الأدم

[۵۱۱۴] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ رَيْبَعَةَ أَنَّ سَمْعَ الْقَاسِمَ بْنَ
 مُحَمَّدٍ يَقُولُ كَانَ فِي بَرِيرَةَ ثَلَاثُ سُنَنٍ، أَرَادَتْ عَائِشَةُ أَنْ تَشْتَرِيَهَا فَتُعْتِقَهَا، فَقَالَ أَهْلُهَا،
 وَلَنَا الْوَلَاءُ، فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ «لَوْ شِئْتَ شَرَطْتِي بِهِ هُمْ.
 فَأَيُّمَا الْوَلَاءِ لَسُنُّ أَعْتَقَ». قَالَ وَأَعْتَقْتُ فُحْبِرْتُ فِي أَنْ تَقَرَّحَتْ زَوْجَهَا أَوْ تَفَارِقَهُ، وَدَخَلَ
 رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَئِذٍ عَائِشَةَ وَعَلَى النَّارِ بَرْمَةٌ تَقُورُ، فَدَعَا بِالْغَدَائِقَاتِ
 بِحَبْزٍ وَأَدِمَ مِنْ أَدِمِ الْبَيْتِ فَقَالَ «أَلَمْ أَرَحْمًا». قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَلَكِنَّهُ لَحْمٌ تُصَدِّقُ بِهِ
 عَلَى بَرِيرَةَ، فَأَهْدَتْهُ لَنَا. فَقَالَ هُوَ صَدَقَةٌ عَلَيْهَا، وَهَدِيَّةٌ لَنَا». (ار: ۱۴۸۰۹)

(ادم) د همزه او دال په ضمه سره او دال په سکون سره هم لوستلې شی، (ادام) جمع ده، سالن
 ته وائی، امام بخاری رحمته الله علیه ددې باب نه د سالن د استعمال جواز طرفته اشاره کړې ده.

(۱) فتح الباری: ۶۹۳/۹ عمدة القاری: (۶۰/۲۱).

(۲) تعليقات لامع الدراری: ۳۹۶/۹، الابواب والتراجم: (۸۸/۲).

(۳) سنن ابو داؤد کتاب الاطعمة باب فی الجمع بین لونین من الطعام: (۳۵۹/۳) رقم الحدیث: (۳۸۱۸).

دټولو نه بهترین سالن غوښه دې، نو د ابوهریره رضی اللہ عنہ یو روایت د امام ابن ماجه رضی اللہ عنہ موصولا نقل کړې دې. (سیدالادامی الدنيا والاخرة اللحم).^(۱) اسماعیلی روایت باب ته مرسل وئیلی دی او واقعتا هغه مرسل دې ځکه چې په دې کښې د قاسم بن محمد نه پس د عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا ذکر نشته دې البته امام بخاری رضی اللہ عنہ په کتاب النکاح او کتاب الطلاق کښې داموصولا نقل کړې دې. دلته ئې دا مرسلا ذکر کولو نه باندي په دې وجه اکتفا کيږي چې یو روایت همیشه تکرار سره یو شان مذکوره نه وی، ددې وجی دئی وړاندې موصولا ذکر کړو او دلته مرسلا^(۲).

۳۱- باب الحلواء والعسل.

[۵۱۱۵] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ عَنْ أَبِي أَسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُجِبُّ بِالْحَلْوَاءِ وَالْعَسَلِ. [ر: ۴۹۱۸]

[۵۱۱۶] حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ شَيْبَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي الْفُدَيْكِ عَنِ ابْنِ أَبِي ذُنْبٍ عَنِ الْمُقْبِرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كُنْتُ أَلْزَمُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِشَبَعِ بَطْنِي حِينَ لَا أَكُلُ الْخَمِيرَ، وَلَا أَلْبَسُ الْحَرِيرَ، وَلَا يَخْدُمُنِي فُلَانٌ وَلَا فُلَانَةٌ، وَأَلْصِقُ بَطْنِي بِالْحَصْبَاءِ، وَأَسْتَقْرِءُ الرَّجُلَ الْآيَةَ وَهِيَ مَعِيَ كَمَا يَنْقَلِبُ بِي فَيَطْعِمُنِي، وَخَيْرُ النَّاسِ لِلْمَسَاكِينِ جَعْفَرُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، يَنْقَلِبُ بِنَا فَيَطْعِمُنَا مَا كَانَ فِي بَيْتِهِ، حَتَّى إِنْ كَانَ لَيُخْرِجُ إِلَيْنَا الْعُكَّةَ لَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ، فَتَشْتَقُّهَا فَتُلْعَقُ مَا فِيهَا. [ر: ۳۵۰۵]

حلوا هر خوږ څيز ته وائی، زمونږ په علاقو کښې چې د سوجئ کومه حلوه مشهوره ده، عربي ژبه کښې دحلوا لفظ ددې دپاره مخصوص نه دې.^(۳) د امام بخاری رضی اللہ عنہ مقصد دادې چې د شرین او لذیذ څیزنو استعمال جائز دې، اودا د زهد خلاف نه دی.

د باب رومبی روایت مبارک کښې دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم شرینی او شهد خوښ کړی وو. علامه ثعلبی رضی اللہ عنہ په (فقه اللغة) کښې لیکلی دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم چې کومه حلوه خوښوله، هغه دکهجوړو په پینو کښې اغزلو سره جوړیده.^(۴)

(۱) فتح الباری: ۶۸۴/۹، سنن ابن ماجه: ۱۰۹۹/۲، باب اللحم رقم الحدیث: ۳۳۰۵، ولفظه سید طعام اهل الدنيا واهل الجنة للحم).

(۲) (فتح الباری: ۶۹۴/۹)

(۳) وقال الخطابي اسم الحلوى لا يقع الا على ما دخلته الصنعة وفي المخصص لابن سيده هي ما عولج من الطعام بحلاوة وقد تطلق على الفاكهة... فتح الباری: ۶۹۵/۹

(۴) فتح الباری: ۶۹۶/۹، وفقه للثعالبي: ۲۴۰.

قوله: كُنْتُ أَلْزَمُ النَّبِيَّ - لِشَيْعِ بَطْنِي : زه د نبي کریم ﷺ په خدمت کښې د شکم سیرنی دپاره اوسیدم، ځما د شکم سیرنی انتظام به هم کیدلو، لام تعلیل دپاره دې، (ای لاجل شهیم بطنی شهیم) د شین په کسره او دباء په فتحه سره شکم سیرنی ته وائی. (۱)

قوله: حِينَ لَا أَكُلُ الْخَمِيرَ، وَلَا الْأَبْسُ الْحَرِيرَ : داد هغه وخت خبره ده چې کله ما نه خمیره روتئ خورلې وه او نه مې د ریښمو جامې اچولې وې، دلته روایت کښې د (حریر) لفظ دې چې په هغه وخت کښې به ما حریر نه اچولو، چې ددې نه دا مفهوم راوځي چې گویا اوس حریر استعمالیږي، حالانکه ددې استعمال ناجائز دې لکه څنگه چې مخکښې درست نه وو، ددې نه هم درست نه وو.

د کتاب المناقب روایت کښې (حریر) په ځانې د (الحمیر) لفظ دې، چې ددې معنی منقش، د هاری دار او مزین خادر او کپړه ده. په دې صورت کښې مطلب واضح دې چې په هغه وخت کښې ځما سره د هاری دار او منقش او عمده لباس نه وو، دې نه پس الله ﷻ راته ټول هر څه را کړل نو ما خمیره روتئ خورل هم شروع کړل او عمده لباس اچول مې هم شروع کړل. قاضی عیاض د سیاق کلام موافقت په وجه هم دې روایت ته ترجیح ورکړې ده. (۲)

قوله: وَالصِّقُ بَطْنِي بِالْحَصْبَاءِ : او ما خپله خپته کانړو سره لگولې وه، (چې ددې د یخوالی په وجه د اولږې حرارت کښې کمې راشي). وړاندې فرمائی چې د مسکینانو دپاره د ټولو نه ښه سرې جعفر بن ابی طالب وو، هغوی به مونږ خپل ځان سره بوتلو او چې څه به دهغوی په کور کښې وو هغه به ئې مونږ باندې خورل، تر دې پورې چې ځینې وخت کښې به ئې خالی لوبښې هم راوړل او ما به دا ځټل.

قوله: (عُكَّةٌ) : دعین په ضمه او کاف په مفتوحه مشدد سره، د غورو وغیره ایښودلو دپاره دچمړې لوبښې ته وائی. جعفر رضی الله عنه به هغه راوړو، په دې کښې په غورې نه وو نو دا څیز به مو اوشلو او شلولو نه پس به چې په دې کښې دننه څه غورې وو مونږ به هغه ځټل. (۳)

قوله: فَنَشْتَقُهَا : په دې لفظ دوه روایتونه دی.

① قاضی عیاض شین او فاء سره (نشتقها) ضبط کړې دې، د اشتفاف معنی ده په لوبښې کښې موجود ټول څیزونه ځکل. په دې صورت کښې مطلب واضح دې چې مونږ په لوبښې کښې موجود غورې او تری وغیره صفا کول.

(۱) ارشاد الساری: ۱۲/۱۹۱.

(۲) فتح الباری: ۹/۶۹۶.

(۳) عمدة القاری: ۲۱/۶۲.

② دویم روایت د (نشستها) د شین او قاف سره دې چې ددې معنی شلول دی، هم دې روایت ته ابن التین ترجیح ورکړه ده، پورته تشریح ددې مطابق کړې شوې ده. (۱)
خو په دې باندې اشکال کیږي چې داسې دظرف شلول او ضائع کول څنگه به مقصده ضائع کول خو یقینا درست نه دی لیکن دلته خو تطیب قلب مسلم او ددې د تسلی دپاره داسې اوکړې شو، ځکه چې دې ته په اضاعت نشی و نیلې.

دویم جواب دادې چې ممکن دی چې دا شان شلوی چې دې نه پس قابل انتفاع وی (۲)، والله اعلم

۳۲- باب الدبابة

۱۵۱۱۷] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي عَوْنٍ عَنْ ثُمَامَةَ بِنِ أُنَيْسٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أتى مؤمناً له خياطاً، فأتى بدبابة، فجعل يأكله، فلم أزل أجهه منذ رأيت رسول الله -صلى الله عليه وسلم- يأكله. [ر: ۱۹۸۶]

(دپله) د ال ضممه او د باء مشدده سره، کدو ته وائی، ددې دپاره د قرع لفظ هم استعمالیږي.

ددې ډیرې فائده دي، د طبرانی روایت کښې نقل دی چې (علیکم بالقرم فانه یورث فی الدماغ)، (۳)
تاسو د کدو استعمال زیات کوئ او دا په دماغی قوت کې اضافه کوی.

خو دا روایت صحیح نه دي، ددې په سند کښې عمرو بن حسین یو راوی دي او هغه متهم دي. علامه ابن الجوزی په (کتاب الموضات) کښې ذکر کړې دي (۴) هسې د کدو فضیلت دپاره روایت باب کافی دي، په دې کښې دی چې نبی کریم ﷺ به د ببا شوق سره خوړلو، او انس ﷺ وائی چې کله نه ما نبی کریم ﷺ لیدلې دي چې دوی د ببا په شوق سره خوری نو څما هم دې سره محبت پیدا شوې دي.

۳۳- باب الرجل يتكلف الطعام لاخوانه.

۱۵۱۱۸] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ أَبِي مَعْقُودٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ كَانَ مِنَ الْأَنْصَارِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ أَبُو شُعَيْبٍ، وَكَانَ لَهُ غُلَامٌ لَحَامٌ فَقَالَ اصْنَعْ لِي طَعَامًا أَذْعُرُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- خَامِسَ خَمْسَةٍ، فَذَعَارَ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- خَامِسَ خَمْسَةٍ، فَتَبِعَهُمْ رَجُلٌ فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «إِنَّكَ دَعَوْتَنَا خَامِسَ خَمْسَةٍ وَهَذَا رَجُلٌ قَدْ تَبِعَنَا، فَإِنْ شِئْتَ أَذْنُتَ لَهُ، وَإِنْ شِئْتَ تَرَكْتَهُ».

(۱) اوگورنی: عمدة القاری: ۶۲/۲۱، فتح الباری: ۶۹۷/۹.

(۲) لامع الدراری: ۳۹۸/۹.

(۳) عمدة القاری: ۶۲/۲۱.

(۴) (کتاب الموضوعات لابن الجوزی: ۲۹۰/۲، اللالی المصنوعة کتاب الاطعمة: ۱۸۰/۲ لیکن دې د عمرو ن حصین نوم ذکر شوي دي. وتنزیه الشریعة المرفوعة کتاب الاطعمة الفصل الثانی: ۲/۲۴۴)

قَالَ بَلْ أَذْنُتُ لَهُ.

قال محمد بن يوسف: سمعت محمد بن اسماعيل يقول: اذا كان القوم على المائدة، ليس لهم ان يناولوا من مائدة الى مائدة اخرى، ولكن يناول بعضهم بعضا في تلك المائدة اويدعوا. (ار: ١٩٧٥)

د امام بخاري رحمته الله مقصد دادې چې يو سرې د خپل رور دپاره ډير لوڼې دعوت كوي او خوراك انتظام كوي نو دا درست دى او سنت كښې ددې اصل موجود دې. ابو مسعود انصاري رحمته الله نه روايت دې، فرمائي چې يو انصاري صحابي چې هغه ته به ابو شعيب وئيلي شو، د هغه يو لحام غلام وو يعنى غوښه به ئې خرڅوله، هغه خپل غلام ته اووئيل چې خوراك تيارك كړه، څه به نبى كريم صلى الله عليه وسلم سره پنځو كسانو لره دعوت كوم، هغوى نبى كريم صلى الله عليه وسلم سره پنځه كسان راوئبلل، دوى سره يو سرې بل هم وو، نبى كريم صلى الله عليه وسلم چې كله هلته اورسيدو نو وې فرمائيل چې تاسو مونږ پنځه كسان بللى يو، داسرې هم مونږ سره راغلي دي، كه ته غواړي نو ته ده ته هم اجازت ور كړه، او كه نه غواړي نو دې پريږده چې څى. هغه اووئيل چې ده ته هم اجازت دې.

حافظ ابن حجر رحمته الله او فرمائيل چې د دعوت كوونكى انصاري صحابي نوم اودده د غلام نوم ماته معلوم نشو، دلته د غلام دپاره د (لحام) صفت راوړې شوې دې. او په كتاب البيوع كښې د قصاب لفظ راغلي دي. (١)

قوله: خامس خمسة): د پنځو سړو پنځم يعنى نبى كريم صلى الله عليه وسلم نه سوا څلور وو، نبى كريم صلى الله عليه وسلم سره پنځه وو، د تركيب اعداد كښې شميرلې كيږي، په قرآن پاك كښې دى چې (شان الشين، ثالث ثلاثة)

نبى كريم صلى الله عليه وسلم سره دعوت كښې د شريكو او دې نه پس يو ځانې كيدونكو سړو نومونو باره كښې حافظ ابن حجر رحمته الله د لاعلمى اظهار كړې دې. (٢)
د ترجمه الباب ثبوت: اوس دا خبره پاتې كيږي چې د حديث باب نه به د ترجمه الباب ثبوت څنگه وي؟

① حافظ ابن حجر رحمته الله او علامه قسطلانى رحمته الله فرمائي چې دعوت كولو والا صحابي چونكه عدد په پنځو باندي منحصر كړو، چې ددې نه ظاهر يږي چې هغوى پرتكلف طعام تيار كړې وو، كه ساده دعوت وې او عام خوراك وې نو بيا حصر عدد به ئې نه كولو. (٣)
② گنگوهى رحمته الله فرمائي چې د روايت نه معلوم يږي چې دعوت كښې دغوښې اهتمام وو،

(١) فتح الباري: ٦٩٨/٩.

(٢) فتح الباري: ٦٩٨/٩.

(٣) اوگورنى: فتح الباري: ٦٩٨/٩، ارشاد الساري: ١٢/١٩٤، وقال العينى فى عمدة القارى: ٢١/٦٣. انه حصر العدد والحاصر متكلف لانه الزم نفسه بعدد معين وهذا تكلف لاحتمال الزيادة والنقصان.

(خکه دغوښې کاروبار کوونکی غلام ته ئې د خوراک تیارولو دپاره اووئیل، او ظاهر دی چې په کوم خوراک کښې غوښه وی هغه پرتکلف وی.) (۱)

⑤ شیخ الحدیث مولانا محمدزکریا رحمته الله علیه فرمائی چې د حدیث طرز او صنیع پخپله معلومیږي چې هغه خپل غلام ته خاص طور سره وئیلی وو چې څه نبي کریم صلی الله علیه و آله سره پنځو کسانو دپاره دعوت کوم ته خوراک تیار کړه. دې سره به یقیناً پرتکلف خوراک مراد دي. (۲)
د طفیلی حکم: دلته په حدیث پاک کښې دی چې نبي کریم صلی الله علیه و آله سره یو سړي د طفیلی په طور د دعوت نه بغیر لاړو، نبي کریم صلی الله علیه و آله د کور خاوند نه اجازت اوغوښتلو او هغه ورته اجازت ورکړو.

طفیلی دپاره حکم دادې که په خاص دعوت کښې هغه بغیر د اجازته لاړ شی او داعی ده ته په اجازت ورکولو باندې راضی نو دده دپاره خوراک خوړل جائز دی. (۳)
خو که دعوت داسې وی چې په هغې کښې صلاتی عام وی نو پدې کښې د خصوصی دعوت نه بغیر هم تلې شی.

امام ابو داؤد رحمته الله علیه یو روایت نقل کړې دي چې (من دخل بغیر دعوة دخل سارقاً وخرج مغترباً) چې کوم سړي بغیر دعوت نه رازی نو هغه غل دي او چې کله واپس لاړشی نولوټ کوونکی دي. (۴)
دلته په کراچي کښې داسې ډیر کیږي چې تا دولیمې دعوت د پنځو سوؤ یا سلو کسانو دپاره کړې دي لیکن پنځوس شپيته نور هم داخل شو، او مدعو میلمنو دپاره خوراک کمیږي، نو داسې دعوتونو کښې بغیر دعوت نه داخلیدل جائز نه دی.

البته که مدعو ته یقین وی که دې خپل ځان سره یو کس دو بوځی نو داعی به ددې شرکت محسوس نه کړي نو داسې صورت کښې بوتلې شی، او که دوئ بوځی نو ددوئ دپاره به مستقل اجازت اخلي. لکه څنگه چې نبي کریم صلی الله علیه و آله کړې وو، که او قرائنو نه داجازت او طیب نفس علم وی نو بیاصراحتاً د اجازت اخستلو ضرورت نشته دي.
داسې صورت کښې که داعی اجازت ورنکړي نو مدعو ته اختیار حاصل نه دي چې هغه دعوت ته د بوتلو یا ددې د قبلیدو نه پس رد کړي.

البته ددعوت قبلولو په وخت کښې شرط لگولې شی چې ما سره به د فلانی دعوت کوی، نو قبول دي گڼي نه، نبي کریم صلی الله علیه و آله یو ځل عائشه صدیقه رضی الله عنها دپاره داسې شرط لگولې وو، که د عائشه رضی الله عنها دعوت نشته دي نو بیا ماته قبول نه دي. (۵)

(۱) لامع الدراری: ۳۹۸/۹.

(۲) تعلیقات لامع الدراری: ۳۹۸/۹.

(۳) طفیلی طفیل طرفته منسوب دي، دا د کوفې دیو سړي نوم وو چې اکثر د دعوتونو کښې به بغیر د دعوت نه شاملیدو، دې نه پس د هر هغه سړي دپاره د طفیلی لفظ استعمال کړې شو چې بغیر دعوت نه رازی، خطیب بغدادی د طفیلیانو په ښکلی واقعاتو باندې یو کتاب لیکلې دي، اوگورنی: ارشاد الساری: ۱۹۳/۱۲.

(۴) داروایت ضعیف دي. فتح الباری: ۷۰۰/۹ ارشاد الساری: ۱۹۳/۱۲.

(۵) مذکوره تفصیل دپاره اوگورنی: فتح الباری: ۷۰۱، ۷۰۰/۹.

قوله: قال محمد بن يوسف سمعت محمد بن اسماعيل البخاري يقول: اذا

كان القوم على المائدة: داتعليق صرف د ابوزر عن المستملى په نسخه کښې دې. (۱)
محمد بن يوسف فرمائی چې ما د امام بخاري رحمته الله علیه نه دا آوريدلی دی چې کله څو کسان په يو دسترخوان کښې نو دوی ته دا حق حاصل نه دې چې يو دسترخوان والا په بل دسترخوان باندې ناستو خلقوته ورکړي، او که په يو دسترخوان باندې ناست وي نو په خپلو کښې يو بل لره ورکولو کښې اختيار دې.

قوله: ولكن يناول بعضهم بعضا في تلك المائدة او يدعوا..... اي يتركوا: يعني

يو دسترخوان والا يو بل که ورکوي يانې پرېږدي.
گنگوهی رحمته الله علیه فرمائی چې دا حکم په دې صورت کښې دې چې کله د صاحب طعام طرفته صراحتا يا دلالتا اجازت نه وي ليکن که صراحتا يا دلالتا اجازت وي نو بيا څيزونه د يو دسترخوان نه بل دسترخوان طرفته منتقل کولې شي، نو فرمائی چې:

قوله: ولا يناول من هذه المائدة الى مائدة اى اذا لم ياذن بذلك صاحب الطعام صراحة او دلالة، ودلالة

الاذان موجودة فيما اذا كان طعامان على مائتين واحدا من غير فرق وتكفل صاحب الطعام باشباعهم جملة:

فانه لا باس حينئذ في المناولة، (۲)

امام بخاري رحمته الله علیه پخپل قول کښې بيان شوې حکم د حديث پاک نه اخذ کړې دې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله د دعوت نه پس يو بل سرې دپاره اجازت غوښتلو، نو دعوت نه پس د تصرف فی الطعام يو عام اجازت حاصل شو، او ددې په بنياد باندې د يو بل سرې دپاره اجازت غوښتلې شي، ددې برخلاف که څوک سرې بالکل مدعو نه وي نو ظاهر دی چې هغه نورو دپاره به څه اجازت حاصلولې شي.

هم دا حال په يو دسترخوان باندې د ناستو خلقو دې، په دې دسترخوان باندې هغه ته د تصرف حق حاصل دې، نو دوی څيزونه يو بل طرفته منتقل کولې شي. ليکن بل دسترخوان باندې موجود څيزونو طرفته چونکه هغه مدعو نه دې ددې وجې نه په هغه دسترخوان باندې موجود څيزونو نه هغه څيزونه نشي اخستې. نو حافظ ابن حجر رحمته الله علیه ليکي چې:

(وكاله استهبط ذلك من استئذان النبي صلی الله علیه و آله الداعي في الرجل الطاري ووجه اخذها منه ان الذين دعوا صار لهم

بالدعوة عبور اذن بالتصرف في الطعام المدعوا اليه بخلاف من لم يدع فينتزل من وضع بين يديه الشيء منزلة

من دعى له او ينزل الشيء الذي وضع بين يدي غيره منزلة من لم يدع اليه، (۳)

(۱) فتح الباری: ۷۰۱/۹.

(۲) لامع الدراری: ۳۹۹/۹.

(۳) فتح الباری: ۷۰۱/۹.

۳۳- باب من أضاف رجلاً إلى طعامه وأقبل هو على عمله.

[۵۱۱۹] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ سَمِعَ النَّظَرَ أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ قَالَ أَخْبَرَنِي ثُمَامَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنْتُ غُلامًا مَاشِيَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَدَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِيهَا طَعَامًا وَعَلَيْهِ دُبَاءٌ، فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَّبِعُ الدُّبَاءَ - قَالَ - فَلَمَّا رَأَيْتُ ذَلِكَ جَعَلْتُ أَجْمَعُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ - قَالَ - فَأَقْبَلَ الْغُلامَ عَلَيَّ عَمَلِهِ. قَالَ أَنَسٌ لَا أَزَالُ أَحِبُّ الدُّبَاءَ بَعْدَ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَنَعَهُ مَا صَنَعَهُ. [ر: ۱۹۸۶]

که یو سرې بل چا ته دخوراک دعوت ورکوی، ملیمه راغلو او خوراک ئې دده مخکښې کیخودلو او پخپله پخپل کار کښې مشغول شو نو په دې کښې هیڅ باق نشته دې، حدیث باب کښې ددې تصریح شته دې چې غلام خوراک د نبی کریم ﷺ مخکښې کیخودو او پخپله په کار کښې مشغول شو.

۳۵- باب المرق

[۵۱۲۰] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ أَنَّ خَيْطًا دَعَا النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَطَعَامٍ صَنَعَهُ، فَذَهَبَتْ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَرَّبَ خُبْزَ شَعِيرٍ وَمَرَقًا فِيهِ دُبَاءٌ وَقَدِيدٌ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَّبِعُ الدُّبَاءَ مِنْ حَوَالِي الْقِصْعَةِ، فَلَمَّا أَرَأَى أَحِبُّ الدُّبَاءَ بَعْدَ يَوْمَيْهِ. [ر: ۱۹۸۶]

(مرق) خوروه ته وائی، امام بخاری رحمته الله په کتاب الاطعمه کښې د مطعوماتو تذکره کوی او معطوماتو کښې خوروه هم داخله ده. ددې وجې ئې ددې ذکر هم او کړو.

۳۶- باب القديد

[۵۱۲۱] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أْتَى بِمَرَقَةٍ فِيهَا دُبَاءٌ وَقَدِيدٌ، فَرَأَيْتُهُ يَتَّبِعُ الدُّبَاءَ يَأْكُلُهَا. [ر: ۱۹۸۶]

[۵۱۲۲] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَائِيسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ مَا فَعَلَهُ إِلَّا فِي عَامِ جَاءَ النَّاسُ، أَرَادَ أَنْ يُطْعِمَ الْغَنِيِّ الْفَقِيرَ، وَإِنْ كُنَّا لَنَرْفَعُ الْكُرَاعَ بَعْدَ خَمْسِ عَشْرَةَ، وَمَا شَبِعَ آلَ مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ خُبْزٍ بَرٍّ مَادُومٍ ثَلَاثًا. [ر: ۵۱۰۰]

قوله: قديد: په اصل کښې هغه غوښې ته وائی چې په هغې باندې مالګه اولرولې شی او

په نمر کنبې ئې اوچولو ته کيخودلې شی او بیا د ضرورت مطابق استعمالولې شی.
د باب په دواړو حدیثونو کنبې د غوښې ذکر دې. رومی روایت کنبې د (قدید) او دویم
کنبې د (کرام) په دواړو روایتونو باندې کلام تیر شوې دې.

۳۷- باب مَنْ نَأْوَلَ أَوْ قَدَّمَ إِلَى صَاحِبِهِ عَلَى الْمَائِدَةِ شَيْئًا.

قَالَ وَقَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ لَا بَأْسَ أَنْ يُنَاوَلَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا، وَلَا يُنَاوَلَ مِنْ هَذِهِ الْمَائِدَةِ إِلَى مَائِدَةٍ أُخْرَى.

[۵۱۲۳] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ إِنَّ خَيْطًا دَعَا رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِيَطْعَامَ صَنَعَهُ - قَالَ أَنَسٌ - فَذَهَبْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى ذَلِكَ الطَّعَامِ، فَقَرَّبَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خُبْزًا مِنْ شَعِيرٍ وَمَرَقًا فِيهِ دُبَّاءٌ وَقَدِيدٌ - قَالَ أَنَسٌ - فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَّبِعُ الدُّبَّاءَ مِنْ حَوْلِ الصَّحْفَةِ، فَلَمْ أَزَلْ أَحِبُّ الدُّبَّاءَ مِنْ يَوْمِئِذٍ. وَقَالَ ثُمَامَةُ عَنْ أَنَسٍ، فَجَعَلْتُ أَجْمَعُ الدُّبَّاءَ بَيْنَ يَدَيْهِ. [ر: ۱۹۸۶]

په دې باب کنبې د امام بخاری رحمته الله علیه سابقه کلام، د ابن مبارک رحمته الله علیه د قول په طور راغلی دې،
په یو دسترخوان باندې کیناستونکو دپاره یو بل طرفته خیزونه ورکول جائز دی. لکه څنگه
چې حدیث پاک کنبې تصریح ده چې انس رضی الله عنه د کدو تکرې نبی کریم صلی الله علیه و آله ته وړاندې کړې.

۳۸- باب الرُّطْبِ بِالْقِثَاءِ.

[۵۱۲۴] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْكُلُ الرُّطْبَ بِالْقِثَاءِ. [۵۱۳۲، ۵۱۳۴]

(رطب) تازه کهجورې ته وائی. (اقشاء) بادرنګ ته وائی. نبی کریم صلی الله علیه و آله به تازه کهجورې
بادرنګ سره استعمالولې. او مقصد په دې کنبې دا وو چې کهجوره کنبې موجود حرارت
بادرنګ بردوت سره کم شی او اعتدال پیدا شی.

باب

[۵۱۲۵] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَبَّاسِ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ أَبِي عُمَانَ قَالَ تَضَيَّقْتُ أَبَاهُ هَرِيرَةً سَبْعًا، فَكَانَ هُوَ وَأَمْرَأَتُهُ وَخَادِمُهُ يَعْتَقِبُونَ اللَّيْلَ أَثْلَاثًا، يُصَلِّي هَذَا، ثُمَّ يُوقِظُ هَذَا. وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَ أَصْحَابِهِ تَمْرًا، فَأَصَابَنِي سَبْعُ تَمْرَاتٍ إِحْدَاهُنَّ حَشْفَةٌ.

[۵۱۲۶] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكْرِيَاءَ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي عُمَانَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَسَمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَنَا تَمْرًا فَأَصَابَنِي مِنْهُ تَمْسٌ أَرْبَعٌ تَمْرَاتٍ وَحَشْفَةٌ، ثُمَّ رَأَيْتُ الْحَشْفَةَ هِيَ أَشَدُّهُنَّ لِيْضْرِيْسِي. [ر: ۵۰۹۵]

د حافظ ابن حجر رحمته الله، علامه عینی رحمته الله او علامه قسطلانی رحمته الله په نسخو کښې دا باب بلاترجمه دې لیکن زموږ په هندوستانې نسخو کښې ددې ترجمه (باب الحشف) موجود دې.

(حشف) (حشفة) جمع ده، خرابې کهجورې ته وائی. شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمته الله فرمائی چې دې نه مخکښې امام بخاری رحمته الله یو ترجمه قائمه کړې وه چې په دعوت کښې پرتکلف خوراک اهتمام کول جائز دی، دلته د (باب الحشف) ترجمه قائمې او وائی چې هغه تکلف ضروری نه دې. اوشی خو صحیح گنی نه، او ماحضر که میلنو ته پیش کړې شی نو دا هم صحیح ده. (۱)

تعارض د روایاتو او دهغې حل: دلته د باب په رومبې روایت کښې ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چې ماته اووه کهجورې را کړې او په بل روایت کښې د پنځو ذکر دې.

① ابن التین فرمائی چې په دې کښې خو دې یو روایت په وهم باندې محمول کړې شی او یادې دا په تعدد واقعاتو باندې محمول کړې شی.

حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چې د اتحاد مخرج په وجه تعدد واقعاتو باندې محمول کول یو بعیده غونډې خبره ده. (۲)

② علامه کرمانی رحمته الله مشهور جواب ورکړې دې چې د (عدد اقل اکثر) ته نفی کوی، لهذا په دواړو کښې تعارض نشته دې. (۳)

③ حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چې دا یو مجلس کښې د تقسیم د دوو مراحلو بیان دې، په رومبې ځل دوئ پنځه کهجورې تقسیم کړې وی، په دویم روایت کښې هم ددې ذکر دې. بیاڅه کهجورې پاتې شوې نو دوئ دوباره تقسیم کړې، په رومبې روایت کښې د کل و مجموعې ذکر دې.

قوله: تَضَيَّفْتُ أَبَاهُ رِيْرَةَ أَي نَزَلَتْ بِهِ ضَيْفًا... أَي سَبْعَ لِيَالٍ: یعنی څه اووه ورځو پورې د ابوهریره رضی الله عنه سره میلمه اوم، او ددوئ خادم او ددوئ بی بی یو یو حصه د شپې به په وار وار پاسیدل. د شپې یوه حصه به یو عبادت کولو، بیا به هغه آرام دپاره ځملاستو، بل به ئې راپاسولو. بیا به هغه یو حصه عبادت کولو نه پنځ دریم به یې پاسولو، د اشان ټوله شپه به په کور کښې د عبادت سلسله جاری وه.

يَعْتَبُونَ: بِالْقَافِ أَي: يَتَنَاوَبُونَ قِيَامَ اللَّيْلِ.

(۱) (الابواب والتراجم: ۸۹/۲).

(۲) (فتح الباری: ۷۰۵/۹).

(۳) (شرح الکرمانی: ۵۶/۲۰).

٣٩- باب الرطب والتمر.

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: وَهَزَى إِلَيْكَ بِمِذْبَعِ النَّخْلَةِ تَسَاقَطَ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا
 ١٥١٢٧] وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ صَفِيَّةَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ
 عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ تُوِّفِيَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقَدْ شَبِعْنَا مِنَ
 الْأَسْوَدِيِّينَ التَّمْرَ وَالْمَاءَ. [٥٠٦٨]

د ترو او اوچو كهجورو باره كنبې امام بخارى رحمته الله دا ترجمه قائم كړې ده ، او دې نه پس د
 قرآن كريم آيت نې نقل كړې دې ، چې په هغې كنبې د ترو كهجورو ذكر دې
 لوندې كهجورې د نفاس والا بنسختي دپاره ډير مفيد دى ، عبد بن حميد د ربيع بن خيشم طريق
 سره روايت نقل كړې دې چې (ليس للنفساء مثل الرطب ولا المريض مثل العسل) (١)

١٥١٢٨] (٢) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو عَسَانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ
 إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا
 قَالَ كَانَ بِالْمَدِينَةِ يَهُودِيٌّ وَكَانَ يُسَلِّفُنِي فِي تَمْرِي إِلَى الْجَدَادِ، وَكَانَتْ لِي جَابِرِ
 الْأَرْضِ الَّتِي بِطَرِيقِ رُومَةَ فَجَلَسْتُ، فَخَلَا عَامًا فَجَاءَنِي الْيَهُودِيُّ عِنْدَ الْجَدَادِ، وَلَمْ أَجِدْ مِنْهَا شَيْئًا،
 فَجَعَلْتُ أَسْتَنْظِرُهُ إِلَى قَائِلِ فَيَأْتِي، فَأَخْبَرْتُ بِذَلِكَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ
 «امْثُلُوا اسْتَنْظِرُوا لِي جَابِرِ مِنَ الْيَهُودِيِّ». فَجَاءُونِي فِي تَمْرِي فَجَعَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 يُكَلِّمُ الْيَهُودِيَّ فَيَقُولُ أبا القاسمِ لَا أَنْظِرُهُ. فَلَمَّا رَأَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَامَ فَطَافَ
 فِي النَّخْلِ، ثُمَّ جَاءَهُ فَكَلَّمَهُ فَأَبَى فَنَمَتُ فَنَمَتُ بِقَلِيلِ رُطْبٍ فَوَضَعْتُهُ بَيْنَ يَدَيْ النَّبِيِّ - صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَكَلَ ثُمَّ قَالَ «أَيْنَ عَرِيشِكَ يَا جَابِرُ». فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ «أَفْرُشُ لِي فِيهِ». فَفَرَشْتُهُ
 فَدَخَلَ فَرَقَدَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ فَجِئْتُهُ بِقَبْضَةٍ أُخْرَى فَأَكَلَ مِنْهَا، ثُمَّ قَامَ فَكَلَّمَ الْيَهُودِيَّ فَأَبَى

(١) فتح الباري: ٧٠٧/٩

(٢) (يسلفى من السلف اى يدفع له الثمن قبل الثمر واستلام (الجداد) زمن قطع قطع النخل، (رومة) اسم
 موضع قرب المدينة (فجلست) بقيت الارض نخلا بدون ثمر وفى رواية (فخاست) يعنى خالقت معهود
 هامن الجمل، (فخلا) من التخلية اى تاخر وفاء السلف وفى رواية (نخلا) اى بقيت الارض نخلا (استنظره)
 اطلب منه ان يمهلى (قابل) عام ثان، (رطب) ثمر النخل قبل ان يصبح تمرا (عريشك) المكان الذى
 اتخذته من بستانك به و تقيل فيه والعريش ما يستظل به عند الجلوس تحته، وقيل: النساء (قام فى
 الرطاب) طاف بين النخل وعليه ثمره، الثانية) المرة الثانية، (فوقف فى الجداد) اى حال قطع الثمر واثناء ،
 (محمد بن يوسف) هو انفريرى الراوى، عن البخارى (ابو جعفر) هو محمد بن ابى حاتم وراق البخارى،
 (محمد بن اسماعيل) هو البخارى نفسه (محلليس عندى مقيدا) اى مضبوطا (فخلا ليس فيه شك) اى هذا
 هو الذى يظهره والله اعلم.

عَلَيْهِ فَقَامَ فِي الرَّطَابِ فِي النَّخْلِ الثَّانِيَةَ ثُمَّ قَالَ «يَا جَابِرُ جَدِّ وَأَقِصْ». فَوَقَّفَ فِي الْجَدَادِ فَجَدَّدَتْ مِنْهَا مَا قَضَيْتُهُ وَفَضَّلَ مِنْهُ فَخَرَجْتُ حَتَّى جِئْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَبَشَّرْتُهُ فَقَالَ «أَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ».

عرش النمل: ۱۲۳ وعرش: بناء، وقال ابن عباس: معروشات: الانعام: ۱۱۴۱ ما
يعرش من الكرم وغير ذلك، يقال: عروثها البقرة: ۲۵۹ أبنيتها.

قال محمد بن يوسف قال ابو جعفر قال محمد بن اسماعيل فخلاليس عندي مقيدائم
قال فخلاليس فيه شك

د جابر رضي الله عنه د قرض واقعه: د باب دويم روايت كنيي جابر رضي الله عنه فرمائي چي مدينه منوره كنيي
يو يهودي وو، او هغه به ماسره زما د كهجورو د شو كولو په وخت كنيي بيع سلم كوله، زما
خه زمكه د بئر رومه په لار كنيي وه، يو كال په دي زمكه كنيي هيخ پيداوار اونشو. نو
مالره هغه يهودي د پيداوار په وخت كنيي راغلو او ما ددي نه هيخ نه وو شو كولي، نو
ماده سره د راتلونكي كال دپاره مهلت او غوښتلو ليكن ده انكار او كړو.

نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته ددي خبر ور كړې شو. نبي كريم صلى الله عليه وسلم خپلو صحابه كرامو رضي الله عنهم ته او فرمائيل
چي خي چي د جابر رضي الله عنه دپاره ددي يهودي نه مهلت واخلو. نو دا خلق زما باغ ته راغلل، نبي
كريم صلى الله عليه وسلم دي يهودي ته دمهلت دپاره او فرمائيل. نو هغه يهودي او وئيل چي ائي ابو القاسم
صلى الله عليه وسلم! خه ده ته مهلت نشم ور كولي، هر كله چي نبي كريم صلى الله عليه وسلم دا صورت او كتلو نو او دريدل
او په باغ كنيي او گرزيدل. بيا دي يهودي ته زاغلل او خبرې اترې ئي ورسره او كړې. ليكن
هغه او نه منل. خه پورته شوم خه رطب كهجورې مي راوړې. او نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته مي پيش
كړې. نبي كريم صلى الله عليه وسلم هغه او خورلې. بيا نبي كريم صلى الله عليه وسلم او فرمائيل چي ائي جابر رضي الله عنه! ستا
جونگړه چرته ده. ما ورته او خودله، زما دپاره دي خه د خملاستو خائي جوړ كړه، ما ورته
جوړ كړو. نبي كريم صلى الله عليه وسلم دننه تشریف يوړو او آرام ئي او كړو. د بيداريدو نه پس ما خه
نورې كهجورې هغه ته پيش كړې. نبي كريم صلى الله عليه وسلم هغه او خورلې. بيائي يهودي سره خبرې
اترې شروع كړې خو هغه او نه منل او مهلت ور كولو نه ئي انكار او كړو. نو په دريم ځل نبي
كريم صلى الله عليه وسلم كهجورو لره راغلل او وي فرمائيل چي ائي جابره صلى الله عليه وسلم! ته شو كوه. او دي يهودي
ته ئي ور كوه. نبي كريم صلى الله عليه وسلم د كهجورو د شو كولو په خائي كنيي تشریف كيخودو. نو ما
هغه هومره كهجورې او شو كولي او دي يهودي ته مي دهغه قرض ادا كړو، خه باقى پاتي
شوې، خه بهر راووتلم او نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته مي د قرض ادا كيدو زيرې ور كړو، نبي كريم
صلى الله عليه وسلم او فرمائيل چي خه گواهي ور كوم چي خه دالله تعالى رسول يم.

دعروش او عريش نه مراد مكان دي: په سند كنيي د ابو غسان نوم محمد بن مطرف دي او
د ابو حازم نوم سلمه بن دينار دي، دي نه پس ابراهيم بن عبدالرحمان بن ابي ربيعه دي، د
ابوربيعه نوم عمرو يا حذيفه دي، دده خوئي عبدالله دفتح مکه په موقع اسلام قبول كړې
وو، دده د جاهليت په زمانه كنيي نوم بحير وو، نبي كريم صلى الله عليه وسلم دده نوم بدل كړو او عبدالله

ئې دده نوم کيخودو. د عبدالله شمير په اشراف قريش کښې کيدلو. (۱)
ابراهيم بن عبدالرحمان: د ابراهيم بن عبدالرحمان په بخاري شريف کښې صرف دا يو حديث
دې. (۲)

دا د ام کلثوم بنت ابوبکر صديق رضي الله عنه خوني دې. عائشه صديقه رضي الله عنها دده ترور ده.
دې د جابر بن عبدالله، عائشه صديقه رضي الله عنها او د خپل نيکه عبدالله بن ابي ربيعه رضي الله عنه نه
روايت نقل کوي. (۳)

اگر چې ابن القطان، يعني بن سعيد، ددوئ باره کښې او وئيل چې (لايعرف له حال)، (۴)
ليکن نورو ائمه د جرح و تعديل دوئ ته ثقه وائي، ابن خلفون فرمائي چې (هوئغه مشهور) او په
حاکم کښې ئې ددوئ د حديث تصحيح کړې ده. (۵)
ابن حبان په کتاب الثقات کښې ددوئ ذکر کړې دې. (۶)
امام بخاري رضي الله عنه په تاريخ کبير کښې دد تذکره کړې ده. (۷)

قوله: وَكَانَ يُسْلِفُنِي فِي تَمْرِي إِلَى الْجِذَاذِ: هغه يهودی به په دې وعده چې
د کهجورو شوکلو باندې ئې ادا کوي، ماته ئې قرض راکړې وو.

(جذاذ) د جيم په کسره او فتحه دواړه رنگ وئيلې کيږي، شوکول ته وائي. يعني د کهجورو
شوکولو زمانې پورې ئې ماته قرض راکړې وو.

په دې باندې اشکال کيږي چې (سلف ال الجذاذ) د شولووخته پورې قرض ورکول، د امام
بخاري رضي الله عنه په نيز دا جائز نه دی. (۸)

دويم اشکال دادې چې نورو ثقه راويانو دا قصه نقل کړې ده، په هغې کښې دی چې قرض
په جابر رضي الله عنه باندې نه وو بلکه دهغه په والد باندې وو، او دلته دی چې قرض په جابر رضي الله عنه
باندې وو، نو دا حديث پاک شاذ دې. ځکه چې د شاذ تعريف دې چې (ما رواه الثقة مخالفا
رواه احفظ منه واضبط)، (۹)

(۱) الاستيعاب لابن عبد البر: ۸۹۶/۳، والتجريد للذهبي: ۳۱۰/۱.

(۲) فتح الباری: ۷۰۸/۹ عمدة القاری: ۶۹/۲۱

(۳) اوگورنی: تهذيب الكمال: ۱۳۳/۲، رقم الترجمة: ۲۰۲.

(۴) تهذيب الكمال: ۱۳۴/۲.

(۵) تعليقات تهذيب الكمال للدكتور بشار عواد: ۱۳۴/۲.

(۶) کتاب الثقات لابن حبان: ۱۰/۴، اول کتاب التابعين.

(۷) تاريخ البخاری الكبير: ۲۹۶/۱، ۲۶۷، اوگورنی الجرح والتعديل لابن ابي حاتم: ۱۱۱/۱، والجمع لابن

القيسراي: ۲۰/۱.

(۸) فتح الباری: ۷۰۸/۹

(۹) (ظفر الاماني بشرح السيد الشريف الجرجاني: ۳۶۹/۲، وعلوم الحديث لابن الصلاح النوع الثالث معرفة

الشاذ: ۷۶ - ۷۹، وتيسير مصطلح الحديث: ۱۱۶، الشاذ والمحفوظ.)

د رومبی اشکال جواب دادې چې سلف الی الجذاذ هغه وخت کښې جائز نه دې کله چې عقد بیع کښې وخت متعین شوي نه وي، لیکن که وخت متعین شوي وي، نو په دې صورت کښې جائز دي، دلته دا مختصر په وجه صرف سلف الی الجذاذ ذکر دې، گڼی اصل عقد کښې وخت متعین وو. (۱)

د دویم اشکال جواب دادې چې د شنذوذ تعدد واقعي په وجه لرې کیدیشی یعنی ډیر ممکن دی چې قرض د جابر رضی الله عنه په پلار هم وو او جابر رضی الله عنه باندې هم، نورو ثقه راویانو د جابر رضی الله عنه د پلار قصه ذکر کړې ده او روایت باب کښې پخپله د جابر رضی الله عنه د قرض واقعه ذکر شوي ده، نو د اشان دا حدیث پاک د تعدد واقعات په وجه شاذ نه دي، شاذ به هلته وي چې واقعه یو وه او یو ثقه راوی ددې په بیان کښې دخپل نه زیات ثقه راویانو نه مخالفت کړې وي، دلته داسې نه دي. (۲)

قوله: فَجَلَسْتُ، فَخَلَا عَامًا: ددې جملې شرح حدیث مختلف تشریحات کړې دي

① ابو مروان ابن سراج فرمائی چې (جَلَسْتُ) د مفرد متکلم صیغه ده، جابر رضی الله عنه فرمائی چې څه کیناستم یعنی د قرض د ادا کولو نه څه روستو شوم، او (خَلَى) یا باب تفعیل نه د (تخلية) نه دي، په معنی د (تاخر) په دې کښې ضمیر فاعل (سلف) په معنی د قرض طرفته راجع کول دي، (ای تاخر السلف عامًا) یعنی هغه قرض یو کال پورې مؤخر شو یا (خلا) مجرد کښې د (خلو) هم ددې تاخر په معنی کښې ده. (۳)

② دویم مطلب ددې دا بیان شوې چې دا لفظ (جَلَسْتُ) دي، د مفرد مؤنث غائب صیغه ده، او د ضمیر فاعل (ارض) طرفته راجع دي او مخکښې لفظ (فخلا) نه بلکه (نخلا) دي او صحیح عبارت دي (فَجَلَسْتُ، فَخَلَا عَامًا... ای تاخرت الارض عن الاثمار من جهة النخل) یعنی زمکه دکهجورې فصل ورکولو نه یو کال پورې کیناستله، روایت کښې دی چې (نخلا) کښې تصحیف او کړې شو او دا (فخلا) کړې شو. (۴)

③ د اصیلی په روایت کښې دی چې د (جلست) په ځای (جست) په معنی د منع کولو ده، او د ابونعیم په روایت کښې دی چې (خنست) په معنی د (تاخرت) دي (۵) په دې دواړو صورتونو کښې معنی واضح ده.

① (فتح الباری: ۷۰۸/۹، وعمدة القاری: ۶۹/۲۱).

② عمدة القاری: ۲۱/، فتح الباری: ۹/.

③ فتح الباری: ۷۰۹/۹.

④ فتح الباری: ۷۰۹/۹، عمدة القاری: ۶۹/۲۱.

⑤ فتح الباری: ۷۰۹/۹، عمدة القاری: ۶۹/۲۱.

④ د اسماعیلی په روایت کښې دی چې دا پوره جمله داشان ده چې (فخست علی عاماً) یعنی هغه زمکه په ماباندې یو کال مؤخره شوه (علی) کښې تصحیف کړې شوې دې. چا دا (فغلی) جوړ کړې دې. او چا (فغلا) جوړ کړې دې. (۱)

⑤ د کشمینی رحمته روایت کښې دی چې دا (فخاست) دې، چې ددې معنی خلاف ورزوی کړونکې ده. (ای مخالفت الارض معهودها وحملها) (۲)

قوله: وَلَمْ أَجِدْ مِنْهَا شَيْئًا: (لَمْ أَجِدْ) دهمزه په فتحه او د جیم ضمه او دال په تشدید سره، د باب نصر نه د واحد متکلم صیغه ده، (جدالشیء..... جدا وجداد) شول کول. (فهو مجدود) د حضرت جابر رضی الله عنه مطلب دا وو چې تر اوسه ما په باغ کښې هیڅ نه وو شو کولې.

قوله: أَبْنِ عَرِيشِكَ: (العريش، البکان الذی اتخذته فی البستان لستطیل به و تقیل فیه) (۳) په باغ کښې د آرام دپاره چې کوم چپر یا جونگره جوړولې شی هغې ته عریش وائی.

قوله: ثُمَّ قَالَ «يَا جَابِرُ جَدًا»: (جد) د (جداد) نه دې، یعنی ائی جابر رضی الله عنه اوشوکوه، (واقض ای اوق) یعنی قرض ادا کړه.

قوله: فَقَالَ «أَشْهَدُ أَنَّي رَسُولُ اللَّهِ»: دې کښې چونکه د خرق عادت په طور ډیر کم خیزونه په طور د معجزې کافی شو ددې وجې نبی کریم صلی الله علیه و آله دا جمله او فرمائیله. د باب آخر کښې د ابن عباس رضی الله عنه تعلیق په کتاب التفسیر کښې موصولا تیر شوې دې. (۴)

- ۳۲ باب أَكْلُ الْجَمَارِ

[۵۱۲۹] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي مُجَاهِدٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ يَبْنَانُ مَخْنُ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جُلُوسٌ إِذْ أَتَى بِجَمَارٍ مَخْلَّةٍ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنَّ مِنَ الشَّجَرِ لَمَا بَرَكَتُهُ كَبَرَكَةِ الْمُسْلِمِ». فَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَعْنِي الْمَخْلَةَ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَقُولَ هِيَ الْمَخْلَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. ثُمَّ التَّقْتُ فَإِذَا أَنَا عَشْرَةَ أَهْلًا أَحَدُهُمْ فَسَكْتُ، فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «هِيَ الْمَخْلَةُ». [ر: ۶۱]

امام بخاری رحمته مقصد جمار یعنی دکهجورې د گابهي جواز خودلې دی چې دا خوړل جائز

(۱) فتح الباری: ۷۰۹/۹ عمدة القاری: ۶۹/۲۱.

(۲) فتح الباری: ۷۰۹/۹ عمدة القاری: ۶۹/۲۱.

(۳) فتح الباری: ۷۰۹/۹.

(۴) کشف الباری: (کتاب التفسیر): ۲۰۲.

دی، په روایت باندې تفصیلی کلام په کتاب العلم کنبی تیر شوی دې. (۱)

۳۱- بَابُ الْعَجْوَةِ. (۲)

[۵۱۳۰] حَدَّثَنَا جُمُعَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ أَخْبَرَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ أَخْبَرَنَا عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ تَصَبَّحَ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعَ تَمْرَاتٍ عَجْوَةً لَمْ يَضُرَّهُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ سُمٌّ وَلَا سِحْرٌ». [۵۴۳۵، ۵۴۳۶، ۵۴۴۳]

قوله: عَجْوَةٌ: د مدينې منورې يو خاص قسم مشهورې كهجورې دې، كتاب الطب كنبي ددې تفصيل رازی.

حديث پاك كنبي نبي كريم ﷺ ددې فضيلت بيان كړېدې چې سرې كه د سحر په وخت كنبي اووه عجوه كهجورې او خورې نو په دغه ورځ به ده ته زهر نقصان نه اورسوي اونه به ورته جادو.

قوله: جمعه بن عبد الله: حديث پاك امام بخاري رحمه الله په رومبي ځل ذكر كړې دې، په دې كنبي امام بخاري رحمه الله شيخ جمعه بن عبد الله بلخي دې، د جمعه د جيم په ضمه او د ميم په سكون سره دې. ځينو وئيلي دي چې دده نوم يحيى دې، جمعه دده لقب دې. (۳)

ابن حبان په كتاب الثقات كنبي ددې ذكر كړېدې، او دوي ته ئې مستقيم الحديث وئيلي دي. (۴)

دوي په كال ۲۳۳ هجري كنبي وفات شو. (۵)

(وماله في البخاري بل ولاقى الكتب الستة سوى هذا الحديث) (۶)

۳۲- بَابُ الْقِرَانِ فِي التَّمْرِ

د دوؤ كهجورو په يو ځائي خورلو كنبي اختلاف دې. د ظاهر په نيز دوه كهجورې يو ځائي خورل جائز نه دې. (۷)

(۱) كشف الباري: (كتاب التفسير)

(۲) (۵۱۳۰) الحديث اخرج به البخاري ايضا في كتاب الطب باب الذواء بالعجوه للسحر رقم الحديث: ۶۵۳۵. وفي باب ما يذكر في اسم النبي ﷺ: رقم الحديث: ۵۴۴۳. واخرجه مسلم في كتاب الاطعمة: باب فضل تمر المدينة رقم الحديث: ۲۰۴۷. اخرج ابو داؤد في كتاب الطب باب في تمر العجوة: ۴ / فتح الباري: ۹ / رقم الحديث: (۳۸۷۶).

(۳) تهذيب الكمال: ۱۲۰ / ۵. رقم الترجمة: (۹۶۲).

(۴) كتاب الثقات لابن حبان: ۱۶۵ / ۸.

(۵) تهذيب الكمال: ۱۲۱ / ۵. تهذيب الكمال: ۱۱۱ / ۲، ۱ / رقم الترجمة: (۱۰۹۰).

(۶) فتح الباري: (۷۱۱ / ۹).

(۷) شرح مسلم للنووي: (۱۸۱ / ۲).

جمهور وائی چې دامکرو ددی (۱)

امام نووی رحمته اللہ علیہ فرمائی چې په دې کبسي تفصیل دې. که کهجورې د ډیرو سرو په مینځ کبسي مشترک وی او یو ځانې خوراک دپاره ناست وی نو دهغوی د اجازت نه بغير دوه یو ځانې خوړل جائز نه دی. البته د اجازت په صورت کبسي هېڅ باک نشته دې. که صراحتاً اجازت ملاؤ شی او یا دلالة، چونکه په دې کبسي د ټولو برابر حق دې، اوس که څوک دوه دوه خوری نو د نورو په مقابله کبسي به زیات وصول کوونکي وی، چې دهغې د اجازت نه بغير دې مستحق نه دې. (۲)

البته که مشترک کهجورې نه وی، ذاتی دی نو ددې نه دخپلې خوبسې اخستلې شی او خوړلې شی، خو په دې کبسي ذکر شوي علت نشته دې.

عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا او جابر رضی اللہ عنہ نه منقول دی چې دوه کهجورې یو ځانې کول او خوړل ددې وجې مکروه دی چې په دې کبسي د حرص د هوس شائبه موندې شی. (۳)

عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا او جابر نه منقول دی چې دوه دوه کهجورې یو ځانې خوړل ځکه مکروه دی چې په دې کبسي د حرص و هوس شائبه موند شی. (۴)

د امام محمد رحمته اللہ علیہ او دنورو ډیرو عالمانو رائي داده چې د اسلام په شروع کبسي د قران فی التمر منع کړې شوي وه، دې نه پس ددې اجازت ورکړې شو. (۵)

بریده رضی اللہ عنہا ته یو مرفوع روایت هم په مسند بزار کبسي دې دوئ او فرمائیل چې (کنت نهیتکم

عن القران فی التمر وان الله وسع علیکم فاقربوا) (۶) ما تاسو مخکبسي د قران فی التمر نه منع کړې وی، ددې و چې چې عسرت او قتلت زمانه وه، او الله سبحانه و تعالی وسعت راوستو، ددې وجې اوس په دې کبسي هېڅ حرج نشته دې.

[۵۱۳۱] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا جَبَلَةُ بْنُ سُوَيْمٍ قَالَ أَصَابَنَا عَامُ سَنَةِ مَعَ ابْنِ الزُّبَيْرِ

فَرَزَقْنَا تَمْرًا، فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ يَمْرُؤُنَا وَنَحْنُ نَأْكُلُ وَنَقُولُ لَا تُقَارِنُوا فَإِنَّ النَّبِيَّ -

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنِ الْقِرَانِ. ثُمَّ يَقُولُ الْآنُ يَسْتَأْذِنَ الرَّجُلُ أَخَاهُ. قَالَ شُعْبَةُ

الْإِذْنُ مِنْ قَوْلِ ابْنِ عُمَرَ: [۲۳۲۳]

جبله بن سحيم د کوفی اوسیدونکي دې او تابعی دې، بخاری شریف کبسي ددوئ روایتونه

صرف د عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ نه دی، فرمائی چې مونږ د عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہ په زمانه کبسي

قحط کبسي اخته شو، هغوی مونږ ته کهجورې را کړې، هغه مونږ سره تیریدو او مونږ

(۱) شرح مسلم للنووی: ۱۸۱/۲، باب نهی الاکل مع جماعة عن قران تمرین ونحوهما فی لقمة الا باذن اصحابه)

(۲) شرح مسلم للنووی: ۱۸۱/۲.

(۳) فتح الباری: ۸۱۴/۹، باب القران فی التمر.

(۴) (فتح الباری: ۷۱۴/۹، باب القران فی التمر)

(۵) مرفقات شرح مشکوة کتاب الاطعمة: ۱۷۳/۸.

(۶) فتح الباری: ۷۰۴/۹

کھجورې خورلې. نو وې فرمائیل چې دوه کھجورې په یو ځایې مه خورئې ځکه چې نبی کریم ﷺ ددې نه منع فرمائیلې ده. بیا فرمائی چې مگر دا چې سرې د خپل رور نه اجازت واخلي. نو په دې صورت کبې دوه یو ځایې خورلې شی.

قوله: قال شعبة: الان من قول ابن عمر: دا تعلیق نه دې بلکه ماقبل سند سره

متصل دې. شعبة فرمائی چې (الان يستاذن الرجل احاه) د حدیث پاک مرفوع حصه نه ده بلکه داد عبدالله رضي الله عنه قول دې، نو خطیب ددې روایت تخریج کړې دې، په دې کبې تصریح ده

چې (وقال ابن عمر الان ان يستاذن الرجل احاه) (۱)

لیکن حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چې د شعبه په اصحابو کبې ځینې دې لره مرفوع کوی، ځینې دا په تردد سره نقل کوی چې دا مرفوع دې یا موقوف دې او ځینو جزم سره وئیلې دی دا موقوف دې یعنی شعبة نه روایت کوونکو کبې تعارض دې.

نورو تابعینو کبې سفیان رحمته الله، ابن اسحاق رحمته الله، شیبانی رحمته الله، مسعر رحمته الله او زید بن ابی انیس رحمته الله دا روایت نقل کړې دې.

د سفیان ثوری روایت په کتاب الشركة کبې تیر شوې دې، ددې الفاظ دی چې (نهی ان یقرن

الرجل بین التمرین جیعا یستاذن اصحابه) (۲)

حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چې (وهذا ظاهرة الرفع مع احتمال الادراج) (۳)

د شیبانی رحمته الله روایت ابوداؤد نقل کړې دې چې (نهی عن الاقران الا ان تستاذن اصحابه) (۴) دا هم ظاهرا مرفوع دې لیکن ادراج احتمال په دې کبې هم دې.

د زید بن ابی انیس روایت ابن ابی حبان نقل کړې دې، ددې الفاظ دې چې (من اکل مع قوم من تمر فلا یقرن فان اراد ان یفعل ذلك فلیستاذنهم فان اذنوا فلیفعل) (۵)

ددې وجې حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چې (فالذی ترجع عندی ان لا ادراج) یعنی د ټولو روایتونو مخکبې ایخودو نه پس دا معلومېږي چې اذن قول د حدیث مرفوع حصه ده، موقوف نه. (۷)

۳۳- باب بالقِثَاءِ.

[۵۱۳۲] حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ

(۱) فتح الباری: ۷۱۲/۹

(۲) صحیح بخاری کتاب الشركة باب الاقران فی التمرین الشركاء رقم الحدیث: ۲۴۹۰.

(۳) فتح الباری: ۷۱۲/۹.

(۴) سنن ابوداؤد کتاب الاطعمة باب الاقران فی التمر عند الاكل: رقم الحدیث: ۳۶۲/۳: ۳۸۳۴.

(۵) دا هم ظاهرا مرفوع دې، د ادراج احتمال نه بهر حال دا هم خالی نه دې.

(۷) فتح الباری: ۷۱۳/۹.

سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَعْفَرٍ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ الرُّطْبَ بِالْقِثَاءِ. [ر: ۵۱۲۴]

د (شاه ترجمه بادرنگ او د (خيار) ککری کرې شوي دي ده، د نبي کریم ﷺ عادت مبارک د دواړو په باره کبسي دا وو چې نبي کریم ﷺ به رطب یعنی لمدي کهجورو سره به دا يو خائي او خورل، ځکه چې د بادرنگ تاثیر بيخ وي، اود کهجورې گرم، دواړه يو خائي کول او استعمالول سره اعتدال پيدا کيږي. (بطيخ) خربوزه، به هم نبي کریم ﷺ کهجورې سره خورله، نو د ابوداؤد په روايت کبسي دي چې (کان رسول الله ﷺ ياكل البطيخ بالرطب فيقول بكنسى حر هذا يبرد هذا، ويبرد هذا يحر هذا) (۱)

۳۳- باب بَرَكَةِ النَّخْلِ.

[۵۱۲۳] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ جَاهِدٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةٌ تَكُونُ مِثْلَ السُّلَيْمِ، وَهِيَ النَّخْلَةُ [ر: ۶۱]

په دي کبسي څه شک نشته دي چې د کهجورې ونه ډيره برکتناکه وي، ددي گتکي ماتولو نه پس ځناورو لره ورکولې شي، ددي دپانرو پکي جوړيږي، ددي بساخونه د چتونو دپاسه خلق استعمالوي، ددي تنا هم په تعمير کبسي دستني او شهتير په خائي استعماليږي، غرض دا چې هر څيز دي کار آمد دي.

حديث باب باندي تفصيلي بحث په کتاب العلم کبسي تير شوي دي. (۲)

۳۵- باب جَمْعِ اللَّوْنِيِّنَ أَوْ الطَّعَامِيْنَ بِمَرَّةٍ.

[۵۱۳۴] حَدَّثَنَا ابْنُ مِقَاتٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْكُلُ الرُّطْبَ بِالْقِثَاءِ. [ر: ۵۱۲۴]

نبي کریم ﷺ به ترلمدي کهجورې بادرنگ سره خورلي، ددي نه معلوم شو چې جمع اللونين يا جمع طعامين یعنی دوه مختلف قسمونه ميوې يا خوراک جمع کولې شي حافظ ابن حجر رحمته الله عليه فرمائي چې ددي باب نه شائد امام بخاري رحمته الله عليه د انس رحمته الله عليه نه مروی دهغه حديث تضعيف طرفته اشاره کرې ده، چې په هغې کبسي وارد شوي دي چې د نبي کریم ﷺ په خدمت کبسي يو لوبسي پيش کرې شو چې په هغې کبسي پي او شهد وو، نو نبي کریم ﷺ او فرمائيل چې: (ادمان في اناء..... لا اكله ولا احرمه) (۳) دوه پنځکړي په يو لوبسي کبسي دي؟ څه به نه دا او خوروم او نه به دا حرام گنرم، په دي روايت کبسي چونکه يو

(۱) سنن ابوداؤد کتاب الاطعمه في الجمع بين لونين لى الاكل: ۳/۳۶۳ رقم الحديث: (۳۸۳۶).

(۲) اوگورني کشف الباری کتاب العلم

(۳) فتح الباری: ۷۱۵/۹.

مجهول راوی دې ددې وجې دا ضعیف دې.

-باب من ادخل الضیفان عشرة عشرة-

[۵۱۳۵] حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنِ الْجَعْدِ أَبِي عُمَانَ عَنْ أَنَسِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَنَسٍ. وَعَنْ سِنَانِ أَبِي رَبِيعَةَ عَنْ أَنَسِ أَنَّ أُمَّ سَلِيمٍ أَمَّهُ عَمَدَتْ إِلَى مَدْيَنَ مِنْ شُعَيْرٍ، جَسْتَهُ وَجَعَلَتْ مِنْهُ خَطِيفَةً، وَعَصَرَتْ عُكَّةً عِنْدَهَا، ثُمَّ بَعَثَتْنِي إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي أَصْحَابِهِ فَدَعَوْتُهُ قَالَ «وَمَنْ مَعِي». فَجِئْتُ فَقُلْتُ إِنَّهُ يَقُولُ، وَمَنْ مَعِي، فَخَرَجَ إِلَيْهِ أَبُو طَلْحَةَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِمَّا هُوَ شَيْءٌ صَنَعْتَهُ أُمَّ سَلِيمٍ، فَدَخَلَ فَمَعِيَ عَلَيْهِ وَقَالَ «أَدْخِلْ عَلَيَّ عَشْرَةَ». فَدَخَلُوا فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، ثُمَّ قَالَ «أَدْخِلْ عَلَيَّ عَشْرَةَ». فَدَخَلُوا فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، ثُمَّ قَالَ «أَدْخِلْ عَلَيَّ عَشْرَةَ». حَتَّى عَدَّ أَرْبَعِينَ، ثُمَّ أَكَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ قَامَ، فَجَعَلَتْ أَنْظُرُ هَلْ نَقَصَ مِنْهَا شَيْءٌ. [ر: ۴۱۲]

د امام بخاری رضی اللہ عنہ مقصد دادې چې که میلمانه که ډیر زیات وی او خائې تنگ وی نو دوی لره تقسولې شی او لږ لږ کینول او دوی ته خوراک ورکولې شی،

ترجمة الباب کنبې د (عشمة) قيد احترازی نه دې چونکه حديث کنبې ذکر وو چې (ادخل على عشمة ادخل على عشمة) نو ددوی رعایت سره امام بخاری رضی اللہ عنہ په ترجمة الباب کنبې د (عشمة) قيد لگولې دې، گنی د موقع او محل اعتبار سره که ته پنخوس پنخوس کینول غواړی نو هم په دې کنبې څه باک نشته دې، د خائې مطابق میلمانه کینولې شی.

انس رضی اللہ عنہ فرمائی چې دده مور بی بی ام سلیم یو مد اوربشې دلیا کړې وی او په دې باندي هغه د خپل لوبنی نه غوړی واچول، بیا ئې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پسي اولیولم، څه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم لره راغلم نو په دغه وخت کنبې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم حضرات صحابه کرام رضی اللہ عنہم سره ناست وو، ما ورته دعوت ورکړو، نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې ماسره کوم ملگری دی او دا هم لارشی؟ څه واپس راغلم او دا اطلاع مې ورکړه چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی چې آیا هغه خلق ماسره راشی چې ماسره ناست دی؟ نو ابوطلحه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کنبې حاضر شو او عرض ئې اوکړو چې یارسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ا چې څه مو تیار کړی دی هغه کم دی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم تشریف راوړو، هغه خوراک نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم لره راوړې شو، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې لس لس کسان دننه راوېلئ، هغه خلق راغلل او ټولو په مړه خپته خوراک او فرمائیلو. تر دې پورې څلویښت کسان شمار کړې شو، بیا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خوراک او فرمائیلو، او اته اودریدل، مادي خوراک ته کتل په دې کنبې هیڅ نه وو کم شوی.

قوله: حبشته ای جعلته جشيشا، والجيش دقيق غير ناعم: یعنی ددې نه ئې دلیا جوړه

کړه، د (جش) معنی دل کول او نیم کوفته جوړول دی، د (خطیفة) او (عصيدة) یو معنی ده هغه

خوراک چي اوره گدوڊ کړې شي او جوړولې شي، په دې کښې غوړي هم شاملولې شي (۱)
ابن بطال رضي الله عنه فرمائي چې په يو ځاني خوراک کولو کښې برکت دي. امام ابو داؤد رضي الله عنه په
دې سلسله کښې يوروايت هم نقل کړې دي (فاجتمعوا على طعامكم واذكروا اسم الله يبارك لكم فيه) (۲)

۳۷- باب مَا يُكْرَهُ مِنَ الثُّومِ وَالْبُقُولِ .

فِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
[۵۱۳۶] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ قِيلَ لَأَنْتُمْ مَا سَمِعْتُمْ النَّبِيَّ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الثُّومِ فَقَالَ «مَنْ أَكَلَ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا». [ر: ۸۱۸]

[۵۱۳۷] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا أَبُو صَفْوَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ

ابْنِ شَهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَطَاءُ أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - زَعَمَ عَنِ النَّبِيِّ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «مَنْ أَكَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلًا فَلْيَعْتَزِلْنَا، أَوْ لِيَعْتَزِلْ مَسْجِدَنَا». [ر: ۸۱۶]

امام بخاري رضي الله عنه په دې باب کښې ئې هغه سبزيانې مکروه او کوزولې چې په هغې کښې دننه
بوئی وي، لکه اوربه، پیاز، مولی او گندنا وغیره.

د اورې وغیره متعلق د جمهورو علماء مسلك دادې چې دا مکروه تنزیهی ده. د ظاهریو په

نیز مکروه تحریمی ده ځکه چې ددې بدبوئی سره فرښتو او خلقو ته تکلیف رسی.

البته حرام نه دی ځکه چې ابویوب انصاری رضي الله عنه چې کله دا سبزیانې د نبی کریم صلی الله علیه و آله په

خدمت کښې پیش کړې نو نبی کریم صلی الله علیه و آله دا اونه خوړلې، هغوی تپوس او کړو چې یارسول

الله صلی الله علیه و آله آیا دا حرام دی څه؟ نو نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې حرام نه دی، (لکنی اکراهه من

اجل ریحه) ددې بدبوئی په وجه ځما دانه دی خوښې.

امام ترمذی دې حدیث پاک ته حسن وئیلی دی.

او بل روایت کښې دی چې نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائی چې (کل فان انا حی من لاتنا حی) (۳)

ددې نه دعامو خلقو حق کښې ددې سبزیانو استعمالولو اباحت معلومیري لیکن دا اباحت

به هله وی چې کله نورو ته تکلیف نه وی.

د بدبوئی په وجه دا خوښ کړې شوی نه دی لیکن چونکه په دې کښې نورې فائدي هم دی،

ددې وجې دا پخول او په نورو طریقو سره ددې بوئی ختمول او دا خوړل بهر حال د فائدي نه

خالی نه دی نو یو حدیث پاک کښې دی چې (ان کنتم لایه اکلها فامیتوها طهخا) (۴)

(۱) فتح الباری: ۷۱۷/۹

(۲) فتح الباری: ۷۱۷/۹

(۳) اوگورنی سنن الترمذی کتاب الاطعمه باب ماجاء فی کراهیه اکل الثوم والبصل: ۴/۲۶۱، رقم الحدیث: (۱۸۰۷).

(۴) اوگورنی سنن ابو داؤد کتاب الاطعمه باب اکل الثوم: ۴/۲۶۱، رقم الحدیث: ۳۷۲۷، ۳/۳۲۱.

البتة د نبی کریم ﷺ په حق کښې د دې استعمال د ځینې عالمانو په نیز حرام وو او د ځینو په نیز مکروه وو. (۱)

روایت باب کښې دی چې کوم سرې اوږه یا پیاز او خوری، نو هغه دې زمونږ نه بیل وی یانې او فرمائیل چې هغه دې زمونږ د مسجد نه بیل وی، د (مسجدنا) نه مطلقا مساجد مراد دی، د مسجد نبوی ﷺ تخصیص نشته دې، نو ځینو روایتونو کښې (فلا یقرهن المساجد) الفاظ راغلی دی، د دې وجې دا حکم ټولو مسجدونو لره شامل دې. (۲)

۳۸- باب الْكَبَاثِ، وَهُوَ شَمْرُ الْأَرَاكِ.

[۵۱۳۸] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيْرٍ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِمَرِّ الظُّهْرَانِ نَجِيئِي الْكَبَاثَ فَقَالَ «عَلَيْكُمْ بِالْأَسْوَدِ مِنْهُ، فَإِنَّهُ أَيْطَبُ». فَقَالَ أَكُنْتُ تَرَعِي الْغَنَمَ قَالَ «نَعَمْ، وَهَلْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا رَعَاهَا». [ر: ۳۲۲۵]

ځینو نسخو کښې د (کباث) تشریح ورق والا سره کړې شوې ده. دا سهوه ده، د پیلو ونې ته (کباث) نه وائی، بلکه د پیلو میوې ته کباث وائی.

جابر رضی الله عنه فرمائی چې مونږ نبی کریم ﷺ سره مقام مرالظهران کښې وو، مونږ د پیلو د ونې میوې شوکولې، نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې د تور رنگ والا او شوکوئی، ځکه چې هغه بنه وی، نبی کریم ﷺ نه تپوس او کړې شو چې آیا نبی کریم ﷺ چیلئ څرولې دی څه؟ ځکه چې دا چیلو څرولو والا عموما پیژنی، نبی کریم او فرمائیل چې آؤ یو نبی کریم ﷺ به هم داسې نه وی تیر شوی چې هغه چیلئ څرولې نه وی.

(ایطب: اطیب) معنی ده او د دې مقلوب دې لکه جذب، جذب.

۳۹- باب الْمَضْمُضَةِ بَعْدَ الطَّعَامِ.

[۵۱۳۹] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُدَّادٍ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ سُوَيْدِ بْنِ الثُّعْمَانَ قَالَ:

خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِلَى خَيْبَرَ، فَلَمَّا كُنَّا بِالصَّهْبَاءِ دَعَا بِطَعَامٍ فَمَا أَتَى إِلَّا بِسُوقٍ، فَأَكَلْنَا فَقَامَ إِلَى الصَّلَاةِ، فَتَمَضَّمَضَ وَمَضَّمَضْنَا.

قَالَ يَحْيَى سَمِعْتُ بُشَيْرًا يَقُولُ حَدَّثَنَا سُوَيْدٌ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِلَى خَيْبَرَ، فَلَمَّا كُنَّا بِالصَّهْبَاءِ - قَالَ يَحْيَى وَهِيَ مِنْ خَيْبَرَ عَلَى رَوْحَةٍ - دَعَا بِطَعَامٍ فَمَا أَتَى إِلَّا

(۱) فتح الباری: ۳۱۸/۹.

(۲) فتح الباری: ۳۱۸/۹.

بَسِيقٍ، فَلَكُنَاهُ فَأَكَلْنَا مَعَهُ، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَمَضْمَضَ وَمَضْمَضًا مَعَهُ، ثُمَّ صَلَّى بِنَا الْعَرَبِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. وَقَالَ سُفْيَانُ كَأَنَّكَ تَسْمَعُهُ مِنْ يَحْيَى. [ر: ۲۰۶]

خوراک کولو نه پس خوله کنبی اوبه اچول، یعنی خوله گنگالول، مستحب دی چونکه په غابونو او اورو وغیره کنبی د خوراک خنبخوکی پاتې شی نو ددی وجی خوله کنبی اوبه اچول او خوله صفا کول پکار دی.

د باب دواړو روایتونو کنبی د مضمضمه ذکر دی.

قوله: وَقَالَ سُفْيَانُ كَأَنَّكَ تَسْمَعُهُ مِنْ يَحْيَى: سفیان رضی الله عنه خپل شاگرد علی بن عبدالله ته او فرمائیل چې ته دا حدیث څما نه اوری، دا داسې اوگنږه چې ته دا څما نه نه اوری، بلکه څما استاد د یحیی بن سعید انصاری نه اوری، یعنی دا ما ته دومره یاد دی چې لفظ بلفظ ئې بیا نوم لکه څنگه چې ما د یحیی نه اوریډلې وو، دا اوگنږه چې گویا ته ئې د یحیی بن سعید نه اوری.

۵۲- باب لعق الأصابع ومصها قبل أن تمسح بالمندیل.

[۵۱۴۰] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «إِذَا أَكَلْتَ أَحَدَكُمْ فَلَا يَمْسَحُ يَدَهُ حَتَّى يَلْعَقَهَا أَوْ يُلْعِقَهَا».

د خوراک کولو نه پس لاسونه په رومال وغیره سره اوچولو نه مخکنبی هغه دې اوختلې شی، او دې نه پس دې بیا لاسونه اوچ کړې شی، نو رومال به زیات نه گنده کیږی، امام بخاری رضی الله عنه په ترجمه الباب کنبی (مسح بالمندیل) سره غالباً دې روایت طرفته اشاره کړې ده چې کوم امام مسلم رضی الله عنه ذکر فرمائیلې دې، په هغې کنبی دی چې (فلا یسح یداه بالمندیل حتی یلعق اصحابه)، (یعنی گوتې دې رومال سره اوچولو نه مخکنبی اوختلې شی.

په خو گوتو خوراک کول پکا ردی: (فلا یسح یداه.....)، (ید) پورا لاس نه بلکه دې نه گوتې مراد دی. ځکه چې د مسلم شریف په روایت کنبی دی چې (ان رسول الله صلی الله علیه و آله کان یاکل بثلاث اصابع فاذا فرغ لعقها)، (یعنی نبی کریم صلی الله علیه و آله به په دريو گوتو سره خوراک کولو او د فارغیدو نه پس به ئې گوتې ختلې.

طبرانی د کعب بن عجره نه روایت نقل کړې چې په هغې کنبی د دريو گوتو تفصیل دې، هغه فرمائی چې (روایت رسول الله صلی الله علیه و آله یاکل باصابعه الثلاث بالاهام، والتقی تلیها والوسطی ویلعق الوسطی ثم التقی تلیها ثم الابهام) یعنی کته گوته د شهادت گوته، او مینخنئی گوته... دې دريو

(۱) صحیح مسلم کتاب الأطعمة باب استحباب لعق الاصابع: ۱۶۰۶/۳، رقم الحدیث: ۲۰۳۳.

(۲) صحیح البخاری کتاب الأطعمة باب استحباب لعق الاصابع: ۱۶۰۶/۳، رقم الحدیث: ۲۰۳۳.

وارو گوتو سره به ئې خوراك كولو او د ټولو نه مخكې مینځنی گوته، بیا د شهادت گوته او په آخر كې به ئې مټه گوته څټله.

ددې نه هم دا خبره معلومه شوه چې دريو گوتو سره خوراك كول مستحب دی، اگر چې په پنځو گوتو سره خوراك جائز دي، او د ابن شهاب زهري رضي الله عنه په يو مرسل روايت كې د نبی

كريم ﷺ نه هم ثابت دی په هغې كې چې (ان النبي ﷺ كان اذا اكل اكل بخمس) (١)
قاضي عياض رحمته الله فرمائي چې د دريو گوتو نه زياتو گوتو سره خوراك كولو دپاره استعمالولو كې يو د حرص او هوس شائبه داده چې ضرورت دريو گوتو سره پوره كيږي او كه خوراك داشان وي چې په دريو گوتو سره نمړئ نه صحيح جوړيږي نو بيا څلورمه او پنځمه گوته دې سره بلا كراهت استعمالولې شي. (٢)

قوله: حَتَّى يَلْعَقَهَا أَوْ يُلْعَقَهَا: تر دې پورې چې خپله ئې اوڅټي او يا ئې بل اوڅټي. رومبئ مجرد باب سمع دي، په معنی د څټلو او دويم باب د افعال نه دي په معنی د بل باندې څټل.

د گوتو په څټلو كې مصلحتونه: د گوتو په څټلو كې درې علتونه يا مصلحتونه بيان شوي دي. ① يو دا چې د څټلو نه پس رومال وغيره زيات گنده نشي او تلويت به هم نه وي.

② دويم علت د مسلم شريف يو روايت بيان كړې شوې دي. (اذا سقطت لقمة احدكم فليط ما اصابها من اذى ولياكلها ولا يدعها للشيطان ولا يسح يدها باليمين حتى يلعقها او يلعقها فانه لا يدري في اي طعامه البركة) (٣)

اود طبراني د روايت الفاظ دي چې (فانه لا يدري في اي طعامه يبارك له) (٤)
د برکت اصلی معنی زياتې دي، دلته ددې نه مراد څه دي؟ امام نووي رحمته الله فرمائي چې (والمراد بالبركة ما تحصل به التغذية وتسلم عاقبته من الاذى ويقوى على الطاعة) (٥)

③ قاضي عياض رحمته الله په يو دريم روايت كې بيان فرمائي چې هغوي فرمائي چې ددې حكم په دې وجه وركړې شو چې دطعام او غذا قليل مقدار هم سپك او حقير اونه گنرلې شي. (٦)
البته بل باندې څټلو كې ددې خبرې اهتمام دي وي چې په چا باندې گوتې څټې چې هغه كراهت او كركه نه محسوسوي، لكه بنځه، خادم، بچي وغيره. (٧)

١) مجمع الزوائد، ٢٨/٣، وطبقات ابن سعد: ١/٣٨١.

٢) فتح الباري: ٩/٧٢١.

٣) صحيح مسلم كتاب الاطعمة باب استحباب لعق الاصابع: ٣/١٦٠٦، رقم الحديث: ٢٠٣٣.

٤) فتح الباري: ٩/٧٢٢.

٥) شرح مسلم للنووي كتاب الاطعمة باب استحباب لعق الاصابع: ٢/١٧٥.

٦) فتح الباري: ٩/٧٢٢.

٧) فتح الباري: ٩/٧٢٢.

خینو خلقو اعتراض کړې دي چې گوتې څټل څه خوښ عمل نه دي، علامه خطابی رحمته الله علیه ددې اعتراض او ددې جواب ذکر کوی او فرمائی چې:

عاب قوم افسد عقلهم الترفه فزعموا ان لعق الاصابع مستحب كانهم لم يعلموا ان الطعام الذي علق باصابعه او الصفحة جزء من اجزاء ما اكلوه واذا لم يكن سائر اجزائه مستقدرا لم يكن الجزء اليسير باصابعه منه مستقدرا وليس في ذلك اكبر من مصه اصابعه بهابن شفتيه ولا يشك عاقل في ان لا باس بذلك فقد يفض الانسان فيدخل اصبعه في فيه فيدلك اسنانه وباطن فيه ثم لم يقل احد ان ذلك قذارة او سوء ادب (۱)

حديث باب نه يو دا خبره هم معلوم شوه چې خوراک کولو نه پس لاس او چول مستحب دی. قاضي عياض رحمته الله علیه فرمائی چې دا په هغه وخت کښې دی چې کله د لاسونو د وينځلو ضرورت نه وي، لکه لاسونو ته څه غوړوالي وغیره نه دي لگيدلې، ليکن که په لاسونو باندې غوړوالي وي او صرف لاسونه او چولو سره هغه نه زائل کيږي نو داسې صورت کښې لاسونه وينځل پکار دی. (۲)

لاسونه د خوراک نه مخکښې او روستو وينځل پکار دی: امام ابو داؤد رحمته الله علیه په صحيح سند سره يو روايت نقل فرمائی چې (من نامر في يده غير ولم يغسله فاصابه شيء فلا يلومن الا نفسه، (۳) يعني د شپې يو سړي په دې حالت کښې اوډه شي چې دده په لاس کښې څه غوړوالي او څه بوټي وي او په دې باندې څه زهريله څيز ورشي. يعني څه چينجې وغیره او چيچې نو بس هغه دې خپل ځان ملامت کړي او دا دې د خپل غفلت نتيجه او گنډی.

امام ترمذی رحمته الله علیه د سلمان فارسی رضي الله عنه يو روايت نقل کړې دي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم فرمائی چې (بركة الطعام الوضوء قبله والوضوء بعده) (۴) يعني د خوراک نه مخکښې او خوراک نه پس لاسونه او خوله وينځل د برکت باعث دی، په دې حديث پاک کښې د اودس نه مراد وضوء نه دي کوم چې مونځ دپاره کولې شي، بلکه لاسونه وينځل او خوله وينځل مراد دی. سفیان ثوري رحمته الله علیه د خوراک نه مخکښې لاسونه وينځلو ته مکروه وائی، امام ابو داؤد دا ضعیف گنړلې دي. (۵)

۵۳- باب المندیل

[۵۱۴۱] (۲) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ

(۱) فتح الباری: ۷۲۲/۹

(۲) فتح الباری: ۷۲۲/۹

(۳) سنن ابی داؤد کتاب الاطعمة باب فی غسل الیدین من الطعام رقم الحديث: ۳۸۵۲، ۳/۳۶۶

(۴) فتح الباری: ۷۲۲/۹

(۵) سنن الترمذی کتاب الاطعمة باب ماجاء فی الوضوء قبل الطعام وبعده رقم الحديث: ۴۶، ۱/۴، ۳۸۲.

(۶) (الحديث اخرجه ابن ماجه كتاب الاطعمة باب مسح اليد بعد الطعام: ۱۰۹۲/۲، رقم الحديث: ۳۲۸۲)

سَعِيدُ بْنُ الْحَارِثِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَأَلَهُ عَنِ الْوُضُوءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ، فَقَالَ لَا قَدْ كُنَّا زَمَانَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَا نَجِدُ مِثْلَ ذَلِكَ مِنَ الطَّعَامِ إِلَّا قَلِيلًا، فَإِذَا نَحْنُ وَجَدْنَاهُ لَمْ نَكُنْ لَنَا مَنَادِيلٌ، إِلَّا أَكْفَنَّا وَسَوَاعِدْنَا وَأَقْدَامَنَا، ثُمَّ نَصَلِي وَلَا نَتَوَضَّأُ.

امام بخاری رضی اللہ عنہ پہ دی باب کنبی د خوراک کولو نه پس رومال سره لاسونه داوچولو جواز ثابت کړې دې، جابر رضی اللہ عنہ فرمائی چې اور باندې پخ شوې خوراک مونږ ته د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کنبی ډیر کم نصیب شوې وو او کله چې به مونږ ته دا قسمه خوراک ملاؤ شو نو مونږ سره د لاسونو، پنبو او تلو نه سوا رومالونه نه وو. یعنی مونږ خلقو به خپل لاسونه د بدن په دې حصو باندې اوچول، بیا به مونږ مونځ کولو او د خوراک کولو په وجه به مونږ اودس نه کولو ځکه چې ما مست النار ناقض وضو نه دې.

ددې حدیث پاک د مفهوم نه معلومیږي چې امام بخاری رضی اللہ عنہ په ترجمه الباب کنبی ثابت کړې دی چې مونږ سره رومال نه وو، ددې وجې قدمونه او لاسونو وغیره سره به مو لاسونه اوچول، ددې مفهوم دا راوړی که رومال مونږ سره وې نو مونږ به پدې باندې لاسونه اوچول.

امام قفال په (محاسن الشیعة) کنبی لیکلی دی چې منديل یعنی رومال نه هغه رومال مراد دې چې اودس یا غسل نه پس استعمالیږي بلکه هغه تولىه هم مراد ده چې خوراک کولو نه پس چې د لاسونو لوندوالی او غوروالی وغیره د صفا کولو دپاره استعمالیږي. (۱)

۵۲- باب مَا يَقُولُ إِذَا فَرَغَ مِنْ طَعَامِهِ.

[۵۱۴۲] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ ثَوْرٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا رَفَعَ مَا بَدَتْهُ قَالَ «الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا طَيِّبًا مَبَارَكًا فِيهِ، غَيْرَ مَكْفِيٍّ، وَلَا مُؤَدِّعٍ وَلَا مُسْتَغْنَى عَنْهُ، رَبَّنَا».

[۵۱۴۳] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا فَرَغَ مِنْ طَعَامِهِ - وَقَالَ مَرَّةً إِذَا رَفَعَ مَا بَدَتْهُ - قَالَ «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانَا وَأَرْوَانَا، غَيْرَ مَكْفِيٍّ، وَلَا مَكْفُورٍ - وَقَالَ مَرَّةً الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبَّنَا، غَيْرَ مَكْفِيٍّ، وَلَا مُؤَدِّعٍ - وَلَا مُسْتَغْنَى، رَبَّنَا».

د خوراک کولو نه پس د الله تعالى حمد و ثنا، بیانول او شکر کول مستحب او مسنون دی، احادیثو کنبی مختلف ادعیه منقول دی، امام بخاری رضی اللہ عنہ دلته درې دعائو نقل کړې دي.

① رومبی دعا داده : «الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا طَيِّبًا مَبَارَكًا فِيهِ، غَيْرَ مَكْفِيٍّ، وَلَا مُؤَدِّعٍ وَلَا مُسْتَغْنَى عَنْهُ، رَبَّنَا» یعنی زیات د الله تعالى ښه شکر او برکت دې کوم چې کفایت به نشي کولې. یعنی د شکر حق مونږ نشو ادا کولې او دا نه پریښودې شی اونه دهغه د پاک ذات نه استغنا اوبې نیازی اختیارولې شی، ائې زمونږه ربه!

قوله: غَيْرَ مَكْفِيٍّ: د (مکفی) په تشریح کښې شارحینو مختلف اقوال لیکلې دي. داد حمد صفت هم جوړولې شی. (۱) پورته ترجمه هم ددې مطابق کړې شوې ده چې زمونږ د طرفه کوم حمد او شکر دې هغه هر گز کافی نه دي لیکن دا پریښودې هم نشی. لهذا مونږ د خپل استعداد مطابق ددوی حمد و شکر ادا کوو، او دا د طعام صفت هم کیدلې شی نو علامه عینی رحمته الله علیه لیکي چې:

(لفظ مکفی من الکفاية وهو اسم مفعول اصله مکفوی علی وزن مفعول ولما اجتمعت الواو والياء قبلت الواو یاء وادغمت الیاء ثم ابدلت ضمة الیاء کسرة لاجل الیاء والبعثی هذا الذی اکلنا لیس فیہ کفاية لما بعدة بحيث انه ینقطع ویكون هذا الاکل بل هو غیر منقطع عنا بعد هذا بل تستمر هذه النعمة لنا طول اعمارنا ولا تنقطع) ۲
 لدې حاصل دادې چې (لفظ مکفی) د اسم مفعول صیغه ده، د (مومی) په وزن باندې دي، د (مومی) قاعده په دې کښې جاری شوې ده او دا د (طعام) صفت دي او مطلب دادې چې دا کوم خوراک مونږ او کړو، د بعد دپاره دا کافی نه دي. گویا په دې کښې ضمناً ددې خبرې درخواست دي چې دا نعمت مونږ نه دي منقطع نه وی او دادې مسلسل جاری وی.

قوله: ولا مودع: (مودع) د میم په ضمه او د واو او د دال په فتح او تشدید سره دباب تفعیل نه صیغه د اسم مفعول ده. په معنی د متروک چې هغې ته الوداع وئیلې شوی وی. دا خو د حمد صفت دي چې هغه شکر پریښودې شو او یا د طعام صفت دي چې په دې طعام رغبت او ددې طلب متروک نه دي یا دې طعام ته (مودع) دا دال په کسره سره د اسم فاعل صیغه هم کیدې شی یعنی مونږ خو دې طعام ته الوداع او رخصت والا نه یو. (۳)

(رېنا): دا منادی منصوب دي، حرف ندا محذوف دي یعنی (یارېنا) او دې لره (هو) مبتدا محذوف خبر هم جوړولې شو. (۴)

② دویمه دعا ده: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانَا وَأَرْزَانَا، غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مَكْفُورٍ): شکر دهغه الله تعالی دپاره دي چې هغه پاک ذات زمونږ کفایت او کړو، مونږ ئې سیراب کړو، نه دهغه بې نیازی کولې شی او نه دهغه ناشکری کولې شی.

③ دریمه دعا داده: (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّنَا، غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مُودِعٍ - وَلَا مُسْتَفْتِيٍّ، رَبَّنَا) په دې کښې رومبې (رېنا) د الله تعالی صفت او دویم (رېنا) منادی دي.

④ یو دعا امام ابوداؤد رحمته الله علیه هم نقل کړې ده:

(۱) فتح الباری: ۷۲۵/۹

(۲) عمدة القاری: ۷۸/۲۱

(۳) عمدة القاری: ۷۸/۲۱، فتح الباری: ۷۲۵/۹

(۴) عمدة القاری: ۷۸/۲۱

(الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي اطعمنا وسقانا وجعلنا من المسلمين) (۱)

⑤ یو دعا امام ابو داؤد رضی اللہ عنہ دې الفاظو سره نقل کړې ده چې :

(الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي اطعمتم و سقتم و جعل له مخرجا) (۲)

⑥ یو دعا امام نسائی رضی اللہ عنہ نقل فرمایلي ده ، دهغې الفاظ دادی چې :

(اللهم اطعمت و سقیت و اغنیت و اقنیت و هدیت و احییت فلك الحمد على ما اعطیت) (۳)

⑦ یوه بله دعا هم امام ترمذی رضی اللہ عنہ نقل کړې ده چې :

(الحمد لله الذي اطعمني هذا و رزقنيه من غير حول مني و لا قوة) (۴)

۵۵- باب الأكل مع الخادم

[۵۱۴۴] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدٍ - هُوَ ابْنُ زِيَادٍ - قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ

عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «إِذَا أَتَى أَحَدَكُمْ خَادِمُهُ بِطَعَامِهِ، فَإِنْ لَمْ يُجِئْهُ

مَعَهُ فَلْيُنَاوِلْهُ أَكْلَهُ أَوْ أَكْلَتَيْنِ، أَوْ لُقْمَةً أَوْ لُقْمَتَيْنِ، فَإِنَّهُ وَلِي حَرَّةٍ وَعِلَاجُهُ». [ار: ۲۴۱۸]

د امام بخاری رضی اللہ عنہ مقصد دادې چې یو خادم خوراک تیار کړې دې، کله چې خوړلو دپاره کینی او هغه خوراک راوړی نو هغه دې هم ځان سره کینوی، او که مصلحت اجازت نه ورکوی یا خوراک کم وی نو هغه ته دې کم از کم یو نمړنی دوه ورکړې شی ځکه چې د خوراک په وخت کنبې هغه گرمی او سختی برداشت کړې ده، ددې دپاره ئې په انتظامات کولو کنبې تکلیف اوچت کړې وو. نو دا مناسبه نه دی چې تاسو هغه بالکل نظر انداز کړئ.

په دې کنبې دا هم مصلحت دې که دې طریقې سره نظر انداز کړې شو نو ددې نتیجه به دا وی چې هغه به بیا دپاره کوم خوراکونه تیاروی نو هغې کنبې به خیانت نه کوی. روایت کنبې علاج نه مراد خوراک تیارول او جوړول دی.

د مسلم شریف روایت کنبې دی چې: (فان كان الطعام مشغوما قليلا فليضع في يده منه اكله او اكلتين)

(۵) یعنی خادم دې ځان سره کینولې شی، لیکن که خوراک مشغوه یعنی ددې خوراک والا زیات وی او خوراک کم وی نو ده ته دې یو لقمه دوه ورکړې شی.

او د ترمذی شریف په روایت کنبې دی چې (اذا كفى احدكم خادمه طعامه حره و دخانه فليأخذ به يده فليقده معه فان ان فليأخذ لقمه فليطعمها اياه) (۶)

(۱) ابو داؤد کتاب الاطعمة باب ما يقول الرجل اذا طعم رقم الحديث: ۵۰۳۸، ۳/۳۶۶.

(۲) ابو داؤد کتاب الاطعمة باب ما يقول الرجل اذا طعم رقم الحديث: ۵۰۳۸، ۳/۳۶۶.

(۳) فتح الباری: ۷۲۵/۹.

(۴) ابو داؤد کتاب الاطعمة باب ما يقول اذا فرغ من الطعام رقم الحديث: ۵۰۵۶، ۵/۵۰۸.

(۵) صحيح مسلم كتاب الايمان باب الطعام المملوك مما ياكل: ۱۲۸۴/۳، رقم الحديث: ۱۶۶۳.

(۶) سنن الترمذی کتاب الاطعمة باب ماجاء في الاكل مع المملوك والعيال: ۲۸۶/۴، رقم الحديث: ۱۸۵۳.

- ۵۳ باب الطَّاعِمِ الشَّاكِرِ مِثْلُ الصَّائِمِ الصَّابِرِ.

فِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
خِپَلْ خَانَ لَرَه د مَفْطَرَاتُو ثَلَاثَه نَه مَنَع كُولِ اَوْ صَبِر كُولُو وَا لَا د رُوژَه دَرَا اَجْر تُولُو تَه مَعْلُوم
دِي لِيكَنْ خُورَاك بَانْدِي دَاللَّهِ ﷺ شُكْر كُوؤُنْكَي د هَغَه پَاك ذَات پَه نَعْمَت بَانْدِي هَم د رُوژَه
دَار پَه شَان مَسْتَحَق د اَجْر وِثْوَاب.

د شَارِح بَخَارِي اِبْن بَطَال ﷺ بِيَان دِي چِي دَا هَم د اللّهِ ﷺ فَضْل ا وَ اِحْسَان دِي چِي پَه
خُورَاك بَانْدِي د اللّهِ ﷺ شُكْر كُوؤُنْكَي تَه اَجْر وِرْكَوِي، لَكِه خَنْكَه چِي رُوژَه دَار تَه پَه صَبِر
كُولُو بَانْدِي وِرْكَوِي. (۱)

عَلَامَه طَيِّبِي ﷺ د دَوَارُو پَه مِيْنِخْ كَنْبِي وَجَه تَشْبِه بِيَانُوِي اَوْ فَرْمَانِي چِي دَصَائِمِ اَوْ شَاكِر
دَوَارُو پَه مِيْنِخْ كَنْبِي حَبْسِ نَفْسِ مَوْنَدِي شِي، صَائِمِ كَنْبِي ظَاهِر دِي اَوْ شَاكِر كَنْبِي دَاشَانِ چِي
هَغَه خِپَلْ نَفْسِ لَرَه د مَنَع حَقِيقِي د مَخْبِتِ اَوْ تَعْظِيمِ پَابَنْدِ جُورَه وِي. (۲)

بِيَا خِينُو حَضْرَاتُو اَوْ فَرْمَائِيلِ چِي دَشَادَكِرِ اَوْ صَائِمِ دَوَارُو ثَوَابِ بَرَابِرِ دِي. نُو عَلَامَه طَيِّبِي
لِيكِي چِي: (وَرَدِ الْاِيْبَانِ نَصْفَانِ نَصْفِ صَبْرٍ وَنَصْفِ شُكْرِ وَرَبْمَا يَتَوَهَّمُ مَتَوَهَّمِ اِنْ ثَوَابِ الشُّكْرِ يَقْصُرُ عَنِ ثَوَابِ
الصَّبْرِ فَزَيْلُ تَوَهْمِهِ بِهِ يَعْنِي هُمَا مَتَسَاوِيَانِ فِي الثَّوَابِ). (۳)

لِيكَنْ د عَلَامَه كَرْمَانِي ﷺ كَلَامِ نَه مَعْلُومِ مِيرِي چِي د صَائِمِ اَجْر د شَاكِرِ نَه زِيَاتِ دِي اَوْ دَلْتَه
تَشْبِيَه پَه نَفْسِ اسْتِحْقَاقِ كَنْبِي وِرْكَرِي شُوِي دِي، كَمِيْتِ وَ كَيْفِيْتِ كَنْبِي نَه دِي، نُو هَغَه فَرْمَائِي
چِي: (الشُّبُهَةُ هُنَا فِي اَصْلِ الثَّوَابِ لِاَنَّ الْكِبِيَةَ وَ لَا الْكِفِيَةَ وَ التَّشْبِيَهَ لَا يَسْتَلْزِمُ السَّأَلَةَ مِنْ جَمِيْعِ الْاَوْجِهَةِ). (۴)
دَدُوِي يُو دَلِيلِ دَا هَم دِي چِي صَائِمِ مَشْبَه بَه دِي اَوْ مَشْبَه بَه د مَشْبَه مَقَابِلَه كَنْبِي اَعْلَى وَ اَرْفَع
وِي. (۵)

قَوْلُهُ: فِيهِ عَرَبُ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: اِمَامِ بَخَارِي ﷺ د اَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دَا رَوَايَتِ
چِرْتَه هَم پَه صَحِيْحِ بَخَارِي كَنْبِي مَوْصُولَا نَه دِي ذَكَرِ فَرْمَائِيلِي. (۶)

اِبْنِ حَبَانَ ﷺ پَه خِپَلْ صَحِيْحِ كَنْبِي دَا رَوَايَتِ ذَكَرِ كَرِي دِي چِي (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الطَّاعِمِ
الشَّاكِرِ بِمَنْزِلَةِ الصَّائِمِ الصَّابِرِ). (۷)

(۱) فتح الباری: ۷۲۸/۹

(۲) عمدة القاری: ۸۰/۲۱، وشرح طیبی کتاب الاطعمة: ۱۵۶/۸.

(۳) عمدة القاری: ۸۰/۲۱، وشرح طیبی کتاب الاطعمة: ۱۵۶/۸.

(۴) شرح کرمانی: ۶۶/۲۰، فتح الباری: ۷۲۸/۹

(۵) فتح الباری: ۷۲۸/۹

(۶) فتح الباری: ۷۲۷/۹

(۷) عمدة القاری: ۸۰/۲۱

۵۵- باب الرَّجُلِ يُدْعَى إِلَى طَعَامٍ فَيَقُولُ وَهَذَا مَعِي .

وَقَالَ أَنَسٌ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى مُسْلِمٍ لَا يَتَّهَمُ فَكُلْ مِنْ طَعَامِهِ، وَاشْرَبْ مِنْ شَرَابِهِ. ۱/۱۰۷،
 [۵۱۴۵] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا شَقِيقُ
 حَدَّثَنَا أَبُو مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِيِّ كُنِيَ أَبَا شُعَيْبٍ، وَكَانَ لَهُ
 غُلَامٌ لَحَامٌ، فَأَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ فِي أَصْحَابِهِ، فَعَرَفَ الْجُوعَ فِي وَجْهِ النَّبِيِّ -
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَهَبَ إِلَى غُلَامِهِ اللَّحَامِ فَقَالَ اصْنَعْ لِي طَعَامًا يَكْفِي خَمْسَةَ لَعَلِّي
 أَدْعُو النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَامِسَ خَمْسَةٍ. فَصَنَعَهُ لَهُ طَعِيمًا، ثُمَّ أَتَاهُ فَدَعَاَهُ، فَتَبِعَهُمُ رَجُلٌ
 فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَا أَبَا شُعَيْبٍ إِنَّ رَجُلًا تَبِعْنَا فَإِنْ شِئْتَ أَذْنُتُ لَهُ، وَإِنْ
 شِئْتَ تَرَكَتُهُ». قَالَ لَا بَلُّ أَذْنُتُ لَهُ.

که چرې د يو سرې دپاره دعوت او کړې شو، په دې دعوت کښې ده سره يو بل سرې بغير
 دعوت نه راغلو، نو هه دې هغه ځانې کښې او وائی چې ماسره دې هم دې. که اجازت ملاؤ
 شو نو صحيح ده گنی دده دپاره دعوت کښې شريکيدل جائز نه دی، حديث باب مخکښې
 تير شوي دي او د طفيلي مسئله هم هلته بيان کړې شوي ده.

قوله: وَقَالَ أَنَسٌ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى مُسْلِمٍ لَا يَتَّهَمُ فَكُلْ مِنْ طَعَامِهِ، وَاشْرَبْ مِنْ

شَرَابِهِ: انس رضي الله عنه فرمائی چې کله تاسو يو داسې مسلمان لره ورشی چې متهم نه وي نو هغه
 سره ته هم خوراک کولې شي.

طبرانی او حاکم د ابوهريره رضي الله عنه نه ددې مفهوم يو مرفوع حديث هم نقل کړې دي. (اذا دخل
 احدکم علی اخيه المسلم فاطعمه طعاما فلياكل من طعامه ولا يساله عنه، ۱)

د انس رضي الله عنه ددې تعليق مناسبت ترجمه الباب سره بيانوي او علامه عینی رحمته الله عليه فرمائی چې:
 (مطابقة هذا التعليق للترجمة من حيث ان الرجل اذا دخل على رجل مسلم سواء بدعوة او بغيرها فوجد عندها
 اكل او شربا هل يتناول من ذلك شيئا فقال انس ياكل ويشرب اذا لم يكن الرجل المدخول عليه لا يتهم في دينه
 ولا في ماله،

حاصل دادې چې باب کښې د طفيلي مسئله بيان کړې شوي ده او انس رضي الله عنه ددې تعليق (اذا
 دخلت على مسلم، کښې رابللی او نه رابللی دواړو صورتونو نه داخل دی، که څوک بغير بللو
 نه لاړو نو هغه طفيلي دي، چې ددې ترجمه الباب کښې ذکر دي، تعليق او ترجمه خاص
 دي، امام د عام نه د خاص حکم ثابت کړې دي.

او ددې تعليق حديث باب سره مناسبت بيانوي، حافظ ابن حجر رحمته الله عليه ليکي چې:

(۱) المستدرک للامام الحاکم کتاب الأطعمة: ۴/ ۱۲۶، عمدة القاری: ۲۱/ ۸۰

(و مطابقه الاثر للحديث من جهة كون الحاكم لم يكن منهما واكل النبي ﷺ من طعام ولم يسأله، (۱)
دانس ﷺ دا تعليق ابن ابی شيبه موصولاً نقل كره دي (۲)

۵۶- باب إِذَا حَضَرَ الْعِشَاءُ فَلَا يَعْجَلُ عَنْ عَشَائِهِ.

[۵۱۴۶] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ. وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي جَعْفَرُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ أَنَّ أَبَاهُ عَمْرٍو بْنَ أُمَيَّةَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَخْتَرِمُنْ كَتِفَ شَاةٍ فِي يَدَيْهِ، فَدُعِيَ إِلَى الصَّلَاةِ فَأَلْقَاهَا وَالسَّكِينَةَ الَّتِي كَانَ يَخْتَرِمُ بِهَا، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. [ر: ۲۰۵]

[۵۱۴۷] حَدَّثَنَا مَعْلَى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «إِذَا وُضِعَ الْعِشَاءُ وَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَأَبْدُءُوا بِالْعِشَاءِ». وَعَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعِ بْنِ أَبِي عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَحْوَهُ. وَعَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعِ بْنِ أَبِي عُمَرَ أَنَّهُ نَعَشَى مَرَّةً وَهُوَ يَسْمَعُ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ.

[۵۱۴۸] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا سَفِيَانُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَحَضَرَ الْعِشَاءُ فَأَبْدُءُوا بِالْعِشَاءِ». قَالَ وَهَيْبٌ وَنَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ هِشَامِ «إِذَا وُضِعَ الْعِشَاءُ».

ترجمة الباب (عشائه) بفتح العين، نه مراد د ما بنام دووئی مراد ده، او وړاندې (العشاء) کښې دوه احتمال ده دی.

- ① (العشاء) د عین کسره سره، تیرې نه مراد د ماسختن مونخ دي، او مطلب دادې که د ماسختن دووئی راغلی ده او دسترخوان باندې خوره شوې ده نو دووئی خوړونکی باندې به تیزی نه شی کولې، ده ته به ددې اجازت ورکولې شی چې ښه په آرام سره خوراک او کړی.
 - ② دویم احتمال دادې چې (العشاء) د عین په فتحه سره دي، (ضد الغدا) مراد ترې نه د ما بنام دووئی ده او مطلب دادې چې د ما بنام دووئی چې کله کیخو دي شی نو خوړونکی باندې به عجلت نه کوی، بلکه هغه به په اطمینان سره خوراک کوی، بیا به مونخ کوی.
- حافظ ابن حجر رحمته الله دا روایت راجع گرزولې دي او فرمائی چې حدیث کښې د مازیگر ذکر دي د ماسختن د مونخ نه دي. ددې وجې (عشاء) بفتح العين دي او مراد ترې نه دووئی ده مونخ نه دي (۳)

(۱) عمدة القاری: ۲۱/۷۲۸

(۲) فتح الباری: ۹/۷۲۹ عمدة القاری: ۲۱/۸۰

(۳) فتح الباری: ۹/۷۲۹

د باب په رومبې روایت کښې دی چې د نبی کریم ﷺ په لاس مبارک کښې د چیلې د شا غوښه وه، نبی کریم ﷺ هغه په چاره پریکوله، اذان اوشو نو نبی کریم ﷺ هغه غوښه او چاره دواړه کیخودل او اودریدل مونځ کښې مشغول شو.

(فالقاهما) په دې کښې ضمیر مؤنث (قطعة اللحم) طرفته راجع دې، یا (کشف) طرفته راجع دې او هغه مؤنث سماعی دې. (۱)

ترجمة الباب سرد د حدیث پاک مناسبت بیانوی چې علامه کرمانی رحمته الله علیه فرمائی چې ددې حدیث پاک نه چونکه د مونځ وخت کښې د نبی کریم ﷺ په ډوډنې مشغولیدل معلومیږي، ددې وجې امام بخاری رحمته الله علیه دا په دې ځانې کښې ذکر کوی چې د مونځ په وخت کښې اشتغال بالکل جائز دې. (۲)

حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائی چې باب کښې ذکر شوې وړاندې د عمر فاروق رضی الله عنه او عائشه صدیقه رضی الله عنها روایاتو کښې (فابداء بالعشاء) د امر صیغه راغلې ده، چې مونځ اودریرې او ډوډنې هم تیاره وه نو ډوډ وړاندې کوئی امام بخاری د عمرو بن امیه روایت مخکښې ذکر کړو او دې خبرې طرفته اشاره ئې او کړه چې (فابداء بالعشاء) کښې امر وجوب دپاره نه دې. د رومبې روایت سند کښې (وقال الليث) تعلیق دې دا اسماعیلی موصولا نقل کړې دې. (۳)

قوله: (وعن ايوب عن نافع.....): دا تعلیق نه دې، ماقبل سند سره متصل دې (قال رهيبي يحيى بن سعيد.....)، دا دواړه تعلیقات دی د وهيب روایت اسماعیلی او د يحيى بن سعيد روایت لره امام احمد موصولا نقل کړې دې. (۴)

مونځ مقدم دې او که ډوډنې: اکثر روایتونو کښې د (اذا وضع العشاء) الفاظ راغلی دی ددې وجې چې په کومو روایتونو کښې (اذا حضر العشاء) الفاظ راغلی دی، هلته (حضر) نه (وضع) مراد دی، اگرچې (حضر) عام دې، مطلب دادې چې کله ډوډنې حاضره شی او په دسترخوان باندې کیخودې شی نو خوراک مقدم کول پکار دی. دا مسئله په کتاب الصلوة کښې تیره شوې ده.

دظاهريه په نيزد داسې صورت کښې تقديم طعام واجب دې. هغوی حدیث پاک کښې وارد صیغې لره وجوب باندې محمول کوی.

د ائمه اربعه او جمهور علماء کرامو مسلك دادې که ډوډنې حاضره شی او اولبره وی نو داسې صورت کښې دې ډوډنې مقدم کړې شی، لیکن که ډوډنې لانه وی کیخودلې شوې او

(۱) فتح الباری: ۷۳۰/۹

(۲) شرح الکرمانی: ۶۷/۲۰.

(۳) فتح الباری: ۷۳۰/۹.

(۴) فتح الباری: ۷۳۰/۹

اولرہ ہم نہ وی نو بیا مونخ مقدم کول پکار دی. د اولرہی پہ صورت کنبی تقدیم د طعام وجه داده چې مونخ به دودنی نه پس په اطمینان سره اوکړی که مونخ ئې مقدم کړو نو خیال به په دودنی کنبی وی. د امام ابو حنیفه رضی اللہ عنہ مشهوره مقوله ده چې (ان اجعل الطعام صلاة خیر من ان اجعل الصلاة طعاما) د دودنی په وخت کنبی د مونخ فکر کول ددی نه بهتر ددی چې مونخ کولو کنبی د خوراک خیال وی. (۱)

۵۷- باب قول الله تعالى (فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا)

[۵۱۴۹] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ صَالِحِ بْنِ ابْنِ شَهَابٍ أَنَّ أَنَسَ قَالَ أَنَا أَعْلَمُ النَّاسِ بِالْحِجَابِ كَانَ أَبِي بْنُ كَعْبٍ يَسْأَلُنِي عَنْهُ، أَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - تَزَوَّجَهَا بِالْمَدِينَةِ، فَدَعَا النَّاسَ لِلطَّعَامِ بَعْدَ ارْتِفَاعِ النَّهَارِ، فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَجَلَسَ مَعَهُ رِجَالٌ بَعْدَ مَا قَامَ الْقَوْمُ، حَتَّى قَامَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَمَشَى وَمَشِيَتْ مَعَهُ، حَتَّى بَلَغَ بَابَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ، ثُمَّ ظَنَّ أَنَّهُمْ خَرَجُوا فَرَجَعَتْ مَعَهُ، فَإِذَا هُمْ جُلُوسٌ مَكَانَهُمْ، فَرَجَعَتْ مَعَهُ الثَّانِيَةَ، حَتَّى بَلَغَ بَابَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ فَرَجَعَتْ مَعَهُ، فَإِذَا هُمْ قَامُوا، فَضَرَبَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ سِتْرًا، وَأُنزِلَ الْحِجَابُ. [ر: ۲۵۱۳]

د امام بخاری رضی اللہ عنہ مقصد دادې چې دعوت وغیره کنبی د خوراک نه فارغیدو نه پس واپس راتلل پکار دی هلته ناسته او خبرې اترې کول او کوربه دپاره بوج جوړیدل صحیح نه دی. امیر خسرو یو ځل د چایو دعوت کنبی شریک وو، د دودنی نه د فارغیدو نه پس په خبرو کنبی مشغول شو، یو جولا مالوچ داندې کول شروع کړل. د داندې په مخصوص آواز وی، چا تپوس اوکړو چې دا داندې څه وائی، نو امیر خسرو اووئیل چې دا وائی چې: نان که خوردی خانه برو _ (خوراک نه پس کور ته لاړشی)

(۱) (معارف السنن ابواب الصلاة باب ماجاء اذا حضر العشاء واقیمت الصلاة: ۳/۳۹۸، و مرقاة المفاتیح کتاب الصلاة باب الجماعة وفضلها: ۳/۵۳، وحاشیة الطحطاوی علی الدر المختار: ۱/۲۴۱ والجوهرة النیر: ۶۹، والبحر الرائق: ۱/۳۶۷).

۷۴- کتاب العقیقة

(الاحادیث: ۵۱۵۰-۵۱۵۷)

کتاب العقیقه کنبی خلور بابونه ادولس احادیث دی، په دې کنبی درې معلق او باقی موصول دی، اته احادیث مکرر دی اوته دخلورو احادیثو تخریج امام بخاری په دې کنبی په اول ځل کړې دې په دغه څلورو کنبی دوه متفق علیه دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
۷۴- کتاب العقیقة

د عقیقه لغوی او اصطلاحی معنی: عقیقه هغه ځناور ته وائی چې دنومولود طرفنه ذبح کولې شی. (۱)

ابوعبیده رضی الله عنه، اصمعی رضی الله عنه او زمحشری رضی الله عنه فرمائی چې عقیقه اصل کنبی هغه ویستو ته وائی چې د نوی پیدا شوی بچی په سر باندې وې. د (عق) معنی ده پریکول چونکه هغه ویسته څرئیلې شي، ددې وجې هغه ته (عقیقه) وائی بیا په دې حالت کنبی ذبح شوې چیلئ ته (عقیقه) وائی. (۲)

علامه خطابی رضی الله عنه فرمائی چې (لعقیقة اسم الشاة المذبوحة عن الولد سمیت بذلك لانها تعق مذابحها ای تشق وتقطع....) (۳) یعنی عقیقه د هغه چیلئ نوم دی چې دبچی د طرفنه ذبح کولې شی ددې وجې هغه ته عقیقه وائی چې د هغې رگونه پریکولې شی.

یو حدیث پاک کنبی هم چیلئ باندي د عقیقه اطلاق کیری. (للغلام عقیقتان وللجارية عقیقة) (۴) علامه ابن فارس رضی الله عنه فرمائی چې عقیقه د بچی ویستو او دهغه د طرفنه ذبح شوې چیلئ دواړو ته وائی. (۵)

د عقیقه حکم: ① داؤد ظاهری رضی الله عنه، ابن حزم رضی الله عنه او دا ظاهریه په نیز عقیقه واجب ده، د امام احمد بن حنبل رضی الله عنه یو روایت هم ددې مطابق دی. (۶)
② د امام شافعی رضی الله عنه په نیز عقیقه سنت مؤکده ده، د امام احمد رضی الله عنه دویم روایت هم ددې

(۱) فتح الباری: ۷۳۲/۹، ارشاد الساری: ۲۱۹/۱۲، والنهایة لابن الاثیر: ۲۷۶/۳.

(۲) فتح الباری: ۷۳۲/۹، والفاوق للزمحشری: ۱۱/۳ باب العین مع القاف.

(۳) فتح الباری: ۷۳۲/۹ عمدة القاری: ۸۲/۲۱.

(۴) فتح الباری: ۷۳۲/۹.

(۵) اوگورنی معجم مقایس اللغة لابن الفارس: ۴/۴، کتاب العین باب العین وما بعدها فی المضاعف.

(۶) اوگورنی المحلی لابن حزم، کتاب العقیقة، ۲۳۴/۶، و اوجز المسالك: ۲۱۹/۹.

مطابق دی. (۱) (۲) د حضرات مالکینو په نزد عقیقه مندوب او مستحب ده. (۳)

(۴) د حضرات احنافو په مسلک کښې روایات او نقول مختلف دی.

امام ابو حنیفه رضی الله عنه، امام ابو یوسف رضی الله عنه او د امام محمد رضی الله عنه ظاهر الروایت دادي چې عقیقه مشروع نه ده بلکه مکروه ده، نو امام احمد رضی الله عنه مؤطا کښې فرمائی چې:

(اما العقیقة فبلغنلناها کانت فی الجاهلیة وقد فعلت فی اول الاسلام ثم نسخ الاضحی کل ذبح کان قبله ونسخ صوم شهر رمضان کل یوم قبله ونسخ غسل الجنابة کل غسل کان قبله ونسخت الزکوة کل صدقة کان قبلها کذالك بلغنا) (۲)

ددې روایت حاصل دادي چې عقیقه د جاهلیت په زمانه کښې رائج وه، او ابتدائی اسلام کښې هم ددې رواج وو لیکن بیا د اضحیه یعنی قربانی مشروعیت نه پس منسوخ شوې ده، لهذا اوس ددې مشروعیت باقی پاتې نشو، نو هغوی په جامع الصغیر کښې تصریح کړې ده چې (ولایعق عن الغلام ولا عن الجارية)

د امام محمد رضی الله عنه ذکر شوی دلایل: امام محمد رضی الله عنه دلته (بلغنا) وائی او دوه روایتونه ئې جمع کړي دي، د رومی روایت تخریج هغوی په کتاب الاثار کښې د ابراهیم نخعی رضی الله عنه او محمد بن الحنفیه نه کړې دي.

(۱) عن ابی حنیفة رضی الله عنه عن حاد عن ابراهیم قال: کانت العقیقة فی الجاهلیة فلما جاء الاسلام رفقت) (۴)

(وعنه عن رجل عن محمد بن الحنیفة ان العقیقة کانت فی الجاهلیة فلما جاء الاسلام رفقت) (۵)

امام محمد رضی الله عنه په کتاب الاثار کښې د یو مفهوم دوه روایتونه ذکر کړي وی او دې نه پس فرمائی چې: (به ناخذ وهو قول ابی حنیفة رضی الله عنه)

(۲) او د دویم روایت تخریج دار قطنی د مسیب بن شریک طریق سره د علی رضی الله عنه نه موصولا کړې دي. (قال رسول الله صلی الله علیه وسلم! نسخت الزکوة کل صدقة ونسخ صوم رمضان کل صوم ونسخ غسل الجنابة کل غسل نسخت الاضحی کل ذبح) (۶)

داشان دار قطنی د حارث بن نبهان طریق سره هم دا روایت د علی رضی الله عنه نه مرفوعا نقل کړې دي، دهغې الفاظ دی چې (محاذیح الاضحی کل ذبح کاقبله) (۷)

(۱) (المجموع شرع التهذیب باب العقیقة: ۴۲۶/۸، و ارشاد الساری: ۲۱۹/۱۲، و اوجز المسالک: ۲۰۵/۹، والمعنی لابن قدامة کتاب الاضحی: ۳۶۲/۹، ۳۶۳).

(۲) اوگوری: مؤطا الامام مالک کتاب العقیقه، باب العمل فی العقیقة: ۵۰۲۱۲ و اوجز المسالک: ۲۰۵۱۹

(۳) مؤطا امام محمد کتاب الضحایا: باب العقیقة: ۲۹۱، ۲۹۰.

(۴) کتاب الاثار: ۱۶۶.

(۵) کتاب الاثار: ۱۶۶.

(۶) (سنن الدار قطنی، باب الصيد والذبائح: ۲۸۱/۴) (رقم الحدیث: ۳۹)

(۷) (اعلاء السنن کتاب الذبائح کشف الحقیقة عن احکام العقیقة: ۱۰۹/۱۷)

عبدالرازق په خپل مصنف کښې دا روایت د علی رضی الله عنه نه موقوفا هم نقل کړې دي. (۱)
او علامه ابن حزم په (المحلی) کښې د ابو جعفر محمد بن بن علی بن حسین نه هم موقوفا دا
روایت نقل کړې دي. (۲)

او د اصول حدیث کتابونو کښې محدثینو تصریح کړې ده چې غیر مدرک بالقیاس امورو
کښې حدیث موقوف هم دمرفوع په حکم کښې دي. (۳)
د امام محمد رضی الله عنه ذکر شوی دواړه روایتونه او مذکوره ددې دواړو روایتونو نه دومره خبره
واضحه کیږي چې علی رضی الله عنه، محمد بن علی بن الحسین، محمد بن الحنفیه او ابراهیم
نخفی د عقیقې متعلق وضاحت کړې دي چې دا د جاهلیت د زمانې او د اسلام په شروع
کښې وو، لیکن بیا منسوخ شو.

البته علی رضی الله عنه نه منقول روایت لره ضعیف گرزولې شوي دي.
دارقطنی دا روایت د مسیب بن شریک او حارث بن نبهان په طریق نقل کړې دي او د مسیب
باره کښې هغوی او وئیل چې متروک دي، ددوی شیخ عتبه بن یقطان دي. دوی هم دارقطنی
متروک گرزولې دي. (۴)

ترکومي چې تعلق دي د حارث بن نبهان نو هغه صالحینو نه وو، البته ددوی د حافظې
د کمزورنې په وجه دوی ضعیف گنرلې شوي وو. (۵) بیا هم د مسیب روایت ددې تابع دي،
مسیب هم داتهام بالكذب په وجه ضعیف گرزولې شوي نه دي بلکه د سوء حفظ په وجه
هغوی ته ضعیف وئیلې شوي دي. (۶)

اود عتبه بن یقطان خو د ځینو محدثینو توثیق کړې دي. (۷) ابن حبان رضی الله عنه ددوی ذکر په
کتاب الثقات کښې کړې دي. (۸)

لهذا دا حدیث بالکل بې اصل او باطل ته شی گرولې کیدی.
شمس الحق عظیم آبادی دارقطنی شرح کښې په دې حدیث پاک باندې یو اشکال داهم کړې
دي چې د ابن اثیر د روایت مطابق اضحیه یعنی قربانئ مشروعیت په کال دویمه هجرنی
کښې شوې دي. ابن اثیر رضی الله عنه د تصریح مطابق اضحیه یعنی قربانئ مشروعیت په کال
دویمه هجرنی کښې شوې دي او نبی کریم صلی الله علیه و آله د حسن رضی الله عنه عقیقه په دریمه هجرنی اود
حسین رضی الله عنه عقیقه په څلورمه هجرنی کښې کړې ده. او حدیث دام کرز چې نبی کریم صلی الله علیه و آله په

(۱) سن الدار قطنی باب الصيد والذبائح: ۴/۲۸۱، رقم الحدیث: ۳۹.

(۲) المحلی بالانار لابن حزم کتاب العقیقة: ۶/۲۴۱.

(۳) اوگورنی شرح نخبه الفکر: ۹۴.

(۴) اوگورنی الدار قطنی باب الصيد: ۴/۲۸۰، ۲۸۱.

(۵) اعلاء السنن کتاب الذبائح: ۱۷/۱۰۸.

(۶) اعلاء السنن کتاب الذبائح: ۱۷/۱۰۸.

(۷) اوگورنی: میزان الاعتدال: ۳/۳۰، رقم الترجمة: ۵۴۸۰.

(۸) تهذیب التهذیب: ۷/۱۰۴.

څلورمه هجرئی کښې د حدیبیه په موقع باندې ارشاد کښې اضحیه لره د عقیقه دپاره ناسخ
گرزولې شی. کله چې دا اضحیه مشروعیت مخکښې او د عقیقه واقعات روستو شوی دی،
ناسخ دپاره خو مؤخر کیدل ضروری دی. (۱)

ددې جواب ورکوی او علامه احمد عثمانی رحمته الله علیه په اعلاء السنن کښې فرمائی چې ابن اثیر
په کال دویمه هجرئی کښې د اضحیه د مشروعیت چې کومه خبره کړې ده، هغه غیر مستند
ده. هغوی ددې څه سند نه دي ذکر کړي. او که هغه صحیح تسلیم کړي شی نو زیات نه زیات
به دا اووئیلی شی چې دا اضحیه ددې متعلق هغوی هیڅ نه دی وئیلی او د (مخادیم الاضحی

کل ذیح) معنی دا کیدې شی چې وجوب اضحیه دهر ذیح دپاره ناسخ ده، او د وجوب اضحیه
فرضیت صرف د حج په موقع باندې شوې دي چې په کال نهمه هجرئی کښې واقع شوې ده.
د ام کرزئی حدیث او د حسن رحمته الله علیه او حسین رحمته الله علیه د عقیقی والا روایت مولانا احمد عثمانی
رحمته الله علیه مضطر گرزولې دي او فرمائی چې (فلا حجة له فیهما)، (۲)

④ د حضرات حنفیه یو دریم دلیل د نبی کریم صلی الله علیه و آله د آزاد شوی غلام ابو رافع رضی الله عنه هغه
حدیث دي چې کوم امام احمد رحمته الله علیه نقل فرمائیلې دي، په هغې کښې دی چې:

(ان الحسن بن علی لما ولد ارادت امه فاطمة ان تعق بکبش عنه فقال لا تعق عنه ولكن احلق شعره ثم
تصدق بوزنه من الورق فی سبیل الله ثم ولد احسین بعد ذلك فصنعت مثل ذلك)، (۳)

حقیقت دادې چې دا حدیث پاک د حضرات حنفیه د ټولو نه قوی دلیل دي، په دې کښې صفا
تصریح ده چې فاطمه رضی الله عنها د حسن رضی الله عنه د ولادت په وخت کښې هغې د گډ د ذبح کولو اراده
کړې وه لیکن نبی کریم صلی الله علیه و آله (لا تعق) او فرمائیل او هغه ئې منع کړه او وې فرمائیل چې
ددوی د سر ویښته او خرنیه. اوددوی د ویښتو د وزن برابر چاندی صدقه کړه. دې نه پس د
حسین رضی الله عنه ولادت باندې هم هغوی داشان او کړل. معلوم شو چې د جاهلیت په زمانه کښې
اود اسلام په شروع کښې چې کومه عقیقه وه هغه روستو منسوخ شوې ده.

ددې تائید سعید بن منصور ددې روایت نه کیږي چې هغوی په صحیح سند سره د محمد
بن علی نه مرسلا نقل کړي دي، دهغې الفاظ دادې چې:

(ان فاطمة اذا ولدت ولدا حلقته شعرا وتصدقت برتته ورقا)،

البته د ابو رافع دي حدیث پاک سره هغه احادیث متعارض دي چې په هغې کښې تصریح
راغلی ده چې نبی کریم صلی الله علیه و آله د حسن رضی الله عنه او حسین رضی الله عنه د طرفنه گډه عقیقه کړو.

ددې جواب دادې چې حسن رضی الله عنه او حسین رضی الله عنه د عقیقی په دي روایتونو کښې اضطراب
موندې شی.

(۱) التعلیق المغنی علی سن الدار قطنی: ۴/۲۸۰.

(۲) اعلاء السنن کتاب الذبائح: ۱۷/۱۰۷ - ۱۱۰.

(۳) اعلاء السنن کتاب الذبائح: ۱۷/۱۰۸.

نو امام حاکم رضی اللہ عنہ پہ مستدرک کنبی د محمد بن عمرو یافعی پہ طریق سره د عائشه صدیقہ رضی اللہ عنہا نه روایت نقل کرېدی.

(عق رسول الله ﷺ عن الحسن والحسين يوم الساهم وساهبا وامران بهاط عن روضها الاذي) حاکم دې حدیث پاک ته صحیح الاسناد وئیلی دی. (۱) او علامه ذهبی رضی اللہ عنہ دده تائید کرې دی. (۲) په دې روایت کنبی د (شاة) یا د (کبش) ذکر نشته دې. حاکم بل روایت د محمد بن اسحاق رضی اللہ عنہ په طریق سره د علی رضی اللہ عنہ نه نقل کرې دې په هغې کنبی دی چې:

(عن رسول الله ﷺ بشاة وقال يافاطمة احلقى راسه وتصدق بزنة شعرة فوزناه فكان درهما) (۳) لیکن په دې روایت کنبی محمد بن اسحاق متکلم فيه هم دې، او مدلس هم اود مدلس عنعنه قبوله نه ده او دا روایت هغوی (عن) سره بیان کرې دې. (۴) البته ددې تائید د ابوداؤد روایت سره کیږی چې کوم عکر مه د عن ابن عباس رضی اللہ عنہ طریق سره نقل کرې دې، په هغې کنبی دی چې (انه ﷺ عق عن الحسن والحسين كبشا كبشا..... واسناده صحیح) (۵)

لیکن امام نسائی عکر مه عن ابن عباس رضی اللہ عنہ په طریق سره دا روایت نقل کرې دې، په هغې کنبی دی چې عق عنهما کبیشن کبشین، داسناده صحیح (۶) او حاکم د عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده په طریق سره روایت نقل کرې دې، په دې هم د (کبشین کبشین) ذکر دې. (۷)

علامه ذهبی رضی اللہ عنہ اگر چې دې ضعیف گرزولې دې او فرمائی چې په دې کنبی یو راوی (سوان) ضعیف دې. (۸) حاصل دادې چې د ابوداؤد په صحیح روایت کنبی یو د کبش ذکر دې، او ددې تائید محمد بن اسحاق ددې ضعیف روایت نه کیږی او د نسائی په صحیح روایت کنبی د (کبشین) ذکر دې. او ددې تائید د سوان ضعیف حدیث نه کیږی د اشان د دواړو په مینخ کنبی دا اضطراب

(۱) المستدرک علی الصحیحین للامام الحاکم کتاب الذبائح: ۴/۲۳۷.

(۲) التلخیص للذهبی مع المستدرک: ۴/۲۳۷.

(۳) المستدرک علی الصحیحین للامام الحاکم کتاب الذبائح: ۴/۲۳۷.

(۴) اعلاء السنن: ۱۷/۱۰۳.

(۵) سنن د ابوداؤد کتاب الاضاحی باب فی العقیقة: ۳/۱۰۷، رقم الحدیث: ۱: ۲۷۴۱.

(۶) (المستدرک للامام الحاکم: ۴/۲۳۷).

(۷) المستدرک للامام الحاکم: ۴/۲۳۷.

(۸) التلخیص للذهبی: ۴/۲۳۷.

موندې شی، البته دومره خبره په څلورو روایتونو کې دې چې نبی کریم ﷺ عقیقه کړې ده. تعارض د روایاتو او دهغې حل: اوس په ظاهره ددې روایتونو او د ابو رافع رضی الله عنه روایت کې تعارض دي، ځکه چې په دې کې نبی کریم ﷺ فاطمه رضی الله عنها د عقیقې نه منع کړې وه. حافظ ابن حجر رضی الله عنه او ددوئو شیخ ابن الملقن د دواړو روایاتو په مینځ کې تطبیق کوی او فرمائی چې په هغه وخت کې د فاطمه رضی الله عنها غریبی وه، ددې وجې نبی کریم ﷺ ورته د وینستو برابر د چاندنی حکم او فرمائیلو، او دذبح کولو نه ئې منع کړه. او داهم وئیلې شوی دی چونکه نبی کریم ددې د طرفه پخپله گډه ذبح کړې وو. ددې وجې ئې منع کړه. (۱)

خودا خبره زیاته قوی نه ده ځکه چې د فاطمه رضی الله عنها د گډه د ذبح کولو اراده خو پخپله ددې خبرې قرینه ده چې په هغه وخت کې دهغوی غریبی نه وه، داشان نبی کریم ﷺ خپله دهغوی د طرفه گډه ذبح کړې وو.

بیا فاطمه رضی الله عنها ته څه ضرورت وو چې هغې د ذبح اراده کړې وه. (۲)

مولانا ظفرا احمد عثمانی رضی الله عنه دواړو روایتونو کې تطبیق کوی او فرمائی چې اصل روایت دادې چې (عق رسول الله ﷺ عن الحسن والحسين) چې نبی کریم ﷺ د حسن رضی الله عنه او حسین رضی الله عنه د طرفه عقیقه او کړه. اود عقیقه نه مراد دې چې نبی کریم ﷺ ددوئو د سر وینسته مبارک د خرئیلو او ددې د وزن برابر د چاندنی صدقه کولو حکم او فرمائیلو، لکه څنگه چې د ابو رافع رضی الله عنه په روایت کې دې بیا مخکې راویانو ته وهم اوشو او هغوی (عق) نه اهراق دم مراد واخستو، او دخپل طرفه ئې د (کیش یا کبشین) اضافه او کړه. ددې تائید د یحیی بن سعید او دبزیده رضی الله عنه روایتونو نه هم کیږي چې په دوئو کې صرف (عن الحسن والحسين) الفاظ دي، د (کیش) وغیره ذکر نشته دي. (۳)

داشان د ابو رافع رضی الله عنه روایت او د نور قسمه روایتونو کې تطبیق هم کیدی شي، لیکن په دې باندې د ام کرز حدیث نه اشکال کیږي، چې ددې تخریج امام نسائی رضی الله عنه کړې دي، هغوی فرمائی چې: (اتیت النبی ﷺ بالحديبية اساله عن لحوم الهدى فسعه يقول على الغلام شاتان وعلى الجارية شاة لا يضركم ذكرانا کن او اناثا)، (۴)

دا روایت هغوی په حدیبیه کې واوږیدو چې په شپږمه هجری کې دا واقع شوې وه، حالانکه حسن رضی الله عنه او حسین رضی الله عنه د عقیقې واقع په کال دویمه هجری کې شوې ده، لهذا فاطمه رضی الله عنها لږ منع کول ممکن دي چې څه دبل مصلحت په وجه وو، ددې وجې نه عقیقه منسوخ شوې ده، گنی د حدیبیه په موقع باندې نبی کریم ﷺ دا ارشادات ولې فرمائیلو.

(۱) فتح الباری: ۹/ ۷۴۳

(۲) اعلاء السنن: ۱۷/ ۱۰۵.

(۳) اعلاء السنن: ۱۷/ ۱۰۵ و سنن النسائي كتاب العقیقه: ۲/ ۱۸۷.

(۴) سنن النسائي: ۲/ ۱۸۷، كتاب الاطعمة.

ددې اشکال څه ناقابل اطمینان جواب چا نه دې ورکړې. او دا تسلیم کوی او مولانا احمد عثمانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې:

(فالاول ان يقال: ان العقیقة با راقاة الدم كانت مشروعة ال زمن الحديبية ثم نسخت بدلیل انه صلی اللہ علیہ وسلم لم یعق

عن ابنه ابراهيم ولو كانت واجبة او سنة لعق عنه فانما يؤخذ بالآخر فالآخر من فعل رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم.)^(۱)

یعنی عقیقه بالذبح د حدیبیه زمانې پورې مشروع وه بیا منسوخ شوه، ددې وجې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د خپل زوی ابراهیم رضی اللہ عنہ عقیقه اونه کړه. (د ابراهیم رضی اللہ عنہ ولادت په کال نهمه هجرئی کښې شوې وو.)

خو دا څه قوی دلیل نه دې اول خو ددې وجې چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ابراهیم رضی اللہ عنہ د طرفه عقیقه کول د ځینو روایتونو نه ثابت دی. او دویم دا که دا تسلیم کړې شی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ابراهیم رضی اللہ عنہ عقیقه نه وه کړې نو ددې نه د عقیقې د استحباب یا اباحت نفی اوشوه، ځینې مستحب څیزونه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم تر کړې وو، نو ترک عقیقه دلیل د کراهت نشی جوړیدلې، او ددې نه د عقیقې د عدم مشروعیت یا نسخ باندې څنگه استدلال کولې شی.

د عقیقې د کراهت قول مرجوح دی: ① حقیقت دادی چې جمهورو فقهاء حنفیه په دې سلسله کښې د کراهت قول اختیار کړې نه دي، چې کومو حضراتو دا اختیار کړې دي، ډیرو حنفی علماء کرامو ددې تردید کړې دي، لکه صاحب بدائع د کراهت قول اختیار کړې دي، لیکن ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ ددوی قول رد کړې دي، نو بدائع کښې دی چې:

(والایعق عن الغلام والجارية عندنا..... ولنا ماروی عن سيدنا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم انه قال: نسخت الاضحية كل دم كان قبلها.... والعقیقة كانت قبل الاضحية فصارت منسوخة بها كالتبيرة والعقیقة ما كانت قبلها فرضا بل كانت فضلا وليس بعد نسخ الفضل الا الكراهية)

یعنی عقیقه مخکښې مستحب وه، بیا منسوخ شوه، لهذا کله چې ددې فضیلت منسوخ شو نو صرف کراهت باقی پاتې شو.

لیکن ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ ددې تردید فرمائی چې د فضیلت انتفاء سره د اباحت انتفاء نه لازم کیږی. ددې و چې چې نسخ زیاتی طرفه متوجه کیږی، لهذا فضیلت چې یو امر زائد دي نو هغه منسوخ شو، بیا هم ددې نه د اباحت منسوخ کیدل نه لازمیږی. ^(۲)

② د مرجوح کیدو دویمه وجه داده چې دا روایت ضعیف دي، چې ددې تفصیل تیر شوې دي، او که دا روایت صحیح او منلې شی نو بیا هم ددې توجیه دا کیدې شی چې اضحیه د هر سابقه ذبح وجوب منسوخ کړې دي، او د وجوب د منسوخ کیدو سره د استحباب او مشروعیت منسوخ کیدل نه لازمیږی. لکه څنگه چې صوم رمضان صوم عاشورا وغیره منسوخ کړل لیکن ددې مشروعیت او استحباب خواوس هم باقی دي، نو مولانا عبدالحي رحمۃ اللہ علیہ

(۱) اعلاء السنن: ۱۰۷/۱۷.

(۲) التعليق المسجد: ۲۹۱.

په (التعلیق المجد: ۲۹۱) کنبی لیکي چي: (بعد تسليم ثبوتہ ظاہرہ يدل على منسوخية وجوب العقیقة ونحوها فان معناه نسخ الاضحی لزوم کل ذبح کان قبله..... ویدل علیه ضمه بنسخ شهر رمضان کل صوم کان قبله فانه کان صوم یوم عاشورا او ایام البیض فلما لما قبله لم یدل الاعلی عدوم لزوم لاعلی عدم مشروعیته وانتفاء فضیلتہ کذلک نسخ الاضحی کل ذبح قبله لا یدل على انتفاء استحبابه ومشروعیته،^(۱)

② امام محمد رضی اللہ عنہ په کتاب الآثار کنبی محمد بن الحنفیة او ابراهیم نخعی نه چي کوم آثار نقل شوی دی هغه اگر چي غیر مدرك بالقیاس کیدوپه وجه دمرفوع په حکم کنبی کیدی شی. لیکن ددی په مقابله کنبی احادیث مرفوعه صریحه کنبی د عقیقه مشروعیت ثابت دی، او ظاهری دی چي مرفوع حکمی مقابله کنبی به مرفوع صریح ته ترجیح ورکولې شی. دحنفیه دویم قول د اباحت دی، نو فتاوی عالمگیری کنبی دی چي عقیقه واجب نه ده، نه سنت ده بلکه مباح ده.^(۲)

د احنافو مختار قول: اکثر فقهاء عقیقه ته مستحب وائی، نو امام طحاوی رضی اللہ عنہ، علامه عینی رضی اللہ عنہ، ملا علی قاری رضی اللہ عنہ، وغیر علما حنفیه د استحباب قول ته ترجیح ورکړې ده. امام طحاوی رضی اللہ عنہ په مشکل الآثار کنبی په دي باندې بحث کړې دي او قاضی ابوالمحاسن یوسف بن موسی رضی اللہ عنہ د امام طحاوی رضی اللہ عنہ ددی بحث په (المعتصر من المختصر) کنبی دننه تلخیص کړې دي.

ددي ټول بحث حاصل دادي چي د اسلام په شروع کنبی عقیقه واجب وه، بیا ددي وجوب منسوخ شو، او استحباب باقی پاتې شو، هغوی په مشکل الآثار کنبی دي الفاظو سره په دي باندې عنوان قائم کړې دي، باب بیان مشکل ما روى عن رسول الله ﷺ في العقیقة وهل هو على الوجوب او على الاختيار^(۳)

دعقیقی مشروعیت باندې دلالت کوونکی احادیث: کومو احادیثو کنبی د عقیقی مشروعیت یا استحباب او وجوب ثابتیږي، په دي کنبی خو خودا دی چي:

① حضرت سمره رضی اللہ عنہا نه مرفوع حدیث کنبی دی چي:

کل غلام مرتهن بعقیقة تذب عنه یوم سابعه ویسی فیہ، ویحلق راسه^(۴)

د حضرت سلمان بن عامر ضحاک نه یو مرفوع حدیث پاک کنبی دی چي:

^(۱) التعلیق المجد: ۲۹۱.

^(۲) فتاوی عالمگیری کتاب الاضحیة باب العقیقة: ۳۶۴/۵، الفقه الاسلامی وادلتہ: ۶۳۶/۳ وحلیة العلماء فی معرفة مذاهب الفقهاء: ۳۸۳/۳.

^(۳) (اوگورئی مشکل الآثار للطحاوی: ۸۱/۳)

^(۴) (الحدیث اخرجہ ابوداؤد فی کتاب الضحایا باب فی العقیقة (رقم الحدیث: ۲۸۳۸)، واخرجہ الترمذی فی کتاب الاضحی باب فی العقیقة (رقم الحدیث: ۱۵۲۲) وابن ماجه فی کتاب الذبائح باب العقیقة (رقم الحدیث: ۳۱۶۵) واخرجہ الدارمی فی کتاب الاضحی باب السنة فی العقیقة: ۱۱۱/۲، رقم الحدیث: ۱۹۶۹)

② مع الغلام عقیقة فاهر عنه يقو اعنه دما واميطوا عنه الاذی (۱)

عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا نه روایت دی چې «امرنا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ان تعق عن الحجارة شاة وعن الغلام شاتین»^۱ بریده اسلمی رضی اللہ عنہ نه روایت دی چې:

③ «ان الناس يعرضون على العقیقة يوم القيامة كما يعرضون على الصلوات الخمس»^۲

ظاهره او امام احمد رضی اللہ عنہ داشان احادیثو نه د عقیقه وجوب باندي استدلال کړې دي.

④ طبرانی په معجم اوسط کښې د ابن عباس رضی اللہ عنہما روایت ذکر کړې دي هغوی فرمائی چې:

سبعة من السنة في الصبي يوم السابع يسمي ويختن ويماط عنه الاذی وينقب اذنه ويعق عنه ويخلق راسه،،،،،،،، يتصدق بشعرو زنه ذهباً او فضة)

د جمهور علماء په نیز عقیقه مستحب ده او هغه د عمران بن شعیب روایت نه استدلال کوي

په هغې کښې دي چې: «سئل النبي صلی اللہ علیہ وسلم عن العقیقة فقال: لا احب العقوق من احب منكم ان ينسك عن

ولده فليفعل عن الغلام شاتان مكافئتان وعن الجارية شاة»^۳

داشان د زيد بن اسلم روایت امام مالك رضی اللہ عنہ په مؤطا کښې نقل کړې دي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم

نه د عقیقه باره کښې تپوس او شو نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې:

«لا احب العقوق، كانه انما كره الاسم، وقال: من ولد له ولد فاحب ان ينسك عن ولده فليفعل»^۴

په دي روایت کښې تصريح ده چې کوم سرې غواړي نو عقیقه کولې شي. (خو واجب او

ضروري نه ده)، او د دي روایت ځينې طريق کښې تصريح ده چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه دا سوال د

حجة الوداع په موقع باندي شوې وو. (۵) د دي وجې طحاوی رضی اللہ عنہ فرمائی چې سابقه

روایتونو نه چې کوم وجوب ثابت شوې دي هغه روستو منسوخ شوې وو، او اوس صرف

استحباب باقی پاتې شوې دي. مولانا عبدالحی فرنگی محلی رضی اللہ عنہ فرمائی چې:

«وبالجمله الحكم ينفي مشروعيةها في الاسلام مطلقاً غير صحيح وترك الاحاديث الصريحة المرفوعة الموقوفة

(۱) (الحديث اخرجہ ابوداؤد في كتاب الضحايا باب في العقیقة (رقم الحديث: ۲۸۳۹). واخرجه الترمذی في

كتاب الاضاحی باب الاذان في اذن المولود (رقم الحديث: ۹۷/۴) وابن ماجه في كتاب الذبائح باب

العقیقة (رقم الحديث: ۳۱۶۴) واخرجه الدارمی في كتاب الاضاحی باب السنة في العقیقة: ۱۱۱/۲، رقم

الحديث: ۱۹۶۷)

(۲) (الحديث اخرجہ الترمذی في الاضاحی باب ماجاء في العقیقة رقم الحديث: ۱۵۱۳. واخرجه ابن ماجه

في الذبائح باب العقیقة: ۱۰۵۶/۲، رقم الحديث: ۳۲۶۳).

(۳) المحلي بالاثار لابن حزم كتاب العقیقة: ۲۳۷/۶).

(۴) فتح الباری: ۷۳۵/۹)

(۵) مؤطا امام مالك كتاب العقیقة. باب ماجاء في العقیقة: ۸۰۰/۲، رقم الحديث: (۱).

(۶) اوجز المسالك: ۲۰۷/۹).

الواردة في هذا الباب، (۱)

خینی حضرتو امام ابوحنیفه رحمته طرفته نسبت کرې دې چې هغوی عقیقې ته بدعت وئیلې دې، علامه عینی رحمته ددې تردید کوی او تحریر فرمائی چې:

هذا افتراء فلا يجوز نسبته الى ابن حنيفة وحاشا له ان يقول مثل هذا وانما قال: ليس بسنة فمراده اما ليست بسنة ثابتة واما ليس بسنة مؤكدة وحديث عمرو بن من جده ك... يدل على الاستحباب. (۲)

اردو فتاوی هم عموماً د استحباب قول اختیار کرې دې. (۳)

۱- باب تَسْمِيَةِ الْمَوْلُودِ غَدَاةً يُوَلَّدُ، لِمَنْ لَمْ يَعْقُ عَنْهُ، وَتَحْنِيكِهِ.

امام بخاری رحمته په دې ترجمه الباب کښې جمع بن الروایات طرفته اشاره کرې ده. اصل کښې خینو روایتونو کښې راځی چې د بچی نوم دې دده د پیدائش په ورځ کیخودلې شی، او خینو روایتونو کښې دی چې د پیدائش په اوومه ورځ دې کیخودلې شی، امام بخاری رحمته د دواړو په مینځ کښې تطبیق کوی او فرمائی چې د بچی د عقیقې کولو اراده نه وی نودده نوم دې هم په هغه ورځ کیخودلې شی لیکن که د عقیقه اراده وی نو بیا دې په اوومه ورځ د عقیقې سره دده نوم کیخودلې شی، حافظ ابن حجر رحمته فرمائی چې (وهو جمع لطيف لم اراد لغیر البخاری)، (۴)

ترجمه الباب کښې (لم یعق عنه) نه د عقیقه عدم وجوب طرفته اشاره اوشوه. (۵)

قوله: وَتَحْنِيكِهِ: د بچی د پیدائش نه پس کهجوره وغیره چوپلې شی او په حلق کښې تالو

(۱) التعليق المجد: (۲۹۱).

(۲) عمدة القاری: ۸۳/۲۱، مالا بدمنه: (۱۷۸).

(۳) په بهشتی زیور کښې دی چې: د چا هلك يا جینی پیدا شی نو بهتر دی چې په اوومه ورځ دهغه نوم کیږدی او عقیقه او کرې، عقیقه کولو د ماشوم نه ټول مصیبتونه لرې شی، او د خینی آفتونو نه بچ کیږی (بهشتی زیور حصه سوم، مسئله نمبر ۱، ص: ۴۳)

مولانا مفتی محمود الحسن گنگوهی رحمة الله لیکلې چې: عقیقه په اوومه ورځ کول صرف مستحب دی، لکه څنگه چې نفس عقیقه هم ډیر ښه استحباب لری، (فتاوی محمودیه: ج/ ۴/ ص ۲۲۲)

او حضرت لدھیانوی رحمته لیکي چې: عقیقه سنت ده، لیکن موده ده، اوومه ورځ، یویشتمه ورځ، ددې نه پس به ددې حیثیت نفل وی. (آپ کے مسائل اور انکا حل ج/ ۴/ ص ۲۲۴)

مفتی کفایت الله صاحب رحمته لیکي چې: عقیقه واجب نه ده، سنت ده، که وس وی نو عقیقه کول اولی او افضل دی (کفایت المفتی: ج/ ۸/ ص ۲۴۲)

حضرت تهانوی رحمة الله علیه لیکي چې: او په عقیقه کښې دوه چیلې یا یوه چیلې ذبح کول ټول سنت دی، (تقریر ترمذی، للشیخ التهانوی رحمه الله ص ۴۴۲)

(۴) فتح الباری: ۷۳۷/۹

(۵) فتح الباری: ۷۳۷/۹

سره ایښودې شی چې ددې حلاوت د بچی خیتې ته لار شې، دې عمل ته (تحنیک) وائی (۱) بچی دپار دا عمل په بزرگانو کې د برکت دپاره کولې شی، او دلته دباب په روایت کې د نبی کریم ﷺ نه دا عمل ثابت دې.

[۵۱۵۰] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ حَدَّثَنَا أَبُو سَامَةَ قَالَ حَدَّثَنِي بُرَيْدٌ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ وَلَدَلِي غُلَامًا، فَأَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَمَاءَهُ إِبْرَاهِيمَ، فَحَنَكُهُ بِتَمْرَةٍ، وَدَعَا لَهُ بِالْبُرْكَاتِ وَدَفَعَهُ إِلَيَّ، وَكَانَ أَكْبَرَ وَلَدِ أَبِي مُوسَى. [۵۸۴۵]

ابو موسی اشعری رضی اللہ عنہ نه روایت دې، فرمائی چې څما یو بچی پیدا شو، ما دا بچی نبی کریم ﷺ ته حاضر کړو، نبی کریم ﷺ دده نوم ابراهیم کیخودو او کهجورې سره ئې دده تحنیک او کړو، یعنی کهجورې ئې اوچوله او دده په تالو کې ئې کیخوده. اودده په حق کې ئې دبرکت دعا او کړه بیا ئې ماته راکړو، دا د ابو موسی رضی اللہ عنہ دتولو نه مشر زوئې وو، ددې حدیث نه معلوم شو چې دده نوم په هغه ورځ کیخودې شو، د اوومې ورځې انتظار ئې او نه کړو.

د بچی نوم کله کیخودل پکار دی : ځینو روایاتو کې د بچی نوم په اوومه ورځ د کیخود ذکر دې.

ابن حبان رضی اللہ عنہ او حاکم د عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا نه صحیح سند سره روایت نقل کړې دې چې (عن رسول الله ﷺ عن الحسن والحسين يوم السابع وسماهها)، (۲)

داشان امام ترمذی رضی اللہ عنہ د عمرو بن شعیب عن ابيه عن جده رضی اللہ عنہ نه روایت نقل کړې دې چې : (امرني رسول الله ﷺ بتسمية المولود السابع)، (۳)

ابن عمر رضی اللہ عنہما هم یو مرفوع حدیث نقل کړې دې چې :

(اذا كان يوم السابع المولود فاهريقوا عنه دما واميطوا عنه الاذى وسبوه)، (۴)

ددې احادیثو نه معلومیږي چې په اوومه ورځ نوم کیخودل پکار دی، بیا په اوومه ورځ کیخودل ضروری نه دی، بلکه د ولادت په ورځ یا ددې نه مخکې ورځ باندې ایښودلې شی لکه څنگه چې روایت باب نه معلومیږي.

(کتاب الادب) کې د ابو اسید حدیث رازی چې (ان النبي ﷺ باهنه حين ولد فسماه المنذر)، (۵)

(۱) فتح الباری: ۷۳۷/۹

(۲) المستدرک الحاکم کتاب الذبائح: ۲۳۷/۴.

(۳) سنن الترمذی کتاب الادب باب ماجاء فی تعجیل اسم المولود: ۱۳۲/۵، رقم الحدیث: ۲۸۳۲.

(۴) فتح الباری: ۷۳۵/۹

(۵) صحیح البخاری کتاب الادب باب تحویل الاسم الی اسم احسن منه رقم الحدیث: ۹۱۶۱.

مسلم شریف کنبی د انس رضی اللہ عنہ حدیث دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دخپل خوئی ابراهیم رضی اللہ عنہ باره کنبی فرمائیلی دی چې «ولذلک اللیلة الغلام فسیته باسم ابی ابراهیم» (۱) داشان مخکنی ددی باب په آخر کنبی هم تصریح ده چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د بچی د پیدائش په دویمه ورځ دده نوم کیخودو.

بهر حال که د عقیقی اراده وی نو بهتر دادی چې په اوومه ورځ دده نوم کیخودې شی. او که د عقیقی اراده نه وی نو بیا د پیداکیدو نه پس هم په دې ورځ یا په دویمه ورځ دې دده نوم کیخودې شی.

[۵۱۵۱] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ أُمِّي النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِصَبِيٍّ يُحَنِّكُهُ، فَبَالَ عَلَيْهِ، فَأَتْبَعَهُ الْمَاءَ. [ر: ۲۲۰]

[۵۱۵۲] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ نَصْرِ حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّهَا حَمَلَتْ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ بِمَكَّةَ قَالَتْ فَخَرَجْتُ وَأَنَا مُتَمِّمٌ، فَأَتَيْتُ الْمَدِينَةَ فَزَلْتُ قُبَاءً فَوَلَدْتُ بِقُبَاءٍ، ثُمَّ أَتَيْتُ بِهِ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَوَضَعْتُهُ فِي حَجْرِهِ، ثُمَّ دَعَا بِتَمْرَةٍ فَمَضَغَهَا، ثُمَّ تَقَلَّ فِي فِيهِ فَكَانَ أَوَّلَ شَيْءٍ دَخَلَ جَوْفَهُ رِيقُ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ حَنَّكَهُ بِالتَّمْرِ، ثُمَّ دَعَا لَهُ بِبَرَكٍ عَلَيْهِ، وَكَانَ أَوَّلَ مَوْلُودٍ وُلِدَ فِي الْإِسْلَامِ، فَفَرِحُوا بِهِ فَرَحًا شَدِيدًا، لِأَنَّهُمْ قِيلَ لُهُمْ إِنَّ الْيَهُودَ قَدْ سَحَرَتْكُمْ فَلَا يُؤَلِّدُكُمْ. [ر: ۳۶۹۷]

د اسماء بنت ابی بکر رضی اللہ عنہا نه روایت دی چې څه عبداللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ سر په مکه مکرمه کنبی حامله شوې اووم. د حمل ورځې پوره کیدونکې وې چې څه مدینې منورې ته روانه شوم څه قبا کنبی کوزد شوم، نو هم هغه ځانې کنبی څما د بچی ولادت او شو. بیا ما دا د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کنبی پیش کړو او دې ما د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په غیره کنبی ورکړو. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کهجورده راوغوښتله او هغه ئې اوچوپله. بیا ئې دده په خوله کنبی کیخودله. نو د ټولو نه مخکنی د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم لعاب مبارک دده په خوله کنبی داخلې شوې. بیا ئې هغه کهجورده دده په خوله کنبی ورکړه، او دده په حق کنبی ئې دعا او کړه. او په دې باندې ئې ماته مبارکی را کړه. دا د ټولو نه رومبې هلك وو چې په اسلام کنبی پیدا شو. خلق ډیر خوشحاله وو. ځکه چې د مسلمانانو متعلق به وئیلې کیدل چې دوی باندې یهودیانو جادو کړې دي. ددې وجې دده هلك نه پیدا کیرې.

دا روایت باب هجرة النبى صلی اللہ علیہ وسلم الى المدينة ی تیر شوې دي. ابن سعد رضی اللہ عنہ په طبقات کنبی ددې واقعي متعلق یو روایت نقل کړې دي. هغې کنبی دی چې: (لما قدم المهاجرون المدينة اقاموا لایولدهم، فقالوا: سحرتنا یهود حتى كثرت لی ذالك القالة: فكان

(۱) مسلم کتاب الفضائل باب رحمة صلی اللہ علیہ وسلم الصبيان والعیال: ۱۸۰۷/۴. رقم الحدیث: ۲۳۱۵.

اول مولود بعد الهجرة عبد الله بن الزبير فکبر المسلمون تكبیرة واحدة ارتجت المدينة تكبیرا^(۱) چونکه دا خبره مشهوره شوې ده چې يهودو جادو کړې دي، اود مسلمانانو بچی نه پیدا کيږي، ددې و چې کله چې د عبدالله بن زبير رضي الله عنه ولادت اوشونو مسلمانانو نعره اولگوله او مدينه منوره د تکبير اوازونو سره مخ شو.

روایت باب کنبې دی چې (وانامتم) یعنی د حمل موده پوره کیدو والا وه او د بچی د ولادت وخت نزدې وو.

(ثم تغل في فيه: اي بزق رضي الله عنه في فيه) یعنی د کهجورې چوپلو نه پس ددې عرق ئې د بچی خوله کنبې واچولو، (برك عليه) دده دپاره ئې د برکت دعا او فرمائيله. (دعا بالبركة.... ثم حنكه بتمرة) یعنی د چوپلې شوې کهجورې اجزاء ئې دده ژبې اوتالو سره اولگوله.

[۵۱۵۳] حَدَّثَنَا مَطْرُبُ بْنُ الْفَضْلِ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَوْفٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ ابْنُ لَأْبِي طَلْحَةَ يَشْتَكِي، فَخَرَجَ أَبُو طَلْحَةَ، فَقَبِضَ الصَّبِيَّ فَلَمَّا رَجَعَ أَبُو طَلْحَةَ قَالَ مَا فَعَلَ ابْنِي قَالَتْ أُمُّ سَلِيمٍ هُوَ أَسْكَنُ مَا كَانَ. فَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ الْعِشَاءَ فَتَعَشَى، ثُمَّ أَصَابَ مِنْهَا، فَلَمَّا فَرَغَ قَالَتْ وَإِ الصَّبِيِّ. فَلَمَّا أَصْبَحَ أَبُو طَلْحَةَ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ «أَعْرَسْتُمُ اللَّيْلَةَ». قَالَ نَعَمْ. قَالَ «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهَا». فَوَلَدَتْ غُلَامًا قَالَ لِي أَبُو طَلْحَةَ احْفَظْهُ حَتَّى تَأْتِي بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَى بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَرْسَلَتْ مَعَهُ بِتَمْرَاتٍ، فَأَخَذَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ «أَمَعَهُ شَيْءٌ». قَالُوا نَعَمْ تَمْرَاتٍ. فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَضَغَهَا، ثُمَّ أَخَذَ مِنْ فِيهَا فَجَعَلَهَا فِي فِي الصَّبِيِّ، وَحَنَكَهُ بِهِ، وَسَمَّاهُ عَبْدَ اللَّهِ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنِ ابْنِ عَوْفٍ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ. (ر: ۱۲۳۹).

انس رضي الله عنه نه روایت دي چې دا ابو طلحه رضي الله عنه يو خوئي بیمار وو، ابو طلحه رضي الله عنه چرته بهر په سفر کنبې وونو دده بچې وفات شو. کله چې ابو طلحه رضي الله عنه واپس شو نو تپوس ئې اوکړو چې څما د بچی څه حال دي؟ ام سليم ورته اووئيل چې هغه د مخکنبې نه زيات په سکون کنبې دي او ده ته ئې د شپې دودئې ورکړه. (هغوی اوخوره)، بيا ئې خپلې بي بي سره هم بستري اوکړه، کله چې فارغ شو نو بنسختې ورته اووئيل چې بچې دفن کړه. (ځکه چې دهغه انتقال شوې دي)، ابو طلحه رضي الله عنه سحر د نبی کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کنبې حاضر شو او ټوله قصه ئې ورته بيان کړه. نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائيل چې آيا تا د شپې خپلې بي بي سره هم بستري کړې ده؟ هغوی او فرمائيل چې آو نو نبی کریم صلی الله علیه و آله د بنسختې خاوند دواړو دپاره د

(۱) طبقات ابن سعد وسیر اعلام النبلاء: ۲/۳۶۵، رقم الترجمة: ۵۳.

برکت دعا او فرمائیلہ چي (اللهم بارک لهما) نو دام سلیم خوئي پيدا شو، (راوی انس رضی اللہ عنہ فرمائی چي، ماته ابو طلحه رضی اللہ عنہ او وئیل چي نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته دده اوږو پوري دده حفاظت کوه، نو هغه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښي حاضر شو او ام سلیم ده سره څه کهجوري هم اولیرلې. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بچي واخستلو او وي فرمائیل چي آیا څه درسره هم شته دي؟ خلقو او وئیل چي څو کهجوري دي، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه کهجوري واخستي او وي چوپلې او دخولې مبارکې نه ويستلې او دبچي خوله کښي واچولې اوده سره تحنيک او کړو او دده نوم ئي عبد الله کيخودو.

(وار الصبي) بچي لره پت کره يعني دفن ئي کره. (وار) د باب مفاعله نه امر دي. (واری...موراة) پتول، (اعراستم،،،، اعراس) نه دي جماع هم بستري تري مراد ده.

دا حدیث پاک امام بخاری رحمته اللہ علیہ په دوو طریق سره نقل کړې دي. يو طریق کښي دده د شیخ مطرین الفضل دي او دویم کښي محمد بن المثنی دي او دواړو روایتونو الفاظ مختلف دي او د مطر په طریق کښي د ابن عون، انس بن سیرین، نه روایت دي او دلته په دي طریق کښي هم ددي الفاظ دي او محمد بن المثنی طریق کښي د ابن عون بن محمد سیرین الفاظ دي، دهغي الفاظ دلته نشته دي، هغه روایت امام بخاری رحمته اللہ علیہ په کتاب اللباس کښي ذکر کړې دي.

۲- بابُ إِمَاظَةِ الْأَذَى عَنِ الصَّبِيِّ فِي الْعَقِيقَةِ.

(إِمَاظَةٌ) په معنی د ازاله دي یعنی د بچي نه په عقیقه کښي د (اذی) ازاله او کړې شی. د (اذی) نه مراد څه دی؟ اکثر حضرا فرمائی چي ددي نه ولادت په وخت کښي د بچي سر کښي چي کوم ويښته وي هغه تري مراد دی. (امامة الاذی) نه حلق راس مراد دي، مطلب دادې چي عقیقه کښي د بچي د سرو ويښته صفا کول پکار دی. (۱)

[۱۵۱۴] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ مَعَ الْغُلَامِ عَقِيقَةٌ.

وَقَالَ حَجَّاجٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ وَقَتَادَةُ وَهَشَامٌ وَحَبِيبٌ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ سَلْمَانَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

وَقَالَ غَيْرُ وَاحِدٍ عَنْ عَاصِمٍ وَهَشَامٍ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنِ الرَّبَابِ عَنْ سَلْمَانَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. - وَرَوَاهُ يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ سَلْمَانَ قَوْلَهُ.

امام بخاری رحمته اللہ علیہ روایت نقل کړې دي چي (مع الغلام عقیقة) ددي ئي څلور طرق ذکر کړي دي. ① رومبي طریق موصول دي، لیکن مرفوع نه دي، سلمان بن عامر صحابي رضی اللہ عنہ دي،

صحیح بخاری کنبی ددوی صرف دا یو حدیث پاک دې. (۱)

② دویم طریق امام بخاری رضی اللہ عنہ (وقال حجاج....) او ویلو سره بیان فرمائیلی ده، حجاج بن منہال رضی اللہ عنہ. حماد بن سلمه رضی اللہ عنہ نه نقل کوی، حماد خلورو شیوخو نه نقل کوی، ابو قتاده رضی اللہ عنہ. هشان بن حسان رضی اللہ عنہ. قتاده رضی اللہ عنہ او حبیب بن شهید رضی اللہ عنہ دا طریق مرفوع دې، لیکن موصول نه دې. امام دا د تعلیق په طور ذکر کړې دې، امام طحاوی رضی اللہ عنہ او بیقھی رضی اللہ عنہ دا موصولا نقل کړې دې. (۲)

③ دریم طریق امام بخاری رضی اللہ عنہ (وقال غیر واحد عن عاصم) نه نقل کړې دې، حافظ ابن حجر رضی اللہ عنہ فرمائی چې د (غیر واحد) مصداق سفیان بن عینییه دې، امام احمد رضی اللہ عنہ دده د نوم تصریح سره یو حدیث نقل کړې دې. (۳)

دا طریق هم مرفوع دې، لیکن امام بخاری رضی اللہ عنہ دا تعلیقا نقل کړې دې، دې تعلیق کنبی حفصه بنت سیرین د رباب نه نقل کوی، دا رباب بنت صلیع، د سلمان بن عامر وریره ده. (۴) ابن حبان په کتاب الثقات کنبی دده ذکر کړې دې. (۵)

حافظ ابن حجر رضی اللہ عنہ دده متعلق په تقریب التهذیب کنبی دده متعلق (مقبولة) الفاظ لیکلی دی. (۶) علامه ذهبی رضی اللہ عنہ دوی په مجهولا تو په ضمن کنبی ذکر کړې دې. امام مسلم نه علاوه اصحاب سته ددوی نه روایتونه نقل کړی دی. (۷)

④ خلورم طریق امام بخاری رضی اللہ عنہ د یزید بن ابراهیم رضی اللہ عنہ ذکر کړې دې، دا هم تعلیق دې امام طحاوی رضی اللہ عنہ دا موصولا نقل کړې دې. (۸)

ترجمې سره مناسبت: ذکر شوو ددې خلورو وارو طرق نه امام بخاری رضی اللہ عنہ چې کوم الفاظ (مع الغلام عقیقة) نقل کړې دې، دهغې ترجمه الباب سره هیڅ تعلق په نظر نه راځی.

حافظ ابن حجر رضی اللہ عنہ فرمائی چې حماد بن زید کوم طرق سره امام بخاری رضی اللہ عنہ موصولا نقل کړې دې. هغه دلته مختصر دې، امام احمد دا تفصیلا نقل کړې دې. په دې کنبی دا الفاظ هم متن حدیث کنبی شامل دی (فاهریقواعنه دماوامیطواعنه الاذی) (۹)

۱) فتح الباری: ۷۳۷/۹. ددوی وفات د عثمان رضی اللہ عنہ یا د عمر فاروق رضی اللہ عنہ په دور کنبی اوشو. اوگورنی الاصابة: ۶۲/۲

۲) فتح الباری: ۷۳۷/۹

۳) فتح الباری: ۷۳۸/۹

۴) تهذیب الکمال: ۱۷۱/۲۵

۵) کتاب الثقات: ۲۴۴/۴

۶) تقریب التهذیب: ۷۳۷ رقم الترجمة: ۸۵۸۲

۷) تهذیب الکمال: ۱۷۱/۳۵

۸) فتح الباری: ۷۳۸/۹.

۹) فتح الباری: ۸۳۷/۹

او دا د امام بخاری رحمته الله عادت دې اکثر مختصر روایت نقل کوی، او ترجمه الباب ثبوت د فصیلی روایت نه کیری.

وَقَالَ أَصْبَغُ أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ عَنْ جَرِيرِ بْنِ حَازِمٍ عَنْ أَيُّوبَ السَّخْتِيَّانِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ حَدَّثَنَا سَلْمَانُ بْنُ عَامِرٍ الضَّمِّي قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «مَعَ الْغُلَامِ عَقِيْقَةٌ، فَأَهْرِيْقُوا عَنْهُ دَمًا وَأَمِيْطُوا عَنْهُ الْأَذَى».

دا د ځينو حضراتو په نيزتعلیق دې، ځکه چې امام بخاری رحمته الله (حدثني، يا ابا عبد الله، اونه فرمائيل او اکثر حضرات فرمائي چې اصبع چونکه امام بخاری رحمته الله صحيح بخاری کښې ډير روایتونه نقل کوی، ددې وجې د صورتا اگر چې تعلیق دې لیکن په حقیقت کښې موصول دې.)

سلمان بن عامر رضي الله عنه فرمائي چې ما د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه دا ارشاد واوریډو چې هلك لره يو عقیقه یعنی يو چیلئ ده، لهذا تاسو دده د طرفنه وینه توې کړئ. او دهغه نه اذی لرې کړئ.

قوله: مَعَ الْغُلَامِ عَقِيْقَةٌ: حسن رضي الله عنه او قتاده رضي الله عنه ددې د مفهوم مخالفت نه استدلال کوی او فرمائي چې د جنیئ به نه کولې شی.

د جمهورو په نيز به د دواړو عقیقې کیری، جمهورو ددې روایتونو نه استدلال کوی چې په هغې کښې د جنیئ د عقیقې حکم ورکړې شوي دي، چې دهغې تفصیل تیر شوي دي.)

قوله: فَأَهْرِيْقُوا عَنْهُ دَمًا: تاسو د هلك د طرفنه وینه توې کړئ پدې کښې (دم) مبهم دي، د جمهورو په نيز هلك د طرفنه دوه چیلئ او د جنیئ د طرفنه يو چیلئ ذبح کول مستحب دی.

لکه څنگه چې په روایتونو کښې تیر شوی دی چې (عن الغلام شاتان وعن الجارية شاة)، امام مالک رحمته الله فرمائي چې د دواړو د طرفنه يو چیلئ به ذبح کولې شی.

هغوی د حسن رضي الله عنه او حسین رضي الله عنه د عقیقې په سلسله کښې وارد شوي روایت نه استدلال کوی، (ان النبي صلی الله علیه و آله عرق عن الحسن والحسين كبشا كبشا).

خو دا خبره مخکښې تفصیل سره راغلې ده چې په دې روایتونو کښې اضطراب دې یعنی ځينو کښې (کبشا) او ځینې سو (کبشین) ذکر دی. ددې وجې ددې نه غلام دپاره يو کبش باندي استدلال کول درست نه دی او په ډيرو روایتونو کښې د (عن الغلام شاتان)، تصریح راغلې ده.

قوله: فَأَهْرِيْقُوا عَنْهُ دَمًا: (امیطوا یعنی ازیلوا) زائل کړئ، لرې کړئ، د (اذی) باره کښې درې اقواله دی.

① مشهور قول دادې چې ددې نه هغه وینسته مراد دی چې د بچی په سر باندي د ولادت په وخت کښې وی.

① فتح الباری: ۹/ ۷۳۷

② فتح الباری: ۹/ ۷۳۹

② دویم قول دادې چې ددې نه هغه وینه مراد ده چې د جاهلیت په زمانه کښې به د عقیقې په وخت کښې د بچی په سر اچولې شوه، چې کومه چیلې یا خنور به ئې په عقیقه کښې ذبح کولو، د هغې وینه به ئې ددې بچی په سر اچوله. (۱)

اسلام ددې ممانعت او کړو چې د اشان د بچی په سر باندې دې وینه توې نه کړې شی، ددې تفصیل مخکښې رازی.

③ یو قول دا هم دې چې (اډی) نه ختنه مراد ده، او مطلب ددې دای چې عقیقې سره دبچې ختنه کوئی. (۲)

دا روایت امام بخاری رحمته الله علیه دلته په رومی ځل ذکر کړې دې.

[۵۱۵۵] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ حَدَّثَنَا قُرَيْشُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ حَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ قَالَ أَمَرَنِي ابْنُ سَيْرِينَ أَنْ أَسْأَلَ الْحَسَنَ مِمَّنْ سَمِعَ حَدِيثَ الْعَقِيقَةِ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ مِنْ سَمْرَةَ بِنْتِ جُنْدَبٍ.

دا عبدالله بن محمد بن ابی الاسود دې، د ابوالاسود نوم حمید دې، د قریش بن انس په بخاری رحمته الله علیه کښې صرف دا یو حدیث دې، ددوئ آخري عمر کښې حافظه کمزورې شوې وه، ددوئ د اختلاط دا دور دکال ۲۰۳ هجرئ نه تر کال ۲۰۶ هجرئ پورې وو. (۳)

حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائی چې: (فمن سمع منه قبل ذلك فسماعة صحيح) (۴)

او علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی چې: (ولعل سماع شيخ البخاري عن قریش كان قبل الاعتلاط) (۵)

د قریش شیخ حبیب بن شهید دې، هغه فرمائی چې ابن سیرین ماته حکم او کړو چې څه د حسن رضی الله عنه نه تپوس او کړم چې د عقیقې حدیث د چا نه اوريدلې دې؟ نو ما دهغوئ نه تپوس او کړو نو هغوئ او فرمائیل چې سمره بن جندب رضی الله عنه نه.

علامه ابن حزم رحمته الله علیه فرمائی چې (لا يصلح للحسن سماع عن سمرَةَ الاحديث العقیقة وحده) (۶)

لیکن امام بخاری رحمته الله علیه په تاریخ کبیر کښې د علی بن المدینی قول نقل کړې دې چې (سماع الحسن من سمرَةَ صحيح) یعنی صرف عقیقې والا حدیث نه بکله نور روایاتو کښې هم د حسن سماع د سمره بن جندب نه صحیح او ثابت ده. (۷)

امام بخاری رحمته الله علیه دلته د حسن بصری رحمته الله علیه والا ذکر شوې حدیث د عقیقې ذکر نه کړو، حافظ

(۱) عمدة القاری: ۸۷/۲۱

(۲) عمدة القاری: ۸۷/۲۱

(۳) فتح الباری: ۷۴۰/۹

(۴) عمدة القاری: ۸۷/۲۱

(۵) عمدة القاری: ۸۷/۲۱

(۶) عمدة القاری: ۸۷/۲۱

(۷) عمدة القاری: ۸۸/۲۱

ابن حجر رحمته الله فرمائی چې (وكانه اکتفی من ایرادہ بشهرته) فتح الباری: ۷۴۱/۹، امام ترمذی رحمته الله هغه روايت نقل کړې دې چې په هغې کښې دې (الغلام مرتهن بعقیقة تذهب منه يوم السابح ويحلق راسه ویسی)، امام ترمذی رحمته الله دې نه پس فرمائی چې (هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم یستحبون ان تذهب من الغلام العقیقة يوم السابح فان لم یتهیا يوم السابح لیوم الراهب عشر، فان لم یتهاق عنه یوم احدی وعشرین) (۱)

قوله: مرتهن بعقیقة: (مرتهن) د تاء په فتحه سره، په معنی د رهن ده، یعنی نو مولود د خپلې عقیقې په وجه گرو او مرهون وی، عقیقه دده دپاره لازمی ده ددې خلور مطلبونه دی. ① امام احمد بن حنبل رحمته الله فرمائی چې دا د شفاعت متعلق دي، مطلب دادې که د بچی د طرفه عقیقه اونه کړې شوه، او هغه مړ شو نو هغه به د مور پلار په حق کښې سفارش نه کوي، دده د سفارش به قبول نه وی، علامه خطابي رحمته الله دا معنی د ټولو نه ښه گرزولې ده. (۲)

② دویمه معنی داده چې (مرهون باذن شعرة) یعنی د ویننتو (اډی) دې سره پاتې شی او تردې پورې چې د عقیقې وخت پورې دده وینسته صفا کولې شی. (۳)
③ علامه ابن اثیر رحمته الله فرمائی چې ددې جملې نه د عقیقې لزوم او واجب خودل مقصود دی، ددې وجې څه خیز چې کله مرهون وی نو هغه د مرتهن په قبضه کښې وی او رهن کیخودلو دپاره دقرض ادا کولو نه بغیر ددې نه انتفاع ممکن نه وی، انتفاع دپاره دقرض ادا کول ضروری دی نو چې څنگه دقرض ادا کول لازم دی، دا شان هم لازم ده.

④ علامه ابن القیم رحمته الله په (تحفة الوردی احکام الولود) کښې فرمائی چې د غلام په خپله عقیقه کېدو مرهون کیدو مطلب دادې چې کله یو بچی پیدا کیږي نو یو شیطان ده پس لگی. حدیث پاک کښې رازی چې: (مامن مولود الا ویسه الشیطان) ددې وجې د پیدائش نه پس بچی ژاړی نو کله پورې چې د بچی عقیقه اونه کړې شی نو هغه د شیطان د تسلط نه نه ازادیږي، عقیقه کولو نه پس هغه د شیطاني تسلط د آثارو نه آزاد او محفوظ شی.

قوله: یذبح عنه يوم السابح: په اوومه ورځ به دده دطرفه ذبح کولې شی. (یذبح) مجهول دي، پلار به یې ذبح کوي، گنی چې د چا په ذمه د بچی نفقه ده هغه به ذبح کوي. (۴) ددې جملې نه استدلال کوي او امام مالک رحمته الله فرمائی چې عقیقه اوومې ورځې سره موقت او خاص ده اوومې ورځې نه مخکښې که څوک کوي نو دا به قبول نه وی اود اوومې ورځې نه پس به فوت شی. (۵)

(۱) (سنن الترمذی کتاب الاضاحی باب من العقیقة: ۱۰۱/۴، رقم الحدیث: ۱۵۲۲)

(۲) عمدة القاری: ۷۷/۲۱

(۳) عمدة القاری: ۷۷/۲۱

(۴) فتح الباری: ۷۴۳/۹

(۵) فتح الباری: ۷۴۲/۹

امام شافعی رحمته الله فرمائی چې اوومه ورخ اختیار دپاره ده. تعیین و تحدید دپاره نه ده. لهذا ددې نه مخکنې هم کیدې شی. اگر چې مختار اوومه ورخ ده. (۱)
 که سابع اول کنې فوت شی نو سابع ثانی یعنی خوارلسم تاریخ دې اوکړې شی که په سابع ثانی هم اونه کړې شی نو سابع ثالث یعنی په یویشتمه ورخ دې اوکړې شی. (۲)
 د بچی د ولادت ورخ به دې اوؤ ورخو کنې نشی شمیرلې، امام مالک رحمته الله تصریح کړې ده چې ولادت ورخې نه پس والا ورخ به رومبئ شمیرلې شی، خو که بچی د طلوع نه مخکنې پیدا شوې وی یعنی د شپې پیدا شوې وی نو دې به راتلونکی ورخ شمیرلې شی. (۳)
 سابع اول (اوومه ورخ) سابع ثانی، یعنی خوارلسمه ورخ، او سابع ثالث یعنی یویشتمه ورخ. په دې دريو وارو کنې عقیقه کول مختار دی. دې نه پس اسابع کنې هم بالغ کیدو نه مخکنې مخکنې کولې شی، البته بالغ کیدونه پس بیا د عقیقې حکم ساقط شی، بل څوک دده د طرفنه عقیقه نشی کولې، که څوک د خپل طرفنه عقیقه کول غواړی نو ددې گنجائش شته دې (۴) ځکه چې نبی کریم صلی الله علیه و آله نه مروی دی چې نبی کریم صلی الله علیه و آله د نبوت نه پس پخپله پخپله عقیقه کړې وه، دا روایت ضعیف دې خوددې نه ځینې عالمان دبالغ کیدو نه پس پخپله خپله عقیقه کولو جواز باندې استدلال کوی. (۵)

محمد بن سیرین فرمائی چې (لواعلم ان لم یعق عن لعققت عن نفس) (۶)

او د حسن بصری رحمته الله قول دې چې (اذالم یعق عنک فعق عن نفسک وان کنت رجلاً) (۷)

قوله: ویسمی: قتاده رحمته الله اکثر شاگردانو داهم (ویسمی) نقل کړې دې، ددې دوه معنی مشهورې دی.

① یو خو دا چې د عقیقې په وخت دې د بچی نوم کیخودلې شی. ددې تفضیل تیر شوې دې. ② بل دا چې د ذبح کولو په وخت کنې دې تسمیه اووئیلې شی. (۸) نو ابن ابی شیبه د قتاده رحمته الله نه نقل کړی دی چې په هغې کنې دې چې (ویسمی العقیقة کما یسمی علی الاضحیة بسم الله والله اکبر ثم یندب) (۹)

(۱) فتح الباری: ۷۴۲/۹

(۲) فتح الباری: ۷۴۲/۹

(۳) اعلاء السنن، کتاب الذبائح: ۱۷/۱۲۱.

(۴) شرح التهذیب: ۴۳۲/۸.

(۵) فتح الباری: ۷۴۲/۹

(۶) فتح الباری: ۷۲/۹.

(۷) اعلاء السنن، کتاب الذبائح: ۱۷/۱۲۱.

(۸) فتح الباری: ۷۴۱/۹

(۹) مصنف ابن ابی شیبه: فتح الباری: ۹/، عمدة القاری: ۷۴۱/۲۱

لیکن په دې دوه معنو کښې اوله معنی زیاته مشهوره ده، البته د قتاده اصحابو کښې همام دا لفظ (یدی) نقل کړې دې.

امام ابو داؤد رضی الله عنه فرمائی چې همام ته وهم شوې دې، اصل لفظ (یسی) دې لکه څنگه چې د قتاده رضی الله عنه اکثره اصحابو نه نقل کړې شوی دی. (۱)

لیکن د ابو داؤد د خبرې نه شبه کیږي چې همام نه کله د (یدی) د تشریح متعلق تپوس او شو او هغوی او فرمائیل چې د ځناورو د ذبح کولو په وخت کښې ددې د رگونو نه وتلې وینې ته دې مالوچ کیځودې شی او په وینه د گنده کیدو نه پس دې دا د دېچی په سر کیځودې شی، چې ددې نه وینه دده په مخ راشی، دې عمل ته تدمیه وائی. (۲) او جاهلیت په زمانه کښې خلقو به د عقیقې په وخت کښې دا عمل کولو.

علامه ابن حزم هم (المحل) کښې دامام ابو داؤد رضی الله عنه اعتراض کړه وهم گڼلې دې، او وئیلی ئې دی چې (یدی) وهم نه بلکه صحیح دې.

ابن حزم د ابن عمر رضی الله عنه، عطاء رضی الله عنه، حسن بصری رضی الله عنه او قتاده رضی الله عنه د تدمیه ددې عمل استحباب نقل کړې دې. (۳)

لیکن ابن ابی شیبه د حسن بصری رضی الله عنه او قتاده رضی الله عنه د کراهت قول نقل کړې دې. (۴)

جمهور فرمائی چې د اسلام په شروع کښې د (تدمیه) دا عمل مشروع وو، بیا منسوخ شوې دې، ددې عمل په نسخ باندې څو احادیث دلالت کوی.

① ابن حبان رضی الله عنه د عائشه صدیقه رضی الله عنها نه روایت نقل کړې دې چې (کانوافس الجاهلیة اذا عقوا عن الصبی خضوا قطنه بدم العقیقة، فاذا حلقوا راسی الصبی وضعوها علی راسه فقال النبی ﷺ اجعلوا مکان الدم خلوقاً). (۵)

اود ابو الشیخ روایت کښې ددې اضافه هم ده چې: (ونهی ان ییس راس المولود بدم). (۶)

② ابن ماجه د یزید بن عبدالله روایت نقل کړې دې چې (ان النبی ﷺ قال: یعق عن الغلام ولا ییس راسه بدم). (۷)

د اروایت مرسل دې ځکه چې یزید بن عبدالله تابعی دې، صحابی نه دې. (۸)

① سنن ابی داؤد کتاب العقیقة کتاب الاضاحی: باب: رقم الحدیث: (۲۵۳۸).

② فتح الباری: ۷۴۱/۹.

③ فتح الباری: ۷۴۱/۹. المعلی لابن حزم کتاب العقیقة: ۲۳۶/۶.

④ مصنف ابن ابی شیبه: فتح الباری: ۷۴۲/۹.

⑤ الاحسان بترتیب صحیح ابن حبان کتاب الاطعمة باب العقیقة: ۳۵۵/۸. رقم الحدیث: (۵۲۴۸).

⑥ فتح الباری: ۷۴۱/۹.

⑦ سنن ابن ماجه کتاب الذبائح باب العقیقة: رقم الحدیث: (۳۲۶۶).

⑧ فتح الباری: ۷۴۱/۹.

③ امام ابو داؤد رضی اللہ عنہ او حاکم هم د عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا په شان یو حدیث د عبد الله بن یزید نه نقل کړې دي. ددې په آخر کښې دی چې (فلما جاء الله بالاسلام کنا نذبح شاة ونحلق راسه ونلطفه بزعفران) (۱)

د روایت اگر چې مرفوع نه دي لیکن د عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا حدیث د پاره شاهد دي (۲). ددې احادیثو په وجه جمهور تدمیه لره مکروه گرزوی، نو علامه ظفر احمد عثمانی صاحب لیکي چې: (فالحق ان ذالك كان في اول الاسلام ثم دى رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم عنه کما فی حدیث یزید بن عبد الله المزنی ویریدة الاسلامی) (۳)

فائده: عقیقه کښې چیلې یا چیلئ ذبح کول سنت دی، او بهتر دادی چې ددې چیلئ هدوکی دې مات نه کړې شی، ددې غوښه دې پخپله هم او خوری او صدقه دې او کړې، او اقرباء او احباب ته دې هم ورکړې شی. د عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا په یو حدیث کښې ددې تصریح شویده. چې کوم امام احمد رضی اللہ عنہ نقل کړې دي (۴).

د چیلئ نه علاوه غوا، اوبن وغیره سره عقیقې خو کیرې لیکن هغه افضل نه ده. افضل شاة دې او گډو وغیره هم د شاة په حکم کښې رازی. شاه ولی الله رضی اللہ عنہ په حجة الله البالغة کښې د عقیقې د مشروعیت ډیر مصلحتونه او فوائد بیان کړي دي.

① یو فائده داده چې سره د بچی نسبت په معاشره کښې ښه متعارف شی چې دا د فلانی سړی بچی دي.

② دې سره د سخاوت جذبه بیداره شی، د مال محبت، بخل، او د کنجوسئ مذموم صفت باندي یو گوزار لري.

③ دا د خوشحالی موقع وی، عقیقه کښې ددې خوشحالی په موقع باندي د شکر ادا کولو موقع ملاؤ شی.

④ عقیقه د بچی د پاره د خیر نییگري او برکت باندي مشتمل د دعا سبب جوړیږي، ځکه چې د عقیقې غوښه مساکینو او فقراء باندي خورولې شی، دهغوئ د زړونو نه دعا اوزی چې دا د بچی د پاره د برکت او نییگري ذریعه جوړیږي (۵).

(۱) (سنن ابی داؤد کتاب الاضاحی باب العقیقة رقم الحدیث: ۲۸۴۳، والمستدرک للحاکم، کتاب الذبائح والعقیقة: ۴/۲۳۸)

(۲) فتح الباری: ۹/۷۴۱

(۳) اعلاء السنن: ۱۷/۱۲۱.

(۴) المستدرک للحاکم للإمام الحاکم: ۴/۲۳۸ وافر الذهبي.

(۵) حجة الله البالغة: ۲/۴۱۲.

۳- باب الفرع

[۵۱۵۶] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ أَخْبَرَنَا الزُّهْرِيُّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيْبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا فَرْعَ وَلَا عَتِيرَةَ». وَالْفَرْعُ أَوَّلُ النَّتَاجِ، كَأَنوَائِدُ بِحُونَهُ لَطَوَاغِيَتِهِمْ، وَالْعَتِيرَةُ فِي رَجَبٍ. [۵۱۵۷]

۳- باب العتيرة

[۵۱۵۷] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ الزُّهْرِيُّ حَدَّثَنَا عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا فَرْعَ وَلَا عَتِيرَةَ». قَالَ وَالْفَرْعُ أَوَّلُ نِتَاجٍ كَانَ يُنْتَجُ لَهُمْ، كَأَنوَائِدُ بِحُونَهُ لَطَوَاغِيَتِهِمْ، وَالْعَتِيرَةُ فِي رَجَبٍ. [ر: ۵۱۵۶]

(رقم) د اوبسی د هغه رومبی بچی نوم دې چې په زمانه جاهلیت کښې به د بتانو په نوم باندي ذبح کولې شی (۱)

او (عتيرة) هغه ذبيحه ته وائی چې په زمانه د جاهلیت کښې به د رجب په میاشت کښې په رومبی عشره کښې خلقو کوله، دې ته به ئې (رجبیه) وئيله. (۲)

په احادیث باب کښې نبی کریم ﷺ د فرع او عتيرة نفی فرمائیلې ده. د غیر الله په نوم باندي ذبح کول، بالاتفاق حرام دی، البته عتیره او فرع د الله ﷻ په نوم باندي کولې شی او یا نه. پدې باندي اختلاف دې.

امام شافعی رحمته الله علیه نه استحباب منقول دې. ابن سیرین به په رجب کښې عتیره ذبح کوله، امام طحاوی رحمته الله علیه په (مشکل الآثار) کښې د عمر فاروق رضی الله عنه نه هم د عتیره نقل کړې دې. (۳)

په خو احادیثو کښې د فرع او عتیره جواز معلومیرې، په هغې کښې خو دادی.

① امام نسائی رحمته الله علیه د حارث بن عمرو رضی الله عنه نه روایت نقل کړې چې یو سړی دعتیره او فرع متعلق تپوس او کړو، نو نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې (من شاء عشا، من شاء لم یعترو من شاء فرع ومن شاء لم یفرع)، (۴)

(۱) عمدة القاری: (۸۸/۲۱)

(۲) عمدة القاری: (۸۹/۲۱)

(۳) عمدة القاری: (۸۹/۲۱)

(۴) (سنن النسائی کتاب الفرع والعتيرة باب لافرع ولا عتيرة (رقم الحديث: ۴۵۵۲؛ ۷۹/۳)

② امام نسائی رحمته الله نه یو روایت نقل کړې ده چې د ابو ذر بن لقیط بن عامر رضی الله عنه :
 نبی کریم صلی الله علیه و آله نه تپوس او کړو چې (یا رسول الله انا کنا نذبح الذبائح فی الجاهلیة فی رجب فناکل ونطعم
 من جاءنا فقال رسول الله صلی الله علیه و آله لا یاس به) (۱)

③ طبرانی په معجم اوسط کښې د ابن عمر رضی الله عنهما روایت نقل کړې ده، فرمائی چې نبی کریم
صلی الله علیه و آله نه د عتیره متعلق تپوس او شو نو نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې (هی حق) (۲)

④ معجم اوسط کښې یزید بن عبدالله مزنی رضی الله عنه نه روایت دې چې (ان رسول الله صلی الله علیه و آله قال لی
 الابل فرع ولی الغنم فرع) (۳)

⑤ امام ترمذی رحمته الله د محنف بن سلیم روایت نقل کړې ده چې هغوی نبی کریم صلی الله علیه و آله په
 عرفات کښې او کتلو چې فرمائیل ئې : (یا ایها الناس علی کل اهل البیت فی کل عام اضحیة وعتیرة) (۴)

⑥ امام ابو داؤد رحمته الله د نبیسه روایت نقل کړې ده چې یو سړی آواز او کړو او وې فرمایل
 چې : (یا رسول الله صلی الله علیه و آله ! انا کنا نستر عتیره فی الجاهلیة فی رجب فمات امرنا؟ قال صلی الله علیه و آله : اذبحوا لله فی ای شهر

کان قال : انا کنا نفرع فرعانی الجاهلیة فمات امرنا؟ فقال لی کل سائبة فرع قال : ابو قلابة، السائبة مائة) (۵)
 دا ټول احادیث د فرع او عتیره په اباحت باندې دلالت کوی، او امام شافعی رحمته الله دپاره
 مستدل دې، لیکن جمهور فرع او عتیره لره مکروه گنړی، قاضی عیاض رحمته الله او علامه
 حازمی رحمته الله فرمائی چې د نهی احادیث، د اباحت دپاره ناسخ دې (۶)

او ابن المنذر فرمائی چې : (ومعلوم ان النهی لا ینقض الا عن شیء قد کان یفعل ولا نعلم ان احدا من اهل
 العلم یقول ان النبی صلی الله علیه و آله کان نهاهم عنهما عن الفرع والعتیره ثم اذن فیهما) (۷)

(۱) (سنن النسائی کتاب الفرع والعتیره باب تفسیر الفرع (رقم الحدیث: ۴۵۵۷، ۸۱/۳)

(۲) عمدة القاری: ۸۹/۲۱، فتح الباری: ۷۴۱/۹، فتح الباری: ۷۴۶/۹

(۳) عمدة القاری: ۸۹/۲۱، فتح الباری: ۷۴۱/۹، فتح الباری: ۷۴۶/۹

(۴) سنن الترمذی کتاب الاضاحی، رقم الحدیث: ۹۹/۱۵۱۸، ۴، فتح الباری: ۷۴۶/۹، عمدة القاری: ۸۹/۲۱

(۵) سنن ابی کتاب الاضاحی باب فی العتیره: رقم الحدیث: ۲۸۳۰: ۱۰۴/۳

(۶) عمدة القاری: ۸۹/۲۱

(۷) عمدة القاری: ۸۹/۲۱

۷۵ - کتاب الذبائح والصيد

(الاحاديث: ۵۱۵۸ - ۵۲۲۴)

په کتاب الذبائح والصيد کښي اته څلويښت ابواب او درې نوي احاديث دي. په دې کښي يويشت احاديث معلق او باقي موصول دي. ۷۹ احاديث مکرر دي او څوارلس په رومي ځل په دې کښي تخریج کړي شوي دي. ننه احاديث متفق عليه دي، کتاب الذبائح کښي د صحابه کرامو رضي الله عنهم او تابعينو وغيره څلور څلويښت آثار دي.

۷۵ = کتاب الذبائح والصيد

قوله: ذبائح: ذبائح د (ذبيحة) جمع ده. (ذبيحة) د (مذبوحه) په معنی کښي ده. هغه ځناور لږه ذبح کړي شي. (۱)

قوله: صيد: صيد د باب ضرب مصدر دي. او اسم مفعول مصيد په معنی کښي دي. هغه ځناور کوم ته چې وائي چې دهغي ښکار او کړي شي. (۲)

۱- باب التسمية على الصيد.

وقوله تعالى (يا أيها الذين آمنوا ليلوكنكم الله بشئ من الصيد) إلى قوله (عذاب اليم). وقوله جل ذكره (أجلت لكم بهيمة الأنعام إلا ما يتلى عليكم) إلى قوله (فلا تخشوهم وأخشون) وقال ابن عباس العقود العهود، ما أجل وحرم (إلا ما يتلى عليكم) الخنزير. (يجرمكم) يحيلكم (شأن) عداوة (المأخضة) تخنق فتموت (الموقودة) تضرب بالخشب يوقدها فتموت (والمتردية) تتردى من الجبل (والنطيحة) تنطح الشاة، فما أدركته يتحرك بذنبه أو بعينه فأذبح وكل.

دې باب کښي امام بخاري رحمته الله عليه په ښکار باندې تسمية يعنى د بسم الله وييلو وجوب بيان کړې دي. ځينو نسخو کښي دلته باب نشته دي. په شروع کښي قرآني آيتونه امام بخاري رحمته الله عليه د معمول مطابق ذکر کړي دي. په شروع کښي درې آيتونه د سورة مائده دي. رومي آيت مبارك دي چې: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَلْوَكُنْكُمْ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالَهُ أَيْدِيكُمْ وَمَا حُكْمٌ لِّيَعْلَمَ اللَّهُ مِنْ تَخَافَهُ بِالْغَيْبِ فَمَنْ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ (۳)

(۱) عمدة القارى: ۲۱ / ۹۰

(۲) ارشاد السارى: ۱۲ / ۲۲۸.

(۳) (ليلوكم) ليحترن التزامكم لامر الله ونهيه (بشئ من الصيد) بارسال بعض الحيوانات البرية التي يحل صيدها واكلها (تناله) ايديكم والمعنى يبعثه عليكم بحيث... [بقية حاشيه په راروانه صفحه...]

(ترجمه) ای دایمان خاوندانوا الله ﷻ تاسو باند پامتحان کوی دهغې لږ ډیر بنکار په باره کښې کوم ته چه ستاسو لاسونه اونيزې وررسی ادا د دې دپاره چه الله ته په علم ظاهري سره هغه څوک معلوم شی | چه دهغه نه په غیب هم ویریرې | نو څوک چې ددې حکم نه پس زیاتې او کړې نوهغه دپاره دردناکه سزا مقرر ده

مطلب دا دې چې دا حرام په حالت کښې بنکار کول ممنوع دی. محرم سره خواوښا کښې ځناور گړزی راگړزی، نو دده د لاس یا دده د نیزې سره به بنکار کیږی، اوس دا امتحان او آزموینه به رازی چې څوک په دې آزموینه کښې کامیاب شو، نوهغه کامیاب پاتې شو. لیکن چې چا د شریعت د حکم خلاف ورزی او کړه، دهغه دپاره په آخرت کښې دردناک عذاب دې.

دویم آیت مبارک دې چې:

أَحَلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةَ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرُ مُحِلِّ الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

(ترجمه): تاسو دپاره د څاروؤ ټول قسمونه حلال دی مگر د کومو بیان چې به وړاندې تاسو ته اوشی خو ځان دپاره بنکار حلال مه گنړی چې تاسو دا حرام حالت کښې یی بیشکه الله ﷻ چې څه غواړی هغه حکم کوی

دویم آیت مبارک دې چې: حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَحُمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أَهَلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيغَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكُمْ فَسُقُ الْيَوْمِ

...بقیه از حاشیه گذشته [بصبح فی تناول ایدیکم ولا بکفلکم کبیر مشقة للحصول علیه، بل يستطيع احدکم ان یمسکه بیده او یخرجه برمحه والرمع فی یده، (الایه) وتمها: لیعلم الله من یخافه بالغیب وامن اعتدی بعد ذلک فله عذاب الیم] لیتیمو من یراقب فی السر والعلن ومن تنهار عزیمته امام عرض الدنیا وشهوة النفس ویتجاوز حدود الله تعالی: فیقع فی سخطه والیم عقبه، (بهیمه الانعام) هی الابل والبقره والغنم وما یشابهها من الحيوانات الوحشية (الاما یتلى علیکم) الا ما سنذكر تخریمة وتمه الایه: (غیر محلی الصید وانتم حرمان الله یحکم ما یرید) ای احللنا الانعام فی حال امتناعکم من صید الحيوان السیری وانتم محرمون، فلا يجوز للمحرم ان یقتل صیدا فی حال احرامه مطلقا (المیته) هی کل حیوان ذهبت حیاته بدون ذبح شرعی (الی قوله) والدم وحم الخنزیر وما اهل لغیر الله به والمنخنقه والموقوذه والمتردیة والنطیغه وما اکل السبع الا ما ذکیتم وما ذبح علی النصب وان تستقیموا بالازلام ذلکم فسق الیوم اتممت علیکم نعمتی ورضیت لکم الإسلام دینا فمن اضطر فی حنصه غیر متجانف لایم فان الله غفور رحیم

(اهل لغیر الله) ذکر عند ذبحه اسم غیر اله تعالی: من الالهلال وهو رقع الصوت، (وما اکل السبع) ما اکل منه حیوان مفترس له ناب یعدو به علی النسا او الدباب (الا ما ذکیتم) الا ما ادرکتوه مما سبق ذکره وفیه حیاة مستقره فذبحتموه ذبحا شرعیا (النصب) حجارة منصوبة حول الکعبه یدبحون علیها تعظیما لها و تقربا لاصنامهم و قیل هی الاصنام والمراد ما ذبح من اجلها (تستقیموا) تطلبوا معرفة ما قسم لکم، (بالازلام) جمع زلم، وهی قطع خشیه کتب علی بعضها افعال، و بعضها لا تفعل و بعضها مهمل، یضربون بها اذا ارادوا القيام بعمل ما (فسق) خروج عن طاعة الله عز وجل (یش... یس...) یشبوا من الطعن به او یرجعوکم الدین (تخشوهم) تخافون (اکلمت...) بیان ما تحتاجون الیه من الاحکام (و اتممت...) باکمال الدین والشریعة (مخصمة) مجاعة (متجانف لایم) مائل الی المخالفة و فعل ما هو محرم، (یقذها) یشخنها ضربا بعضا او بحجر (تزدی) تسقط من علو.

يَسَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ

(ترجمه): په تاسو باندې حرام کړې شوې ده مرداره او وینه او دخنزیر غوښه او هغه چې د الله ^{جنت} نه سوا د بل چا په نوم حلال شوې وي او چې مری ئې خفه شوې وي او چې د گوزار نه مړ شي او چې راوغورزیږي او چې بل ځناور ئې په ښکراووهی او مړ شي او چې یو درنده ترې نه خوراک کړې وي | بغیر دهغې نه چې تاسو ژوندې موندې وي | او حلال کړې مو وي | او هغه چې د بتانو په نوم ذبح شوې وي | او دا چه د جواری په غشو تقسیم کوي | د اټول د گناه کارونه دي | نن ورځې کافران ستاسو د دین (تباد کولو) نه پوره پوره مایوس شوی دی | نو دهغوی نه مه ویریرئ

مذکورده دريو واپروایتونو مناسبت د کتاب او باب نه واضح دي.

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ الْعُقُودُ الْعُرُودُ: ابن عباس ^{رضي الله عنه} فرمائی چې آیت کریمه (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ) کسبي عقود نه هغه عیند مراد دی چې د حلال او د حرام متعلق کړې شوی دی او (أَلَا مَا يُبَلِّغُ عَلَيْكُمْ) نه خنزیر وغیره مراد دی، چې دهغې ذکر په بل آیت مبارک کسبي راغلي دي.

قوله: يَجْرِمَنَّكُمْ يَحِلُّنَّكُمْ شَتَانُ عَدَاوَةٍ: آیت مبارک کسبي دی چې (وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَتَانُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّواكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) دې کسبي (يَجْرِمَنَّكُمْ) د (يَحِلُّنَّكُمْ) په معنی کسبي دي او (شَتَانُ) د عداوت په معنی دی، یعنی دیو عداوت دې تاسو لږه د مسجد حرام نه منع باندې آماده نه کړي.

قوله: الْمُنْحِقَةُ: (منخقة) نه هغه ځناور مراد دي چې دهغې مړی خپه کولې شي او هغه مړ شي. (موقوذة) نه هغه مراد دي چې هغه په کوتک او وهلې شي او هغه مړ شي. نو عرب وائی چې (یوقذها فتوت) او (متردية) هغه دي چې دغر نه راپریوزی او مړ شي. (نطیحة) هغه دي چې هغه چیلې پخپلو ښکرو سره اووهی.

که تاسو دا اووینئ چې لکئ خوزوی او یا سترگې رپوی، (چې د ژوند هغه رگ په ده کسبي موجود دي، نو دادې دبح کړې شي او اوده خوړلې شي.

[۱۵۱۵۸] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا عَنْ عَامِرٍ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ صَيْدِ الْبِعْرَاضِ قَالَ « مَا أَصَابَ بِحَدِّهِ فَكُلْهُ، وَمَا أَصَابَ بِعَرَضِهِ فَهُوَ وَقِيدٌ ». وَسَأَلْتُهُ عَنْ صَيْدِ الْكَلْبِ فَقَالَ « مَا أَمَكَ عَلَيْكَ فَكُلْ، فَإِنَّ أَخَذَ الْكَلْبُ ذَكَاةً، وَإِنْ وَجَدَتْ مَعَ كَلْبِكَ أَوْ كِلَابِكَ كَلْبًا غَيْرَهُ فَخَشِيَتْ أَنْ يَكُونَ أَخَذَهُ مَعَهُ، وَقَدْ قَتَلَهُ، فَلَا تَأْكُلْ، فَإِنَّمَا ذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَى كَلْبِكَ وَلَمْ تَذْكُرْهُ عَلَى غَيْرِهِ ». [ر: ۱۷۳]

عدی بن حاتم نه روایت دي چې ما د نبی کریم ^{صلی الله علیه وسلم} نه د معراض د ښکار باره کسبي تپوس اوکړو، نو نبی کریم ^{صلی الله علیه وسلم} او فرمائیل چې که ددې په تیره طرف سره زخمی شي نو دادې

او خوری او که ددی په پلنوالی سره زخمی شی نو دا د (موقوذة) په حکم کښې دې. او ما د نبی کریم نه د سپی د ښکار متعلق پیوس او کړو نو نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې هغه ښکار ستا دپاره راؤنیسی (او پخپله دانه خوری) نو ته هغه خوړلې شی. ځکه چې د سپی ښکار دې لره ذبح کول دی او که تاسو خپلو سپو سره بل سپی اووینئ او تاسو ته اندیښنه وی چې ده هم ده سره ښکار نیولې دې نو تاسو دې لره مه خوړئ، ځکه چې تاسو پخپل سپی باندې بسم الله وئیلې ده، په نورو سپو مو نه ده وئیلې.

قوله: مِعْرَاضٍ: (مِعْرَاضٍ) بروزن محراب د یو غشی نوم دې، چې ددې تشریح او تفسیر کښې د اهل لغت مختلف اقوال دی.

① امام خلیل نحوی رحمته الله او د اهل لغت یو جماعت فرمائی چې (سهم لاریش له ولا نصل) یعنی داسې غشی چې دهغې نه وزرې وی او نه پیکان بې وزور و غشی.

② ابن درید او ابن سیده فرمائی چې (سهم طویل له اربعم قذذرقاق فاذا رمی به اعتراض) اورد غشی چې دهغې څلور باریکې وزرې وی چې کله دا اوویشتلې شی نو هغه وزرې پرانیستی کیږي. ③ علامه خطابی فرمائی چې (المعراض نصل عریض له نقل ورنهانة) یعنی پلن او دروند غشی وی. ④ ځینې وئیلی دی چې دا یو لرگې وی، چې ددې دواړو طرفونه باریک وی او ددې مینځ غټ وی.

⑤ ځینو وئیلی دی چې دایو دروند لرگې وی، چې ددې یو سر نوکې دار وی، امام طحاوی رحمته الله هم دا قول قوی گنرلې دې. ددې دا حکم دې که ښکار ددې په اړخ باندې لگیدلې وی نو هغه ښکار جائز دې، لیکن که دا غشی د ښکار په پلنوالی باندې لگیدلې وی نو ددې خوراک ددې تصریح ده چې (وما اصاب بعرضه فهو قیذ) و قیذ په معنی د موقوذ دې.

د سپی د ښکار د جواز شرطونه: (وَسَأَلْتُهُ عَنْ صَيْدِ الْكَلْبِ فَقَالَ «مَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ فَكُلْ») د کلب اطلاق په سپی باندې هم کیږي او په نورو درندو باندې هم، لغتا ددې اطلاق کیږي. کلب او نور درندگان که ښکار او کړی نو هغه ښکار خوړل دريو شرطونو سره.

① رومبې شرط دادې چې هغه معلم او تربیت یافته وی.

② دویم شرط دادې چې ښکار پسې لیږلې وخت کښې تسیمه وئیلې شوې وی.

③ دریم شرط دادې چې ددې ښکار نه سپی خوراک نه وي کړې.

کلب معلم به کله وی؟ د ښکار د جواز دپاره کلب معلم او پوهول ضروری دی، البته هغه ته به معلم کله وئیلې شي په دې کښې اختلاف دې.

امام احمد بن حنبل رحمته الله او حضرات صاحبینو په نیز د کلب معلم کیدو علامت دادې چې

① فتح الباری: ۷۳۹/۹ عمدة القاری: ۹۲/۲۱

دې درې ځل د بنکار دپاره پريښودلې شي، او درې واړه ځل هغه اونيسي او مالک ته ئې راوړي او پخپله دې ددې نه نه خوري، داسې سپې ته به کلب معلم وئيلې شي. د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه يو روايت هم ددې مطابق دې البته په دې روايت کښې په دريم ځل خورکا امام ابو حنيفه رحمته الله عليه په نيز جائز دی او د صاحبينو په نيز جائز نه دی.

د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه په نيز په دې کښې د اشان څه تحديد نشته دې، دا مبتلي به رائي باندې موقوف ده، کله چې د صائد ظن غالب وي چې سپي معلم جوړ شوې دې، نو دده دظن غالب مطابق به فيصله کولې شي.

شوايع پدې کښې د عرف اعتبار کوي هغوي وائي چې عرف سره چې کوم کلب معلم گنرلې کيږي، شرعا به هغه ته معلوم وائي او ددې بنکار خورل به درست وي. (۱)

امام مالک رحمته الله عليه تعليم کلب کښې د ترك اكل اعتبار نه کوي، هغه وائي چې سپي رابللو سره رانشي او تبتول سره او تبتسي. هم دا دده دمعلم کيدو دپاره کافي دی، هغه د ابو ثعلبه خشي رحمته الله عليه روايت نه استدلال کوي لکه څنگه چې امام ابو داؤد نقل کړي دی چې نبي کریم صلوات الله عليه فرمايلي دي چې: (اذا ارسلت كلبك و ذكر اسم الله عليه فكك وان اكل) (۲)

د جمهورو د طرفه ددې حديث پاك جواب دادې چې په دې حديث کښې (وان اكل) اضافه د داؤد بن عمر تغرد دې او داؤد آئمه جرح و تعديل ضعيف گنرلې دې. (۳)
د اشان دا ضافه د عدی بن حاتم حديث باب سره متعارف هم دې، ځکه چې ددې ځينو طرف سره تصريح ده، (فان اكل فلاك تاكل فان اخطاف ان يكون انما امسك على نفسه) او د ثقه په مقابله کښې د ضعيف راوی اضافه قبوله نه ده. (۴)

بيا د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه د امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه په نيز ترك اكل دا قيد دسپي او نورو بنکاريانو درندو متعلق دی، ليکن په باز او شاهين وغيره کښې د اشرط نشته دې، ددې د معلم کيدو دپاره صرف د اشرط دې چې هغه په رابللو سره راشي. (۵)

امام شافعي رحمته الله عليه په دې کښې هم د (ترك اكل) قيد لگوي، او د هغه حديث پاك نه استدلال کوي چې کوم امام ابو داؤد رحمته الله عليه د مجالد رحمته الله عليه په طريق سره نقل کړې دې. په هغې کښې دی چې نبي کریم صلوات الله عليه فرمايلي دي چې (ما علمت من كلب او باز ثم ارسلته و ذكرت اسم الله فكل ما امسك عليك قلت وان قتل؟ قال: ذاقته ولم ياكل منه شيئاً فانما امسك عليك) (۶)

(۱) (مذكوره مذاهب دپاره او گورني: مغني لابن قدامة: ۵۴۳/۸، وهداية، كتاب الصيد والذبايح ۵۰۳/۴)

(والمجوح شرح التهذيب: ۱۰۷/۹)

(۲) (سنن ابو داؤد كتاب الصيد باب في الصيد: رقم الحديث: ۲۸۵۲، ۱۰۹/۳)

(۳) (او گورني اعلاء السنن: ۵۶/۱۸)

(۴) (تكملة فتح الملهم: ۴۸۲/۳)

(۵) (تكملة فتح الملهم: ۴۸۲/۳)

(۶) (سنن ابى داؤد كتاب الصيد والذبايح، باب في الصيد: ۱۰۹/۳ (رقم الحديث: ۲۸۵۱))

حضرات حنیفه او حنابله وائی چې په دې حدیث پاک کښې د (بار) ذکر د مجالد تفر د دې مجالد ضعیف راوی دې، هغوی د حفاظو مخالفت کوی. دا حضرات ددې روایت نه استدلال کوی چې کوم محمد ﷺ په کتاب الاثار کښې په صحیح سند متصل سره نقل کړې دې. په هغې کښې دی چې (اذا ارسلته فقتل فکل فان الکلب اذا ضربته لم بعد وان تعلیم الطیر ان یرجع الی صاحبه ویس یضرب اذا اکل من الصيد وتنف من الریش فکل) (۱)

د ذبیحه او ښکار گولو په وخت کښې د بسم الله وئیلو حکم: د ذبیحه او ښکار په وخت کښې د بسم الله وئیلو په حکم کښې اختلاف دې.

① حضرات حنیفه او مالکیه په نیز په قصد سره د بسم الله پرینودلو سره به ښکار او ذبیحه حلاله نه وی، البته که نسیانا بسم الله ترک کړی نو ذبیحه او ښکار به حلال وی. ددوی په نیز صحت ذبیحه دپاره او ښکار دپاره تسمیه شرط نه دې، لیکن د قصد په حالت کښې د نسیان په حالت کښې نه.

② امام احمد ﷺ په ذبیحه کښې همدا مسلك دې البته ښکار کښې ددوی په نیز تسمیه عمد او نسیان دواړو حالتونو کښې شرط دی. او یو روایت کښې هغه په ښکار کښې فرق هم کوی نو هغوی په ارسال سهم خو نسیان جائز گنړی په ارسال کلب کښې نه. (۲)

③ د امام شافعی ﷺ په نیز تسمیه علی الذبیحه او تسمیه علی الصيد مسنون دی واجب نه دی، لهذا ترک تسمیه که عمدا وی او که نسیانا، ذبیحه او ښکار به حرام نه وی. (۳)

لیکن ددوی په مسلك کښې دومره تفصیل هم دې چې د ذبیحه په وخت کښې عمدی طور بسم الله پرینودونکې د تان په وجه او معمول په وجه ئې بسم الله پرینودی نه وی، اتفاقی طور ئې یو ځل نیم بسم الله پرینودی وی. خو که ده بسم الله لره غیر اهم گنړلې وی او دا ئې پرینودی وی یائې د تسمیه دپرینودلو معمول جوړ کړې وی نو په داسې صورت کښې به ذبیحه حلاله نه وی. (۴)

د جمهورو دلائل: ① د جمهورو رومبې دلیل د قرآن پاک آیت (وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ) نه دې، دشان د سورت مائده آیت کښې دی چې (وَأَذْكَرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ)،

② مخکښې د ابو ثعلبه خشنی روایت رازی، په هغې کښې دی چې (وما صدت بقوسک فذکرت اسم الله فکل وما صدت بکلک المعلم فذکرت اسم الله فکل)

(۱) (کتاب الاثار باب الصيد الکلب: ۱۳۹، د کتاب الاثار روایت الفاظ دادی: واما مسک علیک کلبک ان کان عالما فکل فان اکل فلا تاکل منه فانما مسک علی نفسه واما الصفر والباری فکل وان اکل فان تعلمه اذا دعوا ان یجینک ولا یستطع ضربه حتی یدع الاکل)

(۲) المغنی لابن قدامة: ۸/۸۶۵.

(۳) شرح مسلم للنووی: ۲/۱۴۵، وقلیوبی وعمیره: ۴/۲۴۵.

(۴) کتاب الامام باب الذبائح اهل الکتاب: ۲/۱۳۱.

⑤ رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ روایت ہم امام بخاری رضی اللہ عنہ ذکر کړې دې (ما انهر الدم و ذکر اسم الله عليه فكل ليس السن والظفر).

البته د نسیان په حالت کښې ترك تسمیه نه دلاندې احادیثو په وجه ذبیحه حرام نه ده.

① بیهقی رضی اللہ عنہ او دارقطنی رضی اللہ عنہ د عبدالله بن عباس رضی اللہ عنہ روایت نقل کړې دې چې نبی کریم

صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې (المسلم یکفیه اسمه فان نسی ان یسی حین یذبح فلیسم ولینذکر اسم الله علیه ثم

لیاکل) (۱) ② دارقطنی رضی اللہ عنہ د ابوهریره رضی اللہ عنہ روایت نقل کړې دې چې یو سړی نبی کریم نه

تپوس او کړو چې (الرجل من اذبح و نسی ان یسی الله قال: اسم الله لم یفم کل مسم) (۲)

③ عبد بن حمید در اشد بن سعد نه مرسل روایت نقل کړې دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل

چې (ذبیحة المسلم حلال، سبی او سلم یسم، مالم یتعبد و الصيد کذا لک) (۳)

د امام شافعی دلائل: امام شافعی رضی اللہ عنہ د قرآن پاک د آیت (الْأَمْذَكِيْتُمْ) نه استدلال کوی، هغه

فرمائی چې پدې کښې د تذکيه ذکر دې، او ددې دپاره د تسمیه شرط لگولې شوې دې.

تذکيه په لغت کښې فتح و شق ته وائی. (۴)

جمهور فرمائی چې دلته د تذکيه نه شرعی تذکيه مراد ده، چې په هغې کښې د تسمیه شرط

دې، لغوی تذکيه مراد نه ده، که یو ښکار لره یو درنده مړ کړی او څوک دا دمړه کیدو نه

پس ذبح کړی نو بالاتفاق حلال نه دې، حالانکه هلته لغوی تذکيه موندې شی. لیکن چونکه

شرعی تذکيه نه شی موندې، ددې وجې هغه د میتة په حکم کښې دی، حلال نه دی، معلوم

شو چې (الْأَمْذَكِيْتُمْ) کښې تذکيه نه شرعی تذکيه مراد ده. (۵)

امام شافعی رضی اللہ عنہ د حضرت عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا د روایت نه استدلال کوی چې کوم کښې دی

چې (ان قوما قالوا للنبي صلی اللہ علیہ وسلم ان قوما یاتوننا بلحم لاندري اذکر اسم الله علیه ام لا؟ فقال: سموا علیه اتم

و کوه قالت: و کانا حدیثی عهد بالکفر) (۶)

مونږ لره ځینې نوی مسلمانانو غوښه راوړه، مونږ ته معلوم نه وو چې هغوی د ذبیحه په

وخت کښې بسم الله وئیلې وه که نه؟ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې ته بسم الله او وایه او خوره.

لیکن دا حدیث پاک د امام شافعی رضی اللہ عنہ مستدل کیدو کښې صریح نه دې، ځکه چې په دې

(۱) (اعلاء السنن: ۶۷/۱۷، واخرجه الحاكم في المستدرک: ۲۳۳/۴ موقوفا علی ابن عباس، داشان او گورنی

نصب الراية للزيلعي: ۲/۲۶۱)

(۲) سنن دارقطنی باب الصيد والذبائح: ۴/۲۹۵.

(۳) الدر المنثور: ۳/۴۲.

(۴) شرح مسلم للنووی: ۲/۱۴۵.

(۵) اعلاء السنن: ۱۷/۵۷.

(۶) دا روایت مخکښې بخاری شریف کښې رازی.

کنبی وئیلې شوی دی چې تاسو بسم الله او وائی او خورئی. مقصد دادې چې کله مسلمانانو غوښه راوړه نو په دې باره کنبې خامخا د بدگمانتی شک نه دی کول پکار، حسن ظن نه کار اخستل پکار دی، کله پورې چې صراحة ترك تسمیه عمدا معلوم نه وی نو بدگمانی نه دی کول پکار.

لهذا د حدیث پاک نه د ترك تسمیه عمدا د ذبیحه حلت باندې استدلال کول درست نه دی (۱)

۲- باب صید المعراض

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ فِي الْمَقْتُولَةِ بِالْبُنْدُقَةِ تِلْكَ الْمَوْقُودَةُ. وَكَرِهَهُ سَالِمٌ وَالْقَاسِمُ وَجَاهِدٌ وَإِبْرَاهِيمُ وَعَطَاءٌ وَالْحَسَنُ، وَكَرِهَةَ الْحَسَنِ رَمَى الْبُنْدُقَةَ فِي الْقَرَى وَالْأَمْصَارِ، وَلَا يَرَى بِأَسَافٍ مِثْلَ سِوَاهُ [۵۱۵۹]

قَالَ سَمِعْتُ عَدِيَّ بْنَ حَاتِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمِعْرَاضِ فَقَالَ « إِذَا أَصَبْتَ بِمِدْيَةٍ فَكُلْ، فَإِذَا أَصَابَ بِعَرْضِهِ فَقَتَلْ فَإِنَّهُ وَقِيدٌ، فَلَا تَأْكُلْ ». فَقُلْتُ أُرْسِلُ كَلْبِي. قَالَ « إِذَا أُرْسَلَتْ كَلْبُكَ وَسَمَّيْتَ، فَكُلْ ». قُلْتُ فَإِنْ أَكَلَ قَالَ « فَلَا تَأْكُلْ، فَإِنَّهُ لَمْ يُمْسِكْ عَلَيْكَ، إِنَّمَا أُمْسَكَ عَنْ نَفْسِهِ ». قُلْتُ أُرْسِلُ كَلْبِي فَأَجِدُ مَعَهُ كَلْبًا آخَرَ قَالَ « لَا تَأْكُلْ، فَإِنَّكَ إِنَّمَا سَمَّيْتَ عَلَى كَلْبِكَ، وَلَمْ تُسَمِّ عَلَى آخَرَ » (۱۷۳)

د (معراض) په تفصیل کنبې د مختلفو اقوال بیان تیر شوې دي، د (معراض) په ښکار کنبې حکم هم تیر شوې دي، که غشي په لنډ والی ښکار شوې وي نو هغه ښکار د موقوذه په حکم کنبې دي او ددې خوراک جائز نه دي، دې نه پس امام بخاری رحمته الله د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما اثر نقل کړې دي، چې هوئ د (بندقه) د ښکار متعلق او فرمائیل چې هغه د موقوذه په حکم کنبې دي.

د (بندقه) نه (غله) مراده، یعنی دښاورې جوړه شوې هغه گولئ چې هغه د لیندې په ذریعه ویشتلې شی، زمونږ د زمانې بارودی گولئ ترې مرد نه ده ددې حکم مخکښې رازی.

عبدالله بن عمر رضي الله عنهما اثر لره امام بیهقی رحمته الله موصولا نقل کړې دي. (۲)

قوله: وَكَرِهَهُ سَالِمٌ وَالْقَاسِمُ وَجَاهِدٌ وَإِبْرَاهِيمُ وَعَطَاءٌ وَالْحَسَنُ: سالم بن عبدالله بن

عمر رضي الله عنهما، قاسم بن محمد ابی بکر صدیق رضي الله عنهما، مجاهد بن جبير رضي الله عنهما، ابراهيم نخعي رضي الله عنهما

، عطاء بن ابی رباح رضي الله عنهما، او حسن بصری رضي الله عنهما د بندقه ښکار لره مکروه گنلې دي.

سالم رضي الله عنهما، قاسم رضي الله عنهما مجاهد رضي الله عنهما او ابراهيم نخعي رضي الله عنهما تعليقات ابن ابی شيبه موصولا

نقل کړې دي (۳)

(۱) (مرقات شرح مشکوة کتاب الصيد والذبائح: ۱۱۱/۸، وتكلمه فتح الملهم: ۴۸۵/۳).

(۲) فتح الباری: ۷۵۳/۹ عمدة القاری: ۹۳/۲۱

(۳) فتح الباری: ۷۵۳/۹ عمدة القاری: ۹۳/۲۱

دعطاء روایت عبد الرزاق اود حسن بصری رضی اللہ عنہما اثر لره ابن ابی شیبہ موصولا نقل کرې دې (۱)
قوله: وَكَرَّةَ الْحَسَنِ رَمَى الْبِنْدُوقَةَ فِي الْقَرْيَةِ وَالْأَمْصَارِ: حسن بصری رضی اللہ عنہ په کلو او
 بنارونو کښې د بندقه ښکار لره مکروه گنرلو، ځکه چې هلته دخلقو گنره وی، د یو سړی د
 زخمی کیدو خطر ه وی لیکن ددې نه علاوه صحر کښې د بندقه ښکار کښې هیڅ باک نشته گنرې.

۳- بَابُ مَا أَصَابَ الْمِعْرَاضَ بِعَرَضِهِ.

[۵۱۶۰] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَتَامِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ
 عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَتَانِي السُّبُلُ الْمَعْلَمَةُ. قَالَ «
 كُلْ مَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ». قُلْتُ وَإِنْ قَتَلْتَنِي قَالَ «وَأَنْ قَتَلْتَنِي بِأَلْيَعْرَاضِ. قَالَ «كُلْ مَا خَزَقَ، وَمَا أَصَابَ بِعَرَضِهِ فَلَا تَأْكُلْ». [ار: ۱۱۷۳]

د ترجمه الباب مقصد: په دې ترجمه الباب او ددې نه مخکښې رمبې ترجمه الباب دواړه یو
 شان دی او په ظاهره کښې تکرار معلومیږي.

شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رضی اللہ عنہ فرمائی چې باب اول کښې د (صيد المعراض) مصداق
 خودل مقصود وو کوم چې یو ښکار ته به (صيد المعراض) وئیلې کیږي، او په دې باب کښې د
 (صيد المعراض) حکم بیانول مقصود دی چې ددې خوراک جائز دې، که نه، لهذا د دواړو
 ترجمو به بیل بیل مقصد دې تکرار نه. ()

اوداهم وئیلې شوی دی چې درومی باب نه د امام بخاری رضی اللہ عنہ د (صيد المعراض) جواز خودل
 وو او دویم باب وضاحت کول غواړي چې (صيد المعراض) جائز خودې لیکن په هغه وخت
 کښې چې کله ښکار ددې د اړخ نه اولگی مړ شوی وی، که لنډوالی سره ښکار مړ شوی وی
 نو بیا هغه حلال نه دې لکه څنگه چې مخکښې تیر شوی دی.

۴- بَابُ صَيْدِ الْقَوِيسِ

وَقَالَ الْحَسَنُ وَإِبْرَاهِيمُ إِذَا ضَرَبَ صَيْدًا، فَبَانَ مِنْهُ يَدٌ أَوْ رَجُلٌ، لَا تَأْكُلُ الذِّي بَانَ، وَتَأْكُلُ
 سَائِرَهُ، وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ إِذَا ضَرَبْتَ عَنْقَهُ أَوْ وَسَطَهُ فَكُلْهُ. وَقَالَ الْأَعْمَشُ عَنْ زَيْدِ اسْتَعَصَى عَلِيٌّ
 رَجُلٌ مِنْ آلِ عَبْدِ اللَّهِ حِمَارًا، فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَضْرِبُوهُ حَيْثُ تَيْسَرُ، دَعَا مَا سَقَطَ مِنْهُ، وَكَلَّوْهُ.

غشی سره د ښکار کولو شرطونه: غشی سره ښکار کول بالاتفاق جائز دی. البته ددې
 دحلالیدو دپاره یو شرط دادې چې غشی ویشتلو سره دې بسم الله او وائی، په قصد سره
 تسمیه وئیل نه وی ترک کرې شوې، دویم شرط دادې چې ددې خبرې یقین وی یاظن غالب
 وی چې ښکار ته غشی لگیدل مړ شوی دی، دبل څه څیز مرگ نه دی، که شک شنی چې

(۱) فتح الباری: ۷۵۳/۹ عمدة القاری: (۹۳/۲۱)

(۲) الابواب والتراجم: (۹۱/۲).

ددې مرگ په بل خيز سره واقع شوي نو ددې بنکار استعمالول درست نه دی، او دريم شرط دادې چې غشي ويشتلونه پس د بنکار د غائبیدو په صورت کبې ددې تلاش دې مسلسل جاري اوساتلې شي. (۱)

قوله: وَقَالَ الْحَسَنُ وَإِبْرَاهِيمُ إِذَا ضَرَبَ صَيْدًا، فَبَانَ مِنْهُ يَدٌ أَوْ رَجُلٌ، لَا تَأْكُلُ

الَّذِي بَانَ: حسن بصری رضی الله عنه او ابراهیم نخعی رضی الله عنه فرمائی چې کله بنکار نئ او ويشتلو او هغه په پنبه يا لاس يا (بدن په بله حصه اولري)، او هغه ددې نه جدا شي (او هغه ژوندي وو او روستو مړ شو) نو چې کومه حصه جدا شوې ده، دا خوړل جائز نه دی، باقی ټول خوړلې شي.

د حسن بصری رضی الله عنه دا تعليق ابن ابی شيبه رضی الله عنه په صحيح سند سره موصولا نقل کړې دې: (انه قال في رجل ضرب صيدا، فبان منه يد او رجلا وهوس ثم مات، قال لا تاكله ولا تاكل ما بان منه الا ان

تضربه فتقطعه فيموت من ساعته فاذا كان كذلك فلياكل،

د ابراهیم رضی الله عنه اثره ره ابن ابی شيبه رضی الله عنه موصولا نقل کړې دې.

قوله: وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ إِذَا ضَرَبْتَ عَنْقَهُ أَوْ وَسَطَهُ فَكُلْهُ: ابراهیم نخعی رضی الله عنه فرمائی چې کله تاسو بنکار په مړي يا بالکل ددې په مينځ باندې ويشتلې وي او هغه مړ شوې وي نو

هه خوړئ، (وسط) د سين په فتحه بالکل مينځ ته وائی.

قوله: وَقَالَ الْأَعْمَشُ عَنْ زَيْدِ اسْتَعْصَى عَلِيٌّ رَجُلٌ مِنْ آلِ عَبْدِ اللَّهِ حِمَارًا،

فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَضْرِبُوهُ حَيْثُ تَيَسَّرَ، دَعَا مَا سَقَطَ مِنْهُ، وَكَلَّوهُ: اعمش د زيد نه نقل کړې دی چې ال عبدالله کبې يو سړي نه حمار وحشي نييل گانې په غشي ويشتلو نه پس او تبتيده نو عبدالله حکم ورکړو چې چرته هم موقع ملاؤ شي نو دا قتل کړي، او چې ددې کومه حصه پريزي هه پريږدئ او باقی او خوړئ.

په دې تعليق کبې زيد ن ابن وهب او عبدالله بن مسعود رضی الله عنه مراد دي او د (حمار) نه حمار وحشي يعنی نييل گانې يعنی غوه (خنگلی خر) مراد ده، د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه د خاندان يو کس ب نييل گانې بنکار نه کوله، پدې تعليق کبې هم دهغې ذکر دي، حافظ ابن حجر رضی الله عنه فرمائی چې ددې سړي نوم ماته معلوم نشو. (۲)

[۵۱۶۱] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ حَدَّثَنَا حَيُّوَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي رَبِيعَةُ بْنُ يَزِيدَ الدِّمَشْقِيُّ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْحُسَيْنِيِّ قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّا بِأَرْضِ قَوْمٍ أَهْلِ الْكِتَابِ، أَفَنَأْكُلُ فِي أَيْتِهِمْ وَيَأْرِيضُ صَيْدًا، أَصِيدُ بِقَوْسِي وَيَكْلِبِي الَّذِي لَيْسَ بِمُعَلِّمٍ، وَيَكْلِبِي

(۱) تفصيل د پاره او گورئ: رد المختار: ۶/۴۶۸.

(۲) فتح الباری: ۷۵۵/۹.

المُعَلِّمِ، فَمَا يَصْلُحُ لِي قَالَ «أَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَإِنْ وَجَدْتُمْ غَيْرَهَا فَلَا تَأْكُلُوا فِيهَا، وَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاغْسِلُوهَا وَكُلُوا فِيهَا، وَمَا صِدَّتْ بِقَوْسِكَ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ فَكُلْ، وَمَا صِدَّتْ بِكَلْبِكَ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ فَكُلْ، وَمَا صِدَّتْ بِكَلْبِكَ غَيْرَ مُعَلِّمٍ فَأَذْرَكْتَ ذَكَاتَهُ فَكُلْ» [۵۱۷۷، ۵۱۷۰]

ابو ثعلبه خشنی رضی اللہ عنہ عرض او کړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اڅه په اهل کتابو کښې اوسیرم، آیا اڅه د هغوی په لوبنو کښې خوراک کولې شم؟ او دښکار په زمکه کښې اوسیرم، په کمان سره، کلب غیر معلم او کلب معلم سره ښکار کوم نو ما دپاره کوم یو صورت بهتر دې؟ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې داهل کتابو متعلق چې تا کوم ذکر کړې دې د هغې حکم دادې که ته دهغې نه سوا بل لوبنی مومې نو دهغوی په لوبنی کښې خوراک مه کوه. او که بل لوبنی ملاؤ نشی نو هغه وینځه، بیا به هغې کښې خوراک کوه، او خپل کمان سره چې تا کوم ښکار کړې دې که په دې باندې دې بسم الله وئیلی وی نو خوره، چې کوم سپی ته تعلیم وی نو خوره، په هغې کښې دې ښکار او کړو، که په هغې باندې تا بسم الله وئیلی وی نو خوره، کلب غیر معلم په ذریعه چې تا کوم ښکار کړې دې و ددې د ذبیحه کولو موقع چې موندې ده هغه هم خوړې شي.

دا حدیث پاک امام بخاری رحمته اللہ علیہ دلته په رومی خل ذکر کړې دې. (۱)
دا روایت ابو ثعلبه خشنی رضی اللہ عنہ نه روایت دې چې د ابو ثعلبه خشنی د نوم باره کښې مختلف اقوال دی. جرثوم، جرهم، ناشب، غرنوق، ناشر، لاش دده دپلار نوم کښې هم اختلاف دې، عمرو، ناشب، جلهم، خمیر. (۲)

قوله: يَا أَيُّهَا اللَّهُ إِنَّا يَا رُضٍ قَوْمِ أَهْلِ الْكِتَابِ: ددې نه د شام زمکه مراد ده، د عربو ډیر قبیلې په شام کښې اوسیدې، او نصرانیان شوی وو، په دوی کښې یوه قبیله د ابو ثعلبه هم وه. (۳)

دکفارو دلوبنو د استعمال حکم: (أَفْئَاكُلُ فِي آيَاتِهِمْ.....)، (آیة) د (اناء) جمع ده، او (اوان) د (آیة) جمع ده.

(۱) (الحدیث اخرجہ البخاری ایضا فی باب ما جاء فی التصید (رقم الحدیث: ۵۱۷۰) و باب آیة المجوس والمیة (رقم الحدیث: ۵۱۷۷) و اخرجہ مسلم فی کتاب الصيد والذبائح باب الصيد بالکلاب المعلمة رقم الحدیث: ۱۹۳۰، و اخرجہ ابوداؤد فی کتاب الاطعمة باب الاکل فی آیة اهل الکتاب (رقم الحدیث: ۳۸۳۹) و فی السیر باب ما جاء فی الانتفاع بآیة المشرکین (رقم الحدیث: ۱۶۰۵) و فی الاطعمة باب ما جاء فی الاکل فی آیة الکفار (رقم الحدیث: ۱۸۸۵) و اخرجہ النسائی فی الصيد باب صید الکلب الذی لیس بمعلم: رقم الحدیث: ۴۲۶۶، و اخرجہ فی الصيد باب صید الکلب: رقم الحدیث: ۳۲۴۶، و باب صید القوس: رقم الحدیث: ۳۲۵۰).

(۲) فتح الباری: ۷۵۶/۹

(۳) فتح الباری: ۷۵۶/۹

د مشرکانو او دکافرانو دلوبنو د استعمالولو حکم دادې که په دې کنبې د نجاست کیدو یقین وی نو داسې صورت کنبې بغیر د وینخلو نه ددې استعمال جائز نه دې. حرام دی او د وینخلو نه پس استعمال بلا کراهت جائز دې. که بل لوبنی وی یا نه وی. نو امام احمد رضی اللہ عنہ فرمائی چې:

(ويكراه الاكل والشرب في اواني المشركين قبل الغسل ومع هذا لو تاكلوا او شرب فيها قبل الغسل جاز، ولا يكون اكلًا ولا شاربًا حرامًا وهذا اذا لم يعلم بنجاسة الاواني فاما اذا اعلم فانه لا يجوز ان يشرب وياكل منها قبل الغسل ولو شرب او اكل كان شاربًا او اكلًا حرامًا) (١).

د حديث باب الفاظ دی چې (فان وجدتم غير اتيتمهم فلا تاكل فيها) نه ظاهره معلومیږي، که نور لوبنی وی نو د اهل کتابو لوبنی استعمالول نه دی پکار، او چې فقهاء کرامو ددې اجازت ورکړو، په ظاهره دواړو کنبې تعارض دې.

ددې جواب دا ورکړې شوې دې چې مذکوره سوال ددې لوبنو متعلق وو چې په هغې کنبې نجاست وو، نو د ابو داؤد په روایت کنبې ددې تصریح شوې ده چې (انا تجاوز اهل الكتاب وهم يطبخون في قدورهم الخنزير ويشربون في اتيتمهم الخمر) (٢) او ظاهر دی چې خنزیر او خمر دواړه حرام دی، دداسې لوبنو استعمالول د وینخلو نه بغیر ناجائز دی، او حرام دی، او که نور لوبنی موجود وی نو ددې استعمال د وینخلو نه باوجود مکروه دې.

او دویم جواب دادې چې په دې حديث پاک کنبې نهی تنزیهې ده چې جواز سره جمع کیدي شی، لهذا د فقهاء کرامو د فتوې او د حديث پاک په ظاهر د مفهوم کنبې دواړو کنبې څه تعارض نشته دې (٣).

علامه ابن حزام او ظاهریه د حديث په ظاهر باندې عمل کوی او فرمائی چې د مشرکانو او کافرانو په لوبنو کنبې استعمال دوو شرطونو سره جائز دې، رومبې شرط دادې چې نور لوبنی نه وی او دویم شرط دادې چې هغه دې او وینخلي شی (٤).

٥- باب الخذف والبندقة

[٥١٦٢] حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ رَاشِدٍ حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ وَزَيْدُ بْنُ هَارُونَ - وَاللَّفْظُ لِيَزِيدَ - عَنْ كَثْمِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يُرَيْدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ أَنَّهُ رَأَى رَجُلًا يَخْذِفُ فَقَالَ لَهُ لَا تَخْذِفْ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنِ الْخَذْفِ - أَوْ كَانَ يَكْرَهُ الْخَذْفَ - وَقَالَ «إِنَّهُ لَا يَصَادُ بِهِ صَيْدٌ وَلَا يَنْكِي بِهِ عَدُوٌّ، وَلَكِنَّهَا قَدْ تَكْثِرُ السِّنَّ وَتَقْفَأُ

(١) فتوى عالمگیری: ٣٤٧/٥

(٢) سنن ابوداود كتاب الاطعمة باب الاكل في انية اهل الكتاب: ٣/٣٦٣، رقم الحديث: ٣٨٣٩.

(٣) فتح الباري: ٧٥٦/٩

(٤) فتح الباري: ٧٥٧/٩

الْعَيْنَ». ثُمَّ رَأَى بَعْدَ ذَلِكَ يَحْذِفُ فَقَالَ لَهُ أَحَدُكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنَّهُ مَرَى عَنِ الْخَذْفِ أَوْ كَرِهَ الْخَذْفَ، وَأَنْتَ تَحْذِفُ لِأَكْثَمِكَ كَذَا وَكَذَا. (ر: ۴۵۶۱)

(خذف) خاء سره د گوتو په ذریعه کاترو ویشتلو ته وائی، ابن المنذر فرمائی چې (الخذف) رمیک حصاة او نواة تاخذ بین سہایتیک وترمی بها، او (خذف) حاء مهمله سره (رمی بالعصا) کوتک سره یو خیز وهل او ویشتلو ته وائی. (۱) ابن اثیر رحمہ اللہ فرمائی چې (خذف رمی) او ضرب دواړو دپاره استعمالیږي. (۲)

او د (بندوقه) متعلق علامه عینی رحمہ اللہ فرمائی چې (طینة مدورة مجففة یرمی بها عن الجلاہق) (۳) یعنی دنباورې نه جوړ شوی هغه گول او چې گولئ چې په لینده کنبې ویشتلې کیږي. هغې ته په اردو کنبې غله وائی.

غلیل یعنی لیندې سره دبنکار حکم: (جلاہق) دجیم په ضمه او دهاء په کسره سره، غلیل یعنی لیندې ته وائی. لینده سره چې کوم بنکار کولې شی، دهغې باره کنبې د جمهورو مسلك دې چې کله پورې هغه ذبح نه کړې شی. دهغې استعمال جائز نه دې ځکه هغه د (موقوذة) په حکم کنبې ده. (۴)

داشان یو حدیث کنبې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی دی چې (ولاتاکل من البندقة الا ما ذکیت) (۵) ابن المسیب او ابن ابی لیلی نه د بندقه یعنی دغله په ذریعه د بنکار جواز منقول دي. (۶) د ټوپک گولئ سره د بنکار گولو حکم: باقی نن سبا چې د ټوپک گولئ سره کوم بنکار کولې شی. دهغې حکم متعلق هم د فقهاء کرامو اقوالو کنبې اختلاف دي. د متقدمینو په کتابونو کنبې د ټوپک د گولئ متعلق حکم نه ملاویږي ځکه چې د ټوپک گولئ په اتمه یا لسمه صدئ کنبې عام شوې ده.

په حنفیه کنبې د ابن عابدین او ابن نجیم د گولئ بنکار لره د (موقوذة) په حکم کنبې گرزولې ده او دې ته ئې ناجائز وئیلی دی، مگر چې هغه ژوندئ ملاؤ شی او دا شرعی طریقې سره ذبح کړې شی.

مالکیه د جواز فتوی ورکړې ده، نو علامه دردیر رحمہ اللہ، علامه سوقی رحمہ اللہ او علامه صاوی رحمہ اللہ ددې د جواز تصریح کړې ده. (۷)

(۱) عمدة القاری: ۹۶/۲۱

(۲) عمدة القاری: ۹۶/۲۱/۲۱، النہایة لابن الاثیر: ۱/۳۵۶.

(۳) عمدة القاری: ۹۶/۲۱

(۴) المغنی لابن قديمة: ۳۷/۱۱

(۵) المغنی لابن قديمة: ۳۷/۱۱

(۶) المغنی لابن قديمة: ۳۷/۱۱

(۷) حاشیة الدسوفی علی الشرح الکبیر للدردیر: ۱۰۳/۲، وحاشیة الصاوی علی الشرح الصغیر للدردیر: ۱۶۲/۲

علامه شوکانی رحمۃ اللہ علیہ هم دا جائز گرزولی دی (۱)، په حنیفه کنبې علامه سندهی هم دې لره جائز گرزولی دی. (۲)

دا حضرات فرمائی چې د توپک گولئ کنبې خرق وی دا اختلاف د توپک د عام باردوی گولئ کنبې دې، لیکن که محدد او نوکدار وی لکه ځینو صورتونو کنبې د کلاشنکوف، جی تهری، او تهری ناپ تهری وغیره گولئ یا نوکداره چهره والا کارتوس وی نو دداسې نوکدار گولئ بنکار بالاتفاق درست دې. ځکه چې په دې کنبې خرق وی او ددې د چیتولو صلاحیت په دې کنبې وی، ددې وجې داسې گولئ د آلات جارحه په شمار کنبې رازی.

په دې کنبې اصل هم دادې چې کوم څیز پخپله جارح نه وی بلکه زور او پریشر سره بنکار لره زخمی کړی نو هغه د (موقوذة) په حکم کنبې ده، او حلاله نه ده د توپک گولئ او دلیندې گولئ هم چونکه جارح نه وی، ددې وجې دهغې بنکار که قبل الذبح کړې شی نو ددې استعمال جائز نه دې.

قوله: حدثني يوسف بن راشد.....: عبد الله بن مغفل يو سرې اوليدو چې په گوتو سره ئې کانړئ ويشتلو، نو هغه ته ئې اووئيل چې دا مه اوله ځکه چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ددې نه منع کړې ده، یا ئې دا اووئيل چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به په گوتو سره کانړئ ويشتلو لره مکروه گنړل. او وې فرمائيل چې نه دې سره بنکار کيديشی او نه دې سره څوک د بنمن زخمی کولې شی. البته اکثر وختونو کنبې دا يو سرې ماتولې شی، او سترگه ويستلې شی، عبد الله بن مغفل رضی اللہ عنہ بیا د هغه دا سرې اوکتلو چې ده په گوتو کانړئ ويشتل نو وې فرمائيل چې ماتاته د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم حديث بيان کړې دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به دا مکروه گنړل، لیکن ددې باوجود ته په گوتو سره کانړئ اولې. څه به تاسره بیا خبرې نه کوم.

قوله: انه رای رجلاً: حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې ددې سرې نوم ماته معلوم نشو. (۳)

قوله: إِنَّهُ لَا يُصَادُ بِهٖ صَيْدٌ: یعنی کانړئ په گوتو ويشتل عام طور سره بنکاره کولې دې نه شی. او که د اشان کانړئ ويشتلو سره بنکار مر هم شی نو هغه د (موقوذة) په حکم کنبې دې او ددې استعمال جائز نه دې. (۴)

قوله: وَلَا يُنْكَى بِهٖ عَدُوٌّ: (نکا... نکایه) د باب فتح نه، ددې معنی ده زخمی کيدل یعنی د بنمن لره په دې عمل سره په میدان جنگ کنبې نشی زخمی کولې، البته ځان سره نزدې د ناستو خلقو به په دې سره دهغوی غاښونه مات کړی یا به ئې سترگې اوباسی. مقصد دادې

(۱) (فتح القدیر: ۹/۲)

(۲) (التحریر المختار للعرافی: ۳۱۵)

(۳) فتح الباری: ۷۵۸/۹

(۴) فتح الباری: ۷۵۸/۹

چې دې حرکت سره هېڅ فائده نشته دې اونه دې سره ددښمن مقابله کولې شی، او نه ښکاره کولې شی، البته خپل یو کس ته نقصان رسولې شی.

قوله: لَا أَكَلِكُمْ كَذَا وَكَذَا: (کَذَا وَكَذَا) دلته مبهم ده، دمسلم روایت کښې دی چې لَا أَكَلِكُمْ (۱) اېدا، (۱)

دې نه معلوم شوې چې د سنت مخالفت کونکې سړې سره ترك تعلق او ترك کلام اختيار کولې شی. او دا د دريو ورځو نه زيات يو مسلمان سره ترك کلام کوم چې وارد شوې دې په دې کښې دا داخل نه دی، ځکه هغه نهې د هغه سړې متعلق کيدی شي چې چا سره خپله ذاتي غصه او نفرت په وجه ترك کلام کوی. (۱)

۶- باب مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لَيْسَ بِكَلْبٍ صَيْدٍ أَوْ مَاشِيَةٍ.

[۵۱۶۳] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لَيْسَ بِكَلْبٍ مَاشِيَةٍ أَوْ ضَارِيَةٍ، نَهَّصَ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطَانِ».

[۵۱۶۴] حَدَّثَنَا الْبُكَيْرِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا حَنْظَلَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ قَالَ سَمِعْتُ سَالِمًا يَقُولُ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا إِلَّا كَلْبَ ضَارٍ لَصِيدٍ أَوْ كَلْبَ مَاشِيَةٍ، فَإِنَّهُ يَنْهَضُ مِنْ أَجْرِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيرَاطَانِ».

[۵۱۶۵] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا إِلَّا كَلْبَ مَاشِيَةٍ أَوْ ضَارٍ، نَهَّصَ مِنْ عَمَلِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيرَاطَانِ».

(التمت)، په معنی د پاللو کښې ده، او (ماشیه) اسم دې چې د اوبښ غوا او چیلنی دپاره استعمالیږي، ددې جمع مواشی ده، کلب ماشیه یعنی هغه سپې چې ځناور وغیره حفاظت دپاره پاللي کيږي.

د باب تحت امام بخاری رحمته الله د عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت په دريو طریقو سره نقل کړېدې، دهغې حاصل دادې که څوک سړې سپې اوساتی او هغه دښکار دپاره نه وی اونه د خپل حفاظت دپاره نوی دده اجر کښې دوه قیراطه هره وزخ کمیږي معلوم شو که هغه ښکار یا حفاظت غرض دسپې ساتلو وی نو ددې په شریعت کښې هېڅ اجازت شته دې.

قوله: لَيْسَ بِكَلْبٍ صَيْدٍ وَلَا ضَارِيَةٍ: ضَارِيَةٍ د اسم فاعل مؤنث صیغه ده، باب سمع نه ده، (ضري الكلب بالصيد) دسپې ښکار عادت کيدل، (ضاري) ښکاری یا دښکار عادت شوې.

(۱) فتح الباری: ۷۵۹/۹

(۱) فتح الباری: ۷۵۹/۹

(ضاریه) د مؤنث په ځانې (ضاری) مذکر ته هم وئیلې کیږي، ځکه چې دا د کلب صفت دي، لیکن د (ماشیه) مناسبت (ضاریه) راغلې دي، چې په دواړو کنبې د وزن اعتبار سره تناسب برقرار پاتې شی. لکه څنگه چې وائی (لادريت ولاتليت) حالانکه (تلوت) پکار دي لیکن (دریت) مناسبت سره تلیت وئیلې شی. (۱)

۷- باب إِذَا أَكَلَ الْكَلْبُ

وَقَوْلُهُ تَعَالَى (يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ) الصَّوَابُ وَالْكَوَاسِبُ. (اجْتَرَحُوا) اِكْتَسَبُوا. (تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ) إِلَى قَوْلِهِ (سَرِيمُ الْحَسَابِ). وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنْ أَكَلَ الْكَلْبُ فَقَدْ أَفْدَاهُ، إِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ وَاللَّهُ يَقُولُ (تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ) فَتَضَرَّبُ وَتُعَلَّمُ حَتَّى يَبْرُكَ. وَكَرِهَهُ ابْنُ عُمَرَ. وَقَالَ عَطَاءٌ إِنْ شَرِبَ الدَّمُ وَلَمْ يَأْكُلْ، فَكُلْ.

[۵۱۶۶] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ بِيَّانِ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قُلْتُ إِنَّا قَوْمٌ نَصِيدُ بِهِذِهِ الْكِلَابِ. فَقَالَ « إِذَا أُرْسِلَتْ كِلَابُكَ الْمُعَلَّبَةُ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ، فَكُلْ مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ، وَإِنْ قَتَلْنَ إِلَّا أَنْ يَأْكُلَ الْكَلْبُ، فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَكُونَ إِنَّمَا أَمْسَكَهُ عَلَى نَفْسِهِ، وَإِنْ خَالَطَهَا كِلَابٌ مِّنْ غَيْرِهَا فَلَا تَأْكُلْ ». (ر: ۱۷۳)

علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې (باب اذا اكل الكلب) شرط دي. او جواب شرط (لا یوکل) محذوف دي. (۲)

دي نه پس باب کنبې د امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د سورت مائده د آیت کریمه ذکر کړې دي.

قوله: (يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ) : ترجمه: دوی ستانه تپوس کوی چې دوی دپاره کوم کوم څاروی حلال شوی

دی ورته اووایه ستاسو دپاره ټول پاکیزه څیزونه حلال دی او کوم بنسکاری ځناور چې تاسو عادت کړې وی او بیا تاسو ئې په بنسکار پسي پریردئ او د هغه تعلیم (د بنسکار طریقہ) مو ورته خودلې وی کومه چه الله تعالی تاسوته خودلې ده نو کوم بنسکار چې هغوی ستاسو دپاره راو نیسی هغه خوړئ شی (او د ورپرې خودلو په وخت، کنبې پرې دالله تعالی نوم اخلئ

(۱) (عمدة القاری: ۹۸/۲۱، الحدیث اخرجہ البخاری فیہ ایضا رقم الحدیث: ۸۱۶۴، و ایضا فیہ رقم الحدیث: ۵۱۶۵)

(۲) (عمدة القاری: ۹۸/۲۱)

حضرات فقهاء کرام د پورته آیت مبارک نه د پنځه شرطونه استنباط کړی دی. ایت کریمه نه د پنځو شرطونو استنباط: رومیې شرط دادې چې هغه سپې یا باز ته تعلیم ورکړې شوې وی دا شرط د «وماعلیتم» نه ماخوځ دي.

دویم شرط دادې چې سرې خپلې ارادې سره ښکاری سپې یا باز ښکار د نیولو دپاره پریښودې وی، دا نه وی چې پخپله په ښکاری سپې منډې وهی او هغه راوښیسی، دا شرط د (مکلبین) نه ماخوځ دي، ځکه چې دا لفظ د (تکلب) نه مشتق دي، چې ددې معنی سپو ته د خودني کولو ده، بیا هر ښکاری ځناور یعنی باز وغیره خودلو ته او ښکار کول په معنی کښې استعمال شوی، نو ځینو مفسرینو ددې تفسیر دا ارسال کړې دي، چې دهغې معنی ښکار دپاره پریښودل دی.

دریم شرط دادې چې ځناور د ښکار نه پخپله خوراک اونه کړی بلکه تالره ئې راوړی. دا شرط د (مباامسکن علیکم) نه ماخوځ دي.

څلورم شرط د (اسم الله) وئیل دی، چې ددې حکم (واذکراسم الله) کښې ورکړې شوې دي.

او پنځم شرط دادې چې ښکاری سپې ښکار لره زخمی هم کړی او دا شرط د (الجوارح) نه ماخوځ دي، دا شرط صرف د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نيزدي (۱) د

دلته داخبره یاد ساتل پکار دی چې دا حکم د هغه وحشی ځناور متعلق دي چې کوم د انسان په قبضه کښې نه وی، لیکن که یو وحشی ځناور په قبضه کښې راغلو نو بیا هغه ذبح کولو نه بغير حلال نه دی.

قوله: الصَّوَابِدُ وَالْكَوَاسِبُ: (الصَّوَابِدُ) د صائد جمع ده او کواسب د کاسبه جمع ده. علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی چې دا د الجوارح صفت دي، (۲) او حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائی چې دا د کلاب صفت دي (۳) یعنی ښکار کول او گټلو والا درندي یا سپی.

قوله: اجْتَرَحُوا اَلْكُتَبِوَا: دا لفظ په یو بل آیت مبارک کښې (الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السِّيَاتِ) فرمائی چې دا (اجْتَرَحُوا السِّيَاتِ) معنی کول د گټلو ده، د کواسب مناسب سره دا لفظ لره اکتساب په معنی کښې دی.

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ اِنْ اَكَلَ الْكَلْبُ فَقَدْ اُفْسِدَهُ، اِنَّمَا اُمْسَكَ عَلٰى نَفْسِهِ

وَاللَّهُ يَقُولُ.....: عبدالله بن عباس رضي الله عنه فرمائی چې کله سپی ښکار او خوړو نوو ده ده دا فاسد کړو اوس ددې استعمال جائز نه دي، ځکه چې خپل ځان دپاره ئې نیولې دي او الله تعالی تعالى فرمائی چې تاسو دي سپو لره تعلیم ورکړئ. او کله چې ده پخپله او خوړله نو

(۱) اوگورئی معارف القرآن سورة المائدة: ۴۱/۳.

(۲) عمدة القاری: ۹۹/۲۱

(۳) فتح الباری: ۷۶۱/۹

معلوم شو چې هغه ته تعليم نه دې ورکړې شوې. نو ددې استعمال درست نه دې. د تعليم ورکولو طريقه داده چې هغه دې اووهلې شي، او هغه ته دې تعليم ورکړې شي. تر دې پورې چې د بنکار کولو نه پس هغه پرېږدې او (حق تترك) يعنى (الاکل، تترك) مفعول به (اکل) دې. عبد الله بن عباس رضي الله عنه دا تعليق د سعيد بن منصور نه موصولا نقل کړې دې. (۱)

قوله: وگرهه ابن عمر: عبد الله بن عمر داسې بنکار لره چې هغه سپی خوړلې وی مکروه گنړلو.

قوله: وقال عطاء إن شرب الدم ولم يأكل، فكل: عطاء بن ابي رباح رضي الله عنه فرمائی چې سپی د بنکار وینه او خکله لیکن ددې غوبنه ئې او نه خوړله نو دداسې بنکار استعمال جائز دې.

ابن ابي شيبه دا تعليق موصولا نقل کړې دې. (۲)

۸- باب الصيد إذا غاب عنه يومين أو ثلاثة

[۵۱۶۷] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا ثَابِتُ بْنُ يَزِيدَ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «إِذَا أُرْسِلَتْ كَلْبُكَ وَسَمَيْتَ فَأَمْسَكَ وَقَتَلَ، فَكُلْ، وَإِنْ أَكَلَ فَلَا تَأْكُلْ، فَإِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ، وَإِذَا خَالَطَ كِلَابًا لَمْ يُدْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا فَأَمْسَكَنَ وَقَتَلَنَ فَلَا تَأْكُلْ، فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي أَيُّهَا قَتَلَ، وَإِنْ رَمَيْتَ الصَّيْدَ فَوَجَدْتَهُ بَعْدَ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ، لَيْسَ بِهِ إِلَّا أَثْرُ سَهْمِكَ، فَكُلْ، وَإِنْ وَقَعَ فِي الْمَاءِ فَلَا تَأْكُلْ». وَقَالَ عَبْدُ الْأَعْلَى عَنِ دَاوُدَ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عَدِيِّ أَنَّهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، يَرْمِي الصَّيْدَ فَيَقْتَفِرُ أَثْرَةَ الْيَوْمَيْنِ وَالثَّلَاثَةَ، ثُمَّ يَجِدُهُ مَيْتًا وَفِيهِ سَهْمُهُ قَالَ «يَأْكُلُ إِنْ شَاءَ». [ار: ۱۷۳]

امام بخاری رضي الله عنه په دې باب کښې دا مسئله بیانول غواړي که یو سړی بنکار اوکړو لیکن هغه بنکار دده نه غائب شو او ده ته درې ورځې پس ملاؤ شو نو ددې حکم دادې چې که بنکاری ته یقین وی چې بنکار هم په دې غشی سره مړ شوې دې نو دا خوړلې شي لیکن که په بنکار کښې د مړ کیدو څه علامت او سبب هم په نظر نه رازی لکه او بو کښې ډوب شوې وی یا د یو غرنه راپریوتې معلومیږي نو داسې صورت کښې ددې استعمال جائز نه دې.

لیکن ددې دپاره شرط دادې چې بنکاری د بنکار کولونه پس ددې تلاش مسلسل جاری اوساتي.

قوله: وقال عبد الأعلى عن داود عن عامر عن عدی أنه قال للنبي -
صلى الله عليه وسلم -، يرمي الصيد فيقتفر أثره اليومين والثلاثة: عدی بن حاتم رضي الله عنه سوال

(۱) فتح الباری: ۷۶۱/۹ عمدة القاری: (۱۰۰/۲۱)

(۲) عمدة القاری: (۱۰۰/۲۱)

او کړو چې بنکار باندې غشي وپسشتلې شو (دغائبیدونه پس) ددې تلاش دوه یا درې ورځې بنکاری جاری اوساتلو بیا هغه په هر حالت کښې اوموندې شو چې د بنکار غشي دهغه په بدن کښې پیوست شوې وو نو ددې څه حکم دې؟ نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې که هغه غواړی نو خورلې شی.

(یقتی، د (اقتفاء) نه دې، چې ددې معنی تتبع او تلاش کول دی، دا لفظ (یقتف)، هم مروی دې. د (اقتفار) معنی هم تلاش کول او تتبع ده. (۱))

د صحیح مسلم په روایت کښې دی چې نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې (اذا رمیت سهک فغاب عنک فادرکته فکل مالم ینتن)، (۲)

په دې کښې د (مالم ینتن) قید دې چې کله پورې هغه بدبودار نه شی نو هغه وخت پورې هغه خورلې شی، که هغه دومره بدبودار شوې دې چې ددې خوراک، مضر صحت دې نوددې استعمال خو بیا حرام دې لیکن که په دې کښې لږ شان بد بو هم پیدا شوې دې نو ددې استعمال جائز نه دې بیا هم د حدیث پاک په وجه سره کراهت تنزیهی نه بهر حال خالی نه دې. عبدالاعلیٰ مذکورہ تعلیق د امام بخاری رحمته الله علیه نه موصولا نقل کړې دې. (۳)

۹- باب اِذَا وَجَدَ مَعَ الصَّيْدِ كَلْبًا آخَرَ

[۵۱۶۸] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي السَّفَرِ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرْسِلُ كَلْبِي وَأَسْمِي فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِذَا أُرْسِلَتْ كَلْبُكَ وَسَمَّيْتَ، فَأَخَذَ فَقَتَلَ فَأَكَلَ فَلَا تَأْكُلْ، فَإِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ». قُلْتُ إِنِّي أُرْسِلُ كَلْبِي أَجِدُ مَعَهُ كَلْبًا آخَرَ، لَا أَدْرِي أَيُّهُمَا أَخَذَهُ. فَقَالَ «لَا تَأْكُلْ فَإِنَّمَا سَمَّيْتَ عَلَى كَلْبِكَ وَلَمْ تُسَمِّ عَلَى غَيْرِهِ». وَسَأَلْتُهُ عَنْ صَيْدِ الْبِعْرَاضِ فَقَالَ «إِذَا أَصَبْتَ بِحَدِيثِهِ، فَكُلْ، وَإِذَا أَصَبْتَ بِعَرَضِهِ فَقَتَلْ، فَإِنَّهُ وَقِيدٌ، فَلَا تَأْكُلْ». [ر: ۱۱۷۳]

بنکاری سپی سره یو بل سپی په بنکار کښې شریک شو نو ددې خوراک جائز دې که نه. حدیث شریف کښې ددې علت بیان کړې شوې چې (فاما سمیت علی کلک ولم تسم علی غیره).

۱۰- باب مَا جَاءَ فِي التَّصِيدِ

[۵۱۶۹] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنِي ابْنُ فَضِيلٍ عَنْ بِيَّانٍ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ إِنَّا قَوْمٌ نَتَّصِدُ بِهِذِهِ

(۱) عمدة القاری: (۱۰۱/۲۱)

(۲) فتح الباری: (۷۶۳/۹)

(۳) فتح الباری: (۷۶۳/۹، عمدة القاری: (۱۰۱/۲۱))

الكلاب. فقال «إِذَا أُرْسِلَتْ كِلَابُكَ الْمُعَلَّمَةُ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ، فَكُلْ مِمَّا أَمْسَكَ عَلَيْكَ، إِلَّا أَنْ يَأْكُلَ الْكَلْبُ، فَلَا تَأْكُلْ فَإِنَّ أَخَافَ أَنْ يَكُونَ إِتْمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ، وَإِنْ خَالَطَ كَلْبٌ مِنْ غَيْرِهَا، فَلَا تَأْكُلْ». ار. ١١٧٣

١٥١٧٠ | حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ حَيَّوَةَ. وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ حَدَّثَنَا سَلْمَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ عَنْ حَيَّوَةَ بْنِ شَرِيحٍ قَالَ سَمِعْتُ رَبِيعَةَ بْنَ يَزِيدَ الدِّمَشْقِيَّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ عَابِدُ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْخُسَيْنِيَّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي بَارِضٌ قَوْمِ أَهْلِ الْكِتَابِ، تَأْكُلُ فِي آيَاتِهِمْ، وَأَرْضٌ صَيْدٍ أَصِيدُ بِقَوْسِي، وَأَصِيدُ بِكَلْبِي الْمُعَلَّمِ، وَالَّذِي لَيْسَ مُعَلَّمًا، فَأَخْبَرَنِي مَا الَّذِي يَحِلُّ لَنَا مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ «أَمَّا مَا ذَكَرْتَ أَنَّكَ بَارِضٌ قَوْمِ أَهْلِ الْكِتَابِ، تَأْكُلُ فِي آيَاتِهِمْ، فَإِنْ وَجَدْتُمْ غَيْرَ آيَاتِهِمْ، فَلَا تَأْكُلُوا فِيهَا، وَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاغْسِلُوهَا ثُمَّ كُلُوا فِيهَا، وَأَمَّا مَا ذَكَرْتَ أَنَّكَ بَارِضٌ صَيْدٍ، فَمَا صِيدْتَ بِقَوْسِكَ، فَادْكُرْ اسْمَ اللَّهِ، ثُمَّ كُلْ، وَمَا صِيدْتَ بِكَلْبِكَ الْمُعَلَّمِ، فَادْكُرْ اسْمَ اللَّهِ، ثُمَّ كُلْ، وَمَا صِيدْتَ بِكَلْبِكَ الَّذِي لَيْسَ مُعَلَّمًا فَادْرَكْتَ ذَكَاتَهُ، فَكُلْ». ار. ١٥١٦١

١٥١٧١ | حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي هِشَامُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَنْقَجْنَا أَرْثَبًا بِمَرِّ الظُّهْرَانِ، فَسَعَوْا عَلَيْهَا حَتَّى لَغَبُوا، فَسَعَيْتُ عَلَيْهَا حَتَّى أَخَذْتُمَا، فَمَجِئْتُ بِهَا إِلَى أَبِي طَلْحَةَ، فَبَعَثَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِوَرِكَيْهَا وَفَخَذَّ بِهَا قَبِيلَهُ. ار. ١٢٤٢٢

١٥١٧٢ | حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعِ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَتَّى إِذَا كَانَ بِبَعْضِ طَرِيقِ مَكَّةَ تَخَلَّفَ مَعَ أَصْحَابٍ لَهُ مُحْرِمِينَ، وَهُوَ غَيْرُ مُحْرِمٍ، فَرَأَى جِمَارًا وَخَشِيًا، فَاسْتَوَى عَلَى قَرَيْبِهِ، ثُمَّ سَأَلَ أَصْحَابَهُ أَنْ يُنَاوِلُوهُ سَوْطًا، فَأَبَوْا فَسَأَلَهُمْ رُحْمَةً فَأَبَوْا فَأَخَذَهَا ثُمَّ شَدَّ عَلَى الْجِمَارِ، فَقَتَلَهُ فَأَكَلَ مِنْهُ بَعْضُ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبَى بَعْضُهُمْ، فَلَمَّا أَدْرَكَوا رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَأَلُوهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ «إِتْمَا هِيَ طُعْمَةٌ أَطْعَمَكُمُوهَا اللَّهُ».

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ «هَلْ مَعَكُمْ مِنْ لَحْيِهِ شَيْءٌ». ار. ١١٧٢٥

د بنگار کولو حکم : (تصيد، دباب تفعليل نه دي چې دي کبني د تکلف خاصيت موندې شي

په دې باب کښې امام بخاری رحمته الله د ښکار حکم بیان کړې دې. ښکار که څوک ذریعه معاش جوړ کړی نو دا مشروع دی او داشان که څوک دا ذریعه معاش نه جوړوی لیکن کله کله ښکار ذریعه کوی نو دا مباح دې. او څوک شوقیه ښکار کوی نو دا امام مالک رحمته الله په نیز دامکروه دی لیکن د جمهورو په نیز بلاکراهت جائز دی لیکن شرط دادې چې شکار لره ذبح کولو سره انتفاع حاصله کړې شی. او که انتفاع او ذبح کولو اراده نه وی، هسې ځناورولره اوولی نودا بالاتفاق ناجائز او حرام دی. (۱)

امام بخاری رحمته الله باب دښکار مشروعیت لره ددې وجې بیان کړې دې چې یو حدیث پاک نه ددې عدم مشروعیت چاته هم کیدې شی چې په هغې کښې دی چې (من سکن الهادیة جفا ومن اتهم الصيد غفل)، یعنی کوم سرې په کلی کښې اوسیرې، هغه ظلم او کړو، د (جفا) معنی دوه دی، یو (جفا علی نفسه) یعنی دې سره سرې پخپل ځان ځکه چې په کلی کښې سرې ته په کلی کښې تعلیم او تربیت ډیر کم ملاویږی. ددې په مقابله کښې په ښار کښې تعلیم او تربیت دپاره ماحول سازگاروی نو په کلی کښې اوسیدل او خپل ځان دپاره د تعلیم و تربیت نه لرې ساتل ظلم دې.

د (جفا) بله معنی سختی او سنگ دلی ده. مطلب دا دې چې کوم سرې کلی او قریه کښې اوسیرې او هغه سنگ دل وی، دده زړه سخت وی، دښار والو په مقابله کښې واقعتا د کلی والو طبیعت کښې سختی او تیزی زیاته وی، (ومن اتهم الصيد غفل)، یعنی چې کوم کس ښکار چې پسې شوم، هغه غافل شو، دښکار شوقیان عام طور د غفلت ښکار وی. دا حدیث پاک په دې صورت کښې محمول دې چې کله سرې د ښکار عمل کښې داشان مستغرق شی چې دموخ او نورو فرائضو او واجباتو کولو کښې خلل واقع شی گنی فی نفسه د ښکار مشروعیت کښې هیڅ کلام نشته دې.

د باب په دریم روایت کښې دی چې (انفجا ارنیا الطهران)، (انفج) په معنی د (هیج) کښې د ه. راپارول (امر الطهران) مکې ته نزدې یو مقام دې. (لغوا) په معنی د (تعبوا) دې سترې کیدل.

۱۱- باب التَّصِيدِ عَلَى الْجِبَالِ.

[۵۱۷۳] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرُو أَنَّ أَبَا النَّضْرِ حَدَّثَهُ عَنْ نَافِعِ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ وَأَبِي صَالِحٍ مَوْلَى التَّوَّامَةِ سَمِعْتُ أَبَا قَتَادَةَ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِيمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ وَهُمْ مُخْرَمُونَ وَأَنَا رَجُلٌ جَلَّ عَلَى قَرَبِ، وَكُنْتُ رَقَاءً عَلَى الْجِبَالِ، فَبَيْنَا أَنَا عَلَى ذَلِكَ إِذْ رَأَيْتُ النَّاسَ مُتَشَوِّفِينَ لِيْ، فَدَهَبْتُ أَنْظُرُ، فَإِذَا هُوَ جَمَارٌ وَحِشٌ فَقُلْتُ لَهُمْ مَا هَذَا قَالُوا لَا تَدْرِي. قُلْتُ هُوَ جَمَارٌ وَحِشٌ. فَقَالُوا هُوَ مَا رَأَيْتَ.

وَكُنْتُ نَسِيتُ سَوَاطِي فَقُلْتُ لَهُمْ نَاوِلُونِي سَوَاطِي. فَقَالُوا لَأُعِينَنَّكَ عَلَيْهِ. فَتَزَلْتُ فَأَخَذْتُهُ، ثُمَّ ضَرَبْتُ فِي أَثَرِهِ، فَلَمْ يَكُنْ إِلَّا ذَاكَ، حَتَّى عَقَرْتُهُ، فَأَتَيْتُ إِلَيْهِمْ فَقُلْتُ لَهُمْ قَوْمُوا فَا حَاتِمُوا. قَالُوا لَأَتَمُّهُ فَحَمَلْتُهُ حَتَّى جِئْتُهُمْ بِهِ، فَأَبَى بَعْضُهُمْ، وَأَكَلَ بَعْضُهُمْ، فَقُلْتُ أَنَا أَسْتَوْفُّ لَكُمْ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَذْرَكْتُهُ فَحَدَّثْتُهُ الْحَدِيثَ فَقَالَ لِي «أَبْقِ مَعَكُمْ شَيْءٌ مِنْهُ». قُلْتُ نَعَمْ. فَقَالَ «كُلُوا مِنْهُمُ اطْعَمَكُمُوهَا اللَّهُ». ار: ١١٧٢٥

د (تصيد) معنی کشمیری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کرپی ده. بنیکار لره مشغله جوړول
سند کنبې دا یو ابوالنضر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دوه شیوخ دی. یو نافع مولی ابن ابی قتاده او دویم ابوصالح
مولی د توامه، د ابوالنضر نوم سالم دی. (١)
د ابو صالح نوم نبهان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دی. د نبهان بخاری شریف کنبې صرف دا یو حدیث دی. (٢)
دا د توامه آزاد شوې غلام وو. توامه غیر ګونګی بچی ته وائی، دلته توامه نه توامه بنت
امیه بن حلف جمحی مراد دی. چونکه دې خپل یو خور سره پیدا شوې وو، ددې وجې ده ته
توامه او ویلې شو. (٣) دا دصفوان بن امیه خور وه. (٤)

د لغاتو تشریح: حدیث باب کنبې د خوالفاظو معنی او ګورئی. (وَهُمْ مُخْرِمُونَ) یعنی هغه خلق
په احرام کنبې وو دا جمله حالیه ده. (وَأَنَا رَجُلٌ حَلٌّ عَلَى فَرَسٍ) یعنی څه په خپل آس باندي حلال
اووم. احرام کنبې نه اووم، (حل) دحاء په کسره سره، په معنی د حلال ده. (رَأَيْتُ النَّاسَ
مُتَشَوِّقِينَ لِيَشَاءَ) دې کنبې مې خلق او کتل چې هغوی څه خیز لره ګوری، (تشوف فلان لشي) کتل
(كنت رقاء على الجبال) څه په غرونو ډیر ختلې اووم. (رقاء: رقی. یرقی) باب سمع نه د مبالغه
ضیغه ده (ضربت اثره) یعنی (اخرجات فی اثره... (اثر) د همزه او ثاء په فتحه سره او د همزه په
کسره سره او د ثاء په سکون سره په دواړو رنگه استمالیږي. (٥)

(عقرته. جرحته) ما هغه زخمی کړو.

د ترجمة الباب مقصد: ددې باب نه د امام بخاری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مقصد دادې چې بنیکار وغیره او امر
مبارح دپاره خپل خان یا سورلئ لره په لږ مشقت اچول، نو دا جائز دی نو ابن منیر لیکي چې
(نه بهذه الترجمة على جواز ارتكاب المشاق لمن له غرض لنفسه او لدايته إذا كان الغرض مهلحا وان التصيد
في الجبال كهوى السهل وان اجراء الخيل في الرعي جائز للحاجة وليس هو من تعذيب الحيوان) (٦)

(١) فتح الباری: ٧٦٦/٩

(٢) فتح الباری: ٧٦٦/٩. وتهذيب الكمال: ٣١١/٢٩

(٣) عمدة القاری: ١٠٤/٢١

(٤) وتهذيب الكمال: ٣١١/٢٩

(٥) (او ګورئی تفصل دپاره: عمدة القاری: ١٠٤/٢١)

(٦) فتح الباری: ٧٦٦/٩

۱۲- باب قول الله تعالى (أَجِلْ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ)

وَقَالَ عُمَرُ صَيْدُهُ مَا اضْطَيْدَ، وَطَعَامُهُ مَا رَمَى بِهِ، وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الطَّافِي حَلَالٌ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ طَعَامُهُ مَيْتَتُهُ إِلَّا مَا قَدِرْتَ مِنْهَا، وَالْحَرَمِيُّ لَا تَأْكُلُهُ الْيَهُودُ وَمَنْحَنُ تَأْكُلُهُ. وَقَالَ مُرَيْخُ صَاحِبُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كُلُّ شَيْءٍ فِي الْبَحْرِ مَذْبُوحٌ. وَقَالَ عَطَاءٌ أَمَّا الطَّيْرُ فَأَرَى أَنْ يَذْبَحَهُ. وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ صَيْدُ الْأَنْهَارِ وَقِيَلَاتِ السَّيْلِ أَصِيدُ بَحْرُهُو قَالَ نَعَمْ، ثُمَّ تَلَا (هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٍ سَائِفٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أَجَابِرٌ وَمِنْ كُلِّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا). وَرَكِبَ الْحَسَنُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - عَلَى سَرْجٍ مِنْ جُلُودِ كِلَابِ الْمَاءِ. وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لَوْ أَنَّ أَهْلِي أَكَلُوا الضَّفَادِعَ لَأَطَعْتَهُمْ. وَلَمْ يَرِ الْحَسَنُ بِالسَّلْحَفَةِ بَأْسًا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كُلُّ مَنْ صَيْدَ الْبَحْرَ مَا صَادَهُ نَصْرَانِي أَوْ يَهُودِي أَوْ هَجُوسِي. وَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ فِي الْمِرْيِ ذَبَحَ الْخَمْرَ الْبَيْنَانَ وَالشَّمْسَ.

۱۵۱۷۴ | حَدَّثَنَا مَسَدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُمَرُو أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ غَزَوْنَا جَيْشَ الْخَبَطِ وَأَمْرًا أَبُو عُبَيْدَةَ فُجِعْنَا جُوعًا شَدِيدًا فَأَلْقَى الْبَحْرَ حُوتًا مَيْتًا لَمْ يَرِ مِثْلُهُ يُقَالُ لَهُ الْعَنْبَرُ فَأَكَلْنَا مِنْهُ نِصْفَ شَهْرٍ فَأَخَذَ أَبُو عُبَيْدَةَ عَظْمًا مِنْ عِظَامِهِ فَمَرَّ الرَّكِيبُ تَحْتَهُ.

۱۵۱۷۵ | حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ عُمَرُو قَالَ سَمِعْتُ جَابِرًا يَقُولُ بَعَثَنَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثَلَاثِمِائَةَ رَاكِبٍ وَأَمِيرَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ نَرُصِدُ عِيرًا لِقُرَيْشٍ فَأَصَابَنَا جُوعٌ شَدِيدٌ حَتَّى أَكَلْنَا الْخَبَطَ، فَسَمِيَ جَيْشَ الْخَبَطِ وَأَلْقَى الْبَحْرَ حُوتًا يُقَالُ لَهُ الْعَنْبَرُ فَأَكَلْنَا نِصْفَ شَهْرٍ وَأَدَهْنَا بِوَدَاكِهِ حَتَّى صَلَحَتْ أَجْسَامُنَا قَالَ فَأَخَذَ أَبُو عُبَيْدَةَ ضِلْعًا مِنْ أَضْلَاعِهِ فَنَصَبَهُ فَمَرَّ الرَّكِيبُ تَحْتَهُ، وَكَانَ فِينَا رَجُلٌ فَلَمَّا اشْتَدَّ الْجُوعُ نَحَرَ ثَلَاثَ جَزَائِرٍ، ثُمَّ ثَلَاثَ جَزَائِرٍ، ثُمَّ نَهَاةَ أَبُو عُبَيْدَةَ. ار: ۱۲۳۵۱

قوله: وَقَالَ عُمَرُ صَيْدُهُ مَا اضْطَيْدَ، وَطَعَامُهُ مَا رَمَى بِهِ: فاروق اعظم رضي الله عنه فرمائی

چې د قرآن پاک آیت (أَجِلْ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ) نہ مراد ہنغہ دی چې جال وغیرہ سرہ بنسکار کری شی. او د طعام نہ مراد ہنغہ دی چې سمندر نہ راغوزارشی. عبد بن حمید رضی اللہ عنہ دا تعلیق موصولاً نقل کری دی. (۱)

قوله: وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الطَّافِي حَلَالٌ: ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ او فرمائیل چې (سبک طائی)

حلال دی. (طائی) ہنغہ مہی تہ وائی چې مرشی او ابو کسبې پورتنہ راؤخیژی. دا تعلیق امام طحاوی رضی اللہ عنہ، ابن ابی شیبہ رضی اللہ عنہ او دارقطنی رضی اللہ عنہ موصولاً نقل کری دی. (۲)

(۱) (فتح الباری: ۷۶۷/۹، وعمدة القاری: ۱۰۴/۲۱)

(۲) (عمدة القاری: ۱۰۵/۲۱، وفتح الباری: ۷۶۷/۹، و سنن الدار قطنی باب الصيد والذبائح: ۲۶۷/۴، رقم الحدیث: ۴)

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ طَعَامُهُ مَيْتَةٌ إِلَّا مَا قَذِرَتْ مِنْهَا: ابن عباس رضي الله عنه فرمائی

چې (احل لکم صید البحر و طعامه، کنبی د طعام نه د سمندر غیر مذبوخناور مراد دی، مگر چې تاسو د کومو نه نفرت او کړنی، (اود هغې خوراک تاسو خوښ نه کړئ).

طبرانی دا تعلیق موصولا نقل کړې دې. (۱)

ابن عباس فرمائی چې جری (مار مهی)، لره یهودیان نه خوری، او مونږ ئې خورو. جری ته جریت هم وائی. علامه خطابی رضي الله عنه فرمائی چې دا دمار په شان یو مهې دې، ځینو وئیلی

دی چې (الجرى سبک الاشماله)، دې ته مار مهی هم وائی کشمیری رضي الله عنه فرمائی چې ددې هندي ترجمه ماته معلوم نشوه. فرمائی چې ځینې ددې ترجمه جهینگا کړې ده، او ماته جهینگا په مهی کیدو کنبی تردد دې (۲)، د جهینگا یو قسم ورکوئې کب یعنی مهې حکم مخکښې رازی

قوله: وَالْجُرَى لَا تَأْكُلُهُ الْيَهُودُ وَتَحْرُمُ نَأْكُلُهُ: دا تعلیق عبد الرزاق رضي الله عنه او ابن ابی شیبه رضي الله عنه

موصولا نقل کړې دې. (۱)

قوله: وَقَالَ شُرَيْحُ صَاحِبُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كُلُّ شَيْءٍ فِي الْبَحْرِ مَذْبُوحٌ. وَقَالَ عَطَاءُ أَمَّا الطَّيْرُ فَأَرَى أَنْ يَذْبَحَهُ: دا تعلیق امام بخاری رضي الله عنه په تاریخ

کنبی او ابن منده په المعرفة کنبی موصولا نقل کړې دې. (۳) عمرو بن دینار رضي الله عنه او ابو الزبير

رضي الله عنه دواړه په شريح کنبی نقل کړی دی. چې هغوی فرمائی چې (کل شیء فی البحر مذبوح، د عطاء رضي الله عنه په مخکښې چې کله ددې خبرې ذکر اوشو نو هغوی او فرمائیل چې البته طير یعنی

مارغه متعلق څما خیال دې چې دا تاسو ذبح کوئ، یعنی عطاء رضي الله عنه د (کل شیء مذبوح، نه طير لره مستثنی گرزولې ده او ددې نه داو بوخناور مراد اخلی.

دار قطنی دا تعلیق مرفوعا نقل کړې دې. (۵) لیکن حافظ ابن حجر رضي الله عنه فرمائی چې (الموقوف اصح، (۲)

قوله: وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ صَيْدُ الْأَنْهَارِ وَقِلَاتِ السَّيْلِ أَصِيدُ بِحَرْوٍ قَالَتْ نَعَمْ، ثُمَّ تَلَا (هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أَجَاوِرٌ وَمِنْ كُلِّ تَأْكُلُونَ

(۱) فتح الباری: ۱۰۵/۹، عمدة القاری: ۲۱/۷۶۷.

(۲) فیض الباری: ۳۴۰.

(۳) فتح الباری: ۶۷۸/۹، عمدة القاری: ۲۱/۱۰۵، ارشاد الباری: ۲۴۸.

(۴) فتح الباری: ۶۷۸/۹.

(۵) سنن لدار قطنی باب الصيد والذبائح: ۴/۲۶۹، و لفظه ان الله تعالى ذبح ما فی البحر لینی آدم).

(۶) فتح الباری: ۷۶۹/۹.

لِحِمَا طَرِيًّا: ابن جریج رضی اللہ عنہ وائی چې ما د عطاء نه تپوس او کړو په نهرونو او جمع شوو اوبو کښې د ښکار کولو څه حکم دې، آیا هغه هم د (صيد البحر) په حکم کښې دی؟ هغوی او فرمائیل چې آو. او بیا ئې د قرآن کریم آیت مبارک تلاوت کړو. چې په هغې کښې دخوړو او ترشو دواړو اوبو متعلق فرمائیلې شوی دی چې «ومن کل تاکلولحما طریا»... (قلات) د (قلت) د قاف په فتحه سره جمع ده، لکه څنگه چې (بحر بحار) اکثر وختونو کښې غروو کښې دننه غټ غټ خندقونه اوشی یو چې په هغې کښې اوبه جمع کیږي. هغې ته (قلت) وائی، حافظ ابن حجر رضی اللہ عنہ فرمائی چې (هوالتقری الصخرة يستقم فیها الماء) (۱)

عبدالرزاق پخپل مصنف کښې دا تعلیق موصولا نقل کړې دې (۲)

قوله: وَرَكِبَ الْحَسَنُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - عَلِيَّ سَرَجٍ مِنْ جُلُودِ كِلَابِ الْمَاءِ: عبدالرزاق

پخپل مصنف کښې دا تعلیق موصولا نقل کړې دې (۳)

قوله: وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لَوْ أَنَّ أَهْلِي أَكَلُوا الضَّفَادِعَ لَأَطَعَمْتُهُمْ: حضرت حسن د اوبو د

سپو څرمنو جوړ شوی زین باندې د سورلئ په وخت کښې کیناستلو.

حسن نه یا حسن بن علی رضی اللہ عنہ مراد دې او یا ددې نه حسن بصری رضی اللہ عنہ مراد دې.

حافظ ابن حجر رضی اللہ عنہ فرمائی چې د رومی قول تائید ددې نه هم کیږي چې ځینو نسخو کښې د حسن نه پس رضی اللہ عنہ لیکلې شوي دي چې د صحابی دپاره استعمالیږي او حسن بصری رضی اللہ عنہ صحابی نه دي وو بلکه تابعی وو. (۴)

قوله: وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لَوْ أَنَّ أَهْلِي أَكَلُوا الضَّفَادِعَ لَأَطَعَمْتُهُمْ: عامر بن سراحیل

شعبي رضی اللہ عنہ فرمائی چې څما کور والو به چيندخ خوړلو نو ما به ورته ورکولو.

(ضفادع) د (ضفدع) جمع ده، د (ضفدع) د ضاد په فتحه سره او کسره دواړو سره درست دي، په

دې کښې یو لغت د عین نه بغیر (ضفادع) هم دي. (۵)

د چيندخ خوړلو حکم: د جمهورو په نیز چيندخ حرام دي، ددې خوراک جائز نه دي، د امام

مالک رضی اللہ عنہ په نیز د چيندخ استعمال جائز دي، بیا ددوی په مذهب کښې اختلاف دي.

کښې اختلاف دي (مدویة) کښې ابن القاسم ددوی مسلک نقل کړې دي چې بغیر د ذبح کولو نه چيندخ خوراک جائز دي، او دویم روایت دادي چې چيندخ په اوبو کښې اوسپړي نو هغه

(۱) فتح الباری: ۷۶۹/۹، اوگورثی النهایة لابن الاثیر: ۹۹/۴.

(۲) عمدة القاری: ۱۰۶/۲۱.

(۳) عمدة القاری: ۱۰۶/۲۱.

(۴) فتح الباری: ۷۶۹/۹، عمدة القاری: ۲۱/۲۱.

(۵) فتح الباری: ۹/۱، عمدة القاری: ۱۰۶/۲۱.

بغير ذبح کولو نه خورلي شي ليکن اوچه کنبې يا کله چې په اوچه کنبې په ابو کنبې اوسيدو والا چيندخ د ذبح کولو نه درست نه وي. (۱)

جمهورو د دارمی روایت نه استدلال کړې دې چې نبی کریم ﷺ نه په دوائی کنبې د چيندخ د استعمالولو اجازت او غوښتلې شو نو نبی کریم ﷺ ترې منع او فرمائيله. (۲)
امام ابو داؤد رضي الله عنه هم د ايشان روایت په کتاب الطب کنبې نقل کړې دې. (۳)
د شعبي رضي الله عنه دا تعليق چا نقل کړې دې، دا معلوم نشو. (۴)

قوله: وَلَمَّا رَأَى الْحَسَنُ بِالسُّدْحَفَةِ بِأَسَا: حَسَنٌ بَصْرِيٌّ رضي الله عنه به په شمشتی خورلو کنبې هيڅ حرج نه گنرلو.

دا تعليق ابن ابی شيبه رضي الله عنه موصولا نقل کړې دې. (۵)

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كُلُّ مِنْ صَيْدِ الْبَحْرِ مَا صَادَهُ نَصْرَانِيٌّ أَوْ يَهُودِيٌّ أَوْ

هَجُوسِيٌّ: يعنى دصيد البحر استعمال جائز دې، اگر چې هغه بنکار يو نصراني يا يهودي مجوسي کړې وي

دبخاری شريف په زرو نسخو کنبې عبارت د ايشان دې ليکن درست هغه نه دې، نو ځينو نسخو کنبې صحيح عبارت د (وان صاده)، اضافی سره د ايشان دې چې (كل من صيد البحر وان صاده نصراني او يهودي.....) (۶)

بيهقي رضي الله عنه دا تعليق موصولا نقل کړې دې. (۷)

قوله: وَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ فِي الْمُرِيِّ ذَبْحَ الْخَمْرِ النَّيْنَانُ وَالشَّمْسُ: د ابو الدرداء نوم

عويمر بن مالك دې (۸)، مزی د ميم په ضمه سره او د راء په سکون سره دې، ابراهيم حربي دده متعلق فرمائی چې:

(هو يعمل باحشام يؤخذ الخمر فيجعل فيها الملح والسمك ويوضع الشمس فيتغير طعمه الى طعم المرى) (۹)
يعنى شرابو کنبې مالگه او مهی يو ځائی کړی و دا په نمر کنبې کيږدی، دې عمل سره د

(۱) عمدة القاری: (۱۰۷/۲۱).

(۲) اوگورنی: عمدة القاری: (۱۰۷/۲۱).

(۳) سنن ابی داؤد کتاب الطب باب فی الادوية المكروهة رقم الحديث: (۳۸۷۱، ۷/۴).

(۴) تغلیق التعليق جلد: ۴، صفحه: ۵۱۰، باندي دلته واما قول الشعبي... نه پس ځایي خالی دې، شراح هم خاموشی اختیار کړې ده.

(۵) فتح الباری: (۷۶۹/۹).

(۶) فتح الباری: (۷۳۹/۹، عمدة القاری: (۱۰۷/۲۱).

(۷) عمدة القاری: (۱۰۷/۲۱).

(۸) عمدة القاری: (۱۰۷/۲۱).

(۹) فتح الباری: (۷۷۰/۹).

شرابو ذائقه بدله شی او چي کوم یو خیز تیار شی هغی ته مری وائی

نینان، د (نون، جمع ده. (نون، مہی ته وائی. ترکیب کنبی (الخمر... ذبح)، فعل معروف دپارد
منعول به دې او (نیتان) فاعل دې. یعنی مری کنبی مہی او گرمی او تاؤ دواړه خمر ذبح
یعنی حلالوی چي څنگه میته ذبح سره حلالیږي. د اشان شراب مری کنبی مالگه. مہی
او گرمی سره یو بل خیز جوړ شی او دا حلال شی. علامه عینی رحمته اللہ علیہ فرمائی چي
ثم تفسیر کلام ابن الدرداء ب قوله: فی المری مقدم لفظا ولكن فی المعنی متاخر تقدیره ذبح الخمر النیان
والشمس فی المری. (۱)

ابراہیم حربی دا تعلیق په غریب الحدیث کنبی موصولاً نقل کړې دې
د باب لاندې امام بخاری رحمته اللہ علیہ چي کوم روایت نقل کړې دې. په هغی باندې کلام په کتاب
المغازی کنبی تیر شوې دې. (۲)
امام بخاری رحمته اللہ علیہ د دې باب لاندې دوه مسئلې بیان کړې دی او په دواړو کنبی د حضرات
فقہاء کرامو اختلاف دې.

د سمندری ځناورو حکم: رومیئ مسئله اود اوبو د ځناورو حلت او حرمت دې
سمندری ځناورو کنبی د مہی په حلت باندې خو اجماع ده او دې په حلالیدو کنبی د هیچا
هم اختلاف نشته دې. (۳) البته د باقی ځناورو متعلق اختلاف دې.
د آئمه ثلاثه په نیز ټول سمندری ځناور حلال دی.
شوافع البته چیندخ لره مستثنی گرزوی. (۴)

مالکیه انسان بحری، کلب بحر، خنزیر بحری لره د حلت د حکم نه مستثنی گرزولې دې.
لیکن علامه درد دیر علی الاطلاق د بحری حیواناتو د حلت قول لره مختار گرزولې دې.
د حضرات حنابلده په نزد هم مطلقاً بحری حیوانات حلال دی. (۵)
د حنیفده په نیز بحری حیواناتو کنبی صرف مہی حلال دې. باقی ټول حیوانات بحریه حرام دی
د امام شافعی رحمته اللہ علیہ یو قول د حنفی مذهب مطابق هم منقول دې. (۶)
دامام بخاری رحمته اللہ علیہ مسلک هم د آئمه ثلاثه مطاب دې لکه څنگه چي تعلیقات باب نه
معلومیږي.

د آئمه ثلاثه دلایل اودهغوی جوابونه: آئمه ثلاثه د قرآن پاک د آیت مبارک (أَجَلٌ لَّكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ) نه
استدلال کوی. فرمائی چي دا استدلال په دوؤ خبرو باندې موقوف دې. تر کومې پورې چي

(۱) فتح الباری: ۹/۷۷۰.

(۲) کشف الباری کتاب المغازی: ۵۸۴، ۵۸۵.

(۳) اعلاء السنن: ۱۷/۱۸۷.

(۴) المجموع شرح المذهب کتاب الذبائح: ۹/۳۰-۳۱.

(۵) (المغنی لابن قدامة کتاب الصيد والذبائح: ۹/۳۳۸)

(۶) (فتح الباری: ۹/۷۷۲)

هغه ثابت نه شی استدلال ختمیدی شی.

رومی خبره داده چې آیت مبارک کنبی (صید) نه مراد (مصید) واخستی شی. (صید) مصدر دی. ددی معنی دبنکار کولو ده. (مصید) د اسم مفعول صیغه ده، بنکار ته وائی. یعنی هغه ځناور چې هغه بنکار کړې شی، رومی صورت کنبی به ترجمه دا وی چې ستاسو دپاره په سمندر کنبی بنکار کول حلال او گرزولې شو. او دویم صورت کنبی به ترجمه دا وی چې ستاسو دپاره دسمندر بنکار حلال کړې شو.

د آئمه ثلاثه مسلک به هغه وخت کنبی هم ددی لفظ نه ثابتیدیشی چې کله (صید) سره بنکار کوونکی ځناور مراد واخستلې شی لیکن که مصدری معنی مراد واخستی شی نو بیا ددی مسلک نه ثابتیږی ځکه چې په سمندر کنبی بنکار کول د حنفیه په نیز هم درست او حلال دی او چونکه لفظ (صید) مصدر دی. ددی وجې دې دا په اصل کنبی مصدری معنی باندې محمول کیږی. ددی وجې دې ته په اصل کنبی مصدری معنی باندې محمول کول حقیقت دی، مصدر د اسم مفعول په معنی کنبی مجازی استعمالیږی، مجاز دپاره قرینه ضروری ده. او دلته مجازی معنی مراد اخستلو دپاره هیڅ قرینه نشته دې.

بلکه سیاق کلام حقیقی معنی باندې دلالت کوی ځکه چې دې نه پس ارشاد دې چې (وَحَرَّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدَ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرْمًا) په دې جمله کنبی (صید) نه بالاتفاق مصدری معنی مراد ده ځکه چې بنکار کول د احرام په حالت کنبی حرام دې بنکار خوړل محرم دپاره حرام نه دې بلکه جائز دې.

دویمه خبره داده چې که (صید) لږه د (مصید) په معنی کنبی واخستلې شی نو د جمهور په نیز مسلک به هله ثابت وی چې کله د (صید البحر) اضافت استغراق دپاره وی چې دسمندر ټول بنکار خلاف گرزولې شوې وی. لیکن استغراق باندې هیڅ قرینه نه شی موندې. بلکه دعدم استغراق قرینه موندې شی. ځکه چې (حُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدَ الْبَرِّ) اضافت استغراق دپاره نه دې. (صید البر) کنبی هم اضافت استغراق دپاره نه دې پکار. (۱)

د جمهورو دویم استدلال د ابوهریره رضی الله عنه روایت نه دې چې یو سړی د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه تپوس او کړو چې مونږ بحری سفر کوو او مونږ سره خوږې اوبه کمی وی. که مونږ دا په اودس کنبی استعمال کړو نو تږی به پاتې شو آیا په داسې صورت کنبی مونږ دسمندر اوبو سره اودس کولې شو. نو نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې (هو الطهور ماء والحل میتة).

حضرات حنیفه وائی چې (میتة) کنبی اضافت استغراق دپاره نه دې بلکه ددی نه میتة معهوده مراد ده او هغه مهی دې ځکه چې نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی چې (احلت لنا میتتان

(۱) تکلمة فتح الملهم کتاب الصيد والذبايح: ۵۰۷/۳، ۵۰۸، واحکام القرآن للجصاص: ۴۷۹/۲، فیض القرآن

ودمان فاما الميتان فالجراد والحوت واما الدمان فالطحال والكبد»^(١)

په دې حديث پاك كښې صرف د دوو ميتاتو متعلق د حلت حكم شوي دي. يو مولخ او دويم مڼې په دې كښې ميته نه مراد داسې خناور دي چې هغه نشي ذبح كولې. يا چې دهغې نه وينه بپيږي. معلوم شوه چې ددې دوو نه علاوه باقي ميتاتو د قرآن پاك آيت (وَحَرَّمَ عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةَ، بِه بِنَاءِ بَانْدِي حَرَامِ دِي. كه دهغې تعلق بر سردوي يا بحر سره^(٢)) د جمهورو دريم استدلال د شريح روايت نه دي كوم لره چې امام بخاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دلته تعليقا ذكر كړې دي چې (كل شيء في البحر مذبوح،

داشان جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه دار قطنى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مرفوع روايت نقل كړې دي چې (ما من دابة في البحر الا قد ذكاه الله لبني آدم،)^(٣)

حضرات حنيفه كښې خيڼې علماء كرامو ددې جواب كړې دي چې ددې نه مراد مڼې دي او مطلب دادې چې الله سُبْحَانَهُ هر قسم مڼې حلال كړې دي. ځكه چې دار قطنى دويم روايت نقل كړې دي چې دهغې الفاظ دادې: (ان الله تعالى قد ذبح كل نون في البحر لبني آدم، او (نون، اطلاق صرف په مڼې باندي كيږي.)^(٤)

ليكن دا جواب څه زيات زړه ته نژدې نه دي. ځكه چې خيڼې احاديثو كښې دمڼې ذكر نه دا نه لازميږي چې په كومو احاديثو كښې مطلقا حيوانات حلال گرزولي شوي دي. په هغې كښې مڼې هم مراد دي.

د احنافو دلائل: د احنافو يو دليل خو دا پورته حديث مبارك دي (احلت لنا ميتتان). او دويم هغه د قرآن پاك آيت مبارك (وَحَرَّمَ عَلَيْهِمُ الْخَبِيثَاتِ) نه هم استدلال كوي او فرمائي چې مڼې نه علاوه باقي سمندري خناور خباث كښې داخل دي.^(٥)

دريم هغوي د حضرت عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د تعليق نه استدلال كوي لكه څنگه چې دلته امام بخاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نقل فرمائيلي دي چې (طعامه ميتة الا ما قدرت منها، يعني د سمندر غير مذبوحه خناور طعام البحر كښې دي چې حلال دي ليكن چې دهغې په خوراك كښې د طبيعت رغبت نه وي هغه طعام البحر نه دي او مڼې نه علاوه باقي د سمندري خناور غوښه څه مرغوب څيز نه دي.

بيشكه د حضرات حنيفه مسلك احوط دي ليكن د جمهورو مسلك (اقرب ال النصوص) دي.

(١) سنن ابن ماجه كتاب الاطعمة باب الكبد والطحال: رقم الحديث: ٣٣١٤، ١١٠١/٢.

(٢) تكملة فتح المهلم: ٥٠٩/٣، وفتح القدير كتاب الكراهية: ٤٢٢/٨.

(٣) سنن الدار قطنى باب الصيد والذبائح: ٢٦٧/٤.

(٤) سنن الدار قطنى باب الصيد والذبائح: ٢٦٧/٤.

(٥) وفتح القدير كتاب الكراهية فصل في ما يحل اكله: ٤٢٢/٨.

د امام بخاری رحمته الله مسلك هم د جمهورو مطابق دې، هغوی چې تعلیقات او احادیث ذکر کړی دی، دهغې نه مطلقاً د حیوانات بحریه حلت معلومېږي.

د سمک طافی مسئله: دویمه اختلافی مسئله دا سمک طافی ده، یعنی هغه مهې چې سمندر کښې دننه پخپله مړشی او اوبو دپاسه راشی نو دهغې خوراک جائز دې که نه؟
د ائمه ثلاثه په نیز ددې خوراک جائز دې. د امام ابوحنیفه رحمته الله په نیز دا جائز نه دی. (۱)
د جمهورو استدلال: د جمهورو رومیې استدلال خو حدیث پاک نه دې چې حضرات صحابه کرام رضی الله عنهم نومیې مهې استعمال کړې وو.

لیکن ددې نه ددې استدلال پوره نه دې بلکه په دې حدیث پاک کښې هیڅ داسې تصریح نشته دې چې دهغې نه معلوم شی چې هغه سمک طافی وو او پخپله مړ شوي وو. کیدشی چې هغه سمندر اوچې ته راغوزار کړې وی، او ددې په نتیجه کښې هغه مړ شوي وی، داسې مهې خورل بالاتفاق جائز دې. (۲)

ائمه ثلاثه د حضرت ابوبکر صدیق دا اثر نه استدلال کوی لکه څنگه چې امام بخاری رحمته الله دلته تعلیقاً ذکر کړې دې.

د امام اعظم دلائل: امام بخاری رحمته الله د جابر رضی الله عنه د حدیث نه استدلال کوی لکه څنگه چې امام ابوداؤد رحمته الله نقل کړی دی چې نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی چې (مالق البحر او جزعنه فکوة ومامات فيه وطفلا تاكولة) (۳) په دې کښې تصریح ده چې (سمک طافی) مه خورئ او د حلت او حرمت په مینهځ کښې چې کله تعارض اوشی نو احتیاط په دې کښې دې چې جانب حرمت ته ترجیح ورکړې شی. (۴)

د جهینګی حکم: تر کومې چې تعلق دې د جهینګی نو د ائمه ثلاثه په نیز خودا جائز دې، د اکثر و حنیفه په نیز هم جائز دی ځکه چې هغه دمهی یو قسم دې. ځینې علماء کرامو ددې د عدم جواز قول اختیار کړې دې او ویلی ئې دی چې جهینګا مهې نه دې بلکه یو مستقل بیل قسم دې. لیکن جمهور دا په مهې کښې شمیري. (۵)

(۱) فتح الباری: ۷۷۱/۹.

(۲) فیض الباری: ۴۳۰/۴.

(۳) سنن ابی داؤد کتاب الاطعمة رقم الحدیث: ۳۸۱۵.

(۴) لامع الدراری: ۴۱۳/۹.

(۵) د مهې په حلالوالی کښې خو څه اختلاف نشته دې، البته اختلاف په دې کښې دې چې جهینګا مهې دې او که دې؟ د حیواناتو د جدید ماهرینو په نزد جهینګا مهې نه دې. ځکه چې د جدید ماهرینو په نزد مهې داسې خنور دې چې په ده کښې د ملا تیر وی، او ددې په پیپرو په ذریعه ساه اخلی. او په جهینګا کښې نه د ملا وی او نه دا د پیپرو په ذریعه ساه اخلی. (اوگورنی دائرة المعارف للبهستانی: ج/۱۰ ص/۶۰) لیکن د پخلاف د لغت ځینو مشهور عالمانو جهینګا په مهې شمیرلې دې ابن درید، علامه زبیدی، او دمیری هم دا رانې قائم کړې ده. ا وابن درید په جهره اللفه ج/۳ ص/۴۱۴ کښې لیکي چې (وارببان ضرب من السمک) ... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه...]

دباب لاندې امام بخاری رحمته الله عنبر مهې والا چې کوم روایت نقل کړې دې دا په کتاب المغازی کښې تیر شوې دې، د حدیث مناسبت باب سره بالکل واضح دې.

-۱۳ باب اکل الجراد

[۱۵۱۷۶] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي يَعْقُوبَ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي أَوْفَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَبْعَ غَزَوَاتٍ أَوْ سِتًّا، كُنَّا نَأْكُلُ مَعَهُ الْجَرَادَ. قَالَ سُفْيَانُ وَأَبُو عَوَانَةَ وَإِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي يَعْقُوبَ عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى سَبْعَ غَزَوَاتٍ.

قوله: (جراد): د (جرده) جمع ده. مولخ ته وائی. دا د جرد نه مشتق دې. (لانه ينزل على شيء الاجردة) ددې دوه قسمونه دي، يو طيار يعنى الوتونكى او دويم باب وتاب يعنى كنول والا، مولخ وغيره، بغير ذبح كولو نه خوړل جائز دى. البته د مالكيه په نيزو دا مشهور دى چې دې لره ذبح كول جواز اكل دپاره شرط دى (۱).

بيا د ذبح كولو طريقه كښې اختلاف دې ځينو وئيلى دى چې دده نه دې سر پريكړې شى، ځينو وئيلى دى چې په اور يا كټوئ كښې ددې پريوتل دده ذبح كيدل دى. (۲)
ابو يعفور: دده نوم و قدان يا واقدى دې، امام مسلم رحمته الله فرمائى چې واقد دده نوم او و قدان دده لقب دې، ابو يعفو دوه دى. يو اكبر او بل اصغر. چې كوم اصغر دې دهغه نوم عبدالرحمان بن عبید دې، دواړه ثقفه دى ابو يعفور دا اكبر صحيح بخارى كښې صرف دوه روايتونه دى. يو دلته او بل په كتاب الصلوة كښې ابواب الركوع كښې. (۳) ابو يعفور اصغر د صحابه كرامو رضي الله عنهم كښې د چا نه هم روايت نه دې اوريدلې، او ابو يعفور اكبر ابن عمر رضي الله عنهما.

...بقية از حاشیه گذشته [بقیه علامه زبیدی هم دا فرمائیلی دی. اوگورنی تاج العروس: ۱/۱۴۶، او علامه دمیری رحمته الله په حیاة الحیوان ج ۱/ص ۴۳۷ کښې لیکى چې (الروبيان هو سمك صغير جدا احمر) يعنى جهنگا د سور رنگ يو مهې دې.

حضرت تهانوی رحمته الله په امداد الفتاوى (ج ۴/ص ۱۰۴) کښې فرمائى چې احقر په دې مطمئن دې چې دا مهې دې. حضرت مفي محمود حسن گنگوهی رحمته الله په فتاوى محمودیه (ج ۵/ص ۱۰۷، ۱۲۰، ۱۲۳) کښې، مولانا عبدالحى لکھوی رحمه الله په مجموعه الفتاوى (ج ۵/ص ۱۰۷، ۱۲۰) عبدالرحيم لاجپوری په فتاوى رحيميه (ج ۶/ص ۲۹۷) او مفتى عبدالسلام جاتگامى په جواهر الفتاوى (ج ۱/ص ۵۸۴) کښې دا ټول جهنگا په مهې کښې شمير کړې دې. مولانا محمد تقى عثمانى صاحب په تکمله فتح الملهم ج ۴/ص ۵۱۴ کښې لیکى چې:

فلا ينبغى التشديد فى مسألة الاربيان عند الافتاء، ولا سيما فى حالة كون المسألة مجتهدا فيها من اصلها ولا شك انه حلال عند الانمة الثلاثة وان اختلاف الفقهاء يورث التخفيف غير ان الاجتتاب عن اكله احوط و اولى.

(۱) فتح الباری: ۷۷۴/۹.

(۲) فتح الباری: ۷۷۴/۹.

(۳) فتح الباری: ۷۷۴/۹.

انس رضي الله عنه وغيره نه روايت آوريدلې دې په دولسمه هجري كښې ددوي وفات شوي دې (١)

قوله: سَبَعَ غَزَوَاتٍ أَوْسِيًّا: داشك شعبه ته دې چې اووه غزوات ئې وئيلې دي كه شپږ.

قوله: كُنَّا نَأْكُلُ مَعَهُ الْجَرَادَ: دلته معيت نه صرف غزوه كښې معيت مراد دې په خوراك كښې نه او يا په خوراك كښې معيت مراد دې، د دويم احتمال تائيد د ابو نعيم روايت نه

كيري چې په هغې كښې دي چې (وياكل معنا) الفاظ دي (٢)

په شوافع كښې د علامه صيمري رحمته الله عليه خيال وو چې نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم مولخ خوړل نه خوښول (٣)
هغه دامام ابو داؤد رحمته الله عليه د يو روايت نه استدلال كولو چې نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم نه د مولخ متعلق

تپوس او شو نو نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم او فرمائيل چې (لا اكله ولا احرمه) (٤)

ليكن دا روايت مرسل دې، امام نووي رحمته الله عليه د مولخ په حلت باندي اجماع نقل كړې ده. بيا هم ابن العربي په شرح ترمذي كښې د حجاز د مولخانو او دانلس د مولخانو په مينځ كښې فرق كړې دې. او وئيلې ئې دي چې دانلس مولخان ټول ضرري دي (٥)

لهذا د يو علاقې د مولخانو متعلق معلوم شو چې هغه مضر صحت دي نو دهغې استعمال بيا صحيح نه دي.

قوله: قَالَ سُفْيَانُ وَأَبُو عَوَانَةَ وَإِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي يَعْقُوبَ عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى

سَبَعَ غَزَوَاتٍ: دسفيان ثوري رحمته الله عليه تعليق لردارمی موصولا نقل كړې د ابو عوانه تعليق لره امام مسلم رحمته الله عليه موصولا نقل كړې دې.

او د اسرائيل تعليق لره طبرانی موصولا روايت كړې دې. په دې دريو وارو روايتونو كښې دغزوات ذكر دې.

١٣- باب آئِيَةِ الْمَجُوسِ وَالْمَيْتَةِ.

[٥١٧٧] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ حَبِيبَةَ بْنِ شَرِيحٍ قَالَ حَدَّثَنِي رَبِيعَةُ بْنُ زَيْدِ الدِّمَشْقِيِّ قَالَ

حَدَّثَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو ثَعْلَبَةَ الْخُسَيْبِيُّ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي بَارِضٌ أَهْلُ الْكِتَابِ، فَتَأْكُلُ فِي آيَتِهِمْ، وَبَارِضٌ صَيْدٌ،

أَصِيدُ بِقَوْسِي، وَأَصِيدُ بِكَلْبِي الْمَعْلَمِ، وَبِكَلْبِي الَّذِي لَيْسَ بِمَعْلَمٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَمَّا مَا ذَكَرْتَ أَنَّكَ بَارِضٌ أَهْلُ كِتَابٍ فَلَا تَأْكُلُوا فِي آيَتِهِمْ، إِلَّا أَنْ لَا تَمُجِدُوا

(١) فتح الباري: ٧٧٤/٩، عمدة القاري: (١٠٩/٢١).

(٢) فتح الباري: (٧٧٥/٩).

(٣) فتح الباري: (٧٧٥/٩).

(٤) سنن ابو داؤد كتاب الاطعمة باب في اكل الجراد رقم الحديث: (٣٨١٣، ٣٥٧/٣).

(٥) فتح الباري: (٧٧٥/٩).

بُذًا، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا بُذًا فَأَغْلُواهَا وَكُلُوا، وَأَمَّا مَا ذَكَرْتَ أَنْكُمْ بِأَرْضِ صَيْدٍ، فَمَا صِدَّتْ بِقَوْلِكَ، فَأَذْكَرُ اسْمَ اللَّهِ وَكُلُّ، وَمَا صِدَّتْ بِكَلِمَتِكَ الْمُعَلِّمِ، فَأَذْكَرُ اسْمَ اللَّهِ وَكُلُّ، وَمَا صِدَّتْ بِكَلِمَتِكَ الَّذِي لَيْسَ بِمُعَلِّمٍ، فَأَذْكَرْتُ ذَكَاتَهُ، فَكُلُّهُ» (ار: ۵۱۶۱)

(۵۱۷۸) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بِنِ الْأَكْوَعِ قَالَ لَمَّا أَمْسَوْا يَوْمَ فَتَحُوا خَيْبَرَ أَوْقَدُوا النَّيْرَانَ، قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «عَلَى مَا أَوْقَدْتُمْ هَذِهِ النَّيْرَانَ». قَالُوا لِحُومِ الْحُمْرِ الْإِثْيَةِ. قَالَ «أَهْرِيقُوا مَا فِيهَا، وَاكْسِرُوا قُدُورَهَا». فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقَالَ نَهْرِيْقُ مَا فِيهَا وَنَغْلِيهَا. فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أُوذَاكَ» (ار: ۱۲۳۴۵)

حديث نه د ترجمه الباب مقصد ترجمه الباب كنبی (ائیه الجوس) وئیلی دی او دباب په روایت كنبی د اهل كتابو د اوانی ذكر دي.

ابن منیر رحمته اللہ علیہ فرمائی چې چونکه نجاست نه د نه بچ كیدو سبب مجوس او اهل كتاب دواړو كنبی مشترك دي، ددې وجې امام بخاری رحمته اللہ علیہ یو نه دبل حكم ثابت كړې دي (۱) علامه كرماني فرمائی چې مجوسيانو لره اهل كتاب باندې قیاس كړې دي او امام بخاری رحمته اللہ علیہ حكم ثابت كړې دي (۲)

حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی چې په در حقیقت ځینې طرقو كنبی د مجوسيانو هم ذكر دي. امام بخاری رحمته اللہ علیہ د ترجمه الباب سره طرق طرفته اشاره كړې ده امام بخاری رحمته اللہ علیہ ابن حجر رحمته اللہ علیہ عام طور دارنگ كوی چې ځینې طرق چې هغوی په شرط باندې پوره نه وی. هغه ترجمه الباب كنبی راوولی او حديث د خپل شرط مطابق څه بل راوولی نو هغوی ليكي چې:

(وهذه طريقة بكثر منها البخاري فما كان في سنده مقال يترجم به ثم يورد في الباب ما يؤخذ اكم منه بطريق الاحاق ودحوه)

ترجمه الباب كنبی امام بخاری رحمته اللہ علیہ د میده هم ذكر كړې دي.

ابن منیر رحمته اللہ علیہ فرمائی چې: «نه به ذكر الميتة على ان الحيدلها كانت محرمة لم تؤثر فيها الزكاة فكانت ميتة ولذلك امر بغسل الاية منها» (۳)

يعنى دباب په دويم روايت كنبی د خرونو د غونبې د حرمت حكم بيان شوي دي، خرونه ذبح شوي وو او دهغې غونبه پخولې شوه چې د حرمت حكم راغلو حمر چونكه ميته او حرام گرزولې شوي ده، ددې وجې ددوی حلت دپاره ذبح مؤثر پاتې شوه، ځكه ذبح حلال ځناورو كنبی مؤثره پاتې كيږي، حرامو كنبی نه.

(۱) فتح الباری: ۷۷۷/۹.

(۲) شرح البخاری للكرمانی: ۹۲/۲۰.

(۳) فتح الباری: ۷۷۷/۹.

۱۵- باب التَّسْمِيَةِ عَلَى الذَّبِيحَةِ، وَمَنْ تَرَكَ مُتَعَمِّدًا.

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ مَنْ نَسِيَ فَلَا بَأْسَ. وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى (وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ) وَالنَّاسِي لَا يُسْمَى فَاسِقًا، وَقَوْلُهُ (وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ).

د تسميه متعلق تفصيل تير شوي دي. امام بخاري رحمته الله د عبدالله بن عباس رضي الله عنه تعلق كړل دي او د هغه دمسلک ترجیح طرفته ئې اشاره كړې ده. چې په هغې كېنې د تسميه د ناسيانه ذبحه حرام نشي گنرلي. د عبدالله بن عباس رضي الله عنه د تعلق حاصل دادې چې قرآن پاك فرمائيلى دى چې په كوم ذبيحه باندي د الله تعالى نوم واخستې نشي. هغه مه خورنى خكه چې دا نوم نه اخستل يو فاسقانه طريقه ده او ناسي يعنى هيريديونكى فاسق نه وي.

قَوْلُهُ: وَقَوْلُهُ: وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ: امام بخاري رحمته الله په دې آيت

مبارك سره در حقيقت هغه روايت طرفته اشاره كړې ده چې كوم امام ابوداؤد رحمته الله په سند صحيح سره د عبدالله بن عباس رضي الله عنه نه نقل كړېدې كافرانو به وئيل چې كومه ذبيحه باندي د الله تعالى نوم اخستې شوې وي هغه خورنى خكه چې دا انسانانو وژولي دي او چې په كوم باندي د الله جبار نو واخستې شي هغه خورنى خكه چې هغه په قدرتي مرگ باندي مړ شوې دي. ددې مزيد وضاحت د ابو داؤد په يو روايت كېنې داشان دي چې يهوديان د نبى كريم صلوات الله عليه په خدمت كېنې حاضر شو او وې وئيل چې كوم لره انسان قتل كړى نو هغه تاسو خورنى او چې كوم لره الله جبار وژلي وي هغه نه خورنى نو په دې باندي دا آيت مبارك نازل شو چې (وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ) او (وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ) ئې او فرمائيل او د كفارو داشان بحثونه او مجادلي ئې شيطاني وسوسې او گرزولي

[۵۱۷۹] حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ عَنْ عْبَايَةَ

بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ عَنْ جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

بِذِي الْحَلِيفَةِ، فَأَصَابَ النَّاسَ جُوعٌ، فَأَصْبْنَا إِيلاً وَعُغْمًا، وَكَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

فِي أُخْرَبَاتِ النَّاسِ، فَعَجَلُوا فَتَصَبُوا الْقُدُورَ، فَدَفِعَ إِلَيْهِمُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَمَرَ

بِالْقُدُورِ فَأَكْفَيْتُمْ، ثُمَّ قَسَمَ فَعَدَلَ عَشْرَةَ مِنَ الْغَنَمِ بِبَعِيرٍ، فَنَدَّ مِنْهَا بِعَيْرٍ، وَكَانَ فِي الْقَوْمِ

خَيْلٌ يَسِيرَةٌ فَطَلَبُوهُ فَأَعْيَاهُمْ، فَأَهْوَى إِلَيْهِ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ اللَّهُ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

«إِنَّ هَذِهِ النَّبَاهِيمُ أَوَابِدُكَ وَأَوَابِدُ الْوَحْشِ، فَمَا نَدَّ عَلَيْكُمْ فَاصْنَعُوا بِهِ هَكَذَا». قَالَ

وَقَالَ جَدِّي إِنَّا لَنَرُجُو - أَوْ نَخَافُ - أَنْ نَلْقَى الْعُدُوَّ غَدًا، وَلَيْسَ مَعَنَا مَدْيٌ، أَفَنَدْبِعُ بِالْقَصَبِ

فَقَالَ «مَا أَتَمَّرَ الدَّمُ وَذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلْ، لَيْسَ السِّنُّ وَالظُّفْرُ، وَسَاخِرُكُمْ عَنْهُ، أَمَّا

السِّنُّ عَظْمٌ وَأَمَّا الظُّفْرُ فَمَدْيُ الْحَبَشَةِ». ار. ۱۲۳۵۶

رافع بن خديج رضي الله عنه فرمائي چې مونږ نبى كريم صلوات الله عليه سره په ذى الحليفه كېنې وو. خلق ډير

اورې شوی وو، یو اوبن ا یو چیلئ ذبح کړه. نبی کریم ﷺ خلقونه روستو وو خلقو تیزی کوله او کتوئی ئې سوري کړې. کله چې نبی کریم ﷺ خلقو ته راغلو نو نبی کریم ﷺ د کتوؤ الته کیدو حکم او فرمائیلو. بیا ئې مال غنیمت تقسیم کړو، داشان چې لس چیلئ د یو اوبن برابر شوې، په دې کبني یو اوبن او تنبیدو، په ډله کبني آسونه کم وو. هغوی هغه رانیول مگر ناکام شو، په دې دوی کبني یو سری هغه طرفنه غشي او ویشتلو نو الله ﷻ هغه منع کړو، نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې په دې خناورو کبني هم د وحشی خناورو په شان تنبیدونکی وو، کله چې خناور او تنبستی نو هغه سره دا شان کوئی.

راوی عبایه وائی چې خمانیکه رافع بن خدیج رضی الله عنه عرض او کړو چې مونږ ته امید دې یا ئې او وئیل چې ویره ده چې سبا به مونږ د بنمن سره مقابله کوؤ او مونږ سره هیڅ چاره نشته دې. نو آیا مونږ بانرس سره ذبح کولې شو؟ نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې کوم خیزونه وینه توې کړې او په هغې باندي د الله ﷻ نوم اخستې شوې وی نو هغه خوړلئ شی لیکن غابونه او نوکونه نه دی پکار، ددې متعلق او وایم چې غابونه خو هډوکی دی او نوکونه حبشیانو ئې چرې دی.

قوله: فَجَلُوا فَنَصَبُوا الْقُدُورَ: یعنی صحابه کرامو رضی الله عنهم تیزی او کړه او کتوئی ئې سوري کړې، د امام ابوداؤد رحمه الله روایت دې چې (فانطلق ناس من سرعان النساس فذبحوا ونصبوا قدورهم قبل ان یقیم، ۱)

قوله: فَدَفِعَ إِلَيْهِمُ النَّبِيُّ ﷺ: (دفع) فعل مجهور په معنی د وصل دې یعنی نبی کریم ﷺ چې په روستو صفونو کبني وو، هغوی ته ورغلل.

قوله: فَأَمَرَ بِالْقُدُورِ فَأُكْفِثَتْ: نبی کریم ﷺ د کتوؤ متعلق حکم او کړو نو هغه الته کړې شوې.

ددې یو وجه دا وه چې دا خلق په دارالاسلام کبني داخل شوی وو. اودارالاسلام کبني داخلیدو نه پس د تقسیم نه مخکبني مال غنیمت کبني څه خوراک صحیح نه دې او دلته مال غنیمت اوسه پوري تقسیم شوې نه وو.

او دویمه وجه دا لیکلې شوې ده چې په دې موقع باندي خلقو دخپلو ضرورتونو او حاجتونو په قدر وانخستل بلکه د نبی کریم ﷺ انتظار کولو نه بغیر د ضرورت نه زیات واخستل او دا جائز ندوو ددې وجې نبی کریم ﷺ د کتوؤ د الته کولو تنبیه او کړه. (۲)

یو اشکال او دهغې جواب: دلته دا اشکال کیدې شی چې غوښه خو مال دې او نبی کریم ﷺ د مال ضائع کیدو نه منع او فرمائیله. بیا نبی کریم ﷺ کتوئی الته کړې او غوښه ئې ولې ضائع کړه.

(۱) (فتح الباری: ۷۸۰/۹، و سنن ابی داؤد کتاب الاضاحی باب الذبیحة بالمرءة (رقم الحدیث: ۲۸۲۱) ۱۰۲/۳)

(۲) (فتح الباری: ۷۸۱/۹، عمدة القاری: ۱۱۳/۲۱).

امام نووی رحمته الله صرف هندئی التہ کی او ددی خوروه او اوبه وغیره ئی وارولہ، غوبنہ ئی نہ ضائع کری

لیکن پہ دے جواب بانڈی د امام ابوداؤد رحمته الله روایت سرہ شبہ کیری خکہ چہ پہ ہغی کنبی دی چہ (جاء رسول الله صلی الله علیہ وسلم یشی علی قومہ فاکفأ قدرونا بقوسہ ثم جعل یرمل اللحم بالتواب) پہ دے روایت کنبی تصریح دہ چہ نبی کریم صلی الله علیہ وسلم غوبنہ بناورو کنبی ویشتی وہ

دے شبہی لره پہ دے وینا سرہ لرے کولے شی چہ غوبنہ پہ بناورہ کنبی ویشتلو سرہ دے ضائع کیدل نہ لازمیری خکہ چہ ددی وینخلو سرہ دا قابل استعمال کنبی راتلے شی او دا جواب ہم ورکولے شی چہ عامو حالاتو کنبی اگر چہ خہ خیز ضائع کول جائز نہ دی لیکن د زجروتنبیہ پہ وخت کنبی ددی گنجائش کیدشی

یعنی خلقو سرہ آسونہ ڍیر کم وو . مطلب دادی کہ آسونو والا ڍیر وی نو د تبتیدلی اوبن بندوبست بہ ئی کرے وی لیکن آسونہ کم وو . ددی وجہ ہغہ پہ قابو کنبی نہ راتلو .

قوله: فَطَلَبُوهُ فَأَعْيَاهُمْ: خلق ہغہ اوبن پسے شو خو ہغہ خلق ستری کرل، د (اعیاء) معنی ستری کول دی فَأَهْوَى إِلَيْهِ: یوسری دے اوبن بانڈی غشی او ویشتلو ددی ارادہ ئی اوکرہ، حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چہ ددی سری نوم ماتہ معلوم نشو . (۱)

قوله: فَحَبَسَهُ اللَّهُ: اللہ تعالیٰ دہ لره اودرولو، یعنی دے پری اولگیدو او اودریدو .

قوله: إِنَّ هَذِهِ الْبَهَائِمُ أَوْبِدُ: (اوبد، د (اہدۃ) جمع دہ، چہ ددی معنی وحشت او غریب کیدو دہ . (اہدۃ) یعنی (عجیبة وغریبة) . (۲)

قوله: (إِنَّا لَنرَجُوا أَوْ نَخَافُ): راوی تہ شک دے چہ (نرجوا) ئی وئیلی وو او کہ (نخاف) ئی وئیلی وو . س

قوله: وَلَيْسَ مَعْنَا مَدِّي: (مدی: مدیة) دمیم پہ فتحہ او دال پہ سکون سرہ، جمع دہ، چہ تہ وائی . ددی مطلب دا وو چہ سبا لہ بہ زمونہ دبنمن سرہ مقابلہ وی، مال غنیمت کنبی مونہ تہ خنار ملاؤیدیشی چہ د ہغی د ذبح کولو بہ مونہ تہ ضرورت وی داشان مونہ تہ دخپلو خنارو د ذبح کولو ہم ضرورت کیدشی . ددی وجہ نہ دچہ نہ علاوہ پہ نورو خیزونو بانڈی ہم ذبح کول جائز کیدشی . (۳)

قوله: لَيْسَ السِّنُّ وَالظُّفْرُ: (السِّنُّ وَالظُّفْرُ) دادوارہ لفظونہ خومنصوب دی، یادمنصوب کیدوپہ صورت کنبی (الیس) استثناء او د مستثنی کیدوپہ وجہ دا دوارہ منصوب بہ وی . او یامرفوع بہ وی دمرفوع کیدوپہ صورت کنبی بہ داد (الیس) اسم وی، او خبر بہ محذوف

(۱) فتح الباری: ۷۸۲/۹.

(۲) فتح الباری: ۷۸۳/۹.

(۳) فتح الباری ج ۹ ص ۷۸۳.

وی (ای ایس السن والظفر مباحا) لیکن دمنسوب کیدو احتمال ددی وچی راجح دی چې د داؤد بن عیسی روایت د ایس) په حی (الاستنا وظفر) دی (۱)

قوله: أَمَّا السَّرُّ فَعَظْمٌ: یعنی غائبونه خوهدوکی دی اوهدوکی سره یوخیز ذبح کول جائز نه دی. د عدم جواز یووجه داده چې هډوکی سره ذبح کولو کنبی به هډوکی په وینه باندې نجس شی اوهدوکی لره دنجس کیدوپه وجه حضور نبی کریم ﷺ منع او فرمائیله ځکه چې هډوکی د جناتو خوراک دی امام نووی رحمته الله علیه داوجه بیان کړې ده (۲)

اودویمه وجه داده چې په دی صورت کنبی تعذیب د حیوان دی هډوکی سره ځناور زرنشی ذبح کولی نوهغه به په عذاب کنبی اخته شی ددی وچی نه ئې منع او فرمائیله (۳)

قوله: وَأَمَّا الظُّفْرُ فَمُدَى الْحَبَشَةِ: اونوکونه د حبشیانو چرې دی حبش چونکه کافر وو. او تشبیه بالکفار جائز نه ده، ددی وچی ئې منع او فرمائیله اوپه دی کنبی تعذیب حیوان هم دی، (۴)

که نوکونه او غائبونه د بدن نه جداوی او چاپه دی سره ځناور ذبح کړونو ذبح صحیح ده البته دشان ذبح کول مکروه دی بیا هم که نوکونه اودا غائبونه بدن نه جدانه شو او چا په خپلو نوکونو یا غائبونو سره ځناور ذبح کړونو ذبح به صحیح نه وی. (۵)

۱۶- بَاب مَا ذَبِحَ عَلَى النَّصَبِ وَالْأَصْنَامِ

۱۵۱۸۰۱ حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ - يَعْنِي ابْنَ الْمُخْتَارِ - أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ عُقَبَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمٌ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ لَقِيَ زَيْدَ بْنَ عَمْرٍو بْنِ نُفَيْلٍ بِأَسْفَلِ بَلَدٍ، وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْوَحْيُ، فَقَدَّمَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سُقْرَةً فِيهَا لَحْمٌ، فَأَتَى أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا، ثُمَّ قَالَ إِي لَأَأْكُلُ مِمَّا تَذْبَحُونَ عَلَى أَنْصَابِكُمْ، وَلَا أَأْكُلُ إِلَّا مِمَّا ذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ. [ر: ۱۳۶۱۴]

داصنام اوبتانوپه نوم ذبح کول حرام دی روایت کنبی دی چې د حضور نبی کریم ﷺ دنزول وحی نه مخبکې زید بن عمرو بن نفیل سره په مقام بلدح کنبی ملاقات او شوه حضور نبی کریم ﷺ په خدمت کنبی په دسترخوان باندې غوښه پیش کړې شوه حضور نبی کریم ﷺ دهغې د خوراک نه انکار او کړواووی فرمائیل چې څه دا ذبیحه نه خورم چه کوم تاسو دخپلو

(۱) فتح الباری ج ۹ ص ۷۸۱

(۲) فتح الباری ج ۹ ص ۷۸۱ و شرح مسلم للنوی کتاب الاضاحی باب جواز الذبائح بکل ما نهر الدم ج ۲ ص ۱۵۷

(۳) فتح الباری ج ۹ ص ۷۸۴

(۴) فتح الباری ج ۵ ص ۲۰۸ -

(۵) ردالمختار ج ۵ ص ۲۰۸.

بتانوپه نوم باندې ذبح کړی وی،

دلته په روایت کنبې دی چه (قدم رسول الله صلى الله عليه وسلم سفرة اللحم) یعنی حضور نبی کریم دغونبې دسترخوان دزید بن عمرو بن نفیل په وړاندې پیش کړو او د کشمیهنی روایت کنبې دی چې (قدم الی رسول الله سفرة) یعنی د حضور نبی کریم ﷺ په خدمت کنبې دسترخوان پیش کړې شو، په دې صورت کنبې (قدم) دمجهول صیغه ده.

ابن منیر رحمته الله ددواړو روایتونوپه مینځ کنبې تطبیق ورکوی او وائی چه هلته موجود خلقو دسترخوان دحضور نبی کریم ﷺ په خدمت کنبې پیش کړې وو او حضور نبی کریم ﷺ بیاد زید بن عمرو بن نفیل طرفته وړاندې کړو. اوزید بن عمرو بن نفیل خلقولره مخاطب کړل او وې وئیل چې خه دغیر الله په نوم ذبحیه نه خورم ()

زید بن عمرو بن نفیل دمشهور صحابی حضرت سعید بن زید رحمته الله والد دې حضرت سعید بن زید عشره مبشره کنبې دې، زید بن عمرو بن نفیل په زمانه جاهلیت کنبې د حضرت ابراهیم علیه السلام په دین باندې وو.

قوله: (نصب...): بت ته وائی په صا دباندي سکون اوضمه دواړه صحیح دې. ددې جمع (انصاب) رازی. (۲)

یوقول داهم دې چې نصب هغه کانړی ته وئیلې شو چې کوم مشرکانوبیت الله سره نصب کړې و او دبتانود نوم ذبحیه به ئې په دې کانړی کوله (۲)

۱۷_ **بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «فَلْيَذْبَحْ عَلَيَّ اسْمَ اللَّهِ»**

[۵۱۸۱] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ عَنِ جُنْدَبِ بْنِ سُفْيَانَ الْبَجَلِيِّ قَالَ ضَخَيْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَضْحِيَّةً ذَاتَ يَوْمٍ فَإِذَا أَنَا سَ قَدْ ذَبَحُوا ضَحَايَاهُمْ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَلَمَّا انْصَرَفَ رَأَاهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُمْ قَدْ ذَبَحُوا قَبْلَ الصَّلَاةِ فَقَالَ «مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَلْيَذْبَحْ مَكَانَهَا أُخْرَى، وَمَنْ كَانَ لَمْ يَذْبَحْ حَتَّى صَلَّيْنَا فَلْيَذْبَحْ عَلَيَّ اسْمَ اللَّهِ». [ر: ۹۴۲]

دترجمة الباب فائده او مقصد: یو باب قبل د (تسمية على الذبيحة) باب تیر شوی دې. دلته دوباره روارې چې ددې نه په ظاهره تکرار معلومیږي، علامه عینی رحمته الله فرمائی چې حضرت امام بخاری رحمته الله ددې باب نه پس مذکوره ترجمه الباب قائموی اودې خبرې طرفته اشاره کوی چې بسم الله هیرولووالا، بسم الله پریښودلووالا نه دې، نوهغه لیکي چې «فائدة هذه الترجمة

(۱) فتح الباری. (ج ۹ ص ۷۸۶) - وعمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۱۴ و المتواری علی تراجم ابواب البخاری: (۲۰۵)

(۲) مختار الصحاح: (۶۶۱)

(۳) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۱۳ وفتح البار ج ۹ ص ۷۸۶

بعد تقدم الترجمة على التسمية التنبية على ان الناس يذبح على اسم الله، لانه لم يقل فيه فليسم وانما جعل اصل ذبح المسلم على اسم الله من صفة فعله ولوالاه كما ورد ذكر الله على قلب كل مسلم سمي اولم يسم (١) شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمته الله دي توجيه لره وجيه كرزولي ده (٢).

دباب مناسبت حديث نه ظاهر دي (اضحاه) (بفتح الهجره) (داضحيه) معنى كنبى ده.

١٨- بَاب مَا أَنْهَرَ الدَّمَ مِنَ الْقَصَبِ وَالْمُرَّةِ وَالْحَدِيدِ

[٥١٨٤] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعِ بْنِ سَمِعَانَ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكِ يُخْبِرُ ابْنَ عُمَرَ أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ جَارِيَةً لَهُمْ كَانَتْ تَرْعَى غَنَمًا بِسَلِيمٍ، فَأَبْصَرَتْ بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِهَا مَرْتًا، فَكَسَرَتْ حَجْرًا فَذَبَحَتْهَا، فَقَالَ لِأَهْلِيهِ لَا تَأْكُلُوا حَتَّى آتِيَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَاسْأَلْهُ، أَوْ حَتَّى أُرْسَلَ إِلَيْهِ مِنْ يَسْأَلُهُ. فَآتَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَوْبَعَثَ إِلَيْهِ فَأَمَرَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِأَكْلِهَا.

[٥١٨٣] حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةٌ عَنْ نَافِعِ بْنِ رَجُلٍ مِنْ بَنِي سَلِيمَةَ أَخْبَرَ عَبْدَ اللَّهِ أَنَّ جَارِيَةً لِكَعْبِ بْنِ مَالِكٍ تَرْعَى غَنَمًا لَهُ بِالْحَبِيلِ الَّذِي بِالسُّوقِ وَهُوَ بِسَلِيمٍ، فَأَصَابَتْ شَاةً، فَكَسَرَتْ حَجْرًا فَذَبَحَتْهَا، فَذَكَرُوا النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَمَرَهُمْ بِأَكْلِهَا. [ر: ٢١٨١]

[٥١٨٤] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ رَافِعٍ عَنْ جَدِّهِ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَيْسَ لَنَا مَدْيٌ. فَقَالَ «مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ فَكُلْ، لَيْسَ الظُّفْرُ وَالسِّنُّ، أَمَّا الظُّفْرُ فَمَدْيُ الْحَبْشَةِ، وَأَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ». وَتَدْبَعِيرٌ فَحَبْسُهُ فَقَالَ «إِنَّ هَذِهِ الْإِبِلُ أَوْ أَيْدِ الْوَحْشِ فَمَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا فَاصْنَعُوا هَكَذَا». [ر: ٢٣٥٦]

بانرس، کانرئی او اوسپنه چه کوم یوخیزهم دخناوروینه توې کړی دهغې په ذریعه ذبح کول درست دی، (قصب) بانرس ته وائی. او مروه سپین کانری ته وائی (٣).

د حديث نه د ترجمه الباب مقصد : روایت باب کنبی د قصب او مروه ذکر نشته البته نورو روایتونو کنبی ددی ذکر دی، حضرت امام بخاری رحمته الله غالباً هم دي روایتونو طرفته اشاره کولو دپاره ترجمه الباب کنبی ددی ذکر کړې دي. ځکه چې هغه روایتونه د حضرت امام بخاری رحمته الله په شرط باندي پوره نه دي نو د طبرانی په روایت کنبی دي چې (افندبج بالقصب

والمررة) (٤)

(١) عمدة القارى ج ٢١ ص ١١٤ -

(٢) الابواب والتراجم (ج ٢ ص ٩٢) -

(٣) فتح البارى ج ٩ ص ٧٨٧.

(٤) شرح مسلم للنوى كتاب الاضاحى باب جواز الذبح ما انهر الدم : ج ٢ ص ١٥٧

هم داشان دترمذی او ابن ماجه یوروایت کنبی ذبح بالمروه ذکر دی، محمد بن صفوان نه روایت دی چه (ذهبت ارنهین بهروة فامرني النبي صلى الله عليه وسلم باكلهما) (۱)
 ترکومی پوری چې دحدید یعنی داوسپنی ذکر دی نوهغه دباب آخری روایت نه داشان ثابتیری چې په دی کنبی (ولست معنا مدی) الفاظ دی یعنی مونږ سره چرې نشته دی چې ددی نه معلومیږی چې په هغه زمانه کنبی چاره سره ذبح کولو معول وو لکه څنگه چې نن هم دی (۲)

دباب رومی روایت کنبی دی چې دحضرت کعب بن مالک رضی الله عنه یو وینځی سلع غرسره چیلې خړولې، دې یو چیلې او کتله چې مړه کیده، نویو کانږنې نې واخستلو او هغه نې ذبح کړه. حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله نه چې کله تپوس او شونو حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله ددی دخوراک اجازت ورکړو. حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چې ددی چاربه نوم ماته معلوم نشو. (۳)

۱۹ - بَابُ ذَبِيحَةِ الْمَرْأَةِ وَالْأُمَّةِ

۵۱۸۵ | حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ لِكْغَبِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ امْرَأَةً ذَبَحَتْ شَاةً بِحَجْرٍ، فَسَبَلَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ ذَلِكَ، فَأَمَرَ بِأَكْلِهَا. وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنَا نَافِعٌ أَنَّهُ سَمِعَ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ يُخْبِرُ عَبْدَ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّ جَارِيَةً لِكْغَبِ بَهْدًا.

۵۱۸۶ | حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ عَنْ مُعَاذِ بْنِ سَعْدٍ - أَوْ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ - أَخْبَرَهُ أَنَّ جَارِيَةً لِكْغَبِ بْنِ مَالِكٍ كَانَتْ تَرَعَى غَنًا يَلْعَقُ، فَأَصِيبَتْ شَاةٌ مِنْهَا، فَأَذْرَكْتَهَا فذَبَحْتَهَا بِحَجْرٍ، فَسَبَلَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ «كُلُّوهَا». | ار: ۱۲۱۸۱

دښځې ذبیحه جائز ده. حضرت امام بخاری رحمته الله دترجمة الباب قائم کړ او په هغه خلقو نې رد کړې دي چې دښځې ذبیحه ناجائزه گنږی (۴) محمد بن عبدالحکم دحضرت امام مالک رحمته الله نه دذبیحه المرأة کراهت نقل کړیدی لیکن (مدونه) کنبی مطلقا جواز منقول دی. جمهور علماء کرام فرمائی که ښځه ذبیحه کولې شی نو ددی ذبیحه بلا کراهت جائزه ده. (۵) نو روایت باب کنبی دښځې ذبیحه ذکر دی داروایت ددی نه مخکنی باب کنبی تیر

(۱) سنن الترمذی کتاب الذبائح باب ماجاء فی الذبیحة بالمروه: ج ۴ ص ۷۰ (رقم الحدیث: ۱۴۷۲) وسنن ابن ماجه کتاب الذبائح باب ما یذکی به: ج ۲ ص ۱۰۶۰ (رقم الحدیث: ۳۱۷۵).

(۲) فتح الباری: ج ۹ ص ۷۸۷

(۳) فتح الباری: ج ۹ ص ۷۸۷

(۴) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۱۶

(۵) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۱۶ والمدونه الکبری کتاب الذبائح: ج ۲ ص ۶۷.

شويدي دلپٽ تعلق لره اسماعيلي موصولا نقل ڪري ڏي. (۱) (عن معاذ بن سعد او سعد بن معاذ) رواي ته شڪ ڏي ڇي معاذ بن سعد نه داروايت ڏي ياسعد بن معاذ نه، علامه ڪرمانى رحمته الله عليه اوفرمائيل ڇي معاذ او سعد دواپه صحابيان ڏي او الصحابه ڪلهم عدول، لهذا حضرت معاذ، ڏي نه دروايت په صحت باندې هيخ اثر نه پريوزي (۲)

۲۰ - باب لا يُذَكِّي بالسِّنِّ وَالْعَظْمِ وَالظُّفْرِ

[۵۱۸۷] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ بَنِ رِفَاعَةَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «كُلُّ يَغْنَى مَا أَنْهَرَ الدَّمَ إِلَّا السِّنَّ وَالظُّفْرَ». [ر: ۲۳۵۶] حضرت امام بخاري رحمته الله عليه ڇي ڏي باب لاندي ڇي ڪومه مسئله بيان ڪري ده دهغي تفصيل تيرشوي ڏي

۳۱ = باب ذَبِيحَةِ الْأَعْرَابِ وَنَحْوِهِمْ

[۵۱۸۸] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا أُسَامَةُ بْنُ حَفْصِ الْمَدَنِيِّ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ قَوْمًا قَالُوا لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِنَّ قَوْمًا يَأْتُونَنَا بِاللَّحْمِ لَا نَدْرِي أَدُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَمْ لَا فَقَالَ «سَمُّوا عَلَيْهِ أَنْتُمْ وَكُلُّوهُ». قَالَتْ وَكَانُوا أَحَدِيثِي عَهْدًا بِالْكَفْرِ.

تَابِعُهُ عَلِيُّ بْنُ الدَّرَاوَرْدِيِّ. وَتَابِعَهُ أَبُو خَالِدٍ وَالطَّقَاوِيُّ. [ر: ۱۹۵۲]

حضرت امام بخاري رحمته الله عليه مقصد دادې كه كلي وال يا اعرابي ذبح ڪول غواړي نو ڏي ذبحيه درست ده لکه څنگه ڇي روايت باب ڪنبي تصريح ده

اکثرون سخو ڪنبي (ذبحيه الاعراب) نه پس (ونحوهم) الفاظ ڏي البته دکشميهني روايت ڪنبي (ونحوهم) الفاظ ڏي. (۳)

قوله: (وكانوا حديثي عهد بالكفر) يعني هغه تپوس ڪولو والا نوي نوي دکفر نه اسلام طرفته رواستلي شوي وو.

دحديث باب نه بعضي خلقو تسميه علي الذبيحه په عدم وجوب باندې استدلال ڪري ڏي او ويلي ٿي ڏي ڇي تسميه علي الذبيحه كه واجب وي نو حضور نبي ڪريم رحمته الله عليه به ڏي خلقو لره به داعراب ذبيحه خورولو اجازت نه ور ڪولو ڏي يوجواب خودادې ڇي داداسلام دشروع واقعده. نو حضرت امام مالڪ رحمته الله عليه ڏي په آخر ڪنبي دااضافه ڪري ده ڇي:

(۱) عمدة القارى ج ۲۱ ص ۱۱۷

(۲) شرح بخارى للكرمانى ج ۲۰ ص ۹۹

(۳) عمدة القارى ج ۲۱ ص ۱۱۸، فتح البارى ج ۹ ص ۷۹۱.

وذلك في اول الاسلام

دويم جواب دادې چې غوښه راوړنکي هغه اعراب دتسميه دحکم نه جاهل نه وو. ددې وجې حضور نبی کریم ﷺ سوال کوونکي لره يوشان تنبيه او فرمائيله چه تاسو بسم الله وائي، اورد راوړنکو متعلق هم داگمان کول پکار دي چې هغوی بسم الله لولي (۲)

قوله: (تابعه علي عن الداوردی): یعنی علي بن المدیني دحضرت امام بخاری رحمته الله دشيخ الشيخ اسامه بن حفص متابعت کړې دې اسامه داروايت دهشام بن عروه نه نقل کړې دې او علي بن المدیني دعبدالعزيز بن محمد دراوردي نه نقل کړې دې، اسما عیلي دتعلیق موصولا نقل کړې دې (۳)

قوله: (وتابعه ابو خالد و الطفاوی): داسامه متابعت سليمان بن حبان ابو خالد هم کړې دې دامتابعت حضرت امام بخاری رحمته الله په کتاب التوحيد کښې موصولا نقل کړې دې (۴) او محمد بن عبد الرحمان طفاوی هم داسامه متابعت کړې دې، طفاوی (بضم الطاء)، طفاوه بنت حزم بن زياد طرفته منسوب دی دطفاوی متابعت حضرت امام بخاری رحمته الله په کتاب البيوع کښې موصولا کړې دې (۵)

۲۲ باب ذبائح أهل الكتاب وشحومهم من أهل الحرب وغيرهم وقوله تعالى (اليوم أجل لكم الطيبات وطعام الذين أوتوا الكتاب حل لكم وطعامكم حل لهم). وقال الزهري لا بأس بذبيحة نصارى العرب، وإن سمعته يسمي لغير الله فلا تأكل، وإن لم تسمع فقد أحله الله، وعلم كفرهم. وندكر عن علي نحوه. وقال الحسن وإبراهيم لا بأس بذبيحة الأقف. وقال ابن عباس طعامهم ذبائحهم

[۵۱۷۹] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُعْقِلٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا فُحَاصِرِينَ قَصْرَ خَيْبَرَ، فَرَمَى إِنْسَانٌ بِجِرَابٍ فِيهِ شَحْمٌ، فَتَرَوْتُ لَأَخْذَهُ، فَالْتَفَتْتُ فَإِذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ. [ر: ۲۹۸۴]

د ترجمه الباب مقصد : دحضرت امام بخاری رحمته الله مقصد دادې چې داهل کتابو ذبائح اوددې ذبائحوشحوم (چربی)، دواړه استعمالول جائز دي هم دادجمهورومسلك دي. حضرت امام مالک رحمته الله اوحضرت امام محمد نه روايت داهم دي چې کوم خيزونه داهل کتاب دپاره حرام گرزولې شوي وو، دهغې استعمال جائز نه دي لکه شحوم دي، دا چونکه

(۱) عمدة القاری : ج ۲۱ ص ۲۱ فتح الباری ج ۹ ص ۷۹۱
 (۲) عمدة القاری : ج ۲۱ ص ۱۱۸. فتح الباری ج ۹ ص ۷۹۳
 (۳) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۱۸ فتح الباری ج ۹ ص ۷۹۱
 (۴) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۱۸. فتح الباری ج ۹ ص ۷۹۱
 (۵) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۱۸ فتح الباری ج ۹ ص ۷۹۱

اهل کتاب دپاره حرام وو. لهذا هيخ يومسلمان دپاره داهل کتاب ذبح شوي خناورو شحوم جائزه دي (۱)

حضرت امام بخاری رحمته الله دخپل مغمول مطابق ترجمه الباب کنبې دقرآن پاک آيت په طور داستدلال پيش کړې دې ايت کریمه (وطعام الذین اوتوا الكتاب کنبې دطعام نه داهل کتاب ذبائح مراد دي) (۲)

داهل کتاب ذبائح بالاتفاق حلال دي لیکن دغیر الله دنوم ذبیحه ددوی په نیزهم حرام ده لیکن دنورومشرکانو او کافرانو ذبائح حلال نه دي ځکه چې هغوی تسمیه نه وائی او دغیر الله په نوم ذبیحه وائی (۳)

داهل کتابو دذبیحه شرطونه: فقهاء داهل کتاب ذبیحه حلال کیدو دپاره درې شرطونه لیکي:

① اول دا چې ذبیحه اسلامی طریقې سره شوې وي.

② دویم دا چې د ذبح په وخت دالله تعالی نوم واقعتا اغستلې وي.

③ دریم دا چې ذبح کونکي واقعتا اهل کتاب وي.

په دې کنبې چې هر یو شرط فوت شونو ذبیحه به جائزه نه وي. مثلاً که چرته معلومه شي چې دذبح وخت دالله تعالی دنوم په ځانې صرف دحضرت عیسی عليه السلام نوم واخستې شي یا ذبح کولو والا اهل کتابو کنبې نه وي بلکه ملحد وي نو داسې ذبیحه خوراک جائزه ده (۴)

اهل کتابونه هغه خلق مراد دي کوم چې دالله تعالی دوجود قائل دي او په تورات او انجیل کنبې په یو باندې ایمان لري اگرچه عقائدې مشرکانه وي. نن صبادیورپ اهل کتاب عام طور باندې دهریه او ملحد دي په هغوی کنبې ږیر دالله تعالی دوجود قائل هم نه دي ددې وجې دداسې خلقو ذبیحه درست نه ده که دچامتعلق معلوم وي چې هغه واقعتا اهل کتابونه وي نو د هغه ذبیحه درست ده.

قوله: وَقَالَ الزُّهْرِيُّ لَا بَأْسَ بِذَبِيحَةِ نَصَارِي الْعَرَبِ: امام زهري رحمته الله فرمائی چې

د عربونو نصرانیانو ذبیحه استعمالولو کنبې هيخ حرج نشته دي لیکن که معلوم شي چې هغوی ذبیحه دغیر الله په نوم باندې کوي نو بیا هغه خورل نه دي پکار. داتعلیق عبدالرزاق موصولا نقل کړې دي (۵)

قوله: وَيَذْكُرُ عَنْ عَلِيٍّ نَحْوَهُ: یعنی دامام زهري رحمته الله دقول پشان یو قول دحضرت علی

عليه السلام نه هم نقل شوې دي. (یذکره) دمجهول صیغه راوړي او حضرت امام بخاری رحمته الله ددې ضعف طرفته ته اشاره کړې ده

(۱) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۱۹، فتح الباری: ج ۹ ص ۷۹۴.

(۲) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۱۹، فتح الباری ج ۹ ص ۷۹۴.

(۳) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۱۹.

(۴) فتاوی هندیه ج ۵۲۸۵، ورد المختار ج ۶ ص ۲۹۷.

(۵) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۱۹، فتح الباری ج ۹ ص ۷۹۴.

حضرت علی رضی اللہ عنہ نه بعضون نصرانیانو ذعربو ذبائح حوممانعت هم منقول کړې دي. نو عبدالرزاق په صحیح سند سره د حضرت علی رضی اللہ عنہ دا اثر نقل کړې دي چې (لا تاكلوا ذبائح نصارى بنى تغلب فانهم لم يتسكوا من دينهم الا بشرب الخمر) (۱)

قوله: وَقَالَ الْحَسَنُ وَإِبْرَاهِيمُ لَا بَأْسَ بِذَبِيحَةِ الْأَقْلَفِ: (اقلف) غير مختون ته وائی یعنی داسې سرې چې دهغه سنت (ختنه) نه وي شوې دهغه ذبیحه جائز ده چونکه حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ او امام محمد رضی اللہ عنہ نه عدم جواز منقول دي (۲)

ددې وجې حضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ دا اثر نقل کړې دي د حضرت حسن بصری رضی اللہ عنہ اثر لره حضرت عبدالرزاق او د ابرهیم نخعی رضی اللہ عنہ تعلیق لره ابو بکر خلال موصولا نقل کړې دي (۳)

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ طَعَامُهُمْ ذَبَائِحُهُمْ: دقران پاک آیت (وطعام الذین اوتوا الكتاب کنبی دطعام نه ذبائح مراد دي د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ تعلیق لره طبری رضی اللہ عنہ موصولا نقل کړې دي (۴)

روایت باب کنبی دي چې (ثروت) نرو معنی کنل یا کنستل ده، یعنی څه د چرې داتهیلې اخستلو دپاره مي او کولو، داروایت کتاب المغازی کنبی غزوه خیبر لاندې تیر شوې دي.

۲۳- باب مَا نَدَّ مِنْ الْبَهَائِمِ فَمِنْ مَنَزِلَةِ الْوَحْشِ

وَأَجَازَةُ ابْنِ مَعُودٍ، وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ مَا أُعْجَزَكَ مِنَ الْبَهَائِمِ مَبَافِي يَدَيْكَ فَهَوَّكَ الصَّيْدَ، وَفِي بَعِيرٍ تَرَدَّى فِي بَيْرٍ مِنْ حَيْثُ قَدَرْتَ عَلَيْهِ فَذَكَّاهُ، وَرَأَى ذَلِكَ عَلِيٌّ وَابْنُ عُمَرَ وَعَائِشَةُ.

[۱۵۱۹۰] حَدَّثَنَا عُمَرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا سَفِيَانُ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ عُبَايَةَ بْنِ

رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ بْنِ خَدِيجٍ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَأَقْوَى الْعَدُوِّ وَعَدَا،

وَلَيْسَتْ مَعْنَا مَدَى فَقَالَ «الْعَجَلُ أَوْ أَرِنُ مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ فَكُلْ، لَيْسَ السِّنُّ

وَالظَّفَرُ، وَسَاحِدُكَ، أَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ، وَأَمَّا الظَّفَرُ فَمَدَى الْحَبْشَةِ». وَأَصْبَنَا مِنْهُ بِلِإِيلٍ وَعَنِمٌ فَتَدَّ مِنْهَا

بَعِيرٌ، فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فُحِبَّسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «إِنَّ هَذِهِ الْإِيلُ أَوَايِدُ

كَأَوَايِدِ الْوَحْشِ، فَإِذَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا شَيْءٌ، فَأَعْلُوا بِهِ هَكَذَا». [ار: ۲۲۵۶]

که یو ځناور او تنستی نو هغه دو وحشی ځناور په حکم کنبی دي، او دتوري يا غشي په ذریعه دي دلري نه ويشلي شی او خورلې شی،

حضرت عبداللہ بن عباس فرمائی که ستا ځناور او تنستی او دهغه قابو کنبی راوستل مشکل

(۱) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۱۹، فتح الباری ج ۹ ص ۷۹۴

(۲) المغنی لابن قدامه کتاب الصيد والذبائح ج ۹ ص ۳۱۱

(۳) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۱۹، فتح الباری ج ۹ ص ۷۹۴

(۴) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۱۸

وی نوهغه دبنکار په حکم کښې دې لهذا دلرې نه هغه ويشتل جائز دی. داسان که یو ځناور کوهی ته پریوزی نودهغې دذبح کولو دپاره د بدن په کومه حصه باندې چې موقع ملا وشوه، په دې غوزار سره به دا ذبح گنرلې شی لکه چادې په پتون باندې ويشتلواوهغه دې نه مرشونوددې خوراک جائز دی.

د حضرت علی رضی الله عنه حضرت رضی الله عنه اود حضرت عائشه رضی الله عنها هم دارائې وه. د حضرت امام ابو حنیفه رضی الله عنه حضرت امام شافعی رضی الله عنه او امام احمد بن حنبل اود جمهور علماء کرامو هم دامسلك دې

حضرت امام مالک رضی الله عنه فرمائی چې (لايجوز ان يذكي اصلا الا في الحلق واللثة) حضرت ابن مسعود رضی الله عنه تعليق لره ابن ابی شيبه د حضرت ابن عباس رضی الله عنه تعليق لره عبدالرزاق اود حضرت علی رضی الله عنه تعليق لره ابو بكر رضی الله عنه، د حضرت ابن عمر رضی الله عنه تعليق لره عبدالرزاق اود حضرت عائشه رضی الله عنها تعليق لره ابن حزم موصول نقل كړې دې (۱) حديث باب خوبابونه مخکښې تیر شوي دې.

۲۳- باب التَّحْرِ وَالذَّبْح

وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءٍ لَّا ذَبْحَ وَلَا مَحْرَ إِلَّا فِي الْمَذْبِیحِ وَالْمَحْرِ. قُلْتُ أَيْجِزِي مَا يُذْبَحُ أَنْ أُحْرَهُ قَالَ نَعَمْ، ذَكَرَ اللَّهُ ذَبْحَ الْبَقْرَةِ، فَإِنْ ذُبِحَتْ شَيْئًا يُحْرَجَازًا، وَالتَّحْرُ أَحَبُّ إِلَيَّ، وَالذَّبْحُ قَطْعُ الْأَوْدَاجِ. قُلْتُ فَيُخَلَّفُ الْأَوْدَاجُ حَتَّى يَقْطَعَ النِّخَاعُ قَالَ لِإِخَالٍ.

وَأَخْبَرَنِي نَافِعٌ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ نَهَى عَنِ التَّحْرِ يَقُولُ يَقْطَعُ مَا دُونَ الْعَظْمِ، ثُمَّ يَدْعُو حَتَّى تَمُوتَ. وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى (وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُذَبِّحُوا بِقَرَّةٍ) وَقَالَ (فَذَبِّحُوا مَا كَادُوا يَفْعَلُونَ).

وَقَالَ سَعِيدٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ الذَّكَاءُ فِي الْحَلْقِ وَاللِّبَةِ. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ وَابْنُ عَبَّاسٍ وَأَنْسَ إِذَا قُطِعَ الرَّأْسُ فَلَا بَأْسَ.

[۵۱۹۱] حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ قَالَ أَخْبَرْتَنِي فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ امْرَأَتِي عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَتْ نَحَرْنَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَرَسًا فَأَكَلْنَاهُ.

[۵۱۹۲] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ سَمِعَ عَبْدَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ قَالَ أَخْبَرْتَنِي فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَرَسًا وَنَحَرْنَا بِالْمَدِينَةِ فَأَكَلْنَاهُ.

[۵۱۹۳] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ قَالَ أَخْبَرْتَنِي فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي

(۱) عمدة القارى ج ۲۱ ص ۱۲۰

(۲) عمدة القارى ج ۲۱ ص ۱۲۰ فتح البارى ج ۹ ص ۷۹۶

بَكَرٍ قَالَتْ نَحْرًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَرَسًا فَأَكَلْنَاَهُ. تَابَعَهُ وَكَبِيرٌ
وَأَبْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ هِشَامٍ فِي النَّحْرِ. [۵۲۰۰]

د نحر لغوی معنی : علامه ابن قدامه رحمہ اللہ د نحر معنی بیانوی او فرمائی چي (ومعنى النحر ان
يضربها بحربة او نحرها في الوعدة التي بين اصل عنقها وصدرها) یعنی د خنار د حلق او د سینې په مینخ
کبسي چي کومه کنده غوندي وي، په هغې کبسي نيزې وغيره وهلوته نحر وائی
د ذبح کولو والا خنار لره د نحر حکم : په اوبس کبسي نحر او نورو خنارو کبسي ذبح افضل ده (۱)
البته په دې کبسي اختلاف دې چي نحر والا خنار نې ذبح کړو یا ذبح کولو خنار نې نحر کړو
نو دا جائز دی که نه ؟

حضرات مالکيه کبسي ابن القاسم رحمہ اللہ دانا جائز گنولې دې لهذا دوی په نيزکه چا اوبس ذبح
کړو نو دا جائز نه دی

دامام احمد رحمہ اللہ په نيزداشان کول مطلقا کراحت جائز دی
د حضرت امام ابو حنيفه رحمہ اللہ، حضرت امام مالک رحمہ اللہ حضرت امام شافعي رحمہ اللہ او د جمهورو
په نيز ذبح والا خنار نحر کول او نحر والا خنارو ذبح کول جائز دی خو مکروه دی (۲)

قوله: (وقال ابن جريج عن عطاء لا ذبح ولا نحر الا في المذبح والمنحر): (ابن

جريج) عبد الملك بن عبد العرين حضرت عطاء بن ابي رباح نه نقل کوي چي ذبح (حلق باندې چرې
را بنکوته وائی او نحر سينه باندې برچه وهلوته وائی حلق او هم په سينه باندې وي

(مذبح) او (منحر) دواړه د ظرف صيغې دي مقصد دادې چي د خنارو يو بلې حصې لره ذبح کړه
يا ئې په نيزه او وهله نوهغه ذبح درست نه ده. چي د ذبح اختياري متلق هم دا حکم دې خو که يو
وحشي خناروي يا پالونکي خنار او تبنتي نو په دې کبسي ذبح اضطراري هم جائز ده چي
د خنار کومه يوه حصه هم او ويشتلی شي نو وپه ترې توې شي نو ذبح به صحيح وي.

قوله: (قلت ايجزى ما يذبح ان انحره؟ قال نعم): ابن جريج رحمہ اللہ وائی چي ما عطاء

بن ابي رباح نه تپوس او کړو چي کوم خنارو ذبح کولې شي که څه دهغي نحر او کرم نو دابه
کافي وي که نه؟ نوهغوی او فرمائيل چي او کافي دی. الله تعالی په قران پاک کبسي دغواد
ذبح کولو حکم کړې دې د اشان که تاسو نحر والا خنارو ذبح کړئې نو داهم جائز دی ليکن د
ذبح کولو مقابله کبسي نحر څما په نيززيات خو بس دی د بقره یعنی دغوا متعلق خو قران پاک
کبسي د ذبح لفظ استعمال شوې دې، ارشاد دې چي (ان الله يامرکم ان تذبحوا بقرة) ليکن حديث
کبسي د نحر لفظ راغلي دې (۳)

(۱) المغنی لابن قدامة کتاب الذبائح: ج ۹ ص ۳۱۷

(۲) فتح الباری: ج ۴۹۹. عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۱

(۳) مذکوره تفصیل دپاره او گورنی عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۲۱)

(۴) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۲۱)

عطاء بن ابی رباح (ذکر الله ذبح البقره) نه استدلال طرفته اشاره کړې ده چې حدیث کنبې خو
دبقره دپاره (نحر) راغلې دې او په قران پاک کنبې دذبح لفظ راغلې دې، معلومه شو چې
نحروالا ذبح او ذبح والا نحر کولې شی

(قوله: والذبح قطع الاوداج): (اوداج: ودج) بفتح الواو والذال) جمع ده په مرني کنبې دوينې
رگي يانالتي ته وائي دهرخناور مرني کنبې دوينې رگونه وي هغې ته (ودجان، وائي) (۱)
دوينې دارگونه يادوه نالتي اگرچې دوه دی ليکن دا کلمه تغليباخلورو نالودپاره فقهاء
استعمالوي، دوه خودادوينې رگونه دی اودوه نالتي نورې دی.

① حلقوم: دساه نالتي (۲) المرئ: دخوراک نالتي (۳)

ذبح دپاره خو رگونه پريکول ضروري دی: دذبح کولو مکمل صورت خودادې چې مذکوره
خلور نالتي پريکړې بياهم که چا په دې خلورو کنبې بعضي پريکړې اوبعضي نې پريښودې
نو ذبح جائزه که نه؟ په دې کنبې اختلاف دي. حضرت امام مالک رضي الله عنه په نيزودجين او
حلقوم پريکول واجب دی. اومرئ يعني دخوراک نالتي پريکول واجب نه ده (۴)
دحضرت امام شافعي رضي الله عنه په نيزحلقوم اومرئ پريکول واجب دی (ودجين، دوينې نالتي
پريکول ضروري نه دی) (۵)

حضرت امام احمد بن حنبل رضي الله عنه يوروايت هم ددې مطابق دي (۶)

دحضرت امام احمد بن حنبل رضي الله عنه بل روايت کنبې خلور واره پريکول واجب دی (۷)

حضرت امام ابو حنيفه رضي الله عنه (للاكثر حکم الكل) داصولو مطابق فرمائي چې په دې خلورو کنبې
چې کوم درې هم پريکړې شی نو دذبيحه دجواز دپاره به کافي وي.
دامام ابويوسف رضي الله عنه په نيزهم ددريو پريکول کافي دی ليکن هغه فرمائي چې په دې دريو
وارو کنبې به حلقوم اومرئ شامل وي. دحلقوم اومرئ پريکول ددوی په نيزد جواز دذبيحه
دپاره ضروري دی (۸)

اکثروحنفیانو دحضرت امام ابو حنيفه رضي الله عنه قول اختياوکړې دي اوهم په دې ئ فتوی ورکړې
ده (۹)

قوله: قلت: فيخلف لاوداج حتى يقطع النخاع قال لا اخال: ابن جريج رضي الله عنه فرمائي

(۱) قال ابن سيده الودجان عرفان من الراس الى السنخ والنجم اوداج) لسان العرب: ج ۲ ص ۳۹۷

(۲) بدائع الصنائع ج ۵ ص ۴۱

(۳) الذخير للقرافي: ج ۴ ص ۱۳۳، فتح الباري ج ۹ ص ۷۹۹

(۴) کتاب الام ج ۲ ص ۲۵۹ وفتح الباري ج ۹ ص ۷۹۹

(۵) عمدة القاري (ج ۲۱ ص ۱۲۱)

(۶) احكام الذبائح: فتح الباري: (۸)

(۷) بدائع الصنائع ج ۵ ص ۴۱، ۴۲

(۸) فتح الباري ج ۹ ص ۷۹۹

چې مادعطاء بن ابی رباح نه تپوس او کړوچې که رگونه روستوپرینسودي شی تردې پورې چې حرام مغزپریکړې شی نو داصورت به جائزوی؟ هغوی او فرمائیل چې داصحیح نه گنرم. ابن جریج رضی الله عنه فرمائی چې نافع رضی الله عنه ماته بیان کړې دې چې حضرت ابن عمر رضی الله عنهما دحرام مغزپریکولو نه منع فرمائیلې ده.

یخلف دمجهول صیغه ده اوداج ددې نائب فاعل دې یعنی رگونه پریکول اوروستوپرینسودل اومخکنسې حرام مغزهم پریکړې شی. نخاع دنون په فتح اوضمه سره، حرام مغزته وائی دادخت په هډوکی کنسې یوسپین رگ وی،^(١) واخبربن نافعم داد ابن جریج قول دې.

صاحب هدایه فرمائی که چادذبح کولوپه وخت کنسې حرام مغزهم پریکړل نو داشان کول مکروه دی، بیا هم ذبیحه خوړل به حرامه نه وی،^(٢)

دابن جریج مذکورده تعلیق عبدالرزاق موصولا نقل کړې دې^(٣)

وقال سعید بن جبیر عن عباس الذکاة فی الحلق واللبة): حضرت ابن عباس

رضی الله عنهما فرمائی چې ذبح صرف په حلق اوسینه کنسې وی. (لبة) دلام په فتحه اودباء په تشدید

سره، (موضع القلادة من الصدر) دسینې هغه څانگې ته وائی چرته چه هار(امیل) وی دې ته منجر وائی^(٤) ددې تعلیق مطلب دادې چې ذبحې والا ځناوردې حلق سره پریکړې اونحووالا ځناور (اونس وغیره) منخرله یعنی په سینه کنسې برچه اوویشتي شی اوذبح دې کړې ذبح اختیاری کنسې حلق اولبه نه علاوه نورې حصې که پریکړې نو ځناوربه حلال نه شی. دحلق په اعلی، اوسط اواسفل په هره حصه باندي چاره ایښودلې شی اوذبح کولې شی. علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی چې (الذکاة فی الحلق واللبة) کنسې (فی) (دبین) په معنی کنسې ده یعنی دحلق اوسینې په مینځ کنسې ځناورپه ذبح کولې شی.^(٥)

سعیدبن منصوراوامام بیقهی داتعلیق موصولا نقل کړې دې.^(٦)

حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائی چې حضرت امام بخاری رحمته الله علیه داتعلیق ذکرکړې دې اوشاند چې ددې حدیث دضعف طرفته ئی اشاره کړې ده چې په دې کنسې یوصحابی دحضورنبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم نه تپوس کوی چې (ارسول الله صلی الله علیه وسلم اما تكون الذکاة الامن

^(١) عمدة القاری: ج ٢١ ص ١٢٢. هو الذي يكون في فجار الصلب شبيه بالمش باللقفايقال له ايضاخط الرقة: فتح الباری: ج ٩ ص ٧٩٩

^(٢) الهدایه مع فتح القدير كتاب الذبائح: ج ٨ ص ٤١٥

^(٣) فتح الباری ج ٩ ص ٧٩٩

^(٤) فتح الباری ج ٩ ص ٨٠٠

^(٥) عمدة القاری ج ٢١ ص ١٢٣

^(٦) فتح الباری ج ٩ ص ٨٠٠

اللہ والخلق قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لو طعنت في فخذها لاجرا عنك (يعني په پتون کښې نيزې وهلوسره به ذبح درست وي. ليکن چې کومو خلقو دا حديث قوی گنرلې دي، هغوی دا حديث په ذبح اضطرای باندې محمول کړې دي.)^(۱)

قوله: وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ وَابْنُ عَبَّاسٍ وَأَنَسُ إِذَا قَطَعَ الرَّأْسَ فَلَا بَأْسَ: يعني ذبح کولو کښې که سر پرېکړې شي نو هيڅ حرج نشته دي، د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما اثر لره ابو موسی رضي الله عنه، د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما اثر لره ابی شيبه او د حضرت انس رضي الله عنه اثر لره هم ابن ابی شيبه موصولا نقل کړې دي.^(۲)

ذبح کولو کښې سر پرېکول مکروه دی. بيا هم ذبيحه به جائزوي.^(۳)

قوله: نَحْرُنَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَرَسًا فَأَكَلْنَا: حضرت امام بخاری رضي الله عنه دا حديث په رومي خُل دالته ذکر کړې دي.^(۴)

حضرت اسماء بنت ابی بکر رضي الله عنها فرمائي چې مونږ د عهد نبوي صلى الله عليه وسلم کښې آس ذبح کړو او اومو خوړلو رومي روايت کښې د (نحر) لفظ دي او دويم روايت کښې د ذبحنا لفظ دي آس نحر کولې هم شي او ذبح هم ليکن ذبح افضل ده نحر او ذبح ديوبل په معنی کښې استعمالیږي هشام نه روايت کولو والا چرته د نحر او چرته د (ذبحنا) لفظ استعمال کړې دي.^(۵) امام نووي رحمته الله عليه فرمائي چې دادواړه بيل بيل واقعات دي يو کښې آس ذبح شوې وو او بل کښې نحر شوې وو.^(۶)

قوله: اتابعه وكيع وابن عيينة عن هشام في النحر: يعني وكيع اوسفيان ابن عينه دهشام د شاگرد جرير متابعت (نحر) کښې کړې دي. هغوی هم خپل روايت کښې د نحر لفظ استعمال کړې دي، دا متابعت امام احمد موصولا نقل کړې دي.^(۷)

(۱) سنن ابی داود کتاب الاضاحی باب ماجاء فی ذبيحه المتردية (رقم الحديث: ۲۸۵۲) ج ۳ ص ۱۰۳

(۲) فتح الباری: ج ۹ ص ۸۰۰

(۳) فتح الباری: ج ۹ ص ۸۰۰، عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۲۳

(۴) اوگورنی هدايه مع فتح القدير كتاب الذبائح: ج ۸ ص ۴۱۵، عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۲

(۵) (۵۱۹۳) الحديث اخرجہ مسلم فی الذبائح باب فی اكل لحوم الخيل (رقم الحديث ۱۹۴۲) ج ۳ ص ۱۵۴. واخرجه ابن ماجه فی الذبائح باب لحوم الخيل (رقم الحديث: ۳۱۹۰): ج ۲ ص ۱۰۶۴، واخرجه النسائي فی الاطعمة باب نسخ تحريم لحوم الخيل (رقم الحديث ۶۶۴۴): ج ۴ ص ۱۵۲ فتح الباری ج ۹ ص ۸۰۱ و عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۳

(۶) فتح الباری ج ۹ ص ۸۰۱ و عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۳

(۷) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۳

(۸) (۵۱۹۴) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۳

باب ما يكره من المثلة والمصبورة والمجتمعة

١٥١٩٤، حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ دَخَلْتُ مَعَ أَنَسٍ عَلَى الْحَكَمِ بْنِ أَيُّوبَ، فَرَأَى غُلْمَانًا - أَوْ فِتْيَانًا - نَصَبُوا دَجَاجَةً يَرْمُونَهَا. فَقَالَ أَنَسٌ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ تُصَبَّرَ الْبَهَائِمُ.

١٥١٩٥ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَعْقُوبَ أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَهُ يُحَدِّثُ عَنْ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ وَعُلَامٌ مِنْ بَنِي يَحْيَى رَابِطٌ دَجَاجَةٌ يَرْمِيهَا، فَمَشَى إِلَيْهَا ابْنُ عُمَرَ حَتَّى حَلَّهَا، ثُمَّ أَقْبَلَ بِهَا وَيَا الْغُلَامِ مَعَهُ فَقَالَ أَزْجُرُوا غُلَامَكُمْ عَنْ أَنْ يَصْبِرَ هَذَا الطَّيْرَ لِلْقَتْلِ، فَإِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى أَنْ تُصَبَّرَ بِرَيْمَةٍ أَوْ غَيْرِهَا لِلْقَتْلِ.

١٥١٩٦ حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ عُمَرَ فَمَرُّوا بِفَيْتِيَةٍ أَوْ بِنَقْرٍ نَصَبُوا دَجَاجَةً يَرْمُونَهَا، فَلَمَّا رَأَوْا ابْنَ عُمَرَ تَفَرَّقُوا عَنْهَا، وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ مَنْ فَعَلَ هَذَا إِنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَعَنَ مَنْ فَعَلَ هَذَا. تَابِعَهُ سُلَيْمَانُ عَنْ شُعْبَةَ حَدَّثَنَا الْمِنْهَالُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ ابْنِ عُمَرَ لَعَنَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَنْ مَثَلَ بِالْحَيَوَانِ. وَقَالَ عَدِيُّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

١٥١٩٧ حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ يَزِيدَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ نَهَى عَنِ النَّهْبَةِ وَالْمُثَلَّةِ. [ر: ٢٣٤٢]

قوله: (مصبورة): هغه ځناورته وائی چې هغه اوتړلې شي او غشي یا گولئ سره او ویشتلې شي.
قوله: (مجمعة): هم دمصبوره په معنی کښې ده داشان که یو ځناور وژلې شوې وي نو دهغې خورل جائز نه دی (١)

روایت باب، حضرت امام بخاری رحمته الله دالته په رومبې ځل ذکر کړې دې رومبې روایت کښې هشام بن زید وائی چې څه د حضرت انس رضی الله عنه سره حکم بن ایوب لره ورغلم حضرت انس رضی الله عنه څو هلکان یا ځوان او کتل چې یو چرگه ئی تړلې ده او هغه په غشي باندي اولی، حضرت انس رضی الله عنه

(١) الحديث اخرجہ مسلم فی کتاب الصيد والذبائح باب النهی عن صید البهائم (رقم الحدیث ١٦٥٦) واخرجه ابوداود فی کتاب الضحایا باب الرفق بالذبیحة (رقم الحدیث: ٢٨١٦) واخرجه ابن ماجه فی کتاب الاضحی باب النهی عن صبر البهائم وعن المثلة (رقم الحدیث: ٣٢٢٥) واخرجه النسائی فی الضحایا، باب النهی عن المجتمعة رقم الحدیث: ٤٤٣٦

(٢) عمدة القاری ج ٢١ ص ١٢٤

او فرمائيل چي رسول الله ﷺ ڏانهن ڏيکاريو ته اهو به غشو ويشتلونه منع فرمائيل ڏه. دويم روايت ڪنبي ڏي چي حضرت ابن عمر رضي الله عنهما يحيى بن سعيد لره ورغلو. نو ڏيحيي ڄامو ڪنبي ٺي يو او ڪتلو چي چرگه ٺي ترلي ڏه او هغه به ڪانڙي اولي. حضرت ابن عمر رضي الله عنهما چرگي طرفته ورغلو او هغه ٺي پرائيسته، بياني ڏي چرگي طرفته اشاره او ڪڙه او هغه هلڪ ته ٺي او وييل چي خپلو بچولره دمارغانو ڊپاره ترل او وهلونه منع ڪڙه. ڇڪه چي حضور نبي ڪريم ﷺ نه ما اوريدلي ڏي چي حضور نبي ڪريم ﷺ چوپايه وغيره ترل اودا وهلونه منع فرمائيل ڏه.

دباب په دويم روايت ڪنبي حديث اصحاب صحاح نه صرف حضرت بخاري رحمته الله عليه نقل ڪڙي ڏي. نو علامه عيني رحمته الله عليه فرمائي چي «والحديث من افراده» (۱)

قوله: ثم اقبل بها وبالغلام معه فقال: يعني بياني چرگه واخسته او خپل خان سره ولا رهلڪ ته ٺي او وييل (هذا لطيف) علامه ڪرمانى رحمته الله عليه فرمائي چي (طير) اطلاق په مفردباندې ڊيرگم ڪيري، مفرد ڊپاره (طائر) مستعمل ڏي، (طير) عام طور جمع ڊپاره رازي. دلته ڏي اطلاق په مفردباندې ڪڙي شوي ڏي. (۲)

حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله عليه ڏارڏڪڙي ڏي، او فرمائي چي دلته (طير) نه جنس (طير) مراد اخستي شوي ڏي ڏي وڃي دطائر په ڄاڻي دطير لفظ استعمال ڪري (۳)
علامه عيني رحمته الله عليه ڏارڏڪڙي ڏي، او فرمائي چي اشاره يو طرفته وه چي تعين ڊپاره ڪيري، داسي صورت ڪنبي جنس ڄنگه مراد اخستي شي (۴)

قوله: تابعه سليمان عن شعبه: يعني دابو بشر چي ڏه نوم جعفر بن ابن ابي وحشيه ڏي متابعت سليمان بن حرب دشعبه نه روايت نقل ڪڙي ڏي، دامتايبت بيهتي موصول نقل ڪڙي ڏي (۵)

قوله: وقال عدى عن سعيد عن ابن عباس عن النبي ﷺ: ابوبشر اومنهال داروايت دحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه نقل ڪڙي ڏي او عدي بن ثابت دسعيد بن جبیر رضي الله عنهما په طريق داروايت دحضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما نه نقل ڪڙي ڏي

داتعليق امام مسلم موصول نقل ڪڙي ڏي ڏي الفاظ دادی چي (لا تتخذوا شيئا فيه الروح غرضاً) يعني يوڏي روح خيزلره نشانه او هدف مه جوڙوئي (۶)

(۱) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۵

(۲) شرح بخاری للڪرمانی ج ۲۰ ص ۱۰۴

(۳) فتح الباری ج ۹ ص ۸۰۳

(۴) فتح الباری ج ۹ ص ۸۰۳

(۵) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۵ فتح الباری ج ۹ ص ۸۰۳

(۶) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۵

دباب آخری روایت کنسی دہبہ لفظ راغلی دی. علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہی ہواخذ مال الغیر
تہرا دجہرا (۱)

باب لحم الدجاج

۱۵۱۹۸۱ | حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ زُهَيْرِ
الْجَرْمِيِّ عَنْ أَبِي مُوسَى - يَعْنِي الْأَشْعَرِيَّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْكُلُ دَجَاجًا.

۱۵۱۹۹۱ | حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ أَبِي تَمِيمَةَ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ زُهَيْرِ
قَالَ كُنَّا عِنْدَ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، وَكَانَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ هَذَا الْحَيِّ مِنْ جَرْمِ إِخَاءٍ، فَأَتَى
بِطَعَامٍ فِيهِ لَحْمُ دَجَاجٍ، وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ جَالِسٌ أَحْمَرٌ فَلَمْ يَدْنُ مِنْ طَعَامِهِ قَالَ اذْنُ فَقَدْ
رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْكُلُ مِنْهُ. قَالَ إِيَّيْ رَأَيْتُهُ أَكَلَ شَيْئًا فَقَدِرْتُهُ،
فَحَلَفْتُ أَنْ لَا أَكُلَهُ. فَقَالَ اذْنُ أَخْبِرْكَ - أَوْ أَحَدِثْكَ - إِيَّيْ أَتَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
فِي نَفَرٍ مِنَ الْأَشْعَرِيِّينَ، فَوَافَقْتُهُ وَهُوَ غَضَبَانٌ، وَهُوَ يَقْسِمُ نَعْمًا مِنْ نَعْمِ الصَّدَقَةِ فَاسْتَحْمَلْنَا
فَحَلَفَ أَنْ لَا يَحْمِلَنَا، قَالَ «مَا عِنْدِي مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ». ثُمَّ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ - بِنَهْبٍ مِنْ إِيْلِ فَقَالَ «أَيْنَ الْأَشْعَرِيُّونَ أَيْنَ الْأَشْعَرِيُّونَ». قَالَ فَأَعْطَانَا خَمْسَ
ذُودٍ غَيْرِ الذَّرِيِّ، فَلَبِثْنَا غَيْرَ بَعِيدٍ، فَقُلْتُ لِأَصْحَابِي نَسِيَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَمِينَهُ،
فَوَاللَّهِ لَبِثْنَا تَعَقَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَمِينَهُ لَا نُفْلِحُ أَبَدًا. فَرَجَعْنَا إِلَى النَّبِيِّ -
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا اسْتَحْمَلْنَاكَ، فَحَلَفْتَ أَنْ لَا تَحْمِلَنَا فَظَنْنَا أَنَّكَ نَسِيتَ
يَمِينَكَ. فَقَالَ «إِنَّ اللَّهَ هُوَ حَمَلَكُمْ، إِيَّيْ وَاللَّهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَا أَحْلِفُ عَلَى يَمِينٍ فَأَرَى غَيْرَهَا
خَيْرًا مِنْهَا إِلَّا أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ، وَتَحَلَّلْتَهَا». (ر: ۱۲۹۶۴)

دجاج اسم جنس دی دال بانڈی زیر، زبرا وپیش تول اعراب درست دی مفردئی دجاجة ده (۲)
ابرهیم حربی رحمۃ اللہ علیہ پہ غریب الحدیث کنسی ددی تشریح کرہی ده اوویلی نی دی چہی (دجاج) ددال
پہ کسرہ سرہ دچرگ دپارہ استعمالیبری چہی ددی واحد دیک دہی اوددال پہ فتحہ سرہ دچرگی
دپارہ استعمالیبری چہی ددی مفرد (دجاجة) دہی (۳)

دا (دج) دیدہ) نہ مشتق دہی چہی ددی معنی تیزی کول دی چرگہ ہم چونکہ مخکنسی روستو

(۱) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۵

(۲) فتح الباری ج ۹ ص ۸۰۵، عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۶

(۳) فتح الباری ج ۹ ص ۸۰۵، عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۶

تیزنی سره زی رازی، ددی و جی دې ته (د حاجت) وانی چرگه بالاتفاق حلاله ده روایت باب کنبې زهدم بن مضرب فرمائی چې مونږ حضرت ابو موسی اشعری رضی الله عنه سره ناست ووزمونږ په مینخ کنبې او جرم قبیلې په مینخ کنبې رورولی وه خوراک راوړې شو چې په هغې کنبې د چرگې غوښه وه په خلقو کنبې یو دسور رنگ سړې وو هغه خوراک ته نژدې راغلو ابو موسی اشعری رضی الله عنه هغه ته او وئیل چې نژدې راشه ځکه ما حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله د چرگې په غوښه خوړولو لیدلې وو هغه سړی او وئیل چې ما چرگه د داسې څیز په خوراک لیدلې ده چې دهغې نه زمانفرت دې نوماقسم اخوړو چې زه به چرگه نه خوړم ابو موسی اشعری رضی الله عنه او فرمائیل چې نژدې راشه تاته دې او وایم چې زه څو اشعریانو سره د حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کنبې حاضر شوم په هغه وخت کنبې چې حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله د غصې په حالت کنبې وواو د صدقې ځناورنې تقسیمول مونږ د حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله نه د سورلۍ د پاره ځناور او غوښتل نو حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې مونږ ته به هغه سورلی نه راکوی او فرمائیل ئې چې ماسره تاسولره د سورلۍ د ځناور در کولو د پاره هیڅ نشته دې دې نه پس حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې اشعری رضی الله عنه چرته دې؟ اشعری رضی الله عنه چرته دې؟ بیانی مونږ ته او چتو کوبونو والا پنځه سپین اوبنان راکړل مونږ څه ساعت ایسار وونوما خپلو ملگرو ته او وئیل چې شائد رسول الله صلی الله علیه و آله خپل قسم هیر کړې دې، که مونږ حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله د دوی صلی الله علیه و آله د قسم نه غافل اوساتلو نو په الله قسم مونږ به هم فلاح اوند مومو، نو مونږ د حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله خدمت حاضر شو او او مو وائیل چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله مونږ ستاسونه سورلې او غوښتله نو تاسو قسم او خوړو او فرمائیلې مو وو چې تاسو به مونږ ته سورلی نه راکوئ، او بیا مونږ ته راکړه بس مونږ ته خیال راغلو چې شائد تاسو خپل قسم هیر کړې دې حضور کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې تاسو ته الله سورلی در کړې ده، او چې کله هم زه بخدا وایم په یو خبره باندې قسم خوړم او بیا بښیگره ددې نه په غیر کنبې او وینم نو هغه کار کوم چې په هغې کنبې بښیگره وی او کفاره ورکوم او قسم ماتوم.

قوله: (زهدم): زهدم دزایه فتحه سره دبصرې ثقه راوی دې ددوی دپلار نوم مضرب بضم المیم وبفتح الضاد وتشدید الراء المكسوره دې دادقبیله جرم دې، صحیح بخاری کنبې ددوی دوه حدیثونه دی یو حدیث باب او دویم کتاب المناقب کنبې تیر شوی دې (۱)

قوله: کنا عند ابی موسی الاشعری وکان بیننا و بین هذا الحی من جرم اخاء: په دې عبارت کنبې شائد راوی نه غلطی شوې ده ځکه چې زهدم جرمی دې هغه پخپله دقبیله جرم نه دې نوییادا وئیل چې زموږ دقبیله جرم او ابو موسی اشعری رضی الله عنه په مینخ کنبې رورولی وه نو د کتاب التوحید په آخر کنبې حضرت امام بخاری رحمته الله علیه داروایت نقل کړې دې په هغې کنبې دا الفاظ دی چې (وکان بین هذا الحی من جرم و بین الاشعریین وده، و اخاء) حضرت حافظ

(۱) فتح الباری ج ۹ ص ۸۰۵ عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۲۶

(۲) فتح الباری ج ۹ ص ۸۰۶

ابن حجر رحمته الله فرمائی چھی (وهذه الرواية هي المعتمدة) (۱)

قوله: وفي القوم رجل جالس احمر: حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله په ډیر روایتونه کښې نقل کړی دی چې ددی رجل نه مراد پخپله راوی دی حدیث زهد م دی، البته هغوی خپل ځان مبهم ساتلې دي (۲)

قوله: انی رایته یا کل شیئا فقد رته: چرکه وغیره که گند او خوری نو ددی په وجه ددی حلت باندې هیڅ اثر نه پریوزی خو که دومره ډیره گندگی ئی خوړلې وی چې ددی په وجه ددی په غوښه کښې بدبو پیداشی نو بیاددی خوراک مکروه دی، بعضو ورته مکروه تحریمی وئیلی دی او بعضو ورته مکروه تنزیهی (۳)

قوله: فاعطانا خمس دود غر الذری: (دود) د ذال او واو سکون سره، دریونه تر لسو پورې داوښانو دلې ته دود وائی (خمس دود) پنځه اوبښان، دامرکب اضافی دی ابوالبقاء فرمائی چې دمرکب اضافی په ځانې (خمس دود) پکار دی په دې صورت کښې به (دود خمس) نه بدل وی (غر) (داغر) جمع ده په معنی دسپین (الذری) (بضم الذال) داد (ذروقه) جمع ده (ذروقه کل شوء اعلاه) دهر خیز او چتی حصی ته (ذروقه) وائی دلته ددی نه کوبونه مراد دی یعنی پنځه کوبدار اوبښان حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله مونږ ته راکړل (۴)

ددې حدیث متعلق باقی بحثونه به انشاء الله په کتاب الایمان والنذر کښې راشی،

۲۷- باب لُحُومِ الْخَيْلِ

[۵۲۰۰] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ فَاطِمَةَ عَنْ أَسْمَاءَ قَالَتْ نَحَرْنَا فَرَسًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَكَلْنَاهُ. ار: ۱۵۱۹۱

[۵۲۰۱] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْخَمْرِ، وَرَخَّصَ فِي لُحُومِ الْخَيْلِ. ار: ۱۳۹۸۲

داس د غوښې خوړلو حکم: د حضرت امام شافعی رحمته الله حضرت امام مالک رحمته الله او په حنفیه کښې د صاحبینو او د جمهور علماء کرامو په نيز داس غوښه خوړل بلاکراهت جائز ده (۵)

(۱) فتح الباری ج ۹ ص ۷۰۶

(۲) فتح الباری ج ۹ ص ۷۰۶

(۳) ردالمختار مع درمختار ج ۶ ص ۳۴۰

(۴) مذکوره تشریح دپاره اوگوری عمده القاری ج ۲۱ ص ۱۲۷، فتح الباری ج ۹ ص ۸۰۸

(۵) اوگوری شرح المذهب: ج ۹ ص ۳ و کتاب الاثار (۱۸۰)

دحضت امام ابو حنيفه رضي الله عنه او امام مالك رضي الله عنه به نيزمكروه ده (امام اعظم او امام مالك رضي الله عنه نه دمكروه تحريمي او مكروه تنزيهي دواړه روايتونه منقول دي.)
جمهور حديث باب نه استدلال كوي.

داشان د حضرت جابر رضي الله عنه دروايت نه هم استدلال كوي (ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى يوم الخيبر عن الحوم الحمر الاهلية واذن لي لحوم الخيل.)

حضرت امام ابو حنيفه رضي الله عنه امام ابو داود دروايت نه استدلال كوي، (نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن اكل لحوم الخيل والبهائم والحمر.)

٢٨- باب لُحُومِ الْحُمُرِ الْاِنْسِيَّةِ

فِيهِ عَنْ سَلْبَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
[٥٢٠٢] حَدَّثَنَا صَدَقَةٌ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ سَالِمٍ وَنَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الْاَهْلِيَّةِ يَوْمَ خَيْبَرَ.
حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الْاَهْلِيَّةِ. تَابَعَهُ ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ. وَقَالَ أَبُو أُسَامَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ سَالِمٍ.

[٥٢٠٣] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ وَالحَسَنِ ابْنَيْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِمَا عَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْمُتَعَةِ عَامَ خَيْبَرَ وَلُحُومِ حُمُرِ الْاِنْسِيَّةِ. [٣٩٧٩]

[٥٢٠٤] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ عَمْرٍو عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ، وَرَدَّخَصَ فِي لُحُومِ الْخَيْلِ. [٣٩٨٢]

[٥٢٠٥] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي عَدِيٌّ عَنِ الْبَرَاءِ وَابْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ. [٢٩٨٤]

(١) اوجز المسالك كتاب الصيد، باب ما يكره من اكل الدواب: ج ٩ ص ١٨٠)

(٢) اوجز المسالك كتاب الصيد، باب ما يكره من اكل الدواب: ج ٩ ص ١٨٠. وتكملة فتح الملهم: ج ٣ ص ٥٦٥ وقال ابو حنيفه اكره لحم الخيل فحمله ابو بكر الرازي على التنزيه وضح عنه اصحاب المحيط والهداية والذخيرة التحريم وهو قول اكثرهم، وعن بعضهم يائم اكله ولا يسمى حراما (فتح الباري: ج ٩ ص ٨١١)

(٣) صحيح مسلم كتاب الذبائح باب اكل لحوم الخيل (رقم الحديث: ١٩١٤، ١٩٢٤)

(٤) سنن ابو داود كتاب الاطعمة باب في اكل لحوم الخيل (رقم الحديث: ٣٧٩٠، ج ٣ ص ٣٥٢)

١٥٢٠٦] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي شَهَابٍ أَنَّ أَبَا إِدْرِيسَ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَا ثَعْلَبَةَ قَالَ حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِحَوْمِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ. تَابَعَهُ الزُّبَيْدِيُّ وَعُقَيْلٌ عَنْ ابْنِ شَهَابٍ.

١٥٢٠٧] وَقَالَ مَالِكٌ وَمَعْمَرٌ وَالْمَاجِشُونُ وَيُونُسُ وَابْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الزُّهْرِيِّ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ. [٥٢١٠، ٥٤٤٤]

١٥٢٠٨] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جَاءَهُ جَاءٌ فَقَالَ أَكَلْتِ الْحُمْرُ، ثُمَّ جَاءَهُ جَاءٌ فَقَالَ أَكَلْتِ الْحُمْرُ. ثُمَّ جَاءَهُ جَاءٌ فَقَالَ أَفْنَيْتِ الْحُمْرُ. فَأَمَرَ مُنَادِيًا فَنَادَى فِي النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يَنْهَيَانِيكُمُ عَنْ لِحْوِمِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ، فَإِنَّهَا رِجْسٌ. فَأَكْفَيْتِ الْقُدُورُ وَإِنَّهَا لَتَقُورُ بِاللَّحْمِ. [٣٩٦٣]

١٥٢٠٩] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ عَمْرُو قُلْتُ لِحَابِرِ بْنِ زَيْدٍ يَزْعُمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنْ حُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ فَقَالَ قَدْ كَانَ يَقُولُ ذَلِكَ الْحَكَمُ بْنُ عَمْرٍو الْغِفَارِيُّ عِنْدَنَا بِالْبَصْرَةِ، وَلَكِنْ أَبِي ذَلِكَ الْبَحْرَانِيُّ عَبَّاسٌ وَقَرَأَ (قُلْ لَا أَجِدُ فِيمَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا).

د خردغو بني حکم: (حبرو وحشية) بالاتفاق حلال دی، (حمرانسیه) یعنی د خرغوبنه د جمهورو علماء په نیز حرامه ده (١)

د حضرت امام مالک رضی اللہ عنہ نه درې روایتونه منقول دي، یو روایت د جمهورو مطابق دویم مطلقاً د جواز او دریم د کراهت (٢)، حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہ نه هم جواز منقول دي، لکه څنگه چې دلته د باب په آخری روایت کښې دي. حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه دویم روایت کښې توقف منقول دي. نو شعبي ددوی نه نقل کړی دی چې هغوی فرمائی چې: لا ادري انہی

عنه رسول الله ﷺ من اجل انه كان حمله الناس فكرة ان تذهب حولتهم او حرماها البتة يوم عيبر (٣) یعنی ماته معلومه نه دی چې د خیبر په موقع حضور نبی کریم ﷺ د خرونو د غوښونه کوم ممانعت کړې دي، دا په دې وجه وو چې حضور ﷺ سره اندیښنه وه چې هسې نه سورلی ختمې شی ځکه خلقو په خرونو باندې سورلی کوله یا قطعې طور حضور نبی کریم ﷺ دا حرام کړل د جمهور علماء کرامو په نیز د احادیث باب په وجه د خرونو غوښه حرام ده. بعضو احادیثو کښې د (لحوم حمر) د حرمت وجه د اییان شوي ده چې هغه گندگی خورری. دا هم یو وجه راغلي ده چې

(١) فتح الباری: ج ٩ ص ٨١٨، والابواب والتراجم ج ٢ ص ٩٣

(٢) فتح الباری: ج ٩ ص ٨١٨

(٣) فتح الباری: ج ٩ ص ٨١٨

داشان به دستور لودپاره ځناور ختم شی، لیکن دلته باب کنبې د حضرت انس رضی اللہ عنہ روایت کنبې اصل وجه ذکر شوی ده چې (فانها رجس).

چې کوم حضرات دې لره جائز گنږی. هغه دا بوداود یور وایت نه استدلال کوی. غالب بن ابجر فرمائی چې مونږ په قحط کنبې مبتلاء وو. په کور کنبې صرف خرباتي شواو بل څه څیز د خوراک دپاره نه وو. هغوی راغل او حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته ئې شکایت او کړو چې حضور نبی کریم خود څرو نو غوښه حرام کړې ده او ځما په کور کنبې صرف د څرو نونه سوابل څه نشته دې، نو حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې (اطعم اهلك من سمين حبرك فانما حرمتها من اجل جوال القرية یعنی الجلالة) (یعنی خپل کور و الوته د څرو غوښه ور کولې شی ما د گندگي په وجه د حرام گنږلی وه.

لیکن حضرت حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ او امام نووی رحمته اللہ علیہ فرمائی چې ددې حدیث سند ضعیف دې او ددې متن احادیث صحیحه نه مخالف کیدوپه وجه شاذ دې (۱)

قوله: فيه عن سلمة عن النبي صلی اللہ علیہ وسلم: د سلمة بن الاكوع روایت حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ په باب المغازی کنبې موصولا نقل کړې دې (۲)

قوله: وقال مالك ومعر والماجشون ويونس وابن اسحاق عن

الزهري.....: دامام مالك تعليق په راتلونکی باب کنبې موصولا رازی. د معمر او یونس حسن بن سفیان موصولا کړې دې د (ماجشون) (یوسف بن یعقوب) تعلیق لره امام مسلم موصولا نقل کړې دې. او د ابن اسحاق روایت لره اسحاق بن راهویه موصولا نقل کړې دې. (۳)

قوله: يقول ذاك الحكم بن عمرو الغفاري عندنا بالبصرة): حمیدی په خپل سند کنبې دومره اضافه کړې ده چې (قد كان يقول ذلك الحكم بن عمرو عن رسول الله) یعنی دلته د بخاری په روایت کنبې خو صرف دومره دی چې (نه عن لحم الحمر الانسية) خبره زمونږ په نیز بصره کنبې حکم بن عمرو به وئیل لیکن د حمیدی روایت کنبې دی چې حکم دا خبره د حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوی او مرفوعا ئې بیانوله

قوله: ولكن ابن ذلك البحر ابن عباس وقرا (قل لا اجد فيما اوحى الي

حرمها: (بحر) د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ صفت دې ځکه چې هغه د علم سمندر وو صفت ئې

(۱) سنن ابی داود کتاب الاطعمة (رقم الحديث: ۳۸۰۹)

(۲) فتح الباری: ج ۹ ص ۸۱۸ و شرح مسلم للنوی، کتاب الذبائح، باب تحريم اكل لحم الحمر الانيسه: ج ۲ ص ۱۴۹

(۳) کشف الباری کتاب المغازی: ۴۱۴ -

(۴) فتح الباری ج ۹ ص ۸۱۷، ۸۱۶

مبالغه موصوف باندې مقدم کړې دې، دابن مردويه روايت کښې تفصيل دې، په هغې کښې دې چې: کان اهل الجاهلية ياكلون اشياء ويتركون اشياء تقذرا فبث الله نبيه وانزل كتابه واحل حلاله وحرم حرامه فما احل فهو حلال وما حرم فهو حرام وما سكت عنه فهو عفو وتلا هذه (قل لا اجد فيما اوحى الى حاكم ابن مردويه ددې روايت تصحيح کړې ده)

۲۹- باب أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ

[۵۲۱۰] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ.

تَابِعَهُ يُونُسُ وَمَعْمَرُ وَابْنُ عُيَيْنَةَ وَالْمَاجِشُونُ عَنِ الزُّهْرِيِّ. [ر: ۵۲۰۶]

قوله: (ناب): مخامخ څلورو غاښونو ته وائی. دا دواړه طرفونه ته وی اردو کښې دې ته کچلی وائی (۱) درندې دناب په ذریعه څیړول کوی علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی چې (والبراد بالناب ما يعدو به على الحيوان ويتقوى به) (۲)

ددرندو د غوښې حکم: روايت کښې دې چې حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم دهرهغه ځناور دخوراک نه منع کړې ده چې کوم په ناب باندې خوراک کوی.

دجمهور علماء په نیزدانهی تحریمه باندې محمول دی، نودناب والا درندو (زمرې، پړانگ وغیره) غوښه حرامه ده. داشان په مخوکې سره ښکار کولووالا ځناور (شاهین، گرگس وغیره) هم حرام دی ځکه چې دمسلم په روايت کښې دې چې (نهى عن كل ذي ناب من السباع وعن كل ذي مخلب من الطير) (۳)

امام مالک رحمته الله علیه مشهور روايت کښې ناب والا درندې مکروه دی حرام نه دی هغوی دقرآن پاک دآيت دعموم نه استدلال کوی (قل لا اجد في ما اوحى الى محرم ما على طاعم يطعمه الا ان يكون ميتة اودما مسفوحا اولحم خنزير) هغه فرمائی چې په دې آيت کښې چې کوم ځناور حرام کړې شوی دی. په دې کښې ناب والا درندې شاملې نه دی (۴)

(۱) المستدرک للامام الحاكم كتاب الاطعمة: ج ۴ ص ۱۱۵

(۲) القاموس الوحيد (۱۷۳۱)

(۳) عمدة القارى ج: ۲۱ ص ۱۳۲ -

(۴) صحيح مسلم (مع تكملة) كتاب الصيد: ج ۳ ص ۵۰۰

(۵) سورة الانعام: (۱۴۵)

(۶) فتح البارى ج: ۹ ص ۸۲۰ وروى عنه ان العادى منه حرام كالاسد والذئب والفهد وغيره العادى مكروه كالثعلب (حاشية ادلسوقى فى شرح الكبير: ج ۲ ص ۱۱۷)

جمهور فرمائی چې دا آیت مکی دې او حدیث باب هجرت نه پس دې. د آیت حکم دنزول دوخت سره متعلق دې چې دکومو خناور حرمت آیت کښې نه دې بیان شوې. هغه حلال دی. بیا هم مستقبل کښې د تحریم نفی په دې کښې نشته دې (۱).
حدیث باب کښې د ذوناب نه گوم درندگان مراد دی. ذوناب نه گوم درندگان مراد دی. حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله علیه لیکلی چې:

واعختلف القائلون بالتحريم في المراد به الاله ذاب فليل انه ما يتكوى به ويصل على غيره ويصطاد ويعد ويطبخه فالحال كالاسد والفهد والتمر والعقاب واما ما لا يعدر كالضبع والشعلب فلا وال هذا ذهب الشافعي والليث ومن تبعها وقد ورد في حل الضبع احاديث لا بأس بها (۲).

د حضرت حنفيه په نيز حدیث باب په خپل عموم باندې دې. لهذا هر ذوناب درنده حرام ده. ضبع هم ذوناب دې. د دې وجې هغه هم حرام ده. آئمه ثلاثه ضبع مباح گڼي (۳). هغه مستدرک حاکم کښې د حضرت جابر رضي الله عنه دروايت نه استدلال کوي چې حضور نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم د ضبع خوړلو اجازت ورکړې دې.
علامه عینی رحمته الله علیه د حضرت جابر رضي الله عنه د حدیث جواب ورکوي اولیکي:

وحدث جابر ليس بشهور وهو محلل والبحر يقطى على البيح احتياطا وقيل: حديث جابر منسوخ وقيل: حديث جابر انفرى به عهد الرحمان بن ابن عمار وليس مشهور بنقل العلم ولا هو حجة اذا انفرى فكيف اذا خالفه من هوائت منه (۴).

① یعنی د حضرت جابر رضي الله عنه والا حدیث محلل (یعنی حلالیدو والا) دې او حدیث باب محرم (یعنی حرام گرزولو والا) دې او محرم د مبیح حکم ساقطوی.

② حدیث جابر رضي الله عنه منسوخ وی.

③ د حدیث جابر رضي الله عنه راوی عبد الرحمان مشهور او قابل حجت نه دې. خاص کر کله چې هغه دخپل نه زیات د ثقه روای مخالف کړې دې.

قوله: تابعه يونس ومعمرو ابن عينة والمأجشون عن الزهري: یعنی د امام مالک رحمته الله علیه متابعت دې حضراتو کړې دې، د دې نه په مخکې باب کې د دې متابعتو موصولاً نقل کونکو ذکر تیر شوې دې. سوا د سفیان ابن عيينه نه، د دوی متابعت امام بخاری رحمته الله علیه په کتاب الطب کې موصولاً نقل کړې دې (۵).

(۱) فتح الباری ج ۹ ص ۸۲۰

(۲) فتح الباری ج ۹ ص ۱۲۱۱۲۰

(۳) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۲

(۴) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۲ -

(۵) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۲ -

۳۰ - باب جلود الميتة

[۵۲۱۱] حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شَهَابٍ أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَرَّ بِشَاةٍ مَيْتَةٍ فَقَالَ « هَلَّا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا بِرِيًّا ». قَالُوا إِنَّهَا مَيْتَةٌ. قَالَ « إِنْ مَا حَرَمَ أَكْلُهَا ».

[۵۲۱۲] حَدَّثَنَا خَطَّابُ بْنُ عُمَانَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَمِيرٍ عَنْ ثَابِتِ بْنِ عَجْلَانَ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَقُولُ مَرَّ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِعِزْمَيْتَةٍ فَقَالَ « مَا عَلَيَّ أَهْلِهَا لَوْ أَنْتَفَعُوا بِهَا بِرِيًّا ». [ر: ۱۴۲۱]

یعنی دحضرت امام مالک رضی اللہ عنہ متابعت دی حضرت تو کړې دي. ددی نه مخکښې باب کښې دامتابعات موصولاً نقل کونکو ذکر تیر شوې دي سوا دسفيان ابن عيينه نه، ددوی متابعت حضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ په کتاب الطب کښې موصولاً نقل کړې دي. (۱)
دخناورو دخرمنو نه دانتفاع حکم: دهر شوی خناورو دخرمنو نه انتفاع جائزه ده که نه، امام بخاری رضی اللہ عنہ دا مسئله په دي باب کښې ذکر کړې ده -

① دجمهور علماء په نيز د دباغت نه پس دخناورو دخرمن نه انتفاع جائزه ده، هغوی يو خو دحدیث باب نه استدلال کوی، دویم دغه حضرات د عبدالله بن عباس رضی اللہ عنہ دروايت نه استدلال کوی. دکوم الفاظ چې دا دي، ایماهاب دپغ فقد طهر، (۲) یعنی چې کومې خرمنې ته هم دباغت ورکړی شی نو هغه پاکېږي -

البته حضرات حنفيه ددی نه دانسان اوخنزیر خرمن مستثنی کړې ده.

خنزیر خوددی وجې چې هغه نجس العین دی، لقوله تعالی: (فَأَنَّهُ نَجَسٌ) اودانسان خرمن ئې دده دشرف اواحترام په وجه مستثنی گرزولې ده. امام محمد هاتھی لره هم دمستثنی کیدو وجه نجس واله گزولې دي (۳).

حضرات شافعيه خنزیر سره سپې هم مستثنی گرزولې دي. ځکه چې سپې ددوی په نيزنجس العین دي. (۴)

دحضرت امام مالک رضی اللہ عنہ اودحضرت امام احمد بن حنبل رضی اللہ عنہ آخري قول هم ددی مطابق دي. (۵)

(۱) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۲ -

(۲) سنن الترمذی، کتاب اللباس، باب ماجاء فی جلود الميتة اذا دبغت، (رقم الحدیث: ۱۷۲۷) -

(۳) فتح القدیر ی، کتاب الطهارة باب الماء الذی يجوز به الوضوء وما لا يجوز (ج ۱ ص ۱۸) -

(۴) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۳۳) -

(۵) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۳۳) -

① دویم قول دادې چې جلودمیتته نه ددباغت نه مخکښې اوددباغت نه پس دواړه صورتونو کښې ددې نه انتفاع جائزه ده. ابن شهاب دا اختیار کړی دی. (۱)
 ② دریم قول دحضرت امام مالک رضی الله عنه اودحضرت امام احمدبن حنبل رضی الله عنه دې، ددوی په نيزدباغت نه پس هم جلود نه انتفاع حاصلول جائز نه دی. (۲)
 داحضرات دحضرت عبدالله بن عکیم لیشی رضی الله عنه دروايت نه استدلال کوی، چې په هغې کښې هغوی فرمائی چې مونږله حضورنبی کریم صلی الله علیه و آله خط مبارک دحضورنبی کریم دوفات نه خوورځې مخکښې راغلو، په هغې کښې ووچې (الاتنتفعوا من الميتة باهاب ولاعصب) (۳)
 ددې حدیث مختلف جوابات ورکړې شوی دی. لکه دامضطرب المتن اومضطرب السند دې، علامه عینی رحمته الله لیکي چې: (والجواب الصحيح عنه ان حدیث ابن عباس المذكور من الصحاح وانه سماع وحديث ابن عکیم کتابه فلا یقاوم).

یعنی حدیث باب، حدیث صحیح دې. اوسماعا دې اودابن عکیم حدیث په ذریعه دکتابت نقل شوې دې، داشان دابن عکیم په صحابی کیدو کښې هم اختلاف دې. دده په تابعی کیدو کښې حدیث به مرسل وی اودموصول حدیث مقابله کښې حجت نشی جوړیدی.
 داحضرات دابوداود اوترمذی دروايت نه هم استدلال کوی. (انه علیه السلام نهی عن جلود السباع ان تغترش) (۴)

لیکن جمهورودانهی انتفاع قبل الدباغ باندې محمول کړې ده چې ددباغت نه مخکښې څرمن نه انتفاع اخستل درست نه دی (۱)
 لکه څنگه چې مخکښې راغلی دی چې دحضرت امام مالک رضی الله عنه اوحضرت امام احمدبن حنبل رضی الله عنه آخری قول دجمهورومطابق دې، هغوی ددې خپل قول نه رجوع کړې ده.
 حدیث باب کښې د(اهاب) لفظ راغلی دې، دباغت نه مخکښې څرمنې ته (اهاب) بعضو وئیلی دی چې مطلق څرمنې ته (اهاب) وائی، که قبل الدباغت نه وی اوکه بعد الدباغت نه وی. ددې جمع (اهب) رازی په همزه اوها، دواړوباندې فتحه اوضمه دواړه جائز دی. (۵) (عن بفتح العين وسكون النون) چیلی ته وائی،
 سند باندې یوااعتراض اودهغې جواب: دلته دباب آخری روايت کښې دحضرت امام بخاری رحمته الله

(۱) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۳۳) -

(۲) فتح القدير كتاب الطهارة: ج ۱ ص ۸۱، وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۳۳) -

(۳) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۳۳) -

(۴) سنن ترمذی كتاب اللباس باب ماجاء فی النهی عن جلود السباع (رقم الحدیث ۱۷۱۷۷۰) وسنن ابی داود

كتاب اللباس باب ماجاء فی جلود النمر والسباع (رقم الحدیث: ۴۱۳۲) -

(۵) عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۳۳) -

شیخ خطاب بن عثمان، ددوی شیخ محمد بن حمیرا و ددوی شیخ ثابت بن عجلان دی. دا درې واره دشام د بنار حمص دی، صحیح بخاری کنبې د خطاب بن عثمان او ثابت بن عجلان صرف دا یو حدیث دی، البته د محمد بن حمیرا یو حدیث باب الهجرة کنبې هم تیر شوی دی. (۱)

دا درې واره روایان متکلم فیه دی، خطاب بن عثمان باره کنبې ابن حبان او دارقطنی فرمائی چې (ربها اخطاء) (۲)

د محمد بن حمیرا متعلق ابو حاتم فرمائی چې (لا یحتج به) (۳)

او د ثابت متعلق حضرت امام احمد بن حنبل رضی الله عنه فرمائی چې (انا متوقف فیه) (۴)

او عقیلی دده متعلق فرمائی چې (لا یتابع فی حدیثه) (۵)

نو کله چې دا درې واره متکلم فیه دی، بیا حضرت امام بخاری رضی الله عنه ددوی حدیث څنگه نقل او فرمائیلو.

حضرت حافظ ابن حجر رضی الله عنه ددې جواب ورکوی چې (ان هوالا من المتابعات لامن الاصول والاصل فیه الذی قبله) (۶) یعنی ددې راویانو حدیث لره حضرت امام بخاری رضی الله عنه په طور د تائید او په طور د متابعت ذکر کړې دي، اصل حدیث خومخکنبې والا دي، دا دویم حدیث په طور د متابعت دي او د متابعت په طور باندې متکلم فیه راویانو روایت ذکر کولو کنبې هیڅ حرج نشته دي.

علامه عینی رضی الله عنه فرمائی چې د حضرت امام بخاری رضی الله عنه شیخ خطاب ابدال کنبې شمیرلې کیدو. (۷) او دارقطنی د (ربها اخطاء) وئیلونه باوجود ددوی توثیق کړې دي. (۸)

محمد بن حمیرا لره هم یحیی بن معین ادحیم ثقه گرزولې دي. (۹) امام نسائی رضی الله عنه ددوی باره کنبې فرمائی چې (لیس به پاس) (۱۰)

(۱) عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۲۳) -

(۲) تهذیب الکمال: ج ۸ ص ۲۶۹، رقم الترجمة: ۱۶۹۸ -

(۳) الجرح والتعديل الترجمی ۱۳۱۵، و تهذیب الکمال: ج ۸ ص ۲۶۹ -

(۴) تهذیب التهذیب: ج ۱ ص ۱۰ -

(۵) کتاب الضعفاء للعقيلي ج ۱ ص ۱۷۶، رقم الترجمة: ۲۱۹ -

(۶) فتح الباری: ج ۹ ص ۸۲۳ -

(۷) عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۲۳) و تهذیب الکمال: ج ۸ ص ۲۶۹ -

(۸) تهذیب التهذیب: ج ۳ ص ۱۴۶، و اسماء التابعین للدارقطنی الترجمة: ۲۸۷ -

(۹) تهذیب الکمال ج ۲۵ ص ۱۱۸، رقم الترجمة: ۵۱۷۰ -

(۱۰) تهذیب الکمال ج ۲۵ ص ۱۱۸، رقم الترجمة: ۵۱۷۰، ابن حبان دده لره په کتاب الثقات (ج ۷ ص ۴۴۱)

کنبې ذکر کړې دي -

۳۱ - باب المسک

۱۵۲۱۳) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ الْقَعْقَاعِ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرٍو بْنِ جَبْرِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَا مِنْ مَكْلُومٍ يُكَلِّمُ فِي اللَّهِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَكَلِمُهُ يَدْمَى، اللَّوْنُ لَوْنُ دِمِ الْوَالِدِ رِيحُ مِسْكِ». [ار: ۱۲۳۵]

۱۵۲۱۴) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالسَّوِّءِ كَمَثَلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكَبِيرِ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تُحْدِمَهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخِ الْكَبِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تُحْدِرَ رِيحًا خَبِيثَةً». [ار: ۱۱۹۹۵]

دثابت بن عجلان په باره كښې ابو حاتم فرمائي «صالح الحديث، عقيلي ددوي ذكر په ضعفاء كښې كړې دي او په ده باندې ذهبی او ابن قطان نكير فرمائيې دي (۱) لهذا داراوي من جمله ثقه دي. اوددې قابل دي صحيح بخاري كښې ددوي احاديث ذكر شوي دي. د مشكو داستعمال حكم: مشك داوسئ دنامه نه وتونكي خوشبوداري مادي ته وائي. د مشكو استعمال سړو او ښځو دارو دپاره بالاتفاق جائز دي.

بعضي حضراتو د حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه، عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه، حضرت حسن بصری رضي الله عنه او عطاء بن ابي رباح وغيره نه ددوي كراهت نقل كړې دي. ځكه چې دا داسې دي چې لكه څنگه مېته نه يو حصه بيله كړي شي (۲)

ابن منذر فرمائي چې صرف عطاء نه كراهت منقول دي. باقي كسانونه د كراهت روايت درست نه دي. مشك لره په (ماقطع من البيت) باندې قياس كول صحيح نه دي. ځكه چې امام ابو داود رضي الله عنه د حضرت ابو سعيد خدری رضي الله عنه نه مرفوعا نقل فرمائيې دي چې حضور نبی كريم صلی الله علیه و آله و سلم فرمائي چې (اطيب طيبكم المسك) (۳)

قوله: مكلوم: زخمی ته وائي، كلم باب ضرب نه د زخمی كولو په معنی كښې رازی.

قوله: كير: بتی ته وائي (د چمپرې وغيره پم چې هغې سره بتی لره اوور اولگولې شي)، (نافخ الكير) بتی لره اوور ور كونكي، مراد تري لوهار دي.

قوله: يحذيك: په معنی د (يعطيك) داد (احذاع) نه دي چې ددي معنی ور كولو والا او عطاء كولو والا ده (۴)

(۱) تهذيب التهذيب ج ۲ ص ۱۰، وميزان الاعتدال ج ۱ ص ۳۶۵ -

(۲) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۳۴) -

(۳) سنن ابی داود كتاب الجنائز باب فی المسك للميت (رقم الحديث: ۳۱۸۵: ج ۳ ص ۲۰۰) -

(۴) سنن ابی داود كتاب الجنائز. باب فی المسك للميت: ۳۱۵۸: ج ۳ ص ۲۰۰ -

۳۲- باب: الارنب

[۵۲۱۵] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَفْجَنَّا أَرْبَابًا وَمَحْنُ بَيْرِ الظُّهْرَانِ، فَسَعَى الْقَوْمُ فَلَقَّبُوا، فَأَخَذَتْهَا فَجِئْتُ بِهَا إِلَى أَبِي طَلْحَةَ فَذَبَحَهَا، فَبَعَثَ بِوَرَكَيْهَا - أَوْ قَالَ بِفَخِذَيْهَا - إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَبِلَهَا. (ر: ۲۴۳۳)

دسوی (خرگوش) حکم : سوه دجمهور علماء په نیز حلاله ده. حضرت عمرو بن العاص، حضرت عبدالرحمان ابن ابی لیلی او حضرت عکرمه نه ددې کراحت منقول دي، رافعی د حضرت امام ابو حنیفه رضی اللہ عنہ نه ددې حرمت نقل کړې دي لیکن هغه قول درست نه دي، د احنافو په نیزهم خرگوش بلا کراحت جائز دي. (۱)

دا حضرات د خزیمه بن جزء دروایت نه استدلال کوي، «قلت یا رسول الله ما تقول فی الارنب؟ قال لا آکله ولا احرمه، قلت: فان آکل ما لا تحرمه، ولم یار رسول الله؟ قال: (نبئت انها تدمی)،» (۲)

په دې حدیث کښې حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دسوی متعلق فرمائی چې څه دا خورم او نه ئې حرام گنم. ځکه چې ماته دې باره کښې وئیلی شوی دی چې ددې حیض رازی ددې حدیث نه دسوی کراحت باندي دا حضرات استدلال کوي. لیکن ددې سند ضعیف او د حدیث ثابتیدو په صورت کښې به دا کراحت په طبعی کراحت باندي محمول وی. امام ابو یوسف رضی اللہ عنہ په خپل کتاب الاثار کښې روایت نقل کړې دي چې په دې کښې تصریح ده چې یوسری دسوی متعلق او وئیل چې ددې حیض رازی دوی او فرمائیل چې هیڅ هم مه خورئ. (۳)

جا حظ دسوی متعلق فرمائی دایو کال ماده وی او یو کال نر، ددې حیض هم رازی (په دې وجه بعضو دې ته مکروه وئیلی دی)، او کله چې دا اوده کیږی نو ددې سترگې غړیدلې وی. (۴)

۳۳- باب الضب

[۵۲۱۶] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «الضَّبُّ لَسْتُ أَكُلُهُ وَلَا أَحْرَمُهُ». (۶۸۳۹)

[۵۲۱۷] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي أَمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -

(۱) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۳۵) -

(۲) فتح الباری (ج ۹ ص ۸۲۶) -

(۳) اعلاء السنن ج ۱۷ ص ۱۹۴، وتكملة فتح الملهم : ج ۳ ص ۴۳۷، کتاب الصيد والذبائح) -

(۴) کتاب الحيوان للجاحظ : ج ۳ ص ۴۰۶، ج ۳۵۲۹ وعمدة القاری : (ج ۲۱ ص ۱۳۵) -

صلى الله عليه وسلم - بَيَّتَ مَيْمُونَةَ فَأَتَى بِضَبِّ فَحَنُوذٍ، فَأَهْوَى إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِيَدِهِ فَقَالَ بَعْضُ النَّسْوَةِ أَخْبَرُوا رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِمَا يُرِيدُ أَنْ يَأْكُلَ. فَقَالُوا هُوَ ضَبٌّ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَرَفَعَ يَدَهُ، فَقُلْتُ أَحْرَامٌ هُوَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ «لَا، وَلَكِنْ لَمْ يَكُنْ بِأَرْضِ قَوْمِي فَأَجِدُنِي أَعَافُهُ». قَالَ خَالِدٌ فَاجْتَرَدْتُهُ فَأَكَلْتُهُ وَرَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَنْظُرُ. (ر: ۱۵۰۷۶)

د ضب متعلق تفصیل تیرشوی دی

۳۳=باب إِذَا وَقَعَتِ الْفَأْرَةُ فِي السَّمْنِ الْجَامِدِ أَوِ الذَّائِبِ

(۱۵۲۱۸) حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ يُحَدِّثُهُ عَنْ مَيْمُونَةَ أَنَّ فَأْرَةً وَقَعَتْ فِي سَمْنٍ فَمَاتَتْ، فَبَلَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْهَا فَقَالَ «الْقُوَهَا وَمَا حَوْلَهَا وَكُلُوهُ». قِيلَ لِسُفْيَانَ فَإِنَّ مَعْمَرًا يُحَدِّثُهُ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ مَا سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يَقُولُ إِلَّا عَنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ مَيْمُونَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَلَقَدْ سَمِعْتُهُ مِنْهُ مِرَارًا.

(۱۵۲۱۹) حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ الدَّائِبَةِ تَمَوْتُ فِي الزَّيْتِ وَالسَّمْنِ وَهُوَ جَامِدٌ أَوْ غَيْرُ جَامِدٍ، الْفَأْرَةُ أَوْ غَيْرُهَا قَالَ بَلَّغْنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - أَمَرَ بِفَأْرَةٍ مَاتَتْ فِي سَمْنٍ، فَأَمَرَ بِمَا قَرَّبَ مِنْهَا فَطَرِحَ ثُمَّ أَكَلَ، عَنْ حَدِيثِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ.

(۱۵۲۲۰) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ مَيْمُونَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - قَالَتْ سَأَلَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ فَأْرَةٍ سَقَطَتْ فِي سَمْنٍ فَقَالَ «الْقُوَهَا وَمَا حَوْلَهَا وَكُلُوهُ». (ر: ۱۲۳۳)

غور و کنبی که مره و غیره پریوزی نوکه هغه چکه شوی نه وی، مائع او ویلی شوی وی نوداسی صورت کنبی داکثرو علماء په نیزهغه غوری نجس دی، ددی خوراک ترست نه دی او که کلک او چکه زی نودمنگک دو یستلونه پس ددی گیرچاپیره غوری دی ویستلی شی باقی استعمالولی شی (۱) شیری او شهدو و غیره هم داحکم دی. حدیث باب کنبی د سمن جامد حکم بیان شوې دی. نو ابن العربی رحمته (وما حولها) نه استدلال کوی او فرمائی چې ددی نه (سمن جامد) مراد دی خکه چې ما حول په سمن جامد کنبی متعین کولی شی سمن مائع کنبی دما حول تعین نه شی کولی (۱) -

(۱) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۸) وفتح الباری ج ۹ ص ۷۳۵ -
(۱) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۸) وفتح الباری ج ۹ ص ۷۳۵ -

باقی دگیر چاپیره نه خومره غوری ویستل پکاردی. په دې سلسله کښې څه مخصوص مقدار منقول نه دې بلکه دامبتلی به رانې باندي منحصر دې، د حضرت عطاء بن یسار نه یومرسل روایت نقل کړې دې چې یوکف (تلی)، په قدر دې رواو ویستلې شی. (۱) —

طبرانی د حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه نه یومر فوع روایت نقل کړې دې چې دواړه تلی دی یوخانې کړې شی ددریولیو هومره دې راویستلې شی لیکن سند ضعیف دې. (۲) —

بعضې حضراتو سمن جامد او مائع کښې فرق نه دې کړې او وائی چې حدیث باب کښې مطلقاً (القوها و ماحولها و کوهه) فرمائیلی دی. لهدا سمن مائع هم د (ماحول) ویستلو سره پاکېږي. (۳) لیکن جمهور وائی چې حدیث باب کښې د سمن جامد حکم بیان شوی دې. او ددی دلیل د حضرت ابو هریره رضی الله عنه روایت دې، چې په هغې کښې تصریح راغلی ده. نو په هغې کښې دی چې (اذا وقعت الفارقة فی السمن فان کان جامداً فالقوها و ماحولها و ان کان مائعاً فلا تقر به) (۴)

په دې کښې د جامد او مائع فرق صراحتاً بیان کړې شوی دې. د حضرت امام بخاری رحمته الله علیه مسلک: ① حضرت امام بخاری رحمته الله علیه چونکه ترجمه الباب کښې سمن جامد او ذائب دواړو ذکر کړی دی. ددې وجې بعضې حضراتو وئیلې دی چې ددوی په نیز جامد او ذائب د دواړو حکم یو دې او هغه دا چې نجاست پریوتلو سره غوری ناپاک نه وی که جامد وی او که مائع.

② بعضو شراحو فرمائیلی دی چې د حضرت امام بخاری رحمته الله علیه مسلک د جمهور و مطابق دې. حضرت امام بخاری رحمته الله علیه په ترجمه الباب کښې سمن جامد او ذائب دواړو ذکر کړې دې، حدیث باب نه صرف سمن جامد حکم معلوم شو (ځکه چې هغه سمن جامد سره متعلق دی) چې په دې کښې که نجاست پریوزی نو غوری به نجس شی، ماحول لره داخوا کولونه پس خوړل ئې جائز دی. ددې مفهوم مخالف دا دې که هغه غوری مائع دی نو نجاست پریوتلو سره به نجس شی. گویا چې حضرت امام بخاری رحمته الله علیه د حدیث مفهوم سره نور اجزاء سمن مائع حکم د جمهور و مطابق ثابت کړو. نو مولانا رشید احمد گنگوهی رحمته الله علیه فرمائی چې:

(دلالة الرواية على جزئ الترجمة ظاهرة فان الحولية لا تتحقق الا في الجامد فعلم ان الذائب لا يفتي طاهراً)

④ مولانا انور شاه کشمیری رحمته الله علیه فرمائی چې حضرت امام بخاری رحمته الله علیه اصل کښې نجاست جامده او نجاست مائعه کښې فرق کول غواړی که نجاست جامده پریوزی نو غوری ناپاک نه وی که غوری جامد وی او که مائع. او که نجاست مائع پریوزی نو غوری به نجس وی نو مې پریوتلو سره به نجس نه وی ځکه چې هغه نجس جامد دې. نو فیض الباری کښې دی چې:

(۱) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۸) وفتح الباری ج ۹ ص ۷۳۵)

(۲) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۸) وفتح الباری ج ۹ ص ۷۳۵)

(۳) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۸)

(۴) سنن ابی داود کتاب الاطعمة باب فی الفارقة تقع فی السمن (رقم الحدیث: ۳۸۴۲) —

«وقد مرمتی انه اختار الرواية غير المشهورة عن احمد وهي الفرق بين النجاسة الجامدة والمائعة فالاولى لان نجس سواء وقعت في الجامد او الذائب وتنجس الثانية وعليها حمل تبويب المصنف في الطهارة بوقوع الفارة اولافانها نجاسة وبالبول في الماء الراكد ثانيا فانه نجاسة مائعة فكانه اشار بالفرق بينهما وتاويل هذه الترجمة عندي انه ذكر فيها الجامد لكون الحديث فيه عنده فان القاء ماحولها لا يمكن الا في الجامد ثم ذكر الذائب ولم يذكر حكمه لينظر فيه الناظر اما الزهري فانه وان سئل عن السمن مطلقا لكنه لکن لم يجب

الا عن الجامد ولم يذكر للمائع حكما وذلك لانه حديث البخاري يدل بمفهومه على ان المائع يتنجس» (۱) چې په گومو غوړو کښې نجاست پريوزی نو دهغې نه دانتفاع حکم سمن مانع (وييلي شوی غوړو) کښې که مړه پويوزی نو د جمهورو په نيزهغه ناپاک شی ليکن په دې کښې اختلاف دې چې ددې غوړو نه څه فائده حاصلولې شی که نه؟

① دامام احمد رضي الله عنه په نيز دداسې قسمه غوړو نه هيڅ قسمه فائده حاصلول صحيح نه دی (۲) ځکه چې د حضرت ابوهريره رضي الله عنه په روايت کښې صراحت سره دی .. وان کان مائعا فلا تقربوه، ليکن جمهور وائی چې ددې نه ،، فلا تقربوه للاكل،، مراد دې. د خوراک نه ممانعت دې، دانتفاع نه نه -

د حضرت امام مالک رضي الله عنه په نيز داسې غوړو نه مطلقا څه قسم فائده حاصلول درست نه دی. (۳) ځکه چې بعضو روايتونو کښې دی چې (ان الله تعالى اذا حراما كل شيء حراما ثم نه) چې د کوم څيز خوړل حرام دی، دهغې ثمن هم حرام دی. او چونکه دداسې غوړو استعمال صحيح نه دې لهذا ددې بيع هم درست نه ده. حنيفه وائی چې په دې حديث کښې دنجس لعينه حکم بيان شوې دې. او مذکوره غوړی نجس لعينه نه دی. (۴)

د حضرت حنيفه په نيز د خوراک نه علاوه داسې قسمه غوړو نه هر قسم فائده اخستل جائز دی. (۵)

ځکه چې بعضو روايتونو کښې دا الفاظ هم راغلي دي چې (وان كان السمن مائعا استغوا به ولا تاكلوه) او يوروايت کښې ددې تيلو متعلق راغلی دی چې په هغې کښې منگړ پريوتې وی (فاستصحبوا به وادهنوا به) (۶)

۱) فيض الباری (ج ۴ ص ۳۴۴). لامع الدراری : عمدة القاری : (ج ۲۱ ص ۴۲۱، تعليقات لامع الدراری : ج ۹ ص ۴۲۲).

۲) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۳۸) -

۳) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۸

۴) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۸

۵) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۸

۶) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۸

استصبح چراغ بلولوته وائی، یعنی داسی غوری اوتیل چي هغی سره چراغ وغيره بلول صحیح دی.

(رقیل لسفیان فان معمرًا يحدثه عن الزهري عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة رضي الله عنه قال ما سمعت الزهري

رضي الله عنه يقول الا عن عبيد الله عن ابن عباس رضي الله عنهما عن ميمونة عن النبي صلى الله عليه وسلم ولقد سمعت منه مراراً)

حديث باب سفیان بن عینیہ زهري عن عبيد الله بن عباس رضي الله عنهما په طريق باندي نقل کړې دي، چې دسفیان نه تپوس او کړوچي معمر دا حديث زهري عن سعيد المسيب عن ابي هريره په طريق باندي نقل کوي، نوسفیان او وئیل چي مادا حديث دزهري نه، عبيد الله عن ابن عباس رضي الله عنهما په طريقه مې خوخله آوریدلې دي.

۳۵ - باب الوسم والعلم في الصورة

[۵۲۲۱] حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ حَنْظَلَةَ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي عُمَرَ أَنَّهُ كَرِهَ أَنْ تُعَلَّمَ الصُّورَةُ. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ تُضْرَبَ تَابَعَهُ فَتَيَّبَهُ حَدَّثَنَا الْعَنْقَزِيُّ عَنْ حَنْظَلَةَ وَقَالَ تُضْرَبُ الصُّورَةُ.

[۵۲۲۲] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِأَخْرَجِي يُحَنِّكُهُ، وَهُوَ فِي مِرْبَدِلِهِ، فَرَأَيْتُهُ يَسْمُ شَاءً - حَبْتَهُ قَالَ - فِي آذَانَيْهَا. [۱۴۳۱]

قوله: وسم: دواو په فتح اودسين په سکون سره، او علم دواو ويومعنی ده. یعنی علامت اونشان (۱)

ابن الاثير فرمائی چې وسم خاص او علم به عام وی. (۲)

دصورت نه مخ مراد دي. (دسم فی الوجه بالاجماع منهي عنه) دي. دسړی مخ لره داغل يا پرې نشان لگول مطلقاً حرام دی.

مسلم شريف کښې دی چې حضرت جابر رضي الله عنه حديث دي چې حضور نبی کریم صلى الله عليه وسلم يوخر سره تير شو او وې کتل چې هغه ته چا په مخ باندي داغ ورکړې دي نو حضور نبی کریم صلى الله عليه وسلم او فرمائیل چې لعن الله الذي وسمه (۳)

دمخ نه علاو د خناورو دنور بدن په څه حصه باندي داغ لگول که چاتاخه فائده ورکولودپاره وی نوجائز دي ليکن په دي شرط چې هغه نشان کم وی، که کم نه وی نو د حضرت امام ابو حنيفه رضي الله عنه په نيز مکروه دي ځکه چې په دي کښې دحيوان تعذيب هم دي. اودامثله کښې

(۱) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۳۸

(۲) النهاية لابن الاثير: ج ۵ ص ۱۷۶ -

(۳) صحيح مسلم (مع التكملة) كتاب اللباس والزينة باب النهي عنه ضرب الحيوان في وجهه: ج ۴ ص ۱۸۲

هم رازی او تعذیب د حیوان او مثله د واره منهی عنه دی (۱) جمهور وائی چي هغه نهی عام ده او حدیث وسم خاص دی (۲)

قوله: وقال ابن عمر نهی النبی ﷺ ان تضرب: داماقبل سندسره متصل دی. حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی چي حضور نبی کریم ﷺ منع فرمائیلې ده په مخ وهل په دي روایت کښې (ان تضرب) دي مفعول به ذکر نه دي. د دي وجې حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ مخکښې د ابن قتیبه روایت نقل کوي چي په هغې کښې (د الوجه) تصریح ده. (تابعه ابن قتیبه) یعنی ابن قتیبه د حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ د شیخ عبید الله بن موسی متابعت کړې دي.

قوله: عنقزی: دعین فتحه، نون ساکن، دقاف فتحه سره، (عنقن طرفته منسوب ده. دا يو خوشبو دار وانبو ته وائی چونکه هغوی به دا وانبه خوځولود دي وجې دي طرفته منسوب شو. (۳) ابن حبان دوی په کتاب الثقات کښې ذکر کړي دي (۴) حضرت امام احمد بن حنبل رحمته اللہ علیہ او امام نسائی رحمته اللہ علیہ د دي توثیق کړي ده. (۵)

قوله: دخلت على النبي ﷺ بأخلى: دا د حضرت انس رضی اللہ عنہ مور شریک روروو. د دوی نوم عبد الله بن ابي طلحه وو.

قوله: حسبته قال في آذانها: دا د شعبه قول دي. (حسبته) کښې دننه ضمير منصوب هشام بن زيد طرفته راجع دي. شعبه فرمائی چي حماخيال دادي چي هشام بن زيد د (في آذانها) الفاظ هم وئيلي وو. یعنی حضور نبی کریم ﷺ د چيلی غوړونه داغل، حضرت حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی چي: ((هذا محل الترجمة وهو العذول عن الوسم في الوجه الى الاذن فيتفاد منه ان الاذن ليست من الوجه)) (۶)

قوله: مرید: (دميم زير، دراء په سکون او د باء په فتحه سره، دا ونبانو بارې ته وائی - که يو جماعت ته غنيمت ملاؤ شو او په هغې کښې څه کسانو دنور ملگرو د تپوس او جازت نه بغير د غنيمت چيلی يا اوبنان وغيره ذبح کړي نو د دي خوراک جائز نه دي. ځکه چي د تقسيم نه وړاندي هغه د ټولو مشترک مال وي. د ټولو د اجازت نه بغير په دي کښې د څه قسمه تصرف اختيار نه دي حاصل، (۷)

(۱) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۴۰، ۱۳۹ -

(۲) فتح الباری ج ۹ ص ۸۲۸ -

(۳) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۴۰، ۱۳۹ و فتح الباری ج ۹ ص ۸۳۷ -

(۴) ثقات ابن حبان (ج ۸ ص ۴۸۲).

(۵) الجرح والتعديل: ۶ الترجمة: ۱۴۵۰، وتهذيب الكمال: ج ۲۲ ص ۲۲۲، رقم الترجمة: (۴۴۴۴) -

(۶) فتح الباری ج ۹ ص ۸۳۸ -

(۷) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۴۱) -

د حضرت رافع په حدیث کښې دی چې حضور اکرم ﷺ د داسې کونکو کتوئ التبه کړې وې. ځکه چې هغوی اجازت نه وو اغستی چې تفصیل ئې وړاندې تیر شوې دې -

بَابُ إِذَا أَصَابَ قَوْمٌ غَنِيمَةً فَذَبَحَ بَعْضُهُمْ غَنِمًا أَوْ إِيلاً بغيرِ أمرٍ أصحابِهِمْ لَمْ تُؤْكَلْ

لِحَدِيثِ رَافِعٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقَالَ طَاوُسٌ وَعِكرَمَةُ فِي ذَبِيحَةِ السَّارِقِ اطْرَحُوهُ.

[۵۲۲۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوِسِ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْرُوقٍ عَنْ عَبَّاسِ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِنَّا نَلْقَى الْعَدُوَّ غَدًا، وَلَيْسَ مَعَنَا مَدَى. فَقَالَ «مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ فَكُلُوا، مَا لَمْ يَكُنْ مِنْ وَلاَ ظُفْرٍ، وَسَاحِدُكُمْ عَنْ ذَلِكَ، أَمَا السِّنُّ فَعَظْمٌ، وَأَمَا الظُّفْرُ فَمَدَى الْحَبْشَةِ». وَتَقَدَّمَ سَرَعَانُ النَّاسِ فَأَصَابُوا مِنَ الْغَنَائِمِ وَالنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي آخِرِ النَّاسِ فَنَصَبُوا قُدُودًا فَأَمَرَهُمْ بِهَا فَأَكْفَشَتْ وَقَسَمَ بَيْنَهُمْ وَعَدَلَ بغيرِ إِعْثَرِ شَيْءٍ، ثُمَّ نَدَى بغيرِ مِنْ أُوَيْلِ الْقَوْمِ وَلَمْ يَكُنْ مَعَهُمْ خَيْلٌ فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فحَبَسَهُ اللَّهُ. فَقَالَ «إِنَّ هَذِهِ الْبَهَائِمِ أُوَيْدُكَ وَأُوَيْدُ الْوَحْشِ فَمَا فَعَلَ مِنْهَا هَذَا فَا فَعَلُوا مِثْلَ هَذَا». [ر: ۲۳۵۶]

قوله: وَقَالَ طَاوُسٌ وَعِكرَمَةُ فِي ذَبِيحَةِ السَّارِقِ اطْرَحُوهُ: طاووس او عكرمه دغل

د ذبيحه متعلق فرمائی چې دا او غورزوئی، یعنی دا مه خوړئ. دا حکم دهغه ذبيحه متعلق دې چې نه د مملوک وی او نه د مالک د طرفنه هغه وکیل وی لهذا چې کوم سړی ته ولایت یا وکالت حاصل نه وی. دهغه ذبيحه درست نه ده. عبدالرزاق د طاووس او عكرمه داتعلق موصول نقل کړې دې (۱)

قوله: مرید: دمیم زيردراء سکون اوباء فتحه سره، داوېس بار ته وائی یوډلې ته مال

دغنیمت ملاوښی اوپه دوی کښې څه خلق دنورو ملگرونه تپوس او کړی اودهغوی دداجازت نه بغيردغنیمت چیلئ یا اوېس ذبح کړی نودهغې خوراک جائز نه دې. ځکه چې دتقسیم نه مخکښې هغه ټول مشترکه مال دې یوته دبل داجازت نه بغيرپه هغې کښې دتصرف کولو اختیار حاصل نه دې (۲)

د حضرت نافع حدیث کښې دی چې حضور نبی کریم ﷺ داشان کولو والوباندې کتوئ التبه کړې وی. ځکه چې هغوی اجازت نه وواختې چې دهغې تفصیل تیر شوې دې

(۱) فتح الباری: ج ۹ ص ۱۴۱ -

(۲) عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۴۱) -

٣٧=باب إِذَا نَدَّ بَعِيرٌ لِقَوْمٍ فَرَمَاهُ بَعْضُهُمْ بِسَهْمٍ فَقَتَلَهُ فَأَرَادَ إِصْلَاحَهُمْ فَهُوَ جَائِزٌ
يُخَيَّرُ رَافِعٌ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم -.

[٥٢٢٤] حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْقَنَافِسِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ عَنْ
عَبَّاسِ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله
عليه وسلم - فِي سَفَرٍ فَنَدَّ بَعِيرٌ مِنَ الْإِبِلِ - قَالَ - فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ، قَالَ ثُمَّ قَالَ «
إِنَّ هَذَا أَوْبِدٌ كَأَوْبِدِ الْوَحْشِ فَمَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا فَاصْنَعُوا بِهِ هَكَذَا» . قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ
إِنَّا نَكُونُ فِي الْمَغَازِي وَالْأَسْفَارِ فَنُرِيدُ أَنْ نَذْبَحَ فَلَا تَكُونُ مَدَى قَالَ «أَرَأَيْتَ مَا نَهَى - أَوْ
أَنْهَى - الدَّمَ وَذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ فَكُلْ، غَيْرَ السِّنِّ وَالظُّفْرِ، فَإِنَّ السِّنَّ عَظْمٌ، وَالظُّفْرَ مَدَى
الْحَبَشَةِ» . [ر: ١٢٣٥٦]

که دیوقوم اوبن اوتبتی اوبه هغوی کنی یوکس په غشی اولی اوددی نه مقصد ددوی
نیگړه وی نو داددی حدیث په بناء جائز دی چې کوم حضرت رافع حضور نبی کریم ﷺ نه
نقل کړې دي (فاراد صلاحهم) یعنی دي سړی لره دقوم مقصد معلوم شو اوددوی نیگړې دپاره
هغه دا اوبن را ایسار ولودپاره هغه اولی نو دا جائز دی او ویشته والا به ضامن نه وی لیکن
که دا جازت نه بغيرې اویشتلو نو ضامن به وی (١) دا حدیث مخکنې باب کنې تیر شوې دي

٣٨=باب أَكْلُ الْمُضْطَرِّ

لِقَوْلِهِ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ
تَعْبُدُونَ * إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَيْزِرِ وَمَا آهَلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَن اضْطَرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا
عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ)،

وَقَالَ (فَمَن اضْطَرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ) وَقَوْلُهُ (فَكُلُوا مِنَّا ذِكْرَ اسْمِ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ
كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ * وَمَا لَكُمْ أَنْ لَا تَأْكُلُوا مِنَّا ذِكْرَ اسْمِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَضَّلَ لَكُمْ مَا
حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطَرُّرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنْ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ
بِالْمُعْتَدِينَ)

(قُلْ لَا أَجِدُ فِي أُوحِيَ إِلَيَّ فَحَرَّمَ عَلَيَّ طَاعِمًا يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ
خَيْزِرٍ فَإِنَّهُ رَجَسٌ أَوْ فِسْقًا أَهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَن اضْطَرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ).
وَقَالَ (فَكُلُوا مِنَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ * إِنَّمَا
حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَيْزِرِ وَمَا آهَلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَن اضْطَرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ)

مضطر کوم یو سرې دې : مضطر هغه سرې ته وائی چې داسې حالت کښې وی که هغه څه ونه خوری نو دده دهلکیدو خطر ه وی. داد جمهورو مسلک دې. بعضو مالکیه ددریو ورځو قید لگولې دې چې کوم سرې ته په حالت اضطرار کښې حلال څیز دخوپولو ملاؤ نشی نو هغه ته مضطر وائی. (۱) که یو حلال څیز نه ملاویږی نو حرام څیز په قدر د ضرورت د استعمالولو اجازت دې د حضرت امام مالک رحمته الله علیه په نیز په مړه څپته خوراک کولې شی دامام شافعی رحمته الله علیه یو قول ددې مطابق هم دې د حنفیه په نیز صرف دومره خوراک کولې شی چې دې سره دهغه بدن کښې د ژوند یو لحمه برقرار پاتې شی ځکه چې د قرآن پاک آیت (غیر باغ و لا عاد) د ا قید لگولې دې چې هغه د خوراک لذت متلاشی نه وی اونه د حدنه تجاوز کولو والا وی. (۲)

دا شان د سورت مائده آیت کښې (غیر متجانف) الفاظ دی «متجانف لاهم» تفسیر دا کړې شوې دې چې د حد نه زیاتی اونکړی. (۳)

حضرت امام بخاری رحمته الله علیه د سورة بقره، سورة مائده، سورة انعام او سورة نحل ددې څلورو واړو سورتونو آیتونو ذکر فرمائیلی دی چې په هغې کښې د مضطر احکام بیان شوی دی. د حرام څیز په طور دوائی استعمالولو شرطونه : چې دکوم سرې ځان په خطر کښې وی. هغه د ځان بچ کولو والا حرام څیز په طور دوائی استعمالولې شی. لیکن فقهاء کرامو ددې دپاره پنځه شرطونه لیکلی دی :

① حالت اضطرار کښې وی یعنی دهغه ځان په خطر کښې وی.

② بله څه دوائی کار نه ورکوی یا موجود نه وی.

③ دې دوائی سره د مرض ښه کیدل یقنی وی.

④ ددې استعمال سره لذت حاصلول مقصود نه وی.

⑤ اود ضرورت نه دې زیات استعمال نه کړی. (۴)

دا اضطراری حالت مسئله خو مذکوره شرطونو سره دنص قرآن پاک نه ثابت او اجماعی حکم دې. لیکن عامو بیمارو کښې هم ناپاک یا حرامه دوائی استعمالول جائز دې یانه؟ په دې مسئله کښې فقهای کرامو اختلاف کړې دی. اکثر فقهای کرامو فرمائیلی دی چې اضطرار او مذکوره شرطونه نه بغیر د حرامې دوائی استعمال جائز نه دی بعضې نورو فقهای

(۱) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۴۱

(۲) فمن اضطر غیر باغ و لا عاد ای فی غیر یعنی و لا عدوان مجاوزة الحد فلا اثم علیه فی ذالک قال مجاهد فمن اضطر غیر و لا عاد قاطعاً للسیبیل او مفارقاً للائمة او خار جانی کعصية الله تعالى. و لا عاد متزود منها وقیل غیر فی اکلها شهوة وتلذذ و لا عاد و لا یاکل حتی یشیع ولكن بالک ما یسک مقه (وانظر عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۴۳)

(۳) فتح الباری ج ۹ ص ۸۴۰.

(۴) معارف القرآن ج ۲ ص ۳۲۶ -

کرامودې ته جائزوئیلی دی لیکن دهغوی مسلک ضعیف دې نواصل حکم هم دادې چې عاموبیمارو کنبې تر کمه پورې چې حالت اضطرار مذکورہ شرطونه موجود نه وی. د حرامني دوائی استعمال جائز نه دې.

فقہائي متاخرينو موجوده زمانه کنبې د حرامو اوناپاکو دوايانود کثرت او ابتلاء عام او د عوامو د ضعف باندې نظراچولونه پس ئې ددې اجازت ورکړې دې چې بل څه حلال او پاکه دوائی ددې مرض دپاره کارورکونکې نه وی موجوده نو علامه شامی رحمته الله علیه لیکي چې:

وختلف في التداوي بالبحر ومظاهر المذهب المنعم كما في رضاع البحر ولكن نقل المصنف ثم وهنأ عن الحاوي

قیل یرخص اذ علم فيه الشفاء ولم يعلم دواء اخر كما رخص في الخبر للعشان وعليه الفتوى

یعنی حرام څیزونه په طور دوائی استعمالولو کنبې اختلاف دې او ظاهر مذهب کنبې ددې ممانعت راغلې دې لکه څنگه چې بحرائق کتاب ارضاع کنبې مذکور دی لیکن مصنف تنویر ددې ځاځې رضع کنبې هم اودلته هم حاوی نه نقل کړی دی چې بعضو عالمانو فرمائیلی دی چې دوائی او علاج دپاره د حرامو څیزونو استعمال په دې شرط باندې جائز دې چې ددې دوائی استعمال سره شفاء عادتاً یقینی وی او څه حلاله دوائی اوددې بدل نه شی کیدې لکه څنگه چې د تبری دپاره د شرابو گوټ د څکلوا اجازت ورکړې شوې دې او هم په دې باندې فتوی ده.

مذکوره تفصیل نه دهغه ټولو انگریزی دوائی استعمال معلوم شو چې یورپ وغیره نه راځي چې په هغې شراب وغیره نجس څیزونه معلوم وی او یقینی وی او چې په کومو دوايانو کنبې د حرام اونجس اجزاء و جزدمشکوک وی. دهغې په استعمال کنبې نورزیات گنجائش دې بیا هم احتیاط بهر حال احتیاط دې خصوصاً چې کله چاته څه شدید ضرورت نه وی. (۱)

(۱) معارف القرآن ج ۱ ص ۴۲۷، ۴۲۶) —

۷۶- کتاب الاضاحی

[الاحادیث: ۵۲۲۵، ۵۲۲۶]

په کتاب الاضاحی کښې شپاړس بابونه دي او څلور څلویښت مرفوع احادیث دي په دې کښې پنځلس معلق دي او باقی موصول دي اته دیرش احادیث په کښې مکرر دي او پنځه په اول ځل راغلي دي په دې کښې څلور متفق علیه دي. د صاحبونو رضی الله عنہم او تابعینو وغیره په دې کښې اووه اثار دي.

بسم الله الرحمن الرحيم
کتاب الاضاحی
باب سنّة الاضحیّة

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ هِيَ سُنَّةٌ وَمَعْرُوفٌ.

[۵۲۲۵] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ زُبَيْدِ الْإِيَامِيِّ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنِ الْبَرَاءِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنَّ أَوَّلَ مَا تَبْدَأُ بِهِ فِي يَوْمِنَا هَذَا أَنْ نُصَلِّيَ ثُمَّ نَرْجِعَ فَنَتَمَحَّرَ، مَنْ فَعَلَهُ فَقَدْ أَصَابَ سُنَّتَنَا، وَمَنْ ذَبَحَ قَبْلَ فَإِنَّمَا هُوَ لَحْمٌ قَدَّمَهُ لِأَهْلِيهِ، لَيْسَ مِنَ التُّسُكِ فِي شَيْءٍ». فَقَامَ أَبُو بُرْدَةَ بْنُ نِيَّارٍ وَقَدْ ذَبَحَ فَقَالَ إِنَّ عِنْدِي جَذَعَةٌ. فَقَالَ «أَذْبَحْهَا وَلَنْ تَجْزِيَ عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ».

قَالَ مُطَرِّفٌ عَنْ عَامِرٍ عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ ذَبَحَ بَعْدَ الصَّلَاةِ تَمَرْتُسُكُهُ، وَأَصَابَ سُنَّةَ الْمُسْلِمِينَ».

[۵۲۲۶] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَإِنَّمَا ذَبَحَ لِنَفْسِهِ، وَمَنْ ذَبَحَ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَقَدْ تَمَرْتُسُكُهُ، وَأَصَابَ سُنَّةَ الْمُسْلِمِينَ». [ر: ۹۱۱]

قوله: اضاحی: جمع د، اضحیة، ده او په دې کښې څلور لغات دي

- ① اضحیة (بضم الهمزة)، ددې جمع (اضاحی)، ده.
- ② اضحیة (بکسر الهمزة)، ددې جمع هم (اضاحی)، ده.
- ③ اضحاة په وزن د (ارطاة)، ددې جمع (اضحی، راخی)، (وبه سمی یوم الاضحی)،
- ④ ضحیة په وزن د (غشیة)، ددې جمع (ضحایا، راخی) (١)

(١) اوگوری لسان العرب: ج ۱۹ ص ۲۱۱) وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۴۴) وشرح مسلم للنووی (ج ۲ ص ۱۵۳)

دنته نعت کنبی ضحیه هغه چیلنی ته وائی چې هغه دضحوة، یعنی خابنت په وخت کنبی
ذبح کونې شی

صطلاح فقیه کنبی داضحیه تعریف دادې چې (ذهب حیوان مخصوص بنیه القریب علی وقت مخصوص)^(۱)
قربانی واجب ده که سنت؟ ① دامام ابوحنیفه رحمته په نیز قربانی په مالدار کس باندي واجب
ده دامام مالک رحمته یو روایت هم ددې مطابق دې (۲)
② دامام شافعی او امام احمد او په احنافو کنبی دصاحبینو رضی الله عنهم په نیز قربانی سنت ده (۳)
دامام مالک یو قول هم ددې مطابق دې (۴)
داحضرات په لاندینی احادیثو باندي استدلال کوی:

① دصحیح مسلم په روایت کنبی دی (من اراد ان یضحی فدخل العشر، فلا یأخذ من شعرة ولا بشمته
شیار) په دې حدیث کنبی ئې قربانی په ارادې پورې معلق کړې ده حال داچې واجب معلق
بالاراده نشی کولې معلومه شوه چې قربانی سنت ده (۵)
خودا استدلال ضعیف دې ځکه چې ارادې اطلاق عدم وجوب لره مستلزم نه دې دامر
واجب ادا کول هم په ارادې پورې معلق کولې شی لکه څنگه چې دحج په باره کنبی دی (من
اراد ان یحج فلیعجل)^(۶) دلته ارادې لفظ داطلاق نه عدم وجوب مراد نه دې دغه شان په (من
اراد ان یضحی، کنبی هم مراد دادې چې کوم کس دقربانی اراده لری برابر ده که هغه په ده
باندي واجب وی او که نه وی نوهغه دې ویخته وغیره د ذوالحجې په اولنی لسو ورځو کنبی
نه کت کوی (اراد) لفظ دعموم دپاره استعمال شوې دې دې دپاره چې واجب او غیره واجب
دواړه په دې کنبی راشی (۷)
② داحضرات دویم استدلال دسنن دارقطنی په روایت سره کوی نبی صلی الله علیه و آله وسلم فرمائیلی دی:

(عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۴۴) قال القسطلانی قال عیاض سمیت بذلك لانها تفعل فی الضحی وهو ارتفاع
النهار سمیت بزمان فعلها (ارشاد الساری ج ۱۲ ص ۳۰۰) -

(اوگورنی الدرالمختار کتاب الاضحیه: ج ۵ ص ۲۱۹، وفتح القدير کتاب الاضحیه: ج ۸ ص ۴۲۴)

(عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۴۴) واز جزالمسالک کتاب الضحایا (ج ۹ ص ۲۲۵) وشرح مسلم للنووی (ج ۲ ص ۱۵۳)
(تکملة فتح الملهم (ج ۳ ص ۵۴۷) - وبداية المجتهد کتاب الضحایا باب حکم الضحایا (ج ۱ ص ۴۲۹) والمغنی

لابن قدامة (ج ۹ ص ۳۴۵) والمجموع شرح المهدب کتاب الاضاحی (ج ۸ ص ۳۵۰) -

(بدایع المجتهد کتاب الضحایا باب حکم الضحایا (ج ۱ ص ۴۳۹) والمجموع شرح المهدب (۳۵۰/۱۸) -

(صحیح مسلم کتاب الاضاحی باب النهی فی من دخل علیه عشر ذی الحجة رقم الحدیث ۱۹۷۷)
(ج ۳ ص ۱۵۶۵) -

(المغنی لابن قدامة کتاب الاضاحی (ج ۹ ص ۳۴۵) -

(المغنی لابن قدامة کتاب الاضاحی (ج ۹ ص ۳۴۵) -

(بذل المجهود دتکملة فتح الملهم)

(ثلاث كتب على وهن لكم تطوع: الوتر، والنحر، وركعتا الفجر) (۱)

خودا حدیث ضعیف دې چې قابل د حجت نه دې (۲)، او هلې سیلې التسلیم دامام صاحب د طرفه ددې جواب دادې چې په دې حدیث کښې... (کتبت) لفظ راغلي دې کوم چې د فرض د پاره راځي، یعنی دادې څیزونه زما د پاره فرض دی او ستاسو د پاره فرض نه دی نو په دې سره دامت په حق کښې د فرضیت نفی کيږي دوجوب نفی نه کيږي د فرض او وجوب په مینځ فرق واضح دې (۳)

⑤ ددې حضرت اتودریم استدلال د حضرت صدیق اکبر او فاروق اعظم رضی اللہ عنہما اثرباندي کيږي چې هغوی صرف یو یادوه کاله قربانی کړې ده مستقل قربانی ئې نه ده کړې (۴)
ددې جواب دا ورکړې شوې دې چې قربانی په موسر (مالدار)، واجبیري اودا دواړه موسر نه وو ځکه چې دواړو حضرتانو به د بیت المال نه په قدر د کفایت وظيفه اخستله، د مالداري په اندازه نه ئې اخستله (۵)

د وجوب دلائل : ① په قرآن کریم کښې دی (فصل لربك وانحر)، انحر، (قربانی کوه) امر دې او امر دوجوب د پاره ارځي (۶) ددې تقاضا خودا ده چې قربانی فرض خو چونکه د نحر په تفسیر کښې نور اقوال هم شته، ددې وجې ددې په دلالت کښې ظنیت راغلو، نو ددې نه صرف وجوب ثابتيږي.

② د ابن ماجه په مرفوع روایت کښې دې (من كان له سعة ولم يضح فلا يقربن مصلانا) (۷) حاکم ددې حدیث تصحیح کړې ده (۸)، او حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائيلى دی (و رجاله ثقات) (په دې حدیث کښې داستطاعت باوجودد قربانی نه کونکو د پاره وعید بیان شوې دې چې هغه دې زمونږ عید گاه ته نه راځي او وعید په ترک د واجب باندي راځي.

③ حجة الوداع په موقع باندي نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائيلى ((يا ايها الناس على كل اهل بيت في كل عام اضحاة وعترة...)) (دوجوب د پاره راځي نو بیا... عتیره... خو منسوخ شوه خودا ضحیه په نسخ باندي څه دلیل نشته (۹))

(۱) سنن الدارقطني، کتاب الوتر باب صفة الوتر وانه ليس بفرض... الخ رقم الحديث (ج ۲ - ۱ - ۲۱) -

(۲) فتح الباری (۱۰ ص ۴) -

(۳) بذل المجهود کتاب الضحایا (ج ۱۳ ص ۷) -

(۴) بذل المجهود کتاب الضحایا (ج ۱۳ ص ۶) -

(۵) بذل المجهود کتاب الضحایا (ج ۱۳ ص ۸) -

(۶) تفسیر طبری (ج ۳۰ ص ۲۱۱) -

(۷) سنن ابن ماجه کتاب الاضاحی واجب ام لارقم الحديث (۳۱۲۳) (ج ۲ ص ۴۴ - ۱۰۴) -

(۸) فتح الباری (ج ۴ ص ۱۰) -

(۹) فتح الباری (ج ۴ ص ۱۰) -

(۱۰) فتح الباری (ج ۴ ص ۱۰) - بذل المجهود کتاب الضحایا (ج ۱۳ ص ۷) -

عتیرة درجب په میاشت کنبی قربانی ته وائی ددی تفصیل په عقیقه کنبی تیر شوې دې
 ⑤ حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما حدیث دې (اقام رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم بالمدينة عشر سنین یضحی) دا حدیث په
 مواظبت دلالت کوی او مواظبت بغیر د ترک نه دلیل دوجوب دې

قوله: قال ابن عمر هي سنة ومعروف: حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی چې
 قربانی سنت اونیکی ده علامه عینی رحمته اللہ علیہ فرمائی «المعروف اسم جامع لكل ما عرف من طاعة الله
 عزوجل والتقرب اليه والاحسان الى الناس، ولكل ما ندب اليه الشراء ونهى عنه من المحسنات والمقبحات
 وهو من الصفات الغالبة اي امر معروف بين الناس اذ ارواه، لا ينكره» (۱)

حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما دا تعلیق حماد بن ابی سلمه موصولا نقل کړې دې (۲)

باب قِسْمَةِ الْإِمَامِ الْأَضَاحِيِّ بَيْنَ النَّاسِ

۵۲۲۷] حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ بَعْجَةَ الْجَنِينِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ
 عَامِرِ الْجَنِينِ قَالَ قَسَمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَ أَضْحَايِهِ ضَحَايَا، فَصَارَتْ لِعُقْبَةَ
 جَذَعَةً. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَارَتْ جَذَعَةً. قَالَ «ضَحِيحًا» [ار: ۲۱۷۸]

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په حضرات صحابه کرامو رضی اللہ عنہم کنبی دقربانی خاروی تقسیم کړل. مالدارنو ته
 خوبه ئې دمال فئ نه ورکړې وی او غریبانانو ته دصدقې دمال نه. امام بخاری رحمته اللہ علیہ دباب
 قائم کړل او دقربانی داهمیت طرف ته ئې اشاره او کړه چې دنبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په دې موقع
 دقربانی خاروی په صحابه کرامو کنبی تقسیم کولو دپاره وو. علامه عینی رحمته اللہ علیہ لیکي

(دانا اراد البخاری،، والله علم،، ان اعطاء الشارح اضحایا لاصحابه دلیل علی تاكدها وندبهم اليها)
 دببعده بن عبدالله په بخاری کنبی صرف دایو حدیث دې امام نسائی ابن حبان، علامه ذهبی
 او حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ دده توثیق کړې دې په یوسل هجری کنبی دوی وفات شوی دی (۳)

- ۳ باب: الْأُضْحِيَّةُ لِلْمَسَافِرِ وَالنِّسَاءِ

۵۲۲۸] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ -
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - دَخَلَ عَلَيْهَا وَحَاضَتْ بِسَرَفٍ، قَبِلَ أَنْ
 تَدْخُلَ مَكَّةً وَهِيَ تَبْكِي فَقَالَ «مَا لِكَ أَنْفِستِ» قَالَتْ نَعَمْ. قَالَ «إِنَّ هَذَا أَمْرٌ كَتَبَهُ
 اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ، فَاقْضِي مَا يَقْضِي الْحَاجُّ عَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ». فَلَمَّا كُنَّا بِمِنَى

(۱) عمدة القارى ج ۲۱ ص ۱۴۴

(۲) فتح البارى ج ۱ ص ۴ -

(۳) ددوى دحالاتو دپاره اوگورئ تاريخ البخارى الكبير (جص ۱۴۹) اكمال ابن ماکولا: (ج ۱ ص ۳۲۶) والکاشف (ج ۱ ص ۱۶۰) وتهذيب التهذيب (ج ۱ ص ۴۷۳) وتهذيب الكمال (ج ۴ ص ۱۹۱) -

أَيُّتُ يَلْحَمِ بَقْرٍ، فَقُلْتُ مَا هَذَا قَالُوا ضَعَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ زَوْجِهِ
بِالْبَقْرِ. (ار: ۲۹۰)

حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چې امام بخاری رحمته الله په دې ترجمه الباب سره دهغه خلقو ترديد
کوی څوک چې وائی چې په بنخوباندي قربانی واجب نه ده (۱)

علامه عینی رحمته الله فرمائی چې امام بخاری مقصد په مسافراو بنخوباندي د قربانی وجوب
ثابتوي (۲)

د مسافرو د پاره د قربانی حکم : په مسافر باندي د قربانی دوجوب په باره کښې امامانو
اختلاف دي

① دامام شافعی رحمته الله په نيزد مسافرو د پاره هم قربانی مسنون ده لکه څنگه چې دمقيم د پاره
سنت ده (۳)

② دامام ابوحنيفه رحمته الله په نيز قربانی صرف په مقيم باندي واجب ده په مسافرياندي نشته
دامام مالک قول هم ددې مطابق دي (۴)

د بنخو د قربانی حکم : دويمه مسئله د بنخو د قربانی ده دامام ابوحنيفه رحمته الله په نيزه
بنخوباندي قربانی واجب ده او امام شافعی وغيره خو مطلقا د قربانی دوجوب قائل نه دي
هغوی د بنخو د پاره دامستحب گنري (۵)

په ترجمه الباب او حديث کښې مناسبت نشته ځکه چې په حديث دم تمتع ذکر دي داضحيه
(قربانی) نه دي

حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چې په حديث کښې چې د کومې بقره د ذبح ذکر دي داداضحيه
(قربانی) په طور باندي وه. ددهی دم تمتع په طور باندي نه وه (۶)

دلته خو حافظ د فرمائیلي دي خوپه کتاب الحج کښې هغوی دي خبرې ته ترجیح ورکړې ده
چې دا ذبح ددهی دم تمتع په حيث سره وه، (۷)

حضرت شيخ الحديث مولانا محمد زکریا رحمته الله فرمائی چې دامام بخاری رحمته الله عام عادت داهم
دي چې دوی د ظاهري لفظ نه استدلال کوی او چونکه په حديث کښې لفظ دضحی راغلي
دي ددې وجې هغوی په اضحيه باندي استدلال کوی دوی ليکی :

ان من داب الامام البخاری ايضا الاستدلال بظاهر اللفظ والوارق في الحديث لفظ ضحی (۸)

① فتح الباری (ج ۱۰ ص ۶) -

② عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۴۶) -

③ المجموع شرح المذهب باب الاضحیه (ج ۸ ص ۳۸۳) -

④ المجموع شرح المذهب باب الاضحیه (ج ۸ ص ۳۸۳) -

⑤ عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۴۶) -

⑥ فتح الباری (ج ۱۰ ص ۶۰) -

⑦ الابواب والتراجم (ج ۲ ص ۹۴) -

⑧ الابواب والتراجم (ج ۲ ص ۹۴) -

۴- باب مَا يُشْتَمَى مِنَ اللَّحْمِ يَوْمَ النَّحْرِ

۱۵۲۲۹۱ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا ابْنُ عَلِيَّةَ عَنْ أَبِي بَعْبَانَ عَنْ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَوْمَ النَّحْرِ» مَنْ كَانَ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَلْيُعِدْ». فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ هَذَا يَوْمٌ يُشْتَمَى فِيهِ اللَّحْمُ - وَذَكَرَ حِيرَانَهُ - وَعِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ شَاتِي لَحْمٍ. فَرَخَّصَ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَلَا أُدْرِي أَبْلَغْتَ الرَّخْصَةَ مِنْ سِوَاهُ أَمْ لَا، ثُمَّ انْكَفَأَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى كَبْشَيْنِ فَدَبَّجَهُمَا، وَقَامَ النَّاسُ إِلَى غَنِيمَةٍ فَتَوَزَّعُوا هَا أَوْ قَالَ فَتَجَزَّعُوا هَا. (ر: ۱۹۱۱)

دترجمة الباب مقصد : دحدیث او ترجمه الباب مقصد واضح دی چې دیوم النحر (دلوی اختر ورخ) کنبی دغوبنی خوراک هریوکس ته شوق وی خودامام بخاری رحمته الله علیه ددی ترجمې نه مقصد غالباً ددی روایت بعضې طرفو کنبی راغلی دیوې جملې تشریح ده دمسلم په روایات کنبی هغه جمله داسې ده (من هذا يوم ما اللحم فيه مكره) (د) ددی جملې په تشریح کنبی مختلف اقوال دی.

① بعضې محدثینو ویلی دی (اللحم) دحما په فتحې سره دباب سمع نه مصدر دی (لحم لحما) ددی معنی دغوبنی خواتش کول راخی مطلب داددی چې په دی ورخ دکور خلق بغیر دقربانی نه ساتل داسې چې هغوی دغوبنی خورلو خواهش پیداشی دامکروه دی (۲)

امام بخاری دآباب قائم کرلو اوددی ذکر شوی جملې تفسیر طرف ته اشاره کوی اگرچه علامه قرطبی فرمائیلی دی چې (لحم) بفتح الخاء، روایت صحیح نه دی (۳)

② دویم قول دادی چې دلته مضاف مخذوف دی او تقدیر د عبارت داسې دی (طلب اللحم فيه مکروه) یعنی په دی ورخ کنبی غوبنه غوبنتل او طلب کول مکروه دی (۴)

خو داوونی قول تائید ددی نه هم کیږی چې په بعضې روایاتو کنبی (مقروم) لفظ راغلی دی او (قرماشتهاء اللحم) دغوبنی خواهش ته وائی (۵)

قوله: ذکر حیرانه ای ذکر احتیاج حیرانه : یعنی هغه دخپلو گانديانو د فقر او احتیاج ذکر او کروچې مادقربانی په کولو کنبی ځکه جلتی او کره چې خپل کور او گاونډیانو باندې زر غوبنه او خروم.

(۱) صحیح مسلم کتاب الاضاحی باب وقتها رقم الحدیث (۱۹۶۱) ج ۳ ص ۱۵۵۲ -

(۲) شرح مسلم للنووی کتاب الاضاحی (ج ۲ ص ۱۵۴) -

(۳) الابواب والتراجم (ج ۲ ص ۹۴)

(۴) شرح مسلم للنووی کتاب الاضاحی (ج ۲ ص ۱۵۴) -

(۵) شرح مسلم للنووی کتاب الاضاحی (ج ۲ ص ۱۵۴)

قوله: وَعِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ شَاتِي لَحْمٍ: یعنی ماسره دچیلئی یو بچی دی کوم چي ددواؤ چیلودغونبی نه بهتردی اوصحت منددي -

قوله: وَقَامَ النَّاسُ إِلَى غَنِيمَةٍ فَتَوَزَّعُوا أَوْ قَالَ فَتَجَزَّعُوا: یعنی خلق چیلوته لارل اوهغه نی تقسیم کرې (دذبح کولو دپاره) یائی وئیلی دی دتجزع معنی ده تکرې تکرې کول دله دی نه دذبح کولو دپاره دچیلو جدا جدا کول مراد دی

۵- بَابُ مَنْ قَالَ الْأَضْحَى يَوْمَ النَّحْرِ

[۵۲۳۰] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «الزَّمَانُ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا، مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ، ثَلَاثُ مَتَوَالِيَاتٍ ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمُ، وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ، أَيْ شَهْرٌ هَذَا». قُلْنَا لِلَّهِ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيَسْمِيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ «أَلَيْسَ ذَا الْحِجَّةِ». قُلْنَا بَلَى. قَالَ «أَيُّ بَلَدٍ هَذَا». قُلْنَا لِلَّهِ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيَسْمِيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ «أَلَيْسَ الْبَلَدَةَ». قُلْنَا بَلَى. قَالَ «فَأَيُّ يَوْمٍ هَذَا». قُلْنَا لِلَّهِ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيَسْمِيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قَالَ «أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ». قُلْنَا بَلَى. قَالَ «فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ - قَالَ مُحَمَّدٌ وَأَحْسِبُهُ قَالَ - وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ، وَتَسْتَلْقُونَ رَبِّكُمْ فَيَسْأَلُكُمْ عَنْ أَعْمَالِكُمْ، أَلَا فَلَا تَرْجِعُوا بَعْدِي ضَلَالًا، يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ، أَلَا لِيُبَلِّغَ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ، فَلَعَلَّ بَعْضٌ مِنْ يَلْفُغُهُ أَنْ يَكُونَ أَوْعَى لَهُ مِنْ بَعْضٍ مِنْ سَمْعِهِ - وَكَانَ مُحَمَّدٌ إِذَا ذَكَرَهُ قَالَ صَدَقَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ قَالَ - الْأَهْلُ بَلَّغْتُ الْأَهْلَ بَلَّغْتُ». [ار: ۶۷]

دقربانی ورخی : خوورخوپوری قربانی جائزده په دي کښي دامامانو اختلاف دي

① دامام ابوحنيفه، امام مالک ۱ و امام احمد رضي الله عنه په نيزددریوورخوپوري قربانی کيدي شی (۱)

② دامام شافعي رضي الله عنه په نيزترخلورو ورخوپوري قربانی کيدي شی يوم النحر او ددي نه پس دري ورخي (۲)

③ دابن سيرين، داود ظاهري اوسعيدبن جبیر رضي الله عنه په نيز دقربانی صرف يوه ورخ يوم النحرده، امام بخاری رضي الله عنه دغه دااختيار کرې دي (۳)

① عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱۴۷) ونبيل الاطار: كتاب المناسك، باب بيان وقت الذبح (ج ۵ ص ۱۴۲) -

② عمدة القارى (۲۱۱۴۸) -

③ عمدة القارى (۲۱۱۴۸) -

هغوی په حدیث باب باندي استدلال کړې دې په کوم کښې چې دی «اليس يوم النحر؟ قلنا بلى» په دې کښې «يوم» هغوی نحر طرف ته مضاف کړې ده او په «النحر» کښې لام لام د جنس دې یعنی دنحر طرف یوه ورځ ده (۱)

خود جمهور وود طرف نه ددې جواب دادې چې دلته «النحر» نه نحر کامل مراد دې لام دکمال دپاره په کثرت سره استعمالیږي (۲)

دامام شافعی رحمته الله په نیزدقربانی څلور ورځې دی دوی په صحیح ابن حبان کښې د حضرت جبیر بن مطعم رضی الله عنه په روایت استدلال کوی چې نبی کریم صلی الله علیه و آله «کل فجاج منی منحر و فی کل ایام التشریق ذبح» (۳)

خوداروایت عبدالرحمن بن ابی حسن د حضرت جبیر رضی الله عنه سره نه دې نقل شوي نو دا حدیث منقطع شو (۴)

ددې دویم استدلال په بیهقی کښې د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه په روایت باندي دې چې هغوی فرمائیلي دی «الاضحی ثلاثة ایام بعد يوم النحر» (۵)

دائمه ثلاثة استدلال د حضرت علی رضی الله عنه په اثر باندي دې دوی فرمائیلي دی «ایام النحر ثلاثة ایام النحر ثلاثة ایام اولهن افضلهن» د حضرت ابن عباس او حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه هم دغه شان روایت منقول دې (۶)

قال محمد واحسبه یعنی راوی د حدیث محمد بن سرین فرمائی چې زما خیال دې چې حضرت ابن ابی بکر رضی الله عنه په خپل حدیث کښې د «اعراضکم» لفظ هم فرمائیلي دي لکه چې د «دماءکم» و «اموالکم» په باره کښې خو هغوی ته یقین دې او د «اعراضکم» په باره کښې ئې شک دې دامحمد بن سرین رضی الله عنه په «احسبه» سره ښکاره کړې دې.

- باب الأضحى والمنحر بالمصلى -

۱۵۲۳۱ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ قَالَ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يُنْحَرُ فِي الْمُنْحَرِ. قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ يَعْنِي مَنْحَرَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(۱) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱۴۸)

(۲) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱۴۸)

(۳) نيل الاوطار: كتاب المناسك، باب بيان وقت الذبح (ج ۵ ص ۱۴۲) وعمدة القارى (ج ۲۱ ص ۴۸) وسنن الكبرى للبيهقى، كتاب الضحايا باب من قال الاضحى جائز يوم النحر (ج ۹۹ ص ۲۹۵) -

(۴) نصب الراية كتاب الحج باب الهدى (ج ۳ ص ۱۶۲) واعلاء السنن (ج ۱۷ ص ۲۳۴) وتلخيص الحبير حافظ ابن حجر رضی الله عنه په دې کښې فرمای (وهذا الزيادة بمحفوظة كتاب الضحايا (ج ۴ ص ۱۴۲) و (ج ۱ ص ۲۱۶) -

(۵) عمدة القارى وسنن بيهقى كتاب الضحايا (ج ۹ ص ۹۶) -

(۶) عمدة القارى ج ۲۱ ص ۱۴۸ -

١٥٢٣٢) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ كَثِيرِ بْنِ فَرْقِدٍ عَنْ نَافِعِ بْنِ عَبْدِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَخْبَرَهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَذْبَحُ وَيَنْعُرُ بِالصَّلَى. (ار: ١٩٣٩)

په دې باب كښې د قربانۍ بيان دې. اوداهم بيان شوی دی چې د قربانۍ ذبح كولو ځانې عيد گاه ده، د ترجمه الباب مقصد بيانوی، علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی: والمقصود من هذه الترجمة بيان السنة في ذبح الامام وهو ان يذبح في الصلوة لئلا يذبح احد قبله لينذبحوا بعده يقرن وليتعملوا ايضا ذبح فانه مما يحتاج فيه الى البيان (X)

د باب په رومبې حديث كښې دی چې حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما به هغه ځاڅې كښې قربانۍ كوله چې كوم څې كښې به چې حضرت نبی كريم صلی الله علیه و آله ځناور ذبح كولو.

٧- باب فِي أَضْحِيَّةِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

بِكَبْشَيْنِ أَقْرَيْنِ وَيُدْكَرُ سَمِينَيْنِ

وَقَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ سَمِعْتُ أَبَا أَمَامَةَ بْنَ سَهْلٍ قَالَ كُنَّا نَتَمَنُّ الْأَضْحِيَّةَ بِالْمَدِينَةِ، وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ يُتَمَنُّونَ.

١٥٢٣٣) حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُضْحِي بِكَبْشَيْنِ وَأَنَا أَضْحِي بِكَبْشَيْنِ.

[١٥٢٣٤) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - انْكَفَأَ إِلَى كَبْشَيْنِ أَقْرَيْنِ أَمْلَحَيْنِ فَذَبَحَهُمَا بِيَدَيْهِ. تَابَعَهُ وَهَيْبٌ عَنْ أَيُّوبَ. وَقَالَ إِسْمَاعِيلُ وَحَاتِمُ بْنُ وَرْدَانَ عَنْ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ أَنَسِ. (٥٢٣٨، ٥٢٤٤، ٥٢٤٥، ٦٩٦٤، وانظر: ١٥٢٤١)

١٥٢٣٥) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَعْطَاهُ عَمَّا يَقِيمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ ضَعَائِبًا، فَبَقِيَ عَتُودٌ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ «ضَعِ أَنْتَ بِهِ». (ار: ١٢١٧٨)

(١) عمدة القارى ج ٢١ ص ١٤٩ -

(٢) الحديث اخرجه البخارى ايضا فيه رقم الحديث: (٥٢٣٤) وايضا فى باب من ذبح الاضاحى بيده (رقم الحديث: ٥٢٣٨). وايضا فى وضع القدم صنع الذبيحة (رقم الحديث: ٥٢٤٤) وايضا فى باب التكبير عند الذبائح (رقم الحديث: ٥٢٤٥) وايضا فى باب من ذبح قبل الصلوة واعاد (٥٢٤١).

د ترجمه الباب مقصد: د دې ترجمه الباب دوه مقصدونه بیان کړي شوي دي.

① حضرت امام بخاری رحمته الله وئیل غواري چې (کېش) یعنی دگډې قرباني افضله ده، امام ترمذی رحمته الله نه یوروایت هم نقل شوې دې (خیرالاضیة الکېش)»

② د حضرت امام بخاری رحمته الله مقصد داهم کیدیشی چې د قرباني ځناوردې ښه خورب وی نو په یو حدیث کښې دی چې (سنوا ضحایاکم فانهاعل الصراط مطایاکم) اگرچه دا حدیث ضعیف دي، حضرت امام بخاری رحمته الله ترجمه الباب نه پس د حضرت ابوامامه رضی الله عنه حدیث ذکر کوي او دې طرفته اشاره فرمائي.

علامه ابن عابدين رحمته الله فرمائي که دغوا حصه او چيلی دواړه په قیمت کښې او غوښه کښې برابر وی نو بیا چليی افضل ده. ځکه چې وړه غوښه دغتي غوښې په مقابله کښې به ښه گنرلې شي. لیکن که دغوا د حصې غوښه زیاته وی نو بیا هغه افضل ده. گډ دگډې نه افضل دي او چيلی د چيلی نه افضل دي، داپه هغه وخت کښې دی کله چې غوښه او قیمت دواړه برابر وی ()

قوله: وقال يحيى بن سعيد، سمعت ابامامة بن سهل: دایومامه نوم

اسعد دي، او دې صحابي دي، حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله دده نامه مبارکه ایښودې وه. او د برکت دپاره ئې دعا کړې وه. ابن التين دوی په کبارو یعنی تابعینو کښې شمیر کړې دي (۱) دا تعلیق ابو نعیم موصول نقل کړې دي (۲)

قوله: انكفا الى كيشين اقرنين املحين فذبحهما بيده: په اصحاب صحاح کښې

دا حدیث صرف حضرت امام بخاری رحمته الله نقل کړې دي (۳) یعنی حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله دوه ښکرو والا او چتو گډانو طرفته متوجې شو. او دواړه ئې په خپل لاس سره ذبح کړل.

(انكفاى مال وانعطف) متوجې شو (املحين) املح هو الذى فيه سواد وبياض (۴)

جوهرى وائى چې (الاملح الابيض يخاطب بياضه سواده)، (۵) او ابو عبيده د کسائی نه نقل کړې دي

چې (الاملح الذى فيه البياض والسواد ويكون البياض اكثر) (۶)

قوله: تابعه وهيب عن ايوب: یعنی عبد الوهاب متابعت دوهيب بن خالد کړې دي هغوى

(۱) ردالمختار كتاب الاضحية : ج ۵ ص ۲۷.

(۲) عمدة القارى : ج ۲۱ ص ۱۵۰ -

(۳) فتح البارى : ج ۱۰ ص ۱۲ -

(۴) فتح البارى : ج ۱۰ ص ۱۲ -

(۵) عمدة القارى : ج ۲۱ ص ۱۵۰ -

(۶) عمدة القارى : ج ۲۱ ص ۱۵۰ - و فتح البارى : ج ۱۰ ص ۱۲

(۷) عمدة القارى : ج ۲۱ ص ۱۵۱، والنهائة لابن الاثير : ج ۴ ص ۳۵۴.

هم دایوب سختیانی نه داروایت نقل کړې دې اسماعیلی دامتابعت موصولاً نقل کړې دې (۱)

قوله: (وقال اسماعيل وحاتم وايوب عن ابن سيرين عن انس رضي الله عنه: دلته قال، او وئيل. حالانکه ددې نه مخکېني (تابعه)، وئيلي دي. دواړو کښې فرق دې چې قول علي السبيل المذاکره استعمالیږي او متابعت د حدیث نقل کولو دپاره استعمالیږي. د اسماعيل بن عليه تعلیق حضرت امام بخاری رحمته الله څلور بابونو نه پس موصولاً نقل کړې دې. او حاتم بن وردان حدیث امام مسلم رحمته الله موصولاً نقل کړې دې (۲)

قوله: فبقی عتود: عتود د چیلني هغه بچی ته وائی چې هغه دکال نه وی، ابن بطال فرمائی چې عتود د چیلني د پنځو میاشتو بچی ته وائی (۳)

۸- باب قول النبي - صلى الله عليه وسلم - لأبي بردة «ضِعْرٌ بِالْجَذَعِ مِنَ الْمَعَزِ وَلَنْ تَجْزِيَّ عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ»

(۵۲۳۶) حَدَّثَنَا مُدَدٌ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا مُطَرِّفٌ عَنْ عَامِرِ بْنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ ضَعَى خَالَ لِي يُقَالُ لَهُ أَبُو بُرْدَةَ قَبْلَ الصَّلَاةِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «شَأْنُكَ شَأْنُ الْحِمِّ». فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ عِنْدِي دَاجِنًا جَدْعَةً مِنَ الْمَعَزِ. قَالَ «أَذْبَحْهَا وَلَنْ تَضْلَحَ لِعَيْرِكَ». ثُمَّ قَالَ «مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَأَمَّا يَذْبَعُ لِنَفْسِهِ، وَمَنْ ذَبَحَ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَقَدْ تَمَّ نُسُكُهُ، وَأَصَابَ سُنَّةَ الْمُسْلِمِينَ».

تَابِعَهُ عُبَيْدَةُ بْنُ الشَّعْبِيِّ وَإِبْرَاهِيمَ. وَتَابَعَهُ وَكَيْعٌ عَنْ حُرَيْثِ بْنِ الشَّعْبِيِّ. وَقَالَ عَاصِمٌ وَدَاوُدُ بْنُ الشَّعْبِيِّ عِنْدِي عَنَاقُ لَبَنٍ. وَقَالَ زَيْدٌ وَفِرَاسٌ عَنِ الشَّعْبِيِّ عِنْدِي جَدْعَةٌ. وَقَالَ أَبُو الْأَحْوَصِ حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ عَنَاقُ جَدْعَةٌ. وَقَالَ ابْنُ عُوَيْنٍ عَنَاقُ جَدْعٌ، عَنَاقُ لَبَنٍ.

(۵۲۳۷) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ ذَبَحَ أَبُو بُرْدَةَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَبْدِلْهَا». قَالَ لَيْسَ عِنْدِي إِلَّا جَدْعَةٌ - قَالَ شُعْبَةُ وَأَحْسِبُهُ قَالَ - هِيَ خَيْرٌ مِنْ مُسِنَّةٍ. قَالَ «اجْعَلْهَا مَكَانَهَا، وَلَنْ تَجْزِيَّ عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ».

وَقَالَ حَاتِمُ بْنُ وَرْدَانَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقَالَ عَنَاقُ جَدْعَةٌ. ار: ۱۹۰۸

قوله: (معز): چیلني ته وائی او (ضان) گدې ته. د چیلني او گدې د شپږو میاشتو بچی ته (جدع)

(۱) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۵۱. و فتح الباری: ج ۱۰ ص ۱۳.

(۲) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۵۱.

(۳) فتح الباری: ج ۱۰ ص ۱۴. عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۵۱.

وانی دچیلئی اوگهڊې دیو کال بچې ته اثنی، وانی داشان دغواد دوو کالو بچی ته اودا وین دپنځو کالو بچی ته اثنی، وانی او ددی نه کم عمر والاته (جذع، وانی) (۱)
حضرات فقهاء کرام په دې خبره باندې اتفاق کوی چې دجذع قربانی صرف دگډه صحیح ده. په چیلئی او اوین او غوا کنبې جذع کافی نه ده بلکه ددی اثنی، کیدل ضروری دې.
دا حضرت ابوهریره رضی الله عنه دروایت نه استدلال کوی، حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی چې: «نعمت الاضحية الجذع من الضان» (۲)

هم داشان دابن ماجه روایت کنبې دی چې «يجوز الجذع من الضان ضحية» (۳)

دا حضرت مسلم شریف کنبې د حضرت جابر رضی الله عنه دروایت نه داستدلال کوی. (لا تذبحوا الا المسنة الا ان يعسر عليكم فتذبحوا جذعة من الضان) (۴) په دې کنبې دجذعة دقربانی اجازت ورکړې شوې دې، چې کله دمسنه حصول مشکل وی.
جمهور د حضرت جابر رضی الله عنه حدیث لره استحباب او افضیلت باندې محمول کوی (۵)
په حدیث باب کنبې حضرت ابو برده رضی الله عنه ته دچیلئی دجذعة اجازت ورکړې شوې دې. لیکن څنگه چې په حدیث کنبې وضاحت دې، داددوی خصوصیت وو. حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی چې: «ولن تجزئ عن احد بعدك»

قوله: شأتك شاة لحم: یعنی ستا چیلئی دغونبې چیلئی ده. قربانی ستا وونه شوه (دا جن الشاة التي تالف البيوت وتستانس وليس لها سن مغين) یعنی هغه چیلئی چې په کور کنبې او پاللي شې هغی ته دا جن وئیلې شی (۶)

قوله: تابعه عبدة عن الشعبي و ابراهيم: یعنی عبیده بن ابن معتب دشعبی او ابراهیم نخعی نه دمطرف متابعت کړې دې. ابراهیم نخعی دامتابعت منقطع کړې دې. ځکه چې هغوی دهیڅ یوصحابی نه هیڅ روایت براد راست نه دې نقل کړې، ابن المدینی ددوی باره کنبې پاتې شوې دې (۷)

(۱) مذکوره تفصیل دپاره اوگورنی بذل المجهود: ج ۱۳ ص ۱۸. داتفسیر دحنابله اوحنیفة په نیزدې دشوافع او مالکیه په نیز جذع دیو کال بچې ته وانی اوگورنی الاقناع للشربینی: ج ۲ ص ۲۵۹. وشرح مسلم للابی: ج ۵ ص ۲۹۴. ومجمع بحار الانوار ج ۱ ص ۳۳۵. والنهاية: ۲۵۰. والمغنی لابن قدامة: ج ۹ ص ۳۴۹. _

(۲) سنن الترمذی، کتاب الاضحی، باب ماجاء فی الجذع من الضان فی الاضحی: ج ۴ ص ۴۷، رقم الحدیث: ۱۴۹۹

(۳) سنن ابن ماجه، کتاب الاضحی، باب ما تجزئ من الضحی (رقم الحدیث: ۳۱۳۹) ورجاله ثقات کما فی نیل الاوطار: ج ۴ ص ۳۴۶.

(۴) فتح الباری: ج ۱۰ ص ۱۸. اوداشان اوگورنی المغنی لابن قدامة: ج ۳ ص ۳۴۸. _

(۵) صحیح مسلم، کتاب الاضحی، باب سنن الاضحی (۱۹۶۳:)

(۶) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۵۲.

(۷) تهذیب الکمال: ج ۲ ص ۲۳۷، وطبقات ابن سعد: ج ۶ ص ۲۷۱، وتاریخ البخاری الکبیر: ج ۱ ص ۳۳۴.

ابو حاتم فرمائی چې (ادرك انسا ولم یسمع منه) (۱) یحیی بن معین فرمائی چې (مراسل ابراهیم احب الی من مراسیل الشعبي) (۲) د عبیدہ بن معتب پہ بخاری کنبی هم د ابو تعلیق دې (۳)

قوله: تابعه وکیع عن حریث عن الشعبي : یعنی وکیع د عبیدہ متابعت کړې دې د ابو الشیخ موصولاً نقل کړې دې (۴)

حریث بن عمرو واسدی ابن معین دده متعلق او فرمائیل چې (لا شیء) (۵)

ابو حاتم فرمائی چې (ضعیف الحدیث) (۶)

امام نسائی فرمائی چې (متروک الحدیث) (۷)

امام ترمذی او ابن ماجه ددوی روایات نقل کړی دې (۸) په بخاری کنبی ددوی صرف د ابو تعلیق دې (۹)

قوله: وقال عاصم وداود عن الشعبي: عندي عناق لبن : په پورته روایت

کنبی دې چې حضرت ابو بردہ نبی کریم ﷺ ته عرض کړې وو چې (ان عندي داجنا جذعة من اللبن) او عاصم او داود په روایت کنبی دې چې (عندي عناق لبن) پی، الفاظ دې.

قوله: عناق : د چیلې هغه بچی ته وئیلې شی چې دهغې عمر یو کال نه کم وی (د لبن) طرفته اشاره د اضافت کوی او د دې صغرسنی طرفته اشاره کول مقصود دې.

داودی وائی چې عناق د موث او مذ کرد وارو دپاره استعمالیږي.

د عاصم او داود د اتعلیق امام مسلم ﷺ موصولاً نقل کړې دې (۱۰)

قوله: وقال زبيد و فراس عن الشعبي عندي جذعة : زبید بن الحارث او فراس

تعلیق لره حضرت امام بخاری ﷺ موصولاً نقل کړې دې.

قوله: وقال أبو الأحوص حدثنا منصور عناق جذعة : په دې تعلیق کنبی دوه

لفظونه دې. هغه هم حضرت امام بخاری ﷺ موصولاً نقل کړې دې.

(۱) عمدة القاری : ج ۲۱ ص ۱۵۲.

(۲) تهذیب الکمال : ج ۲ ص ۲۳۷. و تهذیب التهذیب : ج ۱ ص ۱۷۷. وسیر اعلام النبلاء : ج ۴ ص ۵۴۲.

(۳) فتح الباری ج ۱۰ ص ۲۰.

(۴) فتح الباری ج ۱۰ ص ۲۰.

(۵) الجرح والتعديل : ۳ الترجمة : ۱۱۷۹. و تهذیب الکمال : ج ۵ ص ۵۶۳. الترجمة (۱۱۷۳).

(۶) الجرح والتعديل : ۳ الترجمة : ۱۱۷۹.

(۷) ضعفاء الحدیث للنسائی. الترجمة : ۱۲۰. و تهذیب الکمال : ج ۵ ص ۵۶۴.

(۸) تهذیب الکمال ج ۵ ص ۵۶۵.

(۹) عمدة القاری : ج ۲۱ ص ۱۵۲.

(۱۰) عمدة القاری : ج ۲۱ ص ۱۵۲.

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَوْنٍ عَنَاقٌ جَذَعٌ، عَنَاقٌ لَبَنٌ: په دې تعلق کښې دوه

الفظونه جمع شوی دی. (عناق او جذع) موصوف صفت دی او (عناق لبن) مرکب اضافی دې حضرت امام بخاری رحمته الله علیه داپه کتاب الايمان کښې موصولاً نقل کړی دی.

قوله: وَقَالَ حَاتِمُ بْنُ وَرْدَانَ.....عَنَاقٌ جَذَعَةٌ: په دې کښې عناق

او جذعة دوه لفظونه استعمال شوی دی په ترکیب کښې (جذعة) د (عناق) دپاره عطف دې امام مسلم رحمته الله علیه دا تعلق موصولاً نقل کړی دی. ()

۹- بَابُ مَنْ ذَبَحَ الْأَضَاحِي بِيَدِهِ.

[۱۵۲۳۸] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ قَالَ قَالَ صَلَّى

النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ، قَرَأْتُهُ وَأَضْعَا قَدَمَهُ عَلَى صِفَاحِهِمَا يُسَمِّي وَيُكَبِّرُ، فَذَبَحَهُمَا بِيَدِهِ. (ر: ۱۵۲۳۳)

قربانی په خپل لاس سره ذبح کول مندوب او بهتر دی. په دې شرط چې د ذبح طریقہ ورځی. خپله په خپل لاس سره ذبح کول شرط نه دی. حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله په خپل لاس سره دوه گډان ذبح کړی وو. لکه څنگه چې په حدیث باب کښې دی. د مالکیه په یو روایت کښې پخپله ذبح کول شرط دی. ()

قوله: صِفَاحِهِمَا: داد صفحه) جمع ده (و صفحه کل شی) جانبه.

علامه عینی رحمته الله علیه یو اشکال او دهغې جواب تحریر کوی او فرمائی چې:

(وقیل: الذابح لایضع رجله الاعلی صفحۃ فلم قال: علی صفاحہما واجیب لعلہ علی مذهب من قال ان اقل

الجمع اثنان کقولہ تعالی (قد صغت قلوبکما) فکانه قال: صفحتیہما و اضافة المثنی الی المثنی تفید التوزیع

فکان معناه وضع رجله علی صفحۃ کل منہما والحکمة فیہ التقوی علی الاظهار علیہا ویكون اسرع لموتہا

ولیس ذالک من تعذیبہا المنہی عنہ اذ لایقدر علی ذبحہا الا بتذیبہا) ()

یعنی لفظ (صفاح) جمع دې اودا مفرد ذکر کول پکار دی ځکه چې ذبح کونکی ددې په

یو طرف باندې قدم ایږدی. ددې جواب ورکړې شو چې د جمع صیغه د دوو دپاره استعمالیږی

ځکه چې د بعضې عالمانو په نيزدوه اقل جمع ده لکه څنگه چې دقران پاک په آیت مبارک

کښې دی چې (قد صغت قلوبکما) او په دې کښې (قلوب) جمع ده او ددې نه دوه قلب مراد دی.

اود تشبیه اضافت چې کله د تشبیه طرفته وی نو داد توزیع او تقسیم فائده ورکوی. یعنی چې

() عمدة القاری: ۲۱ ص ۱۵۴ -

() عمدة القاری: ۲۱ ص ۱۵۴ -

() عمدة القاری: ۲۱ ص ۱۵۴ -

دوه خیزونه دواؤ خیزونو طرفته منسوب کړې شی نو هریو حصه کښې به یو یورازی دلت (صفحتین) تشیه دوه کبشین طرفته منسوب کړې شوې ده نو دهر کبش حصه کښې یو صفحه راغله او معنی داشوه چې دوی په هریو صفحه باندې قدم کیخودو، د اشان قدم ایښودوسره د خناور مرگ زړو واقع کیږی زر داپه هغه تعذیب حیوان کښې داخل نه وی چې دکوم ممانعت کړې شوې دې ځکه چې خناور ذبح کولو سره د دارنگ تعذیب نه خلاصی نشته.

(۱۰) بَابُ مَنْ ذَبَحَ ضَمِيَّةً غَيْرَهُ.

وَأَعَانَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ فِي بَدَنَتِهِ. وَأَمْرَ أَبُو مُوسَى بَنَاتِهِ أَنْ يُضَحِّيَنَّ بِأَيْدِيهِنَّ.
[۵۲۳۹] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِسَرِفٍ وَأَنَا أَبْكِي، فَقَالَ «مَا لِكَ أَنْفِيسِ». قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ «هَذَا أَمْرٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيَّ بَنَاتِ آدَمَ أَقْضِي مَا يَقْضِي الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ». وَضَعَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ نِسَائِهِ بِالْبَقَرِ. [۱۲۹۰]

حضرت امام بخاری رحمته الله د اباب راوړو او اشاره فرمائی چې سابقه باب کښې په خپل لاس سرد ذبح کولو چې کومه طریقه ذکر شوې ده. هغه د قربانی د صحت دپاره شرط نه ده هر څوک دده د طرفته ذبح کولو شی ^۱ البته داسې صورت کښې مندوب هم دادی چې قربانی کولو والا پخپله په دې موقع حاضر وی.

حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله حضرت فاطمه رضی الله عنها ته فرمائیلى وو چې قومی ال اضحیتک فاشهدیها فانه یغفر لک عند اول قطرة تقطر من دمها کل ذنب عملتیه» ^(۲)

قوله: أَعَانَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ فِي بَدَنَتِهِ : حضرت ابن عمر رضی الله عنهما د بدنه قربانی کوله. یوسړی دوی سرد مدد او کړو. کله چې په قربانی کښې تعاون کولو او د چانه مدد اخستل جائز دی نونائب جوړول هم جائز دی. د اشان ددې تعلیق مطابقت ددې باب نه واضح کیږی ^(۳) د اتعلیق عبد الرزاق موصول نقل کړې دې ^(۴)

قوله: وَأَمْرَ أَبُو مُوسَى بَنَاتِهِ أَنْ يُضَحِّيَنَّ بِأَيْدِيهِنَّ : ددې اثر ترجمه الباب سره یخ مناسبه نشته دې بلکه د ترجمه الباب نه بلکه برعکس دې ځکه چې په ترجمه الباب کښې په قربانی کښې د نیابت مسئله بیان شوې ده، حالانکه په دې کښې پخپله د قربانی کولو حکم دې ^(۵)

(۱) الابواب والتراجم: ج ۲ ص ۹۵ -

(۲) المستدرک للامام الحاكم كتاب الاضحى: ج ۴ ص ۲۲۲ -

(۳) فتح الباری: ج ۱۰ ص ۲۳ -

(۴) فتح الباری: ج ۱۰ ص ۲۳ -

(۵) فتح الباری: ج ۱۰ ص ۲۳ -

۱۱. باب: الذَّبْحُ بَعْدَ الصَّلَاةِ

۱۵۲۴۰ | حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الِیْنَهَالِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي زَيْدٌ قَالَ سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ عَنِ الْبَرَاءِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَخْطُبُ فَقَالَ «إِنَّ أَوَّلَ مَا نَبْدَأُ مِنْ يَوْمِنَا هَذَا أَنْ نُصَلِّيَ، ثُمَّ نَرْجِعَ فَنَحْرُ، فَمَنْ فَعَلَ هَذَا فَقَدْ أَصَابَ سُنَّتَنَا، وَمَنْ نَحَرَ فَإِنَّمَا هُوَ لِحْمٍ يَقْدِمُهُ لِأَهْلِهِ، لَيْسَ مِنَ التُّسْكِ فِي شَيْءٍ». فَقَالَ أَبُو بَرْدَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَبَحْتُ قَبْلَ أَنْ أَصَلِّيَ، وَعِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُسْنَةٍ. فَقَالَ «اجْعَلْهَا مَكَانَهَا، وَلَنْ تُعْجِزِي أَوْ تُؤْفِي عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ». ار: ۱۹۰۸

دقربانی وخت داختردمونخ نه پس شروع کیری په دي باب کښې هم داوخت بيانول مقصوددی. لکه څنگه چې په روستی باب کښې تفصیل رازی روایت باب کښې حضرت براء بن عازب رضی اللہ عنہ فرمائی چې مادحضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه په خطبه کښې واوریدل چې حضرت نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې نن ورځ به مونږ ټول مونځ کوو بیا به واپس خواو قربانی به کوو، چې چاداسی او کرل نوهغه سنت طریقه اومونده اوچې چا دمونځ نه مخکښې قربانی اوکره نوهغه دخپل کوروالودپاره دغوښې انتظام اوکړو. په قربانی کښې دده هیڅ حصه نشته دي. ابوبرده عرض اوکړوچې یارسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چې ماخو دمونځ نه مخکښې قربانی اوکره اوماسره دچیلئ یوجذعه (دشپږو میاشتو بچي) شته دي چې دمسنه (دیوکال) دبچي نه بالکل بهتردي. حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې ته هغه دقربانی په بدله کښې ذبح کړه اوستانه پس به هیچادپاره کافی نه وی.

۱۲. باب: مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ أَعَادَ.

۱۵۲۴۱ | حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَلْيُعِدْ». فَقَالَ رَجُلٌ هَذَا يَوْمٌ رُشْتَهِي فِيهِ اللَّحْمُ - وَذَكَرَ مِنْ حَبْرَانِهِ فَكَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَدْرَةً - وَعِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ شَاتَيْنِ فَرَخَّصَ لَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَلَا أُدْرِي بَلَّغَتِ الرَّخْصَةَ أَمْ لَا، ثُمَّ انْكَفَأَ إِلَى كَبْشَيْنِ - يَعْنِي فَذَبَحَهُمَا - ثُمَّ انْكَفَأَ النَّاسُ إِلَى عُنَيْمَةٍ فَذَبَحُوهَا. ار: ۹۱۱، ۱۵۲۳۳

۱۵۲۴۲ | حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا الْأَسْوَدُ بْنُ قَيْسٍ سَمِعْتُ جُنْدَبَ بْنَ سُفْيَانَ الْبَجَلِيَّ قَالَ شَهِدْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ النَّحْرِ فَقَالَ «مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَلْيُعِدْ مَكَانَهَا أُخْرَى»، وَمَنْ لَمْ يَذْبَحْ فَلْيَذْبَحْ». ار: ۱۹۴۲

۱۵۲۴۳ | حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ فَرَّاسٍ عَنْ عَامِرٍ عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ذَاتَ يَوْمٍ، فَقَالَ «مَنْ صَلَّى صَلَاتَنَا

وَاسْتَقْبَلَ قِبَلَتَنَا، فَلَا يَدْبَحُ حَتَّى يَنْصَرِفَ». فَقَامَ أَبُو بُرْدَةَ بْنُ نِيَارٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَعَلْتُ فَقَالَ «هُوَ شَىْءٌ عَجَلْتَهُ». قَالَ فَإِنَّ عِنْدِي جَدْعَةٌ هِيَ خَيْرٌ مِنْ مُسْنَتَيْنِ أَذْبَحُهَا قَالَ «نَعَمْ، ثُمَّ لَا تَجْزِي عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ». قَالَ عَامِرُ هِيَ خَيْرٌ نَسِيكِتِهِ. [ر: ۹۰۸]

دقربانی وخت: حضرت امام بخاری رحمته الله په دې باب کښې دقربانی وخت بیان کړې دې دقربانی په وخت کښې دایمه اختلاف دې.

① دحضرات حنیفه په نیزپه ښارونو کښې دقربانی وخت داختردمونځ نه پس دې اوپه کلو کښې دصبح صادق دراختونه پس شروع کيږي. (۱)

② دحضرات مالکیه په نیز دامام ددقربانی کولونه پس دعام سپړی دقربانی وخت شروع کيږي، که چا دامام دقربانی نه مخکښې ځناوردښح کړو نو ددوی په نیز دوباره به قربانی کوي. (۲)

③ دحضرت امام شافعی رحمته الله په نیز چې کله دنمر دختونه پس داخترمونځ کړې وی او که نه، (۲) دحضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله یو روایت هم ددې مطابق دې (۴) احادیث باب دحنیفه دلائل دی. دحضرت امام بخاری رحمته الله رجحان هم دې طرفته معلومیږي.

قوله: وَذَكَرْهُنَّ مِنْ جِرَائِهِ: (هنه) نه حاجت مراد دې یعنی هغوی دخپلو گاونډیانو فقر او احتیاج بیان کړو چې هغوی دغوښې حاجت مندوو، ددې وجې ئې زر قربانی او کړه.

قوله: عذرة: یعنی حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله هغه لره معذوره او گرزولو، (عذر) دباب ضرب نه دې، په معنی دعذر قبول،

قوله: ثُمَّ لَا تَجْزِي عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ: دا اجازت په حضرات صحابه کرامو کښې یو حضرت ابوبرده رضی الله عنه ته ورکړې شوې وو او یو حضرت عقبه بن عامر رضی الله عنه ته چې دهغوی حدیث تیرشوی دی. (۵)

قوله: قَالَ عَامِرُ هِيَ خَيْرٌ نَسِيكِتِهِ: دحدیث راوی حضرت عامر شعبي رضی الله عنه فرمائی چې دا جدعه دا بوبرده بهترینه قربانی وه، په دې باندې اشکال کيږي چې (خیر) داسم تفضیل صیغه ده. نو ددې معنی ده چې دویمه قربانی دا ولی قربانی نه بهتر وه. او اوله ذبح شرعی لحاظ سره قربانی نه وه. ددې جواب ورکړې شو چې اول ته اگر چه حقیقت کښې قربانی وئیل درست نه دی لیکن صوره دې ته قربانی وئیلې شی. علامه عینی لیکي چه، قیل: اسم التفضیل

(۱) بذل المجهود کتاب الضحایا. باب مايجوز في الضحایا من السن: ج ۱۳ ص ۲۳)۔

(۲) الشرح الصغير: ج ۹۱ ص ۹۹)۔

(۳) المغنی لابن قدامة: ج ۹ ص ۳۵۸)۔

(۴) المغنی لابن قدامة: ج ۹ ص ۳۵۸)۔

(۵) صحيح مسلم: (مع التكملة): ج ۳ ص ۵۶۰)۔

یقتضی الشاکة والذبیحة الاولی لم تکن نسیکة اوجیب بانه وان وقعت لحم شاة له فیها ثواب لکونه قاصدا
جبدان الحیدان وهی ایضا عبادة او صورتها كانت صورة النسیکة (۱)

۱۳- باب وَضِعِ الْقَدَمِ عَلَى صَفْحِ الذَّبِيحَةِ

(۱۵۲۴۴) حَدَّثَنَا حُجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ حَدَّثَنَا أَنَسٌ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -
أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يُضَعِي بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَنَيْنِ، وَوَضَعَ رِجْلَهُ
عَلَى صَفْحَتَيْهَا، وَيَذُبُّ بِحَمَاهُمَا بِيَدَيْهِ. (ر: ۱۵۲۳۳)

۱۳- باب التَّكْبِيرِ عِنْدَ الذَّبْحِ

(۱۵۲۴۵) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ فَضَعَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَنَيْنِ، ذُبْحَهُمَا بِيَدَيْهِ، وَسَمَى وَكَبَّرَ وَوَضَعَ رِجْلَهُ عَلَى
صَفَاحِيهَا. (ر: ۱۵۲۳۳)

۱۵- باب إِذَا بَعَثَ بِهَدْيِهِ لِيُذْبَحَ لَمْ يَحْرُمْ عَلَيْهِ شَيْءٌ

(۱۵۲۴۶) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ مَسْرُوقٍ أَنَّهُ
أَتَى عَائِشَةَ، فَقَالَ لَهَا يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ رَجُلًا يَبْعَثُ بِالْهَدْيِ إِلَى الْكَعْبَةِ، وَيَجْلِسُ فِي
الْبَيْتِ، فَيُوصِي أَنْ تُقْلَدَ بَدَنَتُهُ، فَلَا يَزَالُ مِنْ ذَلِكَ الْيَوْمِ مُحْرَمًا حَتَّى يَجِلَّ النَّاسُ. قَالَ
فَمِيعَتْ تَصْفِيقَهُمَا مِنْ وَرَاءِ الْحِجَابِ فَقَالَتْ لَقَدْ كُنْتُ أَقْبَلُ قَلَابِدَ هَدْيِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَيَبْعَثُ هَدْيَهُ إِلَى الْكَعْبَةِ، فَمَا يَحْرُمُ عَلَيْهِ مِمَّا حَلَّ لِلرِّجَالِ مِنْ أَهْلِهِ، حَتَّى يَرْجِعَ
النَّاسُ. (ر: ۱۶۰۹)

حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ مقصد ددی ترجمہ الباب نہ دامستله بیانول دی کہ خوک سرې
دخپلې هدی خناور حرم طرفته لیرې نو په ده باندي هېڅ څیزنه حرام لیرې. یعنی دهدنی
لیرلوپه وجه داحرام پابندی په ده باندي نه لیرې هدی هغه خناورته ونی چې هغه دذبح
کولو دپاره حرم ته لیرلې شی.

په حدیث باب کنبې دحضرت عائشه رضی اللہ عنہا نه حضرت مسروق رضی اللہ عنہ تپوس کوی چې یوسرې
خانہ کعبې طرفته هدی لیرې اوخپله په خپل بناړ کنبې ناست وی، اووصیت کوی دده د
قربانئ دختاور په غاړه کنبې دې قلاده واچولې شی، اوددې ورځې نه دخلقود حلالیدوپورې
دې محرم جوړلیرې (نودداسې سرې خپل خان په حالت داحرام کنبې گنرل څنگه دی؟). د
مسروق بیان دې چې مادپردې نه دې طرفته دحضرت عائشه رضی اللہ عنہا د لاسونو پرقولو آواز
واوریدو (هغوی ډیر دتعجب په طور ددې سرې په حالت باندي افسوس اوکړواویولاس ئې په

(۱) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۵۷.

بل لاس باندې او وهلو. اوي فرمائيل چې مابه رسول الله ﷺ ډهډي دځناور په غاړه کښې هاراچولو. بيا به حضرت نبی کریم ﷺ خپله هډي خانه کعبې طرفته ليرله. اوي په حضرت نبی کریم ﷺ به هيڅ هغه څيز نه حراميدو کوم چې به سر و باندې دخپلو بيبيانو نه حلال وي تردې پورې چې خلق به واپس شو. مقصد دا وو چې د اشان ډهډي ليرلو سره سرې محرم نه جوړيږي. حضرت امام بخاری ﷺ د اباب قائموي اوي هغه خلقو باندې رد کوي چې کوم وائي چې هډي حرم طرفته ليرلو سره سرې محرم کيږي. حضرت ابن عمر رضي الله عنهما او حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه دا قول منقول دي. (۱) ليکن د جمهور و مسلك هغه دي کوم چې حضرت امام بخاری رحمته الله عليه بيان کړې دي. (۲)

۱۲- باب مَا يُؤْكَلُ مِنَ لُحُومِ الْأَضَاحِيِّ وَمَا يُتْرَكُ مِنْهَا.

[۵۲۴۷] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ وَأَخْبَرَنِي عَطَاءُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كُنَّا نَتَزَوَّدُ لُحُومَ الْأَضَاحِيِّ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى الْمَدِينَةِ، وَقَالَ عُمَرُ مَرَّةً لُحُومًا هَدَى. [ر: ۱۶۲۲]

دقربانئ غوښه کله خوړلې شي؟ دقربانئ غوښه دترڅوورڅوپورې خوړلې شي؟ په دې کښې دائمه اربعه او جمهور عالمانو مسلك دادې چې په دې سلسله کښې دورڅو هيڅ تحديد نشته دې ترکومي پورې چې خوري نو خوړلې شي. (۱)
دعبدالله بن واقد او بعضې ظاهريه په نيزددريوورڅونه زيات ذخيره کول دقربانئ غوښه خوړل درست نه دي. (۲)

ددوي استدلال ددې روايتونو باندې دې چې په کومو کښې چې ددريوورڅونه زيات دذخيره کولو ممانعت راغلې دي، لکه امام مسلم رحمته الله عليه د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما په طريق سره د حضرت نبی کریم ﷺ نه دا ارشاد نقل کړې دي چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائيلي دي چې (لا ياكل احدكم من لحاضحيته فوق ثلاثة ايام) (۳)

خو جمهور دامنسوخ گرځوي لکه څنگه چې دباب په احاديثو کښې تصريح موجوده.

[۵۲۴۸] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنِ الْقَاسِمِ أَنَّ ابْنَ خَبَّابٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ يُحَدِّثُ أَنَّهُ كَانَ غَائِبًا، فَقَدِمَ فَقَدِمَ إِلَيْهِ لَحْمٌ. قَالَ وَهَذَا

(۱) عمدة القارى ج ۲۱ ص ۱۵۸ -

(۲) عمدة القارى ج ۲۱ ص ۱۵۸ -

(۳) عمدة القارى ج ۲۱ ص ۱۵۸ -

(۴) عمدة القارى ج ۲۱ ص ۱۵۸ -

(۵) صحيح مسلم، كتاب الاضحي باب بيان ما كان من النهي عن اكل لحوم الاضحي بعد ثلاث في اول الاسلام... ۱۹۶۹

مِنْ لَحْمِ ضَعَايَانَا. فَقَالَ أَخْرُوهَ لَا أَذُوقُهُ. قَالَ لَمْ قُمْتُمْ فَخَرَجْتُ حَتَّى آتَى أَخِي قَتَادَةَ - وَكَانَ أَخَاهُ لِأُمِّهِ، وَكَانَ بَدْرِيًّا - فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ حَدَّثَ بَعْدَكَ أَمْرًا. ۱۳۷۷۵

دباب په دې رومبې حديث كښې حضرت جابر رضي الله عنه فرماني چې مونږ د حضرت نبي كريم صلى الله عليه وسلم په زمانه كښې مدينې ته دتلو وخت پورې به ذخيره كوله ددې نه معلوم شو چې ددريو ورځونه زياته دقرباني غوښه ايسودلې شي.

ددې حديث سند ټول رجال مدني دي. په دې كښې درې تابعي يخي بن سعيد رضي الله عنه، قاسم بن محمد رضي الله عنه او عبدالله بن حباب رضي الله عنه اودوه صحابه كرام رضي الله عنهم دي، حضرت ابوسعيد رضي الله عنه او حضرت قتاده بن نعمان رضي الله عنه (۱)

په روايت كښې ابوسعيد خدری رضي الله عنه چرته په سفر باندې لاړل، چې واپس شونودوی ته غوښه كينودې شوه او اووئيې شو چې دازمونږ دقرباني غوښه ده، هغوی اووئيېل چې دالري كړه څه په اونه څكم حضرت ابوسعيد رضي الله عنه فرماني چې څه اودريدم اوروان شوم، اوخپل رور ابوقتاده رضي الله عنه لره ورغلم هغه دده ناڅاكه رور وو، اوبدری وو، ماهغه ته ټوله واقعه بيان كړه نو هغوی اووئيېل چې ستا دتلونه پس، بيانوي حكم راغلې دې (اوممانعت سابقه منسوخ شوې دي).

قوله: فَخَرَجْتُ حَتَّى آتَى أَخِي ابِقَتَادَةَ - وَكَانَ أَخَاهُ لِأُمِّهِ: په دې كښې د(ابا، لفظ

درست نه دي، صحيح روايت (اخى قتاده) دې يعنى خپل ناڅكه رورقتاده بن نعمان رضي الله عنه لره راغلو، قتاده بدری صحابى رضي الله عنه وواو د حضرت ابوسعيد ناڅكه روروو، ددوی دمور انيسه بنت ابى خارجه وو (۲)

قوله: وَكَانَ بَدْرِيًّا - فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ حَدَّثَ بَعْدَكَ أَمْرًا: ددريو ورځونه

پس دقرباني دغوښې چې كوم ممانعت وو، هغه منسوخ شوې دي، مسند احمد كښې روايت كښې تفصيل دي، حضرت ابوسعيد فرماني چې:

(كان رسول الله (ص) قد نهانا ان كل لحوم نسكنا فوق ثلاث، قال: فخرجت في سفر ثم قدمت على اهل وذاك بعد الاضحى بايام فاتتني ضاحتي بسلق قد جعلت فيه قديدا فقالت هذا من ضحايانا، فقلت له اولم ينهنا

قالت انه قدر خص للناس بعد ذلك فلم اصدقها حتى بعث الى اخى قتاده بن النعمان..... (۳)

۱۵۲۴۹۱ حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلْمَةَ بِنِ الْأَكْوَعِ قَالَ قَالَ

النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ ضَعَى مِنْكُمْ فَلَا يُصْبِحَنَّ بَعْدَ ثَالِثَةٍ وَفِي بَيْتِهِ مِنْهُ شَيْءٌ

(۱) عمدة القارى، ج ۲۱ ص ۱۵۸ -

(۲) فتح البارى: ج ۱۰ ص ۳۰ و عمدة القارى، ج ۲۱ ص ۱۵۸ -

(۳) عمدة القارى، ج ۲۱ ص ۱۵۸ -

«فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ الْمَاضِي قَالُوكُلُوا وَأَطِيعُوا وَأَذْخِرُوا فَإِنَّ ذَلِكَ الْعَامَ كَانَ بِالنَّاسِ جَهْدٌ فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا».

حضرت نبی کریم ﷺ او فرمائیل چي په تاسو کښې کوم کس قرباني او کړي، هغه دې درې ورځې پس په دې حال کښې نه صبا کوي چې دده په کور کښې د قرباني غوښي نه څه وي، هر کله چې بل کال راغلونو خلقو عرض او کړو چې یا رسول الله ﷺ آیا مونږ خلق هغه شان او کړو څنگه چې مونږ تیر شوی کال کړی وو؟ حضرت نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې پخپله خورئ په بل خورئ او جمع کوئ، تیر شوی کال چونکه خلق په اولږه کښې وونوددې و چې ما اراده کړې وه چې تاسو خلق په دې کښې مدد او کړئ.

قوله: (فلا یصبر) بعد ثالثة: «(لا یصبر)» دباب افعال نه دنهی غائب معروف صیغه ده

او ددې مصدر (اصبر) دې، صبا کول، (ثالثة) موصوف محذوف دې (ای لیلۃ ثالثة) چې د کومو دريو ورځونه پس غوښه ذخیره کول ممنوع وو. هغه کومې درې ورځې وې، په دې کښې دواقوال دي.

① د قرباني دوخت نه دادرې ورځې به شمیرلې کيږي يعنی که په یولسم تاریخ باندي قرباني او کړي نو ددې تاریخ نه پس غوښه ایښودلو اجازت نشته ددې (۱)

② ددې دريو ورځو ابتداء به دیوم النحر نه وي. قرباني که په لسمه ورځ او کړي یا په یولسم دولسم باندي او کړي بهر صورت ددولسم تاریخ نه پس دغوښه ذخیره کولو اجازت نشته دې (۲)

ددې دویم مطلب تائید د حضرت جابر رضی اللہ عنہ دروایت نه کيږي چې په هغې کښې دی چې (کنا لاناکل من لحمه وهدت فوق ثلاث منی) (۳) او دمنی ددريو وروروځو ابتداء دیوم النحر نه کيږي.

په دې حدیث کښې دا خبره هم معلومه شوه چې په رومبی کال ددريو ورځونه زیات ذخیره کولو ممانعت دیو خاص علت په وجه وو، کله چې علت زائل شونو هغه ممانعت زائل شو.

قوله: فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا: (د فیها) ضمیر (مشقة) طرفته راجع دې چې دلفظ (جهد) نه

مفهوم کيږي (۴) مراد ددې نه اولږه ده، يعنی په اولږه کښې خلقوسره تعاون کولو اراده وه. ددې و چې غوښه ددريو ورځونه زیات پورې ذخیره کول منع فرمائیلې شوی وو.

(۵۲۵۰) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ يَحْيَى بْنِ

سَعِيدٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتِ الصَّحِيَّةُ كُنَّا نَمْلِكُ مِنْهُ،

فَنَقَدْمُ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالْمَدِينَةِ فَقَالَ «لَا تَأْكُلُوا إِلَّا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ»، وَلَيْسَتْ

(۱) فتح الباری ج. ۱۰ ص ۳۴.

(۲) فتح الباری ج. ۱۰ ص ۳۴.

(۳) فتح الباری ج. ۱۰ ص ۳۴.

(۴) فتح الباری ج. ۱۰ ص ۳۴.

بِعَزِيمَةٍ، وَلَكِنْ أَرَادَ أَنْ يُطْعِمَ مِنْهُ وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

په اصحاب صحاح کښې دا حدیث صرف حضرت امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ نقل کړې دې نوعلامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې (والحدیث من افراده) (۱)

قوله: الضَّحِيَّةُ كُنَّا نَمْلِحُ مِنْهَا: یعنی مونږ خلقوپه دقربانۍ په غوښه باندې مالگه واچوله او هغه په ایښودله مالگه لگولو سره غوښه زرنه خرابیږی.

قوله: فَتَقَدَّمُ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (قدم) دباب سمع نه هم کیدیش (قدم)س قدوما، راتلل، دلته دبا، په وجه معتدی دې اونقدم دباب تفعیل نه هم کیدیش په معنی دپیش کولو یعنی مونږ ستاسوپه خدمت کښې هغه غوښه پیش کړه. (۲)

قوله: «لَا تَأْكُلُوا إِلَّا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ. وَلَيْسَتْ بِعَزِيمَةٍ»: (لا تاكلوا نه ده، ترمذی په یوروايت کښې دی چې حضرت عائشه رضی اللہ عنہا نه تپوس او کړې شو چې (اكان رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم یمنی عن لحم الاضحی) (۳)

نوهغوی اوفرمائیل چې (لا) په ظاهره په دواړو روایتونو کښې منافات دی. علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ ددې جواب ورکوی اوفرمائی چې حضرت عائشې رضی اللہ عنہا دنهی تحریم نفی کړې ده. مطلقا دنهی نفی ئې نه ده کړې، نومخکښې جمله (لیست بعزیمه) په دې باندې دلیل دی. یعنی هغه نهی دکراهت وه. دتحریم نهی نه وه چې منسوخ شوه، (۴) بعضې حضراتو وئیلې دی چې هغه دکراهت نهی نه ده منسوخ شوې، اوس هم باقی ده لکه څنگه چې مخکښې تیر شو.

(نطم) دباب افعال نه دي (ولکن اراد ان نطعم منه ای نطعم غیرنا) یعنی تاسواو غوښتل چې مونږ نوروباندې هم داغوښه اوروو.

۵۲۵۱) حَدَّثَنَا جَبَّانُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو عُبَيْدٍ مَوْلَى ابْنِ أَزْهَرَ أَنَّهُ شَهِدَ الْعِيدَ يَوْمَ الْأَضْحَى مَعَ عُمَرَيْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَصَلَّى قَبْلَ الْخُطْبَةِ، ثُمَّ خَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَدْ نَهَاكُمْ عَنْ صِيَامِ هَذَيْنِ الْعِيدَيْنِ، أَمَا أَحَدُهُمَا فَيَوْمَ فِطْرِكُمْ مِنْ صِيَامِكُمْ وَأَمَّا الْآخَرُ فَيَوْمَ تَأْكُلُونَ نُسُكَكُمْ.

قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ لَمْ شَهِدْتُ مَعَ عُمَانَ بْنِ عَفَّانَ فَكَانَ ذَلِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَصَلَّى قَبْلَ الْخُطْبَةِ ثُمَّ خَطَبَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ هَذَا يَوْمٌ قَدْ اجْتَمَعَ لَكُمْ فِيهِ عِيدَانِ، فَسَبَّ أَحَبَّ أَنْ يَنْتَظَرَ

(۱) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱۶۰).

(۲) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱۶۰) -

(۳) سنن الترمذی کتاب الاضحی باب ماجاء

(۴) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱۶۰) -

الْجُمُعَةَ مِنْ أَهْلِ الْعَوَالِي فَلَيَنْتَظِرُ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَرْجِعَ فَقَدْ أُذِنَتْ لَهُ.
 قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ ثُمَّ شَهِدْتُهُ مَعَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، فَصَلَّى قَبْلَ الْخُطْبَةِ، ثُمَّ خَطَبَ النَّاسَ
 فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَاكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا الْحَوْمَ نُسُكِكُمْ فَوْقَ
 ثَلَاثٍ. وَعَنْ مَعْبُرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ نَحْوَهُ. ار: ۱۱۸۸۹

ابو عبیده مولى بن ازهر. دابو عبیدنوم سعدبن عبیددی. اودی دعبدالرحمان بن ازهر آزاد شوی غلام دی

قوله: ثُمَّ شَهِدْتُ مَعَ عُمَانَ بْنِ عَفَّانَ: دابو عبیده بیان دی چې بیاخه حضرت عثمان رضی الله عنه سره داختر په ورخ شریک شوم. اختر دجمعی په ورخ، هغوی دخطبی نه مخکنی مونخ او کروبیانی خطبه او فرمائیله اووی فرمائیل چې ائی خلقو نن تاسویانندی دوه اخترونه جمع شوی دی. یو داختر ورخ اوبله دجمعی ورخ عوالی (دمدینی اطرافو) کنی اوسیدونکو کنی چې خوک واپس تلل غواری نو هغوی دی واپس لارشی خما هغه ته اجازت دی. یعنی دجمعی دمونخ دپاره اودریدل نه غواری او واپس تلل غواری نوتلی شی.

قوله: فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَاكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا الْحَوْمَ نُسُكِكُمْ

فَوْقَ ثَلَاثٍ: حضرت علی رضی الله عنه فرمائیلی دی چې حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله تاسو د دريو ورخو نه زیاته دقریانی غوښه اینودلونه منع کړی ئی، حضرت علی رضی الله عنه د حضور اکرم صلی الله علیه و آله ارشاد نقل کړو. ددی متعلق درې خبرې وئیلې شوی دی: ① حضرت علی رضی الله عنه ته چونکه ددی حکم دمنسوخ کیدو احادیث نه وورسیدلې، ددی وجې هغه په خطبه داختر کنی دا حکم نقل کړی دی (۱)

② حضرت علی رضی الله عنه دامسوخ حکم په طور دحکایت نقل کړی دی په طور د مذهب نه یعنی هغوی ته هم معلوم وو چې دا حکم منسوخ شوې دی. بیا هم ددی منسوخ حکم تذکره کړی ده او هغوی دانقل کړی دی (۲) نو حضرت امام احمد بن حنبل رضی الله عنه د حضرت علی رضی الله عنه نه مرفوع نقل کړی دی چې حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی چې «نهیتکم عن لحوم الاضاحی ان تجسوها بعد ثلاث فاجسوا ما بهد الکم» (۳)

③ حضرت علی رضی الله عنه په نیزدا سابقه حکم بالکل منسوخ شوې نه وو بلکه هغه معلول علت ووکله چې علت زائل شونو حکم هم زائل شو، د حضرت علی رضی الله عنه په زمانه کنی هغه علت دوباره واپس راغلونو حکم هم واپس شوځکه چې دا خطبه هغوی د حضرت عثمان رضی الله عنه د محاصرې په دوران کنی ورکړې وه. ددی فتنی په وجه خلق دا ولرې او قحط بنسکار شوی وو (۴)

(۱) فتح الباری ج ۱۰ ص ۳۴ و عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۲۱) -

(۲) اعلاء السنن کتاب الاضاحی. باب ادخار لحوم الاضاحی فوق ثلاثة ايام: ج ۱۷ ص ۲۷۴ -

(۳) مسند الامام احمد (ج ۱ ص ۱۳۵) -

(۴) فتح الباری ج ۱۰ ص ۳۴ و عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۱) -

قوله: وَعَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَخُوفًا : داخوبه ماقبل سند باندې معطوف دې په دې صورت کښې خوبه موصول وی او یادا تعلیق بیل دې، حضرت امام شافعی رحمته الله علیه دا په کتاب الام کښې موصول نقل کړې دې،^(۱)

(۵۲۵۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي أَيْبٍ شَهَابٍ عَنْ عَمِّهِ ابْنِ شَهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كُلُوا مِنْ الْأَضَاحِيِّ ثَلَاثًا». وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَأْكُلُ بِالزَّيْتِ حِينَ يَنْفِرُ مِنْ مَنَى، مِنْ أَجْلِ حُومِ الْهَدْيِ.

په اصحاب صحاح کښې دا حدیث صرف حضرت امام بخاری رحمته الله علیه نقل کړې دې. حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما د حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله دا ارشاد «کلوا من الاضاحی ثلاثا» نقل کړې دې. نو هغوی به د دريو ورځونه زیاته غوښه نه خوړله کله چې، کله چې منی نه واپس شو نو د قربانی غوښې په وجه هغوی روغی روغن زیتون سره خوړله.

غالباً حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما نه نسخ والا حدیث نه وورسیدلې او ممکن دې چې احادیث نسخ هغوی ته معلوم وولیکن احتیاطاً هغه د دريو ورځونه زیات د قربانی غوښه خوړل نه خوښول.^(۲)

== کتاب الأشربة

(الاحادیث: ۵۲۳۵-۵۳۱۲)

په کتاب الأشربة کښې ۳۱ ابواب او یونوی (۹۰)، مرفوع احادیث دی، په دې کښې نورلس (۱۹)، احادیث معلق او باقی موصول دی، او یا (۷۰)، احادیث مکرر دی. او یویشته (۲۱)، احادیث صحیح بخاری په رومبې خل ذکر کړې دی. په دې یویشته احادیثو کښې خوارلس احادیث متفق علیه دی، کتاب الأشربة کښې د سلف صالحین خوارلس آثار دی.

(۱) فتح الباری ج ۱۰ ص ۳۴ او عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۲) -

(۲) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۲) -

کتاب الأشربة

وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى (إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)

(شربة، دشراب، جمع ده، شراب اسم دي اودهر مشروب دپاره استعماليري، كه هغه حلال وي او كه حرام وي.

حضرت امام بخاري رحمته الله په دي كتاب كښي داشربه مباحه اوداشربه محرمه دواړو ذکر کړي دي مخکښي ئي داشربه مباحه ذکر کړي دي بيا داشربه مباحه، ځکه چې دفع مضرت، جلب منفعت باندې مقدم دي. دي نه پس داشربه مباحه آداب وغيره ذکر فرمائي حضرت امام بخاري رحمته الله دآيت کریمه دا حاديث باب دپاره په طور دتمهيد ذکر کړي دي. په دي آيت کریمه کښي دشرابو دحرمت حکم نازل شوي دي سنن ابی داود اوسنن ترمذي کښي ددي شان نزول داشان بيان شوي دي چې کله دتحریم حکم نازل شونو حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه او فرمائيل

چې (اللهم بين لنا في الخمر بينا شافيا) گوياجي رومي حکم مجمل وو. حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه لره راوبللو اود آيت ئي ورته واورولو. هغوی دوباره هغه دعا او کړه نوپه سورة نساء کښي رايها الذين امنوا اتقوا الصلوة واتم سكارى، نازل شو. دي آيت دناليدونه پس مونځ نه مخکښي به باقاعده اعلان کيدو چې دنشي په حالت کښي مونځ دپاره دي هيڅوک نه رازي.

حضر عمر فاروق رضي الله عنه بيا (اللهم بين لنا في الخمر بينا شافيا) دعا او کړه نو دسورة مائده پورتنې آيت نازل شو. چې په هغې کښي شراب مطلقا حرام او گنرلي شو. (۱) البته ددي روايت نه معلوميري چې دسورة بقره دآيت نه مخکښي مجمل حکم حرمت خمر متعلق نازل شوي وو.

علامه قرطبي رحمته الله دتحریم متعلق ليکي چې (تحریم بالخمر کان بتدریج ونوازل کثیرة فانهم كانوا مولعين بشربها واول ما نزل فی شأنها ريسئلونك عن الخمر والميسر قل فيهما اثم كبير ومنافع للناس ای فی تجارتهم قلما نزلت هذه الاية تركها بعض الناس وقالوا: لا حاجة لنا فيها فيه اثم كبير ولم يتركها بعض الناس وقالوا: داخلنا منفعتها وترك اثمها فنزلت هذه الاية (ولا تقربوا الصلوة واتم سكارى) فتركها بعض الناس وقالوا: لا حاجة لنا في ما يشغلنا عن الصلاة وشربها بعض الناس في غير اوقات الصلاة حتى نزلت رايها الذين آمنوا انما الخمر والميسر والانصاب والازلام رجس فصارت حراما عليهم حتى صار يقول بعضهم ما حرم الله شيئا اشد من الخمر) (۲)

په قرآن پاک کښي دتحریم خمر متعلق څلور آيتونه نازل شوي دي. يوپه سورة بقره کښي چې به هغې دشرابونه پيدا کيدونکی مفسد و او گناهونو ذکر کړي شوي دي، ليکن په هغې کښي

(۱) سنن ابی داود، کتاب الاشربة باب فی تحریم الخمر: (ج ۳ ص ۳۲۵). (رقم الحديث: ۳۶۷۰)

(۲) الجامع لاحکام القرآن للقرطبي: (ج ۶ ص ۲۸۶).

صراحتاً دې ته حرام نه دی وئیلی شوی. دویم آیت دسورة نساء دې چې په هغې کښې صرف اوقات الصلوة کښې د شرابونه منع کړي شوي ده. باقی وختونو کښې اجازت ورکړې شوې دي. دریم او څلورم آیت په سورت مائده کښې دي چې هغه حضرت امام بخاری رحمته الله علیه دلته ذکر کړي دي. هغې کښې شرابونه مطلق حرام او وئیلی شو ځکه چې دې ته ((رجس من عمل الشيطان)) او وئیلی شو او ((رجس)) حرام وی، نو امام جصاص رازی رحمته الله علیه لیکي چې، اتضبت هذه الایة بتحريم الخمر من وجهين: احدهما قوله ((رجس)) لان الرجس اسم في الشرع لما يلزم اجتنابه ويقام اسم الرجس على الشيء المستقدر النجس وهذا ايضا يلزم اجتنابه فاوجب اوصافه اياها بانها رجس لزوم اجتنابها والوجه الاخر قوله تعالى ((فاجتنبوه)) وذلك امر بالامري يقتضی الايجاب فاتضبت الایة بتحريم الخمر من هذين الوجهين)) (۱)

یعنی ددې آیت کریمه نه د تحريم خمر دوو طریقو سره مستفاد کیږي، یو خوښي دې ته ((رجس)) وئیلی دي او په شریعت کښې ((رجس)) نه اجتناب کول ضروري دی. دویم ((فاجتنبوه)) امر دي، او امر دوجوب دپاره رازی (۲)

د شرابو حرمت کله نازل شو؟ د حرمت متعلق د آیت کله نازل شو، په دې کښې اختلاف دي. د حضرت ابن حجر رحمته الله علیه د اراني ده چې دفتح مکه په کال د آیت مبارک نازل شو (۳)، د حافظ شرف الدین د میاطی رحمته الله علیه راني داده چې دا صلح حدیبه په کال نازل شوی یعنی په کال شپږمه هجري کښې (۴)

د ابن اسحاق په نیز د آیت د بنی نضیر د غزوه په کال نازل شو او دراجح قول مطابق غزوه بنو نضیر په څلورمه هجري کښې شوې وه (۵)

لیکن په څلورمه هجري کښې ددې حکم په نازلیدو باندې بعضي خلقو اعتراض کړي دي چې په کوم کال د تحريم خمر حکم او شو. هم په هغه کال دا واقع شوې وه. د حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله منادی اعلان او کړوچه شراب حرام کړي شو، نو حضرت ابو طلحه رضی الله عنه او فرمائیل چه ورشه او دامتکی مات کړه (۶)، او حضرت انس رضی الله عنه په څلورمه هجري کښې ددې عمر نه ووجه

(۱) احکام القرآن للجصاص (ج ۲ ص ۴۶۱). باب تحريم الخمر.

(۲) قال بعض العلماء فيها دلانل على تحريم الخمر احدها قوله: ((رجس)) والرجس هو النجس وکل نجس حرام. والثاني قوله ((من عمل الشيطان)) وما هو من عمله حرام والثالث قوله: ((فاجتنبوه)) وما امر الله تعالى باجتنابها فهو حرام والرابع قوله ((لعلکم تفلحون)) وما علق رجاء الفلاح باجتنابه فالانتيان به حرام (عون المعبود شرح سنن ابی داود کتاب الاشریة: ج ۱۰ ص ۱۰۶).

(۳) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۳۸)۔

(۴) اوگوری تاریخ الخمیس (ج ۲ ص ۲۶)۔

(۵) تاریخ الخمیس (ج ۲ ص ۲۶)۔

(۶) لکه څنگه چه د بخاری په روایت کښې رازی، صحیح البخاری کتاب الاشریة باب انزل تحريم الخمر وهي من البسروالتمر: (رقم الحديث ۵۲۶۰)۔

هغه دې متکي ماتې کړې ځکه چې هغه د کم عمرو و. ځکه چې حضرت انس رضي الله عنه دهجرت په کال د حضرت نبي کریم صلى الله عليه وسلم په خدمت کښې پيش کړې شوې وو. نو په هغه وخت کښې دې دنهولسو کالوو. که داخلورمې هجرني واقع او منلې شي نو په هغه وخت کښې ددوي عمر مبارک څوارلس کاله به وو. حضرت ابن حجر رحمته الله وغيره دا خبره ليکلې ده. (۱)

ليکن په دې کښې نظر دې ځکه چه دخلوارلس کالو بچې ددې قابل وي چې هغه دې متکي مات کړي

بهر حال علامه قسطلاني شپږمې هجرني ته ترجيح ورکړې ده، (۲) ليکن مشهور روايت دخلورمې هجرني دې (۳)

(۵۲۵۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا، ثُمَّ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا، حُرِمَ مَا فِي الْآخِرَةِ».

حضرت نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دى چې چا په دنيا کښې شراب او څکل اوددې نه توبه کار نشو نو آخرت کښې به هغه ددې نه محروم وي. دا حديث حضرت امام بخاري رحمته الله په دې ځانې کښې په رومبي ځل ذکر کړو.

قوله: (حرم ما في الآخرة): (حرم) دمجهول صيغه ده اومتعدى په دوه مفعول دى، ددې دوه مطلبونه دى. ① دادخپلي حقيقي معنى باندې محمول دې، يعنى مستقل شراب څکلو والاو شرابونه توبه اونه کړي، اوهم په دې حال کښې مرشي نو هغه اگر چه جنت ته لار شى نو دده به په جنت کښې شراب نه ملاويږي. (۴)

ددې جواب دا ورکړې شو چه ددې سرى نه دشرابو خواهش سلب کړې شى (۵)

② علامه خطابي رحمته الله فرمائي چې ددې مطلب دادې چې هغه سرې به جنت ته نه داخليرى، داهل جنت مشروب خمردى چې څوک ددې نه محروم کړې شونو هغه دجنت نه محروم کړې شو. (۶)

(۱) فتح البارى ج ۱۰ ص ۳۸) وتاريخ الخميس: ج ۲ ص ۲۶، قال الحافظ فى الاصابة صح عنه انه قال: قدم النبى (ص) وانا المدينة وانا ابن عشرين (وانظر الاصابة فى تميز الصحابة: ج ۱ ص ۷۱، والاستيعاب لابن عبد البر مع الاصابة: ج ۱ ص ۷۱) -

(۲) تاريخ الخميس (ج ۲ ص ۲۶) -

(۳) تاريخ الخميس (ج ۲ ص ۲۶) -

(۴) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱۶۴، وارشاد السارى: ج ۱۲ ص ۳۲۴)، شرح الطبيعى، كتاب الحدود، باب بيان الخمر وعبدشاربها: (۷ ص ۱۶۸) -

(۵) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱۶۴، وارشاد السارى: ج ۱۲ ص ۳۲۴)، شرح الطبيعى، كتاب الحدود، باب بيان الخمر وعبدشاربها: (۷ ص ۱۶۸) ومرقاة المفاتيح كتاب الحدود، باب بيان الخمر وعبدشاربها (ج ۷ ص ۱۹۱) -

(۶) المعبود كتاب الاشربة باب ماجاء فى سكر: ج ۱ ص ۱۲۰) -

يو اشكال اودهغهي جوابات: ليكن په دې دويم مطلب به اشكال وي چې شراب خمرگناه كبيره ده، او مرتكب كبيره، بهر حال جنت كنبې به داخلېږي يا ابتداء كه الله تعالى ئې معاف كړي يا دخپلې گناه سزاتيرولونه پس بيا جنت نه دمحرومي حكم ولي اوشو، ددې درې جوابونه دي.

① يو داچه ددې سرې متعلق چه شرابولره حلال گنړي اوڅكې ئې اومستحل خمر كافر دې او كافر به جنت كنبې نه داخلېږي.

② ابتداء كنبې به دې محروم ساتلې شي، اود سزاتيرولونه پس به بيا جنت ته داخل كړې شي، په حديث كنبې ددې ابتدائي محرومي ذكر فرمائيلې شوې دي. نومولانا خليل احمد سهارنپوري رحمته الله عليه ليكي چې: «وهو كناية عن عدم دخول الجنة اما اذا كان مستحلا فظاهرا نه يكفر، واما اذا لم يكن مستحلا فيتناول انه لا يشربها في الجنة اولا يدخلها في الاولين»^(١)

③ دا ارشاد په تهديه باندي محمول دې، معنی حقيقي مراد نه ده. ^(٢)

[٥٢٥٤] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أتى لَيْلَةَ أُسْرِي بِهِ بِإِيلِيَاءَ بَقْدَ حَيْنٍ مِنْ خَمْرٍ، وَلَبَنٍ فَنَظَرَ إِلَيْهِمَا، ثُمَّ أَخَذَ اللَّبَنَ، فَقَالَ جَبْرِيلُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَاكَ لِلْفِطْرَةِ، وَكُوَّأَخَذْتَ الْخَمْرَ غَوْتٌ أُمَّتِكَ.

تَابِعَهُ مَعْمَرُ بْنُ أَبِي عُمَرَ وَالزُّبَيْدِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ.

[٥٢٥٥] حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَدِيثًا لَا يُحَدِّثُكُمْ بِهِ غَيْرِي قَالَ «مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يَظْهَرَ الْجَهْلُ، وَيَقْلُ الْعِلْمُ، وَيَظْهَرَ الزُّنَا، وَتُشْرَبَ الْخَمْرُ، وَيَقْلُ الرِّجَالُ، وَيَكْثُرُ النِّسَاءُ، حَتَّى يَكُونَ لِلْحَمِيمِينَ امْرَأَةٌ قِيمُهُنَّ رَجُلٌ وَاحِدٌ». [ر: ٨٠]

[٥٢٥٦] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَابْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولَانِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - إِنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ».

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَأَخْبَرَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ عَنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ كَانَ يُحَدِّثُهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ثُمَّ يَقُولُ كَانَ أَبُو بَكْرٍ يُلْحِقُ مَعَهُ «وَلَا يَنْتَهَبُ نَهْبَهُ ذَاتَ شَرَفٍ، يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ أَبْصَارَهُمْ فِيهَا حِينَ يَنْتَهَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ». [ر: ٢٣٤٣]

(١) مذكوره دوو مطلبونو دپاره اوگورئ بذل المجهود ماجاء في سكر (١٦ ص ١٤)

(٢) مرقاة المفاتيح، كتاب الحدود باب بيان الخمر ووعيد شاربها: ج ٨ ص ١٩٠.

قوله: لَيْلَةَ أُسْرِي بِهِ يَا إِلِيَاءَ بَقْدَ حَيْنٍ مِنْ خَمْرٍ، وَلَبَنٍ: (ایلیاء) دهغه بنار نوم ایلیاء دی

کوم خانی کنبی چې بیت المقدس واقع دی (۱)
د حضرت نبی کریم ﷺ په خدمت کنبی دوه پیالی پیش کړې شوي، یو پیاله کنبی شراب
او یو کنبی پی و. حضرت نبی کریم ﷺ د پیو والا پیاله اختیار کړه.
بعضو روایتونو کنبی درې پیالی پیش کولو ذکر دي په دې کنبی شراب او پی او شهو
پیالی وه.

ددې جواب ورکړې شو چې ایلیاء کنبی دوه پیالی پیش کړې نو، لکه څنگه چې دلته روایت
کنبی دی او سدره المنتهی طرفته ته ذرف په وخت کنبی درې پیالی پیش کړې شوي وي (۲)

قوله: ثُمَّ أَخَذَ اللَّبَنَ: ابن عبد البر رضی الله عنه فرمائی چې حضرت نبی کریم ﷺ خمر (شراب) په
دې وجه پرینودل چې ددې د حرمت حکم نازلید و والا وو.

یا د شرابو څکلو د حضرت نبی کریم ﷺ عادت نه وو، ددې وجې حضرت نبی کریم ﷺ د پیو
والا پیاله اختیار او فرمائیله (۳)

قوله: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لَلْفِطْرَةِ: د فطرت نه دلته دین اسلام او په دې باندې
استقامت مراد دي، علامه قرطبي رضی الله عنه فرمائی چې لبن لره په فطرت سره تعبیر کړې شو ځکه
چې بچې پیداشی نو هغه ته مخکښې پی ورکولې شی (۴)

قوله: وَلَوْ أَخَذْتَ الْخَمْرَ غَوَتُ أُمَّتِكَ: حضرت جبرئیل عليه السلام خودا خبره یاپه طریق د فال ارشاد
فرمائیلې ده یا هغوی ته علم وو چې کوم یو څیز اخستلو باندې به کومه نتیجه مرتب کیږي. (۵)

قوله: تَابَعَهُ مَعْمَرٌ وَابْنُ الْهَادِ وَعُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ وَالزُّبَيْدِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ: یعنی
د شعيب متابعت معمربن ارشد، ابن الهاد (یزید بن عبد الله)، عثمان بن عمر او زبیدی (محمد بن
الولید) کړې دي. دمعمرو روایت حضرت امام بخاری رضی الله عنه د ابن الهاد روایت حضرت امام
نسائی رضی الله عنه موصول نقل کړې دي، (۶)

قوله: لَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ: دلته یا ایمان نه ایمان کامل مراد دي
(لایکون کاملاً فی الایمان حال کونه فی شرب الخمر) یا داپه تهدید و تغلیظ باندې محمول دی. یعنی
معنی حقیقی مراد نه ده. او یا دهغه سرې متعلق دي چې شرب الخمر حلال گنري (۷)

(۱) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۶۴، وفتح الباری: ج ۱ ص ۴۱.

(۲) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۶۴.

(۳) فتح الباری: ج ۱ ص ۴۱.

(۴) فتح الباری: ج ۷ ص ۲۱۵.

(۵) فتح الباری: (ج ۱ ص ۴۱).

(۶) عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۶۴) وفتح الباری: (ج ۱ ص ۴۱).

(۷) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۵).

دا تاویلات ددی و چې کول ضروری دی چې داهل سنت والجماعت په نیزگناه کبیره ارتکاب کولو سره سرې دایمان نه خارجېږي نه.

قوله: كَانَ أَبُو بَكْرٍ يُلْحِقُ مَعَهُنَّ «وَلَا يَنْتَهَبُ نَهْبَهُ ذَاتَ شَرَفٍ، يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ

أَبْصَارَهُمْ فِيهَا حِينَ يَنْتَهَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِرٌ.» : ابوبکر مذکورہ جملې سره د (لاینتهب) اضافه هم کړې ده. یعنی هېڅ یومومن په دې حالت کبني لوت مارنه کوي چې خلق دې ته گوري. (نهبه ذات شرف مال نفيس) (۱)

د شرابو قسمونه او مذاهب ائمه : ① ائمه ثلاثه او په احنافو کبني د حضرت امام محمد ﷺ په نیز ټول نشه ورکونکي مشروبات، خمريعني شرابوپه حکم کبني دي، ددې قليل يا کثير استعمال مطلقا حرام دی. اوددې شارب (ځکلووالا) باندي حد جاری کيږي. دخمريه شان هر مسکر مشروب نجس دې، ددې اخستل خرڅول جائزه دی. (۲)

② د حضرت امام ابوحنيفه ﷺ او حضرت امام ابویوسف ﷺ په نیز په دې کبني تفصيل دې، هغوی فرمائي چې داشربه درې قسمونه دي. اول قسم خمردا دانگوروکچه شيره وي. (اذا اشتدت وغلا و قذف بالبريد) یعنی کله چې دزيات اينودويا ويشلولو (جوش کولو) په وجه په دې کبني شدت راشي، هغه ويشيږي اوددې نه څگ راوړي، امام ابویوسف او حضرت امام محمد ﷺ د څگ راوتلو شرط نه دې لگولي. (۳)

ددې حکم دادې چې ددې قليل يا کثير استعمال مطلقا حرام دې، په ځکوني باندي حد جاری کيږي، اگرچه ده يوقطره ئې هم ځکلی وي. دانجس العين دې، ددې بيع جائزه ده اوددې حلال گنړلووالاکافردې. (۴)

دويم قسم (طلاء، نقيع التمر، نقيع الزبيب...) دادرې واړه اشربه حرام دی.

(طلاء) دانگورو شيري ته وائي. کله چه دادومره پخه کړې شي چې درې حصې پاتي شي. (۵)
(نقيع التمر) دکهجوړوکچه شيره او (نقيع الزبيب) هغه اوبوته وائي چه په هغې کبني زبيب یعنی کشمش اچولې شوی وي. اودزيات وخت تيريدوپه وجه په دې کبني شدت او ويشيدل پيداشي. (۶)

دادرې واړه اشربه هم دخمريه حکم کبني دي، نجس دی اوددې قليل يا کثير استعمال حرام دی، البته ددې په ځکونکي باندي د حضرت امام ابوحنيفه ﷺ او امام ابویوسف په نیز نشه

(۱) فيض الباری (ج ۴ ص ۳۳۴) -

(۲) المغنی لابن قدامه کتاب الأشربة: (ج ۹ ص ۱۳۶) - واحكام القرآن للتهانوی، ﷺ سورة المائدة :

ج ۱ ص ۳۸۸ -

(۳) اوگوري الهدایه مع فتح القدير، کتاب الأشربة: (ج ۹ ص ۲۶) -

(۴) اوگوري بذل المجهود، کتاب الأشربة باب الخمر ماضي: (ج ۱۶ ص ۱۲) -

(۵) اوگوري الهدایه مع فتح القدير، کتاب الأشربة: (ج ۹ ص ۲۹) -

(۶) اوگوري الهدایه مع فتح القدير، کتاب الأشربة: (ج ۹ ص ۳۰ و ۳۱) -

اور مقدار ۳ کلونه پس حد جاری کیڑی، ۳۱۶ چہ ددی اشربه ۳۱۶ کلونہ ظنی دی. اوحد شیبہ
پہ وجہ سرہ ساقط کیڑی، ددی مستحل کافر نہ دی، ۳۱۶ چہ د۳۱۶ مستحل کافر دی، البتہ
ددی نہ علاوہ باقی اکثر و احکامو کنبی داد۳۱۶ چہ حکم کنبی دی.
دحضرت امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ پہ نیز ددی دربو وارو مشروب اتویع جائزہ دصاحبینو پہ
نیز جائزہ دی (۱)

دریم قسم (۳۱۶، طلا، نقیم التبر، نقیم الزیب.....) ددی ۳۱۶ کلور و اشربه نہ علاوہ باقی اشربه نیب
و غیرہ دی. پہ ددی کنبی دحضرت امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ پہ نیز قلیل مقدار چہ نشہ ور کونکی نہ
وی دہغی استعمال جائز دی. پہ ددی شرط چہ ہفہ دتعیس دپارہ نہ وی. بلکہ (تقویٰ فی العبادی)
نیت سرہ وی (۲) او دجمہور پہ نیز دجائزہ دی.

حاصل دکلام دادی چہ امام صاحب رحمۃ اللہ علیہ او دجمہور پہ مینخ کنبی دودہ ۳۱۶ کلونو کنبی
اختلاف دی، یواشربہ ثلاثہ چہ ددوی پہ نیز داخمر دی لیکن ددی ۳۱۶ کلونو کنبی دی.
لہذا ددی پہ شارب باندی حد نہ جاری کیڑی حالانکہ دجمہور پہ نیز ددی ۳۱۶ کلونو کنبی نہ
دی، لہذا پہ شارب باندی بہ حد جاری کیڑی. دویم اختلاف اشربه اربعہ نہ علاوہ باقی اشربه
مسکرہ غیر نشہ آور قلیل مقدار استعمال جائز دی، دجمہور پہ نیز جائزہ دی.

لاندي د امام صاحب او دجمہور و خودلائل پیش کولی شی:
دامام اعظم رحمۃ اللہ علیہ دلائل: ① دحضرت امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ استدلال دلغت نہ دی. ہفہ فرمائی چہ
اہل لغت د۳۱۶ دانگوروشیرہ باندی کوی. دباقی میو و شیر و باندی د۳۱۶ د۳۱۶ د۳۱۶
لغت کنبی نہ کیڑی نوابن سیدہ (المخصص) کنبی فرمائی چہ (الخمیر ما اسکر من عصیر العنب والجمع
خمور) (۳) او ابن منظور افریقی پہ (لسان العرب) کنبی ددوی قول نقل کر و چہ (الخمیر ما ہی العنب
دون سائر الاشیاء) (۴)

② عبدالرزاق پہ خپل مصنف کنبی یور وایت نقل کر دی چہ (قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم الخمر من العنب
والسكر من التمر والتمر من الذرة والغیرا من الحنطة والبتة من العسل کل مسکر حرام) (۵)

(۱) بذل المجهود. کتاب الأشربة باب الخمر ماہی: ج ۱۶ ص ۱۲، والهدایة مع فتح القدير، کتاب الأشربة: ج ۹ ص ۳۱
(۲) فیض الباری، کتاب الأشربة: ج ۴ ص ۳۴۶، واعلاء السنن کتاب الأشربة باب حرمة الخمر (ج: ۱۸ ص ۲۱).
قال الحسن بن مالک سمعت الشافعی یسال ابا یوسف هل فی نفسک شی من النبیذ فقال اب. یوسف: کیف
لا یكون فی نفس شی من النبیذ واراد الشارب ان یسکر منه فالقلیل منه حرام کالکثیر وهو قول ابی حنیفہ
(سند الخوارزمی: ج ۲ ص ۲۰۷) وفيه دلیل علی ان شرب القلیل اذا کان للسكر فهو ایضاً حرام عند ابی حنیفہ
(وانظر البدر الساری الی فیض الباری: (ج ۴ ص ۳۵۵).

(۳) المخصص لابن سیدہ: (ج ۱۱ ص ۷۲)۔

(۴) لسان العرب: (ج ۵ ص ۳۳۹)۔

(۵) مصنف عبدالزاق: (ج ۹ ص ۲۳۴، رقم الحدیث: ۱۷۵۴).

په دې کښې تصریح ده چه خمر دانگورووی داروایت اگر چه حضرت سعید بن المسیب مرسل نقل کړې دې لیکن ددوی مراسیل بالا جماع مقبول دې. (۱)

⑤ د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما اثر دې (اما الخمر حرام لاسبیل الیها واما ماسوا هامن الاشربة فکل مسکرام) (۲) او د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما اثر دې چه (حرمت الخمر لعینها والسكر من کل شراب) (۳) داشان حضرت فاروق اعظم رضی اللہ عنہ نه منقول دی چې هغوی ددې نییذ نه لپشان او خکل چه نشه آورو (۴) که چرته قلیل حرام وو نو هغوی به کله هم نه خکل.

⑥ حضرت ابو موسی اشعری رضی اللہ عنہ او حضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنہما یمن ته روان وو. حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه ئې تپوس او کړو چه هغه ځانې کښې د غنمو او اوربشو شراب جوړیږي. ددې څه حکم دې؟ وې فرمائیل چه (اشربوا ولا تسکروا) (۵) امام طحاوی رحمته اللہ علیہ فرمائی چه: (کان ذلک دلیلا ان حکم المقدار الذی یسکر من ذلک الشراب خلاف حکم ما لیسکر منه) (۶)

⑦ د عبد الله بن شخیر په روایت کښې دی چه (نهی رسول الله عن اشربة قال قلیل له: انه لا بد منها او نحو هذا قال: فاشربوا ما لم یسقه احلامکم ولا ینهب اموالکم) (۷) علامه هشیمی ددې حدیث سند صحیح گنری. (۸)

د جمهورو دلائل: ① حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ چه په (باب الخمر من العنب، باب نزل تحريم الخمر، باب الخمر من العسل، باب ما جاء فی ان الخمر ما خامر العقل.....) ددې څلورو ابوابو لاندې چې څومره روایتونه ذکر فرمائیل دی هغه ټول د جمهورو دلائل دی.

② د ابو داود په روایت کښې دی چه (ان من العنب خمر او ان من التمر خمر او ان من العسل خمر او ان من البر خمر او ان من الشعیر خمر) (۹)

③ د حضرت جابر رضی اللہ عنہ حدیث کښې دی چه (ما اسکر کثیر قلیلة حرام) (۱۰)

(۱) تکملة فتح الملهم (ج ۳ ص ۶۰۱) -

(۲) مصنف عبدالرزاق: (ج ۹ ص ۲۲) -

(۳) شرح معانی الآثار للطحاوی کتاب الأشربة باب الخمر المحرمة ما هی (ج ۲ ص ۳۵۶). والجواهر النقی: (ج ۸ ص ۲۹۷) -

(۴) اوگورنی کتاب الآثار: ۱۱۹، و مصنف عبدالرزاق: (ج ۹ ص ۲۲۴)، رقم الحدیث: (۱۷۱۵) - اوگورنی کتاب الآثار شرح معانی الآثار کتاب الأشربة باب ما یحرم من النبیذ: (ج ۲ ص ۳۵۹) -

(۵) شرح معانی الآثار کتاب الأشربة باب ما یحرم من النبیذ: (ج ۲ ص ۳۶۰) -

(۶) شرح معانی الآثار کتاب الأشربة باب ما یحرم من النبیذ: (ج ۲ ص ۳۶۰) -

(۷) مصنف عبدالرزاق: (ج ۹ ص ۲۲۳) -

(۸) مجمع الزوائد للهشیمی (ج ۵ ص ۶۶) -

(۹) سنن ابی داود کتاب الأشربة (رقم الحدیث: ۳۶۷۶) -

(۱۰) سنن النسائی کتاب الأشربة باب تحريم کل شراب اسکر کثیره (رقم الحدیث: ۵۱۱۷) وفتح القدير (ج ۵ ص ۸۰)

④ حضرت عائشه رضی اللہ عنہا روایت کنبی دی چه (کل مسکر حرام وما اسکر منه الفرق قبل الکف منه حرام)

⑥ داشان روایت دی چه (کل مسکر خمرو کل مسکر حرام)

دی احادیثوسره جمهورواستدلال فرمائی چه خمصرف دانگورودشیری نوم نه دی، (طلاع نقیم الزییب) وغیره هم خمردی. داشان انبذه مسکره قلیل استعمال هم جائز نه دی. د جمهورو ددلائلو جواب: حضرت امام ابوحنیفه رضی اللہ عنہ فرمائی چه عصیرعنب نه علاوه باقی اشربه باندي دخمر اطلاق مجازادی، لغة او حقیقتا نه دی، خککه چه په لغت کنبی خمصرف ماء عنب ته وائیلي شی، لکه خنگه چه دلغت دکتابونه حوالی سره تیرشوی دی. اورمااسکر کثیره قلیله حرام لره په خمرباندي محمول کیږی چه دخمر قلیل مقدار هم حرام دی. نو مولاناظفر احمد عثمانی رحمته اللہ علیہ لیکي چه (یکون معناه الخمر حرام قلیلها وکثیرها وهذا التاویل هو المتعین عندنا لبار وینا عن عمر رضی اللہ عنہ انه شراب النبيذ المسکر بعد کسره بالماء)

لیکن حقیقت دادی چه په دی تاویل باندي زړه مطمئن کیږی نه خککه چه (ما) عام دی، چه خمراو غیر خمردوارو دپاره شامل دی. حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ اونور صحابه کرام رضی اللہ عنہم چه کوم آثار دی. هغه موقوف دی او (مااسکر کثیره قلیله حرام) حدیث مرفوع دی. نو علامه انور شاه کشمیری رحمته اللہ علیہ فرمائی چه: (ومراد الحدیث ان کل شراب من شأنه السکر فهو حرام... وقد تبین لی

بعد مرور الدهران مراد الحدیث کما ذهب الیه الجمهور واذن ان لا صرف الاحادیث عن ظاهرها) ددی نه زیات نه زیات داخبره ثابتیږی چه دباقی اشربه مسکره په خکلو کنبی دخمر په حکم کنبی دی، لهذا د اشراب په شان ددی قلیل او کثیر استعمال درمست نه دی، بیا هم په دی ټولو امورو کنبی دخمر حکم کنبی کیدل ددی روایاتونه نه ثابتیږی.

هم په دی وجه ډیرو احنافو علماء کرامو د حرمت په حق کنبی د جمهورو د مذهب مطابق فتوی ورکړې ده چه ددی استعمال مطلقا حرام دی اوبیع او حد په حق کنبی دمام صاحب په قول باندي فتوی ورکړې ده. (۵)

ددی اشربه ثلاثه نجسات باره کنبی نجاست غلیظ والا قول ته ترجیح ورکړې ده. (۶)
ددی اشربه اربعه نه علاوه (نبيذ وغیره) دامام صاحب رحمته اللہ علیہ په نیز نجس نه دی.

(۱) سنن ابی داود کتاب الأشربة (رقم الحدیث: ۳۶۸۷).

(۲) المجموع تشرح المذهب کتاب الصلوة: (ج ۲ ص ۵۶۴) -

(۳) اعلاء السنن، کتاب الأشربة حرمة الخمر: (ج ۱۷۲۱) -

(۴) اعلاء السنن، کتاب الأشربة حرمة الخمر: (ج ۱۷ ص ۲۱) -

(۵) تکملة فتح الملهم: (ج ۳ ص ۶۰۸) -

(۶) المبسوط للسرخي: (ج ۲ ص ۱۴)، ردالمختار (ج ۶ ص ۳۵۱) -

فائده : حضرت امام ابو حنیفه رضی اللہ عنہ به اگر چه دنیبذ مقدار غیر سکر استعمال جائز گنر لو لیکن دمختلف فیہ کیدوپه وجه هغوی ددی استعمال کله نه دې کړې، نودهغوی قول مشهور دې چه لو اعطیت جمیع مال دنیا ومثلها لاشرب قطرة نینذ فلا شربه فانه مختلف فیہ، لو اعطیت جمیع مائی الدنيا لاحرم النینذ لاحرمه لانه مختلف فیہ» (۱)

علماء کرامولره داسې پکار دی چه کوم خیزمختلف اومشکوک وی، هغه خائې کنبې دفتوی ورکولو په وخت په تقوی باندي عمل کولو کوشش او کړې.
دتراجم بخاری مقصد : حضرت امام ابو حنیفه رضی اللہ عنہ په دې خائې کنبې خلورترجمې قائمې کړې دی، رومبې ترجمه (باب ان الخمر من العنب) دې چه دشراب دانگورونه جوریبی دې نه پس دوئمہ ترجمه (باب نزل تحزیم الخمر من الیسر) قائم فرمائیلې ده چه شراب د کهجورو وی. او بیا ترجمه (الخمر من العسل) قائم فرمائیلې ده اوخلورمه ترجمه الباب (الخمر ما خامرالقعل) قائم کړې ده.

ددې تراجم نه دحضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ مقصدخه دی په دې کنبې دوه احتمال دی. رومبې احتمال دادې چه ددې تراجمونه دحضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ مقصددادې چه څنگه شراب دانگورووی، دایشان دتمر او عسل وغیره هم وی یعنی خمر صرف عصیر عنب سره خاص نه دی لکه څنگه چه دجمهور علماء کرامومسلک دې.
دویم احتمال دادې چه حضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ داوئیل غواړی چه اصل شراب چه هغې ته په قرآن پاک کنبې (انما الخمر والیسر.....) فرمائیلې شوی دی. هغه شراب دعنب دی. اوباقی چه خومرد اشربه دی هغې ته مجازی طور خمر (شراب) وئیلې شوي دی.
دحضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ مقصد کنبې دادواړه احتمالونه کیدې شی. بیا هم احتمال اول راجح دې چه دې تراجمونه دجمهور ووتائید کوی. (۲)

۱- باب الخمر من العنب

[۵۲۵۷] حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ صَبَّاحٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَائِقٍ حَدَّثَنَا مَالِكٌ - هُوَ ابْنُ مِغْوَلٍ - عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ لَقَدْ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ، وَمَا بِالْمَدِينَةِ مِنْهَا شَيْءٌ. [۴۳۴۰: ا]

قوله: لَقَدْ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ، وَمَا بِالْمَدِينَةِ مِنْهَا شَيْءٌ : په دې کنبې دخمرنه خمرعنب مراد دې یعنی کله چه دشرابو حرمت نازل شونومدینه منوره کنبې به دانگور شراب نه وو، دنورو میوو شراب به موندې شولکه څنگه چه ددې باب په دویم روایت کنبې دی. (وَعَامَةٌ خَمْرًا أَلْبَنًا وَالشُّرْبُ.)

(۱) فیض الباری: (ج ۴ ص ۳۵۵)۔

(۲) الابواب والتراجم (ج ۲ ص ۹۶)۔

دا حدیث صرف د حضرت امام ابو حنیفہ رضی اللہ عنہ دلیل دے چہ شراب صرف د عصیر عنب وی
 پہ دے روایت کنبی دی چہ (وَمَا بِالْمَدِينَةِ مِنْهَا شَيْءٌ)، او مخکنبی روایت کنبی دی چہ (وما بعد
 خمر الاعناب الا قليلا) پہ دے دوارو کنبی تعارض نہ دے چہ (شیء) نہ مرادشی کثیر دے
 نویو کنبی د کثیر نفی ده. دویم روایت کنبی د قلیل اثبات دے.

٥٢٥٨١ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا أَبُو شَهَابٍ عَبْدُ رَبِّهِ بْنِ نَافِعٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ نَائِبِ
 الْبَنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ قَالَ حُرِّمَتْ عَلَيْنَا الْخَمْرُ حِينَ حُرِّمَتْ وَمَا نَجِدُ - يَعْنِي بِالْمَدِينَةِ - خَمْرُ
 الْأَعْنَابِ إِلَّا قَلِيلًا، وَعَامَّةُ خَمْرِنَا الْبُسْرُ وَالْتَّمْرُ. [ر: ٢٣٣٢]

دا حدیث اصحاب صحاح کنبی صرف حضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ نقل کرے دے. نو علامہ عینی
رضی اللہ عنہ فرمائی چہ (والحدیث من افرادہ) (۱)

قوله: (وَعَامَّةُ خَمْرِنَا الْبُسْرُ وَالْتَّمْرُ): علامہ کرمانی رضی اللہ عنہ فرمائی چہ (الخمر مائع البسرا جامد
 فکیف یكون هوایا) یعنی خمر باندے بہ د تمر اطلاق خنکہ درست وی. بیاد دے جواب ور کرے
 شو چہ پہ دے کنبی دبسر شراب باندے اطلاق مجاز او کرے شو او یاد لته مضاف محذوف دے
 یعنی (عامۃ اصل خمرنا التمر) (۲)

٥٢٥٩١ حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ أَبِي حَيَّانَ حَدَّثَنَا عَامِرُ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ
 عَنْهُمَا - قَالَ عُمَرُ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ أَمَا بَعْدُ نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَهِيَ مِنْ خَمْسَةِ الْعِنَبِ وَالْتَّمْرِ
 وَالْعَلِّ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ، وَالْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ. [ر: ١٤٣٤٠]

قوله: الْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ: یعنی شراب ہفہ دی چہ عقل لره پتے کرے یا غلب کرے.

٢- باب نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَهِيَ مِنَ الْبُسْرِ وَالْتَّمْرِ.

٥٢٦٠١ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ
 عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنْتُ أَسْقِي أَبَا عُبَيْدَةَ
 وَأَبَا طَلْحَةَ وَأَبِي بَنٍ كَعْبٍ مِنْ فُضَيْخِ زَهْوٍ وَتَمْرٍ فَجَاءَهُمْ آبٌ فَقَالَ إِنَّ الْخَمْرَ قَدْ حُرِّمَتْ. فَقَالَ
 أَبُو طَلْحَةَ قُمْ يَا أَنَسُ فَأَهْرِقْهَا. فَأَهْرِقْتُهَا.

٥٢٦١١ حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا قَالَ كُنْتُ قَائِمًا عَلَى الْحَيِّ
 أَسْقِيهِمْ - عُمُومَتِي وَأَنَا أَصْغَرُهُمْ - الْفُضَيْخِ، فَقِيلَ حُرِّمَتْ الْخَمْرُ. فَقَالُوا أَكْفَيْتُهَا. فَكَفَّأْتُهَا. قُلْتُ
 لِأَنَسِ مَا شَأْنُهُمْ قَالَ رُطْبٌ وَبُسْرٌ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَنَسٍ وَكَانَتْ خَمْرُهُمْ. فَلَمْ يُنْكَرْ

(١) عمدة القارى (ج ٢١ ص ١٦٧)۔

(٢) شرح الكرمانى للبخارى: ج ٢٠ ص ١٤١، وعمدة القارى (ج ٢١ ص ١٦٧)۔

أَنْسٍ. وَحَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِي أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا يَقُولُ كَانَتْ خَمْرُهُمْ يَوْمَئِذٍ.

قوله: فَضِيخٌ زَهُوٌ وَتَمْرٌ: فضیخ شرابوته وئیلې شی، علامه عینی رحمته الله فرمائی چه (شراب) یخدا من البسار یصب علیه ویترک حق یغلل) یعنی کچا کهچوری په او بو کنبې واچوی تردې پورې چه په کنبې ویشیری (۱) او (زهوبسار ملون) یعنی کچارنگینې کهچوروته وئیلې شی چه په کنبې سرخی اوزردی دواړه ظاهرشی. (۲) (فَضِيخٌ زَهُوٌ وَتَمْرٌ) یعنی دکچاؤ او پخو کهچورو شراب.

قوله: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا قَالَ كُنْتُ قَائِمًا عَلَى الْحَيِّ اسْقِيَهُمْ - عُمُومَتِي وَأَنَا أَصْغَرُهُمْ - الْفَضِيخَ: (د) قییلې ته وائی (عمومتی،

سقیهم) کنبې ضمیر مفعول نه بدل واقع شوې دې، یا منسوب علی الاختصاص دې (۳) حضرت ابن حجر رحمته الله عمومتی دحی نه بدل کړې دې، په دې صورت کنبې دابه مجروری (۴) یعنی خه دقبیلې سره ولاړ اووم، خپلو ترونوته مې شراب ورکول، په دې حال کنبې چه زه دتولونه وړو کي اووم، دصحیح مسلم په روایت کنبې عبارت داشان دې: لَقِيتُمُ عَلَى الْحَيِّ عَلَى عُمُومَتِي اسْقِيَهُمْ مِنْ فَضِيخِ لَهْمٍ وَأَنَا أَصْغَرُهُمْ سَنًا (۵)

قوله: أَكْثَرُهَا فَكْفَانًا: (اکف) په وزن داضرب په معنی د(اقلها) یعنی داواړوه.

قوله: (قُلْتُ لَأَنْسٍ مَا شَرَابُهُمْ): قائل معتمر والد سلیمان تیمی دې. (۶) هغه فرمائی چه ماد حضرت انس نه تپوس او کړوچه دهغه شراب خه خیزوو.

قوله: فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ بِنُ أَنْسٍ وَكَانَتْ خَمْرُهُمْ. فَلَمْ يَنْكِرْ أَنْسٌ: دحضرت انس خوئی ابوبکر دخپل والد په موجودگي کنبې او وئیل چه دهغوی شراب فضیخ وو، کانت کنبې دننه ضمیر فضیخ طرفته راجع دې اوفضیخ نه چونکه مراد خمردی او خمرمونث سماعی دې، ددې وجې دمونث ضمیر دې طرفته راجح کړې شوې دې. (ای وکانت الفضيخ خمرهم) (۷) حضرت انس رضي الله عنه په دده باندي نکیرنه دې کړې بلکه خاموشه شوې دې.

حضرت انس رضي الله عنه دا اضافه دااختصار په وجه پریښودې وه یا ترې هیره شوی وه. (۸)

(۱) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۶۹۔

(۲) فتح الباری: ج ۱۰ ص ۴۷، عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۹)۔

(۳) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۶۹ شرح الکرمانی للبخاری: ج ۲۰ ص ۱۴۳۔

(۴) فتح الباری: ج ۱۰ ص ۴۶۔

(۵) صحیح مسلم کتاب الأشربة باب تحریم الخمر و بیان انها تګون من عصیر العنب، (رقم الحدیث ۱۹۸۰)۔

(۶) فتح الباری: ج ۱۰ ص ۴۸، عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۹)۔

(۷) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۹)۔

(۸) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۹) و فتح الباری: ج ۱۰ ص ۴۸۔

قوله: وَحَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِي أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا يَقُولُ كَانَتْ خَمْرُهُمْ يَوْمَئِذٍ: ددی

قائل هم سلیمان تیمی دې (۱) دا ماقبل سند سره موصول دې (بعض اصحابی) مبهم دې شارحینولیکلی دی چه بکر بن عبدالله مزنی او قتاده ددی مصداق کیدشی (۲)

مطلب دادې چه (كَانَتْ خَمْرُهُمْ) جمله پخپله حضرت انس رضی اللہ عنہ په دې حدیث کښې ارشاد او فرمائیله پورتنی حدیث کښې خودده خوئی وئیلی وو لیکن نیغ په نیغه دهغوی نه هم منقول ده.

[۵۲۶۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمَقْدَمِيُّ حَدَّثَنَا يُونُسُ أَبُو مَعْشَرَ الْبَرَاءُ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ أَنَّ الْخَمْرَ حُرِّمَتْ، وَالْخَمْرُ يَوْمَئِذٍ الْبُسْرُ وَالْتَمُرُ. [ر: ۲۳۳۲]

قوله: يُونُسُ أَبُو مَعْشَرَ الْبَرَاءُ: دیوسف بن یزید کنیت ابو معشر دې، دې دنوم په مقابله کښې په کنیت سره زیات مشهور دې. ده ته براء (سپینولو والا) هم وائی. (لانه کان یبری السهام) یعنی هغه به غشی تراشل (۳)

په صحیح بخاری کښې دده صرف یو حدیث دې، اودویم د کتاب الطب په آخر کښې دوه رازی حضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ دده دواړه حدیثونه په دمتابعت نقل کړی دی. (۴) یحیی بن معین ده ته ضعیف وئیلی دی. (۵)

امام ابوداود فرمائی چه (لیس بذلك) (۶)

ابن ابوحاتم فرمائی چه (یکتب حدیثه) (۷)

محمد بن ابی بکر مقدمی ده ته ثقه وئیلی دی. (۸)

ابن حبان ده لره په کتاب الثقات کښې ذکر کړی دې. (۹)

د حضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ نه علاوه امام مسلم رضی اللہ عنہ هم دده نه روایتونه نقل کړی دی. (۱۰)

(۱) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۹) و فتح الباری: ج ۱۰ ص ۴۸. -

(۲) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۹) و فتح الباری: ج ۱۰ ص ۴۸. -

(۳) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۹) و فتح الباری: ج ۱۰ ص ۴۸. -

(۴) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۹) و فتح الباری: ج ۱۰ ص ۴۹. -

(۵) تهذیب الکمال (ج ۳۲ ص ۴۴۸). (رقم الترجمة: ۷۱۶۵) -

(۶) سوالات لاجری: ۳۴۱، الترجمة ۳۴۱، و تهذیب الکمال: ج ۳۲ ص ۴۴۹. -

(۷) الجرح والتعديل: ۹، الترجمة: ۹۸۶. -

(۸) الجرح والتعديل: ۹، الترجمة: ۹۸۶. -

(۹) کتاب الثقات لابن حبان (ج ۸ ص ۶۳۳۷). -

(۱۰) تهذیب الکمال: (ج ۳۲ ص ۴۴۹). -

سعید بن عبیدالله: دده هم په بخاری شریف کنبی صرف داوه حدیثونه دی، یو حدیث دادی چه اودویم په کتاب الجزیه کنبی تیر شوی دی (۱)

۳- باب الخمر من العسل وهو البتغ

وَقَالَ مَعْنُ سَأَلْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ عَنِ الْفُقَاعِ فَقَالَ إِذَا لَمْ تُسْكِرْ فَلَا بَأْسَ. وَقَالَ ابْنُ الدَّرَاوَزْدِيِّ سَأَلْنَا عَنْهُ فَقَالُوا لَا يُسْكِرُ، لَا بَأْسَ بِهِ

[۵۲۶۳] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ سَبَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْبِتْغِ فَقَالَ «كُلُّ شَرَابٍ أَسْكِرَ فَهُوَ حَرَامٌ».

[۵۲۶۴] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ سَبَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْبِتْغِ وَهُوَ نَبِيدُ الْعَلِ، وَكَانَ أَهْلُ الْيَمَنِ يَشْرِبُونَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كُلُّ شَرَابٍ أَسْكِرَ فَهُوَ حَرَامٌ». [ار: ۲۳۹]

[۵۲۶۵] وَعَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا تَنْتَبِذُوا فِي الدُّبَاءِ، وَلَا فِي الْمُرْقَاتِ». وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يُلْجِقُ مَعَهَا الْحَنْتَمَ وَالنَّقِيرَ.

قوله: (بتغ): دباء په زیر اودتاء په سکون سره، شهد نه چه کوم شراب جوړوی، هغې ته بتغ وائی.

معین بن عیسی فرمائی چه ماد حضرت امام مالک رضی الله عنه دفقاع یعنی دمنقاد شربت باره کنبی تپوس او کرو نوهغوی او وئیل چه ترکومی پورې هغه نشه اورنه وی نوترهغه وخت پورې ددې استعمال کنبی هیڅ حرج نشته دې عبدالعزیز دراوردی هم ددې سوال تپوس او کرو اوهم دا جواب ورکړې شو.

قوله: (فقاع): (دفاء په ضمه اودقاف تشدید سره) منقاد شربت ته وائی. علامه عینی رحمته الله فرمائی چه شربت عام طور د ماتې شوي منقانه نه جوړوی. (۲)

قوله: قَالَ «لَا تَنْتَبِذُوا فِي الدُّبَاءِ، وَلَا فِي الْمُرْقَاتِ». وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يُلْجِقُ

مَعَهَا الْحَنْتَمَ وَالنَّقِيرَ: (دباء) دکدو زیری اوباسی اوچه دې نه کوم لوبسې جوړوی هغې ته دباء وائی په دې کنبی چونکه مسام کم وی نوددې وجې مشروب کنبی دننه زرسکر پیدا کیږي. (۲)

(۱) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۶۹) وفتح الباری: ج ۱۰ ص ۴۹)۔

(۲) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۷۰)۔

(۳) فیض الباری (ج ۱ ص ۱۵۷)۔

قوله: (مزفت): یعنی هغه لوبنی چه په هغې باندې (زفت) مخلې شوې وی، (زفت) د تارکولو پشان به یو تیل و وچه هغه به ئې په جازونو او کشتو باندې مخل، چه دې ته دننه اوبه ورنشی. د جاهلیت په زمانه کبني د شرابوپه لوبنو باندې به هم مخلې شو. (۱) ددې په وجه به مشروب کبني سکر نشه پیدا کیدله.

قوله: (حتم): د شرابو منگی ته وائی. د ابه عام طور باندې دشین رنگ وو. ددې ترجمه عموماً (الجرّة الخضراء) سره کوی یعنی شین منگی یا خم (۲)

قوله: (النقر): د (نقر) معنی د کنستلوده. دې ته (نقیر) هم وائی (نقیر) دمفعول په معنی کبني دې یعنی کبیستی شوې خیز، ونې، کهجورې وغیره جرړه او کنی اودې نه لوبنی به ئې جوړولو. دې ته (نقر) او (نقیر) وائی. (۳)

قوله: (وعن الزهري): دا ماقبل سند سره موصول دې، (وكان ابوهريرة) ددې قائل امام زهري رضي الله عنه دې. (۴)

۴ = باب ما جاء في أن الخمر ما خامر العقل من الشراب.

[۵۲۶۶] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ أَبِي حَيَّانَ التَّمِيمِيِّ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ خَطَبَ عُمَرُ عَلَى مِنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ، وَهِيَ مِنْ خَمْسَةِ أَشْيَاءَ الْعِنَبِ وَالزَّمْرِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالْعَلِّ، وَالْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ، وَثَلَاثٌ وَدِدْتُ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمْ يُقَارِقْنَا حَتَّى يَعْهَدَ إِلَيْنَا عَهْدًا الْجَدُّ وَالْكَلاَلَةُ وَأَبْوَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الرِّبَا. قَالَ قُلْتُ يَا أَبَا عُمَرَ وَفَسَىءٌ يُصْنَعُ بِالسِّنْدِ مِنَ الرِّزِّ. قَالَ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَوْ قَالَ عَلَى عَهْدِ عُمَرَ. وَقَالَ حَجَّاجٌ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ أَبِي حَيَّانَ مَكَانَ الْعِنَبِ الزَّيْبِ.

[۴۲۶۷] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الشَّرَفِ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنْ عُمَرَ قَالَ الْخَمْرُ يُصْنَعُ مِنْ خَمْسَةِ مِنَ الزَّيْبِ وَالزَّمْرِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالْعَلِّ. [۴۲۶۸] دې باب سره حضرت امام بخاری رضي الله عنه یو قاعده کلیه بیانول غواړی چه کوم یو خیز عقل لره مدهوش کړی هغه د شرعی اعتبار سره دخمر په حکم کبني دی. (من الشراب) ئی او فرمائیل دافیون وغیره ئې تیرویستل. ځکه چه هغه دمشروب قبیل نه نه دې.

(۱) فیض الباری (ج ۱ ص ۱۵۷) -

(۲) انوار الباری: ج ۳ ص ۱۱) -

(۳) امداد الباری: (ج ۴ ص ۷۹۵)، اوگوری مذکورہ تفصیل دپاره عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۷۱) -

(۴) عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۷۱)، واخرجه مسلم فی کتاب الأشربة باب النهی عن الانتیاذ فی المزفت رقم الحدیث: (۱۹۹۲)، واخرجه النسائی فی الأشربة باب النهی عن النبیذ الدباء والمزفت رقم الحدیث: (۵۱۴۰).

حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی کہ حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ منبر او کتلہ پہ خطبہ ئی ورکولہ او وې فرمائیل کہ دشرابو حرمت نازل شوی دې او هغه دپنځو څیزونو نه جوړیږی ① انگورونه ② کهجورې نه ③ غنمو نه ④ اوربشونه ⑤ شهدونه او خمرهغه دې چه عقل لره مدهوش کړی او درې خبرې داسې دی چه ددې متعلق ماغونبتل چه حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم زمونږنه جدا کیدونه مخکښې مخکښې هغه په بنه شان بیان کړی یو دنیکه میراث، دویم دکلاله بیان او دريو دسودمسائل دا بوحیان بیان دې چه ماشعبی رضی اللہ عنہ ته او وئیل چه ائې ابو عمرو په سنده کښې دوریژنه یو مشروب جوړیږی (دهغې څه حکم دې؟) نو هغوی او فرمائیل چه داد حضرت نبی کریم په زمانه کښې نه وو یائې دا او وئیل چه حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ په زمانه کښې نه وو. حجاج په خپل روایت کښې دعنب په ځانې دزیب لفظ استعمال کړې دې.

حضرت ابن حجر رضی اللہ عنہ فرمائی چه حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ په دې خطبه کښې ارشاد او فرمائیلو چه خمر دپنځو څیزونو وی داپه دې وجه چه خلقوته معلوم شی دقران پاک آیت (اتما الخمر والمیسر....) کښې خمر صرف ماء عنب سره خاص نه دې بلکه چه کوم څیز هم مخامره عقل یعنی عقل لره مدهوش کولو والا وی نو هغه خمر دې او حرام دې. (۱)

علامه عینی رحمته اللہ علیہ جواب کښې فرمائی چه (نعم یتناول غیرالمتخذ من العنب من حیث التشبیه لامن حیث الحقیقه) (۲)

درې خبرې چه دهغې احکامو دتفصیل حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ خواهش او کړو: حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ په خپله خطبه کښې ددریو څیزونو باره کښې تمنا کړې ده چه حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په هغې کښې تفصیلی احکام بیان او فرمائی.

① جد: یعنی دنیکه ته میراث ملاویږی که نه او که میراث ورته ملاویږی نو څومره حصه به ملاویږی په دې کښې دحضرات صحابه کرام رضی اللہ عنہم نه مادنیکه دمیراث باره کښې او یامسائل داسې یادې کړې چه هغې کښې دهریو حکم دبل نه مختلف وو. (۳)

حضرت عبیده رضی اللہ عنہ فرمائی چه حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ نه مادنیکه دمیراث دمستلې په سلسله کښې حضرت صحابه کرام راجمع کړل، خو په دې کښې دچت نه مارراغوزارشو.

اوجمع شوی صحابه کرام رضی اللہ عنہم منتشرشول نو بیا هغوی او فرمائیل چه (ابی الله لان یختلفوا فی

الجد) (۴) او دحضرت علی رضی اللہ عنہ قول دې چه (من اراد ان یفتح جرائم جهنم فلیقض فی الجد) (۵)

② کلاله: ددې تفسیر داسې کړې شوی دې چه دکوم سړی پلار، ځوئې دواړه نه وی، دویمه

(۱) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۵۷)۔

(۲) عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۷۱)۔

(۳) ارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۳۳) وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۷۲)۔

(۴) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۷۲)۔

(۵) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۷۲)۔

تشریح کړې شوي ده چه دکوم سړي پلار، خوښي دواړه نه وي، دريمه تشریح کړې شوي ده چه دچا خوښي نه وي اگرچه والد وي (۱) ددې نور هم تفسیرونه شوي دي چه په کتاب التفسیر کښې تیر شوي دي. (۲)

قوله: وَأَبْوَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الرَّبِّ: دربا نه ربا الفضل مرادده ځکه چه ربانسيئه خومتفق عليه ده، په ربا الفضل کښې اختلاف دي. (۳) حضرت عمر فاروق رضي الله عنه غوښتل چه حضرت نبي کریم صلي الله عليه وسلم ددې احکامو تفصیل بيان او فرمائي.

قوله: (قَالَ قُلْتُ يَا أَبَا عَمْرٍو): دقال فاعل ابوتيمي دي او ابو عمرو دعامر شعبي کښت دي. (۴)

قوله: وَقَالَ حَجَّاجٌ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ أَبِي حَيَّانَ مَكَانَ الْعِنَبِ الرَّيِّبِ: داتعلق عبد العزيز بغوي په خپل مسند کښې موصولا نقل کړې. (۵)

پورته روايت کښې دي چه دکومو پنځو څيزونو بيان شوي دي، په هغې کښې يو عنب دي، دحجاج عن حماد روايت کښې دعنب په ځانې زيبې ذکر شوي دي لکه څنگه چه دباب په آخري روايت کښې دي.

۵=باب مَا جَاءَ فِيهِمْ يَسْتَحِلُّ الْخَمْرَ وَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ.

[۵۲۴۸] وَقَالَ هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ حَدَّثَنَا عَطِيَّةُ بْنُ قَيْسِ الْكَلَابِيِّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ غَنَمِ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو عَامِرٍ - أَوْ أَبُو مَالِكٍ - الْأَشْعَرِيُّ وَاللَّهِ مَا كَذَّبَنِي سَمِعَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «لِيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ يَسْتَحِلُّونَ الْحِرَّ وَالْحَرِيرَ وَالْجَمْرَ وَالْمَعَارِزَ، وَلَيُنزِلَنَّ أَقْوَامٌ إِلَيَّ جَنِبٌ عَلِيمٌ يَرُوحُ عَلَيْهِمْ بِسَارِحَةٍ لَهُمْ، يَأْتِيهِمْ - يَعْنِي الْفَقِيرَ - لِحَاجَةٍ فَيَقُولُوا ارْجِعْ إِلَيْنَا عَدَا. فَيُبَيِّتُهُمُ اللَّهُ وَيَضَعُ الْعِلْمَ، وَتَمَسَّخَ آخِرِينَ قِرْدَةً وَخَنَازِيرًا لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ».

چه کوم سړي دشرابوبل نوم کيږدي اوداحلال اوگنري، په دي باب کښې امام دهغه متعلق وعيد بيان کړې دي.

دحديث باب تول راويان شاميان دي. عبد الرحمان بن غنم فرمائي چه (حدثني ابو عامر اوابومالك الاشعر هغوي ته په دي دوو نومونو کښې شک دي بياهم دصحابي په نوم کښې شک مضر نه دي. (۶)

(۱) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۱۷۲) -

(۲) كشف البارى: (۱۲۹)

(۳) ارشاد السارى: ۱۲ ص ۳۳۳، وعمدة القارى: (۲۱ ص ۱۷۲) -

(۴) ارشاد السارى: ۱۲ ص ۳۳۳، وعمدة القارى: (۲۱ ص ۱۷۲) -

(۵) ارشاد السارى: ۱۲ ص ۳۳۳، وعمدة القارى: (۲۱ ص ۱۷۲) -

(۶) ارشاد السارى: (ج ۱۲ ص ۳۳، وعمدة القارى) ج ۲۱ ص ۱۷۵ -

دابوداود په روایت کښې (حدثني ابومالك) بغیر شک نه وارد شوي دي (۱).
ابومالك اشعري نوم کښې اختلاف دي، عبدالله بن هاني، عبدالله بن وهب او عبيد بن
وهب. دامختلف نومونه منقول دي (۲).

عبدالرحمان بن غنم وائي چه ماته ابومالك اشعري دا حديث بيان كړ او په هغوي د حضرت
نبي كريم ﷺ نه واوريدل چه فرمائيل ئې چه نزدې به ځمپه امت کښې داسې قوم پيداشي
چه زنا، رينيم اوباجې به حلال گنرې اوڅه قومونه به وي چه دوي ته به درکار کولوڅه
ضرورت نه وي بلکه شيونکې به رمې سره دمانام په وخت کښې دوي لره رازي،
دوي لره به فقير دخپل ضرورت سره رازي (نودهغه نه دخان خلاصولو دپاره)، به هغه خلق ده ته
او وائي چه (نن نه، سبا مونږ لره راشه، الله به د(سبا راتلو) نه مخکښې مخکښې دوي لره
هلاک کړي هغه غریبه په هغوي باندې راپريوزي اوباقی به دخنزیر او شادوگانو په شکل
کښې دقيامت پورې مسخ کړې شي.

قوله: (قَالَ هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ): حضرت امام بخاري رحمته الله عليه
دلته داشان تعليقا (قال، فرمائيلي دي. هشام بن عمار د حضرت امام بخاري رحمته الله عليه شيوخو کښې
دي. اودخپل يوشیخ نه داشان صیغې سره حديث نقل کولووجه دا کيدی شي چه هغوي
دا حديث دهغوي سره دمذاکړې په طور اوریدلي وي (۳).

په حديث باب باندې دابن حزم اعتراض او دهغې جواب: علامه ابن حزم رحمته الله عليه (المحل) کښې
دا حديث منقطع گنرلې دي. هغوي وئيلي دي چه د حضرت امام بخاري رحمته الله عليه او هشام رحمته الله عليه په
مينځ کښې دلته واسطه منقطع ده. حضرت امام بخاري رحمته الله عليه (قال هشام) نه دي وئيلي لهذا
دا حديث متصل نه دي منقطع دي (۴).

ليکن ابن صلاح په (مقدمه علوم الحديث) کښې دابن حزم په دي اعتراض رد کړې دي. اودائي
په ډيرو وجوسره غلط گرزولې دي. هغوي فرمائي چه حضرت امام بخاري رحمته الله عليه صرف (قال)
او وئيل اودخپل يوشیخ نه حديث نقل کوي. داخويابه دي وجه کوي چه ثقه راويانونه ددي
حديث نقل کول مشهوروي يا حضرت امام بخاري رحمته الله عليه پخپله هغه حديث بل ځې کښې
موصولا نقل کړې وي ياددي نه علاوه څه بل څه سبب وي. بياهم دانقطاع سبب نه وي،
صورتا اگر چه دي ته منقطع وئيلې شي ليکن هغه حکما منقطع نه وي، علوم الحديث کښې
فرمائي چه: (التعليق في احاديث من صحيح البخاري قطع اسنادة صورته صورة الانقطاع وليس حكمة

(۱) ارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۳، وعمدة القاری) ج ۲۱ ص ۱۷۵)۔

(۲) ارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۳، وعمدة القاری) ج ۲۱ ص ۱۷۵)۔

(۳) ارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۳، وعمدة القاری) ج ۲۱ ص ۱۷۵)۔

(۴) المحل لابن حزم وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۶۵)۔

ولا عارها ما وجد ذلك فيه منه من قبيل الصحيح الى قبيل الضعيف... ولا التفات الى ابن محمد بن حزم الظاهري الحافظ في رده ما أخرجه البخاري من حديث ابن عامر، أو ابى مالك الأشعري عن رسول الله ﷺ وليكونن في امتي اقوام يستحلون الحر والحرير والخمر والمعازف، الحديث، من جهة ان البخاري اوردته قائلا فيه، فيه قال هشام بن عمار وساقه باسنادة فزعم ابن حزم انه منقطع فيما بين البخاري وهشام وجعله جوابا عن الاحتجاج به على تحريم المعازف واخطأ الى ذلك من وجوه والحديث صحيح معروف الاتصال بشرط الصحيح والبخاري قد يفعل ذلك لكون ذلك الحديث معروفا من جهة الثقات عن ذلك الشخص الذي علقه منه وقد يفعل ذلك لكونه قد ذكر ذلك الحكيم في موضع اخر من كتابه مسندا متصلا وقد يفعل ذلك من الاسباب التي لا يصحها غل الانقطاع (١)

ابن صلاح به مقدمه علوم الحديث كنبى دابن حزم دا اعتراض ديروجوات غلط كنزلى دي ليكن دهغى وجواتو تفصيل هغوى به دي كنبى ذكر كرى نه دي البته دمسلم شريف شرح كنبى هغوى ددي تفصيل بيان كرى دي.

يوخودا چه به حديث كنبى بالكل انقطاع نشته دي خكه چه هشام سره دحضرت امام بخارى رحمته الله ملاقات اوسماع دواره ثابت دي دويم داچه دا حديث بعينه دحضرت امام بخارى رحمته الله نه علاوه نوروسند ونوسره متصلا منقول دي (٢)

نوطبرانى رحمته الله، ابن حبان رحمته الله او امام ابوداود رحمته الله هم به خپلو سند ونوسره ددي حديث تخرج كرى دي (٣)

ابن الملقن به شرح ترمذى كنبى فرمائىلى دي چه دا حديث مستخرج اسماعيلى كنبى پخپله دحضرت امام بخارى رحمته الله نه موصولا منقول دي به دي كنبى دي چه (حدثنا الحسن بن سفيان حدثنا هشام بن عمار) (٤)

حضرت ابن حجر رحمته الله هم دحضرت امام بخارى رحمته الله دصنيع مختلف وجوات بيان كرى دي. نوهغه ليكى: (الذي يورده البخاري من ذلك على احوال: منها ما يصرح فيه بالسماح عن ذلك الشيخ بعينه امالي نفس الصحيح واما عارجه والسبب في الاول اما ان يكون اعادته في عدة ابواب وضاق عليه مخارجه فتصرف حتى لا يعيده على صورة واحدة في مكانين وفي الثاني ان لا يكون على شرطه اما لتصور في بعض روايته واما لكونه موقوفا ومنها ما يورده بواسطة عن ذلك الشيخ والسبب فيه كالاول لكنه في غالب هذا لا يكون

(١) اوگورى علوم الحديث لابن الصلاح النوع الحادى عشر: معرفة المعضل: (٦٧، ٦٨)۔

(٢) شرح مسلم النووى: (ج ١ ص ١٨) واغائة اللهفان لابن القيم: ١٣٩، وتعليقات علوم الحديث لنورالدين عتر: (٦٨)۔

(٣) اوگورى سنن ابى داود كتاب اللباس باب ماجاء فى الخمر (رقم الحديث ٤٠٣٩) وفتح البارى (ج ١٠ ص ٦٦)۔

(٤) فتح البارى: (ج ١٠ ص ٦٦)۔

مکثان عن ذلك الشيخ ومنها ما لا يوجد في مكان اخر من الصحيح مثل حديث الباب فهذا مبان اشکل امره
علی والذی ینظر الان انه لقصور فی سیاقه وهو هنا تردده شامل فی اسم الصحاب (۱)

یعنی حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ داصنیع مختلفو صورتونو کنبی اختیار وی:

① یو صورت امام خو هلته اختیار وی چه چرته حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ ددی شیخ نه تصریح
پخپله صحیح بخاری کنبی کرې وی بیا هم هغه تفنن عبارت دپاره داسې کوی یعنی
یو حدیث په مختلفو بابونو کنبی د حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ بار بار ذکر کول وی نو په بعضی
مقاماتو باندې هغه د سماع تصریح سره هغه ذکر کوی او بعضو ځایونو کنبی د سماع تصریح نه
کوی چه عبارت کنبی تفنن برقرار پاتې شی او ظاهر دی چه په دې صورت کنبی هغه حدیث نه
منقطع کیږی بلکه موصول کیږی. اگر چه په ظاهر هغه تعلیق وی لیکن په حقیقت کنبی هغه
موصول وی.

② او دویم صورت دادې چه حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ د صحیح بخاری نه علاوه چرته بل مقام
باندې ددی شیخ نه سماع تصریح کرې ده لکه الادب المفرد کنبی، بیا هم صحیح بخاری
کنبی حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ سختو شرطونو سره چه کوم التزام کرې دې، هغه روایت ددی
شرطونو مطابق نه وی. ددی وجې چه یا خو هغه موقوف کیږی یا امام نیغ په نیغه هغه حدیث
ددې شیخ نه نه وی آوردلې، او یا هغه ځانې کنبی هم تفنن عبارت مقصود وی، اوس
دموقوف کیدو صورت کنبی یا براه راست ددی شیخ نه دنه آوردو په صورت کنبی خو هغه
حدیث ته منقطع وئیلې شی البته تفنن عبارت دپاره داسې کرې دی نو په دې صورت کنبی
هغه به موصول وی.

لیکن په صحیح بخاری کنبی حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ عموماً داسې شیخ نه احادیث زیات
نه اخلی.

③ دریم صورت دا وی چه حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ ددی شیخ نه د سماع تصریح نه په صحیح
بخاری کنبی کوی او نه د صحیح بخاری نه علاوه په څه بل مقام باندې د سماع تصریح کوی.
حضرت ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی چه د صورت ما باندې مشتبه پاتې شوې دې لیکن اوس دا خبره
په پوهه کنبی رازی چه امام داشان هلته کوی چه کوم ځانې کنبی د سیاق سند کنبی څه کمې
وی، حدیث باب کنبی هم دا کمی موجوده ده. ځکه چه هشام ته د صحابی په نوم کنبی شک
دې. ددی وجې حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ د سماع تصریح نه ده کرې یعنی هغه حدیث
خو منقطع نه دې، حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ ددی شیخ نه براه راست آوردلې لیکن چونکه
د سند سیاق کنبی څه کمزوری وی، ددی وجې حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ داد موصول په شکل
کنبی د سماع تصریح سره نه دې نقل کرې. والله اعلم.

قوله: يُسَاجِلُونَ الْحِرَّ: (حر) د حاء کسره او دراء تخفیف سره فرج ته وائی یعنی هغه خلق چه
زنالره حلاله گنږی، علامه عینی رحمته اللہ علیہ فرمائی چه اصل کنبی (الجرح) دې یو حاء تخفیفاً حذف

کړې شوه (۱)

ابن التين او بعضي خلقو دا الخز، (بالخاء والراء المعجمتين) نقل کړې دي (۲).
 (خز) ريښمونه وئيلی شی. ليکن ابن عربي دا تصحيف گرزولې دي (۳). علامه عيني رحمه الله (خز)
 واراويت لره ترجيح ورکړې ده (۴). (خز) به يو خاص کپړه وه چه دورئى اورينمونه به جوړولې
 شوه. درينمو استعمال دسرو دپاره جائزه دي. دلته ممانعت ددې خزمتهعلق دي چه خاص
 درينمو جوړه شوي وي

قوله: وَالْمَعَارِفُ: داد (معرفة) ياد (معرف) جمع ده. ددې نه خويادلهورولعب الات باجې
 وغيره مراددي ياددي نه دباجو آوازونه اوسندري وغيره مراددي (۵)

قوله: (وَلَيُنْزِلَنَّ أَقْوَامًا إِلَى جَنْبِ عِلْمٍ يَرُوحُ عَلَيْهِمْ بِسَارِحَةٍ): د(يروح) فاعل (الراعي)
 محذوف دي چه په دي باندې قرينه لفظ سارحه دي. ددې وجې چه سارحه خريدونکې چيلی
 وغيره ته وائی اوددې دپاره دراعی کيدل ضروري کيږي.

او بعضي روايتونو کښې (تروح عليهم سارحه) مروی دي. په هغه وخت کښې به د(تروح) فاعل
 (سارحه) وي (۶)

قوله: (يَأْتِيهِمْ - يَعْنِي الْفَقِيرَ - لِحَاجَةٍ): (يأتى) فاعل (الفقير) محذوف دي. ځکه چه راوی
 (يعنى الفقير) نه ددې وضاحت کوي. بعضي روايتونو کښې (ياتيهم رجل) اوبعضو کښې (ياتيهم
 صاحب حاجة) وارد شوي دي (۷)

قوله: (فَيُبَيِّتُهُمُ اللَّهُ وَيَضَعُ الْعِلْمَ، وَمَسَخُ آخِرِينَ قِرْدَةً وَخَنَازِيرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ):

د(يبيتهم الله) معنی ده چه الله تعالی به دوی دشپې په وخت هلاک کړي اونورولره به د
 شادوگانو او خنزيرانوپه شکل کښې مسخ کړي.

دمسخ نه خويامسخ ظاهري حقيقي مرادده اويادا داخلاقوتبديلي سره کنايه ده چه په دوی
 کښې دشادوگانو اوخنزيرانوعادتونه راشي. دشادومزاج حرص دي اودخنزيرمزاج کښې بې
 حیائی ده (۸)

(۱) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۷۶، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۳۵).

(۲) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۷۶، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۳۵).

(۳) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۷۶، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۳۵).

(۴) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۷.

(۵) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۷۶ وفتح الباری (ج ۱۲ ص ۶۸) -

(۶) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۷۶ وفتح الباری (ج ۱۲ ص ۶۸) -

(۷) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۷۶ وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۶۸) - وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۳۵)

(۸) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۷۶ وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۶۹) -

حضرت ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی ہے (والاول الیق بالسیاق) (۱)
 علامہ کرمانی رحمته اللہ علیہ ددی حدیث نہ داخلہ ثابتوی ہے پہ دے امت کنبی بہ جزوی مسخ واقع
 شی (۱)

اوبعضوئیلی دی ہے کوم مسخ داخلاق ده یعنی ددوی اخلاق اودزرة خیالات بہ خراب شی
قوله: (الی یوم القیامة): پہ دے کنبی دے طرفته اشارہ ده ہے ددوی دامسوخ بہ مرگ
 پورے ممتدوی دسری مرگ ددی وجہ پہ شان دقیامت وی لکہ ځنگہ ہے یو حدیث کنبی دی
 اودے طرفته ہم اشارہ کیدیشی ہے ددوی حشر بہ دقرده اوخنازیرو پہ صورت کنبی بہ وی.
 نوملا علی قاری رحمته اللہ علیہ فرمائی ہے:

دل یوم القیامة..... اشارة ال ان مسخهم امتدال الموت وان من مات لقد قامت قیامته ویکن ان یکن
 حشرهم علی تلك الصور ایضاً (۲)

د حدیث شریف مطلب: د حدیث شریف مطلب دادی ہے ځماپہ امت کنبی بہ څہ دلے او طبقے
 داسی پیدا کیڑی ہے هغوی بے رینمی کیڑی او شراب او موسیقی بہ جائز گنہی او خپلی
 استوگنی بہ پہ اوچتو او ممتاز او نمایا مقاماتو بانڈی جوړوی ددوی دا ممتاز او نمایا
 حیثیت گتو سرد بہ غریب خلق بہ خپلو حاجتونه اوضرورتونه ددوی پہ مخکنبی پیش کوی،
 دانه تعالی د ډیرو نعمتونو باوجود دا خلق بہ ډیر بخیلان وی، راتلونکی حاجت مند د شپلو
 ډیارد بہ وائی ہے سباراشی لیکن دسبار اتلونه مخکنبی مخکنبی بہ دوی پہ عذاب کنبی
 مبتلاء شی. علامہ طیبی رحمته اللہ علیہ په شرح مشکوة کنبی فرمائی ہے:

فان قلت کیف یكون نزول بعضهم الی جنب علم ورواح سارحتهم علیهم ودفعهم ذا الحاجة بالمطل والتسویف
 سببانهذا العذاب الالیم والنکال الهائل قلت: انهم لما بالغوا فی الشح والتمتع بولغ فی العذاب وییان ذالک ان فی
 ایشار ذکر العلم علی الجبال ایذا بان المکان مخصب مبرع ومقصد لذوی الحاجات فیلزم منه ان یكونوا ذوی
 ثروة وموتلا للملهوفین فکما دل خصوصية المکان علی ذالک المعنی دل خصوصية الزمان فی قوله یروم علیهم
 سارحتهم وتعدیته علی المنبهة بالاستعلاء علی ان ثروتهم حیثنذا وفر وواظهر، ان احتیاج الواردین اشد لانهم
 احوار ما یكونون حیثنذا فی قولهم: ارجع الیناغدا ادمای لمعنی الکذب وخلف الموعد واستهزاء بالطالب فاذن
 تستاهلون ان یعذبوا بکل نکال (۳)

علامہ طیبی رحمته اللہ علیہ د حدیث مفهوم داشکال او جواب په صورت کنبی پوهه کړې دې، چه دچا
 په ذهن کنبی داشبه وی چه دا خلق ددومره سخت عذاب به ولې مستحق وی؟

(۱) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۶۹)۔

(۲) شرح الکرمانی: (ج ۲۰ ص ۱۴۸)۔

(۳) اوگورنی مرقاة المفاتیح شرح مشکوة المصابیح کتاب الرقاق باب البکاء والخوف: (ج ۱۰ ص ۷۹)۔

(۴) شرح الطیبی کتاب الرقاق باب البکاء والخوف: (ج ۱۰ ص ۲۱، ۲۲)۔

ددې جواب داور کړې شو چه کله هغه دانسې عاليشان او پر فضا مقاماتو او بنکلی ځایونو کښې وی هلته حاجت مند به د تعاون په امید او توقع سره ځی. او ددې په وړاندې به دست سوال نیسی. دې خیال سره چه داخلق به ددوی سره مدد کوی. لیکن هغوی به ددوی مدد نه کوی. بلکه تال متول نه به کار اخلی، دوی به شری، وائی به چه سباراشی په بخل او دخیر او بنیگړې په منع کولو کښې به مبالغه کوی. نو دالله تعالی د طرفنه به بیاددوی دپاره مقرر شوې عذاب هم دومره سخت وی.

قوله: (یروح الیهیم): ښې اونه وئیل (علیهم) ښې او فرمائیل (علی) ښې راوړو او اشاره ښې او کړه چه دوی سره به ډیر زیات دولت ثروت وی. ځکه علی د استعلاء دپاره رازی.

قوله: (ارجع الینا غدا): ددوی دروغو طرفته اشاره شوې ده چه هغه دخنداپه طور محتاجوته به او وائی چه سباراشی، مقصد صرف دادې چه دوی لره به پرینودل وی. ددې وجې هغه به د سختې سزاستحق گزوی.

د ترجمه الباب سره د حدیث مناسبت: د ترجمه الباب جزء اول (یستحل الخمر) مناسبت خود حدیث سره بالکل ظاهر دې البته د ترجمه جزء ثانی په (ویسیه بغیراسمه) مناسبت ظاهر نه دې. ځکه چه حدیث کښې مطلقاً خمر حلال گنړلو ذکر کوی. په دې سلسله کښې دوه خبرې وئیلې شوی دی.

① شارحینو لیکلی دی چه حضرت امام بخاری رحمته الله علیه جزء ثانی نه دامام ابوداود رحمته الله علیه روایت طرفته اشاره کړې ده. ابوداود کښې هم دابومالک اشعری رحمته الله علیه روایت کښې دا الفاظ دی. (یشمهن ناس من امتی الخمر یسونه بغیراسمه) (ابن حبان ددې تصحیح کړې ده (۲) ددې حدیث نور هم شواهد دی، نو امام ابن ماجه حضرت عباد بن صامت نه مرفوع روایت نقل کړې دې. په دې کښې دی چه (یشمهن ناس من امتی الخمر یسونه بغیراسمه) (۳)

ددې مزید تفصیل ابن ابی عاصم روایت کښې دی چه حضرت مسلم خولانی د حضرت عائشه رضی الله عنها په خدمت کښې حاضر شو. هغوی دشام او دهغه ځانې دینخی متعلق تپوس او کړو نووې وئیل چه (اهل شاموبه شراب څکل چه هغې ته (طلاع) وئیلې شی. حضرت عائشه رضی الله عنها چه دا واوریدل نووې فرمائیل چه (صدق رسول الله صلی الله علیه وسلم سمعته یقول ان ناسا من امتی یشمهن الخمر یسونه بغیراسمه) (۴)

(۱) سنن ابی داود، کتاب الأشربة باب مافی الداذی (رقم الحدیث: ۳۶۸۸)۔

(۲) فتح الباری: (ج ۱۰ ص ۶۳)۔

(۳) سنن ابی داود، کتاب الأشربة باب ماجاء الخمر یسونه بغیراسمه رقم الحدیث: ۳۳۸۵) و فتح الباری: (ج ۱۰ ص ۶۳)۔

(۴) فتح الباری: (ج ۱۰ ص ۶۴)۔

چونکه دا احادیث د حضرت امام بخاری رحمته الله په شرط باندي نه وو، د دې وجې هغوی دخپل عادت مطابق ترجمه الباب کښې دهغوی طرفته اشاره کړې ده. (۱)

① ابن منیر فرمائی چه د ترجمه الباب جزء ثانی په حدیث کښې واقع دې د (من امتی) الفاظ سره ثابیرې ځکه چه د دې نه معلوم شو چه هغوی به مسلمانان وی او مستحل خمر کافر وی. لهداهغه تاویل سره دې لره حلال گنړی. داشان به شراب اونشه آورمشروب څه بل نوم کیردې طلاء اونیز وغیره اودابه استعمالوی. (۲) نو ابن منیر رحمته الله لیکي:

والترجمة مطابقة للحديث الا في قوله: ويسمي به غير اسمه فكانه تنعم بالاستدلال له بقول في الحديث من امتي لانه من كان من الامة المحمدية بعد ان يستحل الخمر بغير تاول اذ لو كان عنادا ومكابرة لكان خارجا من الامة لان تحريم الخمر قد علم بالضرورة. (۳)

۲- باب الإتيان في الأوعية والتور.

٥٢٦٩ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ سَمِعْتُ مَهْلًا يَقُولُ أَتَى أَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ قَدْعًا رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي عُرْيِهِ، فَكَانَتْ امْرَأَتُهُ خَادِمَتَهُمْ وَهِيَ الْعُرُوسُ. قَالَتْ أَتَدْرُونَ مَا سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْقَعْتُ لَهُ مَمْرَاتٍ مِنَ اللَّيْلِ فِي تَوْرِ. (ار: ٤٨٨١)

حضرت امام بخاری رحمته الله په دې باب کښې دننه دلونبوندنیذ جوړولومستله بیان کړې ده. (اوعية) د (وعاء) جمع ده لوبښی ته وائی. (۴) او (تور) دیو خاص لوبښې نوم دې دادپیتلوتانې او لرگی اود کانړی نه جوړولې شی. (۵) علامه ابن المنذر فرمائی چه حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله دپاره چه کوم تور کښې نییذ جوړول هغه د کانړی وو. (۶)

حضرت امام بخاری رحمته الله چه د دې باب لاندې کوم حدیث ذکر کړې دې، هغه په کتاب النکاح کښې (باب قیام المرأة على الرجال في العرس) لاندې تیر شوي دې. (۷) سند کښې (سهل) د صحابی نوم دې. دده نوم حزن وو. حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله بدل کړو اوسهل ئې کیخودو. (۸) دوی په مدینه

(۱) الابواب والترجم: (ج ۲ ص ۹۶، و عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۷۶) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۶۳)۔

(۲) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۶۴)۔

(۳) عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۷۷)۔

(۴) عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۷۶)۔

(۵) الابواب والترجم: (ج ۲ ص ۹۶، و عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۷۶) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۶۹) ارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۳۶)۔

(۶) عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۷۶) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۰)۔

(۷) کشف الباری: کتاب النکاح (۳۰۲)۔

(۸) الاصابة فی تميز الصحابة: (ج ۲ ص ۸۸)۔

منوره كنبى وفات شوؤ كنبى آخرى صحابى وو، ددة وفات په كال ٩١ هجرئى يا ٨٨ هجرئى كنبى شوې دې (١)

قوله: (فَكَانَتْ امْرَأَتُهُ خَادِمَهُمْ وَهِيَ الْعَرُوسُ: يعنى دابوسيد بنخي دميلمنو خدمت كولو او هغه ناوې وه. دخادم لفظ مذكراومونث دواړودپاره استعماليرى، ددې وجې په دې ځانې كنبى دمونث دپاره استعماليرى. (٢)

قوله: قَالَتْ أَتَدْرُونَ مَا سَقَّيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم: حضرت سهل فرمائى چه تاته معلوم دى چه دابوسيدبى بى حضرت نبى كريم ﷺ ته څه وركړى وو دې څوكه جورې دشپې نه د رسول كريم ﷺ دپاره دلرگى په يولونبى كنبى خوشتې كړې وې. د(انعام) معنى دنقيع جوړولو ده اونقيع په اوبو كنبى كهجورو اچولوته وائى.

٧- باب ترخيص النبي - صلى الله عليه وسلم -

فِي الْأَوْعِيَةِ وَالظُّرُوفِ بَعْدَ النَّبِيِّ

[٥٢٧٠] حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - عَنِ الظُّرُوفِ فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ إِنَّهُ لَا بَدَلَنَا مِنْهَا. قَالَ «فَلَا إِذَا».

وَقَالَ خَلِيفَةُ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ بِهَذَا. [٥٢٧١] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي مُسْلِمٍ الْأَحْوَلِ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ أَبِي عِيَّاضٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ لَمَّا نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنِ الْأُسْقِيَةِ قِيلَ لِلنَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - لَيْسَ كُلُّ النَّاسِ يَجِدُ سِقَاءً فَرَدَّخَصَ لَهُمْ فِي الْحَجْرِ غَيْرَ الْمَزْقَةِ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بِهَذَا وَقَالَ فِيهِ لَمَّا نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنِ الْأَوْعِيَةِ.

[٥٢٧٢] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنِ الدَّبَائِ وَالْمَزْقَةِ. حَدَّثَنَا عُثْمَانُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ بِهَذَا.

[٥٢٧٣] حَدَّثَنِي عُثْمَانُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ قُلْتُ لِلْأَسْوَدِ هَلْ سَأَلْتَ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ عَمَّا يُكْرَهُ أَنْ يُتَّبَدَّ فِيهِ فَقَالَ نَعَمْ قُلْتُ يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ عَمَّا نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - أَنْ يُتَّبَدَّ فِيهِ قَالَتْ نَهَانَا فِي ذَلِكَ أَهْلَ الْبَيْتِ أَنْ نَتَّبَدَّ فِي الدَّبَائِ وَالْمَزْقَةِ.

(١) ارشاد السارى: (ج ١٢ ص ٣٣٦) عمدة القارى: (ج ٢١ ص ١٧٦) -

(٢) ارشاد السارى: (ج ١٢ ص ٣٣٦) عمدة القارى: (ج ٢١ ص ١٧٦) -

قُلْتُ أَمَا ذَكَرْتَ الْجَزْوَ الْمُحْتَمَّ قَالَ إِنَّمَا أَحَدَيْتُكَ مَا سَمِعْتُ، أَفَأَحَدَيْتُ مَا لَمْ أَسْمَعْ
 [۵۲۷۴] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ
 اللَّهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ فَتَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْجَزْوَ
 الْأَخْضَرِ. قُلْتُ أَشْرَبُ فِي الْأَبْيَضِ قَالَ لَا.

حضرت نبی کریم ﷺ شروع کنبی حنتم، دباء و غیره مخصوص لو بنو کنبی دنیذ
 جوړولونه منع کړې و. لیکن بیا حضرت نبی کریم ﷺ اجازت ورکړې و. گويا چه سابقه
 حکم منسوخ شوې و.

حضرت امام بخاری رحمته الله په دې باب کنبی پنځه حدیثونه نقل کړي دي،
 رومې حدیث د حضرت جابر رضی الله عنه دې. د دې نه معلوم شو چه حضرت نبی کریم ﷺ چه کوم
 رخصت ورکړې و و هغه عام و.

دویم حدیث کنبی مزفت اودریم او څلورم حدیث کنبی دباء او پنځم حدیث کنبی جر اخضر
 یعنی حنتم متعلق دنهی برقرار ساتلویان دې، د دې څلورو وارو حدیثونو نه معلومیږي چه
 هغه رخصت عام نه و. مزفت او دباء او حنتم په حق کنبی د سابقه نهی برقرار ساتلو و.

حاصل دکلام دادې چه حضرت امام بخاری رحمته الله د دې باب لاندې پنځه احادیث ذکر فرمائیلي
 دي چه هغې دروستو څلورو احادیثو نه معلومیږي چه حضرت نبی کریم ﷺ چه کوم رخصت
 ورکړې دې. هغه عام نه دې. د حضرت امام بخاری رحمته الله د صنیع نه معلومیږي چه هغه دعوم
 درخصت قائل نه دې (۱)

مخصوصو لو بنو کنبی دنیذ جوړولو مسئله: په حقیقت کنبی دامسئله مختلف فیه ده. په دې
 باندې خود یو لواتفاق دې چه په څلورو لو بنو کنبی دنیذ جوړولو په ابتداء کنبی منع کړې
 شوې و. او په دې باندې هم اتفاق دې چه دې نه پس حضرت نبی کریم ﷺ رخصت ورکړې
 و. بیا هم په دې کنبی اختلاف دې چه ټولو لو بنو کنبی رخصت ورکړې شوې دې یا
 بعضو کنبی.

د حضرت امام مالک رحمته الله مسلک دادې چه دباء او مزفت کنبی نهی باقی ده او باقی لو بنو
 کنبی نهی منسوخ شوې ده (۲). بیاد دې نهی متعلق د حضرت امام مالک رحمته الله نه دوه قوله
 منقول دی. یود تحریم اود دویم دکراهت لیکن دده راجح قول دکراهت والا دې په
 اوجز المسالك کنبی په کتب مالکیه کنبی د مختلفو اقوالو ذکر کولونه پس فرمائی چه (وعلم
 من ذلك ان المعروف في مذهب الامام مالك الكراهة على الدباء والمزفت فقط) (۳)

(۱) فتح الباری: ج ۱۰ ص ۷۱، الابواب والتراجم: ج ۲ ص ۹۶)۔

(۲) فتح الباری: (ج ۱۰ ص ۷۱)، اوجز المسالك، کتاب الاشربة ماينهي ان ينتبذ فيه) ج ۱۳ ص ۳۵۱، الابواب
 والترجم: ج ۲ ص ۹۶)۔

(۳) فتح الباری: (ج ۱۰ ص ۷۱)، اوجز المسالك، کتاب الاشربة ماينهي ان ينتبذ فيه) ج ۱۳ ص ۳۵۱، الابواب
 والترجم: ج ۲ ص ۹۶)۔

حضرت امام شافعی رحمته الله هم په دې کښې انتباز (نیبذ جوړولو) لره مکروه گنړی، (١)
 د حضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله په یو روایت کښې هم د دې مطابق دی. (٢)
 د احنافو مسلک: حضرات حنفیه په نیز حضرت نبی کریم عام اجازت ورکړې دي. د دې وجه
 د دوی په نیز ټولو لوبښو کښې بلا کراهت نیبذ جوړول جائز دی. هغوی فرمائی چه د دې څلورو
 لوبښو نهی منسوخ شوې ده. (٣) لکه څنگه چه دلته په رومبی روایت کښې دی، د حضرت امام
 احمد بن حنبل رحمته الله دویم روایت هم د ابو حنفیه رحمته الله مطابق دی. (٤)
 حضرت امام مالک رحمته الله وغیره د باب باقی احادیثونه استدلال کوی چه په هغې کښې
 د جر غیر مزفت رخصت دي او جر مزفت او د باممانعت دي. چه د دې مطلب دادې چه د با او
 مزفت خو علی حالهما ممنوع دی او دنورولو بښو ممانعت ختم شوې دي. او د دې استعمال
 اجازت ورکړی شوې دي.

حضرات احنافو د باب درومبی حدیث نه علاوه مسلم شریف کښې د حضرت بریده رضی الله عنها
 روایت نه استدلال کوی چه حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائی چه (كنت نهیتکم عن الاشربة فی ظروف
 الادم فاشربوا فی کل وعاء غدیان لا تشربوا مسکرا) (٥)

د باب په رومبی حدیث کښې دی چه حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله د ظروف (مزفت د با وغیره) نه منع
 کړې ده. په دې باندې حضرات انصارو او وئیل چه د دې لوبښونه سواهیخ چاره نشته دي،
 نویادوی او فرمائیل چه بیا په دې صورت کښې داممانعت نشته.
 دا حدیث حضرت امام بخاری رحمته الله دلته په رومبی ځل ذکر فرمائیلې دي. (٦)

قوله: (قَالَ) «فَلَا إِذَا»: د اجواب شرط دي (ای اذاکان لاید لکم منها فلا نهی عنها... علامه
 عینی رحمته الله لیکلی دی چه: (وحاصله ان النهی کان علی تقدیر عدم الاحتیاج الیها فلما ظهرت الضرورة الیهما
 قرههم علی استعمالهم ایاها ونسخ ذلك یومی دل الیه فی الحال او کان الحکم فی تلك المسألة مفوضا ل رایه) (٧)

(١) فتح الباری: (ج ١٠ ص ٧١)، او جز المسالك، كتاب الأشربة ما ينهى ان ينتبذ فيه) ج ١٣ ص ٣٥١ الابواب
 والترجم: ج ٢ ص ٩٦)۔

(٢) فتح الباری: (ج ١٠ ص ٧١)، او جز المسالك، كتاب الأشربة ما ينهى ان ينتبذ فيه) ج ١٣ ص ٣٥١ الابواب
 والترجم: ج ٢ ص ٩٦)۔

(٣) فتح الباری: (ج ١٠ ص ٧١)، او جز المسالك، كتاب الأشربة ما ينهى ان ينتبذ فيه) ج ١٣ ص ٣٥١ الابواب
 والترجم: ج ٢ ص ٩٦)۔

(٤) فتح الباری: (ج ١٠ ص ٧١)، او جز المسالك، كتاب الأشربة ما ينهى ان ينتبذ فيه) ج ١٣ ص ٣٥١ الابواب
 والترجم: ج ٢ ص ٩٦)۔

(٥) صحيح مسلم، كتاب الأشربة باب نهی عن الانتباز فی المزفت والدباء والحنتم... (ج ٣ ص ٥٨٥)۔ رقم
 الحديث: (٩٧٧)۔

(٦) (٥٢٧٠) الحديث اخرجه ابوداؤد فی الأشربة باب فی الاوعية: ج ٣ ص ٣٢٢، رقم الحديث (٣٦٩٩) واخرجه
 الترمذی فی الأشربة باب ماجاء فی الرخصة ان ينتبذ فی الظروف: (ج ٤ ص ٢٩٥) رقم الحديث (١٨٧٠)۔

(٧) عمدة القاری: (ج ٢١ ص ١٧٦) وفتح الباری (ج ١٠ ص ٧٢)۔ وارشاد الساری: (ج ١٢ ص ٣٣٧)۔

یعنی دمانعت حکم عدم احتیاج په صورت کنبې وولیکن کله چه دخلقو ضرورتونه ظاهر شونو حضرت نبی کریم ﷺ ددوی استعمال برقرار او ساتلو او داهم کیدیشی چه سابقه حکم دنوی وحی سره منسوخ شو، دریم صورت داهم کیدیشی چه په مسئله کنبې حکم برقرار ساتل او منسوخ کول د حضرت نبی کریم ﷺ په رانی باندې پریښودې شوې وو.

قوله: وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ: خلیفه بن خیاط د حضرت امام بخاری رحمته الله په شیو خو کنبې دې دا حدیث حضرت امام بخاری رحمته الله غالباً په طور د مذاکره آوریدلې دې، ځکه چه د (حدثی) صیغه ئې ترک کړه او (قال) ئې او فرمائیل (۱).

د رومی روایت په سند کنبې سالم مجرد وویعنی دوالدنوم نه بڼیروو، په دې روایت کنبې سالم بن ابی الجعد... دوالدنوم راغلي دې. د اشان په رومی روایت کنبې سفیان ثوری وو، او په دې کنبې سفیان بن عینییه مراد دې (۲).

قوله: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: ابو عیاض په سند کنبې ابو عیاض نوم کنبې مختلف اقوال دی، اودوه قولونه مشهور دی، عمرو بن الاسود او قیس بن ثعلبه لیکن راجح عمرو بن الاسود دې (۳). د حضرت نبی کریم ﷺ زمانه هغوی موندلې وه، لیکن شرف د صحابیت هغوی ته حاصل نشو (۴). او بعضو علماء کرامو هغوی په صحابه کرامو کنبې شمیرلی دی (۵).

ابن سعد ددوی په باره کنبې او فرمائیل چه (كان ثقة قليل الحديث) (۶).

او ابن عبد البر فرمائی چه (اجمعوا على انه كان من العلماء الثقات) (۷).

دا حدیث حضرت امام بخاری رحمته الله دلته په رومی ځل ذکر کړې دې، (۸).

قوله: حَدَّثَنِي عُثْمَانُ حَدَّثَنَا: دا حدیث اوددې نه مخکې مسدودالا حدیث دادواړه حضرت امام بخاری رحمته الله دلته په رومی ځل ذکر کړه (۹).

(۱) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۷۸ _ وارشاد الساری: ج ۱۲ ص ۳۲۷ _

(۲) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۷۸ _

(۳) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۷۹ وفتح الباری: ج ۱۰ ص ۷۳

(۴) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۷۸ و تهذيب التهذيب: ۵۸ _

(۵) تهذيب التهذيب: ۵۸ _

(۶) طبقات ابن سعد: (۷ ص ۴۴۲).

(۷) تهذيب التهذيب: ۵۸ _ ابن حبان هغوی په کتاب الثقات ج ۵ ص ۷۱ کنبې ذکر کړې دې ددوی حالات

دپاره او گوري تهذيب الكمال: ج ۲۱ ص ۵۳۵، ۵۴۳ _

(۸) (۵۲۷۱) الحديث اخرج في مسلم الاثرية باب نهى عن الانتباذ في المزفت: ج ۳ ص ۱۵۸۵ رقم الحديث

(۲۰۰۰) و اخرج ابو داود في الاثرية باب في الاوعية: ج ۳ ص ۳۳۲، رقم الحديث (۳۷۰۰) و اخرج النسائي في

الاثرية باب في الرخصة في نبيذ الجرج: ج ۴ ص ۱۹۰ رقم الحديث (۶۸۴۱) _

(۹) (۵۲۷۳) الحديث اخرج في مسلم الاثرية باب نهى عن الانتباذ في المزفت: [بقية حاشيه به راروانه صفحه

حضرت ابراهیم نخعی رضی اللہ عنہ فرمائی کہ مادا سودنہ تپوس اوکرو چہ آیاتا دام المؤمنین حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا ددی خیزمتعلق تپوس کری وو چہ پہ هغی کنبی نبیذ جو پول مکروه دی هغی او فرمائیل چہ او، ماد حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا نہ ددی متعلق تپوس کری وو حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ خہ خیز کنبی دنبیذ جو پولونہ منع کری ده. نو هغی او فرمائیل چہ مونز اهل بیت پہ دبا او مزفت کنبی دنبیذ جو پولونہ حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم منع کری وو ابراهیم وانی چہ ماتپوس اوکرو چہ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا جرا وحتتم ذکر کری وو نو هغوی او فرمائیل چہ خہ تاته هغه خبره بیانوم چہ ما پخپله اوریدلی ده، آیا هغه هم بیان کرم چہ ما اوریدلی نہ وی

قوله: قَالَتْ نَهَانَا فِي ذَلِكَ أَهْلَ الْبَيْتِ: (اهل البيت) منصوب على الاختصاص دي. علامه عینی رضی اللہ عنہ فرمائی چہ داد (نهانا) ضمیر منصوب نہ بدل واقع کولی هم شی (۱)

قوله: (قُلْتُ أَمَا ذَكَرْتِ الْجَرَ وَالْحَنْتَمَ: ددی قائل ابراهیم نخعی دی. هغه د اسود تپوس کوی چہ ایا حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا د جرا وحتتم ذکر نہ دی کری (۲)

قوله: أَفَأَحَدْتُكَ مَا لَمْ أَسْمَعْ: پہ دی کنبی همزه استفهامیہ محذوف دی یعنی آیا خہ هغه خیز بیان کرم چہ مانہ دی اوریدلی، دکشمیہنی روایت کنبی دی چہ (افاحدث) اویور روایت کنبی (دافتحذث) دجمعی صیغه سره ده. (۳) مطلب دادی چہ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا جرا وحتتم ذکر کری نہ دی نوخہ ئی دخیل طرف نہ خنگه بیان کرم.

قوله: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ.....: دا حدیث حضرت امام بخاری رحمہ اللہ دلته پہ رومی خل بیان کری دی. (۴)

حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم جرا خضر نہ منع فرمائیلی ده. حضرت عبداللہ بن ابی اوفی تپوس اوکرو چہ آیا جر ایض کنبی خکلی شو؟ حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ددی هم ممانعت او فرمائیلو. اصل کنبی حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم (داخضر) ذکر دقید احترامی پہ طور کری نہ دی بلکہ پہ هغه زمانہ کنبی د جرا خضر استعمال عام وو. ددی وجی بیان ئی د واقع پہ طور ذکر او فرمائیلو. (۵) علامه خطابی رحمہ اللہ فرمائی چہ پہ دی کنبی د حکم دار و مدار دمنگی اخضر یا ایض کیدو باندی نہ ده بلکہ ددی تعلق صفت سره دی چہ داشان منگو کنبی نبیذ و غیره زرنشہ

...بقیه از حاشیہ گذشته [ج ۳ ص ۱۵۸۵ (رقم الحدیث ۲۰۰۰) و اخرجه ابوداود فی الأشربة باب فی الاوعیة ج ۳ ص ۳۲۲. رقم الحدیث ۳۷۰۰] و اخرجه النسائی فی الأشربة باب فی الرخصة فی نبیذ الجرج ج ۴ ص ۱۹۰ رقم الحدیث ۶۸۴۱ -

(۱) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۸۰ وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۵) - وارشاد الساری (ج ۱۲ ص ۳۳۹) -

(۲) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۸۰ وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۵) -

(۳) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۸۰ وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۵) - وارشاد الساری (ج ۱۲ ص ۳۳۹) -

(۴) (۵۲۷۴) الحدیث اخرجه النسائی فی الأشربة باب الجرا لالخضر (رقم الحدیث: ۵۱۳۱) (۵۱۳۲) -

(۵) عمدة القاری ج ۲۱ ص ۱۸۰ وشرح البخاری للکرمانی ج ۲۰ ص ۱۵۱ وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۶) -

اور کبیری. ددی وجی نبی منع او فرمائیلہ (۱)

علامہ عینی لیکتی: (حاصل الکلام ان النہی یتعلق بالاسکار، لا بالخضرة ولا بغيرها وقد اخرج ابن ابی اوفی انه کان یشرب نبيذ الجرا الاخضر واخرج ايضا بسند صحيح عن ابن مسعود انه كان ينتهز له في الجرا الاخضر)

۸- باب نقيع التمر ما لم يسكر

۱۵۲۷۵۱ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِي عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ سَمِعْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدَانَ أَبَا أَسِيدٍ السَّاعِدِي دَعَا النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِعَرَبِيهِ، فَكَانَتْ امْرَأَتُهُ خَادِمَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَهِيَ الْعَرُوسُ. فَقَالَتْ مَا تَدْرُونَ مَا أَنْقَعْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْقَعْتُ لَهُ تَمْرَاتٍ مِنَ اللَّيْلِ فِي تَوْرٍ. [ار: ۴۸۸۱]

حضرت امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی کہ نقیع تمر کبھی اسکار نہ وی پیدا شوی نو ددی پہ استعمال کبھی ہیج حرج نشته دی، دعدم اسکار قید اگر چه روایت کبھی وارد شوی نہ دی، مگر داقید داشان دحدیث نہ اخذ کیدیشی چه هغه کهجوری یوشپہ اینودی شوی اویوشپہ کبھی سکر نہ پیدا کبیری. (۲)

۹- باب الباذق، ومن نهى عن كل مسكر من الأشربة

وَدَّأَى عُمَرُو أَبُو عُبَيْدَةَ وَمُعَاذُ شَرِبَ الظَّلَاءَ عَلَى الثُّلُثِ. وَشَرِبَ الْبَرَاءُ وَأَبُو جُحَيْفَةَ عَلَى النِّصْفِ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ اشْرَبِ الْعَصِيرَ مَا دَامَ طَرِيًّا.

وَقَالَ عُمَرُو وَجَدْتُ مِنْ عُبَيْدِ اللَّهِ رِيحَ شَرَابٍ، وَأَنَا سَابِلٌ عَنْهُ، فَإِنْ كَانَ يُكْرَهُ جَلْدُهُ.

۱۵۲۷۲۱ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الْجَوْرِِيَّةِ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ الْبَادِقِ. فَقَالَ سَبَقَ مُحَمَّدٌ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْبَادِقِ، فَمَا أُسْكِرْ فَمَوْحَرَامٌ. قَالَ الشَّرَابُ الْحَلَالُ الطَّيِّبُ. قَالَ لَيْسَ بَعْدَ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ إِلَّا الْحَرَامُ الْحَبِيثُ.

۱۵۲۷۷۱ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو سَامَةَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُحِبُّ الْحَلْوَاءَ وَالْعَسَلَ. [ار: ۴۹۱۸]

باذق دذال پہ فتحه او کسرہ دواروسرہ استعمالیبری، دادبازہ معرب دی، بازہ شرابوتہ وائی. (۴)

(۱) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۰) وشرح البخاری للکرمانی: ج ۲۰ ص ۱۵۱) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۶)۔

(۲) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۰)

(۳) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۷)۔ ولبواب والتراجم ج ۲ ص ۹۶) وارشاد الساری (ج ۱۲ ص ۳۴۰)۔

(۴) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۷)۔ ولبواب والتراجم ج ۲ ص ۹۶) وارشاد الساری (ج ۱۲ ص ۳۴۰)۔

قوله: وَرَأَى عُمَرُ وَأَبُو عُبَيْدَةَ وَمَعَاذُ شُرْبِ الظِّلَاءِ عَلَى الثُّلُثِ: حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ حضرت ابو عبیدہ رضی اللہ عنہ او حضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ پخ شوې یوحصہ پاتې شوې طلا، لره جائزگنری

د حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ اثر لره حضرت امام مالک رضی اللہ عنہ او د حضرت عبیدہ او حضرت معاذ رضی اللہ عنہ اثر لره ابن ابی شیبہ موصولا نقل کړې دي (۱)

قوله: وَشَرِبَ الْبِرَاءُ وَأَبُو جُحَيْفَةَ عَلَى النِّصْفِ: حضرت براء بن عازب او ابو جحیفه (وهب بن عبد الله) پوخ شوې نیم پاتې کیدو و الا طلا، لره نوش کړې ده. حضرت براء او ابو جحیفه اثر لره ابن ابی شیبہ موصولا نقل کړې دي (۲)

قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ اشْرَبَ الْعَصِيرَ مَا دَامَ طَرِبًا: یعنی دانگور و اوبه چه ترکومي پورې تازه وی خکمی نې، دا تعلیق امام نسائی د ابو ثابت ثعلبی په طریق باندې موصولا نقل کړې دي هغه فرمائی:

د کنت عند ابن عباس فجاء رجل يساله عن عصير فقال اشربه ما كان طريقا قال: اني طبخت شرابا في نفسي منه شيء فقال اكنت شاربه فهل ان تطبخه قال لا قال فان ان النار لا تحل شيئا قد حرمت (۳)

قوله: وَقَالَ عُمَرُ وَجَدْتُ مِنْ عُبَيْدِ اللَّهِ رِيحَ شَرَابٍ، وَأَنَا سَابِلٌ عَنْهُ، فَإِنْ كَانَ يُسْكِرُ جَلَدَتْهُ: حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ فرمائی چه ماخپل (خوئي) د عبد الله دخلې نه د شرابو بوئی محسوس کړې دي، څه به ددې تحقیق کوم، که هغه مسکر شونو هغه ته به کورې ورکوم.

روایت کښې رازی چه حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ د تحقیق کولونه پس په هغه باندې حد جاری کړو (۴)

دا تعلیق حضرت امام مالک رضی اللہ عنہ موصولا نقل کړې دي (۵)

قوله: فَقَالَ سَبَقَ مُحَمَّدٌ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْبَازِقَ، فَمَا أُسْكِرَ فَهُوَ حَرَامٌ:
 ① حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه د باذق باره کښې تپوس او کړې شونو هغوی او فرمائیل چه حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د باذق نه مخکښې د دنیا نه تشریف اوړې وو یعنی د باذق نومې خیز خودې نه پس پیدا شو په دې زمانه کښې حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه وولهدا اوس خو کلیه قاعده داده چه (ما سکر فهو احرام) که یو مشروب مسکر دي نو حرام دي گنی نه (۶)

(۱) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۱) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۸) - وارشاد الساری (ج ۱۲ ص ۳۴۱) -

(۲) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۱) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۸) - وارشاد الساری (ج ۱۲ ص ۳۴۱) -

(۳) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۱) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۸) -

(۴) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۱) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۸) - وارشاد الساری (ج ۱۲ ص ۳۴۱) -

(۵) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۱) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۷۸) - وارشاد الساری (ج ۱۲ ص ۳۴۱) -

(۶) تعليقات لامع الداری: (ج ۹ ص ۴۳۷) -

⑤ ددی جملی دویم مطلب دایبان شوی دې چه حضرت نبی کریم ﷺ دشرابوباذق نوم ایینودلونه مخکنی داحرام گرزولې دې، نوابن بطلال رضی الله عنه فرمائی چه (ای سبق محبت التحريم للغير قبل تسويتهم لها بالهاذق) (۱)

قوله: قَالَ الشَّرَابُ الْحَلَالُ الطَّيِّبُ. قَالَ لَيْسَ بَعْدَ الْحَلَالِ الطَّيِّبُ إِلَّا الْحَرَامُ

الْخَبِيثُ: حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه شراب هغه دی چه حلال طیب وی، حلال طیب نه پس حرام خبیث پاتې کیږی ځکه چه کوم مشکوک اشربه دی هغه هم دحرام قائمقام دی. مولانا رشید احمد گنگوهی رحمته الله علیه په (لامع الداری) کښې ددې جملې تشریح هم فرمائی:

(ان شراب المسلم ما كان حلال طيبا واما ما سواه فهو الحرام الخبيث ليس بشراب المسلم) (۲)
بعضو نیلی دی چه ددې قول قائل معلوم نه دې چه څوک دې، لیکن ظاهر هم دادې چه دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما قول دې: (۳)

۱۰ = **بَابُ مَنْ رَأَى أَنْ لَا يَخْلِطُ الْبُسْرَ وَالتَّمْرَ إِذَا**

كَانَ مُسْكِرًا، وَأَنْ لَا يَجْعَلَ إِدَامِينَ فِي إِدَامٍ

[۵۲۷۸] حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ إِنِّي لَأُنْقِي أَبَا طَلْحَةَ وَأَبَا دُجَانَةَ وَسُهَيْلَ ابْنِ الْبَيْضَاءِ خَلِيطَ بُسْرٍ وَتَمْرٍ إِذْ حُرِمَتِ الخَمْرُ، فَقَدَّفْتُهَا وَأَنَا سَاقِيهِمْ وَأَصْفَرُهُمْ، وَإِنَّا نَعُدُّهَا يَوْمَئِذٍ الخَمْرَ. وَقَالَ عَمْرُو بْنُ الحَارِثِ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ سَمِعَهُ أَنَا. [۲۳۳۲]

[۵۲۷۹] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الزَّبِيبِ وَالتَّمْرِ وَالبُسْرِ وَالرُّطْبِ.

[۵۲۸۰] حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يُجْمَعَ بَيْنَ التَّمْرِ وَالرَّهْوِ، وَالتَّمْرِ وَالرُّطْبِ، وَلْيُبَدَّ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى جِدَّةٍ.

د خلیطین مسئله: حضرت نبی کریم ﷺ دمنقا او کهجورویو ځانې کولو اونبیذ جوړولونه منع فرمائیلې وده، ځکه چه داسان دواړه یو ځانې کولو سره زرسکریپیدا کیږی، په دې کښې اختلاف دې:

(۱) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۲) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۸۱) -

(۲) تعلیقات لامع الداری: (ج ۹ ص ۴۳۷) -

(۳) عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۲) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۸۵) - لامع الداری: (ج ۹ ص ۴۳۸) -

① دائمه ثلاثه په نیز خلیطین ناجائز او حرام دی (۱)

② د خلیطین متعلق چه کومه نهی وارد شوی ده چه هغه نهی تنزیهی ده لهذا خلیطین چه کله مسکر نه وی، حرام نه دی، امام نووی رحمته الله داد حضرت امام شافعی رحمته الله مذهب گرزولی دی. او جمهور علماء کرام هم دا قول دی (۲)

③ خلیطین کنبی خه حرج نشته دی، بلاکراحت جائز ده. په دې شرط چه مسکر نه وی. حضرات حنفیه نه هم دا مسلک روایت شوی دی (۳)

د جمهور و استدلال دا حدیث باب نه دی، چه دې کنبی د خلیطین منع کړې شوی ده. امام نووی رحمته الله دا امام اعظم په دې مسئله باندي تنقید کړې دی اولیکی:

(انکر علیه الجمهور وقالوا: هذه مناقبة لصاحب الشراء فقد ثبتت الاحاديث الصحيحة الصريحة في النهي عنه فان لم يكن حراما كان مكروها) (۴) یعنی دا حدیث نهی په وجه که حرام نه دی نو کم از کم دې لره ضرور مکروه گرزول پکار دی

لیکن علامه عینی رحمته الله دا امام نووی رحمته الله تردید کوی او فرمائی چه:

(هذه جراحة شنيعة على امام اجل من ذلك وابو حنيفة لم يكن قال ذلك برباية وانما مستنده في ذلك احاديث) (۵)

یعنی امام ابو حنیفه رحمته الله دخپل طرفنه دا خبره نه ده و نیلې ده بلکه دا حدیث په بنیاد باندي دا مسلک ئې اختیار کړې دی.

د حضرت امام ابو حنیفه رحمته الله دلائل: حضرت امام ابو حنیفه رحمته الله دلاندینو احادیثونه استدلال کوی. ① سنن ابی داود کنبی د صفیه بنت عطیه روایت کنبی دی. هغه فرمائی چه:

(دخلت مع نسوة من عبد القيس على عائشة فسالناها عن التمرد الزيب فقالت كنت اخذ قبضة من تمر قبضة من زيب فالتقيه في اداء فامر سه ثم اسقيه النبي صلى الله عليه وسلم) (۶)

په دې روایت کنبی تصریح ده چه حضرت عائشه رضی الله عنها کهجورې او منقا یوخائی کړې وې اونبیدئې جوړ کړې وو. او حضرت نبی کریم صلى الله عليه وسلم باندي ئې خکولی وو. البته په دې حدیث کنبی ابو بحر نومی یو روای باندي ابن حزم اعتراض کړې دی چه هغه مجهول دی (۷) لیکن علامه عینی رحمته الله فرمائی چه ابو بحر مشهور او معروف راوی دی او دده نوم عبد الرحمان بن

① عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۲) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۸۵) _ لامع الداری: (ج ۹ ص ۴۳۸) _

② عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۳) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۸۴) _ وشرح الکرمانی: (ج ۲۰ ص ۱۵۴) _

③ عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۳) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۸۴) _ وشرح الکرمانی: (ج ۲۰ ص ۱۵۴) _

④ عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۳) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۸۴) _ وشرح الکرمانی: (ج ۲۰ ص ۱۵۴) وارشاد

الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۴) والابواب والتراجم: (ج ۲ ص ۹۶) _

⑤ عمدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۸۴) والابواب والتراجم: (ج ۲ ص ۹۶) _

⑥ سنن ابی داود، کتاب الأشربة باب فی الخلیطین) ج ۳ ص ۳۳۴، ۳۳۳. (رقم الحدیث ۳۷۰۸) _

⑦ عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۷۴) _

عثمان دي (۱)

ابن حبان په کتاب الثقات کښې دا ذکر کړی دی. (۲) حضرت امام احمد بن حنبل رضی الله عنه فرمائی چې (لاباس به) (ابن عدی فرمائی چې «هو من یکتب حدیثه») (عجلی ددی توثیق کړې دي. (۵)

② په سنن ابی داود کښې د حضرت عائشه رضی الله عنها روایت دي (ان رسول الله کان ینهذله ذییب فیملی فیہ تهر و تهر فیملی فیہ الذییب) (۶)

③ حضرت امام محمد رضی الله عنه په کتاب الاثار کښې د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما نه هم دخلیطین استعمال نقل کړې دي. (۷)

احادیث باب لره حضرات احناف دمذکورہ احادیثوپه بیناد منسوخ کړې دي. هغه فرمائی چې په شروع کښې ددی ممانعت وولیکن دي نه پس اجازت ورکړې شوې وو. (۸)

قوله: إِذَا كَانَ مُسْكِرًا: ترجمة الباب کښې د حضرت امام بخاری رضی الله عنه ذکر شوی دي قید لره ابن بطال غلط گرزولې دي، او وئیلې ئې دي چې نهی عن الخیطین عام ده. که هغه مسکروى او که نه وی. ددی وجې نهی داسکار قید سره مختص کول درست نه دي. (۹)

بعضو وئیلې دي چې د حضرت امام بخاری رضی الله عنه په نیز خلیطین قبل الاسکار چونه جائز دی، ددی وجې هغوی داسکار قید لگولې دي. (۱۰)

اوداهم کیدیشی چې حضرت امام بخاری رضی الله عنه ددی نه دخلیطین قبل ممانعت کړې وی ددواؤ علتونو طرفته اشاره ئې کړې وی چې دخلیطین ممانعت یاداسکار په وجه سره وی، او یاد اسراف په وجه سره وی، دباب په رومبی حدیث کښې علت اولی باندي دلالت کوی، اودباب په اخری دوه حدیثونه علت ثانیه باندي دلالت کوی. (۱۱)

قوله: وَأَنْ لَا يَجْعَلَ إِدَامِينَ فِي إِدَامٍ: دوه ادام دي یو ادام جوړ نه کړې شی. لکه تمر اوزیب دواړه چې یو خائي شی اودواړه یو عرق او ادام جوړ کړې، شی. دادرست نه دي.

(۱) عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۷۴)۔

(۲) عمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۷۴)۔

(۳) تهذيب الكمال: ج ۱۷ ص ۱۷۴۔

(۴) الكامل فی ضعفاء الرجال: (ج ۲ ص ۲۷۳)۔

(۵) تهذيب التهذيب: (۶۲۲۷)۔

(۶) سنن ابی داود، کتاب الاشربة باب فی الخلیطین ج ۳ ص ۳۳۴، ۳۳۳. (رقم الحدیث ۳۷۰۸)۔

(۷) کتاب الاثار: (۱۲۰)۔

(۸) اعلاء السنن، کتاب الاشربة باب اباحة الخلیطین (ج ۱۸ ص ۳۷)۔

(۹) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۲، والابواب والتراجم: ج ۲ ص ۹۶، وفتح الباری: (ج ۱۰ ص ۸۳)۔

(۱۰) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۲، والابواب والتراجم: ج ۲ ص ۹۶)۔

(۱۱) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۲، والابواب والتراجم: ج ۲ ص ۹۶)۔

قوله: وَقَالَ عَمْرُوبُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ سَمِعَ أَنَسًا: داتعلیق دې په پورتنی

حدیث کښې. (قتاده عن انس... عن عننه) او په دې تعلیق کښې دقتاده دسماع تصریح ده. ابونعیم داتعلیق موصولاً نقل کړې دې (۱)

دباب آخری دوه حدیثونه حضرت امام بخاری رضی الله عنه په رومبې ځل ذکر کړې دی. په آخری حدیث کښې (جمع بین التمر والرهو) نه منع کړې شوي ده. او هریونه ځانله دنبیذ جوړولو حکم کړې شوي دي.

ددې وجه داده چه کله دوه څیزونه یوځای کړې شی، نو په هغې کښې زر نشه پیدا کیږي.

۱۱ = بَابُ شُرْبِ اللَّبَنِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (مِنْ بَيْنِ قَرْنٍ وَدَمٍ لَبْنَا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ).

[۵۲۸۱] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَيْلَةَ أُسْرَى بِهِ بِقَدَحِ لَبَنٍ وَقَدَحِ خَمْرٍ. [۳۲۱۴]

حضرت امام بخاری رضی الله عنه ددې باب نه اشربه مباحه ذکر فرمائی د حضرت امام بخاری رضی الله عنه مقصد دادې چه پئ څکل جائز دی. بعضې علماء کرامو ویلی دی چه حضرت امام بخاری رضی الله عنه په دې خلقوباندې رد کوي، چه هغوی وائی چه کثرت لبن نه اسکار پیدا کیږي. دا قول غلط دی ځکه چه په پښو کښې مطلقاً اسکارو کیفیت نه پیدا کیږي. (۲)

قوله: وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: مِنْ بَيْنِ قَرْنٍ وَدَمٍ لَبْنَا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ:

اوستا سودپاره په ځناورو کښې هم یو سبق موجود دی دخیتونه سوتو او وینوپه مینځ کښې یو څیز په تاسوباندې څکلې شی یعنی خالص پئ چه څکونکو ته ډیر ښه معلومیږي.

ځناورو ښه خوری. کله چه هغه ددې په معده کښې جمع کیږي نو دمعدې عمل سره دخوراک فضله لاندې کینی او پورته پئ راشی. اوددې دپاسه وینه، بیایڅیگر ددرې واړه بیل بیل مقاماتو کښې تقسیموی. وینی لره په رگونو کښې او پښیولره تښونوته رسوی، داشان دواؤ گندونوپه مینځ کښې صفا او خالص پښو الله تعالی تخلیق کوي اودالله تعالی یولوئې قدرت دې (۳)

[۵۲۸۲] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ سَمِعَ سُفْيَانَ أَخْبَرَنَا سَالِمٌ أَبُو النَّضْرِ أَنَّهُ سَمِعَ عُمَيْرًا مَوْلَى أَمْرِ الْفَضْلِ يُحَدِّثُ عَنْ أَمْرِ الْفَضْلِ قَالَتْ شَكَ النَّاسُ فِي صِيَامِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ

(۱) عدة القارى (ج ۲۱ ص ۱۸۳، وفتح البارى: (ج ۱۰ ص ۴۸) -

(۲) والابواب والتراجم: ج ۲ ص ۹۷ -

(۳) الجامع لاحكام القرآن للقرطبي: (۱۰ ص ۱۲۵) -

عَرَفَةٌ، فَأَرْسَلْتُ إِلَيْهِ يَأْنَاءَ فِيهِ لَبَنٌ فَشَرِبَ. فَكَانَ سُفْيَانُ رُبَّمَا قَالَ شَكَ النَّاسُ فِي صِيَامِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ عَرَفَةَ فَأَرْسَلْتُ إِلَيْهِ أَمْرَ الْفَضْلِ. فَإِذَا وَقَفَ عَلَيْهِ قَالَ هُوَ عَنِ أَمْرِ الْفَضْلِ. [ر: ۱۵۷۵]

سفيان ابن عيينه دا حديث په دواؤ طريقوسره نقل كړې دې

① يو ئې د حضرت ام الفضل نه موصولانقل كړې دې. هغه فرمائي چه د عرفه په ورځ د حضرت نبي كريم ﷺ دروژې متعلق خلقوته شك شو چه حضرت نبي كريم ﷺ روژه نيولې ده كه نه؟ ماد حضرت نبي كريم ﷺ په خدمت كښې په لوبښې كښې پئ اوليرېل حضرت نبي كريم ﷺ نوش او فرمائيل. (چه د دې نه معلوم شو چه د حضرت نبي كريم ﷺ روژه نه وه).

② په دويم طريق كښې ئې دامرسلانقل كړې دې. او فرمائي چه حضرت ام الفضل د حضرت نبي كريم ﷺ په خدمت كښې پئ اوليرېل، په رومي طريق كښې پخپله حضرت ام الفضل فرمائي چه ما اوليرېل او په دې دويم طريق كښې راوي وائي چه هغوى اوليرېل.

قوله: فَإِذَا وَقَفَ عَلَيْهِ: (۱) يعنى سفيان چه كله دا حديث موقوفاروايت كړونود هغوى نه تپوس او كړې شو چه داروايت مرسل دې ياموصول دې؟ هغوى او فرمائيل چه (هو عن ام الفضل) يعنى دا حديث ام الفضل نه روايت دې او د موصول په درجه كښې دې، (۲)

[۵۲۸۳] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ وَأَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرِ بْنِ اللَّهِ قَالَ جَاءَ أَبُو مُهَيْبٍ بِقَدَحٍ مِنْ لَبَنٍ مِنَ النَّقِيعِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «الْأَخْمَرَةُ وَلَوْ أَنْ تَعْرُضَ عَلَيْهِ عُوْدًا».

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ يَذْكُرُ - أَرَاهُ - عَنْ جَابِرِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ جَاءَ أَبُو مُهَيْبٍ - رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ - مِنَ النَّقِيعِ يَأْنَاءَ مِنْ لَبَنٍ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «الْأَخْمَرَةُ، وَلَوْ أَنْ تَعْرُضَ عَلَيْهِ عُوْدًا». وَحَدَّثَنِي أَبُو سُفْيَانَ عَنْ جَابِرِ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِهَذَا.

دا حديث حضرت امام بخاري رحمته الله دلته په رومي ځل ذكر فرمائيلې دې (۳)

حضرت جابر رضي الله عنه فرمائي چه ابو حميد مقام نقيع نه د پښويو پيال له د حضرت نبي كريم ﷺ په خدمت كښې پيش كړه. نو هغوى ته حضرت نبي كريم ﷺ او فرمائيل چه دا دې ولي نه دې پتې كړې، څه لرگې به دې په دې باندي عرضي طور ايسنودې وئ.

قوله: (نقيع): دامدينه منوره نه شل فرسخه فاصله باندي وادي عقيق كښې ديو ځانې نوم

(۱) فتح الباری: (۱۰ ص ۸۸، وعمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۸۵، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۶) -

(۲) فتح الباری: (۱۰ ص ۸۸، وعمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۸۵، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۶) -

(۳) (۵۲۸۳) الحديث اخرجہ مسلم فی الأشربة باب شرب النبيذ وتخمير الاناء: (ج ۳ ص ۱۵۹۳)، (رقم الحديث

ووجه چرتە چیلنی و غیره به خریدلې (۱)

قوله: «الْأَخْمَرَتُهُ، وَلَوْ أَنَّ تَعْرُضَ عَلَيْهِ عُوْدًا» (الام) په معنی د(هلا) ده، (خمس) د(تخمین) په معنی دپتولورازی (۲)

قوله: (تعرض) (بضم الراء) عرض یعنی پلن والی کښې ایښودل. مطلب دادې که څه نور څیز ملاؤشوی نه وو نو کم از کم څه لرگی به دې کم از کم په دې باندې ایخودې وې. علامه عینی فرمائی:

(والمعنى ان لم تغطه فلا اقل من عود تعرض به عليه اى تمده عرضا لاطولا ومن فوائد: صيافته من الشيطان فانه لا يكشف الغطاء ومن الوباء الذى ينزل من السماء فى ليلة من السنة ومن النجاسة والمقدرات ومن الهامة والحشرات ونحوها) (۳)

یعنی که مکمل پت نه وى نو کم از کم لرگی دې ددې په پلن والی باندې کیږدې. دداشان پتولوباندې به یوفائده داوی چه دشيطان نه به په حفاظت کښې وى. ځکه چه شيطان سر نه شی اخواکولې. دویمه فائده به داوی چه دهغه وباء نه به په حفاظت کښې وى چه په کال کښې یوځل دآسمان نه دشیپې په وخت کښې نازلېږي اوپه ښکاره لوبنو کښې پریوزی. دریمه فائده به داوی چه چینجوو غیره نه به په حفاظت کښې وى.

[۵۲۸۴] حَدَّثَنِى مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا النَّضْرُ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ قَدِيمُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَكَّةَ وَأَبُو بَكْرٍ مَعَهُ قَالَ أَبُو بَكْرٍ مَرَرْنَا بِرَأْعٍ وَقَدْ عَطِشَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَحَلَبْتُ كُثْبَةً مِنْ لَبَنٍ فَبِي قَدَحٍ، فَشَرِبَ حَتَّى رَضِيَْتُ، وَأَنَا نَاسِرَةٌ بِنُ جُعْشِمٍ عَلَى فَرَسٍ فَدَعَا عَلَيْهِ، فَطَلَبَ إِلَيْهِ سُرَاقَةَ أَنْ لَا يَدْعُو عَلَيْهِ، وَأَنْ يَرْجِعَ فَفَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. [ار: ۱۲۳۰۷]

قوله: فَحَلَبْتُ كُثْبَةً مِنْ لَبَنٍ فِي قَدَحٍ (کثبة) دکاف په ضمه اودثاء په سکون سره، دپتولوبان مقدارته وائی. یادومره مقدارچه دهغې نه یوپياله ډکه شی. یا یوځل لوشلو کښې چه څومره راشی هغې ته کښه وائی (۴) مطلب دادې چه ماپه پیاله کښې په څه مقدار کښې پئ اولوشل.

دا حدیث په کتاب المناقب کښې تفصیل سره تیر شوی دې. کتاب المناقب باب کان النبی ﷺ تنام عینه ولا ینام قلبه.

(۱) فتح الباری: (۱۰ ص ۸۹ وعمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۸۶، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۶)۔

(۲) فتح الباری: (۱۰ ص ۸۹ وعمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۸۶، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۶)۔

(۳) فتح الباری: (۱۰ ص ۸۹ وعمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۸۶، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۶)۔

(۴) فتح الباری: (۱۰ ص ۸۹ وعمدة القاری: (ج ۲۱ ص ۱۸۶، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۶)۔

یو اشکال اودهغی جوابونه : باقی داخبره پاتې کیری چه داشان دچاپی استعمالول څنگه صحیح کیدیشی، ددې مختلف جوابونه ورکړې شوی دی :

① چه کوم یوشپونکی پی اولوشل، ده ته دمالک دطرفنه اجازت وو.
② دده په عرف کښې داشان دپښوڅکلولوعام رواج وو. په دې کښې داصل مالک نه داجازت صراحتاً ضروری نه وی.

③ حضرت نبی کریم ﷺ په حالت داضطرار کښې پی څکولی وو. اوداضطرار په حالت کښې اجازت اخستلو ضرورت نشته دې. (۱)

(۵۲۸۵) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «نِعْمَ الصَّدَقَةُ اللَّيْحَةُ الصَّفِي مِئْتَةٌ، وَالشَّاةُ الصَّفِي مِئْتَةٌ، تَعْدُو بِأَنَاءٍ، وَتُرْوَحُ بِآخَرَ». (ر: ۲۴۸۶)

حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه بهترینه صدقه چاته پی ورکونکې ښکلې اوبڼه یاپښو والښکلې چیلنی ورکول دی. چه هغه یولونې دسپا په وخت کښې دکوی اویولونې دمانام په وخت کښې.

قوله: (لحقة): پښو والا اوبڼې ته وائی. (۲)

قوله: (الصفی): دصادی په فتحه اوفاء په کسره اودباء په تشدید سره په معنی دښکلې اوبڼاسته فعیل چه کله دمفعول په معنی کښې وی نوهغه مذکراومونث دواړودپاره استعمالیږی. (۳)

قوله: (منحة): دمیم په کسره اودنونو په سکون سره، عطیه ته وائی. داترکیب نحوی کښې دتمیز کیدو په وجه سره منصوب دې، دلته (منحة) نه پښو والا اوبڼه مرادده چه چاته ورکړې شی چه هغه ددې نه پی لوشی اوواپس ئې کړی. (۴)

قوله: (تعدو وباناء، وتروح باخر): (تعدو من الغد وهو اول النهار وتروح من الرواح وهو اخر النهار وهذه كناية من كثرة اللبن) (۵)

(۵۲۸۶) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - شَرِبَ لَبَنًا فَمَضْمَضَ

(۱) مذکوره درې واړو جوابونودپاره اوگورنی عمده القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۷)، وفتح الباری: (ج ۱۰ ص ۸۹) وشرح البخاری للکرمانی: (ج ۲۰ ص ۱۵۶)۔

(۲) عمده القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۷) وشرح البخاری للکرمانی: (ج ۲۰ ص ۱۵۷، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۸)

(۳) عمده القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۷) وشرح البخاری للکرمانی: (ج ۲۰ ص ۱۵۷، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۸)

(۴) عمده القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۷) وشرح البخاری للکرمانی: (ج ۲۰ ص ۱۵۷، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۸)

(۵) عمده القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۷)

وَقَالَ «إِنَّ لَهُ دَسْمًا». (ر: ۲۰۸)

حضرت نبی کریم ﷺ پی خکلونه پس خولې کنبې اوبه واچولې او وې فرمائیل چه په دې کنبې چکنائی وی، (دسم) چکنائی (غوروالی) ته وائی دا حدیث په کتاب الوضوء کنبې تیر شوې دې (۱)

[۵۲۸۷] وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «رُفِعَتْ إِلَى السِّدْرَةِ فَإِذَا أَرْبَعَةٌ أَنَهَارًا، مَهْرَانِ ظَاهِرَانِ، وَمَهْرَانِ بَاطِنَانِ، فَأَمَّا الظَّاهِرَانِ النَّيْلُ وَالْفُرَاتُ، وَأَمَّا الْبَاطِنَانِ فَمَهْرَانِ فِي الْجَنَّةِ فَأَتِيَتْ بِثَلَاثَةِ أَقْدَاحٍ، قَدَحٌ فِيهِ لَبَنٌ، وَقَدَحٌ فِيهِ عَسَلٌ، وَقَدَحٌ فِيهِ خَمْرٌ، فَأَخَذْتُ الَّذِي فِيهِ اللَّبَنُ فَشَرِبْتُ فَقِيلَ لِي أَصَبْتَ الْفِطْرَةَ أَنتِ وَأُمَّتُكَ».

قَالَ هِشَامٌ وَسَعِيدٌ وَهَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْأَمْهَارِ نَحْوَهُ، وَلَمْ يَذْكُرُوا ثَلَاثَةَ أَقْدَاحٍ. (ر: ۳۰۳۵)

قوله: رُفِعَتْ إِلَى السِّدْرَةِ: (رفعت) دماضی مجهول مونث صیغه ده. اوسدره نه سدره المنتهی مراد ده. دا داووا اسمانونودپاسه دبیری یوونه ده، چه کوم خائې کنبې فربتې اودریبې. (یعنی مخکبې نشی تلئ، په دې وجه دې ته منتهی وائی (۱))
په بل روایت کنبې په دې کنبې (رفعت) دماضی مجهول واحد متکلم صیغې سره دې، د دواړو مفهوم یو دې (۲)

قوله: فَمَهْرَانِ فِي الْجَنَّةِ: ددې دواړو نهرونه سلسیل اونهر کوثر مراد دې (۳)
اسماعیلی دابراهیم نه داتعلیق موصولا نقل کړې دې (۴)

قوله: قَالَ هِشَامٌ وَسَعِيدٌ وَهَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ: هشام دستوائی، سعیدبن ابی عروبه، اوهمام بن یحیی هم دقتاده نه داروایت نقل کړې دې. هغوی په خپل روایت کنبې د انهار ذکر کړې دې البته ددریو پیالو (شهدو، خمر اولبن، ذکرئې نه دې کړې حضرت امام بخاری رحمته الله علیه دادرې وارده روایتونه په کتاب بدء الخلق کنبې موصولا ذکر کړې دې (۵))

(۱) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۷) وفتح الباری: (ج ۱۰ ص ۹۰)۔

(۲) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۸) وشرح البخاری للکرمانی: (ج ۲۰ ص ۱۵۷، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۹)

(۳) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۷) وفتح الباری: (ج ۱۰ ص ۹۰)۔ وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۸)۔

(۴) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۸) وشرح البخاری للکرمانی: (ج ۲۰ ص ۱۵۷، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۹)

(۵) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۷) وفتح الباری: (ج ۱۰ ص ۹۰)۔ وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۸)۔

(۶) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۷) وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۴۸)۔

۱۳ = بَابُ اسْتِعْذَابِ الْمَاءِ

[۵۲۸۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ أَنْصَارِي بِالْمَدِينَةِ مَالًا مِنْ نَخْلٍ، وَكَانَ أَحَبَّ مَالِهِ إِلَيْهِ بَيْرُحَاءٌ، وَكَانَتْ مُسْتَقِيلَ الْمُسْجِدِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدْخُلُهَا وَيَتَرَبُّبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ. قَالَ أَنَسٌ فَلَمَّا نَزَلْتُ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرْحَتِي تُنْفِقُوا مِمَّا يُحِبُّونَ) قَالَ أَبُو طَلْحَةَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرْحَتِي تُنْفِقُوا مِمَّا يُحِبُّونَ) وَإِنَّ أَحَبَّ مَالِي إِلَيَّ بَيْرُحَاءٌ، وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ فَضَعَمَهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ أَرَاكَ اللَّهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «بِعْ ذَلِكَ مَالَ رَابِعٍ - أَوْ رَابِعٍ شَكَتَ عَبْدُ اللَّهِ - وَقَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ وَإِنِّي أَرَى أَنْ تُجْعَلَ فِي الْأَقْرَبِينَ». فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ أَفْعَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَتَمَّهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِيهِ وَفِي بَنِي عَمِّهِ وَقَالَ إِسْمَاعِيلُ وَنَحْيَى بْنُ يَحْيَى رَابِعٍ. (ج ۱: ۱۳۹۲)

قوله: استعذاب: وائی خوڑی اوبه طلب کولوتہ، حضرت امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ مقصد دادی چہ خوڑی اوبه طلب کول د زهدنہ خلاف نہ دی، اونه داپہ ترفہ اوتعیش مذموم کنبی داخل دی. خوڑی اوبو کنبی مشک وغیرہ اچول دخوشبودپارہ دبعضی علماء کراموپہ نیزد تعیش پہ وجہ سرد مکروہ دی. (۱)

حضرت انس رضی اللہ عنہ فرمائی چہ ابوطلحہ پہ انصارمدینہ کنبی دکہجور وونوا اعتبارسره دیولونہ زیات مالداروو. اودده دیولونہ زیات خویش مال بیرحاء وو، ددی رخ مسجد طرف تہ وو. حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بہ ہغہ خانی تہ تشریف اووو. اوددی خوڑی اوبہ بہ ئی خکلپی. حضرت انس رضی اللہ عنہ بیان کوی چہ کلہ آیت (لَنْ تَنَالُوا الْبِرْحَتِي تُنْفِقُوا مِمَّا يُحِبُّونَ) نازل شونو ابوطلحہ اودریدو اوعرض ئی اوکرو چہ یارسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اللہ تعالیٰ فرمائی چہ تاسوبہ ہرگز نیکی اونه مومنی ترخوچہ ہغہ خیزخرچ نہ کری کوم چہ تاسوتہ محبوب وی او خما محبوب مال بیرحاء دی. ددی وجہ داخہ داللہ پہ لارکنبی خرچ کومہ، ماتہ امید دی چہ اللہ تعالیٰ جبرئیل بہ ددی اجر راگری. ددی وجہ یارسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم چہ تاسوپہ کوم مصرف کنبی دا مناسب گنرئی خرچ ئی کری.

حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل چہ دیربنہ، داخومال رابح فائدہ مند، دی بیا ئی اوفرمائیل چہ پہ خپلورشتہ داروئی تقسیم کرہ. ابوطلحہ رضی اللہ عنہ اوفرمائیل چہ یارسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خہ بہ ہم داسی کوم. نوہغہ مال ئی پہ خپلو رشتہ دارو کنبی اوترونو خامنو کنبی تقسیم کرو.

(ہم) (بفتح الہاء) دا کلمہ دشا باشی او خوشحالی پہ وخت کنبی وئیلی کیری. (۲)

(۱) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۹) - وفتح الباری (ج ۱ ص ۹۲) -

(۲) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۹)، وارشاد الساری (۱۲ ص ۳۵۰)، وشرح البخاری للکرمانی (ج ۲۰ ص ۱۵۹) -

قوله: رَاحٍ - أُرَاحٍ شَكَ عَبْدُ اللَّهِ: (راہ) نفع و رکونې اور اراج تاون ورنکې... یعنی داخرت جذبې سره چه کوم مال خرچ کړې شی. هغه سودمند او نافع دې یا مال خو هسې هم دلاس نه وتلو والا خیز دې. دالله ﷻ په لار کنبې خرچ کولو سره اوددې نه اخروی فائدې دپاره ذخیره کول پکار دی.

دا حدیث هم دې سند سره په کتاب الوصایا کنبې هم تیر شوې دې. (۱)

۱۳ = بَابُ شُوبِ اللَّيْنِ بِالْمَاءِ

[۵۲۷۹] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - شَرِبَ لَبَنًا، وَأَتَى دَارَهُ فَحَلَبَتْ سَاءَةٌ فَشُبَّتْ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ الْبَيْتْرِ، فَتَنَاوَلَ الْقَدْحَ فَشَرِبَ، وَعَنْ يَسَارَةَ أُمِّ بَكْرٍ وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِي، فَأَعْطَى الْأَعْرَابِي فَضْلَهُ، ثُمَّ قَالَ «الْأَيْمَنُ فَلَا يُمْنَنَ». [ر: ۲۰۲۲۵]

د ترجمه الباب مقصد: پی په اوبو کنبې یو ځانې کول او هغه استعمالول جائز دي. حضرت امام بخاری رحمته الله علیه په ترجمه الباب کنبې د شرب قید لگولې دي. ددې نه ئې بیع ویستلې ده. ددې وجې د خرڅولو په وخت کنبې پیښو کنبې اوبه اچول جائز نه دي. ځکه چه هغه غش ممنوع دي. (۱)

د کسمهینې روایت کنبې (باب شوب اللبن بالماء) دې شوب گډولو او یو ځانې کولو ته وائی (۲) د حضرت امام بخاری رحمته الله علیه مقصد داهم کید شی چه پی په اوبو کنبې گډول او استعمالول د (دهی عن خلیطین) په حکم کنبې نه رازی. د پښو تاثیر گرم وی. د عربو ملکونو کنبې خلیطین دا په اوبو کنبې استعمالول وواج دي چه ددې په حرارت کنبې کمی واقع شی. (۳)

قوله: فَشُبَّتْ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ الْبَيْتْرِ: (شبت) پروژن (قلت): داشوب نه واحد متکلم ماضی صیغه ده. یعنی ماد حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله دپاره په پښو کنبې اوبه گډې کړې دکوهی نه. (۴)

قوله: فَأَعْطَى الْأَعْرَابِي فَضْلَهُ: یعنی حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله خپل بنی طرفته ناست اعرابی ته پی ورکړل. بعضو ویلې دي چه ددې اعرابی نه حضرت خالد بن ولید مراد دي، لیکن علامه عینی رحمته الله علیه وغیره دا غلط گرزولی دي. او ویلې ئې دي چه حضرت خالد بن ولید لکه څنگه چه داعربی اطلاق درست نه دي. (۵)

(۱) کتاب الوصایا، باب اذا وقف ارضاً ولم یبین الحدود فهو جائز و کذا لک الصدقة (رقم الحدیث: ۲۷۶۹) -

(۲) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۹)، وفتح الباری: (ج ۱۰ ص ۹۳) -

(۳) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۹)، وفتح الباری: (ج ۱۰ ص ۹۳) وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۵۱) -

(۴) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۹)، وفتح الباری: (ج ۱۰ ص ۹۳) -

(۵) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۹)، وفتح الباری: (ج ۱۰ ص ۹۳) -

(۶) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۸۹)، وفتح الباری: (ج ۱۰ ص ۹۳) -

١٥٢٩٠ | حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ وَمَعَهُ صَاحِبٌ لَهُ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنْ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ بَاتَ هَذِهِ اللَّيْلَةَ فِي شَنَةِ، وَالْأَكْرَعَانَا». قَالَ وَالرَّجُلُ يُحْتَوِلُ الْمَاءَ فِي حَاطِبِهِ - قَالَ - فَقَالَ الرَّجُلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ عِنْدِي مَاءٌ بَاتَ فَأَنْطَلِقُ إِلَى الْعَرِيشِ - قَالَ - فَأَنْطَلِقَ بِهِنَّ، فَكَغَبَ فِي قَدِيرٍ، ثُمَّ حَلَبَ عَلَيْهِ مِنْ دَاجِنٍ لَهُ - قَالَ - فَشَرِبَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ شَرِبَ الرَّجُلُ الَّذِي جَاءَ مَعَهُ. [٥٢٩٨]

حضرت جابر رضي الله عنه فرمائی ہے حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم یوانصاری سرے لرد و رغلو حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم سرہ یوبل سرے ہم وو، دی انصاری تہ حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل کہ تاسرہ پہ مشک کنبی دشپی نہ ایسودی شوے او بہ وی (اولونبی وی) نوراکرد گنی مونرہ بے دی سرہ خولہ اولگو و او دابہ او خکو راوی وائی چہ ہفہ سرے پہ خپل باغ کنبی او بہ ورکولے ہفہ او نیل چہ یار سول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ماسرہ دشپی انبودی شوے (یخی) او بہ شتہ دی تاسو جھونپری (سپر) طرفتہ تشریف یوسئ، بیاہفہ حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اوددہ ملگری ہفہ جھونپری تہ بوتلل یوپیالہ کنبی نی او بہ و اچولے اودچیلئی پی نی اولوشل. حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ہفہ او خکل، بیاچہ کوم ملگری حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم سرہ راغلی و وہفہ ہم او خکل حضرت امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ دا حدیث دلته پہ رومی خل ذکر فرمائیلے دی. (١)

قوله: دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ: د (رجل من الانصار) نہ مراد حضرت ابو الہیثم بن تیہان انصاری دی. (١) دواقدی روایت کنبی ددی تصریح دہ، ہغوی ہیشم بن نصر اسلمی نہ روایت نقل کرے دی، پہ دی کنبی دی چہ:

(خدمت النبی صلی اللہ علیہ وسلم ولومت ہابہ فکنت اتیہ بالباء من ہرچاشم، وہی ہنراں الہیثم بن التیہان، وکان ماوما طیباً، ولقد دخل یوما ومعہ ابوبکر علی ابن الہیثم فقال هل من ماء بارد؟ فاتاہ بشجب (٢) فیہ ماء کانتہ الشجہ لعیہ علی لبن منزله وسقاہ ثم قال له، ان له، ان لنا عریشا باردا فقل فیہ یارسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عندنا، فدخلہ وابوبکر والی ابو الہیثم بالوان من الرطب) (٣)

دواقدی روایت نہ داهم معلومی ہے چہ حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سرہ تلونکی بل سرے حضرت

(١) (٥٢٩٠) الحدیث اخرجہ البخاری ایضا فی الأشربة باب الکرع فی الحوض (رقم للحدیث ٥٢٩٨)

واخرجہ ابوداؤد فی الأشربة باب فی الکرع: حضرت امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ (٣٣٧). (رقم الحدیث ٣٧٣٤) واخرجہ ابن ماجہ فی الأشربة باب الشربة باب الکرع ج: ٢ ص ١١٣٥ (رقم الحدیث ٣٤٣٢).

(٢) عمدة القاری (ج ٢١ ص ١٨٩)، وفتح الباری: (ج ١٠ ص ٩٥) وارشاد الساری: (ج ١٢ ص ٣٥٢) -

(٣) شجب یتخذ من شتہ تقطع ویخزر راسہا)

(٤) فتح الباری: (ج ١٠ ص ٩٥)

صديق اكبر ﷺ وو

قوله: «إِنَّ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ بَاتَ هَذِهِ اللَّيْلَةَ فِي سَنَةٍ: (شنة) دشين په فتحه

اودنون تشديد سره، زړه مشكيزه. (١)

دشپي نه چه كومه مشكيزه اينوي شوي وي، هغه ښه يخه وي، ددې وجې حضورنبي اکرم ﷺ هغه طلب او فرمائيله:

قوله: وَالْأَكْرَعَانَا: په دې عبارت كښې محذوف دې (ای كان عندك اناء فسقنا والا كرعنا) (٢)

يعنى كه تاسوسره داوبو خلكو دپاره لوبښې وي نومونږته دهغې نه اوبه راكړه. گڼي مونږپه دې مشكيزه خله كيږدو او اوبه به اوڅكو.

(كړه) دلوبښې اولپې نه بغيرنيغ په نيغ په مشكيزه باندي خله ايښودل او اوبه خلكوته وائي بعضوپه دواړولاسونوسر او بوڅكلوته كړع وئيلې ده، ليكن دلغت اعتبار سره هغه درست نه ده. (٣)

دسنن ابن ماجه يوروايت كښې دې چه دكړع نه منع كړې شوي ده، حضورنبي اکرم ﷺ او فرمائيل چه (لا تكرعوا ولكن اغسلوايديكم ثم اشربوا بها) (٤)

ليكن اول خود احدث ضعيف دې، او كه داصحيح هم تسليم كړې شي. نو وئيلې به شي چه په دې كښې نهي تنزيهي ده. اود حضورنبي اکرم ﷺ فعل جواز خود لودپاره دې. (٥)

قوله: قَالَ وَالرَّجُلُ يُحَوَّلُ الْمَاءَ فِي حَاطِطِهِ: (ای ينقل الماء من مكان الى مكان) يعنى

خپل باغ ته ئې اوبه وركولې. (حاطط) باغ ته وائي. (عريش) جهونپږه يا دالان (دسكب) معنى بيول ده. او (داجن) چيلن ته وائي. (٦)

يخې اوبه دالله ﷻ ډير لوڼې نعمت دې، حضورنبي اکرم ﷺ دپاره يخې اوبه به راوړې شوې دا بوداود په روايت كښې دې چه (كان رسول الله ﷺ يستعذب له الماء من بيوت السقياء) (٧)

دامام ترمذى ﷺ روايت كښې دې چه (ان اول مايسال عنه يوم القيامة يعنى العبد من النعيم ان يقال له، الم نصحك جهمك ودرريك من الماء الهارد) (٨)

(١) عمدة القارى (ج ٢١ ص ١٨٩). وفتح البارى: (ج ١٠ ص ٩٥) وارشاد السارى: (ج ١٢ ص ٣٥٢) -

(٢) عمدة القارى (ج ١١ ص ١٨٩). وفتح البارى: (ج ١٠ ص ٩٥) -

(٣) عمدة القارى (ج ٢١ ص ١٨٩). وفتح البارى: (ج ١٠ ص ٩٥) -

(٤) ابن ماجه كتاب الاشربة. باب الشرب. بالاكف والكرع (ج ٢ ص ١١٣٥). رقم الحديث (٣٤٣٣) -

(٥) عمدة القارى (ج ٢١ ص ١٩٠). والابواب والتراجم باب الكرع فى الحوض: (ج ٢ ص ٩٧) -

(٦) عمدة القارى (ج ٢١ ص ١٨٩). وفتح البارى: (ج ١٠ ص ٩٦) -

(٧) سنن ابى داود كتاب الاشربة باب فى ايكاء الاتية: (ج ٣ ص ٣٤٠). رقم الحديث: (٣٧٣٥)

(٨) سنن ترمذى. كتاب التفسير. باب ومن سورة التكاثر: (ج ٥ ص ٤٤٨) رقم الحديث (٣٣٥٨) -

د حدیث نه مستنبط خو ادا ب : علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ ددی حدیث نه خو آداب نقل کوی او فرمائی چه (وفیه انه لا یاس بطلب الماء البارد فی سبوم الحر و فیه قصد الرجل الغاضل بنفسه حیث یعرف مواضعه عند اخوانه... و فیه جو الخلط اللین بالماء عند الشرب و فیه ان من قدم الیه طعام لا یلزم ان یسال من این صار الیه الا اذا علم ان اکثر مالہ حرام، فانه لا یاکله فضلا عن ان یساله)۔ (۱)

یعنی ددی حدیث نه یو خبره خود معلوم میری چه سخته گرمی کنبی دچا نه یخی اوبه طلب کولی شی اودا طلب کول په هغه سوال کنبی داخل نه دی چه دهغی ممانعت راغلی دې دویمه خبره دامعلومه شوه چه عالم اوصاحب رتبه سرې خپلودوستانو اوبی تکلفه ملگرو کره بغیر د دعوت نه تلی شی دریمه خبره دامستنبط شوه چه پی په اوبو کنبی گډول جائز دی او دا نهی عن الخلیطین تحت لاندې داخل نه دی او خلورمه دا خبره معلومه شوه چه کله څه خوراک په طور د ضیافت پیش کړې شی نو ددې تحقیق کول نه دی پکار چه دامال حلال دې یا حرام، خو که دچتا کثر مال حرام وی نو دهغی استعمال درست نه دی.

۱۴ = بَابُ شَرَابِ الْحَلْوَاءِ وَالْعَسَلِ .

وَقَالَ الزُّهْرِيُّ لَا يَجِلُّ شُرْبُ بَوْلِ النَّاسِ لِشِدَّةِ تَنْزِيلِ، لِأَنَّهُ رَجَسٌ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (أَجَلٌ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ) وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ فِي السَّكَّرِ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يُجْعَلْ شِفَاءَكُمْ فِيهَا حَرَمَ عَلَيْكُمْ [۵۲۹۱] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ

عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْجِبُهُ الْحَلْوَاءُ وَالْعَسَلُ [۱۴۹۱۸] د ترجمه الباب مقصد : شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه حضرت امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ په ترجمه الباب کنبی چه دخلوا لفظ استعمال کړې دې، دهغی نه شربت مراد دې یعنی هرې هغه اوبه چه په هغې کنبی څه څیز گډه کړې شی په هندوستان کنبی (شربت عسل) مشهور دې، ددې ترجمې نه ددې جواب بیانول مقصود دې چه هغه په اسراف کنبی داخل نه دی. (۱)

حلوازمونږ په عرف کنبی ځکلی نه بلکه خورلې شی، ځکه چه هغه مائع نه وی. ترجمه الباب حلوانه مائع مراد ده چه هغه ځکلی شی. لکه نقیع تمر او نقیع زبیب او شربت عسل وغیره.

الابواب، والتراجم: (ج ۲ ص ۹۷، وارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۵۳، عمدة القاری (ج ۲ ص ۱۹۱)۔
دامام زهری رحمۃ اللہ علیہ د یو قول تشریح :

قوله: وَقَالَ الزُّهْرِيُّ لَا يَجِلُّ شُرْبُ بَوْلِ النَّاسِ لِشِدَّةِ تَنْزِيلِ، لِأَنَّهُ رَجَسٌ: امام زهری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه دخلقو متیازی ځکل د سخت ضرورت په وخت کنبی هم حلال او جائز نه دی. ځکه چه هغه ناپاکې دی او الله تعالی جبار فرمائی چه ماستا سودپاره پاک څیزونونه

(۱) عمدة القاری (ج ۲ ص ۱۹۰)،

(۲) الابواب والتراجم: (ج ۲ ص ۹۷)۔

حلال کړې دی. (نوناپاک خیزونه حلال نه دي)، ددې قول متعلق شارحین دوه خبرې لیکي:

① دامام زهري رحمته الله مسلک په دې مسئله کې د جمهورو علماء کرامو خلاف دې، ځکه چې د جمهورو علماء په نیز اضطراري حالت کې که درجس خوړولو یا څکلو ضرورت پېښ شي نو دهغې استعمال جائز دي. نومېته، دم او خنزیر نجس دي، لیکن الله تعالی په قرآن کریم

کې فرمائی چې (فمن اضطر به ما غلوا ولا اعدا فلا اثم عليه) (۱)

شاید امام زهري رحمته الله په رخصتو نو کې په قیاس باندې عمل کولو. لهذا نصوص کې چې د کوم رجس تصریح ده، په هغې کې خو هغه درخصت قائل وو، لیکن بول کې نه وو. (۲)

ددې خبرې تائید ددې نه هم کیږي چې امام زهري رحمته الله به په سفر کې هم د عاشورې روژه نیوله. امام زهري رحمته الله ته او وئیلې شو چې په رمضان کې خوپه سفر کې تاسو روژه نه یسئ نو امام زهري رحمته الله جواب ورکړو (ان تعالی قال فی رمضان (فعدة من ایام اخر) ولیس ذلک لعاشوراء) (۳)

② حضرت گنګوهی رحمته الله فرمائی چې دامام زهري رحمته الله په قول کې د شدت حالت نه حالت اضطرار مراد نه دي، بلکه ددې نه کم درجې والاشدت مراد دي. او اضطرار نه کم درجې والاشدت کې د تمیاز و استعمال د جمهورو په نیز هم جائز نه دي، نو حضرت رحمته الله فرمائی چې

قوله: لشدة تنزل، اراد بالشدة ما دون الاضطرار، فلا يخالف قوله: قول

الجمهور: (۴) داتعلیق عبدالرزاق موصول نقل کړې دي. (۵)

قوله: وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ فِي السَّكْرَانِ اللَّهُ لَمْ يَجْعَلْ شِفَاءَكُمْ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ

سکر: د سین او کاف فتحه سره، د عجمولغت کې شرابو ته وائی. (۶)

د ابن ابی شیبه روایت کې ددې تعلیق تفصیل راغلي دي چې یو صاحب حضرت عبداللہ بن مسعود رحمته الله لږه سرې اولیرلو او تپوس ئې او کړوچه ددوائی په طور هغه استعمالولې شي، حضرت ابن مسعود رحمته الله مذکورہ جواب ارشاد او فرمائیلو چې الله تعالی په حرامو خیزونو کې شفاء نه ده ایښودې. او شراب حرام دی. (۷)

(۱) عمدة القاری (ج ۳۱ ص ۱۹۱)۔

(۲) ارشاد الساری (ج ۱۲ ص ۳۵۳)، وفتح الباری (۲۰ ص ۹۷)۔

(۳) ارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۵۳) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۹۷)۔

(۴) لامع الدراری (ج ۹ ص ۴۳۹)۔

(۵) ارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۵۳) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۹۷) و عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۱)۔

(۶) ارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۵۳) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۹۷) و عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۱)۔

(۷) ارشاد الساری: (ج ۱۲ ص ۳۵۳) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۹۷) و عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۱)۔

یو اشکال او د هغې جواب : په دې باندې چا اشکال کړې دې که په حلق کښې یو لقمه تیروولو دپاره شرابونه سو انورخه مانع څیزنه وی نو د شرابو د گوت څکلو فقهاء کرامو اجازت وکړې دې چه دې سره لقمه تیره شی . ددې تقاضا داده چه علاج کښې هم ددې اجازت ورکړې شی . ددې جواب د اورکړې شوي دې چه علاج کښې دې سره شفاء یقینی نه ده او په مرثې کښې دانختې لقمې تیروول تقریبا یقینی کیږي . ددې وجې دواړو کښې فرق دې .^(۱)

تداوی بالخمرد علاج او داوونې په طور د شراب ، استعمالول ، د حضرات احنافو په نیز جائز دی .

په دې شرط چه ظن غالب داوی چه دې سره به افاقه وی . (لان الضرورة تبيح المحضورة)^(۲)

لیکن که د افاقه په ظن نه وی نو بیا جائزه دی . جواز دپاره داهم ضروری دی چه متبادل څه علاج میسر نه وی طیب مسلم حاذق د علاج دپاره شراب بنائی

د حضرت امام مالک رضی الله عنه تداوی بالخمرد مطلقا ناجائز گنږي . حضرت حافظ ابن حجر رضی الله عنه دادشوافع صحیح قول گرزولې دې . هغه وائی چه دې سره مرض زیاتیدیشی او کمیږي نه .^(۳)

د ترجمه الباب سره مناسبت : ① حضرت امام بخاری رضی الله عنه د حضرت امام زهري رضی الله عنه او د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه دوه آثار ذکر کړي دی . علامه ابن منیر د ترجمه الباب نه د دوی مناسبت بیانوی او فرمائی چه بول او خمردواړه حرام دی او حلوا او عسل دواړه طیب دی . امام بخاری رضی الله عنه د حلوا او عسل نه پس د حرامو ذکر کړې دې . ځکه چه (وبضدها تبيين الاشياء)^(۴)

② بعضې حضرات مناسبت بیانوی او وائی چه د امام زهري رضی الله عنه قول نه د قرآن پاک آیت (أَجَلٌ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ)^(۵) طرفته اشاره ده او ظاهر دې چه حلوا او عسل طیبیا کښې داخل دی .

د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه د قول نه د سورة نحل آیت (فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ) طرفته ته اشاره ده چه د عسل متعلق نازل شوي دې .^(۶)

قوله: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُعْجِبُهُ الْحُلُوءُ وَالْعَسَلُ : په دې کښې د حلوانه هر خوږ څیز مراد دې . امام بیهقی په شعب الایمان کښې د حضرت عائشه رضی الله عنها قول نقل کړې دې چه په هغې کښې ددې وضاحت داشان شوي دې .

(كان يحب الحلواء ليس على معنى كثرة التشمي لها، وشدة نزاع النفس اليها وتائق لصنعة في اتخاذها كفعل أهل الترف والشهارة وانما كان اذا قدمت اليه نال منها نيلاجيدا ليعلم بذلك انها تعجبه)^(۷)

① ارشاد اساری : (۱۲ ص ۳۵۳) وفتح الباری (ج ۱۰ ص ۹۹) -

② فتح الباری (ج ۱۰ ص ۹۹) -

③ فتح الباری (ج ۱۰ ص ۹۹) -

④ فتح الباری (ج ۱۰ ص ۹۹) ارشاد اساری : (۱۲ ص ۳۵۳) الابواب والتراجم : ج ۲ ص ۹۷ -

⑤ سورة المائدة : ۴

⑥ ارشاد اساری : (۱۲ ص ۳۵۳) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۹۹) وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۱) -

⑦ ارشاد اساری : (۱۲ ص ۳۵۳) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۹۹) -

يعنى د حضورنبى اکرم ﷺ خور خيزخوښ وو او ددې دا مطلب نه چې د حريصوپه شان په دې باندې به ئې حملې کولې بلکه ددې مطلب دا دې چه کلمه په حضورنبى اکرم ﷺ ته خور خيز پيش شونو حضورنبى اکرم ﷺ به هغه ډيرپه خوښه خورولو، دا حديث په کتاب الاطعمه کښې هم تير شوې دې. (١)

١٥ = باب الشُّرْبِ قَائِمًا

[٥٢٩٢] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَيْسَرَةَ عَنِ النَّزَّالِ قَالَ أَتَى عَلِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَلِيَّ بَابِ الرَّحْبَةِ، فَشَرِبَ قَائِمًا فَقَالَ إِنَّ نَأْسًا يَكْرَهُ أَحَدَهُمْ أَنْ يَشْرَبَ وَهُوَ قَائِمٌ، وَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَعَلَّ كَنَارًا يُثْمُونِي فَعَلْتُ.

[٥٢٩٣] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَيْسَرَةَ سَمِعْتُ النَّزَّالَ بْنَ سَبْرَةَ يُحَدِّثُ عَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ صَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ قَعَدَ فِي حَوَاجِجِ النَّاسِ فِي رَحْبَةِ الْكُوفَةِ حَتَّى حَضَرَتْ صَلَاةُ الْعَصْرِ، ثُمَّ أَتَى بِمَاءٍ فَشَرِبَ وَعَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ وَذَكَرَ رَأْسَهُ وَرَجُلَيْهِ، ثُمَّ قَامَ فَشَرِبَ فَضْلَهُ وَهُوَ قَائِمٌ ثُمَّ قَالَ إِنَّ نَأْسًا يَكْرَهُونَ الشُّرْبَ قَائِمًا وَإِنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَنَعَ مِثْلَ مَا صَنَعْتُ.

[٥٢٩٤] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ شَرِبَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَائِمًا مِنْ زَمْزَمَ. (ر: ١٥٥٦)

په ولاړه داوبو څكلو حكم : حضرت امام بخارى رحمته الله په دې باب كښې په ولاړه داوبو څكلو جواز لرد ثابيوى. (٢) په ولاړه داوبو څكلو سلسه كښې روايتونه مختلف دى. بعضو روايتونو كښې ممانعت وارد شوې دې، اوبعضونه جواز ثابت دې. لاندې دواړه رنگه څو روايتونه ذكر كولې شى.

ممانعت والا روايتونه : چه په كوموروايتونو كښې نهى وارد شوې ده، په هغې كښې يو څو لاندې ذكر كيږي.

① په صحيح مسلم كښې د حضرت انس رضي الله عنه روايت كښې دى چه (ان لنبى ﷺ زجر عن الشرب قائمًا) او په بل طريق كښې الفاظ دى چه (انه نهى ان يشرب الرجل قائمًا) (٣)

(١) ارشاداسارى: (١٢ص ٣٥٣) فتح البارى (ج ١٠ص ٩٩)

(٢) الابواب والتراجم: (ج ٢ص ٩٧) عمدة القارى (ج ٢١ص ١٩١) -

(٣) الحديث اخرجه مسلم فى كتاب الاطعمة. باب كراهية الشرب قائمًا (ج ٣ص ١٠٠) - (رقم الحديث: ٢٠٢٤). واخرجه اب. داود فى الاشربة باب الشرب قائمًا (رقم الحديث ٣٧١٧) واخرجه الترمذى فى الاشربة باب ماجاء فى النهى عن الشرب قائمًا (رقم الحديث ١٨٧٩) وابن ماجه الاشربة باب الشرب قائمًا (رقم الحديث ٣٤٦٧) -

② هم په صحیح مسلم کنبی د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ روایت دې چه (قال رسول الله ﷺ لا یشربن احد منکم قائما فمن شرب فلیستقی) (۱)

③ حضرت امام احمد بن حنبل رحمته اللہ علیہ د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ یو روایت نقل کړې دې چه ددې الفاظ دی چه (لو یعلم الذی یشرب وهو قائم مالی بطنه لاستقاءه) (۲)

④ حضرت امام احمد بن حنبل رحمته اللہ علیہ د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ روایت نقل کړې دې چه حضور نبی اکرم ﷺ او فرمائیل چه داقې (التی) کړه، دڅه دوجې تپوس ئې او کړو نو حضور نبی اکرم ﷺ او فرمائیل چه ته دا خوښوې چه پیشودې ستاسره او څکې هغه او وئیل چه نه، نو حضور نبی اکرم ﷺ او فرمائیل چه (قد شرب معک من هوا شرمنه: الشیطان) (۳)

⑤ امام ترمذی رحمته اللہ علیہ د جاروبن المعلی نه روایت نقل کړې دې چه (ان النبی ﷺ نهی عن الشرب قائما) (۴)

جواز والا روایتونه: لیکن بل طرفته ډیر احادیث په ولاړه باندې داو بوڅکلوباندې دلالت کوی. ① په دې خودوه احادیث حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ دلته په دې باب کنبی ذکر کړې دی. ② امام ترمذی د حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما حدیث نقل کړې دې. (کنا ناکل علی عهد رسول الله ﷺ ونحن نشرب ونحن قیام) (۵)

③ امام ترمذی رحمته اللہ علیہ د عمرو بن شعیب عن جده په طریق سره روایت نقل کړې دې چه په هغې کنبی دی چه: (راعیت رسول الله ﷺ یشرب قائما وقاعدا) امام ترمذی دې ته حسن صحیح وئیلې دی. (۶)

④ حضرات خلفاء راشدین او نور جلیل القدر صحابه کرامو رضی اللہ عنہم نه په ولاړه اوبه څکل مروی دی. اودا چه په دې کنبی هېڅ حرج نشته دې. (۷)
حل د تعارض: دا خبره تاسوته معلومه ده چه کله دڅه امر متعلق متعارض احادیث جمع شی نو په دې کنبی عام طور درې طریقې اختیاروی. ① نسخ ② ترجیح ③ او تطبیق،
حضرات محدثین په دې احادیثو کنبی هم دادرې خبرې وائی:
① نو اوبو بکراثرم احادیث جواز ته په احادیث نهی باندې ترجیح ورکړې ده. او وئیلې دی چه ا

(۱) صحیح مسلم کتاب الأشربة کراهية الشرب قائما (ج ۳ ص ۱۶۰) (رقم الحدیث: ۲۰۲۶)۔

(۲) مسند الامام احمد بن حنبل: (ج ۲ ص ۲۸۳)۔

(۳) مسند الامام احمد بن حنبل: (ج ۲ ص ۳۰۱)۔

(۴) سنن الترمذی، کتاب الأشربة باب ماجاء فی النهی عن الشرب قائما (ج ۴ ص ۳۰۰). (رقم الحدیث: ۱۸۱۱۸۹۱)

(۵) سنن الترمذی، کتاب الأشربة باب ماجاء فی النهی عن الشرب قائما: (ج ۴ ص ۳۰۰) (رقم الحدیث ۱۸۹۱)

(۶) سنن الترمذی، کتاب الأشربة باب ماجاء فی الرخصة عن الشرب قائما: (ج ۴ ص ۳۰۰) (رقم الحدیث ۱۸۳۱)

(۷) سنن الترمذی، کتاب الأشربة باب ماجاء فی النهی عن الشرب قائما: (ج ۴ ص ۳۰۰). (رقم الحدیث ۱۸۸۱)

حادث دجواز دا حدیث نهی په مقابله کښې اقوی او اثبت دی. (۱)
 ② احادیث نهی په احادیث دجواز سره منسوخ شوی دی، یعنی مخکښې په ولاړه د اوبو
 څکلو ممانعت وو. لیکن دې نه پس داممانعت منسوخ شو. (فکان اخر الامرین من رسول الله ﷺ
 الشرب قائما کما شرب فی حجة الوداع) (۲)
 علامه ابن حزم رحمته الله ددې بالکل برعکس مسلک اختیار کړې دې. او ویلی ئې دی چه
 احادیث جواز په احادیث نهی سره منسوخ شوی دی. یعنی مخکښې اجازت وویاهغه
 اجازت منسوخ شو. (۳)

③ اکثر علماء کرام په دواړه قسمه احادیثو کښې تطبیق کوی، دا تطبیق په دوه رنگه دې.
 (الف) ... ائمه اربعه او اکثر فقهاء کرام په دواړه قسمه احادیثو کښې تطبیق کوی او فرمائی چه
 احادیث نهی نه نهی تنزیهی مراد دی. چه دجواز منافی نه دی، یعنی په ولاړه اوبه څکل
 مکروه تنزیهی دی، اودنوروا حدیثوپه وجه ددې جواز دې. (۴)
 (ب) ... امام طحاوی فرمائی چه احادیث نهی ضرر طبی او احادیث جواز اباحت شرعیه باندي
 محمول دی، نو علامه ابن عابدي ردالمختار کښې فرمائی چه (وجنح الطحاوی الی انه لا یاس به
 وان النهی لخوف الضرر لا غیر) (۵)

یعنی اکثر وختونو کښې په ولاړه اوبه څکل مضر صحت وی، ددې وجې حضور نبی اکرم
ﷺ منع فرمائیلي ده. (فهو امر ارشادی طبی لاشعری) (۶)
 دایول اختلافات په ولاړه د اوبو څکلوپه جواز او عدم جواز کښې دی. باقی په دې کښې هیڅ
 اختلاف نشته دې چه په ناسته اوبه څکل افضل دې. اود حضور نبی اکرم ﷺ طریقته معتاد
 په ناسته اوبه څکل وو. (۷)

(۱) فتح الباری: (ج ۱۰ ص ۱۰۳) -

(۲) فتح الباری: (ج ۱۰ ص ۱۰۳) - وعون المعبود وشرح ابی داود. کتاب الأشربة باب فی الشرب قائما
 ج ۱۰ ص ۱۸۱ -

(۳) فتح الباری: (ج ۱۰ ص ۱۰۳) وعمدة القاری (۲۱ ص ۱۹۳) او کورنی بذل المجهود شرح ابی داود: (ج ۱۶ ص ۵۰)

(۴) ارشاد الساری: (۱۲ ص ۳۵۵) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۰۴) وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۳) -

(۵) رد المختار کتاب الطهارة مطلب مباحث الشرب قائما (ج ۱ ص ۹۶) -

(۶) الابواب والتراجم: (ج ۲ ص ۹۷) -

(۷) قال ابن القيم فی زاد المعاد، وکان من هدیة (ص) الشرب قاعدا کان هدیة المعتاد وصح عنه انه نهی عن
 الشرب قائما وصح انه امر الذی شرب قائما ان یسقی وصح عنه انه شرب قائما. قالت طائفة: هذا ناسخ للنهی
 وقالت بل مبين ان النهی لیس للتحريم بل لارشاد وترك الاولی. وقالت طائفة لاتعارض بینها اصلا فانه انما
 شرب قائما للحاجة فانه جاء الی زمزم وهم یسقون منها فاستسقی فتناولوه الدلو فشرب وهو قائم وهذا کان
 موضع الحاجة وللشرب قائما افات عديدة: منها ان لا یحصل له فیخشی منه ان یبرد حرارتها ویشوشها
 وتسرع النفوذ الی اسفل البدن بغير تدریج وکل هذا یضر بالشرب واما اذا فعله نادرا اولحاجة لم یضره
 (زاد المعاد ج ۴ ص ۳۵۴) -

قوله: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ: حضرت علی رضی اللہ عنہ لره په الرحبه کښې اوبه راوړې شوي نو هغوی په ولاړه اوبه اوڅکلې. اووې فرمائیل چه بعضي خلق په ولاړه اوبه څلکولره مکروه گنري. جلانه ما حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم لیدلې ووچه څنگه تاسوماگورئې.

قوله: بَاب الرَّحْبَةِ: (رحبة) صحن او انگرته وائی، دلته ددې نه دکوفي دمسجد صحن مراد دی. لکه څنگه چه دباب په دویم حدیث کښې ددې تشریح شوې ده. دباب دا حدیث حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ دلته په رومبې ځل ذکر کړې دې. (۲) داب زمزم دخکلو اداب او طریقه:

قوله: قَالَ شَرِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمًا مِنْ زَمْزَمَ: دزمزم څکلو متعلق دحضرات علماء کرامو درې قولونه دي:

① دبعضو په نيزد عامو او بوپشان زمزم هم په ناسته څکل افضل دی. حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم چه په ولاړه اوبه زمزم څکلې وې. هغه دبیان جواز دپاره وو، یاد اذدحام اورش دوجې نه وو. (۳)

② بعضي علماء کرامو په ولاړه اوبه ناسته اوبه څکلوکښې اختیار ورکړې دې یعنی دهغوی په نيزدواړه طریقي برابرې دي هیڅوک دیوبل نه افضل نه دی. (۴) لیکن دا کثرو عالمانو په نيز زمزم په ولاړه څکل افضل او مستحب دی. (۵)

① دزمزم څکلوپه آدابو کښې یو دادي چه دقبلې ته مخ کړی اوڅکی دې. (۶) دویم داچه په دريو ساگانو کښې اوڅکی، اوهر ځل دې شروع په بسم الله سره او آخر کښې دې الحمد لله وائی.

③ دریم داچه بنه په مره دې څکی، یو حدیث کښې رازی چه اية بیننا وبين المناقین انهم لا يتضلعون من زمزم (۷)

دزمزم دخکلو نه مخکښې مشهور او مجرب دادي چه کومه دعا او غوښتلې شی نو هغه

① ارشاد الساری: (۱۲ص ۳۵۴) وعمدة القاری (ج ۲۱ص ۱۹۲)۔

② (۵۲۹۲) الحدیث اخرجه ابوداود فی الاشرية باب الشرب، قائما: (ج ۳ص ۳۳۶) (رقم الحدیث ۳۷۱۸)۔

واخرجه الترمذی فی الشمانل باب ماجاء فی صفة شرب رسول الله (ص) ۱۸۳ (رقم الحدیث ۲۱۱۰)۔

واخرجه النسائی فی کتاب الطهارة باب صفة الوضوء من غیر حدث (ج ۱ص ۹۳) (رقم الحدیث: ۱۳۳)۔

③ خصائل نبوی (ص) شرح شمائل ترمذی: ۱۱۲)۔

④ ردالمختار: کتاب الطهارة مطلب فی مباحث الشرب قائما: (ج ۱ص ۹۵)۔

⑤ داد حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما روایت دی، هغوی فرمائی چه (اذ شربت منها فاستقبل القبلة واذکر اسم الله

وتنفس ثلاثا، وتضلع منها، فان فرغت منها فاحمدالله فان رسول الله (ص) قال: اية بیننا وبين المناقین انهم

لا يتضلعون من زمزم (مستدرک للامام حاکم الشرب من زمزم وادبه: (ج ۱ص ۴۷۲) وسنن البيهقي باب سقاية

الحاج والشرب منها ومن ماء زمزم (ج ۵ص ۱۴۷)۔

⑥ اوگوری فتح القدير کتاب الحج: ج ۲ص ۴۰۰، ومعارف السنن کتاب الحج (ج ۶ص ۴۲۷)۔

قبلیری. ڊیرو علماء کرامو دخیلو دعاگانو دقبولیت په دې موقع ذکر کړې دې (۱) په یو مرفوع حدیث کښې هم راغلی دی چه (ماء زمزمه علی لما شربه له) (۲)

دزمزم فضیلت باندې یو حدیث هم دحضرت ابن عباس رضی الله عنہ نه منقول دې (خبر ماء علی وجه الارض ماء زمزمه فیہ الطعم وشفاء السقم) (۳)

خپلو کورنو او علاقوته دزمزم اوړو هم په سنن ابن ماجه کښې دحضرت عائشه رضی الله عنہا نه یو حدیث منقول دې، (انها کانت تحبل من ماء زمزم وتخبیران رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم کان یحمله) (۴)

فائده: حضرت حافظ ابن حجر رضی الله عنہ فرمائی چه ما دطلب حدیث په ابتدائی دور کښې دزمزم څکلوپه وخت کښې دعا کړې وه چه ماته دې په حفظ حدیث کښې دحافظ ذهبی رضی الله عنہ په شان حافظه عطاء شې، بیاتقریباً شل کاله پس ما دزمزم څکلوپه وخت کښې دحافظ ذهبی رضی الله عنہ نه

هم دلوی مرتبې موندلو دعا کړې وه، (وارجو الله ان انال ذلك منه) (۵) ددې نه روستو علماء کرامو لیکلی دی چه دحضرت حافظ ابن حجر رضی الله عنہ حافظه دحضرت ذهبی رضی الله عنہ نه ډیره په وړاندې تلې وه. (۶)

حضرت امام بخاری رضی الله عنہ په کتاب الحج کښې دماء زمزم مستقل باب (باب ماء ماجه زمزم) قائم کړې دې، او هلته ئې حدیث ذکر کړې دې، (۷) دلته داشربه مناسبت سره ددې متعلق څو خبرې بیان شوی دی.

۱۶- باب مَنْ شَرِبَ وَهُوَ آقِفٌ عَلَى بَعِيرِهِ

۵۲۹۵ حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا أَبُو النَّضْرِ عَنْ عُمَيْرِ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ أَمْرِ الْفَضْلِ بْنِ الْحَارِثِ أَنَّهُمَا أُرْسِلَتْ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِقَدْحِ لَبَنٍ، وَهُوَ آقِفٌ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ، فَأَخَذَ بِيَدِهِ فَشَرِبَهُ. زَادَ مَالِكٌ عَنْ أَبِي النَّضْرِ عَلَى بَعِيرِهِ. (ار: ۱۵۷۵)

(۱) سنن ابن ماجه كتاب المناسك باب الشرب من زمزم) ج ۲ ص ۱۰۱۸) - (رقم الحديث: ۳۰۶۲). واحتلف الحفاظ فيه فمنهم من صححه ومنهم من حسنه ومنهم من ضعفه وقد اخرجه الحاكم في المستدرک من طريق ابن عباس رضی الله عنہ وقال: هذا صحيح الاسناد وقد ذكر العلماء انهم جربوه فوجدوه كذلك (تعليقات ابن ماجه للشيخ محمد فواد عبد الباقي: ج ۲ ص ۱۰۱۸) -

(۲) مجمع الزوائد باب في زمزم: ج ۳ ص ۲۸۶. وقال رواه الطبرانی في الكبير ورجاله ثقات)

(۳) ردالمختار: كتاب الطهارة مطلب في مباحث الشرب قانما: ج ۱ ص ۹۵) -

(۴) معارف السنن كتاب الحج (۲ ص ۴۲۷) وفتح التقدير كتاب الحج، فصل ماء زمزم (ج ۲ ص ۴۰۰) -

(۵) مقدمة لامع الدرای الفضل الرابع (ج ۱ ص ۳۹۴) -

(۶) كتاب الحج (رقم الحديث: ۱۶۳۶) -

(۷) عبدة القاری: ج ۲۱ ص ۱۹۴، وفتح الباری: (ج ۱ ص ۱۰۵) -

د حضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ مقصد دادی چه خنار و غیره باندی سوریدل او اوبه خکل د حدیث نه ثابت دی. (۱)

۱۷ = باب الأيمن فالأيمن في الشرب

[۵۲۷۶] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى بِلَبَنٍ قَدْ شِيبَ بِمَاءٍ، وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِيٌّ وَعَنْ شِمَالِهِ أَبُو بَكْرٍ، فَشَرِبَ، ثُمَّ أَعْطَى الْأَعْرَابِيَّ، وَقَالَ «الْأَيْمَنُ الْأَيْمَنُ». (ار. ۱۲۲۵)

قوله: الايمن فالايمن:

نحوی ترکیب : د (الایمن فالایمن)، ترکیب نحوی کنبی دوه احتمالہ دی:

① دامبتداء کیدوپہ وجہ مرفوع دی، اوددی خبر محذوف دی، فاء عاطفہ دی، اوترکیبی عبارت دی، (الایمن احق فی الشرب ثم الایمن احق)

② دادواړه دفعل محذوف دمفعولیت دوجی نه منصوب دی (ای اعط الایمن ثم الایمن) (۲)
د حضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ مقصد دادی چه پنه اوبو خکلو کنبی به د بنی طرف نه شروع کیری دا حکم په اوبو انور و مشروباتو وغیره ټولو کنبی شامل دی. (۳)
د حضرت امام مالک رضی اللہ عنہ نه مروی دی چه هغوی دا حکم اوبوسره خاص کړی دی، لیکن حافظ ابن عبدالبر رضی اللہ عنہ فرمائی چه د حضرت امام مالک رضی اللہ عنہ نه داروایت نه دی ثابت. (۴)
داوبو شروع کولو کنبی د بنی طرفنه ابتداء کول د جمهور علماء کراموپه نیز مستحب دی. اود علامه ابن حزم په نیز واجب دی، (۵) مهلب فرمائی چه: (التیامن فی الاکل والشرب وجميع الاشياء من السنن وكان رسول الله ﷺ يحب التيامن استشعار منه بما شرف الله عزوجل به اهل اليمين X)

۱۸ = باب هل يستأذن الرجل من

عن يمينه في الشرب ليعطي الأكبر.

[۵۲۹۷] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي حَازِمٍ بْنِ دِينَارٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَتَى بِشَرَابٍ فَشَرِبَ مِنْهُ، وَعَنْ

(۱) دمذکوره ترکیبونودپاره اوگورنی: عمدة القاری: (۲۱ص ۱۹۵)۔ وارشاد الساری (ج ۱۲ص ۳۵۶)۔

(۲) فتح الباری: ج ۱۰ص ۱۰۶، وعمدة القاری: (ج ۲۱ص ۱۹۵)۔ والابواب والتراجم: (ج ۲ص ۹۷)۔

(۳) فتح الباری: ج ۱۰ص ۱۰۶، وعمدة القاری: (ج ۲۱ص ۱۹۵)۔ والابواب والتراجم: (ج ۲ص ۹۷)۔

(۴) فتح الباری: ج ۱۰ص ۱۰۶، وعمدة القاری: (ج ۲۱ص ۱۹۵)۔ والابواب والتراجم: (ج ۲ص ۹۷)۔

(۵) عمدة القاری: (ج ۲۱ص ۱۹۵)

(۶) ارشاد الساری: (۱۲ص ۳۵۷) فتح الباری (ج ۱۰ص ۱۰۶) وعمدة القاری (ج ۲۱ص ۱۹۵)۔

يَمِينِهِ غُلامٌ وَعَنْ يَسَارِهِ الْأَشْيَاخُ. فَقَالَ لِلْغُلامِ «أَتَأذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ هَؤُلَاءِ». فَقَالَ الْغُلامُ
وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا أُؤْتِرُ بِنَيْبِي مِنْكَ أَحَدًا. قَالَ فَتَلَّهُ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي
يَدِهِ. ار ۱۲۲۲۴

حضرت امام بخاری رحمته الله په ترجمه الباب کښې فرمائی چه آيا سرې دخپل ښې طرف والا
سرې نه ددې خبرې اجازت اخستې شی چه مخکښې مشر سرې ته اوبه څکلو لره ورکړي.
په روايت کښې دی چه د حضور نبی اکرم یو طرفته یو کم عمره هلک ناست وو. اوبل طرفته
نې دزیات عمر والا خلق وو. د غلام نه حضرت ابن عباس رضی الله عنہ مراد دي. او اشیاخ نه حضرت
خالد بن ولید وغیره مراد دی (۱)

یو تعارض اودهغې حل: د حدیث باب په ظاهره د حضرت ابن عباس رضی الله عنہ د حدیث سره تعارض
دي لکه ابو یعلی قوی سند سره نقل کړې دي په دي کښې دی چه کان رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم اذا سئل قال:
ابدؤا بالاکبر(۲)

ددې جواب ورکړې شو چه د حدیث په هغه حالت باندې محمول دي. کله چه ټول خلق ناست
وی یعنی نې طرفته یا گس طرفته ناست وی نو داسې صورت کښې شروع د مشر نه پکار ده
لیکن که خلق نې او گس طرفته ناست وی نو بیا ایمن احق دي. اگر چه وړوکې وی (۳)

قوله: فَتَلَّهُ: د تل، معنی ایښودل دی. علامه خطابی رحمته الله فرمائی چه (تل، د شدت سره
ایښودلو ته وائی (۴) علامه عینی رحمته الله فرمائی چه (واصله من الرمي على التل وهو المكان المرتفع
العالي ثم استعمال في كل شيء يرمى به وفي كل القاء) (یعنی ددې اصل معنی په اوچته باندې څه څیز
ويستل دی. لیکن دي نه پس مطلقا د څه څیز ويستلو دپاره استعمال شوه.

۱۹ = باب الْكَرْعِ فِي الْحَوْضِ

۱۵۲۹۸ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ جَابِرِ
بْنِ عَبْدِ اللَّهِ -رضي الله عنهما- أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ
الْأَنْصَارِ وَمَعَهُ صَاحِبٌ لَهُ، فَسَلَّمَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- وَصَاحِبُهُ، فَرَدَّ الرَّجُلُ فَقَالَ يَا
رَسُولَ اللَّهِ يَا بِي أَنْتَ وَأُمِّي. وَهِيَ سَاعَةٌ حَارَّةٌ، وَهُوَ يَجُولُ فِي حَابِطِ لَهُ -يَعْنِي الْمَاءَ- فَقَالَ
النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «إِنْ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ بَاتَ فِي شَنَّةٍ وَإِلَّا كَرَعْنَا». وَالرَّجُلُ

(۱) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۰۷) وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۶)۔

(۲) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۰۷) وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۶)۔

(۳) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۰۷) وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۶)۔

(۴) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۰۷) وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۶)۔

(۵) الابواب والتراجم (ج ۲ ص ۹۷)، و فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۰۷)۔

يُحْمَلُ الْمَاءَ فِي حَابِطٍ فَقَالَ الرَّجُلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ عِنْدِي مَاءٌ بَاتَ فِي شَتَّةٍ. فَأَنْطَلِقَ إِلَى الْعَرِيشِ فَسَكَبَ فِي قَدِجٍ مَاءً، ثُمَّ حَلَبَ عَلَيْهِ مِنْ دَاجِنٍ لَهُ، فَشَرِبَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ أَعَادَ، فَشَرِبَ الرَّجُلُ الَّذِي جَاءَ مَعَهُ. (ار: ۱۵۲۹۰)

حدیث نه دترجمة الباب ثبوت. (د: کرع) معنی لغت کنبی خه خیزا سره خله لگول، او اوبه خکل بعضی په چونگ او بوخکلوته (کرع) وائی ددی باب نه حضرت امام بخاری رضی الله عنه خله لگول او حوض نه داو بو خکلوجواز ثابته نو په حدیث کنبی دی چه (قَالَ كَرَعْنَا) الفاظ به دی باندي دلالت کوی. البته په حدیث کنبی دحوض ذکر نشته دی حضرت حافظ ابن حجر رضی الله عنه فرمائی چه په باغ کنبی او بوور کولو والا صحابی شاید هلته دیوکوهی نه اوبه راویستلی. او یوحوض کنبی ئی جمع کولی او بیای ئی ددی حوض نه دباغ مختلفواطرافوته خورولی (د) داشان اگر چه صراحتا دحوض ذکر نشته لیکن گنایتا ددی ذکر دی. بهر حال حضرت حافظ ابن حجر رضی الله عنه دامکانی خبره ارشاد فرمائی چه دی نه دحدیث مناسبت دباب سره بالکل واضح کیږی.

اوداهم ونیلې شی چه عام طور د(کرع) ضرورت حوض وغیره کنبی پیش کیږی. اگر چه په حدیث کنبی مطلقا د(کرع) ذکر نشته دی. لیکن امام بخاری رضی الله عنه دخلقو دعادت اوددی فعل عمومی وقوع پیش نظر ترجمه الباب کنبی (فی الحوض) اضافه کړې ده. والله اعلم.

۲۰ = بَابُ خِدْمَةِ الصِّغَارِ الْكِبَارِ

۱۵۲۹۹۱ حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مُعَمَّرٌ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنْتُ قَائِمًا عَلَى الْحَيِّ أَسْقِيهِمْ - عُمُومَتِي وَأَنَا أَصْغَرُهُمْ - الْقَضِيحَةَ، فَقِيلَ حَرَمَتِ الْخَمْرُ. فَقَالَ أَكْفَيْتُمَا. فَكَفَانَا. قُلْتُ لِأَنْسٍ مَا شَرَابُهُمْ قَالَ رَطْبٌ وَيَسْرٌ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَنَسٍ وَكَانَتْ خَمْرُهُمْ. فَلَمْ يُنْكَرْ أَنَسٌ. وَحَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِي أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا يَقُولُ كَانَتْ خَمْرُهُمْ يَوْمَئِذٍ. (ار: ۲۳۳۲)

دحضرت امام بخاری رضی الله عنه مقصد دادې چه وړو لره پکار دی چه دلویو خدمت او کړی او د خدمت یو صورت دا کیدیشی چه واره دی لویوته اوبه ورکړی. لکه څنگه چه حدیث باب کنبی حضرت انس رضی الله عنه دتولونه وړوکې وو. اوساقی جوړشوی وو. حضرت امام بخاری رضی الله عنه دترجمة الباب الفاظ عام اوساتل. دشراب وغیره قیدئې اونه لگولو دعام تحت خاص چونکه پخپله رازی. ددی وجې ددی قید ضرورت پاتې نشو.

۲۱ = بَابُ تَغْطِيَةِ الْإِنَاءِ

۱۵۳۰۰۱ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي

عَطَاءٌ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « إِذَا كَانَ جُنْحُ اللَّيْلِ - أَوْ أَمْسَيْتُمْ - فَكُفُّوا صَبِيَانَكُمْ، فَإِنَّ الشَّيَاطِينَ تَنْشِيرُ حَبْنِينَ، فَإِذَا ذَهَبَ سَاعَةٌ مِنَ اللَّيْلِ فَخَلُّوهُمْ، فَأَغْلِقُوا الْأَبْوَابَ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَفْتَحُ بَابًا مَغْلَقًا، وَأَوْكُوا قَرَبَكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ، وَخَمِّرُوا آيَاتَكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ، وَلَوْ أَنَّ تَعْرُضُوا عَلَيْهَا شَيْئًا وَأَطَفْتُمُوهَا، مَصَابِيحَكُمْ ».

۱۱۰۵۳ | حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ « أَطْفِئُوا الْمَصَابِيحَ إِذَا رَقَدْتُمْ، وَغَلِّقُوا الْأَبْوَابَ، وَأَوْكُوا الْأَسْقِيَةَ، وَخَمِّرُوا الطَّعَامَ وَالشَّرَابَ - وَأَحْسِبُهُ قَالَ - وَلَوْ بَعُدَ تَعْرُضُهُ عَلَيْهِ » . [ر: ۳۱۰۶]

حضرت جابر رضی اللہ عنہ نے روایت دی ہے حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیے دی ہے کلہ دشیپی تیارہ راشی او ما بنام شی نوخپل بجی بہرمہ پری بردئی، ددی وجی چہ پھدی وخت کنبی شیطانان خوریری، بیا چہ کلہ دشیپی یوحصہ تیرہ شی نودی لردہ پری بنودی شی، داللہ جَلَّ جَلَالُهُ نوم واخلئی اودروازی بندی گریئی خکہ چہ شیطانان بندی دروازی نہ پرانیزی۔ دمشکیزی خولہ یاسریہ بسم اللہ سرہ بندہ وی، لونبولرہ ہم ددی پہ لندوالی باندی خہ خیزا بریدی اوخپل چراغونہ (مشعلونہ) مرہ کوئی، (چہ ہسی نہ دھغی نہ دشیپی پہ کور کنبی اور اولگی)۔

دما بنام پہ وخت کنبی دما شومانو دکور نہ دپہر وتلو حکم :

قوله: فَكُفُّوا صَبِيَانَكُمْ: یعنی بجی دما بنام پہ وخت کنبی دپہر وتلونه منع کوئی۔ خکہ چہ

پہ دی وخت کنبی کوم شیطانان گریزی، ہغوی بجوتہ نقصان رسولی شی، علامہ ابن بطال

رضی اللہ عنہ فرمائی: (خشی صلی اللہ علیہ وسلم علی الصبیان عند انتشار الجن ان تلم بهم فتصرعهم فان الشیطان قد اعطاه الله

تعالی قوۃ علیہ واعلمنا رسول الله ان التعرض للفتن مبالیتغی وان الاحتاس منها احزم علی ان ذالک

الاحتاس لا یرد قدر اولکن یدلغ النفس عذرها ولئلا یتسبب له الشیطان الی نوم نفسه فی التقمیر (۱)

یعنی شیطان تہ اللہ تعالی یوقوت ورکری دی، ددی وجی حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د جناتو د

انتشار پہ وخت کنبی دخدشی اظہار کری دی۔ دفتنونه دیچ کیدو دپارہ حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم

مونر تہ تعلیم را کری دی چہ خہ پہ تقدیر کنبی لیکلی شوی وی، اگرچہ داشان حفاظت سرہ

تقدیر نہ بدلیری بیا ہم دروستو پریشانی او کوتاہی نہ دیچ کیدو دپارہ داضروری دی

قوله: وَأَوْكُوا قَرَبَكُمْ: (اوی) دباب افعال نہ دی، ددی معنی دہ چہ دیوخیزو غیرہ رسئی سرہ ترل، (قرب، دقربہ) جمع دی مشکیزی تہ وائی

(ولوان تعرضوا علیہا شئیًا) شرط دی (جزاء لکان کافیًا) محذوف دی۔ (۲)

(۱) عمدة القاری: (۲۱ ص ۱۹۷)۔ وارشاد الساری (ج ۱۲ ص ۳۵۹)۔

(۲) عمدة القاری: (۲۱ ص ۱۹۷)۔

علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے: (وانما امر بالتغطية لان في السنة ليلة ينزل فيها دباء و دباء لا يبرئاناء
مكشوف الا نزل فيه من ذلك والاعاجم يتوقعون ذلك في كانون الاول) (۱)

یعنی حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دلو بنو دیتولو حکم پہ دے وجہی ور کرے دی چہ پہ کال کنبی یوہ
شپہ داسی رازی چہ پہ ہغی کنبی و بآء نازلیری اوہرنا پتوشوی لو بنی کنبی داخلیری۔

قوله: وَأَطْفُوا، مَصَابِيحَكُمْ: (مصایب) دم صباح جمع ده۔ چراغ وغیرہ مرہ کولو حکم ددی
وجہی دی چہ ہغہ داودہ کیدونہ پس داوردلگیدو سبب جو ریڈیشی پہ مسجدونو وغیرہ
کنبی چراغ او مشعلونہ آویزندہ کولی شی، ہلتہ ہم کہ داوردلگیدو اندیسنہ وی نوہم دا حکم
دی چہ ہغہ دی مرہ کرے شی گنی نہ۔ (۲)

دباب پہ آخری روایت کنبی (داسقیہ) لفظ راغلی دی۔ داد (سقاء) جمع ده، داوبو وغیرہ
مشکیزی تہ وائی۔ (۳)

۲۲ = باب اخْتِنَاتِ الْأُسْقِيَةِ

[۵۳۰۲] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذُنْبٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ
عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ
اخْتِنَاتِ الْأُسْقِيَةِ. يَعْنِي أَنْ تُكْسَرَ أَقْوَاهَا فَيُشْرَبَ مِنْهَا.

[۵۳۰۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي
عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِي يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
يَنْهَى عَنِ اخْتِنَاتِ الْأُسْقِيَةِ. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ قَالَ مَعْبَرٌ أَوْ غَيْرُهُ هُوَ الشُّرْبُ مِنْ أَقْوَاهَا.

قوله: (اخْتِنَاتِ): (دخنت) نہ دباب افعال مصدر دی چہ ددی معنی اړول رازی۔ دلته پہ
پرومی حدیث کنبی ددی تشریح (ان تکرر اقواها) سرہ کرے ده۔ پہ دے کنبی کسرنہ مراد خو
ماتول نہ دی بلکه اړول مراد دی۔ اوپہ دویم حدیث کنبی ددی تشریح (الشرب من اقواها) سرہ
کرے شوے ده۔ (۴)

(۱) عمدة القاری: (۲۱ ص ۱۹۷)۔ وارشاد الساری (ج ۱۲ ص ۳۶۰)۔

(۲) عمدة القاری: (۲۱ ص ۱۹۸)۔

(۳) (۵۳۰۲) الحدیث اخرجہ البخاری ایضا فی هذا الباب (رقم الحدیث ۵۳۰۳) واخرجه ابوداود فی الاشربة
باب فی اختنات الاسقية (رقم الحدیث ۲۷۲۰ - ۲۳۷) واخرجه الترمذی فی الاشربة باب ماجاء فی النهی عن
اختنات الاسقية (ج ۴ ص ۳۰۲) رقم الحدیث ۱۸۹۰) واخرجه ابن ماجه فی الاشربة باب اختنات الاسقية:
ج ۲ ص ۱۱۳۱ رقم الحدیث ۳۴۱۸) واخرجه مسلم فی الاشربة باب اداب الطعام والشرب واحكامها: علیہ
۶۰۰ (رقم الحدیث ۲۰۲۳)۔

(۴) ارشاد الساری: (۱۲ ص ۳۶۱) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۱۰) وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۸)۔

په مشکیزه باندې خوله لکول اودهغې نه منع کولو کښې حکمتونه: مطلب دادې چه دمشکيزې وغيره خله اړول اوددې نه اوبه ځکلونه حضرت نبی کریم ﷺ منع فرمائيلې ددې ممانعت محدیثو ډیرمصلحتونه بیان فرمائيلې دی

① په دې کښې اوبه د ضرورت نه زیاتې استعمالیږي اود اوبو ضائع کیدو خدشه وی (۱)

② په کپرو وغيره باندې د تویدو قوی اندیښنه وی (۲)

③ زیات مقدار کښې اوبه حلق او خیتې ته ورزی اودې ته نقصان رسیدی حلق او معدده دواړو دپاره دادنقصان باعث کیدیشی (۳)

④ اکثر په مشکیزه وغيره کښې چینجی وغيره وی. چه نیغ په نیغه ددې (سړې) خلې ته تلې شی دا چینجی وغيره، ددې وجې حضور نبی کریم ﷺ ممانعت فرمائيلې دي (۴)

د دواو حدیثونو په مینځ کښې تعارض اودهغې جواب: البته په دې باندې دیو حدیث نه اشکال کیدیشی. لکه څنگه چه امام ترمذی رحمته په شمائل ترمذی کښې او حضرت امام احمد بن حنبل رحمته په مسند احمد کښې نقل کړې دي. (ان النبی ﷺ دخل علی امر سلیم وقریبه معلقة فشب

من فم القریبه) (۵)

په ظاهره دواړو حدیثونو کښې تعارض دي. ددې مختلف جوابونه ورکړې شوی دی

① د ممانعت والا حدیث د غیومشکو متعلق دي. چه دهغې دهانه زیاته وی اوفراخه او کښاده وی اود حضور نبی اکرم ﷺ عمل دوړو مشکونو متعلق دي. چه دهغې دهانه تنگه وی اوبه دې کښې ذکر شوی دا اکثر نقصان اندیښنه نه وی (۶)

② د ممانعت تعلق دوام او عادت سره دي چه داشان مشکو سره خله نزدې کولو عادت نه دي پکار په دې کښې علاوه په خله کښې په مزه مزه بدبو پیدا کيږي اود نبی کریم ﷺ عمل کله د بیان جواز دپاره وو. (۷)

③ د اباحت تعلق ضرورت احتیاج سره دي، لکه دخکلودپاره څه وړوکې لوبښې نه وی او

(۱) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۱۲) وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۰)۔

(۲) وشرح الطیبی، کتاب الاطعمة، باب الاشربة، ج ۸ ص ۱۸۶، وفتح الباری: ج ۱۰ ص ۱۱۲)۔

(۳) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۰) وشرح الطیبی، کتاب الاطعمة، باب الاشربة، ج ۸ ص ۱۸۶، وفتح الباری:

ج ۱۰ ص ۱۱۲)۔

(۴) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۸) وشرح الطیبی، کتاب الاطعمة، باب الاشربة، ج ۸ ص ۱۸۶، وفتح الباری:

ج ۱۰ ص ۱۱۲) ومرقاة المفاتیح کتاب الاطعمة، باب الاشربة، ج ۸ ص ۲۱۶)۔

(۵) شمائل الترمذی باب ماجاء فی صفة شرب النبی (ص) ۱۴ او مسند الامام احمد بن حنبل (ج ۳ ص ۱۱۹)۔

(۶) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۸) وشرح الطیبی، کتاب الاطعمة، باب الاشربة، ج ۸ ص ۱۸۶، ومرقاة المفاتیح

کتاب الاطعمة، باب الاشربة، ج ۸ ص ۲۱۶، وفتح الباری: ج ۱۰ ص ۱۱۲)۔

(۷) شرح الطیبی، کتاب الاطعمة، باب الاشربة، ج ۸ ص ۱۸۶، ومرقاة المفاتیح کتاب الاطعمة، باب الاشربة

ج ۸ ص ۲۱۶، وفتح الباری: ج ۱۰ ص ۱۱۲)۔

د ممانعت تعلق عام حالات سره دي. (۱)

⑤ بعضو حضراتو ویلی دی چه د اشان اوبه شکل مخکښې مباح وو، لیکن بیا احادیث دنهی دا اباحت منسوخ کړو.

⑥ دا اباحت تعلق ضرورت او احتیاج سره دي، لکه دخکلو دپاره شه وړوکې لوبښې نه وې او د ممانعت تعلق عام حالات سره دي. (۲)

⑦ احادیث نهی په نهی تنزیهی باندې محمول دي. اوددې عمل د بیان جواز دپاره وو. نهی تنزیهی او جواز دواړه جمع کیدیشی. ترجیح ورکړې شوې ده ځکه چه هغه قول دی اود فعل نه ثابتیږی. (۳)

۲۳ = بَابُ الشَّرْبِ مِنْ فَمِ السَّقَاءِ

حضرت امام بخاری رحمته الله پومبې ترجمه داختنات عنوان سره قائمه کړې چه ددې معنی ده دمشکیزه خوله اړول اودلته (الشرب من فم السقاء) فرمائی او اشاره کوی چه په حدیث کښې وارد شوی نهی چه صرف اختنات سره خاص نه ده، بلکه عام ده. دبعضو لوبښو سرونه نه شی اخوا کولې. د حضرت امام بخاری رحمته الله مقصد دادې چه دادسې لوبښونه اوبو شکل هم په نهی کښې داخل دی. (۴)

[۵۳۰۴] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ قَالَ لَنَا عِكْرِمَةُ الْأَخْبَرِيُّ كُمْ بِأَشْيَاءَ قِصَارٍ حَدَّثَنَا بِهَا أَبُو هُرَيْرَةَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الشَّرْبِ مِنْ فَمِ الْقِرْبَةِ أَوِ السَّقَاءِ، وَأَنْ يَمْنَعَ جَارَةٌ أَنْ يَغْرِزَ خَشْبَهُ فِي دَارِهِ.

[۵۳۰۵] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يُشْرَبَ مِنْ فِي السَّقَاءِ.

[۵۳۰۶] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الشَّرْبِ مِنْ فِي السَّقَاءِ. رَوَى تَهْ بِه قَرِيبَهُ أَوْسَقَا كُنْصِي شَكَّ دِي، ددواړوپه مینځ کښې فرق دادې چه قربه صرف اوبودپاره استعمالولې شی اوسقا اوبواو پښو دپاره استعمالیږی. (۵)

(۱) شرح الطیبی، کتاب الاطعمة، باب الاشربة، ج ۸ ص ۱۸۶، ومرقاة المفاتیح کتاب الاطعمة، باب الاشربة، ج ۸ ص ۲۱۶، وفتح الباری، ج ۱۰ ص ۱۱۳ -

(۲) شرح الطیبی، کتاب الاطعمة، باب الاشربة، ج ۸ ص ۱۸۶، ومرقاة المفاتیح کتاب الاطعمة، باب الاشربة، ج ۸ ص ۲۱۶، وفتح الباری، ج ۱۰ ص ۱۱۳، وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۰) -

(۳) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۱۳)، وارشاد الساری (ج ۱۲ ص ۳۶۳) والابواب والتراجم، ج ۲ ص ۹۷، وعمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۹) -

(۴) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۱۱)، والابواب والتراجم، ج ۲ ص ۹۷ -

(۵) عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۱۹۹) -

قوله: وَأَنْ يَمْنَعَ جَارَهُ أَنْ يَغْرَزَ خَشْبَهُ فِي دَارِهِ: حضور نبی کریم ﷺ ددی خبری ممانعت او فرمائیلو چه یوسری خپل گواندی لره په خپل دیوال کبسي یو لرگی تکو هولونه منع کری، خوک سري په خپل کور کبسي د ضرورت دپاره څه لرگی وغیره بنخوی نوپروسی ته دا حق نشته دي چه هغه ددی نه منع کری. (د غزر) معنی په زمکه کبسي څه خیز بنخول دی.

٢٤ = باب النّهی عن التنفس فی الإناء

(٥٣٠٧) حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَفَّسُ فِي الْإِنَاءِ، وَإِذَا بَالَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَمْسَحُ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ، وَإِذَا تَمَسَّ أَحَدُكُمْ فَلَا يَمْسَحُ بِيَمِينِهِ». [ر: ١٥٢]

په لوبسي کبسي دننه ساه اخستل مکروه دی: او بو څکلوپه وخت کبسي لوبسي کبسي دننه ساه مکروه دی، حضور نبی کریم ﷺ ددی نه منع فرمائیلې ده، په لوبسي کبسي دننه ساه اخستلو سره لعاب وغیره دي کبسي دننه د غورزیدو انديښنه وي، چه دنورودپاره باعث د نفرت گززی خوکه سري ځانله اوبه څکی اوده سره بل څوک نشته دي نوداسې صورت کبسي ممانعت نشته دي. بعضې حضراتو دا خبره کړې ده. (١) ليکن د حديث الفاظ چونکه عام دي، په دي کبسي دنوروسرو څه قييد نشته دي، ددی وجې دا حکم عام کيدل پکار دي. (٢)

٢٥ = باب الشرب ينفسين أو ثلاثة

(٥٣٠٨) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ وَأَبُو نُعَيْمٍ قَالَا حَدَّثَنَا عَزْرَةُ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ أَخْبَرَنِي ثُمَامَةُ بِنْتُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كَانَ أَنَسُ يَتَنَفَّسُ فِي الْإِنَاءِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، وَزَعَمَ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- كَانَ يَتَنَفَّسُ ثَلَاثًا.

په رومبي باب کبسي حضرت امام بخاری رحمته الله او فرمائیل چه په لوبسي کبسي دننه ساه اخستل درست نه دی. او په دي باب کبسي فرمائی چه داو بو څکلوپه وخت کبسي دوه ساه گانوپه مينځ کبسي اخستل پکار دي يعنی په یوساه اوبه څکل صحيح نه دی، البته ساه دي په لوبسي کبسي دننه نه اخلي، بلکه لوبسي دي دخلي نه داخواکړي اوساه دي واخلي. (٢) حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چه:

فإكانه اراد ان يجمع بين حديث الباب والذي قبله لان ظاهرهما التعارض اذا الاول صريح في انه عن التنفس في الإناء والثاني يثبت التنفس فحملها على حالتين فحالة النهي عن التنفس داخل الإناء وحالة الفعل على من

(١) عمدة القارى (ج ٢١ ص ٢٠٠) فتح البارى (ج ١٠ ص ١١٥).

(٢) فتح البارى (ج ١٠ ص ١١٥).

(٣) عمدة القارى (ج ٢١ ص ٢٠٠).

تنفس خارجة فالاول على ظاهرة من النهي والثاني تقديرة كان يتنفس في حالة الشرب في الاناء (١)
 امام ترمذی رحمته الله یوروایت نقل کرې دې چه په هغې کنبې دې چه (لاشربوا واحدا کشراب البعید
 ولكن اشربوا مشفی وثلاث وسبعوا اذا التتم شربتم واحدا واذا التتم رفعتم) (٢)
 داوبو څکلو په وخت کنبې دساه اخستلو مستحب طریقه : مستحب دادی چه داوبو څکلو په
 مینځ کنبې دې درې ساه گانې واخستلې شی، یوساه سره اوبه څکل که جائز دې لیکن
 بهتر نه دی. په غرپ غرپ یوساه سره داوبو څکلو طبعی نقصانات هم شته دې.
 په دې کنبې هم مستحب صورت دادې چه مخکنبې دې لږه ساه واخستلې شی اولږې اوبه
 دې او څکلې شی، په دویمه ساه کنبې دې ددې نه لږې زیاتې او څکني، او په دریمه ساه کنبې
 دې پوره او څکلې شی.

البته دساه اخستلو په وخت کنبې دې گلاس دخلې نه لرې کرې.
 امام ترمذی رحمته الله د حضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه نه روایت نقل کوی چه په هغې کنبې دې چه
 (ان النبي ﷺ نهی عن النفخ في الشراب فقال رجل: القذاة اراها في الاناء قال: اهرقها قال: فان الاروى من
 نفس واحد قال: فابن القدم اذا عن فيك) (٣) حاکم داروایت صحیح گرزولې دې (٤)
 او سنن ابن ماجه کنبې د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائیلی
 دی چه (اذا شرب احدکم فلا یتنفس فی الاناء فاذا اراد ان یعود فلینح الاناء ثم لیعد ان کان یرید) (٥)

دطرائی په روایت کنبې دې چه (ان النبي ﷺ کان یشرب فی ثلاثة انفا... اذا احتق الاناء الیه یسئ الله
 فاذا اخره حمد الله بفعل ذلك ثلاثا) (٦)
 امام ترمذی رحمته الله او ابن ماجه رحمته الله روایتونو کنبې تصریح راغلې ده که دساه اخستلو
 ضرورت وی نوساه دې په لوبنی کنبې دننه نه اخلی بلکه لوبنی دې دخپلې خولې نه جدا
 کرې، دمسلم شریف روایت کنبې دې چه (ان النبي ﷺ کان یتنفس فی الاناء ثلاثا ویقول هو اروی وامرا
 دابرا) (٧)

دسنن ابی داود روایت کنبې د (اروی) په ځانې (اهنا) دې (٨)

(١) فتح الباری (ج ١٠ ص ١١٤)۔

(٢) سنن الترمذی، کتاب الأشربة باب ماجاء فی التنفس فی الاناء، ج ٤ ص ٣٠٢ رقم الحدیث (١٨٨٥)۔

(٣) سنن الترمذی، کتاب الأشربة باب ماجاء فی کراهية النفخ فی الشراب، ج ٤ ص ٣٠٢ رقم الحدیث (١٨٨٧)۔

(٤) المستدرک علی الصحیحین کتاب الأشربة، ج ٣ ص ٤٣٠، ٤٣١۔

(٥) سنن ابن ماجه، کتاب الأشربة باب التنفس فی الاناء، (ج ٢ ص ١١٣٣)، رقم الحدیث (٣٤٢٧)۔

(٦) فتح الباری (ج ١٠ ص ١١٥)۔

(٧) صحیح مسلم کتاب الأشربة باب کراهية التنفس فی الاناء، ج ٣ ص ٦٠٢، رقم الحدیث: (٢٠٢٨)۔

(٨) سنن ابوداود کتاب الأشربة باب فی الساقی متى یشرب، ج ٣ ص ٢٣٨، رقم الحدیث (٣٧٢٧)۔

داو بو خکلو ادا ب . د ذکر شوؤ احادیثوپه رنرا کنبی لاندینی آداب معلوم شو .

- ① اوبه دې په ناسته او خکلی شی
- ② په بنی لاس دې او خکلی شی
- ③ په شروع کنبی دې بسم الله او وئیلی شی
- ④ په دريو ساگانو دې او خکلی او هر ساد سره دې بسم الله او وائی
- ⑤ گلاس کنبی دننه دې ساد نه اخلی بلکه گلاس دې دخلی نه لرې گړې
- ⑥ اود خکلو نه پس دې دالله جَلَّ جَلَالُهُ شکر ادا کړی . او صرف الحمد لله وئیل کافی دی او بعضی علماء کرامودا دعانقل فرمائیلي ده چه « الحمد لله الذی جعله عذبا فراتا برحمته ولم يجعله ملحا اجاجا بنونبا » (۱)

۲۶ = بَابُ الشُّرْبِ فِي آيَةِ الذَّهَبِ .

[۵۳۰۹] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ كَانَ حَدِيثَهُ بِالْمَدَائِنِ فَاسْتَقَى ، فَأَتَاهُ دِهْقَانٌ ، فَأَتَاهُ دِهْقَانٌ بِقَدَحِ فِضَّةٍ ، فَرَمَاهُ بِهِ فَقَالَ إِنِّي لَمُرُومُهُ إِلَّا أَنِّي نَهَيْتُهُ فَلَمْ يَنْتَهُ ، وَإِنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَانَا عَنِ الْحَرِيرِ وَالذِّيَابِ وَالشُّرْبِ فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَقَالَ « هُنَّ لَهْمٌ فِي الدُّنْيَا وَهِيَ لَكُمْ فِي الْآخِرَةِ » . [ر: ۱۵۱۱۰]

په (کتاب الاطعمه) کنبی (باب الاکل فی اناء مفضض) تحت دسروزروپه لوبنو کنبی دخوراک خکااک مسئله تیرد شوی ده .

قوله: فَأَتَاهُ دِهْقَانٌ : (دهقان) (ددا ل په کسره سره) سردارته وائی علامه عینی رحمته فرمائی چه (هو زعيم القوم و كيد القرية) (۲)

۲۷ = بَابُ آيَةِ الْفِضَّةِ .

[۵۳۱۰] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِي عَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ خَرَجْنَا مَعَ حَدِيثَهُ وَذَكَرَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ « لَا تَشْرَبُوا فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ ، وَلَا تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ وَالذِّيَابَ ، فَإِنَّهَا لَهْمٌ فِي الدُّنْيَا وَلَكُمْ فِي الْآخِرَةِ » . [ر: ۱۵۱۱۰]

[۵۳۱۱] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ زَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ -

(۱) الدر لمنثور (ج ۵ ص ۲۴۷) وفي رواية (مالحا دجاجا) وشعب الايمان للبيهقي رقم الحديث (۴۴۷۹) -

(۲) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۲۰۱) ارشاد السارى: (۱۲ ص ۳۶۴) فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۱۶) -

صلى الله عليه وسلم - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «الَّذِي يَشْرَبُ فِي إِنَاءِ الْفِضَّةِ إِنَّمَا يَجْرُجُ فِي بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ».

١٥٣١٢١ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنِ الْأَشْعَثِ بْنِ سُلَيْمٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ مَقْرِبِ بْنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِسَبْرِ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْرِ، أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعِ الْجِنَازَةِ، وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ، وَإِجَابَةِ الدَّاعِي، وَإِقْشَاءِ السَّلَامِ، وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ، وَنَهَانَا عَنْ خَوَاتِيمِ الذَّهَبِ، وَعَنِ الشُّرْبِ فِي الْفِضَّةِ -

أَوْ قَالَ آيَةَ الْفِضَّةِ - وَعَنِ الْمَيَّاتِ وَالْقَيْسِ، وَعَنْ لُبَيْسِ الْحَرِيرِيِّ وَالذَّيْبَانِيِّ وَالْإِسْتَبْرَقِيِّ. ددي دترجمي ضرورت نه وو خكه چه سابقه ترجمه كني دا داخل دي ليكن هلته چه كوم حديث ذكر كړې دي هغه (ان النبي ﷺ نهان) دماضي صفې سره دي. او دباب په دي حديث كني (لا تشربوا) نهې ده. (١)

عبد الله بن عبدالرحمان : دباب دويم روايت په سند كني عبدالله بن عبدالرحمان دي. دا حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه نمسي دي اودام المؤمنين حضرت ام سلمه رضي الله عنها خوري دي دي دخپل والد او خپلي ترورنه روايت نقل كوي. (٢) امام ترمذي رحمته الله نه علاوه باقي حضرات ددوي نه حديث نقل كړې دي. (٣) او ابن حبان په كتاب الثقات كني ددوي ذكر كړې دي. (٤)

حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني چه (هو لقة ماله في البخاري غير هذا الحديث) (٥) دباب آخري حديث مخكيني تير شوي دي، په هغې كني خو الفاظ او گورني :

قوله: المياثر د ميثرة: (بكسر الميم وسكون الياء) جمع ده. دا په زين باندي دا وړولو والا كپرې نوم دي. چه هغه عام طور درينمون نه جوړولې شي. ابو عبيده رضي الله عنه فرماني چه (المياثر كانت من مراكب الاعاجم من ديباج و احريين) (٦)

قوله: (القسي): دقاف په فتحې اودسين مكسور مشدده سره، داد (قيس) طرفته منسوب دي. چه ديونبار نوم دي. علامه كرمانى رحمته الله فرماني چه دادشام يونبار دي. (٧) علامه عيني

(١) عمدة القارى (ج ٢١ ص ٢٠٢) -

(٢) فتح البارى (ج ١٠ ص ١١٩). وتهذيب الكمال (ج ١٥ ص ١٩٧). رقم الحديث: (٣٣٧٤)

(٣) تهذيب الكمال (ج ١٥ ص ١٩٧) وتهذيب التهذيب (ج ٥ ص ٢٩١) -

(٤) ثقات ابن حبان (ج ٥ ص ١٠). ددوي حالات او گورني تاريخ البخارى الكبير: ٥ الترجمة ٣٨٨. المعروف والتاريخ (ج ١ ص ٢٨٥، ٢٤١) الجمع لابن القيسراني (ج ١ ص ٢٥٤). والكاشف: ٢ - الترجمة: (٣٨٤٥) -

(٥) عمدة القارى (ج ٢١ ص ٢٠١) فتح البارى (ج ١٠ ص ١١٦) -

(٦) عمدة القارى (ج ٢١ ص ٢٠٣) ارشاد السارى: (١٢ ص ٣٦٦) -

(٧) عمدة القارى (ج ٢١ ص ٢٠٣) شرح البخارى للكرمانى (ج ٢٠ ص ١٧١) -

ﷺ ددی تردید کړې دې. او فرمائی چه داد مصریونبارو وچه ویران شوې وو. (۱) قسی کپراهم درینمونه جوړیده. ددی وجې حضور نبی اکرم ﷺ منع فرمائیلې ده.

قوله: (دیباچ): نری رینمو او (استبرق) غتورینموته وئیلی شی. (۲) او حضرت حافظ ابن حجر ﷺ لیکي چه:

(و فی هذه الأحادیث تحريم الاكل والشرب في انيه الذهب والفضة على كل مكلف رجلا كان او امرأة ولا يلتحق ذلك بالحي للنساء لانه ليس من التزین الذي ایح لها في شی قال القرطبي: ویلتحق بهما (ای بالاكل والشرب) مانی معناهما مثل التطيب والتكحل وسائر وجوه الاستعمالات وبهذه قال الجمهور.....) (۳)

۲۸ = بَابُ الشَّرْبِ فِي الْأَقْدَاحِ

[۵۳۱۳] حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَالِمِ أَبِي النَّفْرِ عَنْ عُمَيْرِ مَوْلَى أَمْرِ الْفُضْلِ عَنْ أَمْرِ الْفُضْلِ أَنَّهُمْ شَكَّوْا فِي صَوْمِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ عَرَفَةَ، فَبُعِثَ إِلَيْهِ بِقَدَحٍ مِنْ لَبَنٍ فَشَرِبَهُ. [ر: ۱۵۷۵]

قوله: (الأقداح): (قدح) جمع ده. (قدح) پیالی او کتوری ته وائی. (۴)

دترجمة الباب مقصد: ① په پیالی او کتوری کښې اوبه څکل جائز دی. یاد فاسقانو خلقو سره د مشابهت په وجه ممنوع دی، شاید حضرت امام بخاری ﷺ دې طرفته اشاره کول غواړي چه په دې کښې څکل اگر چه د فاسقو شعار دې لیکن هغه خاص مشروب او مخصوص هیئت نقطه نظر سره دهغوی شعار دی. بیا هم که ددوی مخصوص هیئت لره اگر اختیار نه کړې شی نو فی نفسه قدح کښې اوبه څکل بلا کراهت جائز دی په دې ترجمه کښې حضرت امام بخاری ﷺ ددې جواز ثابتول غواړي. حضرت حافظ ابن حجر ﷺ دترجمة الباب مقصد بیان کړې دې. (۵)

② لیکن علامه عینی ﷺ ددی تردید کړې دې او فرمائی چه د حضرت حافظ ابن حجر ﷺ دا خبره درست نه ده. په کتوری کښې اوبه څکل د فاسقانو شعار څنگه دې حالانکه پخپله حضرت امام بخاری ﷺ راتلونکې باب د باب الشرب من قدم النبي ﷺ عنوان سره قائم کړې دې. د حضور نبی اکرم ﷺ دمختلفو کتورو عالمانو ذکر کړې دې، چه په هغې کښې به ئې یو توریان اوبل ته مغیث او دریم ته مضرب وئیلو (۶)

① عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۳) ارشاد الساری: (۱۲ ص ۳۶۸) -

② عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۳) ارشاد الساری: (۱۲ ص ۳۶۸) -

③ عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۳) -

④ عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۴) -

⑤ عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۳) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۱۶) -

⑥ الابواب والتراجم: ج ۲ ص ۹۸، عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۴) -

لهذا حضرت امام بخارى رحمه الله ددي ترجمي نه مطلقاً شرب في الاقدح جواز ثابتوى.

⑤ شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله په (الابواب والتراجم) كسبي فرمائى چه زماپه نيز حضرت امام بخارى رحمه الله قدح ته په كوزى او ابريق باندي ترجيح وركولو طرفته اشاره كوي. خكه چه دكتورى خله فراخه او كشاده وي، كه خه گندو وغيره پكسبي پريوزى نو خكونكى ته په نظر راتلې شي، او په ابريق او كوزه كسبي داشان نه وي، نو هغه ليكي:

(ولا يبعد عندي ان تكون اشارة ال ترجيح القدر على الكوز والا يريق وغيرهما فان القدر لسعة فيه يظهر فيه للشارب ما قد يسقط فيه شئ من التبن.)

د حديث مناسبت باب سره بالكل واضح دي.

٢٩ = باب الشرب من قدح النبي - صلى الله عليه وسلم - وأنيته.

وَقَالَ أَبُو بُرْدَةَ قَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ أَلَا أَسْقِيكَ فِي قَدَحِ شَرِبَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِيهِ.

[٥٣١٤] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو عَسَانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ ذَكَرَ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - امْرَأَةً مِنَ الْعَرَبِ، فَأَمْرَأَتَا أَسِيدِ السَّاعِدِيِّ أَنْ يُرْسِلَ إِلَيْهَا فَأُرْسِلَ إِلَيْهَا، فَقَدِمَتْ فَتَزَلَّتْ فِي أُجْمِ بَنِي سَاعِدَةَ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَتَّى جَاءَهَا فَدَخَلَ عَلَيْهَا فَإِذَا امْرَأَةٌ مُنْكَرَةٌ رَأْسُهَا، فَلَمَّا كَلَّمَهَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَتْ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ. فَقَالَ «قَدْ أَعَدْتُكَ مِنِّي». فَقَالُوا هَذَا أَتَدْرِينِ مَنْ هَذَا قَالَتْ لَا. قَالُوا هَذَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جَاءَ لِيَخْطُبِكَ. قَالَتْ كُنْتُ أَنَا أَشَقَى مِنْ ذَلِكَ. فَأَقْبَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَئِذٍ حَتَّى جَلَسَ فِي سَقِيْفَةِ بَنِي سَاعِدَةَ هُوَ وَأَصْحَابُهُ، ثُمَّ قَالَ «اسْقِنَا يَا سَهْلُ». فَخَرَجْتُ لَهُمْ بِهَذَا الْقَدَحِ فَأَسْقَيْتُهُمْ فِيهِ، فَأَخْرَجَ لَنَا سَهْلٌ ذَلِكَ الْقَدَحَ فَشَرِبْنَا مِنْهُ. قَالَ ثُمَّ اسْتَوْهَبَهُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بَعْدَ ذَلِكَ فَوَهَبَهُ لَهُ. (ر: ١٤٩٥٦)

[٥٣١٥] حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُدْرِكٍ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ قَالَ رَأَيْتُ قَدَحَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَكَانَ قَدْ انْصَدَرَ فَسَلَسَلَهُ بِفِضَّةٍ قَالَ وَهُوَ قَدَحٌ جَيِّدٌ عَرِيضٌ مِنْ نُضَارٍ. قَالَ قَالَ أَنَسُ لَقَدْ سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْقَدَحِ أَكْثَرَ مِنْ كَذَا وَكَذَا. قَالَ وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ إِنَّهُ كَانَ فِيهِ حَلْقَةٌ مِنْ حَدِيدٍ فَأَرَادَ أَنَسُ أَنْ يَجْعَلَ مَكَانَهَا حَلْقَةً مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ فَقَالَ لَهُ

أَبُو طَلْحَةَ لَا تُغَيِّرَنَّ شَيْئًا صَنَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَتَرَكَهُ. (ر: ۲۹۴۲)

د ترجمه الباب مقصد: ① ابن منیر اور نور شارحین ددی ترجمه الباب مقصد داتوهم دفع کول بنائی چه د حضور نبی کریم ﷺ دوفات نه پس د حضور نبی کریم ﷺ پیالی استعمالول درست نه دی خکه داد اجازت نه بغیر دنور وپه مال کنبی تصرف دی او هغه جائز نه دی حضرت بخاری رحمته الله علیه دی وهم لره دلری کولودپاره داترجمه الباب قائم کړوچه حضرات صحابه کرام رضی الله عنہم اودوی نه پس راتلونکو د حضور نبی اکرم ﷺ پیالی استعمال کړه خکه چه حضور نبی اکرم ﷺ خه پریښودی ووهغه صدقه وه دچامیراث نه ووجه په ملک غیر کنبی بغیر د اجازت نه تصرف لازم راشی. (۱)

خوپه دی باندي اشکال کیدشی چه صدقې سره صرف فقیر استفاده کولې شی، غنی نه، حالانکه د حضور نبی اکرم ﷺ پیالونه اغنیاء هم استفاده اوکړه.

ددې جواب داور کړې شوچه غنی د فرض صدقه (زکوٰة وغیره) نه استفاده نه شی کولې اود حضور نبی اکرم ﷺ ترکه صدقه دقبیل نه وه. (۲)

حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله علیه ددې جواب ورکړې دی مذکوره صدقه اوقاف مطلقه دقبیل نه وو او اوقاف مطلقه نه غنی او فقیر دواړه استفاده کولې شی. (۳)

② شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمته الله علیه فرمائی چه، ددې بحثونو هله و ضرورت نشته دی، بلکه د حضرت امام بخاری رحمته الله علیه مقصد دادې چه په طور تبرک د حضور نبی اکرم ﷺ ملکیت وی یا نه وی. نو حضرت لیکي چه:

قلت لأحاجة الی هذا البحث الطویل بل الغرض من الترجمة الشراب من قد شرب منه النبی ﷺ تبرکاً به اعم من ان یکون ذلک القدر فی ملکه ﷺ امر لا دعلی هذا فمطابقة الحدیث للترجمة ایضا ظاهرة فالظاهر ان القدر فی اول حدیث الباب کان لسهل لالنبی ﷺ فلاحاجة حیث فی اثبات المطابقة الی ما ذکره العلامة العینی من ان هذا القدر فی الاصل کان النبی ﷺ فانه خلاف الظاهر بل الظاهر انه کان لسهل رضی الله عنہ والله اعلم (۴)

ابو برده دمشهور صحابی د حضرت ابو موسی اشعری رضی الله عنہ خوئی دی، دده نوم عامردی. (۵) دا حدیث حضرت امام بخاری رحمته الله علیه مخکنبی په کتاب الاعتصام کنبی موصولا نقل فرمایلی دی. (۶)

حضرت عبداللہ بن سلام سره یو پیاله وه چه په هغې کنبی حضور نبی اکرم ﷺ شکل کړی وو.

① عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۴) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۲۲) الابواب والتراجم: ج ۲ ص ۹۸.

② عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۴) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۲۲) الابواب والتراجم: ج ۲ ص ۹۸.

③ فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۲۲) الابواب والتراجم: ج ۲ ص ۹۸.

④ الابواب والتراجم: ج ۲ ص ۹۸.

⑤ عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۵).

⑥ عمدة القاری (ج ۲۱ ص ۲۰۴) فتح الباری (ج ۱۰ ص ۱۲۲).

قوله: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ: دې حديث کښې د (ابنة الجون) واقعہ بيان کړې شوي ده. چه دهغې پوره تفصيل په کتاب الطلاق کښې تير شوې دې. (۱)

قوله: أَجْمَرُ بَنِي سَاعِدَةَ: (اجم) دهمزه او جيم ضمه سره. (بناء يشبه القصر) يعنى محل سره مشابه ديوتعمير نوم دې، ددې جمع (اجام) رازى. (۲)

علامه کرمانى رحمته الله فرمائى چه (اجم) د (اجمة) جمع ده. (وهى الغيضة) (۳) غيضة د گنرو ونو بوټو ځانې ته وائى او جوهرى رحمته الله فرمائى چه (حصن بناء اهل المدينة من الحجارة) (۴) يعنى د کانرونه جوړې شوې قلعي ته (اجم) وائى.

علامه کرمانى رحمته الله فرمائى چه (منكسة) داسم فاعل صيغه ده او دباب افعال نه او دباب تفعيل دواړونه کيديشى. (۵) په معنى دسرتيتولو.

(اشق) اگر چه دتفضيل صيغه ده ليکن دلته مطلقا دصفت په معنى کښې ده. اود (ذالك) اشاره دحضور نبى اکرم صلوات الله عليه شرف زوجيت فوت کيدو طرفته ده. يعنى ددې شرف فوت کيدوپه وجه کښې زما ډيره غټه بدبختى ده.

قوله: فَخَرَجْتُ لَهُمْ بِهَذَا الْقَدَحِ فَأَسْقَيْتُهُمْ فِيهِ، فَأَخْرَجَ لَنَا سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ رضي الله عنه فرمائى چه ما حضور نبى اکرم صلوات الله عليه او حضرات صحابه کرام رضي الله عنهم د اوبو څکولو دپاره داکتوري راويستلو اومونږ په دې کښې اوبه او څکې مخکښې راوى حضرت ابو حازم سلمه بن دينار فرمائى چه حضرت سهل هغه پياله راويستله اومونږ په هغې کښې اوبه او څکلي، حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله دحديث مناسبت باب سره بيانوى او فرمائى چه:

(ومناسبتته للترجمة ظاهرة من جهة رغبة الذين سالوا سهلا ان يخرجه لهم القدر المذكور ليشربوا فيه تبركا به) (۶)

يعنى حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه (دخپلې مدينې منورې گورنرئى) په دوران کښې هغه پياله حضرت سهل نه دهبه په طور طلب کړه نو هغوى هغه پياله دوى ته هبه کړه.

حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله ددې حديث نه څو آداب مستنبط کوى او فرمائى چه: (۷)

عاصم احوال فرمائى چه ما حضرت انس رضي الله عنه سره دحضور نبى اکرم صلوات الله عليه يو پياله مبارکه ليدلې وه چه ماته شوې وه. هغوى په دې کښې دچاندئ کړه اچولې وه هغه دلرگى يوبڼکلې پياله

(۱) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۲۰۴) فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۲۲) وكشف البارى: كتاب الطلاق -

(۲) فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۲۲) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۲۰۵) -

(۳) فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۲۲) وشرح الكرمانى ج ۲۰۱۷۲) و عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۲۰۵) -

(۴) فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۲۲) وشرح الكرمانى ج ۲۰۱۷۲) -

(۵) فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۲۵) وشرح الكرمانى ج ۲۰۱۷۲) -

(۶) الابواب والتراجم: ج ۲ ص ۹۸، فتح البارى (ج ۲۰ ص ۱۷۲) -

(۷) فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۲۳) -

مبارک وه حضرت انس رضی اللہ عنہ فرمائی چه مایه دې پیاله مبارکه کنبی حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ته دیرخل (خه نه خه) خکولی دی.

قوله: فَسَلَّهٖ بِفِضَةٍ : شارحینوددې ترجمه کړې ده (وصل بعضه ببعض بفضة) یعنی دادچاندنې کړوسره جوړه کړې شوې وه (۱)

قوله: وَهُوَ قَدْحٌ جَيْدٌ عَرِيضٌ مِنْ نُضَارٍ : (نضار دنون ضمه اودضاد تخفیف سره. دایوبنه لرگې وی چه دهغې نه عام طور لوبنې جوړولې شی (۲)

داما قبل حدیث سرد موصول دې (۳)، عاصم احوال فرمائی چه ابن سرین اوفرمانیل چه په دې کنبی داوسپنې یو کړه وه حضرت انس رضی اللہ عنہ اراده اوکړه چه ددې په ځانې دسروزرویا چاندنې کړه اولگوی نو حضرت ابوطلحه رضی اللہ عنہ هغه لره منع کړو اووې فرمائیل چه داخیزمه بدلوه ځکه چه دا حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم جوړه کړې وه نو هغوی خپله اراده ترک کړه، علامه عینی رحمته اللہ علیہ لیکي چه

(روى الحديث جواز اتخاذ ضبة الفضة وكذلك السلسلة والحلقة ولكن فيه اختلاف فقال الخطابي منعه مطلقا جماعة من الصحابة والتابعين وهو قول مالك والليث وعن مالك يجوز من الفضة اذا كان يسيرا وكرهه الشافعي وقال ابوحنيفة واصحابه فلا بأس اذا اتقى وقت الشرب موضع الفضة وبه قال احمد واسحاق وتحرم ضبة الذهب مطلقا..... وروى الطبراني في الاوسط من حديث ام عطية ان النبي صلی اللہ علیہ وسلم نهى عن ليس الذهب وتفضيض الاقداح ثم رخص في تفضيض الاقداح وهو حجة على الشافعي (۴)

۳۰ = بَابُ شُرْبِ الْبَرَكَةِ وَالْمَاءِ الْمُبَارَكِ

[۵۳۱۶] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ قَالَ حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - هَذَا الْحَدِيثَ قَالَ قَدْ رَأَيْتُنِي مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقَدْ حَضَرَتِ الْعَصْرُ وَلَيْسَ مَعَنَا مَاءٌ غَيْرُ فَضْلَةٍ فُجِعَلْ فِي إِنَاءٍ، فَأَتَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِهِ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهِ وَقَرَّجَ أَصَابِعَهُ ثُمَّ قَالَ «حَيَّ عَلَى أَهْلِ الْوُضُوءِ» الْبَرَكَةُ مِنَ اللَّهِ». فَلَقَدْ رَأَيْتُ الْمَاءَ يَتَفَجَّرُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ، فَتَوَضَّأَ النَّاسُ وَشَرَبُوا، فَجَعَلْتُ لِأَلْوِ مَا جَعَلْتُ فِي بَطْنِي مِنْهُ، فَعَلِمْتُ أَنَّهُ بَرَكَةٌ. قُلْتُ لِحَابِرِ كَمْ كُنْتُمْ تَوْمِيذًا قَالَ أَلْفًا وَأَرْبَعِينَ.

(۱) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۲۰۶) فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۲۳) - ارشاد السارى: (۱۲ ص ۳۷۰) -

(۲) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۲۰۶) فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۲۳) - ارشاد السارى: (۱۲ ص ۳۷۰) -

(۳) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۲۰۶) فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۲۴) -

(۴) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۲۰۶) -

ثَابِعُهُ عَمْرُو عَنْ جَابِرٍ. وَقَالَ حُصَيْنٌ وَعَمْرُو بْنُ مَرْثَةَ عَنْ سَالِمٍ عَنْ جَابِرٍ خَمْسَ عَشْرَةَ مِائَةً
وَأَثَابَهُ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيْبِ عَنْ جَابِرٍ. ار ۱۳۳۸۳

دبرکت نه دبرکت والاوبه مراد دی په برکت والاخیزباندې هم دبرکت اطلاق کیږي ۱
دترجمة الباب مقصد ① علامه ابن بطال وغیره ددې ترجمه الباب مقصد دپنځمې چه حضرت
امام بخاری بنودل غواړي چه برکت والاوبه کثرت سره استعمالولې شی
② شیخ الحدیث حضرت مولانا زکریا رحمته الله علیه فرماني چه زما په نيزد حضرت امام بخاری رحمته الله علیه
مقصد دادې چه حضرت امام بخاری رحمته الله علیه خودپرومبني پياله نه دحضورنبی کریم صلی الله علیه و آله و سلم
دمخصوصي پيالي تبرک حاصلولو جواز بنودلې دې. اوبه دې کسې مطلقا دتبرک جواز
بنائي که هغه دحضورنبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم دلاس نه وی او که دبزرگانو دلاس نه ددې وجې حضرت
امام بخاری رحمته الله علیه دترجمة الباب الفاظ عام اوساتل اولیکي چه (والاوجه عندي ان الغرض من
الترجمة السابقة الاستبراک المخصوص بقدم النبي صلی الله علیه و آله و سلم وأشار بهذه الترجمة الى الاستبراک مطلقاً من ان
يكون حصل بيد النبي صلی الله علیه و آله و سلم اوبيد غيره من الصحاء ويشير اليه اطلاق لفظ الترجمة وان كان المذكور في حديث
الباب ذکر بركة النبي صلی الله علیه و آله و سلم فيقاس بركة غيره عليه صلی الله علیه و آله و سلم)

حضرت جابر رضي الله عنه فرماني چه خه دحضورنبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم سرد اوم دمازيگر دمونخ وخت شو
اومونې سرد لوی اوبه پاتي شوي وي هغه اوبه حضورنبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم په يولونې کسې
واچولې اودحضورنبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم په خدمت کسې پيش کړې شوي حضورنبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم خپل
لاس مبارک په دې کسې داخل کړو. اوخپلې گوتې نې فراخي اوساتلې اووي فرمائيل چه
اودس کولووالا راشي برکت دالله جل جلاله دطرفه دې نوما اوکتل چه اوبه دحضورنبی اکرم
صلی الله علیه و آله و سلم دگوتو مبارک دمينخ نه روازي خلقواودس ونه اوگړل اواوبه نې اوخکلې ماهم ددې
اوبونډ بنده په مړه خيسته اوبه اوخکلې خکه چه ماته معلوم ووچه دبرکت والاوبه دی
راوی سالم بن ابی الجعد وائي چه مادحضرت جابر رضي الله عنه نه تپوس اوکړوچه په هغه ورځ
تاسوڅومره کسان وي نو هغوی اوفرمائيل چه څوارلس سوه کسان وو.
دې حديث کسې چه کومد واقعه بيان کړې شوي ده. داپه حديبيه کسې پيښه شوې وه.

قوله وَلَيْسَ مَعَنَا مَاءٌ غَيْرَ فَضْلَةٍ: (فضله) هر بچ شوی خيزته وائي مافضل من الشئ

(عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۲۰۶) فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۲۵) _ ارشاد السارى: (۱۲ ص ۳۷۰) الابواب
والتراجم (۲۹۷) _

(الابواب والتراجم (۲۹۷) فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۲۶) _

(الابواب والتراجم (۲۹۷) _

(فتح البارى (ج ۱۰ ص ۱۲۶) _ ارشاد السارى: (۱۲ ص ۳۷۲) عمدة القارى (ج ۲۱ ص ۳۰۷) _

قوله: حَى عَلَى أَهْلِ الْوُضُوءِ: اکثر و روایتونو کنبی داشان دی، په دې صورت کنبی (اهل الوضوء) منادی منصوب دې، (وضوء) دو او فتحې سره (اسم لمایتوضابه) هغه اوبه-چه هغې سره اودس کولې شی، ترجمه به ئې وی چه (ئې اودس کولو و الومالرہ راشی).^(۱)

قوله: فَجَعَلْتُ لَأَلْوَمَا جَعَلْتُ فِي بَطْنِي مِنْهُ: (الایالی پروژن (دعا، یدعو) دباب نصرنه دې، په معنی دکوتاهی کولو).^(۲) یعنی ما اوبو کنبی هیخ قسمه کمی او کوتاهی اونه کړه اوبنه په مړه خپته مې او خکلې.

علامه عینی رحمته الله فرمائی: (وفیه من الفقه ان الاسراف فی الطعام والشراب مکروه الا الاشیاء القیاری الله فیها بركة غیر معهودة وانه لا یاس بالاستکثار منها و لیس فی ذلک سرف ولا استکثار ولا کراهیة)^(۳)

....

۷۸- کتاب المرضی

(الاحادیث: ۵۳۱۷: ۵۳۵۳)

کتاب المرضی نبی دویشث (۲۲)، ابواب او اته خلویینت (۴۸) احادیث مکرر دی، او خوارلس احادیث په رومی خل په دې کنبی ذکر کړې شوی دی، په دې خوارلسو کنبی لس احادیثه متفق علیه دی، یعنی امام مسلم رحمته الله هم دهغې تخریج کړې دې، کتاب المرضی کنبی درې آثار دی،

بسم الله الرحمن الرحيم

۷۸- کتاب المرضی

حضرت امام بخاری رحمته الله د کتاب الاشربه نه پس د کتاب المرضی ذکر فرمائیلی دې شارحینو دلته کنبی څه مناسبت نه دې بیان کړې لیکن مناسبت ظاهر دې ځکه چه طعام او شراب دانسان جسم سره تعلق لری او دمرض تعلق هم دانسان دجسم سره دې، او د شرابو او طعامو بی اعتدالی عموماً دمرض سبب جوړیږی، ددې دوجې نه امام بخاری داشربه نه پس متصل د کتاب المرضی ذکر کړې دې،

^(۱) ارشادالساری: (۱۲ص ۳۷۲) عمدة القاری (ج ۲۱ص ۲۰۷)۔

^(۲) فتح الباری (ج ۱۰ص ۱۲۶)۔ ارشادالساری: (۱۲ص ۳۷۲)۔

^(۳) عمدة القاری (ج ۲۱ص ۲۰۷)۔

مرضی... دفعلی په وزن سره دمریض جمع ده. دلته مرض نه دجسم مرض مراد دې، دمرض اطلاق په روحانی بیماری باندې هم کیږي، لکه څنگه چې قرآن پاک کښې دمنافقینو متعلق فرمائیلی شوی دی. «فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ» او یادشهوته په وجه لاحق کیږي، په قرآن کښې دی چې «فَيُظْمَرُ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ» (۱) دجسمانی مرض تعریف «خروج الجسم عن المجرى الطبيعي ويعبر عنه بأنه حالة او ملكة تصدر بها الافعال عن الموضوع لها غير سليمة» (۲) یعنی دجسم خپل طبیعي حالت نه وتلوته مرض وائی،

۱- باب ماجاء في كفارة المرض

قوله: وقول الله تعالى: مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزِ بِهِ: [النساء: ۱۲۳]

کفار د کفر نه مبالغه ده، چې ددې اصل معنی پتول دی، دلته مطلب دادې چې دمومن مرض دده دگناهونو دپاره مرض جوړیږي، (۳) علامه کرمانی فرمائی چې «کفارة المرض» کښې اضافت بیانیه دې لکه چې په شجرة الاراک کښې اضافت بیانیه دې، «لان المرض ليست له كفارة بل هو الكفارة نفسها» (۴) او داضافت په معنی د... فی... کښې هم کیږي، «ای کفارة فی المرض» او داد... اضافه الصفة الی الموصوف، دقبیل نه دې، (۵)

قوله: وقول الله تعالى: مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزِ بِهِ: [سورة النساء آیت کریمه دې، پوره

آیت دادې «... لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزِ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا» یعنی نه ستا په خواهیښونو باندې مدار دې اونه داهل کتابو په خواهیښونو باندې مدار دې. چې څوک بد کوی نو هغه به دهغې سزامومی اوددې سړی به دالله نه علاوه نه څوک حمایتی وی اونه به ددوی څوک مددگاروی، (چې دالله تعالی د عذاب نه دوی لره نجات ورکړي، علامه ابن بطال رحمته الله علیه ددې آیت کریمه معنی بیانوی فرمائی چې «ذهب اکثر الناس اهل التاویل الی ان معنی الاية ان المسلم يجازى على خطاياها في الدنيا بالمصائب التي فيها تقم له فيها فتكون كفارة لها» (۶) یعنی دمسلمانانو دگناهونو سزا دوی ته دمصائبو په شکل کښې ورکولی شی، چې په کومو کښې دوی مبتلا کیږي، حضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه د حضرت عائشه رضی الله عنها روایت نقل کوی چې کله دا آیت نازل شو

(۱) فتح الباری: ۱۰۰/۱۲۸ الابواب والتراجم: ۹۸/۲-

(۲) عمدة القاری: ۲۰۷/۲۱ وارشاد الساری: ۳۷۳/۱۲. وشرح الکرمانی: ۱۷۵/۲۰-

(۳) عمدة القاری: ۲۰۷/۲۱ وارشاد الساری: ۳۷۳/۱۲. وفتح الباری: ۱۰۰/۱۲۸-

(۴) عمدة القاری: ۲۰۷/۲۱. فتح الباری: ۱۰۰/۱۲۸. وشرح الکرمانی: ۱۷۵/۲۰-

(۵) عمدة القاری: ۲۰۸/۲۱. وارشاد الساری: ۳۷۳/۱۲. فتح الباری: ۱۰۰/۱۲۸. وشرح الکرمانی: ۱۷۵/۲۰-

(۶) عمدة القاری: ۲۰۷/۲۱. فتح الباری: ۱۰۰/۱۲۸. الابواب والتراجم: ۹۸/۲-

نو مسلمانان د پیرپیشانه شول اودوی وونیل چه «انا لنجزی بکل ما عملناه هلکنا اذا...» که مونږ ته دخپل هر عمل سزا را کولی شی نوییامونږ به هلاک شو، حضور نبی اکرم ﷺ ته د دوی د پیریشانی دا کیفیت معلوم شو نو وئې فرمائیل چه «لعم یجزی به فی الدنیا من مصیبه فی جسده ما یوذیه»^(۱) داشان حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه نه مروی دی چه هغوی حضور نبی اکرم ﷺ ته اوفرمائیل چه «یا رسول الله کیف الصلاح بعد هذه الایة»، لیس پامانیکم، فقال غفر الله لك یا ابا بکر الست تبرض الست تحزن قال قلت هل قال هو مات جزون»^(۲)

خلاصه دکلام داشوه چه دگناهونو سزا یومومن ته دمصابو اومرضونو په شکل کنبی ورکولی شی نو د مؤمن بیماری اودده مرض دده دگناهونو جزا او کفارده ده. ددې وجې حضرت امام بخاری رحمته الله علیه دا آیت ددې باب نه پس ذکر اوفرمائیلو فائده: مؤمن چه کله په مصابو اوبیمارو او غمونو کنبی مبتلا شی نو دا دگناهونو په وجه وی په دې صورت کنبی دا ابتلاء دده دگناهونو کفارده جوړیږی. اویا دگناهونو دکفارې دپاره نه بلکه درفع درجات دپاره یوصالح مؤمن لره په مصابو کنبی مبتلا کولی شی. صوفیاء کرامو فرمائیلی دی چه رومبی صورت کنبی سپری باندې دېې قرارې صورت وی او په دوئم صورت کنبی په مصیبت کنبی داخته کیدو نه باوجود سپرې پر سکون وی اورجوع الی الله کنبی مزید اضافه کیږی.

(۵۳۱۷) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «مَا مِنْ مُصِيبَةٍ تُصِيبُ الْمُسْلِمَ إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا عَنْهُ، حَتَّى الشُّوْكَةُ يُشَاكُّهَا»
(۵۳۱۸) حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرِو حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حَلْحَلَةَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أذى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشُّوْكَةُ يُشَاكُّهَا، إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ».

مذکوره دواړه حدیثونه حضرت امام بخاری رحمته الله علیه دلته په رومبی خل ذکر فرمائیلی دی^(۳) رومبی حدیث د حضرت عائشه رضی الله عنها نه مروی دی حضور نبی اکرم ﷺ فرمائی چه هیڅ یو مصیبت مسلمان ته نه رسی مگر داچه الله جبار القادر دده دپاره ددې په بدله کنبی دده گناهونه

(۱) فتح الباری: (۱۰/۱۲۸)۔

(۲) فتح الباری: (۱۰/۱۲۸، ۱۲۹)۔

(۳) الحدیث اخرجه الترمذی فی الجنائز باب ماجاء فی ثواب المریض: ۳/۲۹۸، رقم الحدیث: (۹۶۶) واخرجه المسلم فی کتاب البر والصله باب ثواب المومن فی ما یصیبه من مرض: (۳/۱۹۹۳) رقم الحدیث: (۲۵۷۲)
(۴) اخرجه المسلم فی البر والصله والاداب باب ثواب المومن فی ما یصیبه من مرض..... الخ)۔

رژوی، تردی پوری چه یو ازغی دده په بدن کنبی لارشی،
دوئم حدیث د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه مروی دی حضور نبی اکرم صلی الله علیه و آله فرمائی چه مسلمان ته
هیڅ څه غم او تکلیف نه رسی تردی پوری چه دده په بدن کنبی یو ازغی هم لارشی نو الله
جنت دده دپاره دگناهونو کفارو جوړه وی.

قوله: ما من مصیبة تصیب المسلم: مصیبت په اصل کنبی «الرمیة بالسهم» ته وائی،
بیادالفظ مطلقاً هرې حادیثې دپاره استعمالیدل شروع شو، (۱) علامه کرمانی رحمته الله علیه فرمائی
چه «المصیبة فی اللغة ینزل بالانسان مطلقاً ولی العرف ما نزل به من مکروهة خاصة وهو المراد ههنا» (۲) امام
راغب رحمته الله علیه فرمائی چه لفظ «اصاب» دخیر او شر دواړو دپاره استعمالیږی، نو قرآن کریم کنبی دی،
«(انْ تُصِيبْكَ حَسَنَةٌ نَّسُوءُهُمْ^۱ وَانْ تُصِيبْكَ مُصِيبَةٌ^۲)» (۳) بعضو وئیلی دی چه استعمالیږی خو په دواړه
کنبی خو مشتق منه ددواړو بیل بیل دي. «(اصابة فی الخوی)» د «(صوب)» نه مشتق دي «(صوب)» په
قدر د ضرورت نازل شوی باران ته وائی، او «(اصابة فی الشیء)» د «(اصابة السهم)» نه ماخوژ دي، (۴)

قوله: حتی الشوكة يشاکها: «(یشاک)» د «(یقال)» په وزن باندې دمضارع مجهول صیغه ده،
«(یشاک، شوکا)» لازم او متعدی دواړه استعمالیږی، ازغی تلل او ازغی منډل، (۵)

حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائی چه دا اصل کنبی «(یشاک بها)» دي با جاره ئې حذف کړه
او فعل ئې دي سره نیغ په نیغه یوځانې کړو دي ته «(حذف او ایصال)» و وئیلی شی، حضرت
حافظ ابن حجر رحمته الله علیه ددې ترجمه کړې ده، «(ای یشوکه غږ بها)» یعنی بل څوک چا کنبی ازغی
او تومبی، یا په خپله پکنبی لارشی، (۶)

قوله: الا کفر الله بها عنه: دمسنده احمد په روایت کنبی دی چه «(الاکان کفارة لذنبه)» (۷) شیخ
عزالدین بن سلام فرمائی چه دا اجراو ثواب تعلق دانسان خپل کسب سره دي، لهذا مصائب
او تکلیفونه په دي کنبی داخل نه دي، خو که په دي باندې صبر او کړی نوهغه به په دي صبر
باندې دا اجراو ثواب مستحق کیږی، (۸) لیکن نورو علماؤ ددې تردید کړې دي او وئیلی ئې
دی چه په احادیثو صریحه کنبی مطلقاً په مصائبو باندې دا اجراو ثواب وعده ده، که سرې په

(۱) عمدة القاری: ۲۱/۲۰۸-

(۲) عمدة القاری: ۲۱/۲۰۸، وشرح البخاری للکرمانی: ۲۰/۱۷۵، وفتح الباری: ۱۰/۱۲۹-

(۳) عمدة القاری: ۲۱/۲۰۸، وفتح الباری: ۱۰/۱۲۹-

(۴) عمدة القاری: ۲۱/۲۰۸، وفتح الباری: ۱۰/۱۲۹-

(۵) عمدة القاری: ۲۱/۲۰۸-

(۶) عمدة القاری: ۲۱/۲۰۸، وفتح الباری: ۱۰/۱۲۹-

(۷) فتح الباری: ۱۰/۱۲۹-

(۸) فتح الباری: ۱۰/۱۳۰-

هغی باندې صبر او کړی او که اونکړی، راضی وی او که نه وی، نو علامه قرافي رحمته الله علیه فرمائی چې: «البصائب كفارات جز ما سوا اقتن بها الرضا ام لا لکن ان اقتن بها الرضا عظم التكفير والاقبل»، (۱) بهر حال که دسړی گناهونه وی نو مصائب دده دپاره کفارات جوړیږي او که دده گناهونه نه وی نو هغې سره دده درجات او چټیږي او بلندیږي، (۲) علامه قرافي رحمته الله علیه تعالیٰ علیه فرمائی چې یو سړې په مصیبت کښې وی نو هغه ته دا وویل مناسب نه دی چې «جعل الله هذه المصيبة كفارة لذنوبك» ځکه چې کله شریعت مصیبت لره کفارو جوړه کړې ده نو دوباره ددې دعا ضرورت نشته دې، (۳)

تراجم رجال

زهیر بن محمد: دده کنیت ابو المنذر دې، خراسانی، مروزی، او خرقي دده نسبت دې، «خرق» دځا، اوراپه فتحې سره په مرو کښې دیو کلی نوم دې، (۴) حضرت امام بخاری رحمته الله علیه ددوی نه صرف دوه احادیثه نقل کړي دي، یودا اود وئیم په کتاب الاستیذان کښې بعضو محدثینو دده په حافظه کښې کلام کړې دې، (۵) لیکن حضرت امام بخاری رحمته الله علیه په تاریخ صغیر کښې فرمائی چې شام والو دده نه کوم روایتونه نقل کړي دي هغه مناکیر دي، بیاهم د بصرې والو روایتونه صحیح دي، (۶) حضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه دده باره کښې د «لیس به یاس مستقیم الحدیث» او «مقارب الحدیث» الفاظ وئیلی دي، (۷) یحي بن معین رحمته الله علیه فرمائی چې «صالح لا یاس به» (۸) امام دارمی رحمته الله علیه فرمائی «ثقة» (۹) امام نسائی رحمته الله علیه فرمائی چې دوی ضعیف دي، (۱۰) اوبل ځانې کښې فرمائی چې «لیس بالقوی» (۱۱) په ۲۶۲ هجري کښې ددوی وفات اوشو، (۱۲)

(۱) فتح الباری: ۱۰/۱۳۰-

(۲) فتح الباری: ۱۰/۱۳۰-

(۳) فتح الباری: ۱۰/۱۳۰-

(۴) تهذیب الکمال: ۹/۴۱۴، رقم الترجمة: ۲۰۱۷-

(۵) فتح الباری: ۱۰/۱۳۰، الجرح والتعديل: ۱/۳، الترجمة: ۲۶۸۶-

(۶) تاریخ الصغیر للامام البخاری: ۲/۱۴۹-

(۷) تهذیب الکمال: ۱۴/۴۱۷-

(۸) تاریخ عثمان بن سعید الدارمی، الترجمة: ۳۴۳-

(۹) تهذیب الکمال: ۱۴/۴۱۷-

(۱۰) تهذیب الکمال: ۱۴/۴۱۷-

(۱۱) الضعفاء والمتروکین للنسائی، الترجمة: ۲۱۸، وتهذیب الکمال: ۱۴/۴۱۸-

(۱۲) تهذیب الکمال: ۱۴/۴۱۷ ددوی حالاتو کتلو دپاره اوگورنی، تاریخ الکبیر للبخاری، ۳/الترجمة

۱۴۲۰، معجم البلدان: ۴/۴۲۵، وسیر اعلام النبلاء: ۸/۱۶۸، ومقدمه فتح الباری: ۱۰/۱۳۱-

نصب، د، تعب، په معنی کښې دې د، وزناتعب، په شان، «وصب» مرض ته وائی،
بعضو وئیلی دی چه «وصب» مرض ته وائی چه دکیدونه پس ختم شی،^(۱)
هم: دیو خطرناکې اونقصان ورکونکې معامله پینیدوپه سلسله کښې فکر کولو کښې چه
کومه پریشانی سرې ته کیرې هغې ته هم وائی،

غم: دیو ناگواره واقعې پینیدوسره انسان په زړه کښې چه کوم تکلیف راوړی هغې ته غم
وائی، «حزن» دهغه خیز مفقود کیدوسره لاحق کیرې چه دهغې مفقود کیدل دسرې دپاره
شاق وی،^(۲) بعضو وئیلی دی چه دحزن تعلق دمافات سره دې اودهم تعلق دمآت سره دې،^(۳)

[۵۳۱۹] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ عَنْ
أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَالْحَامَةِ مِنَ الزَّرْعِ تُقْبِئُهَا الرِّيحُ
مَرَّةً، وَتُعْدِلُهَا مَرَّةً، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ كَالْأُرْزَةِ لَا تَزَالُ حَتَّى يَكُونَ انْجِعَاقُهَا مَرَّةً وَاحِدَةً» وَقَالَ
زَكَرِيَاءُ حَدَّثَنِي سَعْدٌ حَدَّثَنَا ابْنُ كَعْبٍ عَنْ أَبِيهِ كَعْبٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
داحديث دلته کښې امام بخاری په رومبې حل ذکر فرمائیلی دې،^(۴) حضرت کعب فرمائی
چه رسول الله او فرمائیل چه دمومن مثال د پتی دونو پشان دې چه کله هوا ده لره یو خوا بل
خوا اړوی را اړوی او کله ده لره نیغوی اود منافق مثال د صنوبر دونې په شان دې چه همیشه
قائم وی اوتردې چه یو حل اودریرې،

[۵۳۲۰] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ
هِلَالِ بْنِ عَلِيٍّ مِنْ بَنِي عَامِرٍ بْنِ لُؤْيٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَّارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ
عنه - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الْحَامَةِ مِنَ
الزَّرْعِ مِنْ حَيْثُ أَتَتْهَا الرِّيحُ كَفَأَتْهَا، فَإِذَا اعْتَدَلَتْ تَكْفَأُ بِالْبَلَاءِ، وَالْفَاجِرُ كَالْأُرْزَةِ صَمَاءٌ مُعْتَدِلَةٌ
حَتَّى يَقْعِمَهَا اللَّهُ إِذَا شَاءَ». [۷۰۲۸]

داحديث هم امام بخاری دلته په رومبې حل ذکر کړې دې،^(۵)

^(۱) ومقدمه فتح الباری: ۱۰/۱۳۱-.

^(۲) اللهم ينشاء عن الفكر فيما يتوقع حصوله مما يتأذى به، والغم يحدث للقلب بسبب ما حصل، والحزن يحدث ما يشق على البراة فقده (فتح الباری: ۱۰/۱۳۱، عمدة القاری: ۲۱/۲۰۹)-.

^(۳) ارشاد الساری، ۱۲/۳۷۵-.

^(۴) الحديث الذي اخرجہ المسلم في صفات المنافقين واحكامهم باب مثل المؤمن كالزرع ومثل المنافق كشجرة الارز: ۴/۲۱۶۳، رقم الحديث: ۲۸۰۹، واخرجه النسائي في باب الطب باب مثل المؤمن: ۴/۳۵۱، رقم الحديث: ۷۲۷۹-.

^(۵) الحديث الذي اخرجہ البخاری ايضاً في كتاب التوحيد، باب في المشية والارادة: رقم الحديث: ۷۰۲۸، هذا الحديث من افراد البخاری-.

حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه حضور نبی اکرم صلی الله علیه و آله فرمائی چه دمومن مثال دپتی دبوتهو په شان دې. چه دکوم طرف نه چه هوا رازی نوهغه طرفته هغه خملی او کله چه هوا اودریبری نو بیا هغه نیغ شی اود فاجر مثال دصنوبردونی په شان دې چه هغه نیغه اودریبری نوتردې چه بیا کله الله تعالی او غواری نو په یوخل ئی روباسی.

قوله: ((مثل المومن كالخامة)) : ((خامة)) خامه تازه راتوکیدونکې شنې کیدووالا

ونې ته وائی. (۱) مسند احمد کنبی روایت دې چه «مثل المومن کمثل السنهله تخمر مرة وتستقیم مرة» (۲) او په یو بل روایت کنبی دې چه «مثل المومن مثل الخامی تخمر مری و تصفر اخری» (۳) یعنی دمومن مثال دونې په شان دې چه کله سره اوشادابه وی او کله زیړه اومرپه شوی.

قوله: تفتوها مرة او تعد لها مرة: باب «تفتو» د تفعیل دباب نه دمضارع واحد مونث صیغه ده ددې ماده ده «فاء» په معنی د. رجع. سره او «افاء» متعدی دې باب تفعیل نه. ددې معنی تیتیدل اومائل کیدلو ده، دلته د «تفتو» نه دې ذکر شوې. فاعل «الریح» دې. یعنی هوادوی لره کله راتیته وی او کله رانیغوی.

قوله: مثل المنافق كالارزة: دلته په رومی روایت کنبی «منافق» او په دوئم روایت

کنبی «فاجر» اود صحیح مسلم په روایت کنبی «الکافر» دې (۴) «ارزاه» د «همزه فتحی سره او کسری سره اود. سکون سره» دصنوبرونې ته وائی، بعضوئیلی دی چه دایوه مضبوطه ونه وی چه هوائی نه شی خوزولې.

قوله: انجعافها: «انجعاف» او خکلوته وائی «تقول جعفته فانجعف مثل قلعته فانقدهم» ددې جملي دوه مطلبونه بیان کړې شوی دی.

① یو مطلب دادې چه مومن باندې آفات اوبلاگانې راخی کله تندرست وی او کله بیمار وی. کله خوشحاله او کله غمژن وی، کله خوشحاله او کله تنگدسته وی، هغه په یو حالت باندې برقراره نه پاتې کیږی. څنگه چې تازه راوېنکلې شینکې مختلف اطرافونه چلیدونکی هواگانې دې لره خوزی. دآشان مومن باندې مختلف مصیبتونه راخی. او همیشه دې آسوده حال او خوشحاله نه وی. اومنافق لره مزې مزې وی. هغه ښه خوشحاله اوصحت مند او آسوده وی. اچانک مرگ راشی اویکدم دده خاتمه اوشی. اود آخرت په نعمتونو کنبی دهغه هیڅ حصه نه وی. (۵)

(۱) عمدة القاری: ۲۱/۲۰۹. فتح الباری: ۱۰/۱۳۱. -

(۲) مسند الامام احمد خنبل: ۳/۳۴۹. -

(۳) مسند الامام احمد خنبل: ۳/۳۴۹. -

(۴) فتح الباری: ۵/۱۴۲. -

(۵) فتح الباری: ۱۰/۱۳۲. -

⑤ دو نیم مطلب دادې چه مومن باندې چه کله مصیبتونه راځي نو د الله تعالی ﷻ رحم او کرم نه نه مایوسه کیږي. صبر کوی اود الله تعالی نه د اجرا و خیر امید ساتي، او کله چه هغه مصیبت ختم شی نو بیاد هغه شکر ادا کوی. او منافق په مصیبتونو کښې د الله تعالی درحمت نه مایوسه شی او په دې مایوسې کښې ویلی کیږي او ختمیږي. (۱) د مومن او منافق د امثال د غالب په اعتبار سره بیان شوې دې. گنی داسې هم کیدی شي چه یوسړې مومن هم وی او الله ﷻ دهر قسمه مصیبتونو او بلاگانو نه بچ ساتلې وی. د اشان ډیر منافقان داسې هم کیدی شي چه په مصیبتونو او غمونو کښې اخته وی. او حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائي

(وهذا فی الغالب من حال الاثنین) (X)

قوله: وقال زكريا حدثني سعد حدثني ابن كعب عن ابيه كعب: داتعلق امام مسلم رحمته الله علیه موصولاً نقل کرې دې. (۱) په دې تعلیق او حدیث کښې دوه فرقونه دي.

① حدیث موصول کښې سفیان عن سعد عننه دې حالانکه تعلیق کښې «زکریا حدیث سعد» د حدیث تصریح کرې ده.

② تعلیق کښې «حدیث ابن کعب» دې. ابن مبهم دې. حالانکه موصول کښې «عبدالله بن کعب عن ابيه» د ابن نوم ذکر کرې شوی دې. د اشان د تعلیق نه د حدیث تصریح معلومه شوه او حدیث موصول نه د تعلیق مبهم نوم معلوم شو. (۲)

قوله: انتم بالريح كفاتهما: ((كفات)) دباب فتح نه دې. «كفا، كفا» راگر ځیدل. (۳)

قوله: فاذا اعتدلت تكفاً بالبلاء: قاضی عیاض رحمته الله علیه فرمائي چه «اعتدلت» په ځاني صحیح «انقلبت» دې او «تكفاً بالبلاء» د مومن وصف دې. (۴) «اذا اعتدلت» شرط دې او د دې جزاء محذوف ده. تقدیری عبارت دې «اذا اعتدلت استقامت الخامة» یعنی کله هغه چه واپس شی نو د اشینکې نیغ شی. مومن هم د آفت سره د اشان راگر ځی او کله چه آفت لارشی نو دې د الله تعالی شکر ادا کوی او نیغ شی. (۵)

٥٣٢١ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعْصَعَةَ أَنَّهُ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ يَسَارٍ أَبَا الْحُبَابِ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ

(۱) فتح الباری: ۱۰/۱۳۲. عمدة القاری: ۲۱/۲۱۰. وارشاد الساری: ۱۲/۳۷۶.

(۲) فتح الباری: ۱۰/۱۳۲.

(۳) فتح الباری: ۱۰/۱۳۲. عمدة القاری: ۲۱/۲۱۰. وارشاد الساری: ۱۲/۳۷۶.

(۴) فتح الباری: ۱۰/۱۳۲. عمدة القاری: ۲۱/۲۱۰. وارشاد الساری: ۱۲/۳۷۶.

(۵) فتح الباری: ۱۰/۱۳۲. عمدة القاری: ۲۱/۲۱۰. وارشاد الساری: ۱۲/۳۷۶.

(۶) فتح الباری: ۱۰/۱۳۳. عمدة القاری: ۱۲/۳۷۷.

(۷) فتح الباری: ۱۰/۱۳۲.

رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُصِبْ مِنْهُ»^(۱)
 دا حدیث هم دلتہ حضرت امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ پہ رومی خل ذکر کړې دې،^(۱)

قوله: من یرد الله به خیراً یصب منه: الله رب العزت چه کوم سړی سره د بښیگرې کولو اراده او کړې نوده لره په مصیبت کښې اخته کوی (چه دمصیبت په وجه دده گناهونه معاف اودده درجات اوچت کړی، په، یصب منه، کښې دوه اقواله دی،

① یو قول د،، صاد،، په کسرې اود،، یا،، په ضمه سره دې، یعنی «یصب» بآب افعال نه دمضارع معروف واحد مذکر غائب صیغه ده، دې کښې دننه ضمیر مستتر فاعل دې چه د الله تعالی جَبَلِ اللَّهِ طرفته راجع دې، اود «منه» ضمیر «من یرد الله» کښې «من» طرفته راجع دې، یعنی الله جَبَلِ اللَّهِ دی سړی لره په مصیبت کښې اخته کوی،^(۲) عامو محدیثینو هم دا قول اختیار کړې دې،^(۳)

② د دوئیم قول مطابق «یصب» دباء په ضمه اود صا دپه فتحه سره دمضارع مجهول صیغه ده، په دې صورت کښې «منه» ته هم نائب فاعل وئیلی شی، او «یصب» کښې دننه مستتر لره هم نائب فاعل وئیلی شی چه «من» طرفته به راجع وی، بیاد «منه» ضمیر الله جَبَلِ اللَّهِ طرفته راجع وی. یعنی هغه سړی د الله جَبَلِ اللَّهِ د طرفنه په مصیبتونو کښې اخته شی، علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ دې لره ادب ته زیات مناسب گنرلې دې، ځکه چه په دې کښې نسبت الله جَبَلِ اللَّهِ طرفته نه دې کړې شوې. لکه څنگه چه قران پاک کښې آیت دې، «وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِي»^(۴) په دې کښې دمرض نسبت خپل طرفته اود شفاء نسبت الله طرفته شوی دې^(۵) خود رومی قول تائید د حضرت احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ دیو حدیث نه هم کیږی چه په هغې کښې دی چه «اذا احب الله قوماً ابتلاهم فمن صبر فله الصبر ومن جزم فله الجزم» په دې حدیث کښې په صراحتاً سره «ابتلاهم» وئیلی شوې دې^(۶)

۲ - باب شدة المرض

[۵۳۲۲] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الْأَعْمَشِ . حَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَشَدَّ عَلَيْهِ الْوَجَعُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - .

(۱) الحدیث اخرجہ النسائی فی کتاب الطب، باب الطب، ۴/۳۵۱، رقم الحدیث، ۷۴۷۸) -

(۲) فتح الباری: ۱۰/۱۳۴، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۱، وارشاد الساری: ۱۲/۳۷۷) -

(۳) فتح الباری: ۱۰/۱۳۴، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۱، وارشاد الساری: ۱۲/۳۷۷) -

(۴) سورة الشعراء: ۸۰) -

(۵) فتح الباری: ۱۰/۱۳۴، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۱، وارشاد الساری: ۱۲/۳۷۷، ۳۷۸، والابواب والتراجم، ۲/۹۸) -

(۶) مسند الامام احمد بن حنبل: ۵/۴۲۸، ۴۲۹) -

۱۵۳۲۳۱ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَتَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي مَرَضِهِ وَهُوَ يُوعَكُ وَعَكًا شَدِيدًا، وَقُلْتُ إِنَّكَ لَتُوعَكُ وَعَكًا شَدِيدًا. قُلْتُ إِنَّ ذَلِكَ بَأْسٌ لَكَ أَجْرَيْنِ. قَالَ «أَجَلٌ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَدَى، إِلَّا حَاتَّ اللَّهُ عَنْهُ خَطَايَاهُ، كَمَا نَحَاتَّ وَدَقَّ الشَّجَرُ». ۱۵۳۲۴۱، ۱۵۳۲۳۶، ۱۵۳۲۳۷، ۱۵۳۲۴۳

دحضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ تعالیٰ مقصد دادي چه دمرض شدت دتقرب الی اللہ سبب وی (۱) دباب دواړه حدیثونه دلته کښې امام بخاری رحمته اللہ علیہ په رومبې خل ذکر کړی دی، (۲) په رومبې روایت کښې حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چه ما هیڅوک دحضور مبارک نه زیات دمرض په شدت کښې نه دی کتلی، دابوذر په روایت کښې د«اشد علیه الوجع» په ځانې «الوجع اشد علیه» دې (۳) په دې صورت کښې «الوجع» مبتدا او «اشد» ددې دپاره خبر دې اوداپورده جمله د «ما زایت» دپاره مفعول ثانی ده، (۴) «ما زایت احدًا اشد وجعا من رسول الله.....» عرب هر درد او وجع ته مرض وائی.

په دوئم روایت کښې دی چه دحضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ نه مروی دی چه هغوی فرمائی چه زه دحضور مبارک په خدمت کښې حاضر شوم، او هغه وخت دحضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ډیره تیزه تبه وه ما حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ته عرض اوکړو چه یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ستاسو خودیره زیاته تبه ده. حضور مبارک او فرمائیل چه ،، او،، ځما دومره تبه ده څومره چه تاسو کښې ددوو سړو وی. ماتپوس اوکړو چه یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم داپه دې وجه تاسوته به دوچند اجر ملاویږی. حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چه او، یومسلمان ته هیڅ تکلیف نه رسی. مگر الله جل جلالہ ددې په ذریعه دده گناهونه داشان رژیوی لکه څنگه چه دونې نه پانږې رژیږی.

قوله: وهو يوعك وعكاً شديداً: «وعك» ددعین فتح اوسکون سره، تبه، دتبی تکلیف، دتبی شدت اودتبی حرارت دپاره استعمالیږی، (۵) «یوعك» صیغه مجهول ده یعنی حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم په شدیدې تبه کښې مبتلا وو.

قوله: حات الله عنه خطايا: «حات» باب مفاعله نه دې، اصل کښې «حاتت» وو، یوتاء

(۱) فتح الباری: ۱۰/۱۳۷. عمدة القاری: ۲۱:۲۱۱، وارشاد الساری: ۱۲/۳۷۸، والابواب والتراجم، ۲/۹۸ -
 (۲) الحدیث اخرجہ المسلم فی البر والصله باب ثواب المومن فیما یصیبه من مرض: ۴/۱۹۹۰، (رقم الحدیث: ۲۵۷۰) واخرجہ النسائی فی کتاب الطب، باب شدة المرض: ۴/۳۵۲، رقم الحدیث: ۷۴۸۴، واخرجہ ابن ماجه فی الجنائز باب ماجاء فی ذکر مرض رسول الله صلی الله علیه وسلم: ۱/۵۱۸، رقم الحدیث، ۱۶۲۲ -
 (۳) ارشاد الساری: ۱۲/۳۷۸، فتح الباری: ۱۰/۱۳۷ -
 (۴) ارشاد الساری: ۱۲/۳۷۸ -
 (۵) ارشاد الساری: ۱۲/۳۷۹، عمدة القاری: ۲۱:۲۱۱، ۲۱۲ -

په بله تاء کښې مدغمه شوه نو «حات» شو د «حات» معنی رژیډل او خوریدل دی. (۱) : دلته کښې داشبه کیدې شی چه حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه د اتپوس کړې ووجه تاسو ته دوچنده اجر ملاویږی. حضور مبارک ورته وفرمائیل چه آو. دوچند اجر ملاویږی. او په دې آخری جمله کښې معلوم شو چه د اجر ملاویدو په ځانې گناهونه ختمیږی.

ددې جواب دادې چه حضور نبی اکرم صلی الله علیه و آله «اجل» او و نیل آو. ددې نه به ورته دوچند ملاویږی یعنی ددې خبرې تصدیق نې او کړو. او ددې نه پس یو نوې خبره هم ښائی چه دا دسړی د گناهونو د معاف کیدو سبب هم گرځی. (۲) د اکثر و عالمانو مسلک دې چه شدت او مصیبت سره دسړی گناهونه معاف کیږی او اجر او ثواب ورته ملاویږی. دا د رفع درجات او دحط خطیئه دواړو دپاره سبب گرځی. او ځنی حضرات وائی چه صرف د گناهونه معاف کوی. امام ابو داود رحمته الله علیه یو مرفوع روایت نقل کړې دې فرمائی چه «ان العبد اذا سبقت له من الله منزلة لم يبلغها بعمله ابتلاء الله في جسده اولى ماله اولى ولداه ثم صبره على ذلك حتى يبلغه المنزلة التي سبقت له من الله تعالى» (۳) امام طبری رحمته الله علیه یو روایت نقل کړې دې چه «من اعطى فشكره ابتلى فصبره وظلم فغفر اولئك لهم الا من وهم مهتدون» (۴) امام مسلم د حضرت صهیب نه یو روایت نقل کوی چه حضور مبارک وفرمائیل چه «عجبا لامرالمؤمنين ان امره كله خير وليس ذلك لاحد الا اللوم من ان اصابته سراء فشكر الله فله اجر وان اصابته ضراء فصبر فله اجر فكل قضاء الله للمسلم خير» (۵) امام نسائی رحمته الله علیه هم ددې مفهوم یو حدیث د حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه نه نقل کړې دې «عجبت من قضاء الله للمومن ان اصابته خير حمد وشكر وان اصابته مصيبة حمد وصبر فاللوم من يوجر في كل امره» (۶) امام بخاری رحمته الله علیه په «الادب المفرد» کښې د حضرت ابوهریره نه یو روایت نقل کړې دې چه «ما من مرض يصيبني احب الی من الحمى لانها تدخل في كل عضو وان الله يعطى كل عضو قسطه من الاخر» (۷) په دې کښې د بعضو احادیثو نه معلومیږی چه مرض صرف کفارة ذنوب دې او د بعضو نه معلومیږی چه د اجر باعث هم دې. حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائی چه:

(۱) ارشاد الساری: ۱۲/۳۷۹. وعمدة القاری ۲۱/۲۱۲)۔

(۲) وعمدة القاری ۲۱/۲۱۲)۔

(۳) سنن ابی داود کتاب الجنائز باب الامراض المكفرة للذنوب: ۳/۱۸۳. رقم الحدیث: ۳۰۹۰)۔

(۴) فتح الباری: ۱۰/۱۳۵)۔

(۵) صحیح مسلم. کتاب الزاهد والرفائق باب المومن امره كله خير: ۴/۲۲۹۵. رقم الحدیث: ۲۹۹۹) وجامع الاصول. ۹/۳۲۹. رقم الحدیث: ۷۰۱۲. وقال والحدیث فی المطبوع ناقص غیر تام)۔

(۶) فتح الباری: ۱۰/۱۳۵. او گورنی مسند الامام احمد بن حنبل: ۱۵/۶۱۷۳)۔

(۷) الادب المفرد مع شرحه فضل الله الصمد: ۱/۵۹۴. رقم الحدیث: ۵۰۳)۔

والاولى حمل الاثبات والنفي على حالين فمن كانت له ذنوبٌ مثلًا افاد المرض تحييصها ومن لم تكن له ذنوب كتب له بمقدار ذلك ولها كان الاغلب من بنى ادم وجود الخطايا فيهم اطلق من اطلق ان المرض كفارة فقط وعلى ذلك تحل الاحاديث المطلقة ومن اثبت الاجرية فهو محمول على تحصيل ثواب يعادل الخطيئة فاذا لم تكن خطيئة تولى لصاحب المرض الثواب، والله اعلم بالصواب (١)

٣- باب اشد الناس بلاءً الانبياء ثم الامثل فالامثل

١٥٣٢٤١ حَدَّثَنَا عَبْدَانُ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ يُوعَكُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تُوعَكُ وَعُوكَا شَدِيدًا. قَالَ «أَجَلٌ إِلَيَّ أَوْعَكَ كَمَا يُوعَكُ رَجُلَانِ مِنْكُمْ». قُلْتُ ذَلِكَ أَنْ لَكَ أُجْرَيْنِ قَالَ «أَجَلٌ ذَلِكَ كَذَلِكَ، مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَدَى شَوْكَةٍ فَمَا قَوْفَهَا، إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا سِنِّيَاتِهِ، كَمَا تَحْتِظُ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا». (ار: ١٥٣٢٣)

ترجمة الباب الفاظ په دارمی اوسنن ابن ماجه کنبی د حضرت سعد بن ابی وقاص په روایت کنبی راغلی دی. هغوی فرمائی چه «قلت: یا رسول الله ای الناس اشد بلاءً؟ قال: الانبياء ثم الامثل فلا مثل یتلی الرجل علی حسب دینه» (٢) دمستدرک حاکم کنبی ددی مزید وضاحت دی، حضور مبارک او فرمائیل چه «الانبياء قال ثم من: قال ثم الصالحون» (٣) (الامثل) په معنی د افضل سر ددی یعنی چه خو مرده د الله سره افضل وی، هغه هو مرده هغه په مصیبت کنبی مبتلاء کیری، حدیث باب کنبی اگر چه صرف حضور مبارک د مرض ذکر کړې دی لیکن باقی انبیاء کراموته په دې باندې قیاس کړې شو، نو حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله علیه لیکي چه

«وجه دلالة حديث الباب على الترجمة من جهة قياس الانبياء على نبينا محمد صلى الله عليه وسلم والحاقي الاولياء بهم لقر بهم منهم وان كانت درجاتهم منحة عنهم والسرفيه ان البلاء في مقابلة النعمة فمن كانت نعمة الله عليه اكثر كان بلاءه اشد» (٤)

٤- باب وجوب عيادة المريض

١٥٣٢٤٥ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَطْعِمُوا الْجَائِعَ، وَعَوِدُوا الْمَرِيضَ،

(١) فتح الباري: (١٣٦/١٠) -

(٢) سنن ابن ماجه كتاب الفتن باب الصبر على البلاء: ١٣٣٤/٢، رقم الحديث: ٤٠٢٣، وسنن الدارمی كتاب

الرفائق باب في اشد الناس بلاءً: ٤١٢/٢، ورقم الحديث: (٢٧٨٣) -

(٣) المستدرک علی الصحیحین: کتاب الرفائق: (٤/٣٠٧) -

(٤) فتح الباري: ١٣٨، ١٣٩/١٠، اوگورنی ارشاد الساری: ١٢/٣٨٠، عمدة القاری: (٢١/٢١٢) -

وَكُفُّوا الْعَائِي «. [ر: ۲۸۸۱]

[۵۲۲۶] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي أَشْعَثُ بْنُ سُلَيْمٍ قَالَ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ سُوَيْدٍ بْنِ مُقَرَّبٍ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ أَمَرَ نَارِسُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ، نَهَانَا عَنْ خَاتِمِ الذَّهَبِ، وَنُبَيْسِ الْحَرِيرِ، وَالذِّيَابِ، وَالْإِسْتَبْرَقِ، وَعَنِ الْقَيْسِ، وَالْمَيْثِرَةِ، وَأَمَرَنَا أَنْ نَتَّبِعَ الْجَنَائِزَ، وَنَعُودَ الْمَرِيضِ، وَنُقِشِيَ السَّلَامَ [ر: ۱۱۸۲]

د مريض دعیادت حکم: دمريض عیادت کول دجمهوروپه نیز مندوب او مستحب دی، اود داودی اود بعضی ظاهریوپه نیز باندي واجب دی، (۱) حضرت امام بخاری رحمته الله دوجوب لفظ ترجمه کښې رورلې دې او خپل مسلك مختار طرفته نې اشاره فرمائیلی ده، ددې حضراتو استدلال د «عودوالمريض» نه دې، په دې کښې دامر صیغه استعمال شوی ده او امر دوجوب دپاره راځي، او جمهورو حضراتو داپه وجوب باندي محمول کړې ده مريض عام دې، بعض حضرات داشوب چشم مريض ددې نه مستثنی کوی، (۲) خودا قول رد کړې شوی دې، ځکه چه دزیدبن ارقم روایت حضرت امام ابوداود رحمته الله نقل کړې دې، هغه فرمائی چه «عادن رسول الله صلی الله علیه و آله من وجع کان بعین» (۳) طبرانی هم یومرفوع روایت نقل کړې دې چه «ثلاثة ليس لهم عيادة العين والدمع والضم» (۴) لیکن دا حدیث مزفوع نه بلکه دیحیی بن ابی کثیر باندي موقوف دې. (۵)

د عیادت کولو وخت: په حدیث کښې چونکه مطلقاً «عودوالمريض» وئیلی شوی دی، ددې وجې دعیادت دپاره د، دامتداد المرض،، څه قید نشته دې، (۶) امام غزالی رحمته الله په «احیاء العلوم» کښې لیکلی دی چه عیادت دمرض درې ورځونه پس کول پکار دی، (۷) هغوی سنن ابن ماجه کښې دحضرت انس بن مالک رضی الله عنه نه استدلال کړې دې، «کان النبی صلی الله علیه وسلم لا یعود مریضاً الا بعد ثلاث» (۸) لیکن حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله دا حدیث ضعیف گڼی

(۱) فتح الباری: ۱۰/۱۳۹-

(۲) فتح الباری: ۱۰/۱۳۹، وارشاد الساری: ۱۲/۳۸۰، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۳-

(۳) فتح الباری: ۱/۱۴۰، وارشاد الساری: ۱۲/۳۸۰، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۳، سنن ابی داود کتاب الجنائز، باب فی العیادة من الرمد: ۳/۱۸۶، رقم الحدیث: ۳۱۰۲-

(۴) فتح الباری: ۱۰/۱۴۰، وارشاد الساری: ۱۲/۳۸۰، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۳-

(۵) فتح الباری: ۱۰/۱۴۰، وارشاد الساری: ۱۲/۳۸۰، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۳-

(۶) فتح الباری: ۱۰/۱۴۰، وعمدة القاری، ۲۱/۲۱۳-

(۷) فتح الباری: ۱۰/۱۴۰، وارشاد الساری، ۱۲/۳۸۰، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۳-

(۸) سنن ابن ماجه، کتاب الجنائز باب ماجاء فی عیادة المریض، ۱/۳۶۲، رقم الحدیث، ۱۴۳۸-

او وائی دا حدیث صرف مسلمہ بن علی نقل کړې دې او هغه متروک راوی دې، (۱) ابو حاتم نه ددې حدیث متعلق تپوس او کړې شو نو هغوی او فرمائیل چه «هو حدیث باطل» (۲) داشان دعیادت دپاره څه وخت مختص نه دې، په هر مناسب وخت کښې عیادت کولی شی، عام عادت دسبا او مابنام په وخت کښې دې، امام احمد رضی الله عنه ته د ماسپڅین په وخت کښې چا او وئیل چه دفلانی مریض دعیادت دپاره څو، نو هغوی او فرمائیل چه «لیس هذا وقت عیادۃ» (۳) بعضې حضرات وائی چه دپڅنې په موسم کښې د شپې اود گرمې په موسم کښې دورڅې په وخت کښې عیادت کول مستحب دی، (۴) لیکن حقیقت دادې چه په دې کښې دڅه وخت تخصیص نشته دې، د مریض اود خپل سهولت کتلونه پس عیادت کولی شی، دعیادت ادا ب: حضراتو علماء کرام دعیادت تقریباً لس آداب لیکلی دی،

① اجازت دې واخلی اودروازې ته دې باهر بالکل مخامخ نه اودریږی بلکه بنی یا گس طرفته دې اودریږی،

② دروازه دې په مزه آرام سره اوتکه وی نن سبا په کورونو کښې تلئ لږیدلی وی، بعضې خلق په تلې باندي گوته کیردی ا ولرې کوئې نه، دا طریقه صحیح نه ده، دتلې بتین یو ځل وهل پکار دی اوبیا گوته اخواکول پکار دی، چه کوروالو اومریض ته تکلیف اونه رسی،

③ دخپل تعارف په وخت کښې دې دابهام نه کارنه اخلی، په صراحت سره دې ورته خپل نوم او وائی،

④ دمناسب وخت انتخاب دې اوکړی، د مریض دخوراک څکاک اود آرام په وخت کښې عیادت کول مناسب نه دی،

⑤ مریض سره دې زیات نه کینی، خوکه چا سره ئې بی تکلفی وی اومحبت وی اود مریض خواهش هم داوی نودداسې مریض سره په کیناستو کښې څه قباحث نشته دې، بلکه په داسې صورت کښې دده دلجوئی کول پکار دی،

د حضرت حسن بصری رضی الله عنه په خدمت کښې دمرض په زمانه کښې یو صاحب دعیادت دپاره راغلو، او هلوپاسیدو نه، حضرت ورته په اشارواوپه کنایو دپوهه کولو ډیر کوشش اوکړو چه اوس ماته دکوروالو ضرورت دې، یعنی اوس تاله تگ پکار دې، لیکن هغه پوهه نه شو، نو بیا حضرت ورته په وضاحت سره او وئیل چه بعضې خلق د مریض دعیادت دپاره راشی خوبیا هلو دتلو نوم نه اخلی، یعنی هلو څی نه هغه بیا هم پوهه نشو، هغه او وئیل چه حضرت دننه کونډه اولږوم، حضرت حسن بصری رضی الله عنه او فرمائیل چه دننه، نه بلکه دباهر نه ئې اولږو، غرض داچه زیات وخت پورې مریض سره کیناستل نه دی پکار چه مریض ته کوفت اوری،

(۱) فتح الباری: ۱۰/۱۴۰، ارشاد الساری، ۱۲/۳۸۰، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۳۔

(۲) فتح الباری: ۱۰/۱۴۰، ارشاد الساری: ۳۸۰/۱۲، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۳۔

(۳) فتح الباری: ۱۰/۱۴۰۔

(۴) فتح الباری: ۱۰/۱۴۰۔

- ⑥ نظر دې لاندې ساتی، لیکن دعیادت په وخت کښې ددې دعایت ساتل پکار دی.
- ④ سوال او تپوس دې کم کوی، ډیرزیات تفصیلات معلومولوسره بعضې وختونو کښې مریض سترې شی.
- ⑧ د مریض په مخکښې دې درقت او شفقت او همدردې اظهار او کړی.
- ⑨ اخلاص سره دې دده دپاره دعا او کړی، حضور نبی اکرم ﷺ نه دادعا منقول ده «استل الله العظیم رب العرش العظیم ان یشفیک» دا دې او ه ځل او وانی. (۱)
- ⑩ مریض ته دې تسلی ورکړی او دده حوصله دې زیاته کړی. (۲)، امام ترمذی رحمته الله علیه او امام ابن ماجه د حضرت ابو سعید نه روایت نقل کوی چه «اذا دخلتم علی المريض فنفسوا له فی الاجل فان ذلك لا یرد شیئا و هو یطیب نفس المريض» (۳)

باب عیادة المغنی علیه

۱۵۲۲۸۱ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ أَبِي الْمُنْكَدِرِ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَقُولُ مَرَضْتُ مَرَضًا، فَأَتَانِي النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَعُودُنِي وَأَبُو بَكْرٍ وَهُمَا مَا شِيبَانِ، فَوَجَدَانِي أُمَمِي عَلَى، فَتَوَضَّأَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ صَبَّ وَضُوءَهُ عَلَيَّ، فَأَقْبَتُ فَإِذَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ أَصْنَعُ فِي مَالِي كَيْفَ أَقْضِي فِي مَالِي فَلَمْ يُجِبْنِي بِشَيْءٍ عَظَمِي نَزَلَتْ آيَةُ الْمِيرَاثِ. (ار: ۱۹۱)

د حضرت امام بخاری رحمته الله علیه مقصد ددې که په یو مریض باندې د بې هوشې راتلو عادت وی نودده هم عیادت کول پکار دی. ددې سوچ او نکړې شی چه هغه خو بې هوشه دی. دعیادت کولوڅه فائده ده. ځکه چه داشان عیادت کولوسره به د مریض کوروالو ته تسلی اوشی، دعیادت کولو والا دعا او خلوص برکت سره به مریض ته افاقه اوشی. (۴) د حدیث مناسبت باب سرد واضح دې. چه حضرت نبی کریم رحمته الله علیه د حضرت جابر رضی الله عنه عیادت کړې وو او هغه بې هوشه وو. دا حدیث په «کتاب الطهارت» او «کتاب التفسیر» کښې تیر شوي دي. (۵)

(۱) السنن الکبری للنسائی، کتاب العمل الیوم واللیلة، باب موضع مجلس الانسان من المريض عند الدعاء له. ۱۸۷/۶، رقم الحدیث: ۱۸۸۲، و سنن ابی داود، کتاب الجنائز، باب الدعاء المريض عند العیادة: ۳/۱۸۷، رقم الحدیث، ۳۱۰۶)۔

(۲) مذکورہ آداب دپاره فضل الله الصمد فی التوضیح الادب المفرد، باب العیادی، جوف اللیل، ۱/۵۸۶، فتح الباری: ۱۰/۱۵۶، باب قول المريض: قوموا عنی)۔

(۳) سنن ابن ماجه: کتاب الجنائز، باب ماجاء فی عیادة المريض: ۱/۴۶۲، رقم الحدیث: ۱۴۳۸)۔

(۴) فتح الباری: ۱۰/۱۴۱، ارشاد الساری: ۱۲/۳۸۲، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۳)۔

(۵) فتح الباری: ۱۰/۱۴۱، عمدة القاری، ۲۱/۲۱۴)۔

۶- باب فضل من یصرع من الريح

۱۵۳۲۸۱ حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عِمْرَانَ أَبِي بَكْرٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رِبَاحٍ قَالَ قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ أَلَا أُرِيكَ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ قُلْتُ بَلَى. قَالَ هَذِهِ الْمَرْأَةُ السَّوْدَاءُ أُمُّ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ إِنِّي أَصْرَعُ، وَإِنِّي أَتَكْثَفُ فَأَدْعُ اللَّهَ لِي. قَالَ «إِنْ شِئْتَ صَبَرْتَ وَلَكَ الْجَنَّةُ وَإِنْ شِئْتَ دَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُعَافِيكَ». فَقَالَتْ أَصْبِرُ. فَقَالَتْ إِنِّي أَتَكْثَفُ فَأَدْعُ اللَّهَ أَنْ لَا أَتَكْثَفَ، فَدَعَاَهَا.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ أَنَّهُ رَأَى امْرَأَةً طَوِيلَةً سَوْدَاءَ عَلَى سِئْرٍ الْكَعْبِيَّةِ.

روایت باب حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ پہ رومی خُل ذکر کرے دی، (۱) عطاء بن ابی رباح رحمته اللہ علیہ فرمائی کہ حضرت ابن عباس ماتہ اووئیل چہ آیا زہ دی تاتہ جنتی بنسخہ اونہ بنایم؟ ما اووئیل چہ ولہ نہ؟ ہغوی اووئیل چہ داتورہ بنسخہ دحضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ خدمت کنہی حاضرہ شوہ اوعرض ئی اوکر و، چہ پہ ما باندی دمرگی دورہ راخی. اوپہ دی کنہی زما ستر بنکارہ شی، نوددی وجہی زما دپارہ دعا اوکر ئی. حضور مبارک او فرمائیل کہ تہ غوار پی نو صبر اوکرہ ددی بدلہ کنہی بہ تاتہ جنت ملاوشی. اوکہ تاغوار پی نوستا دپارہ بہ دعا اوکرہ چہ اللہ تالہ صحت درکری، دی اووئیل چہ زہ صبر کوم، بیا دی اووئیل چہ زما ستر بنکارہ کیپی، نو حضور مبارک تہ ئی او فرمائیل چہ تاسو دعا او فرمائی چہ ستر می نہ بنکارہ کیپی. نو حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ددی پہ حق کنہی دعا اوکرہ، حضرت امام بخاری رحمته اللہ علیہ پہ ترجمہ الباب کنہی (من یصرع من الريح) الفاظ راوری دی. یعنی ہغہ سر پی چہ پہ ہغہ باندی مرگی راخی. اخروی اعتبار سرہ ددہ داجر او ثواب او دفضل بیان دی، ((من الريح)) کنہی دوہ احتمالہ دی،

① رومی داچہ ددی نہ مراد دادی چہ ((من الريح)) کنہی ((من)) سببہ دہ، یعنی دمرگی ہغہ مرض چہ دانسان پہ بدن کنہی دہوایہ شان محبوس کیدوپہ وجہ پیدا کیپی. چہ ددی پہ وجہ سر پی باندی دورہ راخی، او حواس ئی ختم شی اور اوغوزیری.

② دوئم داچہ دربیج نہ دجن یعنی دپیریانو اثر مراد دی. یعنی دجناتو داثر دوجہی نہ سر پی حواس باختہ شی، اوپہ انسان باندی دبی ہوشی دورہ راشی. (۱) حضرت حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی چہ پہ انسان باندی دجناتو دا حملہ یا دا اثر دتکلیف رسولو دپارہ وی یا دہ تہ بعضی انسانی مخونہ بنہ معلومیپی. ددی دوجہی راخی، (۲) دامعتزلہ یوہ دلہ ددی خبری نہ

(۱) ۵۳۲۸. الحدیث اخرجہ المسلم فی البر والصلة باب ثواب المؤمن فیما یصیبه من مرض..... الخ، ۴/۹۹۴، رقم الحدیث: (۲۵۸۶)۔

(۲) فتح الباری: ۱۰/۱۴۱، وارشاد الساری: (۱۲/۳۸۲)۔

(۳) فتح الباری: ۱۰/۱۴۱، وارشاد الساری: (۱۲/۳۸۲)۔

انکار کوی چه جنات دانسان په بدن کنبې داخلیدې شی،^(۱) لیکن د جمهورو په نیز جنات د انسان په بدن کنبې داخلیدې شی. اوسنن ابی داود کنبې د ام ابان په روایت کنبې د حضور مبارک قول نقل کړې شوی دې ((اخرجه عنده الله فانی رسول الله)) قاضی عبدالجبار رحمته الله علیه فرمائی چه دجنات بدن دهوایه شان وی، ددې دوجې هغوی دانسان په بدن کنبې داخلیدی شی، لکه څنگه چه هواد انسان په بدن کنبې داخلیدیشی اوانسان ساه اخلی،^(۲)

قوله: هذه المرأة السوداء: ددې بنځې نوم سعیره، شقیره اوسکیره راغلی دی.^(۳)

((حدثنا محمد اخبرنا محمد بن عبد الله بن جريح اخبرني عطاء بن راي امزفتلك امرأة طويلة سوداء على ستر الكعبة))

حضرت عطاء بن ابی رباح فرمائی چه هغوی ام زفر د کعبې پردې سره اوکتله او هغه لوړه توره بنځه وه، ددې نه معلومه شوه چه ام زفر هغه بنځه وه چه دهغې ذکر په پورتنی روایت کنبې راغلي دي، چه دهغې دپاره حضور نبی اکرم صلی الله علیه و آله وسلم دعا کړې وه، لیکن د علامه ذهبی اود علامه ابن اثیر کلام نه معلومیږي چه ام زفر بله بنځه وه،^(۴) علامه ابن عبدالبر رحمته الله علیه په الاستیعاب کنبې یوروايت نقل کړې دي چه دهغې نه معلومیږي چه په کومه بنځه باندي دمرگی دوره راتله نو هغه ام زفروه، نو په دې کنبې دي چه «کان النبی صلی الله علیه و آله وسلم یقی بالمجانین فیضرب صدر احدهم فیبراقی بمجنونة یقال لها امزفر فضرب صدرها فلم تبرء ولم تخرج شیطانها فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم هو معها فی الدنيا ولها فی الاخرة عین»^(۵)

قوله: علی ستر الكعبة: ((ای جالسة علی ستر الكعبة او معتمدة علیه.....)) په دې کنبې

((علی)) متعلق محذوف «جالسة» هم کیدیشی او فعل سره هم دامتعلق کیدې شی،^(۶) د حدیث نه مستنبط څو خبرې: ددې حدیث نه څو خبرې مستنبط کیږي،

① چه په کوم یو سړی باندي دمرگی دوره راځی یا پری دجناتو حمله کیږي، نو دده دپاره اخروی اجر او فضل دي،

② د دنیا په مصیبتونو باندي ضبر کول دمومن دپاره جنت ثابته وی، یعنی دي به دجنت وارث وی،

^(۱) ارشاد الساری: ۱۲/۳۸۲، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۴ _

^(۲) مسند الامام احمد بن حنبل رحمه الله تعالى علیه، ۴/۱۷۲ _

^(۳) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۴، تعلیقات لامع الدراری: ۹/۴۴۷ _

^(۴) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۴ _

^(۵) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۵، ارشاد الساری: ۱۲/۳۸۴ _

^(۶) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۵، الاستیعاب من الاصابة: ۴/۴۵۳ _

^(۷) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۵ _

⑤ درخست په مقابله کښې عزیمت باندي عمل کول زیات بهتروى، لیکن دا دهغه سرې دپاره وى چه هغه په خپل خان کښې د شدت او عزیمت باندي دعمل کولو قوت وینی،
 ⑥ که څوک مریض دې او علاج پریږدی، حدیث نه ددې جواز هم معلومیږی،
 ⑦ د دعا ذریعه او د الله ﷻ طرفته درجوع کیدو په ذریعه علاج زیات نافع اود سکون باعث وى، نو حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله علیه دلاندینو خبرواستنباط کوی اولیکى چه:

«ولی الحدیث فضل من یصرح وان الصبر على هلايا الدنيا یورث الجنة وان الاخذ بالشدة الفضل من الاخذ بالرخصة لمن علم من نفسه الطاقة ولم یضعف عن التوامر الشدة وفيه دلیل على جواز ترك التداوى وفيه ان العلاج الامراض كلها بالدعاء والاتجاه الى الله تعالى انجع وانفع من العلاج بالعقاقير وان تاثير وانفعال البدن عنه اعظم من تاثير الادوية الهدیة ولكن انما ینجم بامرین احدهما من جهة العلیل وهو صدق القصد والاخر من جهة المداوى وهو قوة توجهة وقوة قلبه بالتقوى والتوکل» (١)

٧ = باب فضل من ذهب بصره

[٥٣٢٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ الْأَثَرِ عَنْ عُمَرَ وَمَوْلَى الْمُطَّلِبِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «إِنَّ اللَّهَ قَالَ إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدِي بِحَبِيبَتِيهِ فَصَبْرَ عَوْضَتُهُ مِنْهُمَا الْجَنَّةُ». يُرِيدُ عَيْنِيهِ. تَابِعَهُ أَشْعَثُ بْنُ جَابِرٍ وَأَبُو ظَلَّالٍ عَنْ أَنَسِ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

حضرت امام بخاری په دې باب کښې دهغه سرې فضیلت بیانې وى چه هغه نابینا شوی وى نو دهغه اخروی فضیلت دادې، حدیث باب دلته کښې حضرت امام بخاری په رومبی ځل بیانې وى، اوددې سند سره دا حدیث صرف حضرت امام بخاری رحمته الله علیه ذکر کړې دې، اصحاب صحاح سته کښې بل چا دا حدیث نه دې نقل کړې، (٢) حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم فرمائی چه د الله ﷻ ارشاد دې چه کله څه خپل بنده گانولره دده دوو محبوب څیزونو یعنی سترگو په وجه په آزمینت کښې مبتلا کوم او هغه په دې باندي صبر کوی نو څه ددې په بدله کښې به ده ته جنت ورکوم،

قوله: یرید عینیه: داد حضرت انس بن مالک رضی الله عنه د طرفنه تفسیر دې چه په حدیث کښې «حبیبیتیه» نه سترگې مراد دى، «حبیبیه محبوبه» معنی کښې دې، (٣) اود انسان په جسمانی اعضا کښې کوم یو څیز دانسان دسترگو نه زیات محبوب کیدیشی، په دې روایت کښې دى چه دبینائی تلو نه پس سرې صبر او کړی، اود ترمذی په روایت کښې

(١) فتح الباری: ١٠/١٤٣ -

(٢) الحدیث بهذه الاسناد من افراده، عمدة القاری، ٢١/٢١٥ -

(٣) عمدة القاری: ٢١/٢١٥ -

دی چه «صبر و احتساب»^(۱) یعنی صبر او کبری او دالله دطرفنه په دې باندې دا جرو ثواب وعده ده، ددې استحضار اوساتی، علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی چه «والظاهر ان المراد بالصبر ان لا یشتکی ولا یقلق ولا یظهر مدم الرضا به»^(۲)

قوله: تَابَعَهُ اشْعَثُ بْنُ جَابِرٍ وَأَبُو ظِلَالٍ عَنِ أَنَسِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ: يَعْنِي دَعَمْرُوبَ بْنَ الْمُطَلِّبِ مَتَابَعَتِ اشْعَثِ وَأَبُو ظِلَالٍ دَوَارُو كَرِيحِ دِي، دَاشَعَثُ مَتَابَعِ دَ حَضْرَتِ اِمَامِ اَحْمَدِ بْنِ حَنْبَلٍ رحمته الله عليه مَوْصُولًا نَقَلَ كَرِيحِ دِي، دَدَه الْفَاظُ دِي چَه «قَالَ رِيكَمُ مِنْ اَذْهَبَتْ كَرِيحَتَهُ ثُمَّ صَبِرَ وَاحْتَسَبَ كَانْ ثَوَابَهُ الْجَنَّةِ»^(۳)

او دابو ظلال متابعت امام ترمذی رحمته الله عليه په دې الفاظوسره موصولاً نقل کړې دې، «ان الله يقول: اذا اخذت كريحتي عبي في الدنيا لم يكن له جزاء عندى الا الجنة»^(۴) د اشعث بن جابر او د ابو ظلال په صحيح بخاری کښي صرف دابو حائبي کښي متابعت ذکر دې،^(۵) اشعث بن جابر رضی الله عنه: دا دلته کښي نيکه طرفته منسوب دې، دده دپلار نوم عبدالله دې، اشعث بن عبدالله بن جابر حدائبي (وحدان من الازد) دوی پوند وو،^(۶) امام نسائي رحمته الله عليه دده په باره کښي فرمائی چه «ثقة»^(۷) يحيى بن معين فرمائی چه «ثقة، بصير»^(۸) حضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه فرمائی چه «لا باس به»^(۹) البته علامه عقيلي رحمته الله عليه ددوی په باره کښي فرمائی چه «وفي حديثه وهم»^(۱۰) ليکن علامه ذهبي رحمته الله عليه دعلامه عقيلي ترديد کړې دې، او فرمائی چه «وقول العقيلي وفي حديثه وهم ليس بمسلم اليه وانا اتعجب كيف لم يخرج له البخاري ومسلم»^(۱۱) دوی په ۱۴۰ او ۱۳۰ هجري په مينخ کښي وفات شوی دی،^(۱۲) حضرت امام بخاری رحمته الله عليه ددوی صرف دابو روايت اخستې دې، او امام مسلم نه علاوه باقي محدثينو د

^(۱) عمدة القارى: ۲۱/۲۱۵، ارشاد السارى: ۱۲/۳۸۴، فتح البارى: ۱۰/۱۴۳-.

^(۲) عمدة القارى: ۲۱/۲۱۶-.

^(۳) مسند الامام احمد بن حنبل: ۳/۲۸۳-.

^(۴) سنن الترمذى، كتاب الزهد، باب ماجاء فى ذهاب البصر: ۴/۶۰۲، رقم الحديث ۲۴۰۰-.

^(۵) فتح البارى: ۱۰/۱۴۴، عمدة القارى: ۲۱/۲۱۶-.

^(۶) تهذيب الكمال: ۳/۲۷۲، رقم الترجمة: ۵۲۷، عمدة القارى: ۲۱/۲۱۶-.

^(۷) تهذيب الكمال: ۳/۲۷۲-.

^(۸) الجرح والتعديل: ۱/الترجمة: ۲۷۳-.

^(۹) الجرح والتعديل: ۱/الترجمة: ۲۷۳، وتعليقات تهذيب الكمال: ۳/۲۷۲-.

^(۱۰) تعليقات تهذيب الكمال: ۳/۲۷۲، والضعفاء الكبير للعقيلي: ۱/۲۹-.

^(۱۱) ميزان الاعتدال، ۱/۲۶۶-.

^(۱۲) تاريخ الصغير للبخارى (۱۵۱)-.

دوی نه روایتونه اختسی دی او نقل کړی ئې دی، (۱)
 ابو ظلال هلال بن ابی هلال : دده هم په صحیح بخاری کښې صرف دایو متابعت دې،
 دصحیح بخاری په نسخو کښې ابو ظلال هلال بن هلال لیکلې شوې دې، لیکن صحیح بن
 ابی هلال دې، (۲) دده دپلار کنیت ابو هلال دې، دوالدپه نوم کښې، سوید، میمون، یزید، او
 زید مختلف اقوال دی، (۳) دوی هم نابینا وو، اودتولو محدثینو په نیزضعیف دې، (۴) البته
 حضرت امام بخاری رحمته الله دوی ته، مقارب الحدیث، وئیلی دې، (۵)

۸- باب عیادة النساء الرجال

وَعَادَتْ أُمَّ الدَّرْدَاءِ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْمَسْجِدِ مِنَ الْأَنْصَارِ.
 [۵۳۳۰] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ لَنَا
 قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَدِينَةَ وَعِكَ أَبُو بَكْرٍ وَبِلَالٌ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - نَأَتْ
 فَدَخَلْتُ عَلَيْهِمَا قُلْتُ يَا أَبَتِ كَيْفَ تَجِدُكَ وَيَا بِلَالُ كَيْفَ تَجِدُكَ قَالَتْ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ إِذَا
 أَخَذَتْهُ الْحُمَى يَقُولُ كُلُّ امْرِئٍ مُصَبَّحٌ فِي أَهْلِهِ وَالْمَوْتُ أَدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ وَكَانَ بِلَالٌ
 إِذَا أَقْلَعَتْ عَنْهُ يَقُولُ :

أَلَا كَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَيْتَنَ لَيْلَةٌ
 وَهَلْ أُرِدُنَّ يَوْمًا مِيَاةَ حِجْنَةٍ
 بَوَادٍ وَحَوْلَى إِذْخِرَ وَ جَلِيلٌ
 وَهَلْ تَبْدُونُنِي لِي شَامَةً وَطَفِيلٌ
 قَالَتْ عَائِشَةُ فَحَمَّتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَخْبَرَتْهُ فَقَالَ «اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا
 الْمَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ، اللَّهُمَّ وَصَحِّحْهَا، وَبَارِكْ لَنَا فِي مَدْيَنَهَا وَصَاعِيهَا، وَأَنْقُلْ حُمَاهَا
 فَأَجْعَلْهَا بِالْحِجْفَةِ». [ر: ۱۱۷۹]

ښځه دسړي عیادت کولی شی: دحضرت امام بخاری رحمته الله مقصد دادې چه ښځې دا جنبي سړو
 عیادت کولی شی. لیکن ددې دپاره شرط دادې چه څه دفتني او فساد اندیښنه نه وی، (۱)
 په حدیث باب کښې حضرت عائشه رضی الله عنها دخپل پلار حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه اود حضرت
 بلال رضی الله عنه دعیادت ذکر کړې دې، اگرچه بعضې روایتونو کښې دی چه دادنزول حجاب نه
 مخکښې واقعې ده. بیا هم فتنې نه دمامون کیدوپه صورت کښې دنزول حجاب نه روستو

(۱) تهذیب الکمال: ۳/۲۷۲، وسیر اعلام النبلاء: ۶/۲۷۴-

(۲) فتح الباری: ۱۰/۱۴۴-

(۳) تهذیب الکمال: ۳/۳۵۰، رقم الحدیث: ۶۶۳۲-

(۴) اوگورنی تهذیب الکمال: ۱۱/۸۴، الضعفاء والمتروکون، الترجمة: ۶۰۶، ۶۶۰، وتهذیب الکمال:

۳۰/۳۵۱، فتح الباری: ۱۰/۱۴۴، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۶-

(۵) اوگورنی تهذیب الکمال: ۳۰/۳۵۱، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۶، فتح الباری: ۱۰/۱۴۴-

(۶) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۶، فتح الباری: ۱۰/۱۴۵-

هم ددی واقعی نه استدلال کولی شی،^(۱)

د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه چه به کله تېې او نیولو نویابه تېې دا اشعار وئیل:

كل امری مصبح فی اهله والموث اهل من شراك نعله

هر سرې په خپل کور کښې سبا کوی، او مرگ ده ته د پیزار د تسمونه هم زیات نزدې دې،

علامه قسطلانی رحمته الله علیه د «مصباح فی اهله» ترجمه کړې ده چه ده ته دده اهل و عیال کښې «انعم

صباحاً» (صبح بخیر وئیلې شی،^(۲)) «شراک» تسمې ته وئیلې شی،

قوله: وکان بلال اذا اقلعت عنه: «اقلعت» دمجهول صیغه ده، په معنی د «ايلت»

یعنی کله چه تبه ختمه شوه نو هغوی دا شعار او وئیل چه:

الیت شعری هل ایتن لیلة هواد و حول اذخر و حلیل

و هل اردن یوما میاة مجنة و هل ییدون لی شامة و طفیل

ترجمه: کاش چه مایه وادی مکه کښې شپه تیره کړې وې، په دې حال کښې چه ځماگیر چاپیره

د، اذخر، او، جلیل، و ابنه وی، آیاخه به هم کله دمجنه د او بو او چشمولره ورشم، او آیا

شامه او طفیل نومې چینې به ځما مخامخ ظاهرې شی،

قوله: اذخر: (یکس، الهمة وسکون الذال و کسر الخاء) دایو خوشبودار و ابنه دی، جلیل هم د وښونوم

دې،^(۳) «مجنة» دمیم کسره، دجیم فتحه او دنون تشدید سره، دمکې مکرمې نه یو څومیله

لرې دیو ځانې نوم دې،^(۴)

قوله: شامة: (دمیم تخفیف سره)..... «طفیل» (د طاء فتحې سره) دمکې مکرمې ته نيزدې د

دوویا د چینو نومونه دی،^(۵) په دې شعرونو کښې حضرت بلال رضی الله عنه دمکې مکرمې او دهغه

ځانې دمقاماتو او چینو دکتلو خواهش کړې دې، دهجرت کولونه پس حضرات صحابه کرام

رضی الله عنهم ته خپل وطن او خپل علاقه یادیده چه کوم ځانې کښې ددوی وړو کوالې تیر شوې

دې، او چه کوم ځانې سره ددوی دکلونو یادونه وابسته وو، ددې وجې حضرت نبی کریم

صلی الله علیه و آله دعا او فرمائیله چه «اللهم حبب الینا المدينة کحبنا مکه او اشد» ای الله دمکې نه زیاته مدینه

هم زمونږ دپاره محبوبه جوړه کړې،^(۶)

(۱) ارشاد الساری: ۱۲/۳۸۶، فتح الباری: ۱۰/۱۴۵، ۱۴۶

(۲) ارشاد الساری: ۱۲/۳۸۵

(۳) ارشاد الساری: ۱۲/۳۸۶، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۷

(۴) ارشاد الساری: ۱۲/۳۸۶، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۷

(۵) ارشاد الساری: ۱۲/۳۸۶، فتح الباری: ۲۰/۱۴۶

(۶) ارشاد الساری: ۱۲/۳۸۶، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۷

قوله: الجحفة: (دجيم ضمه اودحاء به سكون سره، داهل شام ميقات دي، (١) دا حديث مخكبي تيرشوي دي (٢))

قوله: وعادت ام الدرداء رجلاً من اهل المسجد من الانصار: علامه كرمانى رحمته الله فرماني چه دحضرت ابوالدرداء رضي الله عنه دوه بياني وي، او هريوته به نبي ام الدرداء ونييل، دمشري نوم خيره ووا هغه صحاييه وه، اودكشري نو هجمة وو، هغه تابعيه وه، (٣) دلته كني كشره ام الدرداء مرادده، حضرت هجميه مراد ده خكه چه دا اثر حضرت امام بخاري رحمته الله په ((الادب المفرد)) كني دحارث بن عبيد په طريق موصولاً نقل كړي دي، (٤) حارث بن عبيد كم عمر تابعي وو، هغوي دام الدرداء كبري په زمانه كني نه وو، (٥) خكه چه هغه دحضرت عثمان رضي الله عنه په زمانه كني دحضرت ابوالدرداء نه مخكبي وفات شوي وه. اودام الدرداء صغري وفات د عبد الملك بن مروان په زمانه كني ٨١ هجري كني وو. دكبري وفات تقريباً پنخوس كاله پس شوي دي، (٦)

په دي اثر كني دمسجدنه مسجد نبوي مراددي، يعنى حضرت ام الدرداء دمسجد نبوي والو يعنى ديوانصاري عيادت او كړو، معلومه شوه چه بنخه دسري عيادت كولي شي،

٩- باب عيادة الصبيان

[٥٣٣١] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَاصِمٌ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عُمَانَ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ ابْنَةَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أُرْسِلَتْ إِلَيْهِ وَهُوَ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَسَعْدٌ وَأَبِي نُحَيْبٍ أَنَّ ابْنَتِي قَدْ حَضَرَتْ فَأَشْهَدْنَا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا السَّلَامَ وَيَقُولُ «إِنَّ لِلَّهِ مَا أَخَذَ وَمَا أَعْطَى وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ مُسَمًّى فَلْتَحْتَسِبْ وَلْتَصْبِرْ». فَأَرْسَلْتُ تَقِيماً عَلَيْهِ، فَقَامَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقُمْنَا، فَرَفَعَ الصَّيِّ فِي حَجْرِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَنَفْسُهُ تَقَعُّهُ فَقَاضَتْ عَيْنَا النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ لَهُ سَعْدٌ مَا هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «هَذِهِ رَحْمَةٌ وَضَعَهَا اللَّهُ فِي قُلُوبِ مَنْ شَاءَ مِنْ عِبَادِهِ، وَلَا يَرَحِمُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ إِلَّا الرَّحْمَاءَ». [ر: ١٢٢٤]

(١) ارشاد الساري: ١٢/٣٨٦، عمدة القاري: ٢١/٢١٧-.

(٢) فتح الباري: ١٠/١٤٦، عمدة القاري: ٢١/٢١٧-.

(٣) شرح البخاري للكرمانى: ٢٠/١٨٤، فتح الباري: ١٠/١٤٥، عمدة القاري: ٢١/٢١٦-.

(٤) فتح الباري: ١٠/١٤٥، عمدة القاري: ٢١/٢١٧، الادب المفرد مع شرح فضل الله الصمد، باب عيادة النساء الرجل المريض: ١/٦٢٧، رقم الحديث: ٥٣٠-.

(٥) فتح الباري: ١٠/١٤٥، عمدة القاري: ٢١/٢١٧-.

(٦) فتح الباري: ١٠/١٤٥، عمدة القاري: ٢١/٢١٦-.

«عیادت» مصدر دې او مضاف الی المفعول دې (۱) یعنی په دې باب کښې د بچو عیادت حضرت امام بخاری رحمته الله علیه بیان فرمائیلی دې، چه دهغوی عیادت کول هم جائز دی. او په سنت کښې د دې اصل موجود دې، په روایت کښې دی چه د حضور مبارک یوې لور د حضور مبارک په خدمت کښې خبر او لیرلو چه زما لور یعنی ستاسو لمسې قریب المرگ ده، د دې وجې تاسو مونږ کره راشئ حضرت نبی اکرم صلی الله علیه و آله وسلم سلام اولیرلو او ووی فرمائیل چه «ان الله ما اخذ وما اعطی وکل شی عندا مسی فلتحتسب و لتصبر» یعنی دالله خوښه ده چه څه اخلی نو هغه واخلی او چه څه ورکوی نو هغه ورکړی، دهرخیز دپاره دالله تعالی په نیز یو د نیته مقرر ده، د دې وجې د ثواب امید ساتل پکار دی، چه هغه دې صبر او کړی، هغې دالله واسطه ورکړه او دوباره ئې خبر ورکړو، نو حضرت محمد صلی الله علیه و آله وسلم اودریدو او هغوی کره ئې تشریف یوړولو، هغه بچې ئې خپله غیږه مبارکه کښې اوچته کړه، دهغه ساه ختله، د حضرت نبی اکرم صلی الله علیه و آله وسلم د دواړو سترگو مبارکونه اوښکې روانې شوې. حضرت سعد رضی الله عنه عرض اوکړو چه یارسول الله داڅه دی؟ حضرت نبی اکرم صلی الله علیه و آله وسلم چه دارحمت دې، الله جباراً چه دکوم بنده په زړه کښې او غواړی نو وائی چوی، او الله په خپل مهربان بندگانو باندې مهربان او رحم کونکې دې، داد حضرت نبی کریم دلور حضرت زینب رضی الله عنها واقعه ده، د دې روایت په شروع کښې دی چه «ان ابنتی قد حضرت» یعنی ماشومه مرگ ته نیز دې ده. اود دې نه پس دی چه «فرغم الصبی» چه د دې نه معلومه شوه چه هغه ماشومه نه ده بلکه ماشوم وو، علامه ابن بطال رحمته الله علیه فرمائی چه په دې کښې راوی د ضبط نه کارنه دې اخستی. نو هغه فرمائی چه:

«هذا الحديث لم يضبطه الراوي فمرة قال قالت ابنتي قد احتضرت ومرة قال فرغم الصبي ونفسه تقعق فاجبر مرة عن صبي ومرة عن صبية» (۲) «(حج)» دحاء په فتحې سره او کسرې سره او د جیم په سکون سره غیرې ته وائی، «(نفسه)» دفاء سکون سره دده جمع نفوس راخی، «تقعق ای تضطرب ویسب لها صوت» یعنی هغه دا اضطراب او پریشانی په حالت کښې وه، او د دې وجې نه دهغې آواز په دې کیفیت راتللو. (۳)

قوله: فقال له سعد ما هذا؟ د حضور مبارک دسترگونه په اوښکو وتلو باندې حضرت سعد رضی الله عنه له تعجب ورغلو او هغوی او فرمائیل چه یارسول الله داڅه دی؟ شاید چه هغه د صبر خلاف گنډل. نو حضور مبارک ورته او فرمائیل چه دا په زړه کښې موجود شفقت او رحمت دې، دا د بې ادبې یاد جزع فزع د قبیل نه نه دې. (۴)

(۱) فتح الباری: ۱۰/۱۴۵، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۶-

(۲) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۷-

(۳) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، وارشاد الساری: ۱۲/۲۸۷-

(۴) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، وارشاد الساری: ۱۲/۲۸۷-

مذکورہ حدیث پہ کتاب الجنائز کنبی د باب «قول النبی صلی اللہ علیہ وسلم یعذب المیت بہکام املہ علیہ» دلاندي تیر شوی دي، (۱)

۱۰- باب عیادة الاعراب

[۵۳۳۲] حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - دَخَلَ عَلَى أَعْرَابِيٍّ يَعُودُهُ - قَالَ - وَكَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا دَخَلَ عَلَى مَرِيضٍ يَعُودُهُ فَقَالَ لَهُ «لَا بَأْسَ ظُهُورًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ». قَالَ قُلْتُ ظُهُورٌ، كَلَّابٌ هِيَ مُمِي تَفُورٌ - أَوْ تُثُورٌ - عَلَى شَيْخٍ كَبِيرٍ، تُزِيرُهُ الْقُبُورَ. فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «فَنَعَمْ إِذَا». [ر: ۲۴۲۰]

حضرت ابن عباس فرمائی چہ حضور مبارک یو اعرابی (بانہیچی) لره دعیادت دپاره تشریف یورولو، حضور مبارک چہ بہ کله ہم دیومریض دعیادت دپاره تشریف اورولونو فرمائیل بہ ئی چہ «لا پاس بالظهور ان شاء اللہ» ہیخ حرج نشته دی دمرض بہ گناہونو لره باکل پاک کری، دی اعرابی تہ چہ کله حضور مبارک دا جملہ اووئیلہ نوہغہ ورتہ اووئیل چہ تاسو وائی چہ داپاکولو والا دی، بالکل نہ بلکہ داتبہ خوہ یو بودا باندي حملہ آورہ شوی دہ چہ دی بہ قبر تہ بوخی، حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چہ تہ وائی نوہم داسی دی وی،

قوله: لا پاس بالظهور: یعنی ہیخ حرج نشته دی، بیماری دمسلمانانو کفارہ جویری، «ظہور» دمبالغہ صیغہ دہ، اومتعدی دہ، پہ معنی د«مطہر» پاکولو والا «ظہور» دی مبتداء محذوف دی، «ای هو ظہور» (ان شاء اللہ) ئی اووئیل او اشارہ ئی اوکرہ چہ دا جملہ دعائیہ دہ خبر نہ دی، (۲)

قوله: تفورا او ثور: راوی تہ شک دی چہ، تفور، ئی اووئیل یا، ثور، ئی اووئیل، د دواہو معنی رالرزیدل او حملہ کول دہ، «تزییر» داباب افعال نہ دی «الار» خوک پہ زیارت باندي مجبورول،

قوله: فنعم اذا: «ای اذا ابیت فنعم اذا» یعنی کله چہ زموتہ دخبری نہ انکار کوی نوبیہم داسی دی وی، لکہ خنگہ چہ ستاگمان دی، یاہمداسی بہ وی لکہ خنگہ چہ تہ گمان کوی، دا جملہ بددعا ہم کیدیشی اودا ہم کیدیشی چہ تاسو پیشن گوئی کوئی اودہ تہ ئی خبر ورکرو چہ ہمداسی بہ وی، (۳)

(۱) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، وارشاد الساری: ۱۲/۳۸۷، وفتح الباری: ۱۰/۱۴۶۔

(۲) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، فتح الباری: ۱۰/۱۴۷، وارشاد الساری: ۱۲/۳۸۷۔

(۳) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، فتح الباری: ۱۰/۱۴۷، وارشاد الساری: ۱۲/۳۸۸۔

(۴) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، فتح الباری: ۱۰/۱۴۷، وارشاد الساری: ۱۲/۳۸۸۔

دطبرانی په روایت کښې دی چه سبا له هم هغه اعرابی وفات شوې وو. (۱)
دحدیث نه مستنبط شو ادا ب : علامه مهلب رحمته ددی حدیث نه خو ادا ب او فوائد مستنبط
کوی او فرمائی چه:

«فائدة هذا الحديث انه لا تقص على الامام في عيادة المريض من رعيتته ولو كان اعرابياً جافياً ولا على العالم في
عيادة الجاهل ليعلمه ويذكرها بها ينفعه ريامرة بالصبر لئلا يتسخط قدر الله فيسخط عليه ويسلبه عن اله بل
يفعله بسقمه ال غير ذلك من جبر خاطره وخاطر اهله وفيه انه ينهى للمريض ان يتلقى الموعظة بالقبول
ويحسن جواب من يذكره بذلك» (۲) یعنی دحدیث نه یود خبره دامعلومه شوه چه حاکم خپل
رعایا کښې دشول کلی وال عیادت هم کولی شی، داشان عالم دجاهل عیادت کولی شی، چه
مريض ته نصیحت او کړی، دصبر تلقین ورته او کړی، دحدیث نه داهم مستنبط دی چه مريض ته
دنصیحت خبره کول پکار دی، اونصیحت کولو والا له ښه او مناسب جواب ورکول پکار دی،

۱۱- باب عیادة المشرك

[۵۳۳۳] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
- أَنَّ غُلَامًا يَهُودِيًّا كَانَ يَخْدُمُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَمَرِضَ. فَأَتَاهُ النَّبِيُّ - صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَعُودُهُ فَقَالَ «أَسْلِمَ». فَأَسْلَمَ. [ر: ۱۲۹۰]
وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيْبِ عَنْ أَبِيهِ لَبَّا حُضَيْرَ أَبُو طَالِبٍ جَاءَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ. [ر: ۱۲۹۴]

دکافر دعیادت مسئله : علامه ابن بطال رحمته فرمائی که دیو کافر او مشرک باره کښې امیدوی
چه هغه به اسلام قبول کړی نو دده عیادت مشروع دي، لیکن که دده داسلام قبلیدوامیدنه
وی نوییاعیادت جائزه دي، (۳) لیکن جمهور فرمائی چه دقبولیت اسلام نه علاوه
نور مصلحتونه او مقاصدهم پیش نظر ساتلودو چې نه دکافر او مشرک عیادت کیدیشی، (۴)
په حدیث کښې دی چه یو یهودی هلك به دحضور نبی اکرم په خدمت کښې هر وخت وو، چه
کله هغه بیمار شونو حضور مبارک صلی الله علیه و آله دهغه عیادت دپاره تشریف یورولو، او هغه ته ئې
داسلام دعوت ورکړو، او هغه مسلمان شو ددی هلك نوم عبد القدوس خودلې شوې دي، (۵)

(۱) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، فتح الباری: ۱۰/۱۴۶۔

(۲) عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، فتح الباری: ۱۰/۱۴۶۔

(۳) فتح الباری: ۱۰/۱۴۸، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸۔

(۴) فتح الباری: ۱۰/۱۴۸، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، دحضرات حنفیه په نیزذمی که نصرانی یا یهودی وی
یو دده عیادت بالاتفاق درست دي لیکن که مجوسی وی نو په دې کښې دجواز اوعدم جواز دواړه
تولونه دي، خود جواز قول راجح دي،۔

(۵) فتح الباری: ۱۰/۱۴۸۔

حدیث باب په کتاب الجنائز کنبی د «باب اذا اسلم الصبی لمات» دلاندي تیر شوي دي، د حضرت سفید بن المسیب تعلیق حضرت امام بخاری رحمته الله په کتاب التفسیر کنبی د سورة القصص په تفسیر کنبی موصولاً نقل کړې دي، او هم هلته کنبی په دي باندې کلام تیر شوي دي،

۱۲- باب اذا عاد مريضاً فحضرت الصلاة فصلی بهم جماعة

۱۵۲۳۴۱ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - دَخَلَ عَلَيْهِ نَاسٌ يَعُودُونَهُ فِي مَرَضِهِ فَصَلَّى بِرِمٍ جَالِسًا فَيَجْعَلُوا يُصَلُّونَ قِيَامًا، فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ اجْلِسُوا، فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ «إِنَّ الْإِمَامَ لَيُؤْتَمُّ بِهِ، فَإِذَا رَكِعَ فَأَرْكَعُوا وَإِذَا رَفَعَ فَأَرْفَعُوا، وَإِنْ صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا». قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ قَالَ الْحَمِيدِيُّ هَذَا الْحَدِيثُ مَنْسُوخٌ لِأَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - آخِرَ مَا صَلَّى قَاعِدًا وَالنَّاسُ خَلْفَهُ قِيَامًا. (ر: ۱۶۵۶)

که دمريض عیادت لره ورشی اودمونخ وخت شی، اومریض عیادت کونکی ته دجمي مونخ ورکوي نوحدیث. کنبی ددي اصل موجوددي، حضرات صحابه کرام رضی الله عنهم دنبی کریم صلی الله علیه و آله عیادت دپاره لارل اونبی کریم صلی الله علیه و آله ورله مونخ ورکړو، حدیث باب کتاب الصلوة کنبی تیرشوي دي، او هلته کنبی ددي مسئلي تفصیل راغلي دي چه دجمهور علماوپه نیزکه امام مخکنی اودریدواومونخ ني شروع کړو اودمونخ په دوران کنبی ده ته څه مرض لاحق شی او هغه کینی نومقتديان به نه کینی بلکه ولاړ به وی اوپه ولاړه به مونخ کوي، اودامام اقتداء به په ولاړه کوي، حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه په ولاړه باندې مونخ شروع کړې وو، اوحضرت نبی اکرم صلی الله علیه و آله تشریف راوړو اوامام جوړشو. لیکن چونکه مونخ شروع شوي وو، ددي وجي حضرت نبی اکرم صلی الله علیه و آله دامام جوړیدونه پس حضرات صحابه کرام ولاړوو اوپه ولاړه ني اقتداء اوکړه،

باب وضع اليد على المريض

۱۵۲۳۵۱ حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا الْجَعْفَرُ بْنُ عَائِشَةَ بِنْتِ سَعْدٍ أَنَّ أَبَاهَا قَالَ تَكَلَّمْتُ بِمَكَّةَ شَكْوًا شَدِيدًا، فَجَاءَنِي النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَعُودُنِي، فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهُ إِنِّي أَتْرُكُ مَا لَوْ إِنِّي لَمْ أَتْرُكْ إِلَّا ابْنَةً وَاحِدَةً، فَأَوْصِي بِثُلْثِي مَالِي وَأَتْرُكُ الثُّلْثَ فَقَالَ «لَا». قُلْتُ فَأَوْصِي بِالنِّصْفِ وَأَتْرُكُ النِّصْفَ قَالَ «لَا». قُلْتُ فَأَوْصِي بِالثُّلْثِ وَأَتْرُكُ هَذَا الثُّلْثَيْنِ قَالَ «الثُّلْثُ وَالثُّلْثُ كَثِيرٌ». ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى جَبْهَتِي، ثُمَّ مَسَحَ يَدَهُ عَلَى وَجْهِ وَبَطْنِي ثُمَّ

(فتح الباری: ۱۰/۱۴۸، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۸، ارشاد الساری: ۱۲/۳۸۸) -

(فتح الباری: ۱۰/۱۴۸، عمدة القاری: ۲۱/۲۱۹) -

قَالَ «اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا وَأَثِمَّ لَهُ هِجْرَتُهُ». فَمَا زِلْتُ أُجِدُّ بَرْدَهُ عَلَى كَبِدِي فِيمَا يُخَالُ إِلَيَّ حَتَّى السَّاعَةِ. ار: ١٥٦

١٥٣٣٦١ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُوعَكُ فَمَسَّتُهُ يَدِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تُوعَكُ وَعَكَاشِدِيدًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَجَلٌ إِلَيَّ أُوَعَكُ كَمَا يُوعَكُ رَجُلَانِ مِنْكُمْ». فَقُلْتُ ذَلِكَ أَنْ لَكَ أَجْرَيْنِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَجَلٌ». ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَدَى مَرَضٍ فَمَا سِوَاهُ إِلَّا حَظَّ اللَّهُ لَهُ سَيِّئَاتِهِ كَمَا تَحْمُطُ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا». ار: ١٥٣٢٣

په مریض باندې لاس اښودلو طریقہ : دعیادت کولو په وخت کښې په مریض باندې لاس اوخودلې شی، دې سره دمریض تسلی هم کيږي اودعیادت کونکي په برکت سره دده په مرض کښې آفاقه هم کیدي شی، اوکه عیادت کولو والا دطب نه واقف وی نو دمرض تشخیص هم کولې شی، (١) په باب کښې ذکر شوی دواړه حدیثونو کښې ددې ذکر دې رومبی حدیث کښې دی چه «ثم وضع يده على جبهته ثم مسح يده على وجهي وبطني» اودوئم روایت کښې دی چه «فمسته ييد...»

د حضرت عائشه رضي الله عنها نه يو حدیث د ابويعلى په سند حسن سره نقل کړې شوي دي، په هغې کښې دی چه «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا عاد مريضاً يضع يده على البكان الذي يالم ثم يقول بسم الله» (٢) داشان ترمذی رحمته الله د حضرت ابو امامه رضي الله عنه نه مرفوعاً حدیث نقل کړې دي چه «تمام عيادة المريض ان يضع احدكم يده على جبهته فيسأله كيف هو» (٣) دابن سنی په روایت کښې دی چه حضرت ابو امامه رضي الله عنه مرفوع روایت نقل دي «تمام عيادة المريض ان يضع احدكم يده على جبهته فيقول كيف اصبحت او كيف امسيت» (٤)

قوله: فما زلتُ اجدُ برده على كبدِي فيما يخالُ اليّ حتى الساعة: حضرت سعد فرمائی چه د حضور نبی اکرم د لاس ښخوالي څه په ځيگر کښې محسوسوم، (دا د حضور مبارک معجزه وه)

(١) عمدة القاری: ٢١٩/٢١-

(٢) فتح الباری: ١٠/١٤٩. وقال الامام احمد بن حنبل رحمه الله عليه في مسنده، عن عائشة رضي الله عنها ان النبي صلى الله عليه وسلم كان اذا عاد مريضاً مسحه بيده وقال اذهب الباس رب الناس واشف انت الشافي لاشفاء الآشفاء ك شفاء لا يغادر سقماً... مسند الامام احمد بن حنبل رحمه الله عليه. ٤٥. ١٢٦/٤-

(٣) سنن الترمذی. كتاب الاستيدان، باب ماجاء في المصافحة: ٥٨٦: رقم الحديث: (٢٨٣١)-

(٤) فتح الباری: ١٥٠/١٠-

۱۴- باب ما يقال للمريض وما يجيب

۱۵۳۳۷۱ حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي مَرَضِهِ فَبَسْتُهُ وَهُوَ يَوْعَكَ وَعَكًا شَدِيدًا فَقُلْتُ إِنَّكَ لَتَوْعَكَ وَعَكًا شَدِيدًا، وَذَلِكَ أَنَّ لَكَ أُجْرَيْنِ. قَالَ «أَجَلٌ وَمَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذَى إِلَّا حَاتَتْ عَنْهُ خَطَايَاهُ كَمَا تَحَاتُّ وَرَقُ الشَّجَرِ». [ر: ۱۵۳۳۲۳]

۱۵۳۳۸۱ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ خَالِدِ بْنِ عَنكِرَةَ عَنْ أَبِي عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ يَعُودُهُ فَقَالَ «لَا بَأْسَ ظَهْرًا شَاءَ اللَّهُ». فَقَالَ كَلَّابُ بْنُ مَعْبُودٍ تَقَوَّرَ عَلَى شَيْخٍ كَبِيرٍ كَمَا تُزِيرُهُ الْقُبُورُ. قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «فَنَعْمَ إِذَا». [ر: ۱۳۴۲۰]

د ترجمه الباب مقصد: حضرت گنگوهی رضی اللہ عنہ فرمائی ہے حضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ مقصد دادی ہے عیادت کولو والا ہے کله مریض ته ورشی نو دخیر خبری دی کوی. او مریض ته پکاردی ہے داللة رضی اللہ عنہ نه دخیر امید ساتی او هیخ دشر او دمایوسی خبری دی نه کوی. داشان حدیث نه معلومی پی که خه تکلیف هم وی نودهغی اظهار کولی شی. په دی شرط چه هغه دجزع او فزع او دگیلو او شکو و په صورت کنبی نه وی. نو حضرت فرمائی

«یعنی بذالك انه ينبغي للعائد ان يقول خيراً وللمريض ان يحسن الظن بربه فلا يتكلم بشراً وايضاً ففي الحديث

دلالة انه لا بأس لوتكلم بشراً ما يجد اذا لم يكن على سبيل الشكوى، (۱)

شيخ الحديث حضرت مولانا زكريا رضی اللہ عنہ فرمائی ہے حضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ دخپل عادت مطابق دامام ترمذی رضی اللہ عنہ او دابن ماجه رضی اللہ عنہ مرفوع روایت طرفته اشاره کړې ده چه په هغې کنبی داسی دی :

«اذا دخلتم على المريض فنفسوا له في الاجل فان ذلك لا يرد شيئاً وهو يطيب نفس المريض» او دباب په دواړو احاديثو کنبی «تنفيس» موندې شی. دتنفيس نه مراد تسلی ده. نو دویم حدیث کنبی «لا بأس ظهراً» دی او رومی حدیث کنبی حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ فرمائی چه «انك لتوعك وعكاً شديداً» یعنی تاسو ته خو عادتاً شديده تبه وی. داخه قابل تشویش خبره نه ده، نولیکي چه «والاوجه عندي ان الامام البخاري اشار بالترجمة على عادته المستمرة الى حديث الترمذي المذكور والتفيس في الحديث الثال ظاهر في قوله لا بأس واما الاول ففي حديث ابن مسعود انك لتوعك وعكاً شديداً يعني هذه عادة مستمرة لك ليس بامر جديد يخاف منه» (۲)

(۱) لامع الدراری: ۹/۴۴۸، ۴۴۹-

(۲) الابواب والتراجم ۲/۹۹، تعليقات لامع الدراری: ۹/۴۴۹-

امام ابن ماجه رحمته الله حضرت عمر فاروق رضی الله عنہ نہ یومرفوع روایت نقل کرے، پہ ہغے کنبی دی چہ «اذا دخلت علی مریض فمره یدعولک فان دعاءه کدعاء الملائکة» یعنی دمریض عیادت کولووالا دی دخیل خان دیارہ ددعا درخواست او کرے، حکمہ چہ دمریض ددعا دفرستو اودملائکو ددعا پہ شان مقبولہ وی، لیکن دا حدیث منقطع دی، (۱)

۱۵- باب عیادة المریض را کباً و ماشیاً و ردفاً

۵۳۳۹] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ أَنَّ أَسَمَةَ بْنَ زَيْدٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَى إِكْغَافٍ عَلَى قَطِيقَةٍ فِدَكِيَّةٍ، وَأَرْدَفَ أَسَمَةَ وَرَاءَهُ يَعُودُ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ قَبْلَ وَقْعَةِ بَدْرٍ فَسَارَ حَتَّى مَرَّ بِمَجْلِسٍ فِيهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سَلْوَى وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ عَبْدُ اللَّهِ، وَفِي الْمَجْلِسِ أَخْلَاطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عَبْدَةَ الْأَوْثَانَ وَالْيَهُودِ، وَفِي الْمَجْلِسِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ، فَلَمَّا غَشِيَتْ الْمَجْلِسَ عَجَاجَةُ الدَّابَّةِ خَمَرَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أَنْفَهُ بِرِدَائِهِ، قَالَ لَا تُغْتَرُوا عَلَيْنَا فَسَلَّمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَوَقَفَ وَنَزَلَ فَدَعَاهُمْ إِلَى اللَّهِ فَقَرَأَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي يَا أَيُّهَا الْمَرْءُ إِنَّهُ لَا أَحْسَنَ مِمَّا تَقُولُ إِنْ كَانَ حَقًّا، فَلَا تُؤْذِنَا فِيهِ فِي مَجْلِسِنَا، وَارْجِعْ إِلَى رَحْلِكَ فَمِنْ جَاءَكَ فَاقْصُصْ عَلَيْهِ. قَالَ ابْنُ رَوَاحَةَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَاغْتَنَابَهُ فِي مَجَالِسِنَا فَإِنَّا نَحِبُّ ذَلِكَ فَاسْتَبَّ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْيَهُودُ حَتَّى كَادُوا يَتَشَاوَرُونَ فَلَمْ يَزَلِ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَتَّى سَكَّتْ وَأَفْرَكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - دَابَّتَهُ حَتَّى دَخَلَ عَلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ فَقَالَ لَهُ «أَيُّ سَعْدٍ أَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالَ أَبُو حَبَابٍ». يُرِيدُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي. قَالَ سَعْدٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ اعْفُ عَنْهُ وَاصْفَحْ فَلَقَدْ أُعْطَاكَ اللَّهُ مَا أُعْطَاكَ وَلَقَدْ اجْتَمَعَ أَهْلُ هَذِهِ الْبَحْرَةِ أَنْ يَتَوَجَّهَ فَيُعْصِبُوهُ فَلَمَّا رَدَّ ذَلِكَ بِالْحَقِّ الَّذِي أُعْطَاكَ شَرِقَ بِدَلِكِ، فَذَلِكَ الَّذِي فَعَلَ بِهِ مَنَارَأَيْتَ. [ار: ۱۲۸۲۵]

۵۳۴۰] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مُحَمَّدٍ - هُوَ ابْنُ الْمُنْكَدِرِ - عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ جَاءَنِي النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَعُودُنِي لَيْسَ بِرَاكِبٍ بَغْلٍ وَلَا بِرَدْوٍ. [ار: ۱۱۹۱]

حضرت امام بخاری رحمته الله مقصد دادی چہ دمریض عیادت پہ سورلی او پیدل اودچاپسی شاتہ سوریدوپہ حالت کنبی تلی او کولی شی، «ردف» (بکسر الراء وسكون الدال) دی «مرتد فالغیره» یعنی چاپسی شاتہ سوریدل، پہ حدیث کنبی دی چہ حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم

(۱) سنن ابن ماجه كتاب الجنائز، باب ماجاء في عيادة المريض: ۱/۴۶۳، رقم الحديث: (۱۴۴۱)۔

(۲) فتح الباری: ۱۵۰/۱۰۔

حضرت سعد بن عبادة رضی اللہ عنہ عیادت او کړو. حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په سورلې باندي سور شو. حضرت اسامه مخکنې وو. او حضور مبارک صلی اللہ علیہ وسلم هغوی پسې روستو ناست وو. حدیث باب مخکنې تیر شوې دې. (۱) دلته ئې خو الفاظ او گورنی.

قوله: علی حمار علی اکاف علی قطیفة فذکية: «اکاف» دهمزه کسره اودکاف تخفیف سره، کته یا سازته وائی چه دځناور په شا باندي اخودلې شی. (۲)

«قطیفة» هغه کپړا چه په کته باندي اخودلې شی «فذکية» فذک طرف ته منسوب ده فذک مشهورځانې دې. (۳) حضرت حافظ ابن حجر رضی اللہ عنہ فرمائی چه «والحاصل ان الاکاف یلی الحمار والقطیفة فوق الاکاف والراکب فوق القطیفة» (۴)

په ترکیب کنبې «علی اکاف»، «علی حمار»، سره بدل کړې شوې دې. او... علی... قطیفة... علی اکاف... سره بدل شويدي. (۵)

علامه مزى رحمته اللہ علیہ په «الاطراف» کنبې دامستقل بیل حدیث شمیرلې دې. لیکن امام حمیدی رحمته اللہ علیہ دا دطویل حدیث حصه گرځولې ده. چه په هغې کنبې حضرت جابر رضی اللہ عنہ دخپلې بیمارنی اود حضرت نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم د عیادت کولو تذکره کړې ده. حضرت حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ دحمیدی تصویب کړې دې. (۶)

حضرت جابر رضی اللہ عنہ فرمائی چه حضرت نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم زما د عیادت دپاره تشریف روړلې وو. په داسې حال کنبې چه نه په خچره باندي سوړوواونه په اس باندي سوړوو. یعنی پیدل ئې تشریف روړلې وو. په ترجمه الباب کنبې هم د«ماشیا» قیدهم ددې حدیث نه ثابت کړې شوې دې. (۷) «برذون» (دباء کسرې سره) دآسونو دیوقسم نوم دې. (۸)

۱۶- باب قول النبی انی وجع او وارا ساء او اشتد بی الوجع

وَقَوْلِ أَيُّوبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ (أَيُّ مَسْنِي الضَّرْوَأْتِ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ).

۱۵۲۴۱ حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ وَأَيُّوبَ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. مَرَّيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

(۱) اوگورنی کشف الباری: کتاب التفسیر. سورة ال عمران. ۲۸. (۱۱۶.۱۲۵.) -

(۲) ارشاد الساری: ۱۲/۳۹۳. فتح الباری: ۱۰/۱۵۱. -

(۳) ارشاد الساری: ۱۲/۳۹۳. عمدة القاری: ۲۱/۲۲۱. -

(۴) ارشاد الساری: ۱۲/۳۹۳. فتح الباری: ۱۰/۱۵۱. -

(۵) ارشاد الساری: ۱۲/۳۹۳. فتح الباری: ۱۰/۱۵۱. -

(۶) فتح الباری: ۱۰/۱۵۱. -

(۷) ارشاد الساری: ۱۲/۳۹۴. عمدة القاری: ۲۱/۲۲۲. -

(۸) ارشاد الساری: ۱۲/۳۹۴. عمدة القاری: ۲۱/۲۲۲. شرح الکرمانی: ۲۰/۱۹۳. -

وسلم - وَأَنَا أَوْقَدُ تَحْتَ الْقَدْرِ فَقَالَ «أَيُّؤْذِيكَ هَوَامُّ رَأْسِكَ». قُلْتُ نَعَمْ. فَدَعَا الْحَلَّاقَ فَحَلَّقَهُ ثُمَّ
أَمَرَنِي بِالْفِدَاءِ. ار: ١١٧١٩

١٥٣٤٢ | حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَبُو زَكْرِيَاءَ أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ
قَالَ سَمِعْتُ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ وَارَأْسَاهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «ذَاكَ لَوْ كَانَ وَأَنَا حَيٌّ، فَأَسْتَغْفِرُ لَكَ وَأَدْعُوكَ». فَقَالَتْ عَائِشَةُ وَأَكْلِيَاءَهُ، وَاللَّهِ
إِنِّي لَأُظَنُّكَ تُحِبُّ مَوْتِي، وَلَوْ كَانَ ذَاكَ لَظَلِمْتَ آخِرَ يَوْمِكَ مُعْرَسًا بِبَعْضِ أَزْوَاجِكَ. فَقَالَ
النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «بَلَى أَنَا وَارَأْسَاهُ لَقَدْ هَمَمْتُ أَوْ أَرَدْتُ أَنْ أُرْسِلَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ
وَأَبْنَيْهِ، وَأَعْبَدُ أَنْ يَقُولَ الْقَابِلُونَ أَوْ يَمْنَى الْمُتَمَنُونَ، ثُمَّ قُلْتُ يَا بَنِي اللَّهِ وَيَدْفَعُ الْمُؤْمِنُونَ، أَوْ
يَدْفَعُ اللَّهُ وَيَأْتِي الْمُؤْمِنُونَ». ار: ٦٧٩١

١٥٣٤٣ | حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنِ
الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنِ ابْنِ مَعْبُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ يُوعَكُ فَمِسْتُهُ فَقُلْتُ إِنَّكَ لَتُوعَكُ وَعَكًا شَدِيدًا. قَالَ «أَجَلٌ كَمَا يُوعَكُ
رَجُلَانِ مِنْكُمْ». قَالَ لَكَ أَجْرَانِ قَالَ «نَعَمْ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذَى مَرَضٍ فَمَا سِوَاهُ إِلَّا
حَطَّ اللَّهُ سِنِّيَاتِهِ كَمَا تَحَطُّ الشَّجَرَةُ وَرَقْمَاهَا». ار: ٥٣٢٣

١٥٣٤٤ | حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا
الزُّهْرِيُّ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ جَاءَنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَعُودُنِي
مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّ بِي زَمَنَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَقُلْتُ بَلِّغْ بِي مَا تَرَى وَأَنَا ذُو مَالٍ وَلَا يَرْتُنِّي إِلَّا ابْنَتُهُ لِي
أَفَاتَصَدَّقُ بِثُلثِي مَا لِي قَالَ «لَا». قُلْتُ بِالشَّطْرِ قَالَ «لَا». قُلْتُ الثَّلْثُ قَالَ «الثَّلْثُ
كَثِيرٌ، أَنْ تَدْعَ وَرَدَّتْكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ وَلَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً
تُبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أَجْرْتَ عَلَيْهِا حَتَّى مَا تَجْعَلُ فِي فِي امْرَأَتِكَ». ار: ١٥٦

مريض د تكليف اظهار كولي شي: حضرت امام بخاری رضي الله عنه مقصد دادې كه مريض دخيل
تكليف او شدت درد په وجه باندي فرياد او كړي اود خپل غم اظهار كوي نو دا د صبر منافي
نه دي او په حديث كښې ددي اصل موجود دي. (١)

دلته په ترجمه الباب كښې درې لفظونه ذكر شوي دي، يو «ان وجهي» روايات باب كښې ددي
اصل موجود دي، البته صالح بن كيسان د حضرت عبدالرحمان بن عوف رضي الله عنه روايت نقل
كوي، هغه فرماني چه:

«دخلت على ابن بكر رضي الله عنه في مرضه الذي توفي فيه فسلمت عليه وسألته كيف أصبحت؟ فاستوى جالساً فقلتُ

صحت بخدا الله بارئاً؟ قال اما ان علی ماتری وجمعه^(۱) په دې روایت کښې د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د بيمارنی ذکر دې. هغه فرمائی چه «ان وجمعه» څه په تکلیف کښې یم ترجمه الباب کښې ذکر شوي دوم لفظ «واراساه» دباب په دوئم حدیث کښې اودریم لفظ «اشتدب الوجع» دباب آخری روایت کښې دی.

حضرت امام بخاری رحمته الله دقرآن پاک آیت مبارک کښې د حضرت ایوب عليه السلام دقول «ان مستی الضرائت ارحم الراحمین» نه هم دا استدلال کړې دې چه حضرت ایوب عليه السلام دالله جل جلاله نه دعا کوی اودخپلې بيمارنی شکوه کوی

دباب رومبی حدیث د حضرت کعب بن عجره نه دې. هغه فرمائی چه حضرت رسول الله ما سره تیر شو اوما دکتیوني لاندې اووربل کړې وو. حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله اوفرمائیل چه آیا تاته سپگي تکلیف درکوی. ما اووئیل چه او. حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله نانی روغوبستلو او هغه زما سراوخریئلو. بیا حضور مبارک صلی الله علیه و آله ماته ددې ورکولو حکم اوکړو.

په دې روایت کښې دی چه حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله هغه ته اووئیل چه «ایو ذیک هو امر راسک» اوهغوی جواب کښې «نعم» اووئیل چه او. ماته سپگي تکلیف را کوی لهذا دهغه شکوی جزع فزع نه و د بلکه دې ته بیان واقعه وائی. (۱) داروایت ددې نه مخکښې په کتاب الحج کښې هم تیر شوي دي. (۲)

قوله: حدثنایحی بن یحی: دا حدیث حضرت امام بخاری رحمته الله دلته په رومبی خل ذکر

کړې دي. (۳) حضرت عائشه رضی الله عنها دزیات دسر درد دوجي اووئیل چه «واراساه» نو حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله اوفرمائیل چه که ته په دې سر درد کښې مبتلا وئ اووفات شی اوڅه به ژوندې یم ځکه چه زه به تالره بختنه غواړم. اودعابه کوم. حضرت عائشه رضی الله عنها خبرنشته په دې اوریدوسر دگوياشود چه افسوس والله زماخیال دې چه ته زما مرگ غواړې که داسې اوشو اوزد مړد شومه. نو ددې په دوئیمه ورځ به ته خپلې بلې بی بی سره ځلمې شوې تې حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله اوفرمائیل چه نه بلکه زه په خپله دسر درد کښې مبتلا یم ما رازده اوکره چه ابوبکر رضی الله عنه اودهغه ځونې لره راوبلم اوهغوی ته وصیت اوکړم چه څوک ویونکې څه اونه وائی اونه څوک خواهش کوونکې ددې خواهش اونکړی بیا ماسوچ اوکړو چه الله جل جلاله به دبل چا خلافت قبول نکړی. اومومنان هم حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه نه علاوه بل څوک به اخواکړی. (او قبول به ئې نه کړی).

(۱) فتح الباری: ۱۵۳، ۱۵۲، ۱۰۰-.

(۲) عمدة القاری: ۲۲۳/۲۱، ارشاد الساری: ۱۲/۳۹۵-.

(۳) فتح الباری: ۱۵۳، ۱۰۰/عمدة القاری: ۲۲۳/۲۱-.

(۴) ۵۳۴۲: الحدیث اخرجہ البخاری ایضاً فی الاحکام باب الاستخلاف: رقم الحدیث: ۶۶۷۹۱، واخرجه مسلم فی فضائل الصخابة باب من فضائل ابی بکر الصديق: ۱۸۵۷/۴، رقم الحدیث: ۲۳۸۷-.

قوله: وَأَرَأَسَاءُ: دحضرت امام احمد بن حنبل او دابن ماجه په روايت كښې تفصيل دې حضرت عائشه رضي الله عنها فرماني چه «رجع رسول الله من جنازة من البقيع فوجدني وانا اجده صداعا عالى راسي وانا اقول واراساه» (صداع) دسر درد ته وائي.

قوله: ذاك لو كان وانا حياً: «ذاك» مشاراً اليه مرگ دې چه عامه توگه باندي دمرض نه پس راخي. يعنى كه ته مړه شى اوزه ژوندى پاتې شمه. په يوبل روايت كښې ددې وضاحت په دې الفاظو سره راغلې دې چه «ماضرك لومت قبل فكفنت ثم صليت عليك ودفنك» (١)
قوله: واتكلياته: «تكلي» په اصل كښې «تقد الولد» ته وائي. آخر كښې الف او هاء ندبه ده. حضرت عائشه رضي الله عنها فرماني چه ته خما مرگ غواړې، يوبل روايت كښې دى چه «والله لو قد فعلت ذلك لقد رجعت الى بيتي فاعرست ببعض نسائك قالت فتبسم رسول الله صلى الله عليه وسلم» (٢) حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم او فرمائيل چه «بل انا واراساه» دې نه پس حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم په مرض الوفات كښې مبتلا شو (٣)

قوله: لقد هممتُ اواردت ان ارسل الى ابي بكر رضي الله عنه: راوى ته شك دې چه «اهممت» ئې او وئيل او كه «اردت» ئې او وئيل. ددې نه معلومه شوه چه حضرت نبى كريم صلى الله عليه وسلم په آخرى وخت كښې دكتابت چه كومه اراده فرمائيلې وه. هغه دحضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه دخلافت متعلق وه. مگر چونكه سر كار ددو عالم صلى الله عليه وسلم ته منظور شوى وو چه الله ته دبل چا امامت او خلافت منظور نه دې او مومنان هم دبل چه په خلافت باندي راضى نه دى، ددې دوجې حضور مبارك په كتابت باندي اصرار اونه كړو.

قوله: فاعهد ان يقول القائلو: «عهد يعهد» په معنى دوصيت كولو كښې هم راخي دلته هم په دې معنى كښې دې. «ان يقول القائلون اى لثلا يقول القائلون او كراهة ان يقول» (٤)
«متمنون» دا دتمنى جمع ده. اصل كښې «متمنيون» وو. بيا دتعليل نه پس «متمنون» شو. (٥)
دحديث نه مستنبط خو خبرې: حضرت حافظ ابن حجر رحمته الله ددې حديث نه يو خو خبرې

^(١) سنن ابن ماجه كتاب الجنائز. باب ماجاء فى غسل الرجل امراته وغسل المرأة زوجها: ١/٤٧٠. رقم الحديث: ١٤٦٥. ومسنن الامام احمد بن حنبل: ٦/٢٢٨.

^(٢) فتح الباري: ١٠/١٥٤. عمدة القارى: ٢١/٢٢٣.

^(٣) فتح الباري: ١٠/١٥٤.

^(٤) فتح الباري: ١٠/١٥٤.

^(٥) عمدة القارى: ٢١/٢٢٣. وارشاد السارى: ١٢/٣٩٦.

^(٦) عمدة القارى: ٢١/٢٢٣. وارشاد السارى: ١٢/٣٩٦.

مستنبط کوی اولیکی چه :

«بلى الحديث ما طعت عليه المرأة من الغيرة وفيه مداعبة الرجل اهله والالضاء اليهم بما يستتره عن غيرهم وفيه ان ذكر الوجة ليس بشكاية فكم من ساكت وهو ساخط وكم من شاك وهو راقي فالمعول في ذلك على عمل القلب لا عمل اللسان والله اعلم بالصواب (يعنى دسخي طبيعت او فطرت كسبي دخيل خاوند متعلق چه كوم غيرت او حساسيت وي. ددي حديث نه هغه ظاهر يري. كور والو سره مزاح هم ددي نه معلوم يري. اودا خبره هم چه درد اوتكليف اظهار جزع او فزع كسبي داخل نه دي.

۱۷- باب قول المريض قوموا عني

[۵۳۴۵] حَدَّثَنَا اِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ اُخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا حَضَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي الْبَيْتِ رِجَالٌ فِيهِمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «هَلُمُّ أَكْتُبْ لَكُمْ كِتَابًا لَا تَضْلُوا بَعْدَهُ». فَقَالَ عُمَرُ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ غَلَبَ عَلَيْهِ الْوَجَعُ وَعِنْدَكُمْ الْقُرْآنُ، حَسْبُنَا كِتَابُ اللَّهِ فَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْبَيْتِ فَاخْتَصَمُوا، مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ قَرَّبُوا يَكْتُبْ لَكُمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كِتَابًا لَنْ تَضْلُوا بَعْدَهُ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ مَا قَالَ عُمَرُ فَلَمَّا أَكْثَرُوا اللَّغْوَ وَالِاخْتِلَافَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «قوموا». قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ فَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ إِنَّ الرِّزْيَةَ كُلَّ الرِّزْيَةِ مَا حَالَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَبَيْنَ أَنْ يَكْتُبَ لَهُمْ ذَلِكَ الْكِتَابَ مِنْ اخْتِلَافِهِمْ وَلَعَطِيمِهِمْ. (ار: ۱۱۴)

دحضرت امام بخاری رضی اللہ عنہ مقصد دادي چه كه مريض سره دعیادت كونكو گنره شی او مريض ددي په وجه په تشویش كسبي شی او ویره پري راشی نو هغه عیادت كونكوته داو وئیلی شی چه دلته نه لارشی. دا دبد اخلاقي اوبي مروتی په زمره كسبي نه دي داخل. لكه څنگه چه حديث باب كسبي حضرت نبي اكرم صلی اللہ عنہ صحابه كرامو رضوان الله عليهم اجمعين ته داشان او فرمائیل چه «قوموا عني»^(۱) په دي حديث باندي تفصیلی كلام دكتاب المغازی په آخر كسبي تیر شوي دي.^(۲)

۱۸- باب من ذهب بالصبي المريض ليدعي له

[۵۳۴۶] حَدَّثَنَا اِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمْرَةَ حَدَّثَنَا حَاتِمٌ -هُوَ ابْنُ اِسْمَاعِيلَ- عَنِ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ سَمِعْتُ

(۱) فتح الباری: (۱۰/۱۵۵)۔

(۲) عمدة القاری: ۲۱/۲۲۴، ارشاد الساری: ۱۲/۳۹۹، الابواب والتراجم: (۲/۹۹)۔

(۳) كشف الباری: كتاب المغازی: ض: (۶۷۲، ۶۷۷)۔

السَّابِقَ يَقُولُ ذَهَبَتْ بِي خَالَتِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ ابْنَ أُخْتِي وَجِعَ فَمَسَحَ رَأْسِي وَدَعَا لِي بِالْبَرَكَاتِ، ثُمَّ تَوَضَّأَ فَشَرِبْتُ مِنْ وَضُوئِهِ وَقُمْتُ خَلْفَ ظَهْرِهِ فَتَنَظَّرْتُ إِلَى خَاتِمِ النُّبُوَّةِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ مِثْلَ زُرِّ الْحَجَلَةِ. ار. ١١٨٧

چه يو بچي مريض وي نوهغه دصالحانو ددعا دپاره پوتللي شي. اودده دپاره تري دعاغونستلي شي. حضرت امام بخاري رحمته الله په دې باب كښې ددې ثبوت دحديث نه پيش كړي دي. دحديث مناسبت دباب نه بالكل ظاهر دي. اودا حديث په كتاب الطهارة كښې مخكښې تير شوې دي. (١)

قوله: مثل زُرِّ الْحَجَلَةِ: يعنى مهر نبوت دحجره عروسی دگهنډې په شان وو.

١٩- باب نهى تمنى المريض الموت

[٥٣٤٧] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ مِنْ ضَرِّ أَصَابِهِ، فَإِنْ كَانَ لِأَبَدًا فَأَعْلًا فَلْيُقِلِّ اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي». [٥٩٩٠، وانظر: ٦٨٠٦]

په هندوستانى نسخو كښې «باب نهى التمنى المريض الموت» دې يعنى دمريض دپاره دمرگ تمنا دښې بيان دي. ليكن فتح البارى او عمدة القارى نسخو كښې د «نهى» لفظ نشته دي.

قوله: حَدَّثَنَا آدَمُ: حضرت امام بخاري رحمته الله په دې باب كښې څلور حديثونه ذكر كړي دي. رومبي حديث دحضرت انس رضي الله عنه نه دي. دا حديث حضرت امام بخاري رحمته الله په رومبي ځل ذكر او فرمائيلو. (٢)

حضرت نبى اکرم صلی الله علیه و آله او فرمائيل چه تاسو كښې دې يوسړې هغه مصيبت په وجه دمرگ خواهش نه كوى چه كوم ده ته رسيدلې دي. او كه څوك دمرگ دعا كوى نو په دې الفاظو دي او وائى چه «اللهم احينى ما كانت الحياة خيرا لى وتوفنى اذا كانت الوفاة خيرا لى»

قوله: من ضَرِّ أَصَابِهِ: په دې كښې دضرر نه مراد دنياوى ضرر دي. (٣) يعنى دنياوى تكليف او نقصان په وجه دي يو سړې دمرگ خواهش نه كوى. نو دا بن حبان په روايت كښې دي چه «لا يتبين احدكم الموت لضر نزل به فى الدنيا» په دې حديث كښې «لى» كښې يو احتمال دادې

(١) عمدة القارى: (٢١/٢٢٥) -

(٢) (٥٣٤٨) اخرجه البخارى ايضا فى الدعوات. باب الدعاء بالموت والحياة (رقم الحديث: ٥٩٩٠، وايضا فى كتاب التمنى باب ما يكره من التمنى (رقم الحديث: ٦٨٠٦) واخرجه السلم فى كتاب الذكر والدعاء باب تمنى كراهية الموت لضر نزل به: ٤/٢٠٦٤، رقم الحديث: ٢٦٨٠) -

(٣) فتح البارى: (١٠/١٥٧) -

چه هغه سببیه وی، ای بسبب امر من الدنيا» (۱) که داخروی ضرر اندیسنه وی په فتنه کنبې دمبتلا کیدو خطر د وی نوپه داسې حالت کنبې الله جل جلاله د حفاظت سره د دنیا په درختیدو دعا کولې شی نو د موطا امام مالک رضی الله عنه کنبې د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه دادعا منقول ده: «اللهم کبرت سنی وضعفت قوتی واستثرت رعیتی فاقضنی الیک غیر مضیع ولا مفراط» (۲) مسند احمد په روایت کنبې دی چه «اذا ارادت لی قوم فلتنة فتوفنی غیر مفتون» (۳) معلومه شوه چه د دینی اندیسنه کنبې دمرگ دعا کولې شی.

قوله: فليقل اللهم احيني: مقصد دادې چه څوک په هر حال کنبې دمرگ دعا او تمنا کوی نوییا دې صراحتاً دمرگ دعا نه کوی ځکه چه مطلقاً دمرگ تمنا کنبې یوپه تقدیر باندې اعتراض دې. نو حضرت حافظ ابن حجر رضی الله عنه لیکي چه:

«وهذا يدل على ان النهى عن تمنى الموت مقيد بها اذا لم يكن على هذه الصيغة لان في التمنى المطلق نوع اعتراض ومراعاة للقدر المختوم وفي هذه الصورة الامور بها نوع تفويض وتسليم للقضاء» (۴)

[۵۳۴۸] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى خَبَابٍ نَعُوذُ وَقَدْ اِكْتَوَى سَبْعَ كَيَّاتٍ فَقَالَ إِنَّ أَصْحَابَنَا الَّذِينَ سَلَفُوا مَضَوْا وَلَمْ تَنْقُصْهُمْ الدُّنْيَا وَإِنَّا أَصْبْنَا مَا لَا نَمُجِدُّ لَهُ مَوْضِعًا إِلَّا التُّرَابَ وَلَوْلَا أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَانَا أَنْ نَدْعُو بِالْمَوْتِ لَدَعَوْتُ بِهِ، ثُمَّ أَتَيْنَاهُ مَرَّةً أُخْرَى وَهُوَ يَبْنِي حَابِطًا لَهُ فَقَالَ إِنَّ الْمُسْلِمَ لَيُوجِرُ فِي كُلِّ شَيْءٍ يَبْنِيهِ إِلَّا فِي شَيْءٍ يَجْعَلُهُ فِي هَذَا التُّرَابِ (۵۹۸۹، ۲۰۲۲، ۲۰۲۷، ۲۸۰۷، وانظر: ۱۲۱۷)

دا حدیث هم حضرت امام بخاری رضی الله عنه دلته په رومبې ځل ذکر کړې دې. حضرت قیس بن ابی حازم رضی الله عنه فرمائی چه مونږ د حضرت خباب عیادت لره ورغلو. هغوی په خپل بدن باندې اووه ځایه داغونه لگولی وو. په دې موقع باندې هغوی او فرمائیل چه زمونږ کوم ملگری تیر شو. دنیاد هغوی عمل کنبې هیڅ کمی اونه کره لیکن مونږ سره دومره مال راغلو چه دهغې داینبود و دپاره د بناورې نه سوا مونږ سره بل څانې نشته دې. او که حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله و سلم مونږ دمرگ د تمنا کولو نه منع کولو نو مابده دمرگ دعا کوله.

راوی وائی چه بیامونږ هغه له په دویم ځل ورغلو. هغوی خپل دیوال جوړولو په دې موقع باندې هغوی او فرمائیل چه مسلمانانوته په هر څیزا جر ملاویږی چه کوم خرچ کوی. سوا ددې نه چه کوم هغه په دې خارو کنبې واچوی.

(۱) فتح الباری: (۱۰/۱۵۷) -

(۲) الموطا امام مالک رضی الله عنه، کتاب الحدود، باب ماجاء فی الرجم: (۲/۸۲۴) -

(۳) مسند امام احمد بن حنبل رضی الله عنه: (۵/۲۴۳، ۴/۶۶۵، ۵/۳۷۸) -

(۴) فتح الباری: (۱۰/۱۵۸) -

قوله: وقد اکتوی سبع کلمات: حضرت خباب رضی اللہ عنہ چه په جسم کنبی اووه داغونه لگولی وو. دترمذی په روایت کنبی دی چه «وقد اکتوی فی بطنه ثقال اما العلم احداً من اصحاب النبی للی من الهلاء ما لقیته» یعنی څومره تکلیف چه ما اوچت کړوپه صحابه کرامو رضی اللہ عنہم بڼې به چانه وی اوچت کړې.

علامه ابن الملتن فرمائی چه دترمذی په دې حدیث کنبی د«للی من الهلاء» نه آزمینت مراد اخستې شی چه په یوزمانه کنبی یو درهم هم ماسره نه وواو اوس په زرگونو درهمونه دی. نو دترمذی په دې روایت کنبی دی چه «لقد کنت وما اجد درهماً علی عهد رسول الله ولی ناحیه بیتی اربعون الفاً»^(۱)

لیکن ظاهر رومې مطلب دې چه هغوی ته داسلام قبلولونه پس ډیر تکلیفونه او غمونه ورکړې شوی وو، فرمائیل به ئې چه مشرکانو به اور لگولو اوزما د ملاپه چربئ به اورمرکیدو^(۲) حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ به هغه خپل ځان سره نزدې کینولو او فرمائیل به ئې چه په دې مجلس کنبی ستاسونه زیات هیڅوک ددې مجلس مستحق نه دی بغیر د عمار نه، بیا به ئې مجلس والوته دعمار دجسم داغونه خودل^(۳)، هغه دسابقینو اولینو نه وو، اوپه شپږم نمبر هغوی اسلام قبول کړې وو^(۴).

حضرت علی رضی اللہ عنہ چه کله دجنگ صفین نه واپس راغلونو هغوی دکوفې دروازي سره اووه قبرونه اوکتل. تپوس ئې اوکړوچه دادچاقبرونه دی، خلقو اووئیل چه په دې کنبی یو قبر دحضرت خباب بن الارت رضی اللہ عنہ دې نو حضرت علی وفرمائیل چه

«رحم الله خباباً لقد اسلم راغباً وهاجر طائعاً وعاش مجاهدًا وابتلى في خمسة اجوال ولن يضيع الله اجراً من احسن عملاً ثم قال: طوبى لمن ذكر المعاد وعمل للحساب وقتنم بالکفاف ورضى عن الله عزوجل»^(۵) ددیرشتو کالوپه عمر کنبی دهغوی وفات په ۳۷ هجرئی کنبی او شودهغوی نه ۱۳۲ احادیث مروی دی^(۶)، بهر حال دهغه په شا کنبی اووه داغونه وو، چه دهغې په وجه هغه ډیر تکلیف

^(۱) سنن الترمذی، کتاب الجنائز باب ماجاء فی النهی عن التمنی للموت: ۳/۳۰۱، رقم الحدیث: ۹۷۰۰۔

^(۲) سنن الترمذی، کتاب الجنائز باب ماجاء فی النهی عن التمنی للموت: ۳/۳۰۱، رقم الحدیث: ۹۷۰۰۔

^(۳) حلیة الاولیاء لابی نعیم: ۱/۱۴۴۔

^(۴) سیر اعلام النبلاء: ۲/۳۲۴، رقم الحدیث: ۶۲، وطبقات ابن سعد: ۳/۱۶۵۔

^(۵) الاصابه فی تميز الصحابه: ۱/۴۱۶، رقم التراجمه: ۲۲۱۰، وحلیة الاولیاء: ۱/۱۴۴۔

^(۶) وحلیة الاولیاء: ۱/۱۴۴۔

^(۷) سیر اعلام النبلاء: ۲/۳۲۴، دهغوی حالات دپاره اوگورنی: تهذیب الکمال: ۷/۲۱۹، والعلل للمدینی: ۵، وطبقات خلیفه: ۱۷، ۱۲۶، وتاریخ الطبری: ۳/۵۷۹، والعقد الفرید: ۳/۳۳۸، معجم الطبرانی الکبیر: ۴/الترجمه: ۳۶۴، والکامل لابن اثیر: ۲/۶۹، وتهذیب الاسماء واللغات: ۱/۲۷۴، وتجرید اسماء الصحابه

کنبی وو. ددی وجی ئی او فرمائیل که دمرگ دعا جائزوه نوهغوی به دخان دپاره دمرگ -
تمناکوله. په جسم کنبی داغونه لگول جائز دی او که ناجائز؟ دامسئله مخکنبی په کتاب
الطب کنبی راخی.

قوله: ان اصحابنا الذين سلفوا مضوا ولم تنقصهم الدنيا: یعنی زمونږ هغه ملگری
چه ددنیانه تیر شول او د حضرت نبی کریم ﷺ په زمانه کنبی دهغه وفات اوشو، دنیا دهغه په
ثواب کنبی هیڅ کمې اونه کړو. ددی نه خویا هغه مخصوص صحابه کرام رضی الله عندهم مراد دی چه
دمالدارئ نه مخکنبی مخکنبی ددنیانه رخصت شوی وو. اود مال دزیاتې اود دولت
دوسعت په زمانه کنبی هغوی نه وو. مطلب دادې چه هغه خلق به خپل اجر و ثواب ذخیره به
په آخرت کنبی مومی. (۱)

او یا ددی نه مخکنبی وفات شوی مالدار او فقیر ټول صحابه کرام مراد دی. ددی وجی د
عهد نبوی کنبی کوم صحابه کرام رضی الله عندهم مالدار وو. د مال دکثرت په وجه په هغوی اثر نه
ووشوې، دنیکئی په کارونو کنبی دهغوی مال په کثرت سره خرچ شوې وو ځکه چه په هغه
وخت کنبی ضرورت زیات وو. ورسره مال ډیر شو. او مال والو دپاره د مال خرچ کولو موقعې
دمخکنبی نه زیاتې نه وې. ددی وجی حضرت خباب رضی الله عندهم او فرمائیل چه «وانا صبنا مالنا نجدله
موضعا الا التراب» یعنی اوس د مال د بناوړې نه سوا بل ځائی د مال خرچ کولو نشته. ددی نه
مراد تعمیرات دی چه اوس د مال صرف کولو هیڅ ځائی پاتې نشو. خلق ئی په تعمیراتو
کنبی لگوی. داخبره حضرت خباب رضی الله عندهم چه په کوم وخت کنبی کړې وه. په هغه وخت کنبی
هغوی په خپله هم دیوال جوړولو لکه څنگه چه روایت کنبی دی. (۱)

قوله: ان المسلم لیوجرفی کل شیء ینفقه الا فی شیء یجعله فی هذا التراب: یعنی
مسلمان چه څه هم خرچ کوی په هغې باندې ده ته اجر ملاویری لیکن څه چه د ضرورت نه
زیات خرچ کوی نو په هغې باندې هیڅ قسمه اجر نه ملاویری. دا جمله دلته موقوفاً نقل کړې
شوې ده. یعنی د حضرت خباب رضی الله عندهم قول په طرز باندې منقول ده. البته دطبرانی رضی الله عندهم په یو
روایت کنبی دامرفوعاً منقول دی. په هغې کنبی دی چه «وهو یعالج حائطه فقال: ان رسول الله
ﷺ قال: «ان المسلم یوجرفی نفقة کلها الا ما یجعله فی التراب» لیکن په دې طریق کنبی عمر بن
اسماعیل یوراوی دی. یحیی بن معین هغوی ته کاذب وئیلی دی. البته د اصول حدیث په
کتابونو کنبی داخبره تیره شوې ده چه ثواب او اجر سره متعلق د اشان موقوف احادیث هم

(۱) فتح الباری: ۱۰/۱۵۹، عمدة القاری: ۲۱/۲۲۶ -

(۲) فتح الباری: ۱۰/۱۵۹، عمدة القاری: ۲۱/۲۲۶ -

(۳) فتح الباری: ۱۰/۱۵۹، عمدة القاری: ۲۱/۲۲۶، وارشاد الساری: ۱۲/۴۰۳ -

(۴) فتح الباری: ۱۰/۱۵۹، عمدة القاری: ۲۱/۲۲۶ -

دمرفوع په حکم کښې دی. (۱)

۱۵۳۴۹ | حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو عُبَيْدٍ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّ أَبَاهُ رِيْرَةً قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «لَنْ يَدْخَلَ أَحَدًا عَمَلُهُ الْجَنَّةَ». قَالُوا وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «لَا، وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللَّهُ بِفَضْلٍ وَرَحْمَةٍ فَسَيَدْخُلُهَا وَلَا يَمْتَنِينَ أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ إِلَّا مَا مُحْسِنًا فَلَعَلَّهُ أَنْ يَزِدَّادَ خَيْرًا، وَإِنَّمَا مَسِينًا فَلَعَلَّهُ أَنْ يَسْتَعْتَبَ». [۶۸۰۸، ۶۰۹۸]

۱۵۳۵۰ | حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ مُسْتَبِدٌّ إِلَى يَقُولُ «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَأَلْحِقْنِي بِالرَّفِيقِ الْأَعْلَى». [۴۱۷۱]

حضرت نبی کریم ﷺ او فرمائیل چه دیو سړی عمل هغه لرد جنت ته نشی داخلولی، حضرات صحابه کرامو ﷺ عرض او کړو چه یار رسول الله تاسولر ده هم حضرت نبی کریم ﷺ او فرمائیل چه نه مالر ده نه: مگر دا چه الله تعالی مالر ده په خپل فضل اورحمت کښې اونغاړی، او تاسو کښې دې هیڅوک دمرگ خواهش نه کوی، ددې وجې چه هغه خوبه یا نیگو کاروی نو امید دې چه الله جل جلاله به ددې په نیکی کښې اضافه او کړی او که بد کاروی نو امید دې چه هغه توبه او کړی، یو اشکال اودهغې جواب:

قوله: لَنْ يَدْخَلَ أَحَدًا عَمَلُهُ الْجَنَّةَ په دې باندې دقرآن پاک دآیت نه اشکال دې، په آیت کریمه کښې دی چه «وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ» (۲) یعنی دا هغه جنت دې چه ددې تاسو دعملونو په بدله کښې وارثان جوړشوی یی.

① ددې جواب داور کړې شوې دې چه په آیت کریمه کښې دجنت نه مراد درجې اومنازل دی ځکه چه دجنت په اعمالو سره متعین کیږی. ځکه چه دجنت درجات مختلف اومتفاوت دی، نو چه دچاڅو مرد عمل نیک وی هومره به دهغه په جنت کښې رتبه وی او په حدیث باب کښې دی. چه دجنت نه نفس جنت ته داخلیدل مراد دی، یعنی اصل جنت کښې به دخول دڅه عمل په نتیجه کښې نه وی بلکه دالله جل جلاله فضل او کرم سره به وی، البته مراتب به هلته داعمالو په اعتبار سره ملاویری. (۳)

② علامه عینی رحمته الله ددې یو جواب داور کړې دې چه (بِمَا كُنْتُمْ) کښې .. بآء .. سببیه نه ده بلکه .. بآء .. دالصاق اومصاحبت دپاره ده. «ای اورثتموها مصاحبة او ملابسة لشواب اعمالکم» (۴)

(۱) ظفر الامانی: ۳۲۳، (وشرح نخبه الفكر، بحاشیه عبدالله، خاطر: ۹۴، وتدریب الراوی: ص/ ۱۱۴، ۹۰۱، النوع السابع الموقوف) وتیسیر مصطلح الحدیث: (۱۳۱) -

(۲) الزخرف: (۷۲) -

(۳) رشاد الساری: (۲۱/۴۰۳) -

(۴) عمدة القاری: (۲۱/۲۲۷) -

داهل سنت و الجماعت په نیز د ثواب او د عذاب ثبوت په عقل سره نه بلکه په شرع سره دي. که الله تعالی ټولو مومنانوته عذاب ورکړی نو بیا هم دادعدل او انصاف خلاف نه دی. او د ایله خبره ده چه الله ﷻ پخپله فرمائیلی دی چه هغه د مومن مغفرت فرمائی. او صرف فاسقانو او کافرانو ته به عذاب ورکوی.

معتزله د عقل په ذریعه باندې د ثواب او د عقاب د ثبوت قائل دی وائی چه طاعت موجب د ثواب او معصیت موجب د عقاب دي. دا حدیث د هغوئی خلاف حجت دي. (۱) لیکن په دي باندې د قران یو بل آیت کریمه نه به اعتراض کیدی شی. سورة نحل کنبې دی چه ((سلا، علیکم ادخلوا الجنة بما کنتم تعملون)) (۲) په دي کنبې تصریح ده چه دخول جنت به د اعمالو په وجه وی.

① د دي یو جواب دادې چه په دي آیت کریمه کنبې هم د جنت منازل مراد دی. او مطلب دادې چه «ادخلوا منازل الجنة وقصورها بما کنتم تعملون»

② او دوئم جواب دادې چه دلته د الله ﷻ درحمت قید معهود دي. یعنی «ادخلوها بما کنتم تعملون مع رحمة الله لکم وتفضله علیکم» (۳)

قوله: فسددوا وقاربوا: «سددوا ای اقصدا والسداد ای الصواب وهو ما بین الافراط والتفريط» یعنی نیکی او میانه روی اختیار کړئ او که هغه نشئ اختیارولی نو دي ته د نزدې تلو کوشش او کړئ (۴) د «سددوا» بله معنی داده چه خپل اعمالولره درست کړي. او د «قاربوا» معنی ده د الله ﷻ قربت طلب کړئ. (۵)

قوله: ولا یتمنین احدکم الموت: په یو روایت کنبې دی چه دي نه پس دا اضافه هم ده چه «ولا یدم به من قبل ان یاتیه» یعنی د مرگ راتلو نه مخکینې د دي دعا کول پکار نه دی لیکن د مرگ وخت چه نزدې راشی نو بیا د دي دعا کولې شی. (۶)

بعضې حضرات او وئیل چه د مرگ د تمنا کولو دا حکم د یوسف علیه السلام د قول «توفنی مسلماً والحقی بالصالحین» (۷) سره منسوخ کړې شوي دي. د اشان د حضرت سلیمان علیه السلام قول په قران پاک کنبې نقل کړې دي. «وادخلنی برحمتک فی عبادک الصالحین» (۸) د باب آخری حدیث کنبې

(۱) عمدة القاری: ۲۲۷/۲۱-

(۲) سورة نحل: ۳۲-

(۳) ارشاد الساری: ۴۰۴/۱۲-

(۴) عمدة القاری: ۲۲۷/۲۱-

(۵) عمدة القاری: ۲۲۷/۲۱-

(۶) فتح الباری: ۱۶۰/۱۰-

(۷) سورة یوسف: ۱۰۱-

(۸) سورة النمل: ۱۹-

د حضرت نبی اکرم ﷺ ارشاد دې چه «اللهم بالرفیق الاعلی» اود حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ د مرگ دپاره دعا مخکښې تیر شوی دی. د دې نصوصو په وجه دا حکم منسوخ شوی دې. (۱)
خود اقول درست نه دې. د حضرت یوسف علیه السلام اود حضرت سلیمان علیه السلام د قول جواب خوږ کړې شوی دې. چه هغوی د مرگ دپاره دعانه ده کړې. بلکه دانې ووتیلی دی چه د مرگ په وخت دی کښې دخاتمه بالخیر وی اود ایمان حالت کښې دې وفات وی. «ای توفی مسلماً عند حضور اجل»

دوئم جواب د اور کړې شوی دې چه کله زمونږ د شریعت یو حکم راشی نو بیا «شرائع من قبلنا» زمونږ دپاره حجت نه دې. زمونږ دپاره زمونږ شریعت حجت دې. (۲)
او یو جواب دادې چه هغوی د مرگ دوخت د قریب راتلو دعا کړې وه. چه د هغې جواز دادې ځکه چه په کوم روایت کښې د مرگ د تمنا نه منع کړې شوی ده. په هغې کښې د «من قبل ان یاتیه» قید دې. (۳)

قوله: اما محسناً فلعله ان یزاد خیراً و اما مسیئاً فلعله ان یتعتب: یا خوبه هغه نیکو کاروی نو امید دې چه په خپله بنیگره کښې به اضافه اوشی اویا که بد کار وی نو امید دې چه هغه به د الله جبار الجبار رضا طلب کړی او توبه به اوباسی.

«یتعتب یطلب العتب و هو الارضاء ای یطلب رضا الله بالتوبة» (۴)
یو اشکال اودهغې جوابونه: حضرت امام احمد بن حنبل رضی اللہ عنہ د حضرت ابو هریره رضی اللہ عنہ نه یو روایت نقل کړې دې چه په هغې کښې دی چه «وانه لایزید المؤمن عمراً الا خیراً» (۵) د مومن عمر چه څومره اوږد وی نو دومره به دهغه نیکی هم ډیرې وی. مرگ سره خو عمل منقطع کیږی. په دې باندې اشکال کیدیشی که یوسرې بد کار دې نودده په اوږد عمر کښې خیر نشته دې. د شراضافه به کیږی. د دې اشکال مختلف جوابونه ورکړې شوی دی.

① لایزید المؤمن عمراً الا خیراً، کې د مومن نه مومن کامل مراد دې. لیکن حضرت حافظ ابن حجر رضی اللہ عنہ دا جواب بعید گرځولې دې.

② په دې حدیث کښې غالب مومنینو په اعتبار سره اووتیلی شو چه دده اوږد عمر په حسنات کښې د اضافې سبب دې. اوس که یونیم مسلمان داسې دې چه په عمر کښې د اضافه دهغه دپاره حسنات په ځانې دسئیات سبب جوړیږی نو هغه نادر دی غالب نه دی (۶)

(۱) فتح الباری: ۱۰/۱۶۰

(۲) فتح الباری: ۱۰/۱۶۰

(۳) فتح الباری: ۱۰/۱۶۰

(۴) عمدة القاری: ۲۱/۲۲۷، وارشاد الساری: ۱۲/۴۰۴

(۵) فتح الباری: ۱۰/۱۲۱

(۶) فتح الباری: ۱۰/۱۲۱

دباب په آخری حدیث کسبې دی چه «اللهم اغفر لی وارحمنی والحقی بالرفیق الاعلی» حضرت نبی کریم ﷺ په مرگ الوفات کسبې دادعا کړې وه. ددې تفصیل په کتاب المغازی کسبې تیر شوې دي.

دباب دوه روایتونه یوخانې ذکر کولو کسبې نکته حضرت امام بخاری رحمته د «ولایتمنین احدکم الموت» والا حدیث نه پس «اللهم بالرفیق الاعلی» والا روایت ذکر کړو. لکه څنگه چه تیر شو. د «ولایتمنین احدکم الموت» نه پس یو روایت کسبې د «ولایدم به قبل ان یاتیه» قید دي چه دمرگ خواهش اودمرگ دعادمرگ راتلونو مخکسبې درست نه دي. لیکن که دمرگ آثارظاهر شی، نویه هغه وخت کسبې دمرگ دزوراتلو دعا کولې شی لکه څنگه چه حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله «اللهم بالرفیق الاعلی» اووئیل اومرگ ته نیزدې ئې دادعاوکړه. هم ددې نکتې په وجه حضرت امام بخاری رحمته دا دواړه روایتونه یوخانې ذکر اوفرمایشیل نو حضرت حافظ ابن حجر رحمته لیکي چه

«وزاد ای فی روایة ابن هریرة بعد قوله: احدکم الموت ولا یدع به من قبل ان یاتیه وهو قید فی الصورتین ومفهومه انه اذا حل به لا یتم من تمنیة رضا بقاء الله، ولا من طلبه من الله لذلك، وهو كذلك ولهذه النکة عقب البخاری حدیث ابن هریرة بحدیث عائشة رضی الله عنها: اللهم اغفر لی وارحمنی والحقی بالرفیق الاعلی اشارة ال ان النعی مختص بالحالة التي قبل نزول الموت فله دره ماکان اکثر استحضاره وايشارة للاخفی علی الاجلی شذذ اللذعان وقد خفی صنیعه هذا علی من جعل حدیث عائشة فی الباب معارضاً لاحادیث الباب اونا سألها»

۲۰- باب دعاء العائد للمریض

وَقَالَتْ عَائِشَةُ بِنْتُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهَا «اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا». قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 (۵۳۵۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مَسْرُوقٍ
 عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا أَتَى مَرِيضًا -
 أَوَاتَى بِهِ - قَالَ «أَذِيبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ، اشْفِ وَأَنْتَ الشَّافِي لِاشْفَاءِ الْأَشْفَاؤِكَ، شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا».

قَالَ عَمْرُو بْنُ أَبِي قَيْسٍ وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ وَأَبِي الضُّحَى إِذَا
 أَتَى بِالْمَرِيضِ، وَقَالَ جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي الضُّحَى وَحَدَّثَهُ، وَقَالَ إِذَا أَتَى مَرِيضًا.
 (۵۴۱۱، ۵۴۱۲، ۵۴۱۸)

د حضرت امام بخاری رحمته مقصد دادې چه عیادت کونکی ته پکار دی چه دمریض دپاره د

(کشف الباری: کتاب المغازی: ۶۷۸) -

(فتح الباری: ۱۰/۱۶۰) -

شفا دعا او کړی. حضرت نبی کریم لره به چه کله یو مریض راوستلې شو. یا چه کله به حضرت سبی کریم ﷺ یو مریض لره تشریف یووړ نو دعا به ئې کوله چه
 «اذهب الی اس رب الناس اشف وانت الشافی لا شفاء الا شفاءک شفاء لا یغادر سقماً»

قوله: شفاء لا یغادر سقماً: داسې شفاء چه بیماری پرې نږدی. حضرت حافظ ابن حجر
رحمته لیکي چه:

«وفائدة التکید بذلك انه قد یصل الشفاء من ذلك المرض فیخلفه مرض اخر یتولد منه فکان یدعوله
 بالشفاء المطلق لا یطلق الشفاء» یعنی اکثر سرې د یو بیماری نه خو شفایاب شی لیکن په
 دې پسې بله بیماری کښې اخته شی. ددې وجې حضرت نبی کریم ﷺ صرف ددې بیماری
 نه دشفاء دپاره دعا اونه کړه بلکه مطلقاً دهرې بیماری نه ئې دشفادعا او کړه. دباب په آخر
 کښې دابراهیم بن طهمان تعلیق لره اسماعیلی او جریر په طریق امام ابن ماجه موصولاً نقل
 کړې دي. (۱)

یو اشکال اوهغې جواب: دمریض دپاره دمرض نه دشفاء دعا غوښتلې شوې ده، حالانکه
 مرض دگناهونو کفاره دي. اود اخروی ثواب ذریعه ده، چه په حقیقت کښې دمومن بنده په
 حق کښې یو نعمت دي. نو دده دشفاء دعا ولې غوښتلې شی؟

ددې جواب ددې چه دعا عبادت دي اودا دثواب او کفارې منافی نه ده ځکه چه دپارني
 دانسان دپاره دگناهونو کفاره جوړیدل اوپه دې باندې سرې ته اجرا و ثواب ملاویدل خو
 ابتدائي مرض نه حاصلیږي. ددې وجې دمرض برقرار پاتې کیدل خو ضروری نه دی. ددې
 وجې مریض لره دعا. دمرض نعمت دجهت منافی نه ده. (۲)

۲۱ - باب وضوء العائد للمریض

۱۵۳۵۲ | حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ سَمِعْتُ
 جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ دَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَنَا
 مَرِيضٌ فَتَوَضَّأَ فَصَبَّ عَلَى أَوْقَالٍ صُبُوءًا عَلَيْهِ فَعَقَلْتُ فَقُلْتُ لَا يَرْتُنِي إِلَّا كَلَالَةٌ، فَكَيْفَ الْمِبْرَآتُ
 فَزَلَّتْ آيَةُ الْفَرَابِضِ. | ار: ۱۱۹۱

دحضرت امام بخاری رحمته مقصد ددې باب نه ددې که دمریض عیادت دپاره راتلونکې څوک
 بزرگ سرې اورجل صالح وی اوهغه دمریض دپاره اودس کوی او داشان د اودس نه بچ شوې
 اوبه په طور تبرک په مریض باندې اوشیندی نو په سنت کښې ددې گنجائش موجود دي (۱)

(فتح الباری: ۱۰/۱۶۲. او گورنی: ارشاد الساری: ۱۲/۴۰۶) -

(فتح الباری: ۱۰/۶۲. وارشاد الساری: ۱۲/۴۰۶. عمدة القاری: ۲۱/۲۲۸) -

(فتح الباری: ۱۰/۱۶۲، ۱۶۳) -

(الابواب والتراجم: ۲/۹۹. وارشاد الساری: ۱۲/۴۰۷) -

نوپه حدیث باب کنبی دی چه حضرت نبی کریم ﷺ اودس اوکرو. حضرت نبی کریم ﷺ د حضرت جابر رضی الله عنه دعیادت دپاره تشریف اوړې وو. د اودس نه پس ئې او فرمائیل چه دا بج شوې اوبه په جابر رضی الله عنه باندي اوشیندئې نوهغه اوبه په هغه باندي اوشیندلې شوې. دتبی بعضی قسمونو کنبی یخې اوبه په بدن باندي اچول مفید وی بعض حضرت وائی چه حضرت جابر رضی الله عنه داشان تبه کنبی مبتلا، وو. ددی وجې حضرت نبی کریم ﷺ د اوبو شیندلو حکم ورکرو.

۲۲- باب من دعا یرفع الوباء والحمی

۱۵۲۵۳۱ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّهَا قَالَتْ لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَعِكَ أَبُو بَكْرٍ وَبِلَالٌ قَالَتْ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِمَا فَقُلْتُ يَا أَبِی كَيْفَ تَجِدُكَ وَيَا بِلَالُ كَيْفَ تَجِدُكَ قَالَتْ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ إِذَا أَخَذَتْهُ الْحُمَى يَقُولُ:

وَالْمَوْتُ أَدْنَى مِن شِرَاكِ نَعْلِهِ

كُلُّ أَمْرٍ مُصَبَّحٌ فِي أَهْلِهِ
وَكَانَ بِلَالٌ إِذَا أَقْلَعَ عَنْهُ يَرْفَعُ عَقِيرَتَهُ فَيَقُولُ:

بِوَادٍ وَحَوْلَى إِذْخِرٌ وَجَلِيلٌ
وَهَلْ تَبْدُونَ لِي شَامَةً وَطَفِيلٌ

الْأَلَيْتُ شِعْرِي هَلْ أَيْتَنَ لَيْلَةٌ
وَهَلْ أُرْدُنُ يَوْمًا مِثْلَ هِجْتِنَةَ

قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ «اللَّهُمَّ حَبِيبَ الْيَتَامَى الْمَدِينَةَ كَحُبْنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ وَصَحَّحَهَا وَبَارِكْ لَنَا فِي صَاعِهَا وَمِدْيَها وَأَنْتَلُ حُمَاهَا فَاجْعَلْهَا بِالْحُجْحَفَةِ». [ر: ۱۷۹۰]

دوباء لفظ بعينه په اردو کنبی هم په دې معنی کنبی استعمالیږي چه په کومه معنی کنبی په عربی کنبی مستعمل دې. امراض اود بیماریو دعام کیدو اود مخصوص بیمارو خوړیدو ته ویا وائی بعضو دوباء اطلاق په طاعون باندي کړې دې. طاعون هم در حقیقت دوباء یو قسم دې. شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد زکریا رضی الله عنه ددې ترجمه الباب غرض بیان کړې دې. او فرمائی چه تبه او طاعون دواړه دشهادت په اسبابو کنبی شمارلې شوی دی. اودا دواړه کفارو د سیئاتو هم دی. لهذا چاته وهم کیدیشی چه کوم سرې په دې کنبی مبتلا شی. ددې دوجې مناسب نه دی چه دده دفع کولو دعا اوکړی. ددې وهم دفع کولو دپاره حضرت امام بخاری رضی الله عنه داباب قائم کړې دې. نوهغه لیکي چه

«وما يظهر لهذا العبد الضعيف من الترجمة انه انما ترجم بذلك لثلايتوهم ان لا ينهض الدعاء برفع الوباء والحمى فانهما من اسباب الشهادة وكفارة السيئات فان الطاعون من اسباب الشهادة لقوله عليه السلام البطعون شهيد» (X)

(ارشاد الساری: ۱۲/۴۰۷، عمدة القاری: ۲۱/۲۲۹) -

(الابواب والتراجم: ۲/۹۹) -

په ترجمه الباب کنبې د وباء ذکر دې لیکن په حدیث کنبې د دې ذکر نشته دې. علامه قسطلانی رحمته الله علیه فرمائی چې د دې حدیث بعضې طرق کنبې د وباء هم ذکر دې. نود کتاب الحج په آخر کنبې د دې یو طریق تیر شوې دې. په هغې کنبې حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چې

«تقدمنا المدينة وهي ارباً أرض الله»

د وباء دلرې کولو دپاره دعا اشکال داهم کیدیشی چې دا دعا برفع الموت لره متضمن ده. اود مرگ یو وخت مقرر دې. د دې دفع کولو دپاره دعا کول یو عبث کار دې. د دې جواب دادې چې دعا بذات خود یو عبادت دې اود عمر د درازنې دپاره دعا غوښتل فعل عبث نه دې. نو علامه قسطلانی لیکي چې:

«واستشكل أيضاً الدعاء برفع الوباء لانه يتضمن الدعاء برفع الموت والموت حتم مقضی فيكون ذاك عبثاً

واجیب: بانه لا ینالی التعبد بالدعاء لانه قد یکون من جملة الاسباب فی طول العمر ا و رفع المرض»

قوله: یرفع عقیرته: ((عقیرة)) آواز ته وائی. یعنی هغه اوچت آواز سره شعرونه وئیل.

۷۹- کتاب الطب

(الاحادیث: ۵۳۵۴ - ۵۴۴۵)

په کتاب الطب کنبې اته پنځوس (۵۸)، ابواب او یوسل او اتلس احادیث دی. اتلس (۱۸)، معلق او باقی موصول دی. پنځه اتیا (۸۵)، احادیث مکرر اودرې دیرش (۳۳)، احادیث په رومی ځل راغلی دی په دې درې دیرشو کنبې پنځویشت احادیث متفق علیه دی. د صحابه کرام رضی الله عنهم وغیره نه شپاړس آثار حضرت امام بخاری رحمته الله علیه په کتاب الطب کنبې ذکر کړې دی. زمونږ په دې جلد کنبې د کتاب الطب د پنځویشت بابونو تشریح راغلی ده. باقی ابواب به ان شاء الله مخکښې راشی.

(ارشاد الساری: ۱۲/۴۰۸-)

(ارشاد الساری: ۲۱/۴۰۸-)

بسم الله الرحمن الرحيم

۷۹- کتاب الطب

د کتاب الطب مناسبت د کتاب المرضی سره ظاهر دی. د صفانی نسخه کښې «الطب» نه پس د «الادویة» اضافه ده. (۱)

د طب لغوی او اصطلاحی معنی: د طب طاء باندې درې واړه اعراب درست دی. د طب لفظی معنی د علاج او د مرض د وارو د پاره استعمالیږي دا د اضداد نه دي. (۲)

د طب لفظ د سحر د پاره استعمالیږي. نوچه کوم سړی باندې جادو شوي وي، هغه ته مطبوب وائی. یو حدیث کښې دی چه «رجل مطبوب ای مسحون» (۳)

د اصل زمانه جاهلیت کښې د اهل عرب خیال و وچه د سړی د بیماری سبب سحر دي. د جادو او سحر په وجه سړی بیماریږي. د دې وجې طب د سحر په معنی کښې استعمالیږي. (۴)

د علم طب اصلاحي تعریف دادي «هو علم يتعرف منه احوال بدن الانسان من جهة ما يصح ويؤول عن الصحة ليحفظ الصحة الحاصلة وليسترد هازائلة» (۵)

یعنی علم طب سره د صحت او عدم صحت نقطه نظر سره معلومات حاصلیږي. چه موجوده صحت برقرار اوساتي شي، اوزائل شوي صحت واپس شي،

د طب قسمونه: بیا پوهه شي چه د طب دوه قسمونه دي. یو طب الارواح دي اودوئم طب الابدان، طب الارواح خود حضرات انبیاء کرام عليهم السلام سره خاص دي، د طب الابدان دوه قسمونه دي. یو هغه چه د حضور عليه السلام نه منقول دي، حضرت نبی کریم عليه السلام نه منقول طب ابو نعیم

اصفهانې په یو رساله کښې جمع کړی دی، علامه ابن القیم رحمته الله علیه د دې ښه ډیره ذخیره په «زاد المعاد» کښې جمع کړې ده. (۶) چه د ابعضو خلقو د «طب النبی لابن القیم» نوم سره شائع کړې

ده، او په اردو کښې هم د دې ترجمه شوي ده. (۷)

اودوئیمد حصه هغه ده چه انسان تجربات سره په وجود کښې راغلي ده. د دې هم دوه قسمونه دي. یو قسم هغه دی چه په هغې کښې د غور و فکر ضرورت نه وي، قدرت پخپله په جاندار

(۱) اوگورنی فتح الباری: ۱۰/۱۶۵، ارشاد الساری: ۱۲/۴۰۹-

(۲) اوگورنی فتح الباری: ۱۰/۱۶۵، عمدة القاری: ۲۱/۲۲۹، ارشاد الساری: ۱۲/۴۰۹-

(۳) الحدیث اخرجه البخاری فی کتاب الطب، باب السحر: ۵/۲۱۷۶، (رقم الحدیث: ۵۴۳۳) واخرجه المسلم فی کتاب السلام باب السحر (رقم الحدیث: ۲۱۸۹) واخرجه النسائی فی کتاب الطب، باب السحر: ۴/۳۸۰، (رقم الحدیث: ۷۶۱۵) واخرجه ابن ماجه فی کتاب الطب، باب السحر: ۲/۱۱۷۶، (رقم الحدیث: ۳۵۴۵)

(۴) اوگورنی فتح الباری: ۱۰/۱۶۵، عمدة القاری: ۲۱/۲۲۹-

(۵) اوگورنی فتح الباری: ۱۰/۱۶۵، عمدة القاری: ۲۱/۲۲۹، ارشاد الساری: ۱۲/۴۰۹-

(۶) اوگورنی فتح الباری: ۱۰/۱۶۵، زاد المعاد فصل فی علاجه (ص) لامراض القلوب وامراض البدن: ۴/۵

(۷) د کتاب دارالاشاعت کراچي نه شائع شوي دي.

کنبی دهغې د علاج علم اینبودی دې، لکه د تندي علاج اوبه او اولرې علاج غذا ده، او دو نیم قسم هغه دی چه په هغې کنبی د غور و فکر ضرورت وی لکه نوری بیماری په انسان راخی. ددی بیماریو علاج د خلقو د تجربو سره په وجود کنبی راغلی دې (۱)

بیا څنگه چه د بیماری دوه قسمونه دی، ① روحانی ② جسمانی دغه شان د علاج هم دوه قسمونه دی.

① طبعی او جسمانی: دا دمفرداتو په شکل کنبی وی، او مرکبات په صورت کنبی هم،

② روحانی او لسانی: حضرت نبی کریم ﷺ د خپل امت د پاره دوه قسمه علاجونه اختیار کړی دی، ظاهری او طبعی دوايانې هم اختیار فرمائیلې، او باطنی او روحانی علاجونه هم (۲)

امام بخاری رحمته الله علیه په دې باب کنبی د طب الابدان ذکر دې چه کومه حضرت رسول الله ﷺ نه منقول ده لکه څنگه چه طب نبوی ﷺ سره تعبیر کوی.

د جسمانی طب مدار: د جسمانی طب مدار په درې څیزونو باندې دې، یو د صحت حفاظت، دویم د نقصان ورکونکې څیزونو نه پرهیز او دریم د فاسدې مادې وتل. په قران کریم کنبی دې درې واړو ته اشاره شوې ده.

په سورة بقره کنبی دی، (فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ) په سفر کنبی چونکه تکلیف وی کوم چې د صحت د پاره نقصان ده وی، اوس که په دې کنبی روژه اونیولې شی نو د صحت د نور خرابیدو امکان دې، ځکه صحت صحیح ساتلو د پاره د روژې د نه نیولو حکم ورکړې شوې دې.

د قران کریم په یو بل ایت کنبی دی (وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ) (۳) ددی نه دا مسئله اخستلې شوې ده که د یخو اوبو استعمالیدو باندې د هلاکت ویره وی نو په داسې صورت کنبی د تیمم اجازت دې. د نقصان ورکونکې څیزونو نه ځان بچ ساتل دې نه په پوه کنبی راخی.

او دریم څیز دې د فاسد مادې د وتل، دې طرف ته د قران کریم ایت (أُوبَةُ أَدَى مِنْ رَأْسِهِ فَبَدِيَئَةً) (۴) کنبی اشاره ده چې محرم لره که سپکې وغیره تنگوی او تکلیف ورکوی نو هغه دا تکلیف د ځان نه لرې کولې شی، دغه شان حافظ ابن حجر لیکي:

ومدار ذلك على ثلاثة اشياء: حفظ الصحة، والاحتیاء عن المؤذي، استفراغ المادة الفاسدة. قد اشهد الى الثلاثة في القران، فالاول من قوله تعالى (فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ) وذلك ان لسفر مظنة النصب، وهو من مغیرات الصحة، فاذا وقع فيه الصيام ازداد فابیح الفطر ابقاء على الجسد، وكذا القول في المرض الثان وهو الحمية من قوله تعالى (وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ) فانه استنبط منه جواز التيمم عند خوف استعمال الماء البارد، والثالث من قوله تعالى (أُوبَةُ أَدَى مِنْ رَأْسِهِ فَبَدِيَئَةً) فانه اشهد بذلك الى جواز حلق

(۱) اوگورنی فتح الباری: ۱۰/۱۶۵، عمدة القاری: ۲۱/۲۲۹، وارشاد الساری: ۲۱/۴۰۹۔

(۲) اوگورنی فتح الباری: ۱۰/۱۶۵، عمدة القاری: ۲۱/۲۲۹، وارشاد الساری: ۲۱/۴۰۹۔

(۳) النساء۔

(۴) البقرة (۱۹۶)۔

الراس الذي منع منه المحرم لاستفراغ الاذى الحاصل من النجار المحتقن في الراس. (۱)
 د حضور ﷺ د علاج قسمونه علامه ابن القيم رحمته الله په زادا المعاد کښې فرمائی چې حضور ﷺ به کوم علاج کولو د هغې درې قسمونه دی، یو طبعی دویانو په ذریعه، دویم الهی دویانو په ذریعه، او دریم د دواړو په ملاوت سره، د حضور ﷺ د بعثت اصلی مقصد خو خلقو لره د روحانی مرضونو نه پاک کول وو، خو کله به نې د ضرورت په وخت کښې جسمانی علاج هم کولو (۲)

حضرت شاه ولی الله رحمه په حجة الله البالغة کښې فرمائی چې د حضور ﷺ جسمانی علاج کول د شریعت څه داسې حصه نه ده چې هغه د دعوت او تبلیغ حصه جوړه کړې شی، او په هر کس باندې د هغې تقلید واجب او ضروری وی، نو هغه فرمائی

اعلم ان ما روى عن النبي ﷺ ودون في كتب الحديث على قسمين: احدهما ما سبيله سبيل تبليغ الرسالة، وفيه قوله تعالى (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا) منه علوم المعاد وعجائب الملوك.. ومنه شرائع وضبط للعبادات، ثانيهما ما ليس من باب تبليغ الرسالة، وفيه قوله صلى عليه وسلم: انما انا بشر، ولا تاخذوني بالظن، ولكن اذا حدثتكم عن الله شيئا فخذوا به، فاني لم اكذب على الله: فممنه الطب ومنه باب قوله صلى الله عليه وسلم: وعليكم بالادهم الاقرح: ومستنده التجربة، منه ما فعله صلى الله عليه وسلم على سبيل العادة، دون العبادة (۳)

د حضور ﷺ نه چې کوم علاج او دویانې نقل دی دا د هغه زمانې د تجربو یو حصه وه، او دا ممکن دد چې یو کس هغه استعمال کړی او فائده ورنکړی، خو که څوک د برکت په توګه او ایمانی قوت سره دا نقلی دویانې استعمال کړی نو هغه ته به هر حال کښې شفاء کیږی، علامه ابن الخلدون په مقدمه تاریخ کښې دا خبره په تفصیل سره لیکلې ده (۴)
 په دې باب کښې د علماؤ واقعات هم مشهور دی.

۱- باب مَا أَنْزَلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً.

(۵) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رِبَاحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَا أَنْزَلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً».

(۱) فتح الباری (۱۰/۱۲۵) -

(۲) زاد المعاد (۴/۲۴) -

(۳) انظر حجة البالغة (۱/۱۲۸) -

(۴) مقدمة ابن خلدون (۱/۴۹۳) باب ۶، فصل (۱۹) -

(۵) الحديث اخرجہ النسائی فی کتاب الطب، باب امر بالدواء (۴/۳۶۹ رقم الحديث ۷۵۵۴) واخرجه مسلم فی کتاب السلام، باب لكل دواء داء واستحباب التدواي (رقم الحديث ۲۲۰۴) واخرجه الترمذی فی کتاب الطب، باب ما جاء فی الدواء والحث عليه (۳۸۳/۴ رقم الحديث ۲۰۳۸) واخرجه ابوداود فی کتاب الطب، باب ما جاء فی الرجل يتدواي (۴/۳ رقم الحديث ۳۸۵۵) واخرجه ابن ماجه فی کتاب الطب، باب ما انزل الله داء الا انزل له شفاء (۲/۱۱۳۸ رقم الحديث ۳۴۲۸) -

حدیث کنبی دی چې الله تعالی داسې یو بیماری نه ده رالیرلې چې د هغې د پاره ئې شفاء نه وی نازله کړې،

قوله: الا انزل له شفاء: د نسائی شریف په روایت کنبی دی ان الله لم ينزل داء الا انزل الله له شفاء فتداوا^(۱)

امام بخاری په الادب المفرد کنبی د اسامه بن شریک نه روایت نقل کړې دې د هغې الفاظ دی: تداووا یا عباد الله فان الله لم يصنع داء الا وضع له شفاء الا داء واحد: الهرم: (۲)

په یو روایت کنبی الهرم سره السام اضافه هم شوي ده (۳)
په مسلم شریف کنبی د جابر رضی الله عنه نه حدیث مرفوع دې: لكل داء دواء فاذا اصاب دواء الداء برا باذن الله تعالی: (۴)

د ذکر شوی احادیثو نه مستنبط خو خبرې؟ دې ټولو احادیثو نه معلومه شوه چې الله تعالی دهرې بیماری شفاء او د هغې علاج نازل کړې دې، دا بله خبره ده چې بعضې وخت د بعضې بیمارو علاج انسانانو ته معلوم نه وی، نو هغوی داسې بیماری لا علاج او گنډی، حالانکه هغه په حقیقت کنبی لا علاج نه وی، (۵)

دغه شان دا هم معلومه شوه چې د علاج نه ضروری نه ده چې انسان دې صحتمند هم شی، د جابر رضی الله عنه په حدیث کنبی د باذن الله قید دې، ترڅو چې د الله تعالی خوښه وی، تر هغه وخت پورې د چا دوائی کار نه کوی، (۶)

دې احادیثو نه دریمه خبره دا معلومه شوه چې د بیماری علاج کول د توکل خلاف نه ده، څنگه چې د لوړې ختمیدو دپاره خوراک، اود تندې ختمیدو د پاره د اوبو استعمال د توکل سره منافی نه ده، دغه شان د مرض د ختمولو د پاره علاج کول هم د توکل منافی نه ده، د جمهورو عالمانو په نیز علاج کول مستحب دی او بهتره ده، (۷) بعضې فقهاؤ لیکلې دی چې د فائدې ښکاره کیدو په اعتبار سره د اسبابو درې درجې دی،

① سبب یقینی ② سبب ظنی ③ سبب وهمی،

د سبب یقینی مطلب دا دې چې دې سبب لږه اختیارولو باندې نفع او فائده عادة خامخا مرتب کیږي. ددې خلاف نه کیږي، مثلاً د خوراک نه پس مریدل، د اوبو څکلو نه پس تنده ختمیدل، دغه شان اسباب اختیارول شرعا واجب او ضروری دی، دغه وجه ده که څوک

(۱) اخرجه النسائی فی کتاب الطب، باب الامر بالدواء ۴/۳۶۸ (رقم الحدیث ۷۵۵۳)-

(۲) فتح الباری ۱۰/۱۲۷، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۰-

(۳) فتح الباری ۱۰/۱۲۷، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۰-

(۴) مسلم کتاب السلام باب لكل داء دواء واستحباب التداوی (رقم الحدیث ۲۲۰۴)-

(۵) فتح الباری ۱۰/۱۲۷، عمدة القاری ۲۱/۲۳۰، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۰-

(۶) فتح الباری ۱۰/۱۲۷، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۰-

(۷) فتح الباری ۱۰/۱۲۷، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۰-

خوراک بند کړی او اوږې کیدو باوجود هم بالکل اونه خوری او د لوږې نه مرگ ورته راشی، نو دا سرې به گناه گار وی،

دویمه درجه، سبب ظنی ده، ددې نه مراد هغه اسباب دی چې د هغې په اختیارولو باندې اکثر نفع مرتب کیږی، خو کله ددې خلاف هم اوشی، یعنی کله د هغې اثر ښکاره نه شی، لکه د علاج نه پس صحت موندل، خو دا ضروری نه ده چې صحت حاصل شی، ځکه چې علاج سبب یقینی نه دې، چې خامخا دې ددې نه فائده واخستلی شی، چونکه انسان د سبب یقینی اختیارولو مکلف دې نه چې د سبب ظنی اختیارولو، ځکه به علاج کول په دې درجه کښې به واجب نه وی، که چا علاج اونکړو او مړ شو نو گناه گار به نه وی.

وهمی اسباب، یعنی د سبب ښکاره کیدو باندې د نتیجې د ښکاره کیدو وهم وی، مثلاً تعویذ وغیره، چې د هغې فائده شکی دی، نو دې لره اختیارول جائز دی. حضرت مفتی نظام الدین رحمته الله علیه سابق صدر و مفتی دارالعلوم دیوبند لیکي:

پاتې شوه د تداوی علاج مسئله! نو د هغې خو فی نفسه مباح کیدو کښې هیڅ کلام نشته، باقی چې په هر کس باندې هر حالت کښې کلیه وجوب وی، صحیح نه ده، بلکه په دې کښې تفصیل دې، هغه دا چې که مرض سخت او مهلک وی او په علاج باندې قدرت او استطاعت هم وی، نو د حیثیت او استطاعت او د میسر قدرت مطابق د دنیا عالم اسباب کیدو د وجه نه د شفاء د حاصلولو عقیده صرف په الله باندې ساتلو سره، د حکم شرعی دننه علاج کول واجب کیږی، خو که قدرت میسره موجود نه وی یا مرض سخت او مړ کونکې نه وی نو د علاج واجب کولو طرف ته حکم نه متوجه کیږی، یا به حکم مؤکد وی یا مستحب او افضل به وی، په مرض کښې د مبتلا شوې سرې او د مذکوره قیودو مطابق یو حکم خو کیدې شی، خو واجب به نه وی، (۱)

بعضې شوافعو خو دا واجب گرځولې دې، هغوی وائی، (تداووا) امر دې، او دا د وجوب دپاره راځی. بهر حال د حضور نه څوک زیات متوکل کیدې شی، هغوی سید المتوکلین وو، خو حضور صلی الله علیه و آله به علاج هم کولو، او نور ظاهری اسباب به ئې هم اختیارولو.

۲- باب هَلْ يُدَاوَى الرَّجُلُ الْمَرَأَةَ أَوِ الْمَرَأَةُ الرَّجُلَ.

[۵۳۵۵] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا بَشْرُ بْنُ الْمُفْضِلِ عَنْ خَالِدِ بْنِ ذَكْوَانَ عَنْ رَبِيعِ بْنِ مُعَوِّذِ بْنِ عَفْرَاءَ قَالَتْ كُنَّا نَغْزُو مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَسَقِي الْقَوْمَ، وَنَحْمَدُهُمْ، وَنُرَدُّ الْقَتْلَى وَالْجُرْحَى إِلَى الْمَدِينَةِ. (ار: ۲۷۲۶)

د سرې او د ښځې یو بل له علاج کولو مسئله: که ضرورت وی او د فتنې ویره نه وی نو ښځې د سرو او سرې د ښځو علاج کولې شی، امام بخاری چې کوم روایت ذکر کړې دې، د هغې نه معلومیږی چې ښځې د سرو علاج

(۱) منتخبات نظام الفتاوی، ج ۱ ص ۳۵۰، فتاوی نظامیه او ندرویه ص ۴۱۴-

کولې شی، نو سړی هم د بنخو علاج کولې شی، امام بخاری رضی الله عنه په ترجمه الباب کنبی اهل استفهام ذکر کولو سره دې خبره باندې تنبیه کړې ده چې د دې د پاره څه قانون کلی نشته، کوم ځانې چې د فتنې ویره نه وی، هلته ددې اجازت شته، او کوم ځانې چې د فتنې ویره وی نو بیا ددې گنجائش نشته. (۱)

حدیث باب په کتاب الجهاد کنبی (باب مداواة النساء الجرمی فی الغزو) لاندې تیر شوې دې، حافظ ابن حجر رضی الله عنه فرمائی چې په حدیث کنبی اگر چې تصریح ده چې بنخې د سړو علاج کولې شی، خو ددې باوجود امام بخاری په جزم سره څه حکم بیان نه کړو، ځکه چې په دې کنبی احتمال دا دې چې هغه د پردې د حکم د نازلیدو نه مخکنې واقعہ کیدې شی، (۲)

۳- باب الشفاء فی ثلاث

[۵۳۵۶] (۲) حَدَّثَنِی الْحُسَيْنُ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ شِجَاعٍ حَدَّثَنَا سَالِمُ الْأَقْطِسُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: «الشفاء في ثلاثة شربة عسل، وشربة حُجْمٍ، وكية نَارٍ، وأَنْهَى أُمَّتِي عَنِ الْكِيِ». رَفَعَهُ الْحَدِيثَ وَدَوَّاهُ الْقُتَيْبِيُّ عَنْ لَيْثٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْعَسَلِ وَالْحُجْمِ.

[۵۳۵۷] حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ أَخْبَرَنَا سُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ أَبُو الْحَارِثِ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ شِجَاعٍ عَنْ سَالِمِ الْأَقْطِسِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «الشفاء في ثلاثة شربة حُجْمٍ، أو شربة عَسَلٍ، أو كية نَارٍ، وَأَنْهَى أُمَّتِي عَنِ الْكِيِ».

حسین: دلته د اولنی حدیث په سند کنبی د حسین د والد ذکر نشته، ددې حسین نه څوک مراد دی په دې کنبی دوه قوله دی،

① بعضې حضراتو، وئیلې دی چې ددې نه حسین بن زیاد مراد دې، (۴) دوی د نيسابور وو، او امام بخاری رضی الله عنه سره یو ځانې نيسابور کنبی اوسیدلو، د امام بخاری د وفات نه پس دوی درې دیرش کاله ژوندې وو، (۵) د امام مسلم رضی الله عنه د دوستانو نه وو، امام بخاری ددوی نه دا روایت نقل کړې دې او دې ته (روایة الاصابغ عن الاکابر) وئیلې شی، (۶)

(۱) فتح الباری ۱۰/۱۶۷، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۰-

(۲) فتح الباری ۱۰/۱۲۸-

(۳) الحدیث اخرجہ النسائی فی کتاب الطب باب الکی ۴/۳۷۸ و رقم الحدیث ۷۶۰۳. واخرجه ابن ماجه فی کتاب الطب، باب الکی ۶/۱۱۵۵، رقم الحدیث ۳۴۹۱-

(۴) فتح الباری ۱۰/۱۶۸ عمدة القاری، ۲۱/۲۳۰، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۱-

(۵) حواله بالا-

(۶) فتح الباری ۱۰/۱۶۹-

د حسین بن زیاد رضی اللہ عنہ په بخاری کنبې صرف یو حدیث دې، (۱)

(۲) خو حاکم فرمائی چې حسین بن یحیی بن جعفر بیکندي مراد دې، دده والد یحی بن جعفر نه امام بخاری ډیر احادیث نقل کړې دي. دا حسین هم د امام بخاری نه وروکې دې، او په صحیح بخاری کنبې ددوی صرف یو روایت دې، (۳)
احمد بن منیع: احمد بن منیع د امام بخاری د شیو خو د طبقه وسطه نه دې، ددوی کنیت ابو جعفر دې، ۲۴۴ هجری کنبې ددوی وفات شوې دې، (۴)
په صحیح بخاری کنبې ددوی صرف یو حدیث دې، (۵) ائمه جرح و تعدیل ددوی توثیق کړې دې، (۶)

مروان بن شجاع: د مروان بن شجاع په صحیح بخاری کنبې صرف دوه روایتونه دي، یو روایت دا دې، او یو په کتاب الشهادت کنبې تیر شوې دې، (۷) امام احمد بن حنبل رضی اللہ عنہ ددوی توثیق کړې دې، امام ابو حاتم رازی رضی اللہ عنہ فرمائی یکتب حدیثه و لیس بالقوی (۸)

قوله: الشفاء في ثلاث: په حدیث باب کنبې دي، چې په درې څیزونو کنبې شفاء ده، شهد څکل، بنکر لگول، او په اور سره داغ کول، خو څه خپل امت لره د داغ نه منع کوم.

قوله: شرطة محجم: شرطة، فعلة په وزن باندي د شرط نه دې، شرط الحاجم، بنکر لگول، سینګی لگول. (۹) محجم د میم کسري سره، هغه آله ته وائی چې په هغې کنبې د بنکر وینه جمع کولې شی، دلته د دې نه هغه او سپنه مراد ده چې د هغې په ذریعې سره وینه ویستلې شی. (۱۰)
په درې څیزونو کنبې د شفاء مطلب: په درې څیزونو کنبې د شفاء مطلب دا نه دې چې ددې نه علاو په بل څیز کنبې شفاء نشته، بلکه ددې نه د علاج د حاصلیدو اصول طرف ته اشاره کول مقصود دي. ځکه چې مرضونه یا خو دموی، یا صفراوی یا بلغمی یا سوادی وی، مرض که دموی یعنی د وینې د خرابوالی د وجې نه وی، نو ددې علاج د خرابې وینې ویستولو سره کیږي. او په بنکر لگولو کنبې هم خرابه وینه ویستلې شی، او باقی درې صورتونو کنبې د مرض علاج په اسهال سره کیږي، او شهد مسهل یا قبض راوستونکې وی، خو په بعضې وختونو کنبې فاسده ماده نه په بنکر لگولو سره ویستلې شی نه د اسهال

(۱) فتح الباری ۱۰/۱۶۹ عمدة القاری ۲۱/۲۳۱-

(۲) فتح الباری ۱۰/۱۶۹ عمدة القاری ۲۱/۲۳۱، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۱-

(۳) تهذیب الکمال ۱/۴۹۷ و رقم الترجمة ۱۱۴، تهذیب التهذیب ۱/۸۴-۸۵-

(۴) فتح الباری ۱۰/۱۶۹، عمدة القاری ۲۱/۲۳۱-

(۵) فتح الباری ۱۰/۱۶۹-

(۶) حواله بالا-

(۷) حواله بالا-

(۸) فتح الباری ۱۰/۱۷۰، عمدة القاری ۲۱/۲۳۱، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۲-

(۹) فتح الباری ۱۰/۱۷۰، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۲، والنهائة لابن الاثير ۱/۳۴۷ و مجمع بحار الانوار: ۱/۴۶۱

په ذریعه، نو اور سره هغه ختمولې شی، چې هغه سره دا اوسوزی او ختم شی (۱)

د داغ لکولو حکم

قوله: وانہی امتی عن الکی: کی بدن لره په اور سره داغ کولو ته وائی، ددې متعلق روایات مختلف دی، په بعضو کښې نهی راغلې ده، او په بعضې روایاتو کښې جواز معلومیری.

چې په کومو روایاتو کښې نهی راغلې ده، په هغې کښې یو حدیث باب دې، چې په هغې کښې وانہی امتی عن الکی الفاظ دی.

د مسلم شریف په یو روایت کښې دی، وما احب ان اکتوی (۲)

امام ابوداؤد رضی اللہ عنہ او امام ترمذی رضی اللہ عنہ د حضرت عمران بن حصین رضی اللہ عنہ نه روایت نقل کړې دي، په هغې کښې دی، ان رسول الله صلی الله علیه وسلم، نهی عن الکی، قال: فابتلینا، فاکتوینا، فما اقلحنا ولا اقلحنا ولا انحجنا، (۳)

طبرانی یو روایت په صحیح سند سره نقل کړې دي، په هغې کښې دی، ان النبی نهی عن الکی، وقال: اکره شرب الحمیم، (۴)

خو په بعضې روایاتو کښې ددې جواز معلومیری،

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ حدیث دي، رمی ابي یوم الاحزاب علی اکحلة، فکواه رسول الله صلی علیه وسلم، (۵)
د حضرت سعد بن معاذ رضی اللہ عنہ په باره کښې رازی چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم د کی (داغ) په ذریعه ددوی علاج او کړو، (۶)

د حضرت ابو طلحه رضی اللہ عنہ حدیث په بخاری کښې رازی چې هغوی د نبی صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کښې د ذات الجنب بیماری کښې د حضرت انس رضی اللہ عنہ علاج په داغ سره کړې وو، (۷)
دې نه علاوه نورو صحابو نه هم په داغ سره علاج کولو روایات شته دي، (۸)
په مختلفو روایاتو کښې تطبیق: د دواړه قسمه روایاتو کښې تعارض ختمولو د پاره محدثینو مختلف توجیحات اختیار فرمائیلې دي:

① احادیث د نهی، په نهی تنزیهی باندې محمول دي، او احادیث د اثبات په اصل جواز

(۱) فتح الباری ۱۰/۱۷۱، عمدة القاری ۲۱/۲۳۱ وارشاد الساری ۱۲/۴۱۲-.

(۲) الحدیث اخرجہ مسلم فی کتاب السلام، باب لكل داء دواء واستحباب التداوی (رقم الحدیث، ۲۲۰۵)-.

(۳) الحدیث اخرجہ الترمذی فی کتاب الطب، باب ما جاء فی کراهیة التداوی، بالکی، ۴/۳۸۹، رقم الحدیث ۲۰۴۹، واخرجہ ابوداؤد فی کتاب الطب باب فی الکی، ۴/۵، رقم الحدیث، ۳۸۶۵-.

(۴) مجمع الزوائد ۵/۹۷ و قال رجاله رجال الصحیح-.

(۵) الحدیث اخرجہ مسلم فی کتاب السلام، باب لكل داء دواء واستحباب التداوی، رقم الحدیث ۲۲۰۷-.

(۶) فتح الباری ۱۰/۱۷۰ و عمدة القاری ۲۱/۲۳۱-.

(۷) الحدیث اخرجہ البخاری فی کتاب الطب باب ذات الجنب (رقم الحدیث ۵۳۸۹، فتح الباری ۱۰/۱۷۰)-.

(۸) فتح الباری ۱۰/۱۷۰، عمدة القاری ۲۱/۲۳۱-.

باندې، او نهی تنزیهی جواز سره جمع کیدې شی. حضور ﷺ ممانعت ځکه او فرمائیلو چې په دې کبښې مریض ته ډیر تکلیف او چټول وی، دغه شان ددې نقصان ددې د فائده نه زیات شی، (۱)

② بعضې حضراتو وئیلې دی چې د ممانعت تعلق خطره او تردد سره دې، یعنی که داسې صورت وی چې داغ سره د فائده د نه یقینې کیدو د وجه نه د نقصان او د ځان د هلاکت ویره او خطره وی نو بیا د داغ لگولو نه پرهیز کول پکار دی، خو که یو طبیب او ښیار د داغ لگولو مشوره ورکړې نو بیا څه حرج نشته، (۲)

③ د عربو خیال وو چې په داغ سره فاسد ماده یقینې توگه باندې اوزی، او که دا اختیار نه کړې شی، نو هغوی دا هلاکت گنړلو، نو دغه شان هغوی داغ لگولو لره مؤثر حقیقی گنړلو، ځکه حضور ﷺ منع او فرمائیله، نو د ممانعت احادیث هم دې فاسدې عقیدې او په شرک خفی کبښې مبتلا کیدو نه د بچ کیدلو د پاره وارد شوې دی.

خو که د چا عقیده داسې نه وی بلکه سبب ظاهري په توگه هغه دا اختیار کړی نوددې گنجائش شته، او احادیث جواز هم په دې باندې محمول دی (۳)

البته حضور ﷺ دا خوښ کړې نه دی، ځکه چې په دې کبښې مریض ته ډیر تکلیف رسی، او هغه ته په عذاب کبښې مبتلا کیدل وی،

قوله: رَوَاهُ الْقَيُّمِيُّ عَنْ لَيْثٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْعَسَلِ وَالْحَجْمِ: قى (بضم القاف وتشديد اليم المكسورة) دده نوم يعقوب بن عبد الله بن سعد بن مالك بن هاني دې، او ددوی كنييت ابو الحسن دې، (قم) د عراق د يو ښار نوم دې، هم هغې طرف ته دا منسوب دې، (۴)

امام نسائي رحمته الله ددې توثيق فرمائی، (۵) خو دارقطني رحمته الله فرمائی ليس بالقوى، (۶) په صحيح بخاری کبښې ددوی صرف يو حديث دې، (۷)

يو قمی د شيعه گانو په نيز مشهور دې، هغه دا نه دې بلکه هغه د ابن بابويه نه معروف دې، نو دغه شان حضرت گنگوهی رحمته الله فرمائی

وهذا القى غير القى المعتبر في الروايف فلا يغرن احدا قول الرضا ان القى معتبر. حتى انه من رواة البخارى، وفي هامشه، القى منسوب الى قم بلدا بعراق العجم، وماله في البخارى سوى هذا الموضوع، وليس

① فتح الباری ۱۰/۱۷۰، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۲-

② فتح الباری ۱۰/۱۷۳ و عمدة القاری ۲۱/۲۳۳ و ارشاد الساری ۱۲/۴۱۲-

③ فتح الباری ۱۰/۱۷۱ و عمدة القاری ۲۱/۲۳۱ و ارشاد الساری ۱۲/۴۱۲-

④ حواله بالا-

⑤ فتح الباری ۱۰/۱۷۰ عمدة القاری ۲۱/۲۳۱-

⑥ حواله بالا-

⑦ حوالا بالا-

هو باین بابویه القی الرافضی کما زعمه بعض المتأخرین (۱)
د قمی دې تعلیق لره مسندبزار کښې موصولا نقل کړې شوې دې، (۲)

۴- باب الدَّوَاءِ بِالْعَسَلِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ).

(۵۳۵۸) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ

عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْجِبُهُ الْحَلْوَاءُ وَالْعَسَلُ. (ار: ۴۹۱۸)

شهد کښې الله تعالی د ډیرو بيمارو شفاء ايخودلې ده، امام بخاری په دې باب کښې علاج بالعسل لره بيانوي، د قرآن په آيت کښې (فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ) فرمائيلې شوې دي، د فيه ضمير کښې دوه احتمال دي، د جهورو په نيز ددې ضمير عسل طرف ته راجع دي،

امام بخاری په ترجمه الباب کښې دا ذکر کولو سره د جمهور د قول تائيد کړې دي، (۳)
دويم احتمال بعضې حضراتو بيان کړې دي چې دا ضمير قرآن طرف ته راجع دي، خو هغه قول مرجوح دي، (۴)

ايا په شهدو کښې د هرې بيمارۍ شفاء ده؟ په شهد کښې شفاء ده، په دې کښې دوه قول دي:

① د بعضې حضراتو په نيز په شهد کښې شفا کيدل عام نه دي، بعضې مرضونو د پاره دا د شفاء باعث دي، نو په بعضې مرضونو کښې د شهد استعمال نقصان ورکونکې هم دي، ځکه (فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ) عام نه دي بلکه مخصوص دي، (۵)

بيا دي حکم لره په دوه طريقو سره مخصوص کړې شو يو دا چې للناس نه بعض الناس مراد دي، (۶) او دويم دا چې شفاء نکره ده او د اثبات په ځانې کښې واقع ده، او نکره چې کله د اثبات په ځانې داخله شي، نو په عموم باندې دلالت کوي (۷)

② دويم قول دادې چې د ايت الفاظ عام دي، او واقعي شهد په اصل کښې د ټولو مرضونو د پاره شفاء ده، خو که د څه وجه نه شهد نقصان والا ثابت شي نو ددې اعتبار نشته، (۸)
لفظ عسل مذكر او مؤنث دواړه قسمه استعماليرې، او د عربي په ژبه کښې ددې د سلو نه زيات نومونه دي، (۹)

(۱) الابواب والتراجم ۱۰۰/۲-

(۲) فتح الباری ۱۷۰/۱۰ او ارشاد الساری ۴۱۲/۱۲ و عمدة القاری ۲۱/۲۳۱-

(۳) فتح الباری ۱۷۲/۱۰ و عمدة القاری (۲۳۲/۲۱) ارشاد الساری ۴۱۲/۱۲-

(۴) حواله بالا-

(۵) حواله بالا-

(۶) حواله بالا-

(۷) روح المعانی ۱۸۵/۸، (سورة النحل)-

(۸) فتح الباری ۱۷۲/۱۰، عمدة القاری ۲۱/۲۳۲-

(۹) فتح الباری، ۱۷۲/۱۰-

د شهدو فائدي په شهدو کښې ډیرې فائدي دي. حافظ ابن حجر رحمته الله دې فائديو لره تلخیص سره دا شان بیان کړې دي:

يجلو الاوساخ التي في العروق والامعاء ويدفع الفضلات يغسل خمل المعدة ويسخنها تسخيناً معتدلاً. ويفتح افواه العروق ويشد المعدة والكبد والكلى والمثانة والمنافذ. وفيه تحليل للرطوبات اكلاً وطلاء وتغذية. وفيه حفظ المعجونات وازهاب لكيفية الادوية المستكرهة وتنقية الكبد والصدر. ادرار البول الطيب. ونفع للسعال الكائن من البلغم. ونفع لاصحاب البلغم والامزجة الباردة واذا اضيف اليه الخل نفع اصحاب الصفراء ثم هو غذاء من الاطذية، ودواء من الادوية، وشرب من الاشربة، وحلوى من الحلوات، وطلاء من الاطذية ومفرح من الفرحات ومن منافعه.. اذا جعل فيه اللحم الطري حفظ طراوته ثلاثة اشهر. وكذلك الخيار والقرع والبادنجان والليمون، ولحو ذلك من الفواكه. واذا لطخ به البدن للقمل. قتل القمل. وطول الشعر وحسنه ونعمه وان اكل به جلا ظلمة البصر وان استن به صقل الاسنان وحفظ صحتها... ولم يكن يعول قدماء الاطباء في الادوية المركبة الا عليه ولا ذكر للسكر في اكثر كتبهم اصلاً. (١)

يعنى شهد د کولمو، رگونو او د بدن اضافي فضلات صفا کوي، رگونه کولاهي، معده، سينه، گردو او مثاني ته طاقت ورکوي، خيگر او سينه صفا کوي. بلغم نه پيدا شوې توخي کښې مفيد دي، او بلغمي مزاج والا د پاره فائده ورکونکي دي. شهد خوراک هم دي، دوا هم. په شهد کښې چې غوښه او ميوې کيږدي نو درې مياشتو پورې هغه تازه پاتې کيږي شي. په بدن لگولو سره سپکو لره مړه کوي، په ويختو کښې لگولو سره هغه ښکلي او نرم جوړ کړي، په سترگو چې اولگولې شي نو د نظر د پاره بهترين دي، غاښونو لره پرفوي، او دهغي دپارده مفيد دي، مخکښيني طبيبانو به مرکب دوايانو کښې شهد لره اعتبار ورکولو. امام ابن ماجه رحمته الله په سند ضعيف سره د حضرت جابر رضي الله عنه نه يو مرفوع حديث نقل کړې دي، په هغي کښې دې، من لعق العسل ثلاث غدوات في كل شهر، لم يصبه عظيم بلاء، يعنى کوم سرې چې درې ورځې سحر په وخت کښې شهد استعمال کړي نو هغه به کوم لوڼې افت کښې نه مبتلا کيږي، (٢)

د باب اولني حديث د عائشه رضي الله عنها نه منقول دي، دا حديث په کتاب الاطعمة کښې تير شوې دي، حضور صلوات الله عليه ته حلوا او شهد خوښ وو، علامه کرمانی ددې مناسبت سره بيان کولو سره ليکلي دي: الاعجاب اعم من ان يكون حل سبيل الدواء او الغذاء فتوخذ المناسبة بهذه الطريق (٣)

[٥٣٥٩] (٤) حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْقَيْلِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ

(١) حوالا بالا

(٢) الحديث اخرجه ابن ماجه في كتاب الطب باب العسل رقم الحديث ٣٤٥٠، وفتح الباري ١٠/١٧٢-

(٣) شرح بخاري للكرمانى ٢٠/٢٠٧-

(٤) الحديث اخرجه البخاري ايضا في كتاب الطب و باب الحجامة من الداء ٥/٢١٥٦ و رقم الحديث ٥٣٧٢ و اخرجه ايضا في باب الحجم في الشقيقة والصداع ٥/٢١٥٧ و رقم الحديث ٥٣٧٥، و اخرجه ايضا في باب من اکتوى او كوى غيره، فضل من لم يکتو، ٥/٢١٥٧ و.... [بقية حاشيه په راروانه صفحه...]

قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «إِنْ كَانَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَدْوِيَّتِكُمْ - أَوْ يَكُونُ فِي شَيْءٍ مِنْ أَدْوِيَّتِكُمْ - خَيْرٌ فِي شَرْطَةِ حُجْمٍ، أَوْ شَرْبَةِ عَسَلٍ، أَوْ لَذْعَةِ بَنَارٍ تُوَافِقُ الذَّاءَ، وَمَا أَحَبُّ أَنْ أُكْتَوَى».

[۵۳۷۲]، [۵۳۷۵]، [۵۳۷۷]

قوله: عبد الرحمن بن الغسيل: غسيل نه مشهور صحابی حنظلہ رضی اللہ عنہ مراد دی، کرم چي په جنگ احد کښي شهيد شوي وو، او چاته چي فرشتو غسل ورکړي وو، دي وجه نه هغه ته غسيل وئيلي شي، غسيل په معنی د المغسول دي، فعيل د مفعول په معنی کښي رازي، دا د امام بخاري شيخ عبد الرحمن قرنيکه دي، دلته دا قرنيکی طرف ته منسوب دي، نسب نامه داسي ده، عبد الرحمن بن سليمان بن عبد الرحمن بن عبد الله بن حنظلہ رضی اللہ عنہ (۱)

حضرت جابر رضی اللہ عنہ فرمائي چي ما د نبي صلى الله عليه وسلم نه دا وئيلو سره اوريدلي دي، که ستاسو په دوايانو کښي که د چا خير وي نو هغه په بنکر لگولو، يا شهد ځکولو يا په اور سره داغ لگولو کښي دي، او هرکله چي دا داغ د بيماري مطابق راشي، خوبيا هم زه داغ لگول نه خوښوم.

قوله: ان كان في شيء من ادويتكم او يكون في شيء من ادويتكم: راوي ته په دواړو جملو کښي شک دي، ځکه ئي (او) راوړي دي، علامه ابن التين رحمته الله فرمائي چي (اويکن) پکار وو، ځکه چي دا معطوف على المجزوم دي، ددي عطف په (کان) باندې دي، او په (کان) باندې (ان) حرف شرط داخل دي، کوم چي فعل ته جزم ورکوي (۲) نو مسند احمد په يو روايت کښي ان کان... ان يکن دي (۳)

حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائي چي کيدې شي راوي د (يکن) د کاف په ضمه کښي اشباع اوکره، او هغه ئي راځکلو نو اوريدونکی (يکن) لره (يکون) او گڼلو (۴)

قوله: اولذغة بنار: لذغ (د ذال سکون سره) لږ شان سوزيدو ته وائي، مولانا انور شاه کشميري رحمته الله په فيض الباري کښي ددي ترجمه په (سوزيدو) سره کړې ده، (۵) مراد ددي نه داغ لگول دي، (۶)

...بقية از حاشيه گذشته [رقم الحديث، ۵۳۷۷، اوخرجه مسلم في كتاب السلام، باب لكل داء دواء واستحباب التدواي رقم الحديث ۲۲۰۵، واخرجه الترمذي في كتاب الطب باب ما جاء في الحجامة ۳۹۱/۴ و رقم الحديث ۲۰۵۳. واخرجه النسائي في كتاب الطب باب الكي، ۳۷۸/۴ و رقم الحديث ۷۶۰۳، واخرجه ابن ماجه في كتاب الطب و باب الحجامة ۱۱۵۱/۲ و رقم الحديث ۳۴۷۶] -

(۱) فتح الباري ۱۷۳/۱۰ و عمدة القاري (۲۳۳/۲۱) -

(۲) حواله بالا -

(۳) فتح الباري ۱۷۳/۱۰ و ارشاد الساري (۴۱۵/۱۲) -

(۴) فتح الباري ۱۷۳/۱۰ و عمدة القاري (۲۳۳/۲۱) و ارشاد الساري (۴۱۵/۱۲) -

(۵) فتح الباري ۱۷۳/۱۰ عمدة القاري (۲۳۳/۲۱)، ارشاد الساري (۴۱۵/۱۲) -

(۶) فتح الباري ۱۷۳/۱۰، عمدة القاري (۲۳۳/۲۱) -

قوله: توافق الدواء: دا د لذغة صفت دي، داسې داغ لگول چې د بيماري مطابق او مناسب وي، نو په دې کښې شفاء ده، په دې کښې دې خبرې ته اشاره ده چې داور په ذريعه داغ لگول د تجربه په توگه نه وي بلکه د يو ماهر ډاکټر په ذريعه سره داسې داغ کوم چې د مرض مناسب وي نو په هغې کښې شفاء ده، (۱)

(۱۵۳۶۰)، حَدَّثَنَا عِيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ أَخِي يَشْتَكِي بَطْنَهُ. فَقَالَ «اسْقِهِ عَسَلًا». ثُمَّ أَتَى الثَّانِيَةَ فَقَالَ «اسْقِهِ عَسَلًا». ثُمَّ أَتَاهُ فَقَالَ فَعَلْتُ. فَقَالَ «صَدَقَ اللَّهُ، وَكَذَبَ بَطْنُ أَخِيكَ، اسْقِهِ عَسَلًا». فَقَاةُ قَبْرًا. [۵۳۸۶]

حضرت ابو سعيد خدری رضي الله عنه فرمائی چې يو کس د نبی کریم صلى الله عليه وسلم په خدمت کښې حاضر شو، او وے وئیل چې زما رور ته د خيټې تکلیف دي، حضور صلى الله عليه وسلم او فرمائیل چې شهيد پرې اوڅکه، بيا دوباره راغلو، نو حضور صلى الله عليه وسلم او فرمائیل چې شهيد پرې اوڅکوه، بيا دريم ځل راغلو او وے وئیل چې ما پرې اوڅکل، (خو فائده اونه شوه) حضور صلى الله عليه وسلم او فرمائیل چې الله تعالی رشتونې دي او ستا د رور خيټه دروغزنه ده، هغه باندي شهيد اوڅکوه. بيا هغه پرې شهيد اوڅکل نو هغه ته صحت ميلاؤ شو.

يو اشکال او د هغې جوابونه: ددې حديث څه تفصيل مخکښې باب دواء المبطلون کښې راځي، بعضي خلقو ته شک شوې دي چې شهيد خو مسهل وي، او دلته چې کوم کس ته د خيټې تکلیف وو، په روايت کښې تصريح مخکښې راځي، چې هغه ته اسهال وو، نو دا کس د پاره د شهيدو څنگه مشوره کيدې شي؟

① يو جواب خو دا ورکړې شوې دي، چې حضور صلى الله عليه وسلم ته د وحی په ذريعه معلومه شوې وه چې دې کس ته به د شهيد په ذريعه شفاء ميلاوېږي، ځکه د اسهال باوجود هم حضور صلى الله عليه وسلم د شهيد ورڅکلولو حکم ورکوه، لهذا د طب عام اصولو نه علاوه دا يوه مخصوص معامله وه، چې شهيد سره عموماً په اسهال کښې اضافه کېږي. د حضور صلى الله عليه وسلم معجزې او د دعا برکت سره هم هغه شهيد د هغه د پاره د صحت ذريعه جوړه شوه. او هغه بالکل صحيح شو، (۲)

② دويم جواب دا ورکړې شو چې اسهال څنگه د بدهضمی د وجه نه رازی دغه شان په خيټه کښې فاسده ماده جمع کيدو د وجه هم رازی، په داسې صورت کښې دې مادې لره د خيټې

(۱) فتح الباری ۱۰/۱۷۳، عمدة القاری ۲۱/۲۳۳-

(۲) الحديث اخرجہ البخاری ایضا فی کتاب الطب باب دواء المبطلون ۲۱۶۱۵ رقم الحديث ۵۳۸۶ واخرجه مسلم فی کتاب السلام باب التداوی بسقی العسل، رقم الحديث ۲۲۱۷، واخرجه الترمذی فی کتاب الطب و باب ما جاء فی التداوی بالعسل، ۴/۰۹ و رقم الحديث ۲۰۸۲، واخرجه النسائی فی کتاب الطب باب الدواء بالعسل ۴/۳۷۰، رقم الحديث (۷۵۶۰)-

(۳) فتح الباری ۱۰/۲۰۹ عمدة القاری ۲۱/۲۳۲-

نه ویستل ضروری وی، او د هغې بهترین علاج شهد دې. دا ذکر شوې سرې هم دا قسم بیمار وو، ځکه حضور ﷺ هغه ته د شهد حکم ورکولو، تردې چې کله د هغه معده صفا شوه نو هغه صحت یاب شو، د حضور ﷺ هغه ته د شهد څکلو حکم ورکول بالکل د طبرد اصولو مطابق وو، (۱) والله اعلم

قوله: صدق الله وكذب بطن اخيك: الله تعالی رشتیا وائی چې (فیه شفاء للناس) ستا د رور خپته غلط وائی یعنی بنسکاره کوی چې مرض زیاتیری خو په حقیقت کبې دې ته شفا حاصلیری.

۵- باب الدّوای بِالْبَانِ الْإِیْلِ

[۵۲۶۱] حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا سَلَامُ بْنُ مَسْكِينٍ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ أَنَّ نَاسًا كَانَ بِهِمْ سَقَمٌ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ آوِنَا وَأَطْعِمْنَا فَلَمَّا صَحَّوْا قَالُوا إِنَّ الْمَدِينَةَ وَخَمَةَ فَأَنْزَلَهُمُ الْحَرَّةَ فِي ذُوْدِهِ فَقَالَ «اشْرَبُوا الْبَانِيَا». فَلَمَّا صَحَّوْا قَتَلُوا رَاعِي النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَاسْتَأْفَادُوا ذُوْدَهُ، فَبَعَثَ فِي آثَارِهِمْ، فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ، وَسَمَّرَ أَعْيُنَهُمْ، فَرَأَيْتُ الرَّجُلَ مِنْهُمْ يَكْدُمُ الْأَرْضَ بِلِسَانِهِ حَتَّى يَمُوتَ.

قَالَ سَلَامٌ قَبْلَنِي أَنَّ الْحَجَّاجَ قَالَ لِأَنَسِ حَدَّثَنِي بِأَشَدِّ عُقُوبَةٍ عَاقَبَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَحَدَّثَهُ بِهَذَا. فَبَلَغَ الْحَسَنَ فَقَالَ وَدِدْتُ أَنَّهُ لَمْ يُحَدِّثْهُ. [ر: ۲۳۱]

د اونبي پي د دوائی په توگه استعمالولې شی، څنگه چې د عربین په واقعہ کبې حضور ﷺ ددې د استعمالولو فرمایلې وو.

د عربینو واقعہ ددې نه مخکبې خو ځل ذکر شوې ده.. ذود: اوبسانو ته وائی، ابن سعد ددې اوبسانو تعداد پنځلس نقل کړې دې، (۲)

قوله: قَالَ سَلَامٌ قَبْلَنِي أَنَّ الْحَجَّاجَ قَالَ لِأَنَسِ حَدَّثَنِي بِأَشَدِّ عُقُوبَةٍ عَاقَبَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثَهُ بِهَذَا. فَبَلَغَ الْحَسَنَ فَقَالَ وَدِدْتُ أَنَّهُ لَمْ يُحَدِّثْهُ: د

سلام نه سلام بن مسکین ازدي مراد دې، په صحیح بخاری کبې ددوی صرف دوه حدیثونه دی، یودا، او یو ددې نه مخکبې کتاب الادب کبې راخی (۳)

دا د ماقبل سند موصول دې، فرمائی چې مشهور ظالم حجاج بن یوسف د حضرت انس رضی الله عنه نه تپوس او کړو چې حضور ﷺ چاته د سختو نه سخته سزا ورکړې وی هغه ماته بیان کړه، حضرت انس رضی الله عنه ورته د عربینو قصه بیان کړه.

(۱) عمدة القاری (۲۳۲/۲۱)

(۲) فتح الباری (۱۷۴/۱۰)

(۳) فتح الباری (۱۷۳/۱۰)

حسن بصری رضی اللہ عنہ ته چي کله دا معلومه شوه نو وني فرمائيل چي زه دا غواړم چي حضرت انس رضی اللہ عنہ دا حديث حجاج بن يوسف ته نه وو بيان کړي. اڅکه چي هغه به د خپل ظلم د پاره په غلط استدلال کولو سره جواز گوري،

دغه شان د بهر په روايت کښي (فو الله ما انتهى الحجاج حتى قام بها على المنبر فقال: حدثنا انس.. فذكره وقال: (قطع النبي صلى الله عليه وسلم الايدي والارجل، وسئل الاعين في معصية الله، افلا نعمل نحن ذلك في معصية الله.))^(۱)

حضرت انس رضی اللہ عنہ به فرمائيل مآدمت على شيء ما لدمت على حديث حدثت به الحجاج. (يعني ماته خورمه بنسپيمانتي حجاج ته په حديث رسولو باندې ملاوشوه دومره په بل خيز نه ده ميلاوشوي.

حضرت انس رضی اللہ عنہ څکه روستو بنسپيمانه شو چي حجاج به ددې واقعي نه په خپل ظلم او ستم په جواز باندې استدلال کولو.

۶- باب الدَّوَاءِ بِأَبْوَالِ الْإِيلِ

[۵۲۶۲] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هَمَامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ نَاسًا اجْتَوَوْا فِي الْمَدِينَةِ فَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يَلْحَقُوا بِرَاعِيهِ - يَعْنِي الْإِيلَ - فَيَشْرِبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا، فَلَحَقُوا بِرَاعِيهِ فَشَرِبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا، حَتَّى صَلَحَتْ أَبْدَانُهُمْ فَقَتَلُوا الرَّاعِيَّ وَسَاقُوا الْإِيلَ، قَبَلَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَبَعَثَ فِي طَلَبِهِمْ، فَجِيَّ عَيْنُهُمْ فَقَطَعَهُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ، وَسَمَّرَ أَعْيُنَهُمْ.

قَالَ قَتَادَةُ فَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ أَنَّ ذَلِكَ كَانَ قَبْلَ أَنْ تَنْزَلَ الْحُدُودُ. [ار: ۲۳۱]

په حرام خيزونو باندې د علاج کولو مسئله: د ضرورت په وخت د حرامو او پليت خيزونو په ذريعه سره علاج کيدې شي، يا نه؟ په دې کښي د حضراتو فقهاؤ اختلاف دي.

① د حضرات مالکيه او حنابله په نيز په حرامو سره علاج کول مطلقا ناجائز دي. (۲)

② حضرات شافعيه په نيز تدواوي بالنجاسات او تدواوي بالمحرمات جائز دي، خو شرط دا دي چي هغه نشه ور نه وي، علامه نووي شافعي رضی اللہ عنہ فرمائي:

مذهبنا جواز التدواي بجميع النجاسات، سوى المسكر. (۴)

③ حضرات حنفيه په نيز باندې درې قوله دي، د امام ابوحنيفه رضی اللہ عنہ په نيز باندې تدواوي بالمحرمات ناجائز دي، (۵)

(۱) فتح الباری ۱۰/۱۷۵، ارشاد الساری ۱۲/۴۱۷-

(۲) فتح الباری ۱۰/۱۷۵-

(۳) المغنی لابن قدامة، کتاب الاطعمة، ۱۱/۸۳، والشرح الکبیر ۱۱/۱۰۸، والتاج والاکلیل ۳/۲۳۳-

(۴) المجموع شرح المذهب ۹/۹۲-

(۵) المبسوط للسرخسی، کتاب الطهارة، باب الوضوء والغسل، ۱/۵۴-

امام ابو یوسف رحمته الله په نیز باندې تداوی بالمحرمات مطلقا ناجائز دی، (۱)
 نورو مشائخو احنافو په نیز تداوی بالمحرمات والنجاسات هغه وخت جائز دي چې کله
 اوبسیار طیب ته ددې نه علاوه بل څه لاره معلومه نه وي، (۲) دغه شان د احنافو په نیز درې
 قوله دي، یو مطلقا د عدم جواز، دویم مطلقا د جواز او دریم قول په مخصوص صورت
 کښې د جواز، اکثر مشائخ حنفیه په دې دریم قول باندې فتوی ورکړې ده. (۳)
 کوم فقهاء چې تداوی بالمحرمات ته جائز وائی هغوی د لاندې احادیثو نه استدلال کوی.
 ① امام ابو داود رحمته الله په کتاب الطب کښې د حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه نه روایت نقل کړې دي،
 چې (قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله انزل الداء، والدواء، وجعل لكل داء دواء، فتداووا، ولا
 تتداووا بحرام). (۴)

② د سنن ابی داود په یو بل روایت کښې دی ان طیبیا سال النبی صلی الله علیه و آله عن صفدع يجعلها في دواء
 فنهاه النبي صلی الله علیه و آله عن قتلها، (۵) حضور صلی الله علیه و آله چيندخ لره قتل کولو سره او دوائی کښې اچولو نه منع
 او کړه او وئې فرمائیل چې هغه نجس دي.

③ سنن ابی داود، ابن ماجه او د سنن درمی روایت دي چې یو کس د نبی صلی الله علیه و آله نه د شرابو
 باره کښې تپوس او کړو نو نبی صلی الله علیه و آله هغه دي نه منع کړو، هغه او وئیل چې یا نبی الله انها دواء،
 نو نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې لا انها داء. (۶)

④ امام طحاوی رحمته الله روایت نقل کړې دي، کوم چې امام بخاری کتاب الاشرية کښې تعلیقا
 نقل کړې دي. د هغې الفاظ دي (ان الله لم يجعل شفاءكم فيما حرم عليكم). (۷)

⑤ په موارد الظمان کښې د حضرت ام سلمه رضی الله عنها روایت دي چې حضور صلی الله علیه و آله هغوی ته
 او فرمائیل (ان الله لم يجعل شفاءكم في حرام). (۸)

خو چې کوم حضرات ددې د جواز قائل دي هغوی دا احادیث په حالت اختیار باندې محمول
 کوی. یعنی چې کله د مرض او د بیماری بل علاج موجود وي نو په داسې صورت کښې
 تداوی بالنجاسات صحیح نه دي، خو که بل علاج نه وي نو بیا تداوی بالمحرمات جائز
 کیدل پکار دي، لان الضرورة تبیح المحظورة. (۹)

(۱) البحر الرائق، ۱/۱۱۵-

(۲) البحر الرائق ۱/۱۱۶ او بذل المجهود ۱۶/۱۹۹-

(۳) البحر الرائق ۱/۱۱۶-

(۴) الحديث اخرجه ابو داود في كتاب الطب، باب في الادوية المكروهة، ۴/۶، رقم الحديث (۳۸۷۴)-

(۵) حواله بالا-

(۶) حواله بالا- واخرجه ابن ماجه في كتاب الطب باب النهي ان يتداوى بالخمير، رقم الحديث (۳۵۰۰)-

(۷) الحديث اخرجه الطحاوي في كتاب الطهارة، باب حكم بول ما يؤكل لحمه، ۱/۸۳-

(۸) الحديث اخرجه الهيثمي في موارد الظمان و كتاب الطب، باب التداوى بالحرام ۳۳۹ و رقم الحديث (۱۳۹۷)

(۹) عمدة القاري ۱/۲۹۰، وفيض الباري ۱/۳۲۹ و بذل المجهود ۱۶/۱۹۹، معارف السنن، ۱/۲۷۸، واماني

الاحبار ۲/۳۲۹-

٧- باب الحَبَّةِ السَّوْدَاءِ

[٥٣٦٣] (١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ خَرَجْنَا وَمَعَنَا غَالِبُ بْنُ أُبَيْرِ فَرَضَ فِي الطَّرِيقِ، فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ وَهُوَ مَرِيضٌ، فَعَادَهُ ابْنُ أَبِي عَتِيقٍ فَقَالَ لَنَا عَلَيْكُمْ بِهَذِهِ الْحَبَّةِ السَّوْدَاءِ، فَخُذُوا مِنْهَا خَمْسًا أَوْ سَبْعًا فَاسْمَحُوا بِهَا، ثُمَّ أَقْطَرُوهَا فِي أَنْفِهِ بِقَطْرَاتِ زَيْتٍ فِي هَذَا الْجَانِبِ وَفِي هَذَا الْجَانِبِ، فَإِنَّ عَائِشَةَ حَدَّثَتْنِي أَنَّهُمَا سَمِعَتِ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «إِنَّ هَذِهِ الْحَبَّةَ السَّوْدَاءَ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا مِنَ السَّامِ». قُلْتُ وَمَا السَّامُ قَالَ الْمَوْتُ.

[٥٣٦٤] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيْبِ أَنَّ أَبَاهُ رَرَّةً أَخْبَرَهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «فِي الْحَبَّةِ السَّوْدَاءِ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا السَّامَ».

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَالسَّامُ الْمَوْتُ، وَالْحَبَّةُ السَّوْدَاءُ الشُّونِيزُ.

د. كلونجي فائدي: حديث باب دلته امام بخاري په اول ځل نقل کړې دي، حضرت خالد بن مسعود رضي الله عنه فرمائي چې مونږ خلق روان وو مونږ سره غالب بن ابجر هم وو، هغوی په لاره کښې بيمار شول، مونږ مدينې ته اورسيدو او هغه هم هغه شان بيمار وو، ابن ابی عتيق د هغوی د عيادت د پاره راغلو، نو مونږ ته ئې اوويل چې تاسو ده ته دا ورې توري دانې د کلونجي استعمال کړئ، ددې پنځه يا اووه دانې واخلي او ذره ذره ئې کړئ، بيا د روغن څو قطرو سره د پوزې يو طرف او بل طرف ته واچوئ، ځکه چې حضرت عائشه رضي الله عنها ماته بيان کړې دي چې هغوی حضور صلى الله عليه وسلم دا واوريدل چې دا توري دانې (کلونجي)، سواد سام نه د ټولو مرضونو علاج دي، ما تپوس او کړو چې سام څه دي؟ حضور صلى الله عليه وسلم او فرمائيل چې مرگ. دويم روايت د حضرت ابوهريره رضي الله عنه دي، چې حضور صلى الله عليه وسلم او فرمائيل چې کلونجي د ټولو بيمارو علاج دي، سواد سام يني د مرگ نه.

علامه طيبي رحمته الله عليه فرمائي چې اگر چې د حديث مفهوم عام دي خو خاص توگه باندي په هغه بيمارو کښې فائده مند دي کوم چې د رطوبت او بلغم نه پيدا کيږي، ځکه چې د کلونجي تاثير اوج او گرم وي. نو ځکه هغه مرضونو لره ختموي کوم چې ددې ضد دي. بعضې عالمان فرمائي چې کلونجي د ټولو بيمارو د پاره مفيد ده. په بعضې مرضونو کښې ځان له، او بعضې مرضونو کښې مرگ. په داسې طريقه چې دا بلې دوائې سره په يو خاص

(١) الحديث اخرجه مسلم في كتاب السلام باب التداوي بالحبة السوداء (رقم الحديث ٢٢١٥). واخرجه الترمذي في كتاب الطب، باب ما جاء في الحبة السوداء، ٤/٣٨٥ و رقم الحديث ٢٠٤١) واخرجه النسائي في كتاب الطب و باب الدواء بالسوداء، ٤/٣٧٣ و رقم الحديث ٧٥٧٨. واخرجه ابن ماجه في كتاب الطب و باب الحبة السوداء ١١٤١/٢، رقم الحديث ٣٤٤٧ -

مقدار او مناسب ترکیب سره و اچولې شی. نو ددې صحت بخش اثرات بنکاره کیږي. (۱)

صاحب سفر السعادة لیکلې دی چې د اکابر او مشائخو معمول وو چې هغوی به په ټولو
مرضونو کښې کلونجی د دوائی په توگه استعمالوله. (۲)

حکیم ابن سینا، د طب مشهور کتاب (القانون) کښې د کلونجی فائدي لیکلې دی. چې دا
بلغم ختموی. د خیتي باد د پاره مفید دی. په بدن باندې راوتونکې دانې او پرگې مرض
ختموی. د سردرد د پاره هم مفید ده. چې په سرکه کښې و اچولې شی او په پله ورځ هغه بو
کړې شی نو د سردرد ورسره ختمیږي. د غاښونو په درد کښې هم مفید دي. (۳)

نن زمانې طبيبانو ا د بلډپريشر د پاره هم مفید گرځولې ده. (۴)

د رجال سند وضاحت: د اول روايت په سند کښې د امام بخاری شيخ الشيخ عبید الله دي،
ددوی د والد نوم ئې ذکر نه کړو، ددې نه عبد الله بن موسی مراد دي. کوم چې مشهور راوی
دي و او د کوفه اوسیدونکې دي. (۵)

اولني روايت د خالد بن سعد نه دي، د دوی په صحيح بخاری کښې صرف يو حديث دي،
ابن حبان دوی په کتاب الثقات کښې ذکر کړې دي، امام نسائي او ابن ماجه هم ددوی نه
روايات نقل کړي دي، يحيى بن معين، علامه ذهبي او حافظ ابن حجر ددوی توثيق کړې دي. (۶)

غالب ابن ابجر صحابي دي، ابجر د احمد په وزن باندې دي، د غالب ابن ابجر تفصیلی
حالات نه ميلاويږي. علامه مزي رحمته الله عليه په تهذيب الكمال کښې لیکلې دي، چې ددوی نه
صرف دوه حديثونه منقول دي. د حمرا هليه په باره کښې ددوی يو حديث مشهور دي، چې
د هغې الفاظ دي. قلت يا رسول الله: لم يبق من مالي ما اطعمه اهل الاحمرى. فقال: اطعمه اهلك من
سین مالک. علامه ابن عبد البر په الاستيعاب، حافظ ابن حجر په الاصابة، او علامه ابن
اثير په اسد الغابة کښې ددوی تذکره کړې ده، په صحيح بخاری کښې صرف دا يو ځانې د
هغوی ذکر دي. امام ابوداود رحمته الله عليه ددوی د حمر والا حديث نقل کړې دي. (۷)

قوله: فعاده ابن ابى عتيق: د ابن ابى عتيق نوم عبد الله دي، دا د حضرت ابو بکر رضي الله عنه

(۱) مظاهر الحق شرح مشکوة. کتاب الطب. ۲۵۹/۴-

(۲) شرح الطبي شرح مشكاة المصابيح كتاب الطب و ۲۹۷ و فتح الباری ۱۷۸/۱۰-

(۳) القانون لابن سینا ۴۳۷/۱-

(۴) الطب والعلم الحديث ۲۶۵/۳-

(۵) فتح الباری ۱۷۷/۱۰ و عمدة القاری ۲۳۶/۲۱. ارشاد الساری ۴۱۷/۱۲-

(۶) فتح الباری ۱۷۷/۱۰ و عمدة القاری ۲۳۶/۲۱. ددوی د حالاتو د پاره مطالعه او کښې تهذيب الكمال
۷۹/۸-۹۰. رقم الترجمة ۱۶۱۶ و اسماء الدار القطنی و الترجمة. ۲۷۰ و تهذيب التهذيب ۹۴/۳. و مقدمة
الفتح ۳۹۸. و دیوان الضعفاء الترجمة ۱۲۱۵-

(۷) تهذيب الكمال ۸۲/۲۳ و رقم الترجمة ۴۶۷۶ و الاصابة ۳/الترجمة ۶۹۰۲ و اسد الغابة ۱۶۷/۴.
والاستيعاب لابن عبد البر. ۱۲۵۲/۳. معجم الطبرانی الكبير ۲۶۵/۱۸. موثقات ابن حبان ۳۲۷/۳-

کروسې وو، ددوی والد محمد بن عبدالرحمن بن ابی بکر صدیق دې. (١)

قوله: الحبة السوداء: الشونيز: حافظ ابن حجر فرمائی چې په هغه زمانه کښې شونيز زيات مشهور وو، ځکه د حبة سودا تفسير په شونيز سره اوشو، خو اوس (حبة سودا) زيات مشهور دې، او شونيز غير معروف دې. (٢)

٨- باب التَّلْبِينَةُ لِلْمَرِيضِ

٥٣٦٥ | حَدَّثَنَا جَبَّانُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ عُقَيْلِ بْنِ شَهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّهَا كَانَتْ تَأْمُرُ بِالتَّلْبِينِ لِلْمَرِيضِ وَالتَّمْخُزُونِ عَلَى الْهَالِكِ، وَكَانَتْ تَقُولُ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «إِنَّ التَّلْبِينَةَ تَجْمُ فُؤَادَ الْمَرِيضِ، وَتَذْهَبُ بِبَعْضِ الْحُزَنِ».

٥٣٦٦ | حَدَّثَنَا قُرُوبَةُ بْنُ أَبِي الْمَغْرَاءِ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا كَانَتْ تَأْمُرُ بِالتَّلْبِينَةِ وَتَقُولُ هُوَ الْبَغِيضُ النَّافِعُ. [ار: ٥١٠١]

تلبينه، د پيو شهد، جوارياد غنمو نه جوړيږي، حضرت عائشه رضي الله عنها به د مريض د پاره او د مري باندي خفا كيدونكي كس د پاره د تلبينه جوړولو حكم وركولو، او فرمايل به ئې چې ما د رسول الله نه اوريدلې دې چې تلبينه د مريض زړه ته آرام رسوي، او غم لرې كوي دلته په حديث باب كښې دې. تجم فؤاد المريض: د مريض زړه ته راحت رسوي. اجم اجاماً معنى راحت رسول، د كتاب الاطعمة په روايت كښې دې، فانها مجمة. (٣)

د مسند احمد او سنن ابن ماجه په روايت كښې دې، عليكم بالبغيض النافع: التلبينة يعنى الحسام. (٤)

او د نسائي په روايت كښې دې والذى نفس محمد بيده انها تغسل بطن احدكم كما يغسل احدكم الوسخ عن وجهه بالماء. (٥)

او د سنن ترمذى په روايت كښې دې، كان رسول الله ﷺ اذا اخذ اهله الوعك امر بالاحساء فصنع و ثم امرهم، فحسوا منه، ثم قال: انه يرتو فؤاد الحزين ويسرو عن فؤاد السقيم كما تسروا احدا كن الوسخ عن وجهها، بالماء. (٦)

(١) فتح الباري ١٧٧/١٠ او عمدة القارى ٢٣٦/٢١، ارشاد السارى، ٤١٧/١٢ -

(٢) فتح الباري ١٧٩/١٠ او عمدة القارى ٢٣٧/٢١ -

(٣) الحديث اخرجه البخارى فى كتاب الاطعمة باب التلبينة، رقم الحديث ٥١٠١ -

(٤) الحديث اخرجه البخارى فى كتاب الاطعمة، باب التلبينة، ٤٠/٢ او رقم الترجمة ٣٤٤٦ -

(٥) الحديث اخرجه البخارى فى كتاب الاطعمة، باب التلبينة ٣٧٢/٤، رقم الحديث ٧٥٧٦ -

(٦) الحديث اخرجه الترمذى فى كتاب الطب، باب ما جاء فيما يطعم المريض ٣٨٣/٤ او رقم الحديث ٢٠٣٩ -

قوله: وتقول: هو البغيض النافع: بغيض بـوزن عظيم، بغض نه دي، فعيل په معنى د مفعول دي، يعنى بيمار دي لره نه خوبه وي، خو هغه بيمار ته فائده رسونکې دي، د مريض طبيعت د پيو وغيره او نور د نرمو خوراكونو نه مور شي، تلبينه هم هغه په شوق سره نه خوري، خو دا د هغه د پاره مفيد ده. حکه دي ته بغيض النافع وئيلي شوي دي.

٩- باب السَّعُوطِ

[٥٣٦٧] حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَجَمَ وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ وَاسْتَعَطَّ. [ر: ١٩٩٧]

سعوط (د سين زبر سره، په وزن د صبور) هغه دوائى ته وائى کومه چې په پوزه کښې اچولې شي، سعط باب فتح او نصر دواړو نه رازى. سعطه الدواء: د مريض په پوزه کښې دوائى اچولو ته وائى.

په حديث باب کښې دي چې حضور ﷺ بنکر اولگولو، او بنکر لگونکى ته ئې اجرت ورکړو، او په پوزه کښې دوائى واچوله،

علامه قسطلانى رحمته الله عليه د استعط ترجمه کولو سره ليکي: استعط: استعمال السعوط بان استلقى على ظهره، وجعل بين كتفيه ما يرفعهما، لينحدر راسه الشريف، وقطر في انفه ما تداوى به، ليصل الى دماغه، ليخرج ما فيه من الداء بالعطاس (١)

يعنى په پوزه کښې اچولو والا دوائى هغوى داسې استعمال کړه چې هغوى نيخ سلاستل، د دواړو اوگو په مينځ کښې داسې خيز کيخودلو چې هغې سره هغه اوچت شو، او بيا سر مبارک ئې زمکې طرف ته بنکته کړو، بيا پوزه کښې دماغ ته رسولو د پاره دوائى واچوله، چې د پرنجى په ذريعه د بيمارى جراثيم اوځي.

دا حديث په کتاب الاجارة کښې باب خراج الحجام لاندې تير شوې دي، (٢)

١٠- باب السَّعُوطِ بِالقُسْطِ الهِنْدِيِّ البَحْرِيِّ

وَهُوَ الكُسْتُ مِثْلُ الكَافُورِ، وَالْقَافُورِ مِثْلُ كُسِطٍ وَقُسِطٍ نَزَعَتْ، وَقَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ قُسِطًا. [٥٣٦٨] (٣) حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ قَالَ سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ امْرِئِيسِ بْنِ مِحْصَنٍ قَالَتْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْعُودِ الْهِنْدِيِّ، فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ. يُسْتَعَطُّ بِهِ مِنَ الْعُدْرَةِ، وَيُلْدَدُ بِهِ مِنَ ذَاتِ الْجَنْبِ».

(١) فتح الباري ١٠/١٨٢، عمدة القارى ٢١/٢٣٨، ارشاد السبارى ١٢/٤٢١-

(٢) الحديث اخرجه البخارى فى كتاب الاجارة، باب خراج الحجام، رقم الحديث (١٩٢٧)-

(٣) الحديث اخرجه البخارى ايضا فى كتاب الطب، باب اللدود، ٥/٢١٥٩، رقم الحديث (٥٣٨٣) واخرجه فى باب العذوة ايضا، ٥/٢١٢٠، رقم الحديث ٤٣٨٥، و اخرجه ايضا فى ذات.... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..

وَدَخَلْتُ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْتِينِي لِي لَمْ تَأْكُلِ الطَّعَامَ قَبَالَ عَلَيْهِ، قَدَعَا
بِمَاءٍ قَرَشَ عَلَيْهِ. [۵۳۸۳، ۵۳۸۵، ۵۳۸۸]

ددې باب لاندې يو خو خبرې ياد ساتل پکار دی

① اولنی خبره د لفظ قسط د تلفظ متعلق ده، دا د قاف ضمه او د سین سکون سره دې، او
دا کست کاف سره هم وئیل جائز دی. قاف او کاف چونکه قریب المخرج دی. ځکه یو حرف
بل سره بدلولی شی. ()

ځکه په آخر کښې طاء په تاء سره بدله شوې ده. ځکه چې طاء او تاء هم قریب المخرج دی.
عریبان قریب المخرج حرفونه یو بل سره بدلوی

امام بخاری رحمته الله دلته دوه مثالونه نور ورکړې دي، یو کافور او بل قافور. دا قاف او کاف
دواړو سره وئیل صحیح دی. او دویم مثال کشطت و قشطت دې. دا کلمه د سورة تکویر په
آیت نمبر یوولسم کښې ده. (واذا السماء كَشَطَتْ) کشطت د نزعت په معنی کښې دې. په دې
کښې مشهور قراءت کشطت په کاف سره دې، خود عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه یو روایت په
قشطت کښې قاف سره هم مروی دې. قاف او کاف چونکه قریب المخرج دی. ځکه د یو بل
سره بدلولی گنجائش شته.

د عود هندی نه څه مراد دي؟ ② دویمه خبره د قسط د مصداق په باره کښې ده، قسط ته عود
هندي او عود بحری هم وئیلې شی، خو یاد ساتل پکار دی. چې یو عود هندی مشهور لرگي
دې. چې هغې ته په اردو کښې (اگر) وائی، کوم چې د خوشبو وغیره کښې استعمالیږي. او
چې د هغې عطر عود مشهور دی، دلته په حدیث کښې د قسط نه هغه عود هندی او خوشبو
والا لرگي مراد نه دي.

دغه شان یو قسط اظفار دي، چې د هغې ذکر په کتاب الطلاق کښې باب القسط للحاد لاندې
تیر شوي دي. هغه هم د یو خوشبو نوم دي، په حدیث کښې د قسط نه هغه قسط اظفار مراد
نه دي () بلکه دا د یو مفید جرې نوم دي، چې هغې ته په اردو کښې کوټ وائی، ددې
عموما دوه قسمونه وی. یو سپین او بل تور، سپین ته عود بحری یا قسط بحری هم وائی،
او تور ته عود هندی وائی، د عود هندی تاثیر د عود بحری په مقابله کښې ډیر گرم دي، ()

...بقیه از حاشیه گذشته [الجنب ۵/۲۱۰، رقم الحدیث ۵۳۸۸. واخرجه مسلم فی کتاب الطب و باب
التداوی بالعود الهندی. وهو الکست. رقم الحدیث ۲۲۱۴. واخرجه النسائی فی کتاب الطب و باب الداء
بالقسط یسعط من العذرة. ۴/۳۷۴) رقم الحدیث ۷۵۸۳) واخرجه ابوداود فی کتاب الطب. باب فی
السوط ۴/۵. رقم الحدیث ۳۸۶۷) واخرجه ابن ماجه فی کتاب الطب. باب دواء ذات الجنب ۲/۱۱۴۸
رقم الحدیث ۳۴۶۸-)

(فتح الباری ۱۰/۱۸۲، عمدة القاری ۲۱/۲۳۹) ارشاد الساری ۱۲/۴۲۱-)

(فتح الباری ۱۰/۱۸۲، عمدة القاری ۲۱/۲۳۹-)

(فتح الباری ۱۰/۱۸۲، عمدة القاری ۲۱/۲۳۹-)

د دواړو تاثیر گرم او اوچ دي. (۱)

د **عود هندي** فوائد: ⑤ دريمه خبره د هغه لرگی د فائدو متعلق ده، طبيبانو ددې لوني فاندې ليکلي دي، مثلا که نفاس والا بنخه ددې لوگې راکاري، نو فاسد وينه به ئې بنده شي. نقصان ورکولو والا جراثيم ختموي. دماغ، سينه او گردو ته طاقت ورکوي. باد ختموي، دماغی بيمارنی لکه فالج، لقوه او د بي هوشي د پاره مفيد دي. د خيتې نه چينجی ختموي. دا لگولو سره د مخ داغونه او چاپونه ختمیزي. د زکام په حالت کنبې ددې لوگې رابنکل بهترين علاج دي. او ددې لوگی سهر د سحر او د جادو اثرات هم ختمیزي. (۲)

امام بخاری ددې نه مخکنبې باب کنبې سعوط (د سين فتحې سره) ذکر کړې وو. يعنی هغه دوائی کومه چې په پوزه کنبې اچولې شي. او په دې باب سعوط د سين ضمي سره راوړې دي. سعوط مصدر دي، په معنی د (پوزه کنبې دوائی اچول) په دې کنبې ددې دوائی بنکاره کول دي چې د کومې په پوزه کنبې اچولو به حضور ﷺ حکم ورکولو. يعنی عود هندي او عود بحري.

په باب کنبې چې کوم حديث امام بخاری ذکر کړې دي دا ددې نه مخکنبې راغلې نه دي. امام بخاری دا په اول ځل ذکر کړو.

قوله: عليكم هذا العود الهندي..... يعنی تاسو دا عود هندي اختيار کړئ او استعمال ئې کړئ.

قوله: فان فيه سبعة اشفية: ځکه چې په دې کنبې اووه شفاگانې دي. اشفية د شفاء جمع ده. لکه ادوية د دواء جمع ده، ددې جمع الجمع اشاف رازی. (۳)

قوله: يستعط به من العذرة: يعنی د عذره بيمارنی د علاج د پاره دا په پوزه کنبې اچولې شي. عذره (د عين ضمه او د دال سکون سره) د تالو بيماری وي. کومه چې ماشومانو ته لگی. د ماشومانو تالو سره نيزدي سپونړې شان راشی. او دا عام توگه باندي د وينې د جوش د وجه رازی. (۴)

عود هندي استعمالولو سره دا بيماری ختمیزي. د عود هندي تاثیر چونکه گرم او اوچ وي او عذره بيماری د لوندوالي د وجه نه پيدا کيږي. ځکه دا د هغې د پاره مفيد ده. (۵)

قوله: ويلد به من ذات الجنب: يلد فعل مجهول صيغه ده، لدود: په خله کنبې دوائی اچول، ذات الجنب: هر هغه درد ته وائی چې د انسان په طرف کنبې پيدا کيږي، دا درد زيات

(۱) فتح الباری ۱۰/۱۸۳ عمدة القاری ۲۱/۲۳۹، ارشاد الساری ۱۲/۴۲۲-

(۲) فتح الباری ۱۰/۱۸۳-

(۳) فتح الباری ۱۰/۱۸۳، ارشاد الساری ۱۲/۴۲۲-

(۴) فتح الباری ۱۰/۱۸۳، عمدة القاری ۲۱/۲۳۹، ارشاد الساری ۱۲/۴۲۲-

(۵) فتح الباری ۱۰/۱۸۳، ارشاد الساری ۱۲/۴۲۲-

تر د گیس د جمع کیدو د وجه نه وی. (۱)

د عود هندی په استعمال سره دا بیماری ختمیږي.

دوه سوالونه او د هغې جوابونه: دلته په حدیث کښې دی چې عود هندی د اوو بیمارو د پاره شفاء ده. او طیبیانو د اوو نه زیات بیمارو د پاره شفاء گرځولي ده. (۲)

① بعضې شارحینو ددې جواب ورکړې دي چې د اوو بیمارو د پاره شفاء کیدل د وحی په ذریعه سره حضور ﷺ ته وئیلې شوې وو، ځکه حضور ﷺ د اوو ذکر اوکړو، او باقی بیمارو کښې شفاء کیدل د طیبیانو د تجربه نه معلومه شوه. (۳)

② دویم جواب دا ورکړې شوې دي چې د اوو بیمارو د پاره خو ډیر مفید او اثر کونکې دي ځکه د اوو ذکر اوشو، او د نورو د پاره مفید خو ده، خو دومره قدرې نه ده. (۴)

یو سوال دا کیږي چې حضور ﷺ خو فرمائیلې دي چې دا د اوو بیمارو د پاره شفاء ده. خو مخکښې حدیث کښې د دوو بیمارو ذکر دي. او د نور پنځو ذکر نشته. (۵)

① ددې یو جواب خو دا ورکړې شوې دي چې حضور ﷺ د اوو ذکر کړې دي خو راوی د اختصار د پاره صرف د دوو ذکر اوکړو. او زاویان هم داسې اختصار کله کله کوي. (۶)

② او دا هم وئیلې شي چې باقی پنځو بیمارو د پاره ددې شفاء کیدل مشهوره ده، او ددې دوو د پاره شفاء کیدل غیر مشهور وه، نو ځکه ئې ددې دوو ذکر اوکړو، او د باقی پنځو ذکر ئې اونکړو، ځکه چې ددې ضرورت نه وو. (۷)

③ او د ذکر شوې دواړه سوالونو جواب دا هم ورکړې شوې دي چې دلته د اوو نه یو خاص عدد مراد نه دي، بلکه ډیر والې مراد دي. او د عربی په ژبه کښې د اوو عدد د زیاتوالی د پاره استعمالیږي، لهذا د حدیث شریف مقصد دا دي چې عود هندی د ډیرو بیمارو د پاره شفاء ده. او په دې کښې د دوو ذکر حضور ﷺ او فرمائیلو. (۸)

④ حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائي چې دا هم احتمال دي چې اوو سره د علاج اوو اصول مراد وي، دغه شان هغه لیکی: ويحتمل ان تكون السبعة اصول صفة التداوى بها، لانها طلاء او شرب او تکمید، او تنطیل، او تبخیر، او سعوط، او لدود، فالطلاء یدخل فی المراهم، ويحل بالزیت، ويلطخ، وكذا التکمید، والشرب يسحق، ويجعل فی غسل او ماء او غیرها، وكذا التنطیل، والسعوط يسحق فی زیت،

① ارشاد الساری ۴۲۲/۱۲-

② فتح الباری ۱۸۳/۱۰-

③ حواله بالا-

④ حواله بالا-

⑤ حواله بالا و ارشاد الساری ۴۲۲/۱۲-

⑥ حواله بالا-

⑦ فتح الباری ۱۸۳/۱۰-

⑧ حواله بالا-

ویقظ فی الالف، وکذا الدهن، والتخیر واضح، تحت کل واحدة من السبة منافع لادوا مختلفة، ولا یستغرب ذلك من اوق جوامع الکلم: (۱)

یعنی دا هم احتمال دې چې د اوو نه د علاج اوو اصول مراد وی، ځکه چې په علاج کښې دوائی په اوو طریقو سره استعمالولې شی.

① دوائی یا مرلې شی، ② یا څکلې شی، ③ یا په پوزه کښې اچولې شی، ④ یا په خله کښې اچولې شی، ⑤ یا ددې داری ویشتلې شی، ⑥ یا دا اوچولې شی، ④ یا ددې لورې راڅکلې شی.

کلونجی په دې ذکر شوو اوو طریقو باندې استعمالولې شی، دا په مرهم کښې شاملولې شی، ریزه ریزه کولو نه پس دا اوبه سره څکلې هم شی، د زیتون په تیلو کښې میلاویدو سره دا په پوزه یا خله کښې هم اچولې شی، او ددې لورې راڅکل خو بالکل ښکاره ده. نو په کلونجی کښې د اوو شفاء مطلب دا دې چې د مختلف بیمارو د پاره دا په اوو طریقو سره استعمالیدې شی.

قوله: وَدَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَابِنِ لِي لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ

قَالَ عَلَيْهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ فَرَشَّ عَلَيْهِ: دا حدیث کتاب الطهارة کښې د باب الصبيان لاندې تیر شوې دې، (۱)

حضرت ام قیس بنت محسن رضی الله عنهما خپل ماشوم څوئې حضور ﷺ په خدمت کښې راوستلو، حضور ﷺ هغه په خپله غیږه کښې کینولو، نو هغه تش بول او کړل، حضور ﷺ اوبه رااوښتلې او د بولو په ځای باندې هغه اوښندلې.

۱۱- باب أَى سَاعَةٍ يَحْتَجِمُ

وَاحْتَجَمَ أَبُو مُوسَى لَيْلًا.

[۵۳۶۹] حَدَّثَنَا أَبُو مَعْبَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ

قَالَ احْتَجَمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ صَابِمٌ. (ار: ۱۷۳۸)

د ترجمه الباب مقصد: ساعت نه دلته مطلقا وخت مراد دې، اصطلاحی گهنټه مراد نه ده، ددې ترجمه الباب دوه مقصدونه او مطلبونه بیان کړې شوي دي،

① د امام بخاری رحمته الله علیه مقصد دا دې چې احتجام یعنی ښکر لگولو د پاره څه وخت مقرر نه دې، چې کله هم ضرورت وی بغیر د څه مکروه والی نه ښکر لگولې شی، (۲)
نو دغه شان امام بخاری ددې نه پس د حضرت ابو موسی رضی الله عنه تعلیق ذکر کړې دې، چې

(۱) فتح الباری ۱۰/۱۸۳-

(۲) الحدیث اخرجه البخاری فی کتاب الوضوء، باب بول الصبيان ۱/۹۰ (رقم الحدیث ۲۲۱)-

(۳) فتح الباری ۱۰/۱۸۳ او ارشاد الساری ۱۲/۴۲۳-

هغوی د شپې په وخت کښې ښکر لگولې وو، او د عبدالله بن عباس رضی الله عنہ روایت ئې نقل کړې چې حضور صلی الله علیه و آله ښکر اولگولو په داسې حالت کښې چې حضور صلی الله علیه و آله روژه دار وو، یعنی د ورځې په وخت کښې ښکر اولگولو، معلومه شوه چې ښکر، شپه ورځ هر وخت کښې لگولې شي، او ددې د پاره څه وخت مقرر نه دي. (۱)

② بعضې حضراتو او فرمائیل چې امام بخاری هغه روایاتو طرف ته اشاره کوی چې په هغې کښې د ښکر لگولو تاریخ او وخت خودلې شوي دي، نو هغه روایات چونکه د امام بخاری په شرط باندې پورا نه دی ځکه ئې هغه ذکر نه کړل. (۲)

مثلا سنن ابی داود کښې د حضرت ابوهریره رضی الله عنہ روایت دي. من احتجم لسبع عشرة وتسع عشرة، واحدى عشرين، كان شفاء من كل داء. (۳)

په سنن ترمذی کښې د حضرت انس رضی الله عنہ حدیث دي، (ان رسول الله صلی الله علیه و آله كان يحتجم في الاخدعين والكاهل، وكان يحتجم لسبع عشرة وتسع عشرة، واحدى وعشرين). (۴)

امام ترمذی دې حدیث لره حس گرځولې دي.

په سنن ترمذی کښې د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنہ روایت دي، (قال رسول الله صلی الله علیه و آله نعم العبد الحجام يذهب بالدم، ويخف الصلب، ويجلو عن البصر، وان خير ما تحتجمون فيه: يوم سبعة عشرة، ويوم تسعة عشرة، ويوم احدي وعشرين). (۵)

د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنہ روایت دي، (الحجامة تزيد في الحفظ وفي العقل، وتزيد الحافظ حفظاً فعلى اسم الله يوم الخميس، يوم الجمعة، ويوم السبت، ويوم الاحد، ويوم الاثنين، يوم الثلاثاء، ولا تحتجموا يوم الاربعاء فما ينزل من جنون ولا جذام ولا برص الا ليلة الاربعاء د ابوداود يو روایت کښې دی چې حضور صلی الله علیه و آله به د نهې په ورځ ښکر لگول مکروه گڼل. او فرمائیل به ئې (يوم الثلاثاء يوم الدم، وفيه ساعة لا يرقا فيها). (۶)

یعنی د منگل په ورځ یو وخت داسې دي چې په هغې کښې بهیدونکي وینه نه اودریږي دې احادیثو کښې ورځ او تاریخ دواړه خودلې شوي دي، چې په ۱۷، ۱۹ او ۲۱ تاریخ باندې ښکر لگول زیات بهتر دی، دغه شان د زیارت، جمعه اودهفتې په ورځ هم لگول پکار دی، د چارشنې او په یو روایت کښې د نهې په ورځ هم د ښکر لگولو نه منع راغلي ده. (۷)

①(حواله بالا)-

②(فتح الباری ۱۰/۱۸۴)-

③(الحديث اخرجه ابو داود في كتاب الطب، باب حتى تستحب الحجامة، ۵/۴، رقم الحديث ۳۸۶۱)-

④(الحديث اخرجه الترمذی في كتاب الطب باب ما جاء في الحجامة، ۴/۳۹۰) رقم الحديث ۲۰۵۱)-

⑤(الحديث اخرجه الترمذی في كتاب الطب باب ما جاء في الحجامة ۴/۳۹۰) رقم الحديث ۲۰۵۲)-

⑥(عمدة القاری ۲۱/۲۴۰)-

⑦(سنن ابی داود كتاب الطب ۴/۵) باب متى تستحب الحجامة رقم الحديث ۳۸۶۲)-

د امام بخاری په شرط باندې چونکه دا روایت نه وو، ځکه هغوی دا ذکر نه کړو، خو بیا هم د ترجمه الباب نه دې احادیثو طرف ته اشاره مقصود ده، علامه قسطلانی لیکلی:

وعند الاطباء ان النفع الحجامه ما يقع في الساعة الثانية او الثالثة وان لا يقع عقب استفراغ من حمام او جماع ولا عقب شبع ولا جوع وانها تفعل في النصف الثاني من الشهر ثم في الربع الثالث من اربعه النفع من اوله و آخره، لان الاخلاط في اول الشهر تهيج وفي آخره تسكن فاول ما يكون الاستفراغ في اثنائه، (۱)

یعنی د ورځې په دویمې درېمې حصه کنبې بنکر لگول د طیبیانو په نیز بهتر دی، غسل د جماع نه پس صحیح نه دي، دغه شان د ډیرې لوړې او د زیات موروالی په حالت کنبې هم صحیح نه دي، د میاشت په آخری پنځلسو ورځو کنبې دې اولگولې شی، د ۱۴ تاریخ نه تر د ۲۳ تاریخ پورې ورځې د ټولو نه زیات بهتر دی، ځکه چې د بدن په اخلاط کنبې (وینه، سودا، صفرا او بلغم) د میاشتي په شروع کنبې اوچتوالی کیږي، او د میاشتي په آخره کنبې ساکن والی وی، نو ځکه د مینځنی حصه بهتره ده، ځکه چې هغه د اخلاط معتدل زمانه وی

د حضرت ابو موسی اشعری رضی الله عنه نوم عبد الله بن قیس دي، (۲)

ددوی دا تعلیق ابن ابی شیبه موصولا نقل کړې دي، (۳)

د باب په آخر کنبې هم دي سند او متن سره په کتاب الصوم کنبې (باب الحجامه والقی) لاندې تیر شوي دي

۱۲- باب الحَجْمِ فِي السَّفَرِ وَالْإِحْرَامِ

قَالَ ابْنُ بَجِينَةَ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم-

(۱۵۳۷۰) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا سُوَيْبَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ طَاوُسٍ وَعَطَاءِ بْنِ أَبِي عَبَّاسٍ

قَالَ أَحْتَجَمَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- وَهُوَ مُحْرِمٌ. [ر: ۱۷۳۸]

په سفر او احرام کنبې بنکر لگولې شی.

قوله: قَالَ ابْنُ بَجِينَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: ابن بحينه نوم عبد الله بن مالك بن قشب دي،

بحينه ددوی د مور نوم دي، (۱)

ددوی دا حدیث مخکښې موصولا راروان دي.

حدیث باب کنبې دی چې حضور ﷺ د احرام په حالت کنبې بنکر اولگولو.

دا حدیث په کتاب الحج کنبې (باب الحجامه للمحرم) کنبې تیر شوي دي.

(۱) عمدة القاری ۲۴۰/۲۱، ارشاد الساری ۴۲۳/۱۲-

(۲) حواله بالا-

(۳) عمدة القاری ۲۴۰/۲۱-

(۴) عمدة القاری ۲۴۱/۲۱، ارشاد الساری ۴۲۳/۱۲-

۱۳- باب الحجامه من الداء

۱۵۳۷۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ الطَّوِيلُ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَبَلَ عَنْ أَجْرِ الْحَجَّامِ فَقَالَ اخْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجْمَهُ أَبُو طَيْبَةَ، وَأَعْطَاهُ صَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ، وَكَلَّمَ مَوَالِيَهُ فَحَقَّقُوا عَنْهُ، وَقَالَ «إِنَّ أَمْثَلَ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحَجَّامَةُ وَالْقُسْطُ الْبَحْرِيُّ» وَقَالَ «لَا تُعَذِّبُوا صِبْيَانَكُمْ بِالْغَمَزِ مِنَ الْعُدْرَةِ، وَعَلَيْكُمْ بِالْقُسْطِ». ار. ۱۱۹۹۶

۱۵۳۷۲) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ تَلِيدٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُمَرُو وَغَيْرُهُ أَنَّ بَكْرًا حَدَّثَهُ أَنَّ عَاصِمَ بْنَ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ حَدَّثَهُ أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَادَ الْمُقَنَّمَةَ ثُمَّ قَالَ لَا أَبْرُحُ حَتَّى تَخْتَجِمَ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «إِنَّ فِيهِ شِفَاءً». ار. ۱۵۳۵۹

په دې باب کښې د بيمارنې په سبب د بنکر لگولو بيان دې. روايت کښې دې چې د حضرت انس رضي الله عنه نه د بنکر لگولو د اجرت تپوس او کړې شو. نو هغوی او فرمائيل چې حضور صلى الله عليه وسلم بنکر اولگولو، ابو طيبه هغوی ته بنکر لگولې وو، حضور صلى الله عليه وسلم ورته دوه صاعه غله ورکړه، او د هغوی د مالکانو نه (د روزانه اخستلو والا رقم کښې) د تخفيف په باره کښې خبرې اوکړې. چې بهترين علاج کوم چې تاسو کوئ، هغه بنکر لگول او قسط بحری دې. او وې فرمائيل چې په عذره بيمارنې کښې د ماشوم تالو ته زور ورکولو سره تکليف مه ورکوئ. بلکه قسط استعمال کړئ

په دويم قراءت کښې دې چې حضرت جابر رضي الله عنه د مقنع تپوس کولو سره او وئيل چې څه به هغه وخت پورې نه زم، ترڅو چې ته بنکر اونه لگوي، او ځکه چې ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلې دې، چې په دې کښې شفا ده.

د ابو طيبه چې کوم غلام حضور صلى الله عليه وسلم ته بنکر لگولې وو، د هغه نوم نافع وو. (۱)
دده اقا محيصه بن مسعود وو، مولى د جمع صيغه مجازائې استعمال کړې ده. (۲)
امثل ماتداو يتم... امثل بمعنى الفضل دې. (۳)

قوله: لا تعذبوا صبيانكم بالغمز من العذرة: غمز: زور ورکولو ته وائې. ماشومانو ته چې کله د حلق دا بيمارى راشي نو بنڅې د ماشومانو تالو ته زور ورکوي. په دې عمل کښې ماشوم ته ډير تکليف وى، حضور صلى الله عليه وسلم او فرمائيل چې ماشومانو ته داسې تکليف مه

(۱) فتح الباری ۱۰/۱۸۶، عمدة القاری (۲۱/۲۴۱) ارشاد الساری (۱۲/۴۲۴)-

(۲) فتح الباری

۱۰/۱۸۶) ارشاد الساری (۱۲/۴۲۴)-

(۳) عمدة القاری (۲۱/۲۴۱) فتح الباری (۱۰/۱۸۶) ارشاد الساری (۱۲/۴۲۴)-

ورکونی، بلکه د عود هندی په ذریعه ددی بیماری علاج اختیار کړئی.
په دې حدیث کښې حضور ﷺ ښکر لگول بهترین علاج خودلې دې، ځکه چې ښکر لگولو سره د بدن نه فاسده وینه اوځی.

امام ابوداود رضی الله عنه یو روایت نقل کړې دې، په هغې کښې دې، ما کان احد یشتکی الی رسول الله ﷺ وجعاً فی راسه، الا قال: احتجم: ولا وجعاً فی رجلیه، الا قال: اخضبها. (۱)

دلته دا خبره یاد ساتل پکار ده چې په ښکر لگولو کښې د مخصوص رگونو نه وینه ویستلې کیږی، دا هر سرې او ځکلي نشی، بلکه یو ماهر او تجربه کار کس دا کولې شی.
دغه شان چې د کومو خلقو په مزاج کښې یخوالی زیات وی او حرارت نه وی، د هغوی د پاره ښکر لگول زیات مفید نه دی، چنانچه طبری رضی الله عنه په سند صحیح سره د ابن سیرین رضی الله عنه نه روایت نقل کړې دې اذابلغ الرجل اربعین سنة لم یحتجم. (۲)
علامه طبری په زاد المعاد کښې فرمائی:

لحجامة فی الازمان الحارة، والا مکنة الحارة والامزجة الحارة القدم اصحابها فی غایة النضج انفع. (۳)

قوله: عاد المقنع: په دویم روایت کښې دې چې حضرت جابر رضی الله عنه د مقنع عبادت او کړو، مقنع (نون مشدده مفتوحه سره)، (۴)

حافظ ابن حجر فرمائی: لا اعرفه الا فی هذا الحديث.. (۵)

۱۴- باب الحجامة علی الرأس

[۵۳۷۳] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ عَنْ عَلْقَمَةَ أَنَّ سَمِعَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجَ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ ابْنَ بُعَيْنَةَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- اِحْتَجَمَ بِلَحْيٍ جَمَلٍ مِنْ طَرِيقِ مَكَّةَ، وَهُوَ مُخْرِمٌ، فِي وَسْطِ رَأْسِهِ.

وَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَانَ حَدَّثَنَا عِكْرَمَةُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضي الله عنهما- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- اِحْتَجَمَ فِي رَأْسِهِ. (ار: ۱۷۳۸، ۱۷۳۹)

دا د ابن بچینه هغه روایت دې کوم چې مخکښې تعليقا ذکر شوې وو، او اوس ئې دلته موصولا ذکر کړو، چې حضور ﷺ د مکې په لاره باندې مقام الحی جمل کښې په سرمبارک باندې ښکر اولگولو، په دې حالت دوی ﷺ د احرام په حالت کښې وو.

قوله: احتجم بلحی جمل: لې جمل یو قول خو دادې چې دا د ځانې نوم دې، مطلب دا دې.

(۱) الحدیث اخرجه ابوداود فی کتاب الطب باب فی الحجامة ۴/۴، رقم الحدیث (۳۸۵۸)-

(۲) فتح الباری (۱۸۶/۱۰)، عمدة القاری (۲۴۱/۲۱)-

(۳) زاد المعاد (۵۴/۴) ارشاد الساری (۴۲۴/۱۲)-

(۴) عمدة القاری (۲۴۲/۲۱) فتح الباری (۱۸۷/۱۰) ارشاد الساری (۴۲۵/۱۲)-

(۵) فتح الباری (۱۸۷/۱۰) ارشاد الساری (۴۲۵)-

چې په دې حائې باندې حضور ﷺ بنکر لگولې وو، په دې صورت کښې بآ جاره د (فی) په معنی کښې ده.

دویم قول دا دې چې د جمل نه اوبښ مراد دې، او (لحی) ږیرې ته وائی، نو د لحی جمل نه د بنکر لگولو هغه آله مراد ده. یعنی د اوبښ د هډوکي په ذریعه هغه بنکر اولگولې شول، په دې صورت کښې بآ جاره د استعانت د پاره ده، (۱)
 علامه عینی رحمته الله اول قول لره معتمد گرځولې دې، (۲)

قوله: وقال الانصاري اخبرنا...: انصاری نه محمد بن عبد الله بن المثنی بن عبد الله بن انس بن مالک مراد دې، (۳)

دې تعلیق لره امام بیهقی موصولا نقل کړې دې، (۴)

د هغې الفاظ دی احتجم وهو محرم من صداع کان به اودام، واحتجم موضع یقال له: لعی جمل، (۵)

۱۵- باب الْحَجْمِ مِنَ الشَّقِيقَةِ وَالصُّدَاعِ

[۵۳۷۴] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي عَدِيٍّ عَنْ هِشَامِ بْنِ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَحْتَجَمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي رَأْسِهِ وَهُوَ مُحْرَمٌ مِنْ وَجَعٍ كَانَ بِهِ بِمَاءٍ يُقَالُ لَهُ لَحْيٌ جَمَلٌ.

وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ سَوَّاءٍ أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَحْتَجَمَ وَهُوَ مُحْرَمٌ فِي رَأْسِهِ مِنْ شَقِيقَةٍ كَانَتْ بِهِ. [ر: ۱۷۳۸]

[۵۳۷۵] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبَانَ حَدَّثَنَا ابْنُ الْغَسِيلِ قَالَ حَدَّثَنِي عَاصِمُ بْنُ عُمَرَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «إِنْ كَانَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَدْوِيَّتِكُمْ خَيْرٌ فِي شَرْبَةِ عَسَلٍ أَوْ شَرْطَةِ هُجْمٍ أَوْ لُدَاعَةٍ مِنْ نَارٍ، وَمَا أُجِبُ أَنْ أُكْتَوَى». [ر: ۵۳۵۹]

شقیقه د نیم سر درد ته وئیلې شی او صداع د پوره سر درد ته وائی، (۶)
 بنکر لگول د سرد درد د پاره مفید دی، ابن عدی د ابن عباس رضی الله عنهما نه مرفوعا نقل کړې دی،
 الحجامة فی الراس تنفع من الجنون والجدام، والبرص والنعاس، والصداع، ووجع الضرس والعین، (۷)

^(۱) عمدة القاری ۴۲۲/۲۱، فتح الباری ۱۸۸/۱۰ ارشاد الساری ۴۲۶/۱۲ -

^(۲) عمدة القاری ۲۴۲/۲۱ -

^(۳) عمدة القاری ۲۴۶/۲۱ ارشاد الساری ۴۲۶/۱۲ -

^(۴) حواله بالا -

^(۵) عمدة القاری ۲۴۳/۲۱ فتح الباری ۱۸۸/۱۰ ارشاد الساری ۴۲۶/۱۲ -

^(۶) عمدة القاری ۲۴۲/۲۱ فتح الباری ۱۸۸/۱۰ ارشاد الساری ۴۲۶/۱۲ -

^(۷) ارشاد الساری ۴۲۷/۱۲ -

خود دي روايت په سند كښې عمر بن رباح يو راوي دي، كوم چې مهتم بالكذب دي. (١)

١٦- باب الحلق من الأذى

[٥٣٧٦] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ قَالَ سَمِعْتُ مُجَاهِدًا عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبِ هُوَ ابْنُ عُجْرَةَ قَالَ أَتَى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - زَمَنَ الْحَدِيثِيَّةِ، وَأَنَا أُوقِدُ تَحْتِ بُرْمَةٍ، وَالْقَمَلُ يَتَنَاثَرُ عَنْ رَأْسِي فَقَالَ «أَيُّذِيكَ هَوَامُكَ». قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ «فَاخْلُقْ وَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةً، أَوْ انْسُكْ نَيْسِكَةً». قَالَ أَيُّوبُ لَا أَدْرِي بِأَيَّتِهِنَّ بَدَأُ. [ار: ١٧١٩]

په سر كښې كه سپگي وغږد تكليف وركوي نو حلق كيدي شي، ددي د باب كتاب الطب سره مناسبت بيانولو بارد كښې علامه عيني رحمته الله ليكلي:

ووجه ايراده في باب الطب من حيث ان كل ما يتأذى به المؤمن وان ضعف اذاه يباح له ازالته، وان كان محرماً، وفيه معنى الطب، لانه ازالة الاذى يشابه المرض، لان كل مرض اذى، وتسلط القمل على الراس اذى، وكل اذى يباح ازالته، فالقمل يباح ازالته. (٢)

يعني سر چې كله د سپگو وغيره نه په تكليف كښې وي نو د احرام په حالت كښې حلق كولو ختمول جائز دي، په دي كښې د علاج معنى موندلې كيږي، ځكه چې مرض سره يو شان يو تكليف لري كول دي. ځكه چې هر مرض تكليف والادي.

١٧- باب من اکتوى أو كوى غيره، وفضل من لم يكتو

[٥٣٧٧] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ الْغَيْلِ حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرًا عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «إِنْ كَانَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَدْوِيَتِكُمْ شِفَاءٌ فَفِي شَرْطَةِ مَجْجَمٍ أَوْ لُدْعَةٍ بِنَارٍ، وَمَا أَحَبُّ أَنْ أُكْتَوَى». [ار: ١٥٣٥٩]

[٥٣٧٨] حَدَّثَنَا عُمَرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ فَضِيلٍ حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عُمَرََانَ بْنِ حُصَيْنٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ لَأَرْقِيَةَ الْإِمِينَ عَيْنٍ أَوْ حَمَةٍ. فَذَكَرْتَهُ لِعَبِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ فَقَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

«عُرِضَتْ عَلَى الْأُمَمِ، فَجَعَلَ النَّبِيُّ وَالنَّبِيَّانِ يَمْرُونَ مَعَهُمُ الرَّهْطُ، وَالنَّبِيُّ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ، حَتَّى رَفَعَلِي سَوَادٌ عَظِيمٌ، قُلْتُ مَا هَذَا أُمَّتِي هَذِهِ قِيلَ هَذَا مُوسَى وَقَوْمُهُ. قِيلَ انْظُرْ إِلَى الْأَفْقِ. فَإِذَا سَوَادٌ يَمَلَأُ الْأَفْقَ، ثُمَّ قِيلَ لِي انْظُرْهَا هُنَا وَهَاهُنَا فِي آفَاقِ السَّمَاءِ فَإِذَا سَوَادٌ قَدْ مَلَأَ الْأَفْقَ قِيلَ هَذِهِ أُمَّتُكَ وَبَدَخَلُ الْجَنَّةِ مِنْ هَوْلَاءِ سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ، ثُمَّ دَخَلَ وَلَمْ

(١) حواله بالا-

(٢) عمدة القاري (٢١/٢٤٣)-

يُبَيِّنُ لَهُمْ فَأَقَاصَ الْقَوْمِ وَقَالُوا نَحْنُ الَّذِينَ آمَنَّا بِاللَّهِ، وَاتَّبَعْنَا رَسُولَهُ، فَخَصَّنُ هُمْ أَوْ أَوْلَادَنَا الَّذِينَ وُلِدُوا فِي الْإِسْلَامِ فَإِنَّا وُلِدْنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ. قَبْلَةَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَخَرَجَ فَقَالَ هُمُ الَّذِينَ لَا يَسْتَرْقُونَ، وَلَا يَتَطَيَّرُونَ، وَلَا يَكْتُمُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ». فَقَالَ عُمَاةُ بْنُ مِحْصَنٍ أَمِنَهُمْ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «نَعَمْ». فَقَامَ آخِرُ فَقَالَ أَمِنَهُمْ أَنَا قَالَ «سَبَقَكَ عُمَاةُ». ار: ۱۳۲۲۹

په اکتوی او کوی کنبې فرق بیانولو سره علامه عینی او فرمائل چې اول لازم او دویم اعم دي. یعنی اکتوی لفسه. د خان د پاره داغ لگول. لفسه و لغیره. خان له داغ لگول یا د بل چاد پاره داغ لگول. (۱)

ترجمة الباب په درې جزونو باندې مشتمل دي.

① من اکتوی ② کوی غیره ③ او فضل من لم یکتو..

د اول دوو جزونو نه د داغ جواز طرف ته اشاره ده، او دریم جز نه دي خبرې ته اشاره ده چې کله ضرورت نه وي نو ددې پریخودل افضل دي. (۲)

د باب اوليې حديث اوس تیر شوې دي. او دویم حديث په کتاب الانبياء کنبې باب وفاة موسى عليه السلام لاندې په اختصار سره تیر شوې دي، مخکښې کتاب الرقاق کنبې هم امام بخاری ددې تخریج کړې دي، (۳)

حضرت عمران بن حصین رضي الله عنه فرمائي چې د نظر بد يا د زهريله خناور (مار لړم وغيره) د ټک نه علاوه په يو خيز باندې هم منتر جائز نه دي. حصين بن عبد الرحمن فرمائي چې ما سعيد بن جبیر رضي الله عنه ته دا خبره بيان کړه نو هغوی او وئيل چې مونږ ته ابن عباس رضي الله عنه حديث بيان کړو چې حضور صلى الله عليه وسلم او فرمائل زما مخکښې يو خو امتونه پيش کړې شول، يو يو او دوه دوه نيان صلى الله عليه وسلم تير شول، هغوی سره جماعت وو، او داسې نيان هم تير شول چې هغوی سره يو امتی هم نه وو، تردې چې زما مخکښې يو لوئې جماعت تير شو، ما تپوس او کړو چې دا څه دي؟ ايا دا زما امت دي؟ جواب ميلاو شو چې دا موسى صلى الله عليه وسلم او د هغه قوم دي، بيا ماته او وئيلې شول افق طرف ته او گوره، يو جماعت ټول اسمان لره گير کړې وو، ماته او وئيلې شول چې يو خوا بل خوا طرفونه ته او گوره، ما اوکتل چې د الله د مخلوق يو لویا ډله وه، چا چې ټول افق لره نيولې وو، او وئيلې شول چې دا ستا امت دي، په دوی کنبې به اوويا زره بغير حساب نه جنت ته داخلېږي،

دي نه پس حضور صلى الله عليه وسلم دننه تشریف راوړو، او حضور صلى الله عليه وسلم دا اونه فرمائل چې بغير حساب داخلیدونکی به کوم خلق وی، خلقو جهگړې شروع کړې او وې وئيل چې دا مونږ يو، ځکه چې مونږ په الله باندې ايمان راوړو، او د هغه د رسول مو اتباع او کړه، يا زمونږ اولاد دي

(۱) عمدة القاری (۲۴۳/۲۱) ارشاد الساری (۴۲۸/۱۲)۔

(۲) عمدة القاری (۲۴۳/۲۱) فتح الباری (۱۹۱/۱۰)۔

(۳) ارشاد الساری (۴۳۱/۱۲) عمدة القاری (۲۴۴/۲۱)۔

خکه چي هغوی په اسلام باندې پیدا شوي دي، او مونږ خو په جاهليت کښې پیدا شوي یو حضور ﷺ ته چې دا خبر میلاو شو نو وې فرمائیل چې دا به هغه خلق وی چې نه منتر وائی او نه بدفالی کوی، او نه داغ لگوی، او په خپل رب باندې بهروسه کوی.

عکاشه بن محضن رضی الله عنه عرض او کړو، چې یا رسول الله! څه د هغه کسانو نه یم،؟ حضور ﷺ او فرمائیل چې او، ته د هغه خلقو نه یی یو بل کس هم پاسیدو او تپوس ئې او کړو چې آیا څه د هغه خلقو نه یم، حضور ﷺ او فرمائیل چې عکاشه ستا نه مخکښې شو.

قوله: عن عمران بن حصین قال: لا رقية الا من عين او حمة: د حدیث په دې جمله کښې اختلاف دې، چې دا موقوف ده، یا مرفوع، دلته محمد بن فضیل دا موقوفا نقل کړې دې، البته مالک بن معول دې لره مرفوعا نقل کړې دې. د مالک روایت امام احمد او امام ابوداود رضی الله عنه ذکر کړې دې. (۱)

حمة (د حاء ضمه او میم تخفیف سره)، د لړم زهر یا د هغه ټک ته وائی (۲)

قوله: لا رقية الا من عين او حمة: مطلب دا دې چې دم درود په دوو آفتونو کښې نسبتا زیات مفید وی، یعنی په نظر لگیدو کښې، یا د لړم وغیره په ټک کښې. علامه خطابی فرمائی چې ددې جملې مقصد دا نه دې چې دم درود صرف په دې دوو آفتونو کښې جائز دې، او باقی په بل آفت کښې جائز نه دې، بلکه مطلب دا دې چې په دې دواړو کښې دم درود زیات مفید او نفع ورکونکې دې. لا رقية احق واولی من رقية العين والحمة (۳) علامه ابن اثیر فرمائی لا رقية اولی وانهف. دا داسې ده څنگه چې وائی لافق الاعلی (۴) (د رقية متعلق تفصیلی خبرې مخکښې رازی)

قوله: فذکرته لسعيد بن جبیر: دا د حصین بن عبدالرحمن قول دې، چې ما مذکوره جمله د سعید بن جبیر رضی الله عنه په مخکښې ذکر کړه.

قوله: فافاض القوم: افاض فی الحدیث: په خبرو کښې مصروف کیدل، مناظره کول

قوله: هم الذين لا استرقون، ولا يتطيرون، ولا تکتوون: یعنی هغه خلق به وی چې دم درود نه کوی، استرقاء نه دلته زمانه جاهليت والا استرقاء مراد ده، چې په هغې کښې شرکيه الفاظ شامل به وو، استرقاء بکتاب الله مراد نه دې. ځکه چې قران وئیلو سره دم درود کول جائز دی، او د توکل مخالف نه دې. (۵)

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب الطب باب فی تعليق التمام ۹/۴۴ رقم الحدیث ۳۸۸۴۰، ارشاد الساری ۲۹/۱۲

(۲) ارشاد الساری ۳۰/۱۲ عمدة القاری ۲۱/۲۴۴

(۳) عمدة القاری ۲۱/۲۴۵

(۴) النهاية لابن اثیر ۲/۲۵۵۹-

(۵) عمدة القاری ۲۱/۲۴۵-

لا يتطیرون: بدفالی نه نیسی، په زمانه جاهلیت کښې به خلقو په مرغو باندي بدشگونی (بدفالی) کوله، (۱) چې د هغې څه حقیقت نه وو.

ولا یکتوون: او چې داغ نه لگوي، یعنی داغ لگول مؤثر حقیقی نه گنړي، څنگه چې مخکښې تیر شول، د ضرورت په وخت کښې داغ لگولو کښې څه گناه نشته. البته دا په علاج کښې سبب مؤثر گنړل صحیح نه دی. (۲)

قوله: فقام آخر: فقال: امنهم انا؟ قال: سبقك بها عكاشه: دا دویم کس څوک وو؟ په دې کښې یو قول خو دا دې چې دا حضرت سعد بن عباده رضی الله عنه وو. او دویم قول دا دې چې دا څوک بل منافق وو، حضور صلی الله علیه و آله په هغه باندي پرده اچولو سره سبقک عکاشه فرمائیلو سره ښه سلوک سره هغه لره رد کړو، چې کیدې شی توبه او پاسی او خالص مسلمان شی. (۳)

حضور صلی الله علیه و آله سبق بها عکاشه او فرمائیل یا خو ځکه چې تپوس کولو والا د ددې خلقو نه نه وو، د چا چې به بې حساب بخښنه کیري، او دا هم احتمال دې، چې هغه هم ددې خلقو نه وو، خو حضور صلی الله علیه و آله ددې سلسلې لره د مخکښې تلو نه منع کولو د پاره دا جمله ارشاد او فرمائیله، چې هسې نه اوس هر یو پاسی او دا تپوس کوي، چې هم د هغه خلقو نه یم او که نه یم (۴) ددې حدیث متعلق تفصیل مخکښې په کتاب الرقاق کښې به انشاء الله راشی.

۱.۸ - باب الإِثْمِدِ وَالْكَحْلِ مِنَ الرَّمَدِ

فِيهِ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ. [ر: ۱۵۰۲۷]

[۵۳۷۹] حَدَّثَنَا مَدَدُ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ نَافِعٍ عَنْ زَيْنَبَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ امْرَأَةً تُوْفِي زَوْجَهَا فَأَشْتَكَّتْ عَيْنَهَا، فَذَكَرُواهَا لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَذَكَرُوا لَهُ الْكُحْلَ، وَأَنَّهُ يُخَافُ عَلَى عَيْنَيْهَا، فَقَالَ «لَقَدْ كَانَتْ إِحْدَاكُنَّ تَمْكُثُ فِي بَيْتَيْهَا فِي شَرِّ أَحْلَاسِمَا - أَوْ فِي أَحْلَاسِمَا فِي شَرِّ بَيْتَيْهَا - فَإِذَا مَرَّ كَلْبٌ رَمَتْ بَعْرَةً، فَلَا، أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا». [ر: ۱۵۰۲۵]

اټه د همزه او د میم کسري سره، یو مشهور کانړې دې، چې د هغې نه رانژه جوړیږي، الکحل عام دي، او ائمد خاص دي، د کحل عطف په ائمد باندي د عطف العام علی الخاص د قبیل نه دي. (۵)

(۱) حواله بالا -

(۲) عمدة القاری ۲۱/۲۴۵. ارشاد الساری ۱۲/۴۳۱ -

(۳) عمدة القاری ۲۱/۲۴۵ -

(۴) ارشاد الساری ۱۲/۴۳۱ -

(۵) عمدة القاری ۲۱/۲۴۵ ارشاد الساری ۱۲/۴۳۱ -

من الرمذ كنبی (من) سببیه دې، ای بسبب الرمذ، رمذ د سترگې تکلیف ته وائی، (١)
په سترگه کنبی تکلیف وی نور انجه او خاص کرا ائمد استعمالیږی.

قوله: فيه عن امر عطية: یعنی په دې باب کنبی د ام عطیه رضی اللہ عنہا نه روایت دې، د ام عطیه
نوم نسبیه بنت کعب دې، (٢)

ددوی روایت امام بخاری په کتاب الطلاق کنبی موصولا نقل کړې دې، چې د هغې الفاظ
لا یحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر ان تحد فوق ثلاث الا على زوج فانها لا تکتحل، په دې روایت
کنبی اگرچې د ائمد ذکر نشته، خو عرب به دا د رانجو په توگه استعمالول، ځکه ددې
روایت نه د ائمد په ثبوت باندي استدلال کیدی شی. (٣)

په کومو روایاتو کنبی چې د ائمد ذکر راغلې دې، غالباً هغه د امام بخاری په شرط باندي
نه وو، ځکه امام بخاری د هغې تخریج اونکړو.

د حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہما روایت ابن حبان په خپل صحیح کنبی نقل کړې دې د هغې
الفاظ ان خیرا کحاکم: الائمد، یجلوا البصر وینبت الشعر، (٤)

امام ترمذی رضی اللہ عنہ هم یو روایت نقل کړې دې: وخیر ما اکتحلتم به الائمد، فانه یجلوا البصر، وینبت
الشعر، (٥) حدیث باب په کتاب الطلاق کنبی باب الاکتحال للحادة لاندې تیر شوی دې.

١٩- باب الجذام

[٥٣٨٠] (٦) وَقَالَ عَقَانُ حَدَّثَنَا سَلِيمُ بْنُ حَيَّانَ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مِينَاءَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا
هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «لَا عَدْوَى وَلَا طَيْرَةَ وَلَا هَامَةَ وَلَا صَفْرًا، وَقَرَّ
مِنَ الْجُذُومِ كَمَا تَقَرُّ مِنَ الْأَسَدِ». [٥٣٨٧، ٥٤٢٥، ٥٤٣٧، ٥٤٣٩]

(١) حواله بالا-

(٢) حواله بالا-

(٣) عمدة القارى ٢١/٢٤٦، حواله بالا-

(٤) عمدة القارى ٢١/٢٤٦-

(٥) اخرجه الترمذی فی کتاب الطب باب ما جاء فى السعوط وغيره، (٣٨٩/٤) رقم الحديث (٢٠٤٧)-

(٦) الحديث اخرجه البخارى ايضا فى كتاب الطب، باب لا صفر وهوداء ياخذ البطن، (٢١٦١/٥) رقم الحديث

(٥٣٨٧) واخرجه البخارى ايضا فى كتاب الطب، باب لا هامة ولا صفرة (٢١٧١/٥) رقم الحديث (٥٤٢٥)

واخرجه البخارى ايضا فى كتاب الطب، باب لا هامة (٢١٧٧/٥) رقم الحديث (٥٤٣٧) واخرجه البخارى

ايضا فى كتاب الطب، باب لا عدوى (٢١٧٧/٥) رقم الحديث (٥٤٣٩) واخرجه مسلم فى كتاب السلام، باب

لا عدوى ولا طيرة ولا هامة ولا نوء ولا غول، ولا يردد ممرض على مصح، رقم الحديث (٢٢٢٠) واخرجه

الترمذى فى كتاب السير باب ما جاء فى الطيرة (١٦١/٤) رقم الحديث (١٦١٥) واخرجه ابوداود فى كتاب

الطب باب فى الطيرة (١٧/٤) رقم الحديث (٣٩١١) واخرجه النسائى فى كتاب الطب باب الصفر وهو داء

ياخذ البطن، (٣٧٥/٤) رقم الحديث (٧٥٩١) واخرجه ابن ماجه فى كتاب الطب باب من كان يعجبه الغال

بكره الطيرة (١١٧١/٢) رقم الحديث (٣٥٣٩)-

د جذام باره کښې شارحین لیکي: هو علة رديئة تحدث من انتشار المرقا السوداء في البدن كله، فتفسد مزاج الاعضاء، سبب ذلك لتجذم الاصابع وتقطعها، (۱)

یعنی جذام یو بیماری ده چې په ټول بدن کښې د سودا په خوریدو سره پیدا کیږي، دا د اعضا، نظام خرابوی، د جذام معنی د کټکیدو رازی، دا بیماری گوتو لره کټ کوی، ځکه دې ته جذام وئیلې شی.

حدیث باب دلته امام بخاری په اول ځل ذکر کړې دې، خو دا امام تعلیقاً ذکر کړو، ابو نعیم او ابن خزیمه دا موصولا نقل کړې دې، (۲)

قوله: لا عدوی: عدوی: د اعداء اسم دې، یو څیز بل څیز طرف ته منتقل کولو ته وائی، دلته د عدوی د یو بیماری بل ته اوږیدل مراد دې، حضور ﷺ د مرض بل ته اوږیدلو نه نفی کړې ده، چې د یو مریض مرض بل ته زی، نو ددې څه حقیقت نشته، ځکه چې په مرض کښې دا تاثیر نشته، چې هغه بل ته د سبب حقیقی په توگه باندې منتقل شی، (۳)

قوله: ولا طيرة: طيرة: بدشگونۍ ته وائی، د مختلف مرغانو نه بدشگونۍ اختستلو هم څه حقیقت نشته، (۴)

قوله: ولا هامة: هامة: په اصل کښې کهوپړنی او سر ته وائی، په زمانه جاهلیت کښې د خلقو خیال وو، که یو کس قتل کړې شی، نو د مړي د هډوکو نه یو ځناور پیدا شی او والوزی، او هروخت دا فریاد کوی، اسقونی اسقونی، چې کله قاتل مړ شی، نو هغه ځناور الوتلو سره غائب شی، (۵)

بعضې خلق وائی چې خپله د مقتول روح د هغه ځناور روح اختیار کړي، حضور ﷺ دا خیال غلط او گړخولو، او وې فرمائیل چې ددې څه حقیقت نشته، (۶)

یو قول دا هم دې، چې هامة الو ته وائی، د خلقو خیال وو، چې کله هغه د چا په کور باندې کینی نو هغه کور کهنډر شی، یا د هغه نه څوک مړ شی، نو حضور ﷺ ددې ارشاد سره دې عقیدې لره بې حقیقت او گړخوله، (۷)

قوله: ولا صفر: ددې لفظ په تشریح کښې مختلف اقوال دي، او دوه قوله پکښې مشهور دي، ① بعضې خلق د صفر د میاشتي په باره کښې مختلف قسم خیالونه او وهمونه ساتي، او

(۱) فتح الباری (۱۹۵/۱۰) عمدة القاری (۲۴۶/۲۱) ارشاد الساری (۴۳۲/۱۲) -

(۲) حواله بالا -

(۳) حواله بالا -

(۴) حواله بالا -

(۵) حواله بالا -

(۶) حواله بالا -

(۷) ارشاد الساری (۴۳۳/۱۲) -

دې میاشتی لره منحوسه گنړی، او وائی چې په دې کبښې د آفتونو او د حادثاتو مصیبتونه نازلېږي، حضور ﷺ په دې جمله کبښې ددې نفی او کره، چې ددې اعتقاد څه حقیقت نشته،^(۱)

② ددې دویمه تشریح داسې شوې ده، چې د خلقو په زمانه جاهلیت کبښې خیال وو، چې د سرې په خیته کبښې مار وی، چې د لوگې په حالت په هغه باندې ټک لگوي، دې مارت ته صفر وائی، حضور ﷺ لا صفر و نیلو سره دې لره بې حقیقت او گړخولو،^(۲) د مرض د تجاوز مسائل:

قوله: وفر من المجذوم كما تفر من الاسد: د مجذوم نه داسې تخته لکه څنگه چې د زمري نه تختې، مرضونه بل ته لگي او که نا؟ په دې کبښې حدیثونه مختلف دی د بعضې روایاتو نه معلومېږي چې د مرضونو نه تعدیه نه کیږي او د بعضو نه معلومېږي چې د مرضونو تعدیه کیږي،

چې د کومو روایاتو نه معلومېږي چې مرض بل ته نه لگي، نو د هغې نه څه دا دی:

① یو خو حدیث باب دې، چې په هغې کبښې لا عدوی او فرمائیلې شول.

② حضور ﷺ مجذوم سره روټی خوړلو سره دا او فرمائیل چې ثقة بالله وتوکل علیه،^(۳)

③ په صحیح مسلم کبښې دی چې حضور ﷺ د عدوی نفی او کره نو یو اعرابی او وئیل چې یو خاربن والا او بن صحیح او بنانو سره ولاړ وی، نو د هغې خارخ نورو ته اولگي، نو حضور ﷺ او فرمائیل چې فمن اعدی الاول.. اولنی او بن ته دا بیماری چا اولگوله؟^(۴)

دا روایت دلته مخکبښې باب لا عدوی لاندې راوان دې.

ددې په مقابله کبښې د بعضې روایاتو نه د مرض د تعدیه ثبوت میلاوېږي، څنگه چې د حدیث باب په آخر کبښې دی، وفر من المجذوم كما تفر من الاسد

دغه شان د سنن ابن ماجه په یو حدیث کبښې دی، لا تدیبوا النظر الی المجذومین،^(۵)

په یو حدیث کبښې دی لا یورد ممرض علی مصح،^(۶)

مريض دې صحیح سرې طرف ته دې راوستلې نشی،

یو بل حدیث کبښې د طاعون متعلق دی: من سمع به بأرض فلا یقدم علیه،^(۷) یعنی کوم ځانې چې د طاعون بیماری خوره وی هلته دې ورتلل پکار نه دی.

^(۱) ارشاد الساری ۴۳۳/۱۲-

^(۲) حواله بالا-

^(۳) ارشاد الساری ۴۳۳/۱۲ و ۲۴۷/۲۱ عمدة القاری ۲۴۷/۲۱ فتح الباری ۱۹۶/۱۰-

^(۴) فتح الباری ۱۹۹/۱۰ و عمدة القاری ۲۴۷/۲۱-

^(۵) اخرجه ابن ماجه فی کتاب الطب، باب الجذام، ۱۱۷۲/۲۰ رقم الحدیث ۳۵۴۳-

^(۶) فتح الباری ۱۹۸/۱۰-

^(۷) حواله بالا-

د تعارض حل کولو توجیهاات: او دا خبره تاسو ته معلومه ده چې کله د یو مسئلې متعلق په حدیثو کښې تعارض راشی، نو د محدثینو په نیز ددې تعارض ختمولو د پاره عموماً درې طریقې دی، نسخ، ترجیح او تطبیق. په دې حدیثونو کښې هم محدثینو دا درې قولونه اختیار کړې دی.

① د عالمانو یو جماعت وائی چې د مجذوم نه د تختیدو حکم منسوخ شوې دي، په حضراتو مالکیو کښې عیسی بن دینار هم دا قول اختیار کړې دي. (۱)
بعضې عالمانو د ترجیح طریقه اختیار کړې ده، بیا په دې کښې دوه ډلې دي، بعضو د تعدیه د نفی روایاتو ته ترجیح ورکړې ده، او بعضو ددې نه خلاف د ثبوت والا روایاتو ته ترجیح ورکړې ده، (۲)

② خو اکثر حضراتو دې دواړه قسمه احادیثو کښې تطبیق کړې دي، او ددې تطبیق مختلف توجیهاات بیان کړې شوی دی،

(الف) چې په کومو روایاتو کښې د اجتناب و فرار من المجذوم حکم ورکړې شوې دي، هغه په استحباب او اختیار باندې محمول دي، او په کوم کښې چې حضور ﷺ المجذوم سره یوځانې خوراک کړې وو، هغه په جواز باندې محمول دي.

(ب) ابن الصلاح او امام بیهقی په دواړه قسمه روایاتو کښې تطبیق کولو سره فرمائی چې په کومو حدیثونو کښې د تعدیه امراض نفی ده، د هغې مقصد دا دي چې په یو بیماری کښې بالذات دا تاثیر نشته، چې هغه نورو خلقو ته منتقل شی، په زمانه جاهلیت کښې د خلقو هم دا خیال وو، هغوی به مرضونه بالذات مؤثر گنرل، حضور ﷺ ددې نفی او کړه، او چې د کومو حدیثونو د تعدیه امراض ثبوت معلومیږي هغه د ظاهري سبب په اعتبار سره دي. چې الله تعالی د ظاهري سبب په توگه په بعضې مرضونو کښې د تعدیه وصف پیدا کړې دي، چې هغه نورو ته منتقل کیږي، خو د سبب حقیقي او مؤثر اصلی په توگه دا وصف په دې کښې نشته، لهذا نفی د سبب حقیقي ده، او اثبات سبب ظاهري دي، ځکه دواړه قسمه حدیثونو کښې هیڅ تعارض نشته، (۳)
جمهور عالمانو دا توجیه اختیار کړې ده.

(ج) حافظ ابن حجر چې په شرح نخبه الفکر کښې د تطبیق کوم قول لره راجح گرځولې دي، هغه دا دي، لا عدوی، دا په خپل اصل او په عموم باندې دي، او حقیقت دا دي چې یو مرض او بیماری بل چاته نه منتقل کیږي، خو ددې باوجود چې کوم خلق کمزوری عقیدې والا دی هغوی ته حکم ورکړې شو چې هغه مجذوم وغیره ته نزدې نه ورځي، ځکه چې ممکن ده چې هغه ته دا بیماری د تعدیه د وجه نه نا، بلکه هم داسې اولگي، او هغه دا گنرل شروع کړي،

① (فتح الباری ۱۰/۱۹۶) عمدة القاری ۲۱/۲۴۷-

② (حواله بالا)-

③ (حواله بالا)-

چې دا بیماری د تعدیه د وجه اولگیدله، نو دغه شان د هغه عقیده به خرابه شی، حکم د هغه د عقیدې د حفاظت او د غلط عقیدې د بندولو د پاره احتیاطاً هغه ته د مجذوم نه د لرې کیدو حکم ورکړې شوې دي، نو دغه شان حافظ ابن حجر رحمته الله علیه په شرح نخبة الفكر کښې لیکي:

والاولی فی الجمع بینهما ان یقال: ان لفيه للعدوی باق علی عیومه وقد صح قوله رحمته الله علیه: لا یعدی شیء، وقوله رحمته الله علیه لمن عارضه بان البعیر الجرب یكون فی الابل الصحیحة، فیخالطها فتجرب حیث رد علیه ب قوله: فمن اعدی الاول یعنی ان الله تعالی ابتدا ذلك فی الثانی کما ابتداءه فی الاول واما الامر بالفرار من المجدوم، فمن باب سد الذرائع لئلا یتفق للشخص الذی یخالطه شیء من ذلك بتقدیر الله تعالی، ابتداء لا بالعدوی المنفیة، فیظن ان ذلك بسبب مخالطته فیعتقد العدوی فیقع فی الحرج فامر بتجنبه حسبا للمادة. (۱)

۲ - باب المَنِّ شِفَاءً لِلْعَيْنِ

[۵۳۸۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ حُرَيْثٍ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ زَيْدٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «الْكِبَاءُ مِنَ الْمَنِّ، وَمَاؤها شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ». قَالَ شُعْبَةُ وَأَخْبَرَنِي الْحَكَمُ بْنُ عَتِيْبَةَ عَنِ الْحَسَنِ الْعُرَيْنِيِّ عَنْ عَمْرَو بْنِ حُرَيْثٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ شُعْبَةُ لَمَّا حَدَّثَنِي بِهِ الْحَكَمُ لَمْ أَنْكِرْهُ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الْمَلِكِ. [ر: ۴۲۰۸]

امام نووی رحمته الله علیه فرمائی چې صرف د خریړی اوبه سترگو ته شفا ورکوي، بعضې حضرات وائی که په سترگو کښې د حرارت د وجه نه تکلیف وي، نو د هغې د پاره د خریړی خالص اوبه شفا ده، خو که صرف د حرارت د وجه نه په سترگو کښې تکلیف نه وي، بلکه نور د مرض سبب هم وي نو بیا نورو دوايانو کښې میلاولو سره دا مفید دی، (۲) کهمبې ته په اردو کښې سانپ کی چهتری هم وائی، دا په باران کښې په خپله پیدا کیږي، دا دوه قسم وي، یو قسم نه سالن هم جوړیږي،

ددې متعلق څه تفصیل او الکفاءة من المن تشریح د کشف الباری کتاب التفسیر په سورة بقره کښې هم تیر شوې دي. (۳)

قوله: قال شعبة: لما حدثني به الحكم، لم انكره من حديث عبد الملك: بره روایت شعبه بن الحجاج د عبد الملك بن عمير نه نقل کړې دي، شعبه فرمائی چې دا روایت ماته بیا حکم بن عتيبه بیان کړو، نو بیا ما د عبد الملك د حديث نه انکار او نکړې شو. د شعبه دوه شیخان دي، یو عبد الملك او دویم حکم، اول دوی دا حديث د عبد الملك نه

(۱) شرح نخبة الفكر مع حاشية لفظ الدرر، ۲۸-۲۹-

(۲) فتح الباری ۲۰۲/۱۰-

(۳) کشف الباری، کتاب التفسیر ۲۲۰-

واوریدو خو عبدالملک چونکه کمزوری شوی وو او د هغه حافظه متاثره شوې وه، خکه شعبه ته دده په حدیث کښې توقف وو، بیا روستو چې دا حدیث ده ته حکم بن عتیبه هم بیان کړو نو دوی ته تسلی اوشوه، او دا روایت ددوی په نیز د اعتبار قابل شو، (۱)

قوله: لم انکره من حدیث عبدالملک... لم انکره کښې ضمیر منصوب حدیث طرف ته راجع دې، یعنی ما دا روایت دې وجه نه چې دا د عبدالملک حدیث دې او هغه ضعیف شوی دې، مجهول او منکر اونه گرځولو،

او داسې هم ترجمه کیدې شی چې ما ددې حدیث انکار اونکړو خکه چې دا د عبدالملک حدیث وو، خکه چې ددې متابعت حکم کړې وو، نو اوس د انکار گنجائش پاتې نه وو، د (انکره) ددلته دواړه معنی کیدې شی، منکر او مجهول گرځول، او انکار کول، (۲) د حکم بن عتیبه شیخ دلته حسن عرنی (د عین ضمی او دراء فتحي سره) دې، دا حسن بن عبدالله بجلی دې، د کوفې دې، امام ابوذرعه، عجلې ددوی توثیق کړې دې، یحیی بن معین دوی ته صدوق وئیلې دی، په صحیح بخاری کښې ددوی صرف یو حدیث دې، (۳)

۲۱- باب اللدود

[۵۳۸۲] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ وَعَائِشَةَ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَبَّلَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ مَيِّتٌ، قَالَ وَقَالَتْ عَائِشَةُ لَدَدْنَا فِي مَرَضِهِ، فَجَعَلَ يُشِيرُ إِلَيْنَا، أَنْ لَا تَلْدُونِي. فَقُلْنَا كَرَاهِيَةَ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ. فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ «أَلَمْ أَنْهَكُمُ أَنْ تَلْدُونِي». قُلْنَا كَرَاهِيَةَ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ. فَقَالَ «لَا يَبْقَى فِي الْبَيْتِ أَحَدٌ إِلَّا لَدًّا - وَأَنَا أَنْظَرُ - إِلَّا الْعَبَّاسَ فَإِنَّهُ لَمْ يَشْهَدْكُمْ». [ر: ۴۱۸۸، ۴۱۸۹]

[۵۳۸۳] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ أُمِّ قَيْسٍ قَالَتْ دَخَلْتُ بِأَبْنِ لِي عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ أَعْلَقْتُ عَلَيْهِ مِنَ الْعُدْرَةِ فَقَالَ «عَلَى مَا تَدْعُرْنَ أَوْلَادَكُنَّ بِهَذَا الْعِلَاقِ عَلَيْكُنَّ بِهَذَا الْبُعُودِ الْهِنْدِيِّ، فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ، مِنْهَا ذَاتُ الْجَنْبِ يُسْعَطُ مِنَ الْعُدْرَةِ، وَيَلْدُ مِنْ ذَاتِ الْجَنْبِ». فَسَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يَقُولُ يَتَنَ لَنَا الثَّنِينَ وَلَمْ يَبْتِنَ لَنَا ثَمْسَةً. قُلْتُ لِسُفْيَانَ فَإِنَّ مَعْرًا يَقُولُ أَعْلَقْتُ عَلَيْهِ. قَالَ لَمْ يَحْفَظْ أَعْلَقْتُ عَنْهُ، حَفِظْتُهُ مِنْ فِي الزُّهْرِيِّ. وَوَصَفَ سُفْيَانُ الْغَلَامَ يُحْنِكُ بِالْإِصْبَعِ وَأَدْخَلَ سُفْيَانُ فِي حَنْكِهِ، [أَمَا يَعْنِي رَفَعَ حَنْكِهِ بِإِصْبَعِهِ، وَلَمْ يَقُلْ أَعْلَقُوا عَنْهُ شَيْئًا ر: ۵۳۶۸]

(۱) ارشاد الساری ۲۰۴/۱۲ و عمدة القاری ۲۴۸/۲۱ -

(۲) عمدة القاری ۲۴۷/۲۱ -

(۳) فتح الباری ۲۰۴/۱۰ عمدة القاری ۲۴۷/۲۱ -

لدو (د لام زبر سره) د مریض په خله کښې دوائی اچولو ته وائی،

قوله: قلت لسفيان: فان معمر يقول: اعلقت عليه: قال: لم يحفظ، انما

قال اعلقت عنه، حفظته من في الزهري: د امام بخاری شیخ علی بن عبد الله مدینی فرمائی چې ما د سفیان بن عیینه نه تپوس او کړو، چې معمر بن راشد خو دا جمله (علی) سره اعلقت علیه، وئیلو سره نقل کوی، نو سفیان او فرمائل چې هغوی ته یاد پاتې نه دی، زموږ شیخ دا (عن) سره اعلقت عنه، فرمائلې وو، ما د زهري د ژبې نه دا یاد کړې دی...

قوله: من في الزهري يعني من فم الزهري: علامه خطابی او ابن بطال فرمائی چې صحیح اعلقت عنه، دې، څنگه چې سفیان وئیلې دی، خو نووی فرمائی چې (عنه) او علیه، دواړه صحیح دی، علی او عن حروف جاره دی، کوم چې د یوبل په ځانې استعمالیدې شی (۱)

قوله: ووصف سفيان الفلام يحنك بالاصبع وادخل سفيان في حنكه انما

يعني رفع حنكه باصبعه، ولم يقل: اعلقوا عنه شيئا: سفیان د هغه هلک چې د چا تالو ته په گوته سره زور ورکېږي، حالت داسې بیان کړو چې خپله ئې په تالو کښې گوته ورکړه، د هغه مقصد په خپلو گوټو سره تالو لره او چټلول وو،

د سفیان مقصد دا وو چې د (اعلاق) نه د یو څیز زور ونډول، یا تالو سره څه څیز لگول مراد نه دی، بلکه د اعلاق نه تالو او چټول مراد دی، چنانچه علامه عینی رحمته الله علیه لیکي:

غرضه من هذا الكلام التنبيه على ان الاعلاق، هو رفع الحنك، لا تعليق شيء منه على ما هو المتبادر الى الذهن، نعم التنبيه. (۲)

باب بلا ترجمه

۱۵۳۸۴ | حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ وَيُونُسُ قَالَ الزُّهْرِيُّ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ

اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَثْبَةَ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - زَوْجَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَتْ لَمَّا ثَقُلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَاشْتَدَّ وَجَعُهُ، اسْتَأْذَنَ أَزْوَاجَهُ فِي أَنْ يُمَرَّضَ فِي بَيْتِي، فَأُذِنَ، فُخْرِجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ، تَحْتَظِرُ جَلَاةَ فِي الْأَرْضِ بَيْنَ عَبَّاسٍ وَآخَرَ. فَأَخْبَرْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ هَلْ تُدْرِي مِنَ الرَّجُلِ الْآخَرِ الَّذِي لَمْ تُسَمِّ عَائِشَةُ قُلْتُ لَا. قَالَ هُوَ عَلِيٌّ.

قَالَتْ عَائِشَةُ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعْدَ مَا دَخَلَ بَيْتَهَا وَاشْتَدَّ بِهِ وَجَعُهُ «هَرَبُوا عَلَيَّ مِنْ سَبْعِ قَرَبٍ لَمْ تُحَلَّلْ أَوْ كَيْتُهُنَّ، لَعَلِّي أَعْبُدُ إِلَى النَّاسِ». قَالَتْ فَأَجْلَسْنَا فِي

(۱) عمدة القارى (۲۱/۲۴۹) -

(۲) حواله بالا) -

مُحْضِبٍ لِحَفْصَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ طَفِقْنَا نَصُبُ عَلَيْهِ مِنْ تِلْكَ الْقَرَبِ، حَتَّى جَعَلَ يُشِيرُ الْبِنَانُ قَدْ فَعَلْتُنَّ. قَالَتْ وَخَرَجَ إِلَى النَّاسِ فَصَلَّى هُمْ وَخَطَبَهُمْ. [ار: ۱۱۹۵]

دا بغیر ترجمه باب دې، ابن بطال دلته باب ذکر کړې نه دې، بلکه دې حدیث لره په ماقبل باب کښې ذکر کړو

امام بخاری رحمته الله باب بلا ترجمه ولې راوړی، ؟ ددې وجوهات په مقدمه الكتاب کښې تیر شوي دي. بعضې شارحینو دا کالفصل من الباب السابق گرځولو سره وئیلې دی چې په رومبی باب کښې د لدود ذکر دې، حضور صلی الله علیه و آله ددې حکم کړې نه وو، او صحابه کرامو رضی الله عنهم دا اختیار کړې وو، چې په هغې باندې حضور صلی الله علیه و آله خفا شو، او په دې باب کښې حضور صلی الله علیه و آله چې د کوم کار حکم کړې دې صحابه کرامو رضی الله عنهم په هغې باندې عمل او کړو، کوم چې د ماقبل ضد دې، و بضاها تتبیین الاشیاء دغه شان ددې باب بلا ترجمه د ماقبل سره نسبت په تضاد کښې دې، (۱) حدیث باب په ماقبل کښې خو ځل تیر شوي دي،

۲۲- باب العُدْرَة

[۵۳۸۵] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أَمْرَقِيْسَ بِنْتَ مُحْضِبِ الْأَسَدِيَّةِ - أَسَدًا خُرْمَةً، وَكَانَتْ مِنَ الْمُهَاجِرَاتِ الْأُولَى اللَّاتِي بَايَعْنَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهِيَ أُخْتُ عُكَّاشَةَ - أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِأَبْنِ لَهَا، قَدْ أَعْلَقَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْعُدْرَةِ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «عَلَى مَا تَدْعُرْنَ أَوْلَادَكُنَّ بِهَذَا الْعِلَاقِ عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْعُودِ الْهِنْدِيِّ، فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ مِنْهَا ذَاتُ الْجَنْبِ». يُرِيدُ الْكُسْتَ، وَهُوَ الْعُودُ الْهِنْدِيُّ. وَقَالَ يُونُسُ وَإِسْحَاقُ بْنُ رَاشِدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عُلِقَتْ عَلَيْهِ. [ار: ۵۳۶۸]

څنگه چې مخکښې تیر شوي دي چې عذرة د تالو يو بيماری ده، کومه چې د پيو ماشومانو ته کيږي. په عهد نبوي صلی الله علیه و آله کښې به موريانو ددې بيماری ختمولو د پاره د ماشومانو په حلق کښې گوته اچولو سره زور ورکولو، چې هغې سره توره وينه راوتله، او ماشوم ته به ډير تکليف وو، حضور صلی الله علیه و آله ددې تکليف والا طريقې نه منع او فرمايله، او عودهندي ئې د دوائی په توگه اوخودله. ددې طريقه دا ده چې عودهندي په اوبو کښې حل کولو سره په پوزه کښې اچولې شي، نو دا محلول حلق ته رسيدو سره بيماری ختمه کړي.

بعضې عالمانو وئیلې دي چې عذره په اصل کښې د شعری نه لاندې د پنځو ستورو نومونه دي. چې کله هغه ستوري راوځي، نو ماشومانو ته د حلق بيماری لگي، ددې مناسبت سره

دې ته عذره وئیلې شی، دې بیماری ته سقوط اللهاة هم وئیلې شی، (۱)
لهآة د سرې غوښې هغه ټکړې ته وائی چې حلق طرف ته د خولې په آخری حصه کښې زورنده
وی، په اردو کښې دې ته (کوا) وئیلې شی.

قوله: قد اعلقت عليه من العذرة: یعنی هغوی د عذره بیماری د وجه نه د ماشومانو
تالو اوچت کړې وو، حضور ﷺ او فرمائیل علی ماتدعزن اولاد کن بهذا العلق... دعر وعلق د
عین فتحې سره، معنی ئې ده (دباول، زور ورکول، یعنی تاسو ولې د ماشومانو تالو ته زور
ورکوئ، چې د هغې د وجه نه ماشومانو ته ډیر تکلیف وی،
د باب په آخر کښې د یونس تعلیق، امام مسلم او ابوداود موصولا نقل کړې دې، (۲)

۲۳- باب دَوَاءِ الْمَبْطُونِ.

[۵۳۸۶] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي
الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ إِنَّ
أَخِي اسْتَطْلَقَ بَطْنَهُ. فَقَالَ «اسْقِهِ عَسَلًا». فَسَقَاهُ. فَقَالَ إِنِّي سَقَيْتُهُ فَلَمْ يَزِدْهُ إِلَّا اسْتِطْلَاقًا.
فَقَالَ «صَدَقَ اللَّهُ وَكَذَبَ بَطْنُ أُخِيكَ». تَابَعَهُ النَّضْرُ عَنْ شُعْبَةَ. [ر: ۵۳۶۰]

مبطن هغه کس ته وائی کوم چې د خیتې په تکلیف کښې مبتلا وی،

قوله: صدق الله وكذب بطن اخيك: کذب دلته د فساد او خطا په معنی کښې دې،
عربی کښې لفظ کذب په دې معنی کښې استعمالیږی، مطلب دا دې چې الله تعالی په قران
کریم کښې رشتیا فرمائیلې دی، چې په شهد کښې شفا ده، خو ستا د رور په خیته کښې
فساد دې، ځکه چې په دې کښې فاسده ماده زیاته شوې ده، ترڅو چې هغه ټول بهر راوتلې
نه وی، نو نه به روغیږی. (۳)

قوله: تابعه النضر عن شعبة: یعنی د محمد بن جعفر متابعت نضر بن شمیل کړې دې، دا
متابعت اسحق بن راهویه موصولا نقل کړې دې، (۴)

...

(۱) عمدة القاری ۲۱/۲۳۹، باب السعوط، فتح الباری ۱۰/۱۸۴، ارشاد الساری ۱۲/۴۲۲-.

(۲) عمدة القاری ۲۱/۲۵۱ (ارشاد الساری ۱۲/۴۳۹) فتح الباری ۱۰/۲۰۶-.

(۳) عمدة القاری ۲۱/۲۳۴ (ارشاد الساری ۱۲/۴۴۰) فتح الباری ۱۰/۲۰۹-.

(۴) عمدة القاری ۲۱/۲۵۱ (ارشاد الساری ۱۲/۴۴۰) فتح الباری ۱۰/۲۰۸-.

٢٤ - باب لأصفر، وهو داء يأخذ البطن.

[٥٣٨٧] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي شَهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَغَيْرُهُ أَنَّ أَبَاهُ زَيْدَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا عَدْوَى وَلَا صَفْرَ وَلَا هَامَةَ». فَقَالَ أُعْرَابِي يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا بَالُ إِيْلِي تَكُونُ فِي الرَّمْلِ كَأَنَّهَا الطَّبَاءُ فَيَأْتِي الْبُعَيْرُ الْأَجْرَبُ فَيَدْخُلُ بَيْنَهَا فَيُجْرِبُهَا. فَقَالَ «فَمَنْ أَعْدَى الْأَوَّلِ». رَوَاهُ الزُّهْرِيُّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ وَسَيَانِ بْنِ أَبِي سَيَانَ. [ر: ٥٣٨٠]

د صفر متعلق مختلف اقوال په تفصيل سره په ما قبل کښې تیر شوي دي، امام بخاري رحمته الله علیه فرمائي چې دا يو بيماري ده چې خيټې ته لگي، اول وئيلې شوي دي چې په زمانه جاهليت کښې د خلقو خيال وو چې د خيټې په مينځ کښې مار يا چينجې وي چې د لورې په وخت کښې د انسان په خيټه چک لگوي، هغې ته صفر وائي، امام بخاري هم دا قول اختيار کړې دي.

وهذا آخر ما اردنا ايراداً من شرح احاديث كتاب النفقات والطعام والعقيقة والذبايح والصيد والأضاحي والأشربة والمرضى والطب من صحيح البخاري رحمه الله تعالى للشيخ المحدث الجليل سليم الله خان حفظه الله ورعا وامتعنا الله بطول حياته وقد وقع الفراغ من تسويده، واعادة النظر فيه، ثم تصحيح ملازم الطبع بيوم الجمعة ٨ من شوال ١٤٢٣ دسبر ٢٠٠٢ م والحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات وصلى الله على النبي الأسمى وآله وصحبه وتابعيهم وسلم عليه وعليهم ما دامت الأرض والسموات، رتبه وراجع نصوصه وعلق عليه ابن الحسن العباسي عضو قسم التحقيق والتصنيف والأستاذ بالجامعة الفاروقية، وفقه الله تعالى لاتمام باقي الكتب كما يحبه ويرضاه وهو على كل شيء قدير، ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم، ويليه ان شاء الله شرح باب ذات الجنب من كتاب الطب -

مصادر و مراجع

كتاب النفقات، كتاب الاطعمة، كتاب العقیقة، كتاب الذبائح والصيد،
كتاب الاضاحی كتاب الاشریة، كتاب المرضی، كتاب الطب،

❖ القرآن الکریم

❖ الابواب والتراجم للبخاری حضرت شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا کاندھلوی صاحب المتوفی ۱۳۰۲ھ، ایچ

ایم سعید کمپنی

❖ امان الاخبار شرح معانی الآثار، حضرت مولانا یوسف کاندھلوی ادارۃ تالیفات اشرفیہ لاہور.

❖ اسماء الدار قطنی، حافظ ابو الحسن علی بن عمرو دار قطنی متوفی ۱۳۸۵ھ

❖ آپ کے مسائل اور ان کا حل، حضرت مولانا یوسف لدھیانوی متوفی ۱۳۲۰ھ، مکتبہ بینات کراچی

❖ الانصاف فی معرفۃ الراجع من الخلاف، علاؤ الدین علی بن سلیمان مرداوی، دار احیاء التراث العربی

❖ احکام القرآن علامہ ابوبکر احمد بن علی جصاص دار الکتب العربیة، بیروت

❖ احکام القرآن حضرت مولانا ظفر احمد عثمانی ادارۃ القرآن کراچی

❖ امداد الفتاوی: حضرت مولانا اشرف علی تھانوی متوفی ۱۳۶۲ھ، مکتبہ دارالعلوم کراچی،

❖ احکام الذبائح: حضرت مولانا محمد تقی عثمانی صاحب مدظلہ، مکتبہ دارالعلوم کراچی،

❖ اغاثۃ اللہقان: ابو عبد اللہ محمد بن ابی بکر: ابن قیم الجوزیة المتوفی ۷۵۱ھجری.

❖ الاکمال: الامیر الحافظ ابن ماکولا المتوفی ۴۷۵ھجری محمد امین دہم، بیروت لبنان

❖ الاقناعم فی حل الفاظ ابی شجاع، الشیخ محمد الخطیب الشریفی، المتوفی ۱۲۱۷ھ، المطبعة الخیریة، مصر.

❖ امداد الہاری، حضرت مولانا عبد الجبار اعظمی، مکتبہ حرم، مراد آباد

❖ الاحسان بترتیب صحیح ابن حبان، امام ابو حاتم محمد بن حبان بسقی، رحمہ اللہ، المتوفی ۳۵۲ھ،

موسسة الرسالة، بیروت

❖ احیاء علوم الدین مع اتحاف السادة المتقین، امام محمد بن محمد الغزالی، المتوفی ۵۰۵ھ، دار احیاء

التراث العربی.

❖ الادب المفرد مع شرح فضل اللہ الصمد، امیر المؤمنین فی الحدیث محمد بن اسمعیل البخاری المتوفی

۲۵۶ھ، مکتبہ الایمان المدینة المنورة

❖ ارشاد الساری شرح صحیح البخاری، ابو العباس شہاب الدین احمد بن محمد القسطلانی المتوفی ۹۲۳ھ

المطبعة الکبری الامیریة مصر، طبع سادس، ۱۳۶۳ھ

- ❖ الاستيعاب في اسماء الاصحاب بهامش الاصابة ابو عمر يوسف بن عبدالله بن محمد بن عبد البر المتوفى ١٠٣٦، دار الفكر بيروت
- ❖ اسد الغابة عز الدين ابو الحسن علي بن محمد الجزري المعروف بابن الاثير المتوفى ١٠٦٣، دار الكتب العلمية بيروت
- ❖ الاصابة في تمييز الصحابة شهاب الدين ابو الفضل احمد بن علي العسقلاني المعروف بابن حجر، المتوفى ١٠٨٤ هـ، دار الفكر بيروت
- ❖ انوار الباري مولانا سيد احمد رضا بجنوري، مدينه پريس بجنور
- ❖ اوجز المسالك الى مؤطا مالك، شيخ الحديث حضرت مولانا محمد زكريا كانداهلوي المتوفى ١٠٣٠ هـ، ادارة تاليفات اشرفيه ملتان
- ❖ البحر الرائق: علامه زين العابدين بن ابراهيم بن نعيم المتوفى ١١٤٠، مكتبه رشديه كوئته
- ❖ بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، ملك العلماء علاء الدين ابوبكر بن مسعود الكاساني المتوفى ٥٨٤ هـ، ايچ ايم سعيد كينفي كراچي
- ❖ بذل المجهود في حل لبى داود: علامه خليل احمد سهانپوري المتوفى ١٣٣٦ مطبعة تدويع العلماء لكهنو، ١٩٤٣ م.
- ❖ بهشتي زيور، حضرت مولانا اشرف علي تهانوي، ١٣٦١، مكتبه رحمانيه، لاهور
- ❖ بداية المجتهد: علامه قاضى ابوالوليد محمد بن احمد بن رشد قرطبي متوفى ٥٩٥ هـ، مصر طبع خاص
- ❖ البناية شرح الهداية، بدر الدين عيني محمود ابن احمد المتوفى ١٨٥٥، مكتبه رشديه كوئته
- ❖ البدر الساري الى فيض الباري مولانا بدر عالم ميرتھي، متوفى ١٣٤٥ هجري بك دپو، دھلي مطبعة ١٩٤٠ هـ
- ❖ تحفة الاحوذى، الشيخ عبد الرحمن البهار كقوري المتوفى ١٣٥٢ هـ، نشر السنة ملتان
- ❖ تنزيه الشريعة المرفوعة عن الاحاديث الشنيعة الموضوعة، ابو الحسن علي بن محمد بن عراق كنان، دار الكتب بيروت
- ❖ تجريد الصحابة، حافظ شمس الدين ابو عبد الله محمد بن احمد عثمان الذهبي متوفى ٤٣٨ هـ،
- ❖ تذهيب التهذيب، حافظ شمس الدين متوفى ٤٣٨، بيروت لبنان
- ❖ التعليق المغنى على سنن دار قطن، شمس الحق عظيم آهادي، دار النشر الكتب الاسلامية لاهور
- ❖ تحفة الودود في احكام المولود، علامه ابن القيم، الجزوية متوفى ٤٥١ هـ،
- ❖ التعليق بالمجد على مؤطا الامام محمد، مولانا عبد الحمى لكهنوي متوفى ١٣٠٣ هـ، نور محمد كراچي
- ❖ تذكرة الرشيد: مولانا عاشق الحمى ميرتھي متوفى ١٣٦٠، ادارة اسلاميات لاهور

- ❖ تاريخ طبري: ابو جعفر محمد بن جرير الطبري متوفى ٣١٠هـ، مؤسسة الرسالة بيروت
- ❖ تعليقات ابن ماجه للشيخ محمد فواد عبد الباقي دار الكتاب اللبناني، بيروت
- ❖ التاج والاكليل على حاشية المواهب الجليل لامام المواقى المالكي، دار الفكرت بيروت
- ❖ تنوير الابصار للشيخ الدين محمد بن عبد الله بن احمد الغزالي الحنفي، المتوفى ١٠٤٣هـ، مكتبه رشيديه كوتته
- ❖ تاج العروس من جواهر القاموس: ابو الفيض سيد محمد بن محمد المعروف بالمرتضى الزبيدي، المتوفى ١٢٠٥هـ، مكتبة الحياة، بيروت
- ❖ تاريخ الخميس في احوال انفس نفيس، الشيخ حسين بن محمد بن الحسن الديار بكرى البايكي، المتوفى ٩٦٦هـ، مؤسسة شعبان بيروت
- ❖ التاريخ الصغير، امير المؤمنين في الحديث محمد بن اسعيل البخاري، المتوفى ٢٥٦هـ، المكتبة الاثرية، شيخوپورة.
- ❖ تاريخ عثمان بن سعيد الدارمي المتوفى ٢٨٠هـ، عن ابى زكريا يحيى بن معين، ٢٣٣هـ، دار البامون للتراث، ١٣٠٠هـ
- ❖ التاريخ الكبير، امير المؤمنين في الحديث محمد بن اسعيل البخاري، المتوفى ٢٥٦هـ، دار الكتب العلمية بيروت
- ❖ تحفة الاشراف بمعرفة الاطراف، ابو الحجاج جمال الدين يوسف بن عبد الرحمن المزني، المتوفى ٤٣٣هـ، المكتب الاسلامي بيروت طبع دوم ١٣٠٣هـ، مطابق ١٩٤٣هـ،
- ❖ تدريب الراوي بشرح تقريب النواوي، حافظ جلال الدين عبد الرحمن سيوطي، المتوفى ٩١١هـ، المكتبة العلمية مدينة منورة
- ❖ تذكرة الحفاظ، حافظ ابو عبد الله شمس الدين محمد ابن احمد بن عثمان ذهبي، المتوفى ٤٣٨هـ، دائرة المعارف العشمانية الهند
- ❖ الترغيب والترهيب امام عبد العظيم بن عبد القوي المنذري، المتوفى ٦٥٦هـ، دار احياء التراث العربي بيروت، الطبعة الثالثة، ١٣٤٤هـ، ١٩٦٨هـ
- ❖ تعليقات على تهذيب الكمال، دكتور بشار عواد معروف، مؤسسة الرسالة طبع اول، ١٣١٣هـ
- ❖ تعليقات على لامع الدراري شيخ الحديث مولانا محمد زكريا صاحب، المتوفى ١٣٠٢هـ، مطابق ١٩٨٢هـ، مكتبة امدادية البكرمة
- ❖ تعليقات نور الدين عتر على علوم الحديث لابن الصلاح تصوير ١٣٠٦هـ، ١٩٨٦هـ، دار الفكر بدمشق
- ❖ تعليق التعليق، حافظ احمد بن علي المعروف بابن حجر، ٣هـ، المتوفى ٨٥٢هـ، المكتب الاسلامي وادرعبار

- ❖ تفسير طبري (جامع البيان) امام محمد بن جرير الطبري رحمه الله، المتوفى ١٣١٠ هـ، دار المعرفة، بيروت
- ❖ تفسير القرآن العظيم، حافظ ابو الفداء عباد الدين اسمعيل بن عمر بن كثير دمشقي، المتوفى ١٤٤٣ هـ، دار الفكر بيروت
- ❖ التفسير الكبير، الامام ابو عهد الله فخر الدين محمد بن عمر الحسين الرازي، المتوفى ١٠٦٠ هـ، مكتب الاعلام الاسلامي ايران.
- ❖ تريب التهذيب، حافظ ابن حجر العسقلاني المتوفى ١٤٥٢ هـ، دار الرشيد حلب، ١٣٠٦ هـ
- ❖ تكملة فتح الملهم حضرت مولانا محمد ثقي عثمان صاحب، مد ظلهم مكتبه دار العلوم كراچي.
- ❖ التلخيص الحبير في تخريج احاديث الرافعي الكبير، حافظ ابن حجر العسقلاني، المتوفى ١٨٥٢ هـ، دار نشر الكتب الاسلامية لاهور.
- ❖ تلخيص المستدرک (المطبوع بنزيل المستدرک) حافظ شمس الدين محمد بن احمد بن عثمان ذهبي، المتوفى ١٠٤٨ هـ، دار الفكر بيروت،
- ❖ تهذيب الاسماء واللغات، امام محي الدين ابوزكريا يحيى بن شرف النووي المتوفى ١٢٤٦ هـ، ادارة الطباعة البنيرية.
- ❖ تهذيب التهذيب، حافظ ابن حجر العسقلاني المتوفى ١٨٥٢ هـ، دائرة المعارف النظامية، حيدرآباد الدكن ١٣٢٥ هـ.
- ❖ تهذيب الكمال، حافظ جمال الدين ابو الحجاج يوسف بن عبدالرحمن البزي، المتوفى ١٤٢٢ هـ، مؤسسة الرسالة طبع اول ١٣١٣ هـ
- ❖ تيسير مصطلح الحديث، دكتور محمود الطحان حفظه الله، قديمي كتب خانة كراچي
- ❖ الثقات لابن حبان، حافظ ابو حاتم محمد بن حبان بسقي، المتوفى ١٣٥٢ هـ، دائرة المعارف العشمانية حيدرآباد ١٣٩٣ هـ.
- ❖ جامع الترمذي (سنن الترمذي) امام ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذي، المتوفى ١٢٤٩ هـ، ايج ايم سعيد كيني، دار احياء التراث العربي.
- ❖ الجامع لاحكام القرآن (تفسير القرطبي) امام ابو عهد الله محمد بن احمد الانصاري المتوفى ١٠٦١ هـ، دار الفكر بيروت
- ❖ جامع المسانيد، امام ابو المؤيد محمد بن محمود الخوارزمي، المتوفى ١٢٦٥ هـ، المكتبة الاسلامية، سنندري لائل پور.

- ❖ جامع الدروس العربية، الشيخ المصطفى الغلاشفي، انتشارات ناصر خسرو إيران
- ❖ الجرح والتعديل، عبد الرحمن بن أبي حاتم الرازي، دائرة المعارف عشمانية، حيدرآباد دكن
- ❖ الجيع بين رجال الصحيحين، ابو الفضل محمد بن طاهر المقدسي المعروف بابن القيساني، المتوفى ٥٩٤هـ، دار الكتب العلمية بيروت
- ❖ الجوهرة النيرة، الشيخ العلامة ابوبكر بن علي بن محمد الحداد اليمني المتوفى ٨٠٠هـ، مكتبه حقانيه ملتان
- ❖ جبهة اللغة، ابوبكر محمد بن الحسن بن دريد، المتوفى ١٣٢١هـ، دار صادر بيروت
- ❖ الجوهر النقي في الرد على الامام البيهقي علامه علاؤ الدين بن علي بن عثمان البارديني نشر السنة ملتان.
- ❖ جامع الاصول، مبارك بن احمد ابن الاثير الجزري متوفى ٦٠٦هـ، دار الفكر بيروت
- ❖ جواهر الفتاوى، عبد السلام چاآكامي، اسلامي كتب خانه كراچي.
- ❖ حاشية لقط الدرر، عبد الله عبد الله بن حسين خاطر السمين مكتبه مصطفى الباني مصر.
- ❖ حاشية الدسوقي على الشرح الكبير للدردير، دار الفكر بيروت
- ❖ حاشية الصاوي على الشرح الصغير للدردير، احمد بن محمد الصاوي البالك،
- ❖ حياة الحيوان، العلامة كمال الدين الدميري، المتوفى ٨٠٨هـ، ادارة اسلاميات لاهور.
- ❖ حاشية البخاري احمد على سهارنپوري و متوفى ١٢٩٤هـ، قديمي كتب خانه كراچي،
- ❖ حاشية الطحطاوي، علي الدر المختار للعلامة السيد احمد الطحطاوي، متوفى ١٢٣١هـ، دار المعرفة بيروت.
- ❖ حلية العلماء في معرفة مذاهب الفقهاء الشيخ سيف الدين ابوبكر محمد بن احمد القفال، المتوفى ٥٠٤هـ، مؤسسة الرسالة بيروت.
- ❖ حاشية السندي على البخاري امام ابو الحسن نور الدين محمد بن عبد الهادي السندي، المتوفى ١١٣٨هـ، قديمي كتب خانه كراچي.
- ❖ حجة الله البالغة، حضرت مولانا شاه ولي الله الدهلوي، المتوفى ١١٤٦هـ، ادارة الطباعة المنيرية مصر ١٣٥٢هـ.
- ❖ حلية الاولياء حافظ ابونعيم احمد بن عبد الله بن احمد اصمهبان السبكي، دار الفكر بيروت
- ❖ خصائل نبوي شرح شمائل ترمذي، حضرت مولانا كريا مكتبه الشيخ بهادر آباد كراچي
- ❖ خلاصة الخورجى (خلاصة تذهيب تهذيب الكمال) علامه صفى الدين الخورجى، مكتب المطبوعات الاسلامية بحلب.
- ❖ دائرة المعارف قاموس عام لكل فن ومطلب، بطرس المعلم المستاني دار المعرفة، بيروت
- ❖ الدر المختار، علامه علاء الدين محمد بن علي بن محمد الحسكفي، المتوفى ١٠٨٨هـ، مكتبه رشيديه كوتجه.

- ❖ الدر المنثور بالمأثور، حافظ جلال الدين عبدالرحمن السيوطي، المتوفى ١٠٩١هـ، مؤسسة الرسالة
- ❖ الذخيرة، شهاب الدين احمد بن ادريس الصنهاجي، وزارة الاوقاف، والشؤون الاسلامية كويت
- ❖ ردالمختار، علامه محمد امين بن عمر بن عبدالعزیز عابدين شامی رحمه الله، المتوفى ١٢٥٢هـ، مكتبه رشيديه كوتته.
- ❖ روح البعان في تفسير القران العظيم والسبع المثاني ابو الفضل شهاب الدين سيد محمد آلوسی بغدادی المتوفى ١٢٤٠هـ، مكتبه امداديه ملتان.
- ❖ الرسالة للامام محمد بن ادريس الشافعي المتوفى ٢٠٣هـ، مكتبه دار التراث
- ❖ روائع البيان في تفسير آيات الاحكام للشيخ محمد علي الصابوني، مكتبه الغزالي، دمشق
- ❖ زاد المعاد في هدي خير العباد ابو عبدالله محمد بن ابى بكر ابن قيم الجوزية تحقيق شعيب الارنؤوط عبدالقادر الارنؤوط، مؤسسة الرسالة بيروت.
- ❖ السراج المنير شرح الجامع الصغير في احاديث البشير النذير على بن احمد ابن محمد ابن ابراهيم العريزي المتوفى، ١٠٤٠هـ، مكتبة الايمان المدينة المنورة
- ❖ سنن ابن ماجه امام ابو عبدالله محمد بن يزيد بن ماجه، المتوفى ٢٤٣هـ، قديمي كتب خانه كراچي، / دار الكتاب المصري قاهرة
- ❖ سنن ابى داود امام ابوداود سليمان الاشعث السجستاني المتوفى ٢٤٥هـ، ايچ ايم سعيد كيني كراچي، دار احياء السنة النبوية
- ❖ سنن الدارقطني، حافظ ابو الحسن علي بن عبد الدارقطني، المتوفى ٣٨٥هـ، دار نشر الكتب الاسلامية لاهور.
- ❖ سنن الدارمي، امام ابو محمد عبدالله بن عبد الرحمن الدارمي، المتوفى ٢٥٥هـ، قديمي كتب خانه كراچي.
- ❖ السنن الكبرى للبيهقي، امام حافظ ابوبكر احمد بن الحسن بن علي البيهقي، المتوفى ٤٥٨هـ، نشر السنة ملتان.
- ❖ السنن الصغرى للنسائي، امام ابو عبد الرحمن احمد بن شعيب النسائي، المتوفى ٣٠٣هـ، قديمي كتب خانه كراچي.
- ❖ السنن الكبرى للنسائي: امام ابو عبد الرحمن احمد بن شعيب النسائي، المتوفى ٣٠٣هـ، نشر السنة ملتان
- ❖ سير اعلام النبلاء، حافظ ابو عبدالله شمس الدين محمد بن احمد بن عثمان الذهبي، المتوفى ٤٥٨هـ، مؤسسة الرسالة
- ❖ السيرة الحلبية، (انسان العيون في سيرة الامين المأمون) علامه علي بن برهان الدين الحلبي، المتوفى ١٠٣٣هـ، المكتبة الاسلامية بيروت
- ❖ شذرات الذهب في اخبار من ذهب، علامه عبدالحى بن احمد بن محمد بن العباد العكري الحنبلي متوفى ١٠٨٩هـ، دار الآفاق بيروت

- ❖ شرح نخبة الفكر ابن حجر عسقلاني قديسي كتب خانة كراچی.
- ❖ شرح ابن بطال امام ابو الحسن علي بن خلف بن عبد الملك، المعروف بابن بطال المتوفى ٤٣٩ هـ، مكتبة الرشد، الرياض، الطبعة الاولى، ١٣٢٠، ٢٠٠٠ م
- ❖ شرح الابي على مسلم اكمال اكمال المعلم، ابو عبد الله محمد بن خلفه الابي المالكي، المتوفى ٨٢٤ هـ، دار الكتب العلمية بيروت
- ❖ شرح الكرماني الكواكب الدراري، علامه شمس الدين محمد بن يوسف الكرماني المتوفى، ٤٨٦ هـ دار احياء التراث العربي.
- ❖ شرح مشكل الآثار، امام ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامة الطحاوي، المتوفى ٣٢١ هـ، مؤسسة الرسالة ١٣١٥، ١٩٩٣ م
- ❖ شرح معاني الآثار، امام ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامة الطحاوي المتوفى ٣٢١ هـ، مير محمد آرا مياغ كراچی.
- ❖ شرح النووي على صحيح مسلم امام ابو زكريا يحيى بن شرف النووي، المتوفى ٦٤٦ هـ قديسي كتب خانة كراچی.
- ❖ شعب الايمان امام حافظ احمد بن الحسين بن علي البيهقي، المتوفى ٣٥٨ دار الكتب العلمية بيروت ١٤١٠ هـ.
- ❖ السائل المحمدية للترمذي، امام أبو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذي رحمه الله تعالى، المتوفى ٢٤٩ هـ، فاروقی كتب خانة، ملتان
- ❖ الصحيح للبخاري امام ابو عبد الله محمد بن اسمعيل البخاري المتوفى ٢٥٦ هـ، قديسي كتب خانة كراچی.
- ❖ الصحيح لمسلم امام لمسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري، المتوفى ٢٦١ هـ قديسي كتب خانة كراچی.
- ❖ طب نبوي علامه ابن قيم اردو ترجمه، حكيم عزيز الرحمن اعظمي، دار الاشاعت، كراچی.
- ❖ الطب النبوي والعلم الحديث، محمد ناظم مؤسسة الرسالة بيروت
- ❖ طبقات الشافعية الكبرى علامه تاج الدين ابونصر عبد الوهاب بن تلي الدين سبكي،
- ❖ الطبقات الكبرى امام ابو عبد الله محمد بن سعد، المتوفى ٢٣٠ هـ، دار صادر بيروت
- ❖ ظفر الامان، علامه عبدالحى لكهنوي المتوفى ١٣٠٣ هـ، مكتب المطبوعات الاسلامية بحلب الطبعة الثالثة، ١٣١٦ هـ.
- ❖ العلل، علي بن عبد الله المديني، المكتب الاسلامي
- ❖ العناية علامه اكل الدين محمد بن محمود الهارقي متوفى ٤٨٦ هـ، مكتبه رشيديه كوئته
- ❖ العقد الفريد، احمد بن محمد بن عبد ربه الاندلسي، المتوفى ٣٢٨ هـ، دار الهاز، مكة المكرمة
- ❖ علاج معالجه كي شرعي حيشيت، مفتي انعام الحق قاسمي، زمزم پبلشرى كراچی

- ❖ عون المعبود شرح سنن أبي داود، شمس الحق عظيم ابادي، دار الفكر بيروت،
- ❖ علوم الحديث، مقدمة ابن الصلاح، حافظ تقي الدين عثمان بن عبدالرحمن المعروف بابن صلاح الشهرزوري، المتوفى ٦٣٣هـ، دار الكتب العلمية بيروت
- ❖ عمدة القاري، امام بدر الدين ابو محمد محمود بن احمد العيني، المتوفى ٨٥٥هـ ادارة الطباعة المنيرية.
- ❖ فقه اللغة علامة عبد الملك بن محمد بن اسماعيل ابو منصور الثعالبي، مطبع مصطفى الباني الحلبي مصر.
- ❖ الفردوس، ابو شجاع شيرويه ابن شهر دار الديلمس متوفى ٥٠٩هـ، دار الكتب العلمية، بيروت
- ❖ فتاوى رحيميه، حضرت مولانا مفتي عبدالرحيم، دار الاشاعت كراچي
- ❖ فتاوى محموديه، حضرت مولانا مفتي محمود الحسن صاحب مظهرى كتب خانہ، كراچي
- ❖ فضل الله الصمدى توضيح الادب المفرد فضل الله جيلان، صدف پبلشز. كراچي
- ❖ الفقه الاسلامى وادلتہ، علامہ وھبہ زحيلي، مكتبہ حقانيہ پشاور.
- ❖ فتاوى عالمگريه، جماعة من العلماء نوراني، كتب خانہ پشاور،
- ❖ الفائق، علامہ جار الله ابو القاسم محمود بن عبد الرزق مشري، المتوفى ٥٣٨هـ دار المعرفة بيروت
- ❖ فتح الباري حافظ احمد بن علي المعروف بابن حجر العسقلاني، المتوفى ٨٥٢هـ دار الفكر بيروت
- ❖ فتح التقدير امام كمال الدين محمد بن عبد الواحد المعروف بابن الهمام، المتوفى ٨٦١هـ مكتبہ رشيدية كوتہ.
- ❖ فيض الباري امام العصر علامہ انور شاه الكشيدي المتوفى، ١٣٥٢هـ رباني بك پو، دہلی.
- ❖ القاموس الوحيد، مولانا وحيد الزمان قاسمي ادارة اسلاميات لاہور
- ❖ القاموس الجديد. مولانا وحيد الزمان قاسمي ادارة اسلاميات لاہور
- ❖ مختصر القدوري، ابو الحسن بن احمد بن محمد بن جعفر البغدادي، المتوفى، ايچ ايم سعيد كيمپي كراچي.
- ❖ القانون في الطب للشيخ الرئيس ابى علي حسين بن عبد الله المعروف بابن سينا المتوفى ١٠٣٨هـ
- ❖ الكامل في التاريخ علامہ ابو الحسن عز الدين علي بن محمد ابن الاثير الجزري، المتوفى ٦٣٠هـ دار الكتب العربي بيروت
- ❖ كفايت المفتي، حضرت مولانا مفتي كفايت الله دار الاشاعت، كراچي
- ❖ كتاب الامر، الامام محمد بن ادريس الشافعي، ٢٠٣هـ، دار المعرفة بيروت
- ❖ كتاب الموضوعات رضو الدين حسن بن محمد بن حيدر الاهورى المتوفى ٢٥٠هـ، المطبعة الاعلامية مصر.
- ❖ كتاب الآثار، امام اعظم ابو حنيفه، ادارة القران كراچي
- ❖ كتاب الحيوان، ابو عثمان عمرو بن بحر، الجاحظ، المتوفى ٢٥٥هـ، المجمع العلي العربي الاسلامي، بيروت لبنان

- ❖ اللاكلى المصنوعة في الاحاديث الموضوعية علامه جلال الدين سيوطى المتوفى ١٩١١ هـ.
- ❖ الكاشف شمس الدين ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان الذهبي، المتوفى ٤٣٨ هـ، شركة دار القهله،
موسسة علوم القران طبع اول، ١٩٩٢، ١٣١٣ هـ
- ❖ الكاشف عن حقائق السنن شرح الطيبي، امام شرف الدين حسين بن محمد بن عبد الله الطيبي، المتوفى
١٨٣٣ هـ، ادارة القران كراچي
- ❖ الكامل في ضعفاء الرجال امام حافظ ابو احمد عبد الله بن عدى الجرجاني المتوفى ٣٦٥ هـ، دار الفكر بيروت
- ❖ كتاب الضعفاء والمتوكين للنسائي المطبوع مع التاريخ الصغير والضعفاء الصغير للبخارى، امام ابو
عبد الرحمن احمد بن شعيب النسائي المتوفى ٣٠٣ هـ، المكتبة الاثرية سانكله هل، شيخوپوره
- ❖ كشف الهارى كتاب الايمان وكتاب المغازي، شيخ الحديث حضرت مولانا سليم الله خان صاحب مكتبه
فاروقيه كراچي
- ❖ الكوكب الدرى، حضرت مولانا رشيد احمد گنگوہى قدس الله سره المتوفى ١٣٣٣ هـ، ادارة القران كراتشى.
- ❖ لامع الدرارى حضرت مولانا رشيد احمد گنگوہى، المتوفى ١٣٣٣ هـ، مكتبه امداديه مكه مكرمه
- ❖ لسان العرب علامه ابو الفضل جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور الافريقى البصرى المتوفى ٨١١ هـ
نشر ادب الجوزة قم ايران ١٣٠٥ هـ
- ❖ البوطا، امام مالك بن انس، المتوفى ١٤٠ هـ، دار احياء التراث العربى
- ❖ البوطا، امام محمد بن الحسن الشيباني المتوفى ١٨٣ هـ، نور محمد اصاح المطابع آراء باغ كراچي
- ❖ البسوط شمس الائمة ابوبكر محمد بن ابن سهل السرخسى، المتوفى ٣٨٣ هـ، دار المعرفة بيروت ١٣٩٨، ١٩٤٨ هـ
- ❖ مجمع بحار الانوار، علامه محمد طاهر پستانى، المتوفى ٩٨٢ هـ، دائرة المعارف العثمانية حيدر اباد ١٣٩٥ هـ.
- ❖ مجمع الزوائد، امام نور الدين على بن ابن بكر الهيثمى، المتوفى ١٨٠٤ هـ، دار الفكر بيروت
- ❖ المجموع شرح المذهب امام محى الدين ابوز كرياچي بن شرف النووى المتوفى ٦٨٦ هـ، شركة من علماء الالهون
- ❖ مظاهر حق جديد، نواب محمد قطب الدين دهلوى، دار الاشاعت كراچي
- ❖ موارد الظمان نور الدين على بن ابن بكر الهيثمى، دار الكتب العلمية بيروت
- ❖ مقدمة ابن خلدون ابوزيد ولى الدين محمد بن خلدون، المتوفى ٨٠٨ هـ، مطبوعة مصر
- ❖ مقدمة لامع الدرارى حضرت مولانا زكريا، ١٣٠٢ هـ، مكتبه امداديه مكه مكرمه
- ❖ معجم البلدان، علامه ابو عبد الله ياقوت حموى، متوفى، ٦٢٦ هـ، دار احياء التراث بيروت
- ❖ مجموعة الفتاوى حضرت مولانا عبد الحى لكهنوى المتوفى ١٣٠٣ هـ، ايج ايم سعيد كيننى.

- ❖ المدونة الكبرى لامام مالك بن انس دار صادر بيروت
- ❖ المخصص في اللغة ابو الحسن علي بن اسماعيل ابن سيده اللغوي، المتوفى ١٣٥٨ هـ، دار الافاق الجديدة بيروت
- ❖ معارف القرآن حضرت مولانا مفتي محمد شفيع صاحب، ١٩٤٦ هـ، ادارة المعارف كراچي
- ❖ معارف القرآن حضرت مولانا ادریس كاندھلوی، رحمہ اللہ
- ❖ مجمع مقایس اللغة، ابو الحسن احمد بن فارس بن زكريا، دار الفكر، بيروت
- ❖ المعرفة والتاريخ الشيخ ابو يوسف يعقوب بن سفيان الفسوي، المتوفى ١٢٤٤ هـ، مؤسسة الرسالة، بيروت.
- ❖ مالابد منه : قاض ثناء الله پانی پتی، مكتبه شركت علمية، بیرون بوهر كیت، ملتان
- ❖ المحلى، علامه ابو محمد علي بن احمد بن سعيد بن حزم، المتوفى ١٣٥٦ هـ، المكتب التجاري، دارالكتب العلمية بيروت
- ❖ مختار الصحاح امام محمد بن ابی بكر بن عبد القادر الرازي، المتوفى ١٢٦٦ هـ، دار المعارف مصر
- ❖ مرقاة المفاتيح، علامه نور الدين علي بن سلطان القاري، المتوفى ١١٠٣ هـ، مكتبه امداديه ملتان.
- ❖ المستدرک علی الصحیحین، حافظ ابو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم، النيسابوري، المتوفى ١٣٠٥ هـ دار الفكر بيروت
- ❖ مسند ابی داود الطيالسي، حافظ سليمان بن داود بن الجارود المعروف بابي داود الطيالسي، المتوفى ١٠٢٣ هـ دار المعرفة بيروت
- ❖ مسند احمد امام احمد بن حنبل المتوفى ١٢٤١ هـ
- ❖ مسند الحبيدي امام ابو بكر عبد الله بن زبير الحبيدي المتوفى ١٢١٩ هـ، المكتبه السلفية مدينه منوره.
- ❖ المصنف لابن ابي شيبة، حافظ عبد الله بن محمد بن ابي شيبة المعروف بابي بكر بن ابي شيبة المتوفى ١٢٣٥ هـ الدار السلفية بمبئي، الهند طبع دوم ١٣٩٩ هـ ١٩٤٩ م
- ❖ المصنف لعبد عبد الرزاق بن همام صنعان المتوفى ١٢١١ هـ، مجلس علمي كراچي.
- ❖ معالم السنن امام ابو سليمان حمد بن محمد الخطابي، المتوفى ١٣٨٨ هـ، مطبعة السنة المحمدية ١٣٦٤ هـ ١٩٤٨ م
- ❖ معجم الطبراني الكبير امام سليمان بن احمد ايوب الطبراني المتوفى ١٣٦٠ هـ، دار احياء التراث العربي.
- ❖ المعجم الوسيط، دكتور ابراهيم انيس دكتور عبد الحليم منتصر، عطية الصوالحي، محمد خلف الله احمد مجمع اللغة العربية دمشق.
- ❖ معرفة علوم الحديث امام ابو عبد الله محمد بن عبد الله حاكم نيسابوري، المتوفى ١٣٠٥ هـ، دار الفكر بيروت
- ❖ المغني، امام موفق الدين ابو محمد عبد الله بن احمد بن قدامه، المتوفى ١٢٢٠ هـ، دار الفكر بيروت.

- ❖ مقدمة ابن الصلاح (علوم الحديث)، حافظ تقي الدين ابو عمرو عثمان بن عبد الرحمن المعروف بابن الصلاح المتوفى ١٣٦٣هـ، دار الكتب العلمية بيروت
- ❖ المفهوم لما اشكل من تلخيص كتاب مسلم، الامام الحافظ ابو العباس احمد بن عمر ابراهيم، القرطبي، المتوفى ١٠٦٥هـ، دار ابن كثير دمشق، بيروت
- ❖ الموضوعات لامام ابن الفرج عبد الرحمن ابن الجوزي المتوفى ١٥٩٤هـ، قران محل اردو بازار كراچی.
- ❖ ميزان الاعتدال في نقد الرجال، حافظ شمس الدين محمد بن احمد بن عثمان الذهبي، ١٢٣٨ هـ دار احياء الكتب العربية مصر، ١٣٨٢هـ.
- ❖ نصب الراية حافظ ابو محمد جمال الدين عبد الله بن يوسف زيلعي، المتوفى ١٤٦٢ هـ مجلس علي داهيل، ١٣٤٤هـ.
- ❖ نظام الفتاوى، حضرت مولانا مفتي نظام الدين صاحب انديا، مكتبه حسامية، ديوبند
- ❖ النهاية في غريب الحديث والاثار، علامه مجد الدين ابو السعادت المبارك بن محمد ابن الاثير المتوفى ١٠٦٦ هـ دار احياء التراث العربي.
- ❖ هدى السارى، مقدمة فتح البارى، حافظ ابن حجر العسقلاني، المتوفى ١٨٥٢ هـ، دار الفكر بيروت
- ❖ الهداية: على بن ابن بكر مرغيناني، ايچ ايم سعيد، كينى....